

تاریخِ محسن

جلد اول

در بیان جغرافیة کشمیر

مؤلفہ

پیر غلام حسن کھوپہا می

بیا من فرشته ۵۵۲

۲۴۲، ۲۲۳، ۳۱۵، ۱۵۶، ۵۱۵، ۵۱۹، ۳۱۵، ۳۰۲، ۳۱۵

تھک ناگ - ۱۳۸، ۱۱۹، ۱۳۱ (نہ دن)

یہ گندھوی - ۲۶۵

۲۵۲ فاشیہ قومیک

۹۳ کرپوہ خام پور (کے علی مردان خان) درمیاہ خان
باردول ۱۰۵، ۱۴۲، ۱۱۴، ۱۴۵

۱۸۲-۸۵

قہرست مطالب

صفحہ

۱	آغاز
۳	دندرت حضرت رسول اکرمؐ
۵	در مناقب خلفاء الراشدین و ائمہ معصومین
۶	کوس اقتدار و اخلاق و علم مناقب پیر خود افرختن
۱۱	مقدمہ
۱۳	مقدمہ در تبیین بعضی حالات سموات و تکشیف آثار و امارات بیکر زمین
۲۸	حقیقت اشاعت بر اعظم امریکہ
۳۳	قسمت ہفت اقلیم
۳۴	قسمت آبادی دنیا بر چہار حصہ
۳۵	تشریح سلطنت ہائے یورپ
۴۰	سلطنت ہائے حصہ ایشیا
۴۲	تشریح افریقہ
۴۴	تشریح ممالک بر اعظم امریکہ
۴۶	جزائر بحر الہند
۴۸	نفر شماری ممالک دنیا و غیرہ
۵۰	بخشہ اول در بیان جغرافیہ کشمیر و کیفیت حالات متعلقہ و متفرقہ آن
۵۶	خطہ دلپذیر کشمیر
۵۷	رفعت کشمیر
۵۸	طول و عرض کشمیر
۵۹	وجہ تسمیہ بقول مورخان ہنود
۶۰	خصوصیات کشمیر
۶۱	فصل اول در تشریح مقامات و علامات قدرتی
۶۲	ہوائے کشمیر
۶۳	موسم کشمیر

۶۹	ریاح کشمیر
۷۰	کھسار کشمیر
۸۴	مرغزار مائے کشمیر
۹۰	کریوہ مائے کشمیر
۹۸	آراضی کشمیر
۹۹	غار مائے کشمیر
۱۰۳	احجار کشمیر
۱۰۴	معاون کشمیر
۱۰۶	چشمہ سار کوہستان کشمیر
۱۲۰	چشمہ سار دیار کشمیر
۱۳۸	رود خانہ مائے کشمیر
۱۵۲	تالاب مائے کشمیر
۱۶۰	بطارح کشمیر
۱۶۲	پیداوار کشمیر
۱۶۳	ادویات کشمیر
۱۶۵	بقولات کشمیر
۱۶۸	توابل کشمیر
۱۶۹	ریاحین کشمیر
۱۸۰	اقراغ و افجال کشمیر
"	گلزار کشمیر
۱۸۲	اشجار غیر مشمرہ کوہستان کشمیر
"	اشجار غیر مشمرہ بستان کشمیر
۱۸۳	اشمار کشمیر
۱۸۵	غلات کشمیر
۱۸۷	حیوانات متدھنہ کشمیر
"	طیور کشمیر
۱۸۸	طیور آبی

۱۸۸	سباز کشمیر
۱۸۹	شترات کشمیر
۱۹۰	هوام کشمیر
"	شترات آبی در کشمیر
"	دووش کشمیر
"	دواب ابل کشمیر
۱۹۱	شوارع کشمیر
۲۱۰	مضافات کشمیر
۲۲۲	<u>فصل دوم در تشریح آثار و امارات حدودی و ایجاد و ابداع مه نوعی صوبه کشمیر</u>
۲۵۲	<u>تخصیه جات کشمیر</u>
۲۵۸	پرگنات کشمیر در زمان شاهان چغت
۲۶۸	آبادی ملک کشمیر در عهد شاهان چغتاییه
۲۶۹	نقشه آمدن ملک کشمیر در عهد شاهان چغتاییه موجب بندوبست آصف جاده خان
۲۷۳	آمدن خط کشمیر در عهد مهاراجه بنیر سنگه
۲۷۸	<u>نقشه مردم شماری ملک کشمیر در سال ۱۸۷۳</u>
۲۸۱	باغات کشمیر
۳۱۰	پکهای کشمیر
۳۱۶	مساجد کشمیر
۳۵۲	پیشینه کشمیر
۳۶۰	کیفیت دروغ شال
۳۶۵	زبان کشمیر
۳۶۷	تواریخ کشمیر
۳۷۱	تواریخ فارسی
۳۷۷	تواریخ کشمیر زبان انگلیزی
۳۷۸	سنة کشمیر
۳۸۲	خانهای کشمیر
"	سفائن کشمیر

۳۸۵
۳۸۹
۴۰۵
۴۰۶
۴۰۹
۴۱۰
"
۴۱۲
۴۱۳
۴۱۵
۴۱۹
۴۲۲
۴۲۸
۴۳۲
۴۳۲
۴۳۳
۴۳۹
۴۴۵
۴۴۸
۴۴۳
۴۴۶
۴۶۹
۴۶۵
۵۰۳
۵۰۵
۵۱۷
۵۳۷

قلعہ جات کشمیر
بت خانہ لمے کشمیر
مناد در جدید
در آمد و برآمد تجارت کشمیر
اقسام پشمینہ کشمیر
اقوام مردم کشمیر
قبائل فرقة اہل اسلام
قبائل فرقة سادات
قبائل فرقة مغلان
قبائل قوم شیخ
اقوام طائفہ داران
مذہب کشمیر
اشاعت مذہب اسلامیہ
اشاعت مذہب سنگان
پوشاک مردم کشمیر
خورش مردان کشمیر
حوادث و شہادت کشمیر
حادثہ دہائے کشمیر
زلزلہ لمے کشمیر
سیداب لمے کشمیر
واقعات آتش
تاریخ شینہ
حوادثات متفرقة
فہرست مدارک و ماخذ ہواشی
فہرست نام لمے کساں
فہرست نام لمے جاہا
فہرست اغلاط

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرنامه عنوان سخن و دیباچه بیان مدون بطرفه غرایستایش و
 ثنائی شاهنشاه بے ممتالی حقیقی مزین و مجلی است که تاریخ دیومیت سلطنت او از
 بدایت و نهایت معرست و کارنامه قیومیت مملکت از استدلال دال مبرا خطبه
 عظمت و جلال او "تَوْفَى الْمَلِكُ مِنْ تَشَاءٍ، وَتَنْزِعُ الْمَلِكُ مِنْ تَشَاءٍ" و تعوی
 تشاء و نذل من تشاء بر منابر ادوار مذکور و مبین دسک مسطوت و استقلال او
 "لَمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ" بر روی دنا نیر ادوات روزگار نافذ و
 مزین. واقعات و حالات حکومت او بر صفحات اوقات مذکور و آثار و اخبار
 حکمت او بر اوراق اشجار و از بار مسطور فرامین و قوانین است حکام انتظامش
 در عالم کون و فساد هر دم ناسق و مکمل و منشور امور مقدورات او بر افراد نوع
 مستطاع همیشه مسجل و مستقبل، بر یغ بلیغ احکامات شهر باری او کراسه

منزل رسول و مشمول و توفیق و فیج جهان داری اوصحایف منزله اول متول و معمول
له الملائک و له الحمد و هو علی کل شیء قدير نظم

تعالی اللہ شہنشاہ جهان است کہ ظل او ہمہ صاحب قرآن است
جہانگیران کہ اکبر در جہانند چو عالم گیر از و شاہ جہانند
شہنشاہ پیش دایم بے زوال است قوی قیوم و قادر ذو الجلال است
جہا پادشاہی است کہ یہ قوت قدرت کاملہ خود وسعت آباد مملکت

دنیا بہ ترصیص اساس نہ گنبد آسمان و بہ تنصیص آوان و ازبان مختلف الالوان
کارگاہ نمایاں بوفور وسعت و رفعت آراست و رونق و شگرف کاری آن
آرایش چراغان ثوابت و طوارق تابندہ و از نمایش قنایل سیارہ درخشندہ
نماش گاہ شایگان بکمال خضارت نصارت پیر است بیکر کرہ غبراء در کنار
دایہ آب و ہوا برضاغت چہار پستان ارکان و باغذیہ تاثیرات مختلفہ کو اکب
آسمان پروردہ ظلمت کدہ آن از انعکاس انوار مشاعل تابندہ تیرین بہ
انفکاک لیل و نہار روشن کردہ بمعکری بدیع مطلق افراخت و موجب
مقصود و مطلوب ارادت ذاتیہ شود بر فرق آں بظہور موالیذ ثلثہ ممکنات و
عسکر موجودات با انواع گوناگون و اقسام بوقلموں پیدا ساختہ غلفہ اخن
بحاغل فی الارض خلیفہ در عالم بسیط انداخت و نوع انسان را بہ دفور
مرحمت و احسان از جمیع موجودات اکلیل فاخرہ و لقمہ کرمتا بنی آدم
بر سر نہادہ سریر آرای مسند خلافت و حکومت گردانید و کارگاہ دنیا را

سہ سورہ تعابن پارہ ۲۸ : سہ چہار پستان ارکان کبابہ از عناصر اربعہ یعنی آب آتش
و خاک و باد : سہ جمادات و نباتات و حیوانات : سہ قرآن کریم : سورہ بقرہ پارہ ۱
سہ سورہ نبی اسرائیل پارہ ۱۵ :

با عذات بقاع و بلاد محصار و مسکن و اسواق و اشیاء و مایهها آرایش داد و
نمایش گاه بطهور رسانید نظم

به ملک آفرینش حکمران است	شهنشاهیکه تختش بر مغان است
پس تنظیم عالم حکمت اوست	جهانداران دوران شوکت اوست
ز تاثیرش به بحر و کال گهر داد	شاه خاوری اکیل زر داد
ز مشرق تا مغرب رایت آفرخت	سکندر صادم از فرمان او آخت
طیور دلس و جان فرمود منقاد	سلیمان را چو او تخت و نگین داد
از وقیصر جهان زیر نگین یافت	از و خاقان چین این قانین یافت
تصاف می کند از کج کلاهی	به زار روس داد او کوس شاهی
شبان در زمان صاحب قرا شد	از و موسی چو تیمور جهان شد
مطیع حکم سلطان مغرب کرد	جهانداران که در دوران جیب کرد

در لغت حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و سلم

پیش کار پیش گاه عظمت و کبریا سر دایره بارگاه جلالت و اعتلا
مختار دولت العالیه خافقین کارگذار سلطنت محروسه کونین مدار المہام
مملکت آفرینش دیوان ذواتر دانش و بینش منظم ریاست مشموله کون و
فساد مهتم ولایت آجمله مرجع و معاد سپه سالار عسکر ممکنات و موجودات
سپه دار لشکر مرئیات و مقبیات مقدمه الجیش انبیا و مرسلین تقدیمه
العیش اولیاء و متقین مبدع قوانین دین و ملت مختزع مضامین علم و حکمت
والی شارستان طریقت و تقوی جالی اعیان معرفت و صفاء قاضی مقدمات
شریعت قاضی جمالات حقیقت شارفع مترصدان عاصی فاع متعبدان قاضی

کاسر اکاسر ظلام، ناصر عسکر اسلام، آقایی قدسیان آفاق، پیشوائے ستوجیان
 نه رواق، خدیو جهان کشت، حاکم قضا امضا، خازن مخازن شفاعت، مالک
 ممالک جلالت، مطارع و ملجأ عالم، متاع و مفخر آدم، قسیم بسیم الصفات
 جسیم و سیم الحركات، جناب مستطاب، طالع خطاب، یاسین القاب، لولاک
 شان صاحب قرآن، خاتم النبیین، فصار سکناء لارحمۃ للعالمین^{۹۹}

نظم

محمد که بر عالمش سروری است	بلیواج از حضرت تنگری است ^{۹۹}
ز نورش مواد همه کائنات	ظهورش مراد از همه ممکنات
بهار جهان را بدایت ازو	نخزان زمان را نہایت ازو
بدیع البیان و فصیح اللسان	شفیع جهان و رفیع المکان
نور از چتر داران درگاه او	مه از پاسداران خرگاه او
خلافت گر خاص عالم پناه	حمایت گر امت پر گناه
سفیج جهان را کشایش ازوست	شفیع که مارا رایش ازوست
شرف ہیں کہ در کشور کائنات	نظیرش نہ دیدہ کس از ممکنات
خیابان او بارغ ہفت آسمان	بیابان او ساحت لامکان
پو دژیان کیوان بر ایوان او	سلیمان تگہیان بدیوان او
زدادار مختار کل در جهان	بادوار فرماں دہ سرورال

سند نزل حق جنتش بر دوام
 علیہ الصلوٰۃ علیہ السلام

۹۹ قرآن کریم پارہ ۱۷، سورہ انبیاء

۹۹ بلیواج و تنگری معنی پیغمبر و خدا بزبان ترکیہ

در مناقب خلفاء الراشدين و ائمه متصويين رضوان الله عليهم اجمعين

نواقین بارگاه عالیہ رسالت، اراکین کارگاه نامیہ خلافت، طرفداران کشور
ملت عالی سپہداران عسکر امت عالی متصدیان ممالک ناسوت، مقتدیان مسالک
لاہوت، مستوفیان دیوان شریعت و تقویٰ، منہیان عرفان حقیقت و ہدی
تاجداران گوکہ فحامت، نامداران دیدہ شہامت، متولیان جود مسعود اولیاء
مختسان و فور اتقیا، اعیان دودمان نبوت، احوال خاندان قنوت، سرفرازان
عسکر سید ابرار "واللہین معہ اشداء علی الکفار"

رؤس نجابت	فصوص فحامت	شموس مبین
ہمہ مختلے اتقیا	ہمہ پیشوا مقتدا	راہبتدا
ظہیران امت	بشیران دین	امیران ملت
ازیشاں ہمہ	تابدور قیام	سجید و رشید و حمید و ہم
بال آل اصحاب	سلطان دین	فدا قرۃ العین
خصوصاً بال	چار ہر جلی	ابوبکر و فاروق عثمان علی
مصابیح امت	تاب ہمہ	مفاتیح جنت جناب ہمہ
ہمہ تاجداران ملک	یقین	ہمہ پاسداران دنیا و دین
ہمہ ہست و بہتر و شاہ دہر	ہمہ سرور و رہبر دین	زہر
ازیں بیش در عیش امت ہمہ	کہ از کیش شاں یافت	رفت ہمہ

ہمہ ہادی راہ عین البقین

سلام علی کلم اجمعین

کس آفت زار و آفتن و علم مناقب بنیر خود افران
 تاجدار اوزنگ صدق و یقین جهاندار کشور دنیا و دین آفتای ابنای حقیقت
 مقتدای اولیای شریعت زینت شب روان طریق وصال پیشوای پیشوایان
 فضل و کمال عقده کشای معافداشغال طریقت اوزنگ آرای ممالک اعمال و
 وطیوت مبشر به خطاب خالق بی چون - الا ان اولیاء الله لا خوف
 علیهم و لا هم یحزنون

ولایت آب و معالی جناب	مناقب بالقاب شیخ شهاب
علم سهرورد است چون نام او	بوعالم سبط است انعام او
رفیقش شده بهره در خاص علم	که کفایت امان است و فخر انعام
سبیل نجات و دلیل هدی	کفیل عصاة و غلیل خدا
چراغ فلاح و سراج رجا	سراج صلاح و ایاغ عطا
اساس شریعت از دستوار	رصاص طریقت از دوز رنگار
چراغ حقیقت از نور روشن است	سراج هدایت از دگر گاش است
معارف از دشت ناز جهان	خوارف بود لعل نور آن

سوره حمید سوره یونس پاره ۱۱: سله مراد از شیخ شهاب الدین سهروردی
 رحمة الله علیه (متوفی ۸۹۶ هـ) بانی سلسله سهروردیه است. بقول دکتور براون روایت
 که شیخ موصوف بوجیه میلان فیلسف حکم صلاح الدین ابوبی مقول شده غلط است
 فی الحقیقت شخص دیگر که همام شهاب الدین سهروردی بود یا مرسطان منور بسبب
 اتحاد و زندقه به قتل رسید. خوارف المعارف منسوب به شیخ موصوف است.
 سله درین بیت بالقاط معارف و خوارف مصنف بطریق ابراهیم گنابیه از خوارف المعارف
 من تصنیف شهاب الدین سهروردی کرده است.

بسی فوشت آفتاب چون آفتاب منور شد از تاب آں آفتاب
 بپسے اولیا و کف یدان او شده مست از بام عرفان او
 از شیخ حمزه شده مقتدا یکشیر زد رایت امتدا
 درین ملک مملوک او شد تمام اقاصی ادا فی خواص و عوام
 شده تهر و سرور عارفان زده کوس سلطانی اندر جهان
 از قبض باطن باطل سداد رسد و میدم تا به یوم التباد
 نگارم اگر بود و الطاف او نگنجد بصد دفتر اوصاف او
 از و نام کشیر و الا شیره از و کوه ماراں مطّلع شده
 از و جدمن نور اسلام یافت از و جهان من در جهان کام یافت
 بدر بار او از سگے کم نرم و لے از نگار مشغول غفر فرم

باین جیش پر عیش در روز عشر

الهی حسن را یکن بعث و نشر

۱۵۱۱ میکه از بزرگان دین و سرعلاقه صوفیائے کشمیر است بقول خواجہ محمد اعظم دیده مرئی
 صاحب واقعات کشمیر در ششم ۹۴۰ م از کتم عدم بوجود آمدند "خاص دهر" تاریخ ولادت شد
 و در ششم ۹۴۳ م بتاریخ ۲۴ ماه صفر المنظر و اصل بحق شدند شیخ پایا داؤد خاکی یکے از مریدان
 خاص آنحضرت در ایات ذیل ذکر وصال ایشان کرده اند سه

شیخ حمزه مرشد و الا کبر فوت شد در بیست و چهارم از صفر
 رفت کمال یافت فضل کردگار عاقبت در نصد و هفتاد و چهار

۱۵۱۱ م مراد از شیخ غازی الدین کول است که بتوجه مخدوم شیخ حمزه علیه الرحمة دین
 اسلام قبول کرد و در زمانه کفر موسوم به گنیش و ناتیر کول بود

اما بعد مخفی ننماید که این خطی محذوف منتهی بهوف فحاجت و عبادت سیمیا
حسن ابن عبد الرسول شیوا ساکن الاصل ضلع زوئی مشر سرنگیر کشمیر ستر الله
عیوب و عفو و توبهها به خدمت ارباب فطرت و فطانت اصحاب خبرت و
رزانت متعرض و منتر صد گرد که این ضعیف بحقیق به علت قلت ممارست
طبیعت و عدم مهارت انشاء و عبارت مستدعی این امر خطیر و متحمل پیغاره
اهل تعبیر نه بود. اما مقتضای الحاج و ابرام بعضی عظمائی نامی و جمعی از
اصدقائی گرامی که در اذعان فرمان ایشان عدولی کردن عین فضولی بود در
تنسیم و ترقیم این رساله اتفاق انتساق افتاد. و بر وقت تقطیع لباس این
عروس و هنگام افتتاح عنوان این منشور منصوص تهیه تاریخ منتقدین بر استدلال
و استنباط حالات پیشین و تکشیف واقعات دیرین باحاطت توشیح مضامین
این نمیقه نگاری از بسکه الزم و متختم بود سعی بلیغ همگی سنی جلد کتب تواریخ
قدیم و جدید که متضمن حالات این گل زمین مبسوط بود دستیاب گشته بر
موضع تلفیق و تالیف آن متکفل و مستقصه ملاک این امر گردید. ۱۴۰۰
تاریخ وقایع کشمیر از ملا احمد، واقعات کشمیر از خواجہ اعظم

۱۴۰۰ درین ایام این کتاب از نادرات است. امکان است که در عهد مصنف نسخه و قایع کشمیر
موجود بوده و بعد از طاهر از امتداد زمانه مفقود شد. ۱۴۰۰ خواجہ اعظم متوفی ۱۱۴۹ هجری -
منشی اشرف علی استاذ دہلی کلج در ۱۳۴۰ ترجمه اردو واقعات کشمیر بنام تاریخ اعظمی شایع
کردند در ۱۳۴۰ بار اول در لاهور متن فارسیش بهامہ الطباع پوشید. غلام محمد و نور محمد ناشران
کتب سرنگیر کشمیر بار دوم منش در سلسله مطبوعات نمبر ۸۰۵ چاپ سنگی نمودند.
خطوط قلمی این کتاب در کتابخانه رضا رام پور موجود است. از آن جمله یک در
۱۳۴۰ و دوم در ۱۳۴۰ نقل شده است. یک نسخه قلمی این کتاب در کتابخانه موقوفه

بهارستان شاهنشاهی مشهور برآزده ترنگ، تاریخ حیدر ملک چادوره و نظام الوقایع
مولوی محمد، تاریخ مولوی هدایت اللہ متو، تاریخ شاہنامہ محمد توفیق و سامی و
شیانق منظوم، تحقیقات امیری از امیرالدین پکیوال، لب التواریخ از مولوی
بہاؤالدین، باغ سلیمان از میر سعد اللہ منظوم، مختصر التواریخ از ملا عبدالحی

عبدالحیجان مع دیگرے در کتابخانہ لٹن، جامعہ اسلامیہ علی گڑھ (ہند) موجود است۔ (فہرست
مخطوطات قلمی نمبر ۷۲) ❖

۱۱۰۰ از نادرات است مصنف کتاب مذکور تاریخ کشمیر از ابتداء ازمنہ قدیمہ لغایت ۱۱۰۰ھ
بیان نموده است۔ از ۱۱۰۰ھ بیان واقعات کشمیر را بالتفصیل بکار برده است (فہرست
مخطوطات برٹش میوزیم نمبر ۸۲۷۷ و ۲۹۷ B و فہرست مخطوطات کتابخانہ انڈیا آفس لندن
نمبر ۵۰۷) ❖

۱۱۰۱ بقول صاحب الفان معہ جہانگیری، ملک حیدر بہادر در عرصہ ۲۴ سال در ملازمت بوسف شاہ
چک تاجدار آخربن کشمیر بود و در ایام جزا و طنی مؤخر الذکر بہ بنگال در جاگیر او ہمراہ آقا
و دلی نعمت خود رودہ دمن رفاقتش از دست نداد۔ ملک حیدر مذکور شاہد عینی واقعہ قتل شیر
انگن است۔

یک نقل کتاب (بخش اول) در کتابخانہ تحقیقات علمیہ حکومت جموں و کشمیر تحت نمبر ۲۲
موجود است۔

کتاب مذکور بدو حصہ اقسام دارد۔ در تاریخ کشمیر از زمانہ قدیم تا بعد جہانگیری بیان
شده است و در دوم خاندانہائے ہم عصر ایران و توران مذکور است مصنف مختصر احوال
ہنود از راجہ ترنگنی تصنیف کلہن پندت اخذ کردہ است (فہرست مخطوطات کتابخانہ انڈیا
آفس نمبر ۲۸۷۷ و نمبر ۵۱۰ و کتابخانہ برٹش میوزیم نمبر ۲۹۷ B و فہرست کتابخانہ پیر
میوزیم مخطوطات نمبر ۶۲۵ و تتمہ فہرست مخطوطات مرتبہ دکتور براؤن جامعہ کشمیر ج ۱ و

کرده عبارت ساده و مترسلاسه نمود به عام فهم، غالی از فتور مختصر محل و عاری از قصور طول محل مرتب گشت.

دوم. بعضی نکات که در تذکره راجهای پیشین مشون از اغراق و مبالغه مروی بود اگرچه ابرو آن محل پیغامه اهل تقریر است لیکن بنا بر چاشنی خاطر دوستان عجائب پسند ترک آن انسب نبوده. من جمله آن بعضی نکات تفسیر یافت و برائے تنبه و آگاهی آن علامت "قف" بر سوجه مبالغه مرقوم شد تا که مبتدیان از مبالغه و اغراق متنبه باشند.

سوم. این مجموعه مریدم که به تاریخ حسن موشوم است در سده یک هزار و سه صد و یک از نمکن خاطر جلوه ظهور افرودخت و هنگام تلفیق آن سنوات مختلفه که در تداول از منته مشهور است به حساب حمل صفیر از خزینة خیال چنین ظهور یافت سده هجری تاریخ ^{۱۳۰۱} ملک سده عیسوی تاریخ نوک کاشمیر سده ^{۱۹۴۱} بحر می تاریخ سلاطین کشمیر سده ^{۱۹۸۰} کلجوگ تاریخ به نظیر در ظاهر دلات کشمیر.

چهارم. اکثر مؤرخان کشمیر از روی مکابره و استعلا کوس خود ستائی نواخته علم تعصب و مفاخرت افراخته از حقیقت اصلی انحراف و زیاده در نیازمند موجب استکانت ذاتیه تعصب و تفاخر و جهانب داری شیوه خود نگذاشته در حفظ مراتب و رعایت هر کس پر داخته پیش کے را خراش خاطر ننمود.

پنجم. تاریخ رازده ترنگنی کلین پندت که اصل الاصول تواریخ کشمیر بزبان سنسکرت مشهور است ترجمه فارسی آن به علت انقلاب و استکتاب جهلا تصحیف و تحریف یافته بود، نیازمند ترجمه خود با اصل نسخه مقابله

نموده تحریف کلمات و اغلاط به قلم تفتیح آورده است. مضامین غیر مفید بعزت طوالت
محدوف نمود.

ششم - بعضی از اذکار اجهل که کهن پندت بعدم و ثوق اخبار ترک
داده بود موجب ترجمه رتن پوران درین رساله اندراج پذیرفت.

هفتم - در مطابقت سنین مشهوره هیچ کسی از مورخان پیشین پرنیت
نکرده بود. این پنج سال بحال غرق بریزی تطبیق سنه هجری و عیسوی و
بکرمی و غیره نموده درین نسخه درج نمود. والله الموفق والمعين

مقدمه

”در تبیین بعضی حالات سموات و تکشیف آثار و امارات بیکر زمین و تشریح افلاک
بدان که علمائے متقدمین یونان نه طبق افلاک ثابت کرده اند که در ضمن
هر یک طبقه آسمان چند طبقه دیگر مرکوز است و تمامی آسمانها همیشه در گردش
می باشند و پیوسته اند باهم دیگر بغیر فصل مانند کره های عناصر همچنانکه کره
هوا موقوف است بر کره زمین و آب از هر جانب و کره نار حاوی است بر
کره هوا کذا لک آسمان اول بچیده است بر کره نار و فلک دوم محیط است
بر آسمان الی آخره و تمامی افلاک مدورانه بشکل کروی مانند بیضه و زمین
در میان آسمان به مثال زردی بیضه است. هشت آسمان همیشه دور میکنند
از مغرب بطرف مشرق و آسمان نهم مخالف دیگر افلاک گردش می کند از
مشرق بطرف مغرب که آسمانهای ماتحت خود را با کره نار با الفسر با خود
می گردانند. علمای اسلامی همگی مخصوص می دارند هفت طبقه آسمان ها و فلک
هشتم را کرسی و نهم را عرش می نامند اما کروییت افلاک و نه بودن فصل در میان
دو آسمان ثابت نمی دارند و گردش آسمان را قایل اند. حکما هر یک آسمان را

دو قطب و همی لازم می دارند و قطب آن نقطه مفروضه را گویند که چوں جسم
کرده دور می کند آن نقطه بجای نویشتن قایم باشد بنا بر آن هر یک
آسمان را دو نقطه متقابل غیر متحرک ضرورت پس در هر آسمان قطب
بطرف شمال و قطبی بجانب جنوب لازم می آیند.

تخیل در تعیین سبع مملوات

بدانکه هفت آسمان متضمن است بر چند طبقه دیگر و جمله آن

منقسم است بر سه قسم.

قسم اول - فلک عادی یعنی دایره محیط می باشد و مرکز او
کره زمین است.

قسم دوم - محیط است بر عالم اما زمین مرکز او نیست و آن
را فلک الخارج المکرز می نامند.

قسم سوم را فلک التند ویر نام کرده اند و آن محیط عالم نیست
بلکه در ضمن فلک واقع است در وسط مخصوص با جمله هر طبقه را فلک
می نامند مجازاً و جمله این ها موسوم اند به فلک کبی و فلک هشتم و نهم
غیر این ها است - بدان که در ضمن فلک کبی که طبقات دیگر مرکوز اند هر یک
را گردش خود مختلف دارد و گردش تمامی آسمان ها مانند رچی باشد یعنی
مثل آسیا بر سر می گردد و یا دولابیکه مانند دولاب حرکت کند و یا
حمایله حرکت رجوی بنظر سگان تحت اقطاب بود و حرکت دولابی نظر سگان

است - تصورند افلاک اعتقاد مذاهب مختلف است - اما نزد علماء ساینس آسمان هفتدای نظر
را می گویند نزد ایشان نیلگوئی که مانشا بده می کنیم عبارت از بخارهای آبی است که همیشه در کره
هوا جمع می باشد جامع اللغات اردو جلد ۲۴ مؤلفه خواجہ محمد امجدی - مطبوعه جامع اللغات کینی لاهور

خط استوا و حرکت جمالی نظر سکان اقلیم متوسط این دو سمت -

بدانکه حرکت فلک التدویر به نسبت ہر فلک مختلف است گاہے
بر طبق فلک کلی متحرک شود گاہے مخالف آن - ازاں جملہ بعضے بسرعت گردند
بعضی باہستگی بالجملہ فلک التدویر قمر اسرع الحرت است از کردہ فلک
التدویر آسمانہای دیگر - لہذا قمر را پیک فلک میگویند کہ فلک تدویر ماہ در
چہارودہ روز دورہ تمام کند - آسمان اول کہ آن را آسمان دنیا و فلک القمر
میگویند در یک ماہ دورہ تمام می کند - دوم فلک المعطارد - قریب یک
سال دورہ تمام می کند - سوم فلک الزہرہ کہ در یک سال دورہ ختم
کند - چہارم فلک الشمس در یک سال دورہ تمام می کند - پنجم فلک المریخ
کہ در یک سال و دو ماہ دورہ تمام می کند - ششم فلک المشتري کہ در عرصہ
دوازہ سال یک دورہ تمام می کند - ہفتم فلک الزحل است و ادبئی سال
دورہ تمام می کند - بالاگفته شد کہ ہر فلک علوی محیط ماتحت خود است و آنچه
از تغلیظ مدت دور ہر واحد ذکر یافت بنا بر حرکت طبعی آہناست ورنہ
بہ سبب گردش فلک الافلاک جملہ آسمانہا را در یک شبانروز بطرف
مخالف حرکت آن با بقصر دورہ تمام می گرد و چنانچہ گفته شود -
تشریح آسمان ہشتم کہ آن را فلک البروج و فلک الثوابت و بقول
اہل شرع کسی خوانند - حرکت طبعی وے مثل آسمان ہائے دیگر از مغرب
بہ مشرق است گفته اند درسی و شش ہزار سال دورہ تمام می کند و تمامی
ستارہ غیر از سبع سیارہ درین ثابت اند -

اکنون بدان کہ حکما این فلک را دوازہ حصہ متساوی کرده اند
و آن را دوازہ برج می نامند طول ہمہ برج بہمت شمال و جنوب

باشد عرض آنها بنا بر جیه مشرق و مغرب یعنی از قطب شمالی تا قطب جنوبی
راست است هر برج رسیده بمشابه قاشهائی خربوزه پس هر برجی
به سی قسم منقسم می شود و هر قسم را درجه خوانند پس فلک البروج سی
صد و شصت درجه باشد و در هر برجی از اجتماع چند ستاره شش
از اشکال واقع است آن برج بهمان شکلی می شود چون حمل، ثور،
جوزا، سرطان، اسد، سنبله، میزان، عقرب، قوس، جدی، دلو،
حوت. بزبان هندی میگه، برکه، منقش، کرک، سنگه، کنیان، تلاء،
ورچاکش، دهجن، مکر، قونب، مین. این که میگویند که فلان ستاره در
فلان برج رسیده معنی آن باشد مثلاً وقتی که آفتاب در برج حمل می
آید پس آن وقت خطی مستقیم و همی از آفتاب کشیده آسمان را قطع
کرده بفلک البروج می رسانیم در برج حمل برابر افتد گوئیم آفتاب در
حمل است و گرنه ظاهر است سیار را در آسمان لمی ماتحت اند و قورع
این را در فلک هشتم امکان ندارد. و این فلک را نیز دو قطب است و
درین محل اتفاقاً دو ستاره نیز واقع است در شمال و جنوب چنانچه قطب شمالی
مشاهده می شود. اما قطب جنوبی بر سکان اهل شمال مخفی است. چنانچه
برج مسکون در ناحیه شمال واقع است و سمت جنوب به تمامه در آب.
بنامین قطبین خطی تصور باید کرد که از مشرق تا بمغرب متساوی بگذرد
و آن دایره را منطقه البروج گویند.

آسمان نهم مستوی است بفلک الافلاک و فلک الاطلس و فلک الاعظم و
حرکت و می برخلاف حرکت آسمان های دیگر است یعنی از مشرق بمغرب
در غایت سرعت حرکت در یک شب و روز دوره تمام می کند و او همه

افلاک را بالقصر با خود حرکت می دهد پس دوره قسری آسمان های دیگر نیز
بمتابعت او در یک شبانه روز می شود. هر چند که دور طبیعی آن ها بر
ضد این حرکت است چنانچه گذشت. درین فلک هیچ ستاره نیست لهذا
آن را اطلس خوانند.

اکنون دریا بند که محیط حقیقی همین فلک است در زمین بمشابه مرکز است
در وسط حقیقی آن چون هر فلک را دو قطب ضروری است درین جا نیز
فرض کنند یکی به سمت شمال و نیم بطرف جنوب در مقابل آن. و فيما بین
قطبین خط تصور کنند که در سایر فلک گذشته باشد از مشرق تا
بمغرب. و این خط موهوم را دایره معدل النهار گویند و منطقه خوانند مثلاً
کره فلک مذکور را دو کاسه فرض کنند شمالاً و جنوباً و در وسط حقیقی هر
کاسه نقطه قطبی ثبت سازند و ملتقای این دو کاسه متساوی المقدار
دایره معدل النهار تصور نمایند و حکما این فلک را به خیال خود محدود خوانند
و گویند ما و رائے این نه خلاست نه ملا.
بیان کیفیت زمین و سیاره.

بدانکه حکما را در وضع آن اختلاف بعضی گویند بر شکل نیم کره
است بر آب استاده و بعضی گویند بر هوا قائم است و بر شکل سپر است

۳۲ خط معدل النهار دایره ایست که تضییف عالم می نماید از مشرق تا بمغرب چون سراقاب
برین دایره واقع گردد در جمیع نواحی تقریباً در دو شب برابر می شود مگر در عرض این تعیین برابر نمی شود
آفتاب در سال بدو مرتبه برین دایره میسر می کند.

و زمین ہمیشہ قائم است و آسمان متحرک۔ اما اکثرے از قدما و جمہور دانایان
فرنگ بر آنند کہ کروی است بمشابه زردی بیضہ در وسط ہوا واقع ہمیشہ
متحرک است بحرکت دولابی۔ تبدل کہ ذر اجزائے فلکی نسبت بہ خودے
بینیم بنا بر انتقال ارض است۔

پوشیدہ نمایند کہ ارض سہ طبقہ است یکے آں کہ نزدما است
و وے مرکب است آب و ہوا۔ دوم آں کہ زیر آنت و وے مرکب است
آب نہ بہ ہوا۔ سوم آں کہ قریب بحر کتر است و وے بر صرافت بساطت
است و آب در آں جانی رسد۔ در حالیکہ زمین بمشابه نقطہ ایست در
دائرہ فلک و چوں وے در وسط سما واقع شد، در محاذی معدل النهار و
منطقۃ البروج ہماں ساں خط بر وسط زمین فرض می کنند و این خط
مفروضہ را خط استواء^{سطح} می نامند بنا بر استواء^{سطح} پیچہ دیں جاشبہ روز ہمیشہ
برابر می باشد۔ بہ وقوع خط استواء زمین را دو حصہ فرضی می شوند
شمالی و جنوبی و این دو حصہ بمشابه دو کاسہ باشد کہ لبہائی ہر دو با ہم
پیوستہ بود و ملتقای آں با خط استواء است و در وسط حقیقی دو کاسہ
دو نقطہ متقابلہ تصور نمودہ اند۔ شمالاً و جنوباً و این ہر دو نقطہ را قطب
زمین می خوانند مجازاً و از جملہ کرہ زمین سہ ربع در آب غرق است
و یک ربع مکشوف کہ آں را ربع مسکون نامند و ہفت اقلیم و جز آں
جہا ہا و خرابہا در ہمیں محصور است۔

۳۳۰۔ خطیست مہومی کہ یک سر آں بشرق دسر دیگر بمغرب کہ حکما در عین محاذات دائرہ
معدل النهار بر وسط زمین فرض کنند بہ نہجیکہ اگر دائرہ معدل النهار قاطع عالم شدہ
زمین را با ہم قطع نماید پس زمین از جایکہ قطع شود ہما نجا خط استواء است و

تقاضای طبیعی آن است که آب بر جمیع اجزای زمین محیط می شود و حایل می گشت میاں هوا و زمین - لیکن چون کشف بعض زمین جهت ظهور مرکبات درخواست بود، خالق الخلق حیلۀ برانگیخت تا آب در بعض اجزای زمین در آید تا که زمین از یک جهت مکشوف باشد - و حیلۀ آن بود که کواکب را تاثیر بخشیده است که بقوای خود بعض عناصر را گرم می کند و بدان سبب عنصر متبخر و متدخن می شود - پس هرگاه بعض اجزای زمین گرم شود و متصاعد گردد و دخان شده آن قدر از اجزای زمین کاواک می نماید زیرا که زمین سیال نیست تا جبر نقصان تواند کرد - از آن که آب طالب جهت مرکز است با الطبع بدان جایگاه خالی در زمین می در آید آب که در خلل زمین می در آید مستحیل بارش می گردد و باز چون در اجزای زمین پس سبب متدخن فرج می افتد دیگر آب در آن جا می در آید و روی زمین مکشوف ماند بصنعت الهی -

حرکت روزانه زمین -

بقیاس حکمای متاخرین ثابت آن است که آسمان قائم است و زمین بر محور خود همیشه دور می کند و انسان و جمیع حیوانات و امصار و نباتات و سمندر و غیره اشیا را بالقدر با خود حرکت میدهد و در عرصه ۲۴ ساعت یک دوره تمام می کند - ازین گردش شب و روز پیدا می شود - چون آن حصّه زمین که محل سکونت ماست محاذی آفتاب گردد، بر ما روز پیدا میشود - چون آن حصّه منقلب گردد بر ما شب هویدا گردد - مثلاً یک سبب بمقابلۀ چراغ آویزان می گذاریم حصّه که مقابل چراغ باشد روشن میشود - و حصّه خلف آن تاریک

می ماند. بدینسان حصه زمین که مقابل آفتاب می باشد، روشن میشود. و حصه
پسین زمین که پشت آفتاب بران نمی تابد تاریک می ماند. پس حصه زمین
که از ما بطرف مشرق واقع است آن حصه را اولاً به شعاع خود آفتاب
روشن می کند و ما را طلوع آفتاب از افق بنظر می آید چونکه لحظه بلحظه
ما مقابل آفتاب میشویم و آفتاب سمت الراس اوج می کند، دوپهر
می شود پس بحرکت زمین آن حصه که بر سر آن می باشیم بطرف مشرق
رجوع کند و آفتاب بجانب مغرب گراید بما معلوم می شود که خورشید
در مغرب غروب میکند. فی الحقیقت آفتاب غروب نمیکند لیکن ما
به سبب گردش زمین بطرف مشرق می رویم. آفتاب از ما غائب
گردد موجب آن ظلمت پدید می آید. این حرکت را حرکت روزانه میگویند.

حرکت سالانه زمین

زمین را بغیر از حرکت روزانه حرکت سالانه دیگر است یعنی گردد
آفتاب در سال تمام یک دوره ختم می کند. پس ازین حرکت تغییر و تبدل
موسم پدید می شود. زمین بحرکت خود گرد آفتاب یک دایره پیدا می
کند که آن را مدار ارضی گویند. در ماه دسمبر یعنی پوه زمین بقاصده نه
کرور و پنجاه میل از آفتاب بعید می نماید. و در ماه جون یعنی ماه ازل
جا که در ماه دسمبر می باشد فاصله کرد زمین از آفتاب دور تر گردد. پس ایام سال سی
صد و شصت و پنج یوم و پنج ساعت و ۴۸ لحظه ۴۸ پل مقرر میشود.
حکامی فرنگ ساعات مذکوره تا سه سال از حساب خایج می دارند در
سال چهارم در ماه فروری یک روز زیاده می کنند.

تغیّر و تبدیل موسم ها

قطب شمالی زمین با قطب شمالی آسمان همیشه مقابل می باشد - محور زمین بر سطح مدار ارضی بیک طرفه خاص منحرف واقع است بهمین سبب در موسم ها تغیر و تبدیل میشود - چه بسبب انحراف محور زمین و مدار ارضی ششماه زمستان در نصف کره شمالی از گرده نصف حصه جنوبی سردی زیاده تری باشد و ششماه تابستان در حصه جنوبی از گرده نصف شمالی حرارت افزون گردد - و در ششماه روز ترقی می کند - و در ششماه شب قطب شمالی که قریب ماست در موسم زمستان مقابل آفتاب نمی باشد موجب آن آفتاب وقت دوپهر از سمت الراس پائین می ماند - شعاع آن بر حصه شمالی منحرف می افتد - به سبب آن در آن وقت بر حصه شمالی سردی می باشد و شب ها دراز و روز ها کوتاه - بر عکس آن چون قطب شمالی مقابل آفتاب میشود در آن ایام تابش آفتاب بر ماعموداً یعنی برابر واقع میشود - بهمین سبب در آن ایام گرمی موسم یافته می شود - زمین گرد آفتاب در یک پل ۱۱۳۰ میل مسافت قطع می کند و به سبب گردش محوری زمین لندن در یک منٹ $\frac{1}{3}$ میل دور می کند - زمینی که قریب قطب شمالی است بطی الحکرت است و زمین خط استوا سریع الحکرت -

محیط دایره زمین

یک خط وهمی که از مشرق تا بمغرب راست کشیده می شود آن را قطر زمین می گویند - مسافت آن ۷۹۱۲ است و محیط

کره زمین ۲۴۸۵۶ میل - اگر یک ریل گازی بحساب فی ساعت بیست و پنج میل مسافت گرد زمین می گردد پس در عرصه بیست و چهار روز گرد زمین دوره تمام کند -

آفتاب

بدانکه آفتاب از گرده زمین دوازده یک و پنجاه هزار درجه وسیع و کلال^{۳۹} است و سه یک و پنجاه هزار مرتبه ثقیل و نامدت بیست و پنج روز بر محور خود دوره تمام کند - و نه کرد و بیست یک میل از کره زمین بعید می نماید و موجودات سفلی و اجرام علوی را از تاثیرات آن بسیار فوائد عائد میشود خصوصاً موایید تلاشه را تاثیرات حدت آن ضرورت است - آفتاب بموجب طاقت کشش خود زمین را مانند سنگ فلاخن معلق گرفته است - چه هرگاه کسی در جوف فلاخن سنگی نهاده بکمال زور گردش می دهد، سنگ مذکور مطلقاً از فلاخن جدا نمی شود - و همچنان زمین از گرده سنگ فلاخن هزار چند تیری گردد آفتاب دوره کند و از آفتاب یک جو دور نمی شود و نزدیک آفتاب یک ذره نمی آید - بیاغت اینکه آفریننده حقیقی هر یک شی را بمقدار ماده خاصیت بخشیده است که یک چیز چیز دیگر را بهماں خاصیت کشش

۳۸ - صحیح است که قطر زمین هشت هزار میل و محیط ادبست و پنج هزار میل است -

جامع اللغات اردو حصه بیستم در بیان زمین ۳۸ مراد از کالسه بخار است ۳۹ بدانکه گرده آفتاب از زمین بحساب که حسن گفته سی و یک ارب و بیست پنج کرد میل کلال تر می باشد - لیکن این اندازه مخالف جمهور علماء و جغرافیه دان است - صحیح اینست که محیط آفتاب هشت یک و شصت و چهار هزار میل است ۳۹ بر صفحه ۲۳ باید دید

می کند چنانچه گاه رُبا و آهمن ربا و غیره بهمین خاصیت آفتاب کره
 زمین را با استعداد کشش ماده خود می کشد و زمین بر ذره ماده خود
 از آفتاب دور رفتن می خواهد. بهمین سبب مقدور نیست که زمین
 با آفتاب نزدیک شود و اصلاً نمی تواند که دور تر گردد. بلکه از روی
 کشش گردد آفتاب می گردد. دقیقاً که ماهتاب در میان زمین و آفتاب
 حائل می شود، کسوف آفتاب واقع گردد. فقط.

ماہتاب

بدانکه قطر ماه ۲۱۴۰ میل تصور کرده اند. و از کره زمین دو لک
 سی و هفت هزار میل دور است و کره ماه بذات خود روشن نیست
 بلکه با انعکاس شعاع آفتاب روشن می شود. در حالتی که قمر همیشه
 گردد اگر در زمین می گردد. موجب آن روی ماه هر روز برابر بنظر نمی
 آید چنانچه در حالت بودن هلال ماهتاب بمقابل زمین می آید موجب
 آن رخ تابنده او از ما منحرف گردد و در حالت بودن قمر خلف
 زمین می باشد رخ تابنده او بر ما مقابل می شود. و در دو هفته
 اول قمر از محاذی زمین بطرف خلف می رود موجب آن روز بروز
 روشنی او ترقی پذیرد و در دو هفته دوم کره قمر از خلف زمین
 سمت مقابل می آید موجب آن رخ تابنده او روز بروز بے نور
 گردد و به سبب گردش ماهتاب آب دریایی محیط بخوش می آید

بلکه بعد آفتاب از زمین دور و دور و هشتاد و سه لک میل می باشد و آنکه
 حسن گفته، روایات متداوله آن زمان است.

که مد و جزر آن واقع میشود و بیشتر و قنیکه در میان آفتاب و ماهتاب زمین می آید خُصوف ماه واقع گردد.

عطار در سه کرد و پنجاه ^{۳۵۰۰۰} لک میل از آفتاب بعید است و انسان را چندان بنظر نمی آید.

زهره شش کرد و شصت ^{۳۳} لک میل از آفتاب دور است و با کره زمین نزدیک بنا بر آن از ستاره های دیگر روشن تر بنظر می آید.

مریخ سیصد و شصت ^{۱۳۶۰۰۰۰} لک میل از آفتاب دور است و رنگ سرخ دارد. اما بذریعۀ دوربین و اغنای بسیار بر سطح آن معلوم میشود و حکما داغهای سیاه را زمین و داغهای سفید را برف تصور می کنند مشتری چهل و هفت کرد و شصت ^{۴۷} لک میل از آفتاب بعید است و یک هزار و سه صد مرتبه از کره زمین کلان و سه صد درجه گران و چهار ماهتاب شامل اوست ^{۴۵} حوالی آن حلقه بسیار

آنکه معمول است که اول هر یک ماه قمری آب دریا ئه محیط بسبب گردش هفتاب بوش می زند و از قرارگاه خود بالا عروج می نماید آنرا "مد" گویند و در دو هفته آخر که ماه در محاق باشد آب دریا ئه مذکور فرو می رود. و در ایام تحت الشعاع برکناره اصلی قرار گیرد آنرا "جزر" گویند.

^{۳۶} صحیح اینست که سه کرد و شصت لک میل از زمین دور است.

^{۳۷} فاصله صحیح اش از آفتاب شصت و هفت کرد و می باشد.

^{۳۸} فاصله اش از آفتاب چهارده کرد و پانزده لک میل است و از زمین ^{۱۳} کرد و میل.

^{۳۹} صحیح چهل و هشت کرد و سی لک میل است. قطرش بقول صاحب جامع اللغات اردو ۸۶۵۰ میل و شش برهشت ماهتاب است.

در نظری آیند.

زحل هشتاد و هفت کرو و بیت لک میل از آفتاب دور است. و
هشت ماهتاب گرد آن روشن و بر سطح آن چهار حلقه به نظر می آیند. از آن جمله
سه حلقه روشن است و یک حلقه تاریک فقط.

ستاره دمدار هفتاد و شش کرو و میل با آفتاب بعید است و
چهار ماهتاب شامل اوست فقط.

نیپتون - دو ارب و هفتاد و پنج کرو و میل از آفتاب دور است و
همراه آن دو ماهتاب به نظر می آیند و در گذشته ظاهر شده است فقط.

اجرام سیارات - بدان که سیارات هم مثل زمین گرد آفتاب می گردند. و
گردش آن با نیز مانند زمین همیشه بر محور خود می باشد. شک نیست که در میان
سطح سیارات مثل زمین موسم ها خواهند بود. شاید که در بسیار سیاره
ابر و باران هم می تواند بود. و بر نه بودن آبادی در میان سیارات چیزی
و به معقول معلوم نمیشود. احوال آفتاب و سیارات ازین مثال به خوبی
واضح گردد. مثلاً در میدان وسیع یک کره که قطر آن دو فو باشد آفتاب

صحیح دوری او از آفتاب هشتاد و هشت و شصت لک میل است و مثل بر ماهتاب است.
مطابق در بشر بنو انریشیل دکشنری سیاره دمدار نام یک ستاره نیست بلکه مختلف
سیاره است که مشهور باین نامست. و همین است که فاصله هر یک از زمین و آفتاب
مختلف است برای تفصیل رجوع کنید بکتاب مذکور

نیپتون را بشر بنو انریشیل دکشنری فاصله
میخشد از آفتاب دو ارب و هفتاد و نه کرو و بیت لک می باشد. ستاره مذکور را گالتامی
یک عالم قرانسیسی بتاریخ ۲۳ ستمبر ۱۸۴۶ در یافت کرده است.

مقرر کنیم و دور تر ازاں بفاصله ۲۸ گز یک دانه خردل عطار و گذاریم و بفاصله پنجاه و دو گز یک دانه مونگ زهره قیاس کنیم و بفاصله ۷۲ گز یک دانه مشنگ زمین تصور کنیم پس بفاصله یک صد و نه گز یک دانه عدس مریخ خیال داریم پس بفاصله دو صد گز برابر ذرات یک سیارات جدید میسازیم پس بفاصله ۳۷۳ گز برابر سنگتره مشتری قیاس کنیم پس بفاصله شش صد و هشتاد و چهار گز یک سیاه دانه را زحل بشماریم پس بفاصله یک هزار و چهار صد و پنجاه و دو گز سیارات دمدار ستاره های دور دست مقرر داریم -

بیان سیارات اندرونی و بیرونی

تمامی سیارات بر دو قسم است سیارات اندرونی و سیارات بیرونی - سیارات اندرونی از گردۀ اجرام بیرونی صغیر اند و همیشه گرد آفتاب دوره خود جلد ختم می کنند - در عرصه بیت و چهار ساعت بر محورات خود گردش می سازند - ازاں جمله همگی قمر بزرگ و شاندار است فقط سیارات بیرونی بغایت کلان و عظیم الشان اند - گرد آفتاب با استگی می گردند - تقریباً در عرصه ده ساعت بر محور های خود گردش می سازند - همراه آن ها قمر های متعدده است - بعلاوه سیارات مذکوره دیگر اجرام که آن ها را ذات الاذتاب یعنی ستاره های دمدار می گویند بگرد آفتاب می گردند گاهی قریب با آفتاب می باشند گاهی بعید - ازاں جمله بعضی تا سیه هزار سال بنظر نمی آیند بموجب نظام شمسی معلوم میشود که اجرام فلکیه به کدام سلسل انتظام

۳۹ مشنگ باضم و با کاف فارسی نام غله است سه گوشه بزرگ سفید که پهنی او را کوپاری گویند شمس اللغات ۱۲

گرد آفتاب می گردند۔
تشریح بحر محیط

پیرامون کره زمین بحر محیط که آن را دریای شور و سمندر می نامند از شش جهت محیط است و این بحر محیط بالذات واحد است عمق آن تا نهصد میل یافته اند۔ و زیاده ازان عمق نمی یابند۔ حکمای فرنگ آن را پنج حصه فرض کرده اند۔ حصه اول که از بزرگ عظم جدید یعنی امریکه تا ملک فرنگستان و افریقه واقع است آن را بحر اوقیانوس و بحر الماتک نام کرده اند طول آن یک هزار میل عرض از سه هزار تا چهار هزار ^{۵۱} حصه دوم که حایل است در میان بزرگ عظم جدید و بزرگ عظم قدیم آن را بحر الکابل و پاسفک سمندر میگویند۔ طول آن نهصد میل عرض دو ازده هزار ^{۵۲} میل۔

^{۵۳} درست نه میل است۔ و آنکه در متن اصل است غالباً از سه سو کاتب شده است۔ در بحر دنیا عمق بحر الکابل از همه زیاده است۔ و در نواح جزایر جاپان تا نه میل عمیق است۔
^{۵۴} نزد تحقیقین بحر اوقیانوس جا بجا طول مختلفه دارد۔ فاصله که مابین قطب جنوبی و قطب شمالی است هشت هزار میل تحقیق کرده اند و آنکه مابین گرین لیند و نایس است نزدیک ایشاں هشت صد میل است و این از تمام فاصله نام است مابین غلوریا در امریکه جنوبی و مراکو در افریقه شمالی طولش ۶۰۰ میل است و همین قدر فاصله مابین راس امید و لاپلان است که بالتزئیب در افریقه جنوبی و امریکه جنوبی واقع اند۔ ^{۵۵} مثل بحر اوقیانوس بحر الکابل نیز جا بجا طولش مختلفه دارد۔ گویند که از مشرق تا مغرب از چهل میل تا ۸۵۰ میل رسیده است۔ مابین تنگه بزرگ انجا بزرگ عظم امریکه و ایشیا متصل یک دیگر می شوند فاصله آن چهل میل است مابین کیله نوینا و چین این فاصله تا ۵۰۰ میل برسد و نزدیک جغرافیه فاصله مذکور در میان کیو تو در خط استوا و ملکا از ده هزار میل متجاوز است و تقریباً آنکه علاقه ایکه برادر بحر الکابل محیط است تخمینه رقبه اش از پنج کرد تا ده کرد و هر ربع میل است۔

حصه سوم - که از حد افریقه برآمده تا هندوستان و تا پونجی اسطرا ایثیا
 حاوی گشته آن را بحر الهند می گویند - طول و عرض آن قریب شش هزار میل -
 حصه چهارم که از قطب جنوبی تا حد مشرق محیط است بحر جنوبی خوانند -
 حصه پنجم که از حد مشرق تا محاذی قطب شمالی از یخ منجمد گشته است -
 آن را بحر شمالی و بحر منجمد موسوم دارند - فی الحقیقت کیفیت حصه چهارم
 و پنجم بخوبی واضح نشده است - از حصص بحر محیط اکثر قطعات بحری
 در میان سطح ربع مسکون داخل گشته اند آن را خلیج و بحیره می گویند چنانچه
 به نقوذ خلیج بحر محیط سطح زمین را قطعات بسیار واقع شده اند که آن را
 به جزایر و پاپوشه شهر اند - از آن جا که در میان سطح زمین حصه دوم بحر محیط
 که آن را پاسفیک سمندر نام کرده اند واقع است بنا بر آن کره زمین را
 دو حصه می شود حصه شرقی و حصه غربی - حصه شرقی موسوم است
 به گیهان کهن و ربع مسکون و بر اعظم قدیم - حصه غربی را دنیای نو و
 ارض جدید و امریکه و بر اعظم جدید می خوانند -

حقیقت اشاعت بر اعظم امریکه

مؤرخان یورپ رقم طراز اند که از مبادی آبادی ربع مسکون سواد اعظم
 امریکه از خبر عالمیان مکنون بود به هدایت ایند بے پو و به نیروی خواهش
 افراد ذوقنون از مکن غیب بمنصه ظهور بیرون آمده باعث مفاد افزون
 گردید - از بسکه یافتن این دیار نادرترین اعجوبه روزگار است لهذا حقیقت
 آن بطریق اختصار ایراد کرده شود -

قریب عرصه ۴۰۰۰ ساله مطابق سنه ۱۴۸۵ برهنه نوئی خالق اشیاء سنگ
 جاذبه آهن را که بنام متناطیس مشهور است بر ضمیر حکما القا گشته افراد نوع

را باعث مفاد کثیر گردید از آن جمله حکمای یورپ به خاصیت متقناطیس آن قطب نما
ابداع ساخته و این آله به جهات و اطراف رهنما گشته مردمان در سیاحت
بحر محیط دلیر شده بے محابا در میان بحر محیط هر سوشتاقتند بر خلاف
جهاز بانان پیشین که آن با به خوف گم کردن سمت مقصود جسارت برانند
مراکب در وسط دریا نمی نمودند پیوسته ساحل را در نظرمی داشتند بعد
در یافت خاصیت متقناطیس دو صد سال گذشته شخصی کلنیس^{۵۷} نام

^{۵۷} تاریخ ابتدائی دریافت سنگ آهن را که معلوم نیست از چند آله مستنده معلوم میشود که
سنگ مذکور اولاً در ملک چین دریافت شده است و از آنجا غالباً براه عرب در ممالک ادریا
EUROPE آمده است لیکن از تحقیقات جدید معلوم میشود که دعوی چینیاں بر دریافت کردن
مقناطیس دعویست بلا ثبوت زیرا که کتب ثانی قدیم ایشان هیچ دلالت بر وجود این سنگ
ندارد همچنان دعوی حسن بر ابداع آن قطب نما در سده نهم محل نزاع و بحث است زیرا که اولین
ذکر این آله بر سده ثانی ادربا در قرن دوم از هم عبوی رفته است و این نیز بر جدت وجود او
ندارد زیرا که آن مذکور درین وقت چیزهای نوب شمار نرفته است انسانیگو پیڈیا بریڈیکا جلد ۱۵
^{۵۸} کرستوفر کولمبس ۱۵۰۶ — ۱۴۳۶ در ۱۴۳۵ و یاد ۱۴۳۶ میلادی در بنیوا پیدا شد و
پسر دایمیگو کولمبو و فان طاناروسا است بسبب دریافت دنیا که جدید که با امریکه شهروست
شهرت تاریخی حاصل کرده کولمبس در سده ۱۴۹۲ میلادی بر روز جمعه ۳ اگست سده مذکور بوقت صبح
از بندرگاه لیزبن روانه امریکه شده اولاً دارد جزایر کنیری گشت تعداد چهار زانان که همراه او بودند
۱۲ نفر بود مقصدش دریافت شهر اسپانگو بود که در چینی ترکستان است اموی خواست که خان بزرگ
آنجا را بمعینتش داخل مذهب مسیحی گرداندا اما از حسن اتفاق وارد آن جدید شد اولاً کسی که
نوشته خبری دریافت امریکه بهمراهمان خویش داد را در دی ژبانا است و بقول بعض محققان جدید
آنکس عرب بود علی نام که از همراهمان کولمبس موجب بشارت این امر شده (بقیه بر صفحه دوم)

در شہر خبۂ ملکہ اٹلی پیدا شدہ و از استادان پرتیگر در فن جہاز رانی
کمال حاصل کردہ در سیاحت بحری تجربہ بای گزیدہ و آزمونہائے پسندیدہ
بہم رسانید۔ روزے چند خوب بخیر راں و مانند آن کہ بالوان نگار بزرگاشۂ
و ہوا بی غری آن را بساحل بحر مغرب انداختہ بود یا فتنہ بسیار شادمان گردید
بہ یقین دانست کہ سمت مغرب مصلکتہ یا معمورہ خواهد بود۔ مدعا کہ گونہ آگاہی
بریں معنی حاصل کردہ عازم سفر دریا از بہر یافتن معمورہ منطون گردید۔ خواست
کہ برائے تجہیز سامان این گراں مایہ سیاحت طلب اعانت از پادشاہان و
فرارویان آن کشور نماید۔ اولاً از حکام ملک خود درخواست امداد نمودہ
آن ہا دست رد بر سینہ التماس او نہادند۔ بعد ازاں از پادشاہ پرتگال باری
خواستہ و بے نظر منافع کہ مطمح نظر کلنٹس بود بہ زودی مفتدی را از دولت
خود بدیں مہم نامزد ساختہ روانہ نمود۔ چوں این شخص مانند کلنٹس صاحب عزم
نہ بود اندکے راہ دریا طے کردہ بہ خوف امواج طوفان بحری سراسیمہ و
ترسناک باز گردید۔ کلنٹس جام محرومی نوشیدہ برادر خود برائے دستگیری
بسوی دولت برطانیہ رواں ساخت ازاں جا کار بستہ او را کشایش نہ
شدہ۔ پس کلنٹس بجانب پادشاہ اسپین رجوع نمودہ۔ او با اہل اسلام
پیکار داشتہ عزیمت کلنٹس بعید از عقل دانستہ درخواست او نامقبول
ساخت۔ آنگاہ کلنٹس خواست کہ بجانب دولت انگلینڈ رجوع کند۔
لیکن شاہ با نو خاتون شاہ را بر حال او رحم آمدہ زیورات خود گر و گذاشتہ

بتاریخ ۱۲ اکتوبر ۱۴۹۶ء بوقت صبح روز جمعہ این امر واقع شدہ زمینے کہ اولاد بدہ شدہ
گوانا نامی بود کولیس اورا سان سالی ڈرام داد۔

۵۵ دست جنیوا است

از برای تجمیر سامان سفر مبلغی از زر بهم رسانید و سامان سفر درست کرده سی و
دو هزار روپیه را سه منزل جهاز خورد خرید کرده، سویم ماه اگست ۱۷۹۲^{هـ}
مطابق ۱۵۴۲^{هـ} بکرمی بر جهاز سوار شده، جمعی کثیر از مردمان بربل دریا
جمع آمده، درباره حصول مراسم دست بدعا برداشتند. کلبیس بادبانها
بجانب مغرب برداشته روانه گردید. زمین از نظر آن ما غائب گشته در
بحر اعظم افتادند. کشتی بانان افسوس میکردند. کلبیس بامید حصول مراسم
راحت و آرام را وداع کرده بسوی مغرب می شتافت.

بعد انقضای بیست و یک روز جهازیان بحیران سرسبز گشته
برگشتن کلبیس قصد کردند. کلبیس استمالت آنها برفق و مدارا نموده عهد کرد
که هرگاه تا سه روز کنار زمین بنظر نیاید مراجعت نخواهیم نمود. انگاه کلبیس
بهنجاره آب سنج اثر زمین دریافته و برگ درختان و خیزران های نو بریده
دیده همراہیان را تسلی نمود. یازدهم ماه اکتوبر ۱۷۹۲^{هـ} دو نیم پاس از شب
گذشته روشنی متحرک بنظر درآمده شادمان گشتند. دوازدهم ماه مذکور
کلبیس بر زمین نوبافته اول قدم نهاده علم شاه اسپین برپا نموده
توپ ها سر کردند. جم غفیری از مردمان آن دیار فراهم شده گرد ایشان
گرفتند و از دیدن اتوپ و اسلحه و اقمشه و پوست های سفید و
ریشهای کلان شان حیرت ناک شدند. خیال کردند که این ها خورشید
زادگان اند. جهازیان از دیدن صورت شان که یکسر برهنه و بے ریش
بودند و پوست بغایت نرم و رنگ مانند مس داشتند متحیر شدند.
شامگاهان چند کس از ایشان برگشتی کوچکی نشسته نزدیک جهان آمدند
و چند گونه ماکولات بطریق ضیافت پیش کلبیس نمودند. کلبیس در عوض آن

عقد لای آگینہ و پارہ لائے بوریس و جرس لانی کو چک با چیز لای کم بہا با ایشان داد ہفت روز دران ہا توقف کردہ رجعت نمود۔ شاہ اسپین ہفت پلاٹن سپان در جہان نشانیہ برای تسخیر آن بلاد مامور ساخت۔

بعد از این واقعہ شہرت یافتہ شاہ روس و شاہ انگلینڈ و غیرہ برای تسخیر آن دیار افواج خود فرستادہ بلاد لای آن سواد را قابض شدند۔ در سال ۱۷۹۹ امریکو نام شخصے از ساکنان فلارنس در ارض جدید رفتہ انتظام سیاحت آن جا نمودہ در سفر نامہ خود دنیای نورا امریکہ نام نہادہ بران شہرت یافت۔ از لندن تا امریکہ جنوبی سی و پنج ہزار و ہفت صد میل^{۵۶}۔ از لیور پول تا نیویارک امریکہ شمالی سی ہزار و پنجاہ میل مسافت بحرئی فقط طول و عرض زمین

طول مضمورہ ربع مسکون از ساحل غربی بحر محیط تا ساحل شرقی آن بقول بطلمیوس یک صد و ہفتاد و ہفت درجہ و عرض ہفتاد و نہ درجہ۔ و نزد اکثرے از جزایر شمالی کہ منتہائی غربی است تا گنگ وژ کہ منتہائی

۵۶ صحیح پنج ہزار و پانصد میل است و آنکہ در متن اصل کتابت غائب ہو کاتب است۔
۵۷ ۳۵۰۰ میل صحیح است۔

۵۸ مراد از بحر اوقیانوس (ATLANTIC) است۔

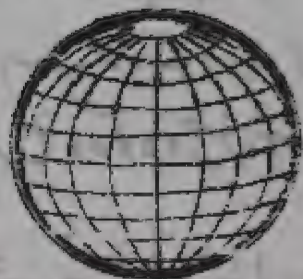
۵۹ "کلاڈیوس پٹلی ہیوس" ریاضی دان و منجم و جغرافیہ دان مشہور بود۔ گویند مصری است۔ لیکن درست این است کہ صحیح جائے ولادت او کسے را معلوم نیست۔ بردایاتے کہ مابین عرب متداول است شخص مذکور بعمر ہفتاد و ہشت سالگی فوت شدہ۔ اعلیٰ این است کہ صد سال قبل از مسیح بود۔

۶۰ مراد از جزایر انیسیری است۔ در ازمنہ قدیم مورخان اسلام انہا را منتہائے زمین خیال می کردند۔

شرقی است یک صد و هشتاد درجه و عرض از خط استوا تا حد شمالی شصت و شش درجه بعضی حکما عرض ربع مسکون را از خط استوا تا حد شمال نو و درجه تخمین کرده اند - از انجمله سی درجه از سمت قطب شمالی به سبب عدم قابلیت آبادی که به باعث بعد آفتاب در آن سمت برودت و ظلمت بسیار است خارج کرده عرض هفت اقلیم همگی شصت درجه یافته اند مسافت درجه ارضی شش صد و شصت و شش و نیم میل و شش صد و شصت و شش گز باشد - و دقیقه ارضی یک میل و چهار صد و چهل و چهار گز و نیم چهار هزار گز - و ثابته حصه شصتم دقیقه - اما خط استوا خطی است فرضی که ما بین قطبین از مغرب تا مشرق کشیده میشود و کره زمین را دو حصه کرده اند حصه شمالی و حصه جنوبی چنانکه مشروحا گفته شده آن از جنوب چین شروع شده برگنگ دژ و جزیره جملوٹ گذشته بر جنوب سرانديپ و جزایر زنگ و بر جنوب سپانان مغرب به بحر اوقیانوس منتهی شود -

قسمت هفت اقلیم

هفت اقلیم مانند هفت بساط معموله از مشرق تا مغرب در ربع مسکون واقع است برابر یک دیگر یعنی عرض ربع مسکون را از خط استوا

کره زمین

اله هیچ حقیقتی ندارد - صرف این قدر که دراز منته قدیمه کره ارض را به هفت حصه منقسم کرده بودند

تا حد شمال هفت حصه برابر کرده هفت اقلیم نام نهاده اند. اقلیم اول طول آن سه هزار و بست و دو فرسنگ و عرض آن از خط استوا جانب شمال یک صد و چهل و هفت فرسنگ. درین اقلیم بنیت کوه و شتی نهرو مردم آن جا سیاه رنگ طول نهار دوازده ساعت و ربع. اقلیم دوم. دو هزار و هشت صد و سی و دو فرسنگ و عرض یک صد و سی و دو فرسنگ. درین اقلیم هفت کوه و هفت دریاست رنگ مردم گندمگون. طول نهار سیزده ساعت و نصف و ربع. اقلیم سوم. طول آن دو هزار و دو صد و چهل و چهار فرسنگ. و عرض یک صد و شانزده فرسنگ. درین اقلیم سی و سه کوه و بست و دو نهرو رنگ مردم گندمگون. طول نهار چهارده و نیم ساعت اقلیم چهارم. طول آن دو هزار و دو صد و شصت و شش فرسنگ و عرض نود و نه فرسنگ. و درین اقلیم بست و پنج کوه و بیت و دو دریا. رنگ مردم گندمگون بایل به سفیدی. طول نهار پانزده ساعت ربع کم اقلیم پنجم. طول آن ۱۴۸۴ فرسنگ و عرض ۸۴ فرسنگ شتی کوه و پانزده دریا. لون مردم سفید. طول نهار پانزده ساعت و نیم ساعت. اقلیم ششم. طول آن ۱۵۱۱ فرسنگ و عرض هفتاد و یک فرسخ. درین اقلیم ده کوه و چهل نهرو مردم آن جا سُرخ رنگ. طول نهار پانزده ساعت و نیم ربع. اقلیم هفتم. نهایت آبادی شمال است عمارت و آبادی در آن کم تر طول آن یک هزار و یک صد و سه فرسخ ده کوه و چهل نهرو رنگ مردم سُرخ و سفید فقط.

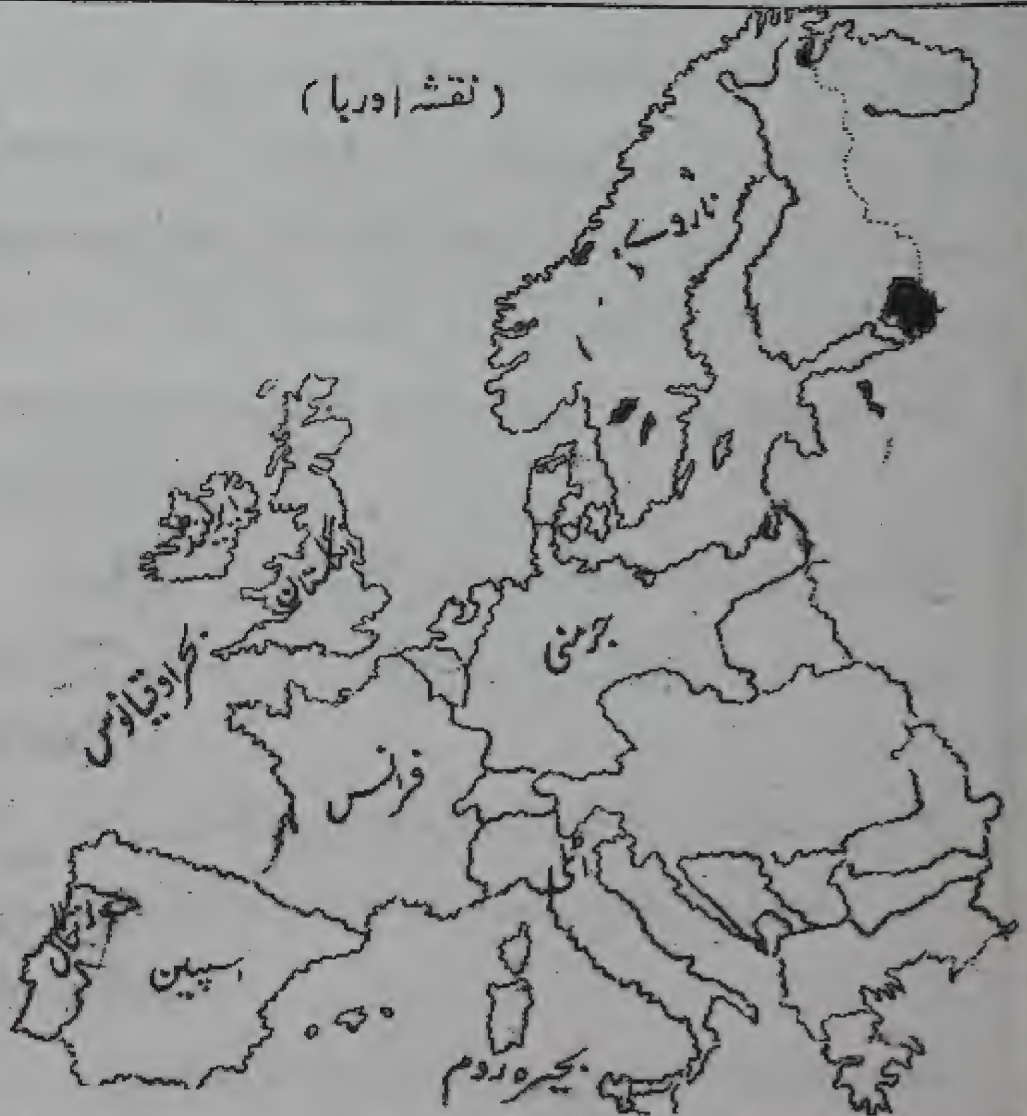
قسمت آبادی دنیا بر چهار حصه

حکامی فرنگ دو بر اعظم دنیا را چهار حصه قسمت کرده اند. از انجمله

براعظم قدیم یعنی ربع سکون راسہ حصہ یورپ۔ ایشیا۔ افریقہ و براعظم
جدید یعنی امریکا را یک حصہ تصور کردہ اند۔

تشریح سلطنت ہابی یورپ

یورپ من جملہ حصص اربع خورد تراست طول آن میان شرق و

عالم باید دانست کہ تفصیل تقسیم ملکی و سیاسی و آبادی مملکت ہائے اورپا و آسیا افریقہ و امریکہ
دریں جا مذکور است تعلق بقرون نوزدہم سہ میلادی دارد۔ اما اکنون در نتیجہ جنگ ہائے
عالمگیر (۱۹۱۸-۱۹۱۴ و ۱۹۴۵-۱۹۳۹) تغییرات اہم واقع شدہ است۔

غرب سه هزار و پانصد میل و عرض آن از شمال تا جنوب دو هزار و چهار
صد میل - رقبه آن سی و هفت لک میل مربع - مردم شماری سی و دو کرو و
هفتاد لک - فی میل ۴۰ نفر همه دانا و محنت کش سلطنت لاپی یورپ این
است -

سلطنت برٹن کلان

شامل آن چهار ملک نامی است اول انگلینڈ - دوم ویلز - آبادی
هر دو بمعه جزایر دو کرو و چهل و شش لک و هشت هزار و سه صد و
نود و یک نفر - سوم - سکاٹ لینڈ آبادی آن سی و هفت لک و سی و پنج
هزار و پانصد و هفتاد و سه نفر - چهارم آیر لینڈ - آبادی پنجاه و یک
لک و هفتاد و چهار هزار و هشت صد و سی و شش نفر - مذہب پراٹسٹنٹ
سلطنت فرانس

طول آن شش صد میل عرض پانصد و شصت میل آدمی سه کرو و
هفتاد و شش لک و هفتاد هزار مذہب رومن کیتھولک -
سلطنت بلجیم -

شامل آن سه شهر کلان است اول برلن - دوم کنٹ - سوم
گنٹورپ^{۶۳} نفر شماری ۵۵ لک و ۱۹ هزار - مذہب رومن کیتھولک -
سلطنت ہالینڈ -

دریں ملک پنج شهر کلان آباد است - مردم شماری ۴۱ لک
و ۱۲ هزار -

سلطنت پرشا شامل آن هشت صوبہ کلان نفر شماری سه کرو و هفتاد لک نفر

مذهب پروٹسٹانت بعضی رومن بعضی یہودی۔

سلطنت آسٹریا۔

مشتمل بر نوزده صوبہ کلان، نفر شماری کروڑ و ہفتاد و ہفت لاک و
ہشتاد و شش ہزار، مذهب پروٹسٹانت بعضے کلیسیائے۔
ہما لاک نور و جرمنی۔

دریں ملک سی و سہ ریاست موجود است بعضے مارا پادشاہ و بعضے
مارا دیوک می گویند۔ نفر شماری چہار کروڑ و پنجاہ لاک مذهب پروٹسٹانت
بعضے رومن و بعضی یہودی۔
سلطنت سویٹزرلینڈ۔

در زمین آن سہ شہر نامی است مشتمل بر بیست و دو صوبہ آبادی
۲۸ لاک و ۴۶ ہزار، مذهب رومن و پروٹسٹانت مخلوط۔
حکومت ڈنمارک۔

دریں ملک کوہ آتش فشاں واقع است آبادی نوزده لاک و شصت
و نہ ہزار مردم۔ مذهب پروٹسٹانت۔

سلطنت متحدہ سویڈن مشتمل بر بیست و چہار صوبہ نفر شماری پچل و پنج
لاک و شصت و پنج ہزار و ششصد نفر، مذهب پروٹسٹانت۔
ناروے۔

در حدود شمالی آن در موسم تابستان دو سہ ماہ آفتاب غروب
نمی کند و عرصہ دو ماہ یک روز متصور گردد۔ سمت جنوب آن طول نہار ہشردہ
ساعت۔ نفر شماری نوزده لاک و بیست و پنج ہزار متصل آن لیلینڈ نام
شہریت در آن چہا ہشت ماہ برف منجمد می باشد۔ مردمان آن جا کوتاہ قد

بقدر سه دست - نفر شماری آن شهت هزار -
سلطنت روس -

سلطنت روس را دو حصه می شود از آن جمله یک حصه در ایشیا است
و یک حصه در یورپ و در حصه یورپ پنجاه و یک صوبه شامل است -
آبادی آن بهشت کروری و شش لک نفر - مذهب پروتستان و قریب
پنج لاکه یهودی -

سلطنت روم -

اهل فطرت آن را دو حصه کرده اند - از آن جمله یک حصه ایشیا است و
یک حصه در یورپ یک و ۱۵ هزار مردم می باشند - مذهب مسلمان زیاده
و کلیسائی -

یونان -

پیشتر شامل روم بود - حال خود سر - آبادی ۱۶ لک و هشتاد هزار مردم
پروتستان -
حکومت اٹلی -

درین ملک کوهی است آتش فشان مروج آن جادو کرور و هشتاد و
چهار هزار - شامل آن یازده صوبه مذهب رومن کیتھولک -
اسپین - آبادی آن یک کرور و ۶۹ لک ۲۵ هزار نفر -
پرتگال - آبادی آن چهل و یک لک و شصت هزار نفر -
پولینڈ - شامل روس هفتاد لک و چهار هزار مردم نفر شماری -
سیکنی - در میان آسٹریا و پروشا آبادی آن ۲۹ لک مردم سلطنت خود سر -

لوک همبیر - برین -
آبادی آن شش لک و هفتاد و چهار هزار نفر خود -
بویریا -
آبادی آن پنجاه و دو لک و هشتاد و چهار هزار مردم -

(نقشایستعلق بصفحه آینده)

رومانیا -

نفر شماری آن پنجاه و دو لک و نود هزار -

سرویا -

آبادی آن هفده لک و بیست و پنج هزار -
مانت نگر -

دو لک و پنجاه هزار مردم فقط -

سلطنت ایلیا

طول از شمال مشرق تا جنوب مغرب شصت و نه هزار میل و عرض از شمال
تا جنوب سی و پنج هزار و چهار صد میل - کل رقبه آن یک کرو و هفتاد و پنج
لک میل مربع - نفر شماری هفتاد و نه کرو و پنجاه و پنج لک و نود هزار مردم
تخمیناً فی میل ۴۵ -

ایشیائی روس^{۶۶}

دیرین ملک شش صوبه کلان واقع است - طول آن شش هزار و شصت
میل عرض هفت صد و شصت میل در بعض بلاد شمالی چند ماه آفتاب غروب
نمی کند و شب واقع نمی شود آبادی آن هشتاد لک مردم - دار السلطنت ^{طفلیس}
ایشیائی روس - مشتمل بر شش صوبه کلان واقع است - ایشیائی کوچک
^{۶۷} سیریا - ^{۶۸} پلس ^{۶۹} یمن ^{۷۰} جور و شلم ^{۷۱} آرمینیا - کردستان -

مانت نگر -

^{۶۶} مراد از آن علاقه ایست که گرداگرد بحر ارجل واقع است و از ۱۹۱۸م و قتیکه حکومت شوریه
روسیه بوجود آمد اطلاق ایشیائی روس بر سیریا، جارجیا، آرمینیا، قفقاز و روسی ترکستان
تا حد گلگت مرحد شمالی مملکت جوں و کشمیر می شود. ^{۶۷} شام ^{۶۸} فلسطین ^{۶۹}

تاتار یعنی ترکستان در ضمن آن پنج صوبه کلاں واقع است کاشغر یارکند
تهن شن - بخارا و خیوآ

وسط ایشیا - پنج صوبه تاشکند - خجند - سمرقند - قوقان - کلاجا
سابیریا - دو حصه می شود یکی سابیریا غربی دوم سابیریا شرقی
آبادی سابیریا غربی پنجاه لک مردم و شرقی سابیریا کم از چهل لک
چین - ملک های بی شمار است - از آن جمله شش صوبه کلاں مشهور
اصل چین - منچوریا - منگولیا - تبت و کولیا - آبادی آن تخمیناً چهل کرور و پنجاه
لک مردم بمذهب بودو - از آن جمله اصل چین پانزده لک باشند و منچوریا دو
کرور و چهل لک و منگولیا بیست لک و کولیا ولایتی است جزیره
احوال آن چندان معلوم نیست - و ملک تبت تقریباً شصت لک
جاپان متصل چین تاتار اکثر جزایر بحر الکاہل شامل اوست نفر
شماری را کرور -

ممالک جزیره نمائی - برهما - سیام - آسام - ملایا از آن جمله هفت ضلع

۴۹ قفقاز - شیان - ۵۰ قفقاز - ۵۱ قفقاز - ۵۲ قفقاز - ۵۳ قفقاز

در تصرف انگریز -

افغانستان شرقی - مشتمل بر شش صوبه کابل - و قندهار جلال آباد
غزنین - هرات - بلوچستان - آبادی پنجاه لک باشند -

هندوستان - رقبه مربع آن هشت لک و پنجاه و شش هزار و
پانصد مربع میل^{۳۳} - صوبجات آن بنگاله، حمالک شمال و مغرب، پنجاب
حمالک متوسط، بمبئی، و سند و مدراس و آسام، برهمای انگریزی، برار،
گورک، اجمیر، جزایر اندمن، نکوبار - باشند دو صد و پنجاه و پنج ملین
صوبجات با جگزار یک صد و پنجاه و یک - آمدنی آن هفت لک و بیست
و پنج هزار پوند و غیر با جگزار فی زمانه نپال سکم - بهوٹان -

جزیره لنکا - که آن را سیلون و سنگاپور نامند طول آن دو صد و
هفتاد میل عرض یک صد و چهل میل - نفر شماری ...^{۳۴}

ایران - دیرین سلطنت بسیار شهرهای نامی است باشند هفتاد و
شش لک و پنجاه هزار -

عربستان - متضمن بلادهای کثیر مردم شماری هشتاد لک از مدینه تا مکه
مسافت دو نیم و صد میل -

تشیح افریقه

حقیقه سوم ربع سکون افریقه است طول آن دو هزار و دو صد میل
عرض از مشرق تا مغرب چهار هزار و شش صد و پنجاه میل رقبه آن یک کره^{۳۵}

^{۳۳} فی الحقیقت رقبه هندوستان ماسوله برآ بحده یک مربع میل است و آنکه حسن نوشته بمبئی بر
ظن و تخمین است.

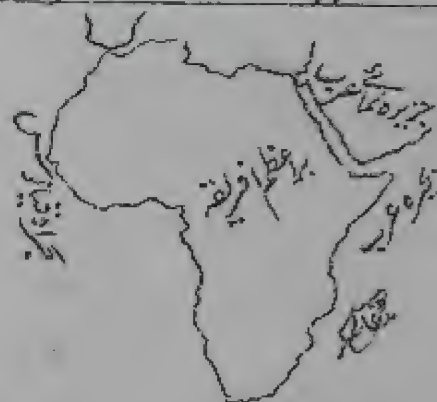
^{۳۴} در اصل بیاض چینس یافته شد.

^{۳۵} مراد از ریاست های هند.

و پانزده لک مربع میل. آبادی آن بیست کروڑ و پنجاه و هشت لک آدمی فی میل
 آبادانفر و باعث تمازت آفتاب و باد سموم و ریگستان آبادی آن کم تر
 است.

بربر. دین ملک شهرهای بسیار است آبادی شصت و یک لک و
 چهل هزار مرکو دار سلطنت. انجیر یا. بیست و هشت لک و شصت هزار
 مردم. یونس. بیست و یک لک نفر. تریپولیا. سه صوبه کلان است آبادی
 آن یازده لک و پنجاه هزار. صحرائی اعظم بعضی جاها آبادی دارد و آب دریا
 نایاب.

مصر. شامل آن چهار صوبه کلان قاهره. اسکندریه. روزنه.

۱۰۰۰ صحیح رقبه اش یک کروڑ و دوازده لک شصت و دو هزار مربع میل عرض چار هزار و
 شصت میل طول پنج هزار میل است. جامع اللغات اردو مؤلفه خواجه عبد المجید بی. ای مطبوعه
 جامع اللغات کبیتی لاہور: ۱۰۰۰ علاقه شمالی افریقہ است کہ ما بین مصر و بحر اوقیانوس و شمال
 صحرائے اعظم واقع است. در بربر علاقه لائے طرابلس و یونس و انجیر یا و مرکز کوٹل است
 حسن موافق اطلاع آن زمانہ ابن ہار از غلطی خط لائے مختلف خیال کرده است.
 ۱۰۰۰ صحیح ردیٹا است شہر بیت تاریخی معروف درین جادر ۱۰۰۰ سنگی یافتہ شد کہ بروے
 کتبہ بود در ہندو زبانہا قدیم مصری یونانی از لے طریق قرآت مصری قدیم دریاشد. آبادی ہفت ہزار

۷۷۹ء - آبادی پنج گاہ - نو بیا - یعنی خرطوم و شرقی سوڈان آبادی آں ۱۲ ملین
 ابی سینیا یعنی جیش شتمبر پنج صوبہ آبادی چیل لک - زنگبار دو ہزار و پانصد
 میل طویل صوبہ ہائے بسیار دارد - مغربی افریقہ - متضمن سہ صوبہ - سنی گنیا - ایرگنی
 لوئر گنی - جنوبی افریقہ - ممالک آں کیپ کاؤنی - نیٹل شہر صوبجات آزاد - جزائر افریقہ
 یزنگیر بربریا - کیپ واڈ - سینٹ ٹامس - برسنر ایلنڈ -
 شیخ ممالک بر اعظم امریکہ

حصہ چہارم دنیا بر اعظم امریکہ است منقسم بر دو حصہ یکے امریکہ شمالی
 دوم امریکہ جنوبی - رقبہ آں یک کروڑ و شصت لک میل مربع آبادی آں ۷۸۲ کروڑ

۷۸۹ء - میناٹ شہریت در مصر واقع بر لب شاخ مشرقی در بحالے نیل از قاهرہ ۲۵ میل بجانب
 شمال شرقی - آبادی ۳۵۰۰۰ نفر - (بقول صاحب جامع اللغات)
 ۷۹۰ء - شمار نمود از زمانہ حسن نطق دارد لیکن دیں ایام صحیح آبادیش ۳۱۸۰۰۰ است
 ۷۹۱ء - نیٹال
 ۷۹۲ء - بر صفحہ ۴۵

دو چهار یک و پانزده هزار مردم -
 گرین لیند - بلادیت سردیسر که گوسفند و گاؤ و اسب و سگ و گربه
 و خرگوش در آن جا نمیداشند - آبادی آن ده هزار مردم - جزایر بسیار دارد -
 روسی امریکه متعلق بچند صوبه پیدایش خلالت در آن جا نیست
 همگی پوستهای جانوران بهم کرده میفروشند - آبادی سی هزار مردم -
 کناڈا - یعنی برٹش امریکه مشتمل بر هفت صوبه در تصرف انگلیز -
 صوبجات متحده - بیشتر در تصرف انگلیز آن بوده عاقبت طاقت
 بهم آورده خود سر شدند و آن چهل و نه صوبه است مردم شماری
 زیاده از پنجاه ملین -

۹۳۳۳۰۰۰
 ماسیکو مشتمل بر چند صوبه کلاں آبادی نو ده و سه لاک سی و سه

هزار مردم -
 وسطی امریکه - در ضمن آن چند شهر های نامی است و کوه آتش
 قشای نیز واقع -

۱۵۰۰۰ نفر
 ۱۵۰۰۰ نفر
 ۱۵۰۰۰ نفر

صحب هشت صوبه است باین تفصیل نو اسکوشیا، جزیره پرنس ادورڈ، نو برزوک
 کیوبک، انیسر، یوینیٹا، برٹش کولمبیا، نو فاوندلینڈ -

۱۵۰۰۰
 قانڈرین شریک حریت امریکه جارج واشنگٹن (۱۷۳۲-۱۷۹۹) بود که انگلیس را
 رادر محاربه استقلال و طنی شکست فاش داده - جمهوری متحده امریکا بی بوجود آورد و
 تا هفت سال به صدارت جمهوری مذکور فائز بود -

جزائر مغربی ہند۔ جزائر کثیر در بحر محیط آباد۔
گنی۔ منقسم بر سه ریاست۔ برش گابونا۔ ڈیو گابونا۔ فسرینج
گابونا۔

ڈنی زویلا۔ بیت دہشتاد و پنج ہزار سلطنت جمہوری۔
کولمبیا۔ بیت و نہ لک و پنجاہ ہزار سلطنت جمہوری۔
اکونڈر۔ آبادی آں دہ لک شخصت و شش ہزار مردم سلطنت
جمہوری۔

پیرو۔ دین ملک گاہے بارش نمیشود۔ مردم شماری ۲۵ لک جمہوری
بولویا۔ سلطنت خود سر مردم شماری بیت و سہ لک۔
برازیل۔ دین ملک کان لای جو اہر و نقرہ و زر و الماس و غیرہ
فلذات بسیار است آبادی دو کورد۔
پراگو۔ دین ملک چائی با فراط متکون می شود۔ آبادی سہ لک

مردم
آرگوئی۔ آبادی آں چہار لک سی و پنج ہزار مردم۔ چلی۔ کان سیلاب
و کان زرد راں جا بسیار است مردم شماری بست و یک لک ہشتاد و
سہ ہزار۔

آرکنٹین لاپلانڈا کی سلطنت متحد چہار دہ ریاست۔ چہار صوبہ۔
آبادی ۱۹ لک ملک سرد سیر کوہ آتش فشاں در آں جا بسیار۔ انسان کوتاہ
قد بقدر سہ شبر فقط۔

گنی آنا
اکوئڈر
ڈنی زویلا
پور دگوئے

جزایر بحر الهند

جزایر اوشینیا - یلیشیا - آسترلیشیا - پولینلیشیا - آبادی سه کرو و
دهشتاد یک مردم.

جزایر سنڈیا - سماٹرا - جاوا - مدورا - نفر شماری یک کرو و نو د یک
مردم - در ۹۳ به سبب زلزله یک جزیره مع سی هزار مردم غرق شد -
بورنیو - دو هزار و پانصد میل طویل است آبادی آن بست یک -
جزایر فلی پائن - دوازده صد جزیره است - کوه آتش فشان بسیار
دارد - آبادی شصت و سه یک آدمی -

سیلب^{۹۱} - آبادی آن چهل یک مردم در تحت پُچ -

نفر شماری ممالک دنیا و اختلاف مساحت کره زمین

کل نفر شماری روی زمین موجب بیند رسیدن جغرافیة یک ارب و چهل
و شش کروڑ و شصت و هشت هزار مردم و زبان های مختلف در دنیا دو
صد و کره زمین یک ارب و پنجاه و دو کروڑ و یک لک و پنجاه هزار میل مربع -
از آن جمله خشکے یعنی زمین پنج کروڑ و سی و سه لک مربع میل و تری سمندر یک
ارب و چهل و شش کروڑ و شصت و هشت لک و پنج هزار میل - فی میل
۲۷ انسان -

۹۰ درست سند - نام مجمع الجزائر ملایا است - بقول صاحب جامع اللغات بدو حصه
منقسم است - سند کلاں و سند نور - اولی بورنیو، سماٹرا، جاوا و جزایر
سیلب را شامل است و دوم بلی و لیوک و سمباوا و غیره را -
۹۱ مراد از جزائر سلے است -

حصه اول در بیان جغرافیه کشمیر و کمیت و کیفیت و حالات متعلقه و متفرقه آن
خطه دلیذیر کشمیر

خطه کشمیر ولایتی است در حصه ایشیا که سمت مشرق ایشیائی
چین و جانب شمال آن وسط ایشیا و طرف غرب و جنوب آن ایشیای
هند یافته می شود. و به موجب قرار داد مساحان یونان در حاق وسط اقلیم
چهارم واقع است که عرض آن از خط استوا سی و پنج درجه و طول آن
از جزایر خاللات یک صد و پنج درجه است. و بحساب هندیان در اول
اقلیم چهارم واقع است چه عرض آن از خط استوا سی و چهار درجه و
هشت و نیم دقیقه و طول آن از جزایر خاللات یک صد و هشت درجه
است. و بحساب رصد بندگان انگلشیه طول آن از گرین وچ که از
مقنوبات لندن رصد گاه سلطانی است تا لاری پریت هفتاد و چهار
درجه و چهل و نه دقیقه و یک ثابته است و عرضش از خط استوا سی و
چهار درجه و شش دقیقه و است و شش ثابته است و بحساب لئی چوڈ یعنی
عرض البلد شمالی درجه پانزده دقیقه و لائچی چوڈ شرقی ۷۴ درجه و ده دقیقه.

رفوت کشمیر

محققان یورپ بلندی شهر سری نگر کشمیر از معدل بحر محیط بقدر
پنج هزار و دویست و هشتاد و سه فیت انگریزی که عبارت از یک هزار و هفت صد
و سی و سه گز میباشد یافته اند و کوهستان منیع که حوالی آن مانند حصن
متین حاوی گشته اند تقریباً از هشت هزار تا هفده هزار فیت متفاوت
بلند خواهند بود. لهذا بمقتضای رفوت محل در ساحت کشمیر ثلث سال
را برف می بارد. و کوهستان بلند که از سینرده هزار فیت مرتفع شده اند

همیشه از برف محفوظ می باشند و تا یسزده هزار فٹ ذوبان برف می شود -
طول و عرض کشمیر

ساحت کشمیر به مثابه یک دره ایست وسیع میان بهالی کوستان منبع
که از گوشه مشرق و جنوب بجانب گوشه شمال و مغرب بصورت مربع و مستطیل
واقع طول آن بقول خواجه اعظم از حد شرقی تا حد غربی چهل فرسخ و از
جنوب تا شمال از هفت فرسخ تا هشت فرسخ متفاوت و صاحبان سر ویر^{۹۲}
مساحت ساحت کشمیر حدوداً اربعه آل بر چهار گوشه مقرر کرده اند گوشه
شرقی بر کوه سنا سرناگ که در پرگنه دچین پاره از شیشرم ناگ یک کرده بالا
است و گوشه غربی بر کوه اوڑی و گوشه شمال بر کوه دل پوره که از قلعه گوریس بطرف
دو کرده است و گوشه جنوبی بر قلعه کوه کوثر نصب کرده و رازی خط دلیزیر از مقام
مرتل که بر کوه پرگنه برناگ واقع است تا شمال دوری که بر کوه شیوه لوره
است یک صد و نه میل و عرض آن از کوه هر موکھ تا کوه کوثر ناگ شصت
و نیم میل و رقبه آن مربع و کسرت پنج هزار و یک صد و چهل و دو میل و هر میل
پنج هزار و دو صد و هفتاد فٹ که عبارت از یک هزار و هفت صد و
شصت گز باشد موثرخ جدید مسٹر انس^{۹۵} صاحب در کتاب خود طول آن از
ویری ناگ تا شیوه لوره یک صد میل و عرض آن بدرجه اوسط است پنج

^{۹۲} که گداختن

^{۹۳} یک فرسخ بمقدار یجده هزار فٹ باشد. ازین حساب یک فرسخ مساوی
۲۱ میل خواهد شد

^{۹۴} مراد از اعمال محکمہ سرکے آف انڈیا است

^{۹۵} لانس

میل ورقہ آل چہار ہزار و پانصد میل مربع می نگار دمسٹر درو صاحب طول
آل ہشتاد میل و عرض آل بیت و پنج میل ثبت کردہ است۔^{۹۴}
وہ تسمیہ بہ قول مورخان ہنود

^{۹۴} صاحب نیلمت پوران می نگار د کہ در زمان اول ساحت کشمیر تالابی
بود عمیق و وسیع مابین جبال بلند و رفیع آب ہای زلال بالامال چہ آب ہائے
برف و باران و رود بار و چشمہ ساراں در عمق آل جمع می شدند و بہ اتصال
جبال راہ برآمد آب مسدود بھی بود در آن زمان بر قلہ کوه ہر موکہ مانا سستی
یعنی پاروتی کہ قدرت کاملہ سری مہادیو جی است علم اقامت افراشتہ
در میان تالاب بسواری سفینہ تا قلال کوه کوثر ناگ سیر و تماشا می کرد
لاجرم این تالاب راستی سرنام نہادہ بودند چہ بزبان سنکرت سر تالاب
را گویند۔ ہمدراں زمان میان تالاب سستی سر دیوے بود۔ جلد بونام قوی
ہیکل و تنادر و ہیب و دلاور۔ بیت :-

بزور و توانا چو آہر منے
بادم خوری رہینی پرفنے

^{۹۶} ہمیں رائے قرین صواب است۔ ۹۶ قديم مورخان کشمیر مثلاً کلہن پنڈت دسوم پنڈت
”نثری و“ و ”پراج بھٹ“ دزنا پنچھائے خود در وہ تسمیہ کشمیر و آبادی اوچینس می نگارند۔
ہیون سانگ سیاح مشہور چینی کہ در قرن ہفتم میلادی دار و کشمیر گشتہ ہیں روایت را عقیدہ
عوام قرار دادہ است۔ اما محققان جدید دیرین قصہ قدسے اصیلیت دانستہ گویند باشد کہ
در زمانہ قدیم مردے کشپ مزانم پسرہولنہائے قدیمیتہ استفادہ نمودہ موجب اخراج آب
ازہیں خطہ دلپذیر شدہ باشد۔ بنام او این سرزمین اولاً ”کشپ“ موسوم شد و ثانیاً از
امتداد زمانہ کشمیر گشت۔ بر تیسر سبب در ہیروں شدن آب زلزلہ را قرار دہد (بقیہ بر صفحہ آیندہ)

پو عفریت خوں خواره پرشکوه قوی میکلے پھو یکپارہ کوہ -

آن دیو بے سہمال در اوایل حال بہ تضرع و ابتہال پوزش برہمائی ساخت
دور جناب از تقرب حاصل کردہ انعام یافتہ بود کہ در میان آب بیخ کسے
بر قتل تو قادر نگردد پس ازاں آن دیو بدیسر در میان تالاب سستی سر
پناہ گرفته بر قلال جبال اکثر اوقات حی تاخت و بہہ ہر جا جانداراں را نہیب
و غارت ہمی ساخت پھنیں تا دہور موفور آن دیو دیگور در جور و ایدای
مخلوق مغرور ہی بود و خرابی و تباہی می نمود -

بعداں وقتے از اوقات کشف رکھیش کہ نیمہ برہم است برای
طواف اطراف عالم بہر سوسیر و سیاحت کردہ در نواحی تالاب سستی سر
ورود نمود و بہ نسیم ہوایی مرغزار و جبال ایں محال باغ دشن گل گل
شگفتہ بزبان حال می گفت - بیت -

رخ رخ چہ مکان دلشیں است

بر روی زمین ارم ہمین است

و در حوالی تالاب کسی از باشندگان ندیدہ متعجب گردید و از پیر مرے
تطاؤل جلد بو کہ باعث خرابی آبادی بود معلوم ساختہ دشن بدر آمدہ بمقام
نوبندن بر کمر کوہ کوثر ناگ یا متصل ہیس پورہ صومعہ بنا نہادہ تا عرصہ ہزار

بقیہ صفحہ ۵۰ - کہ وقتے باعث شگافتہ شدن آن کوہ شد کہ نزد قصبہ بارہ مولہ دیدہ می
شود و نظرے بہ عقیدہ علماء طبقات الارض قرین قیاس است - بقول صاحب انسائیکلو پیڈیا
برٹانیکا در زمان ہیون سانگ اطلاق کشمیر بر کابل و پنجاب و لایات گاندھار ہم می شد - در قرن
شانزدہم شان چغتایہ نیز بلحاظ مصالح ملکی کابل غزنی شامل یک دلائت کشمیر کردہ بودند و پس
ایام دار الخلافہ کشمیر کابل بود - دریں جامہ از حسن ازدادی کشمیر است - ایں لفظ نزد اہلین ایں ملک کشمیر
مروج است

سال - در آن جا بعبادت قادر بے ہمال استقامت کردہ باند فاع دیو پر غریب
 التجا نمود - جناب عظمت و کبریا پوزش آن بے رہا پستیدہ یا ستندای
 مدعائی خود مجاز گردید - مے برای اند فاع جلد بو اعانت طلبید و از پیش گاہ
 داور کار گزاراں عالم خیر و شر برہما - بشن و ہمیشہ بر قتل آن دیو بد گھر
 مامور گردید پس ہر سہ نامہ از نامت بسیار با دیو نول نوار کارزار میکردند
 و بر قتل او قادر نگشتند ہر گاہ کہ آن دیو مغلوب و منکوب می شد در تحت
 آن آب مخفی می گشت پناہ او بود دریا و محافظ او بود دعای برہما عاقبت
 سری بشن جی قریب پارہ مولہ محل بر آوردن آب سنجیدہ بسطاح سودرشن چکر
 کوہ نارا را پارہ پارہ کردہ مجرای آب پیدا نمود - چوں آب تالاب خروفت
 جلد بو در کمین گاہ زمین منواری گشت و برہما - بشن و ہمیشہ برہما با ہی
 خود در گذشت آنگاہ جلد بو باز شیوہ خود ظاہر ساخت کہ آب از کمین گاہ
 او می جوشید و سطح زمین را می پوشید کشف کیستہ شر باز بدر گاہ
 بے نیاز التجا کردہ پر پذیرائی آن شکستی یعنی قدرت تعالی و تبارک بشکل
 شارک کہ آن را بزبان کشمیری ہاری میگویند برہما طیران کردہ از کوہ
 سمیریک لخت کوہ بمنقار برداشته آوردہ - بر کمین گاہ جلد بو گذاشت
 تا کہ آن دیو بصد مہ کوہ پارہ کوفتہ شدہ آب مسدود گشت و آن کوہ
 پارہ را الحال کوہ ہاری پرست میگویند و مقام شارکا بھگوتی دراں جا
 میدانند و جنود ہنود بر دژ موعود دراں جا رفته پرستش می سازند - بعد
 دفع جلد بو چوں آب فرو رفت اولاً کر یوہ آڈون ظاہر گشت داد بمعنی
 اول و ن بمعنی زمین) یعنی آن سر زمین را اول زمین نام کردند - القصہ
 چوں سطح این گل زمین نمودار گشت و انہار بسیار و آب ہائی خوشگوار

و چمن های بے شمار پدیدار شد پس دیوتا های یعنی فرشتگان این مکان را پسندیده
 هر کسے بموجب خواهش خود را در هر جای مقام را مقرر نمودند چنانچه تا حال
 استخوانها و با تری های آن را در بعضی جاها مقرر اند بعد آن کشف رکیشتر درین
 دیار فرحت اثر قرار کرده بر بهمنان مذهب الاخلاق از آفاق فراهم آورده درین
 گل زمین آباد ساخت در آن وقت این گل زمین را کشف مرنام نهادند - مرن
 به لغت سنسکرت خانه را گویند یعنی خانه کشف نام کردند بعد مرور دهور کش مرن
 می گفتند - رفته رفته بانقلاب السنه کشمیر گفتند -

۹۸ ملا احمد مترجم رتن پوران نقل می آرد که یکے از بزرگ رکیشتران نامی
 موسوم به امرت ساگر در کوه بند اچهل^{۹۹} بعبادت ایزد بے همال اشتغال می
 داشت در آن زمان کاشم و بر نام پهلوانے در شجاعت و جلالت مشهور بود
 که یک صدم سنک در دست گرفته براه می رفت - روزی آن دلاور جرار
 برائے تنکار در کوهسار رفته بود تشنه و گرسنه نزد رکیشتر رسید و بکمال
 خشونت و درشت مزاجی از آب طلبید - رکیشتر دلو بدست او داده اشاره
 به چاه نمود - آن پهلوان دلو در چاه انداخته هر چند شجاعت و جلالت خود
 در کشش و کوشش خسران نمود دلو از چاه کشیدن نتوانست نهایت متحیر شد
 و رکیشتر را بر دست و پا بوسه داده بسیار عجز و نیازمندی ساخت - آن
 رکیشتر آواز داد که "لے مادر این بهادر را آب بده کاشم ویر دلو از چاه کشید"

۹۵ ملا احمد نواسه ملا احمد علامه است - در مصاحبت و منادمت سلطان زمین العابدین
 رئیس زبان دراز و انیس دمساز بود - در شعر و سخن طبع عالی داشت - تایخ و قانع ملک کشمیر
 و ترجمه مهابارت و غیره از تصنیفات اوست - مدفنش در مزار سلاطین در جانا معلوم است
 ۹۹ بند بیاچل سلسله کوستانی است در ولایت وندھیه پردیش وفاق جمهوری هند
 مقامات متبرک و زیارت گاه

بجائی صد بقعه یک بقعه آب نوشیده سیراب شد انگاه در بجا آوردی خدمات
 رکبشتر استقامت کرده در ریاضات شاقه شاغل گشت و همیشه بے غور و
 خواب در بندگی رب الارباب و خدمت رکبشتر اوقات بسر می برد و روزی
 در خدمت آن مرشد بزرگ شان بیان نمود که در سالف زمان جبرایم و عصیان
 بے پایان بر من ثابت و عیان است چگونه عفو خواهند شد رکبشتر گفت
 هرگاه می روی بروز موعود بطواف امر ناتھ سوامی و میخوایی در آن جا عفو
 جبرایم خود پس پاک و صافی می شوی از گناهان همچنانکه صافی می باشد
 آن میکلی بخ که در آن جا است پس کاشتم ویر با اتفاق آن فقیر عزم طواف
 امر ناتھ جزم کرده از راه کوستان جنوبی بر کوه امر ناتھ رسید و در آن جا
 بروز موعود مراسم آن بجا آورده اطمینان خود حاصل کردند و به عفو جبرایم
 از غیب مستبشر شدند آننگاه تمامی تیرت مائی کوستان کشیر را طواف
 کرده بر مقام کوئی تیرت در باره موله رسیدند کاشتم ویر خواص کوئی تیرت
 از رکبشتر پرسیده رکبشتر گفت که در میان ستنی سر یک هزار تیرت
 موجود است و از غسل کوئی تیرت ثواب هزار تیرت حاصل می شود
 کاشتم ویر گفت که کس آن تیرت با رای چشم خود می تواند دید ؟ رکبشتر
 گفت هرگاه کشیده می شود این آب البته به زیارت آن تیرت با هر
 کس کامیاب خواهد شد کاشتم ویر گفت که کس در دنیا می باشد که این
 آب را نیاب گرداند رکبشتر گفت اگر می کنی تو عبادت قادر بے همال تا
 هزار سال البته این امر محال بر تو آسان گردد پس کاشتم ویر تا عرصه هزار سال
 بر کوه قیصر ناک بعبادت پرداخت روزی در صومعه خود موشی دید که
 کوزه آب را سوراخ نموده آب آن کوزه از راه سوراخ بدر رفت کاشتم ویر

آن را اشاره غیبی پنداشته در باره موله به مقام کهاده نیار اساس کوه را به شجاعت
ذاتیه خود لقب داده سوراخچه بهم رسانید و به قدرت رب قدیر ازل سوراخ آب
جوشیدن گرفت تا که سستی سر خشک شده سطح زمین پدیدار گشت و سقف
آن سوراخ تا عهد سندر سین موجود بود. آن وقت به سبب زلزله فرو غلطید
و شهر سندر مت نگر را سیلاب نمود.

پس چون کاشم ویر درین دیار خلد نظیر و آمد بطواف تمامی تیرت های
این دیار مستفیض گشته بود و باش خود در این دیار اختیار نمود بعد ازان تمامی
رکبش را نهند وستان و عابدان و زاهدان آن زمان درین جا آمده بر ریاضت های
شاقه عامل شدند و اکثر موبدان و برهمنان از اطراف آمده درین جا بود و
باش خود اختیار نمودند. ازل چاکه اشاعت این مکان به نیروی همت کاشم ویر
سر زده بود بنا بران ابنای زمان نام این مکان کاشی مرے گفتند تا که به مرور
ایام کشمیر گفتند. واللہ اعلم بحقائق الامور

الفرض بتایید مقوله مورخان متذکره بالا و به معاینه علامات نشانات
موجوده معلوم می شود که ساحت این گل زمین در آوان اولین از آب مخلو بوده
است و دران زمان بر قلال جبال مردمان بود و باش می داشتند و عبور و
مرور به سبیل کشتی با هر طرف می ساختند چنانچه به کوه هر موکه و کوثر ناگ و
دریلاق و چین پاره و لولاب و غیره اکثر جاها نوک بندن ها موجودند چه در
زمان پیشین ملاها در باطن سنگ ها سوراخ کرده سفاین خود با آن مضبوط
میداشتند و آن سوراخ را نوک بندن میگویند. نوک بزبان سنسکرت کشتی و
بندن جائے بستر کشتی و در بعضی کوستان ها دن های سنگین که بکشت
استعمال صاف و لخت شده است بر موقع مشرب ها موجود است

و به نظر تعمق بعضی جاها دانسته می شود که تا این جا آب بوده است -

خصوصیات کشمیر

خطه کشمیر روضه دلیپذیر و دوحه بے نذیر است که فضلا و نجای برگزیده پیشین و حکمای و علمای فطرت آگین این خطه و نشین را از جمیع بلاد و بقاع روی زمین به خصوصیات پسندیده جنت نظیر نام کرده اند - الحق اینچنین خصوصیات و نشین که متعلق این گلزمین است دریاچه بلاد دیگر یافته نمی شود :-

اول - هوای این دیار در غایت اعتدال بلطافت و نظافت مروح روح و موجب صحت مزاج و باعث فرح و فتوح است - در حرارت هوا کف تابستان طبیعت انسان محتاج به مروحه نمیشود و در برودت زمستان با وجود کثرت برف و باران آرزوی پوستین نمیکرد - بلکه حرارت غریزی و مزاج طبیعی را در جلوه می آورد - بیت :-

هوایش ز خلد آمده بے خلاف دهمرده را جاں به تن بے گزاف

همه سال باشد هوا معتدل نوائے عنادل برد غم زد دل

دوم - آب های این گل زمین که از کوهستان برف آگین و از عیون و تالاب های گزین که به سبیل انهار و جویبار همیشه جاری می باشد - الحق بسان آب زندگانی عیش جاد دانی را نوید کامرانی بخشیده روان مردگان را مشرده حیات میرساند و بکمال لطافت و نظافت ملک را سیراب و خلق را شاداب گرداند -

به بین آب این بوستان خوشگوار

لطیف روان بخش چوں روی یار

سوم - در تمامی سطح این دیار و در اطراف دکناف و کوهسار و کنار

رو بار در هر جای اقسام بسنه زارهای خضر ابلان قایلین زمر دین گسترده بکمال
 خضارت و نصارت خوش نما و روح افزای باشند بیت
 ز خانه چون به صحرای سر نهادی میان بسنه و گل اوقادی
 چهارم - با تین این گل زمین که از سلاطین پیشین به تعمیر رواق و
 منظره و به تنظیم نهارد و آبخوار و قناره و ترتیب بنیاد و چمن ها و به توفیر
 اشجار و از بار و بسنه زار شک افزای بهار فرخار و نشاط انگیز نظار گیاه
 روزگار است - بیت -

بگلزار کشمیر خوش خوش گل است
 هزاران فنون خوشنوا بلبل است

پنجم - در حوالی این گلزار کو مساربے شمار مانند حصار بهر سو حادی
 گشته فضائی آن خوش و سواد آن دلکش از آبیاری قدرت باری کامیاب
 و بکمال خضارت و نصارت سر بسبز و شاداب که برای حفظ مراتب این
 گلستان برپائی استقامت استاده اند و بمرحله قدرت از لی نسایم
 دلکش و شایم روح افزا بهر طرف ساری می دارند - فرد

زار شک بسنه زار کوه کشمیر زغم فیروزه در معدن شود پیر
 ششم - مرغزارهای کوستان این دیار به لطافت هوا و نظافت
 فضائیهت افزای عشرتباں کامگار و نظار گیان هوشیار است - بیت
 اگر در مرغزارش میکنی جای
 دبدبوسه دود گل بر کف پای

هفتم - درین دیار خلد آثار اشجار میوه دار با قسام بے شمار در
 با تین و خلستان و صحرایشته های فواکه ابدار و شمار خوشگوار پربار
 بنوعی شهرست در ترکستان معروف حسن و جمال

می باشند بیت

پوچنت همه شمر اشجار اوست

روان زیر اشجار انهار اوست

هشتم - غلات بسیار با قسام بی شمار که درین دیار پیداوار است
علی الدوم از نان و فراوان می باشد خصوصاً برنج که بکثرت درین جا متکون
گردد تغذیه عام و خاص بدان حاصل می شود -

نهم - در بیابان و کوها این دیار شکار و خوش و طیور بسیار می باشد
چنانچه شایقان انگلستان با سراف سرایه افراد از سیر و شکار این دیار محفوظ
گشته برای احباب تحائف فراوان از مخا می بر دارند -

دهم - درندگان خوں خوار و حشرات زهر دار مثل مار و کشر دم و نهنگ
و سنبل و غیره درین ملک معدوم است و مخلوق محفوظ - فرد
بهشت آن جا که آرزو نباشد کس را با کس کای نه باشد

یازدهم - حکیم حقیقی مردمان این دیار را به زیور عقل و فطرت محلی ساخته
در فنون و انشوری و صنعت گری برهنه روان امصار دیگر آنها فضیلت بخشیده
است خصوصاً در صنعت پشمینه که باین آراستگی بجای ساخته میشود و بزرگان
و هر از لباس آن تمکین و تزئین یافته از تجارت آن ابنای روزگار منتفع و منتفع
می باشند و غیر از این ابداع صنایع فراوان از روی تیزهوشی می نمایند -

دوازدهم - حسن و جمال این مجال به صباحت و ملاحت بحد کمال و
خوبی و رعنائی در غایت لطافت و اعتدال -

نظامی^{۱۰۱}

یکے گفتا کہ در اقصای کشمیر نباشد از لطافت هیچ تقصیر
مقام خوب رویاں آن زمین است بخوبی رشک فردوس برین است

سعدی^{۱۰۲}

آن کیت که می رود به نخبیر پائے دل دوستان به زنجیر
هم شیوه جادوان بابل هم شیر گل رخان کشمیر

جای^{۱۰۳}

ز کشمیری بتان دیں بر انداز دلم بُت خانه کشمیر گشته
غنی^{۱۰۴}

کشمیر از صبار روشن گرجال است حسن بیاہ آن جا گرجست خال است

- ۱۰۱- نظامی گنجوی (۵۹۴-۵۰۴) استاد مسلم الثبوت زبان فارسی است تصانیف کثیره دارد از
انجمله مشهور سکندرنامه است که در یک تاریخ بادشاه سکندر نظم کرده است نیمه اش یعنی مجموعه کتب
باین تفصیل مخزن اسرار الیٰی مجنون خسر و شیرین هفت پیکر و سکندرنامه بنظر وقعت دیده میشود
- ۱۰۲- ناسخ مصلح الدین و سعدی لقب است در شش ه در شیراز پیدا شد و در ۶۹۱ ه در پنجاب
وفات یافت سی سال جهان نوردی کرد صاحب تصانیف کثیره است از انجمله گلستان در نشر
و بوستان در نظم لاجواب است و تا امروز از هیچ یک جواب اینان باخصوص اول الذکر نوشته شد
- ۱۰۳- عبدالرحمن جامی شاعر مشهور فارسی بود - تاریخ ۲۳ شعبان ۸۱۵ ه مطابق ۲ نوامبر ۱۴۱۳ ه
در موضع جام از مضافات هرات پیدا شد و بتمیزت تا دیک سالگی بتاریخ ۸ محرم ۸۹۱ ه مطابق ۹ نوامبر
۱۴۹۳ ه براه مدینه منوره ازین جهان درگذشت - از تصانیفش شرح جامی در عربی و کلیات جامی
و یوسف زلیخا و تحفة الاحرار و شواهد النبوة و لغات الانس و الیٰی مجنون و بهارستان در فارسی
بسیار مشهور است - ۱۰۴- نام محمد طاهر مخلص غنی است شاعر معروف کشمیر بود از بیکانه روزگار شیخ

سینز دهم. در پوران های قدیم و پوستانکهای فخم نوشته اند که خط کشمیر در سابقه زمان سیرگاه دیوتا بوده اکثر دیر مقام مقام کرده آثار و علامت آن باهر جامو بود.

چهار دهم. اکثر از عظمای اولیای فرقه اسلامی درین دیار عالی مقدار به عبادات و ریاضات تزکیه نفس و تصفیه باطن حاصل نموده معابد و مقابر آن باهر جامحل فیض و فتوح است.

پانز دهم. بر مصداق جنت نظیر بودن این گنل زمین علما و فضلا و تقدیم و شعرا و فصاحتی پیشین در بای آیدار و لالی نابدار سفته اند و بزبان نظم و نثر داستان ها گفته چنانچه مثنوی سلیم. و کلیم. و قدسی. و خصالی و ظفر خان حسن و میرزا علی. و ظفر و عرفی. و فیض و غیره

مسلسل احسن قانی فیض یاب گشت یعنی مزبور از خاندان عشائی محبوب می شود. استغنا از حداد شد از یک دیوان یادگار است که بنامش موسوم است و در مطبع نو کشور بکهنودت شد که طبع شده است. ۵۰ ظفر خان حسن متوفی سینه مطابق سینه ۹۶۳ از امراء شاه جهانی بود منصب هزاری داشت.

مدت العمر صوبه دار کشمیر بود پدر رعایت خان مصطفی شاه جهان نامه است. ۵۱ گشت شاه از شعرا و عهد مفل است. بعد جدا بگیر از هندوستان دار کشمیر گشته بعد انتقال در گنل

شاه نامش جمال الدین و تخلصش عرفی است بعد جلال الدین اکبر از مولفش شیراز وارد هندوستان گشت بعمر سی و شش سالگی در سینه ۹۹۹ در لاهور فوت شد و بهانجامد فون گشت تصانیف مختلفه دارد مگر از آن جمله دیوانش که برقصا کند و ابیات مشتمل است بسیار شهرت دارد. ۵۲ مفاصل عرفی

بود در عهد جلال الدین اکبر خطاب ملک الشعرائی داشت. در هندیان فیض شخص دوم است که اشعار فارسی مثل اهل زبان گفته. نامش ابو الفیض و پسر شیخ مبارک بود بعمر چهل و نه سالگی در سینه ۱۰۰۰ هجری بمکه ایفا گردید. از تصانیفش تفسیر سواد طبع الالهام مثنوی تل دمن و ترجمه ترمید بهاگوت گیتا بسیار شهرت دارد.

در توصیف و تعریف این دیار یادگار است شیخ شهاب الدین سندی :-

كَانَ الْكَشْمِيرُ لِسَاكِنَا جَنَّتُ عَدْنٍ هِيَ لِلْمُؤْمِنِينَ
قَدْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَى بَابِهَا مَنْ دَخَلَهَا كَانَ مِنَ الْأَمِينِينَ
قطب *

هزاران از آن کشمیر بر باغ جهان داری که فصل خزاں هم خوش بهار زعفران داری
هزاران گل بود فصل خزاں در باغ کشمیر چه می نازی تو ای کابل پس یک از خوان داری
شاه جهان ^{۱۰۹۰}

خورد آدم گندم از جنت کشیدندش بردن من که خوردم آتش بویار بکشمیرم رسا
طغرا

از شاه جهان گیر دم نزع بوجستند با خواش دل گفت که کشمیر و دگر هیچ
ظفر خان حسن

کشمیر مگر شک بری خانه چین است القصر بهشته است که بر روی زمین است
عمرنی

هر سوخته جانے که کشمیر در آید گرم مرغ کباب است که با بال پر آید
قدسی ^{۱۱۰۰}

چو کشمیر افتخار هر دیار است بهشت و سبیلش آب لار است

^{۱۱۰۰} شاه صاحب تران ثانی شهاب الدین محمد شاه جهان (دور حکومت ۱۶۲۸ - ۱۶۵۸) پادشاه غازی :

^{۱۱۰۰} شاه حاجی محمد جهان قدسی شهمدی در عهد شاه جهانی ملک الشعرا بود - تصانیفش ظفر نامه شاه جهانی و پادشاه نامه است - در لاهور وفات یافت :
سلطان زمین العابدین :

فصیح

نسبت کشمیر را بار و فاضل رضوان چه کار این بود باغ سلیمان آن بود باغ جنال

کلیم الله

چرا استغفرتی چه رخ دل گیر تماشا کن که کشمیر است و کشمیر

پیر از گل دشت و کوه و راغ بین هزاران باغ را یک باغ بین

غرض که این خصوصیات مندرجه بالا کیفیت علاوه دارد در دو فصل گفته شود

فصل اول در شرح مقامات و علامات قدرتی فصل دوم در

بیان آثار و امارات حدوثی

فصل اول در شرح مقامات و علامات قدرتی

هوای کشمیر

باید دانست که کره زمین را از مشرق تا مغرب پنج حصه کرده اند

و هر حصه را منطقه می نامند اول از خط استوا تا مسافت شانزده هزار میل

سمت شمال و شانزده هزار میل جانب جنوب منطقه شماره است درین

منطقه حرارت آفتاب به شدت می باشد و از منطقه حاره تا مسافت سه

هزار میل سمت شمال و تا سه هزار میل سمت جنوب دو منطقه معتدله

است یکی جنوبی و دوم شمالی هوای این دو منطقه یا اعتدال است در

الله نام ابوطالب و تخلص کلیم داشت از بزرگ شاعران همدان بود در عهد جهانگیر بار اول

وارد هندوستان گشته در شصت و هجده مراجعت فرمائی وطن شد بعد چند سال بار دوم به هند شاه جهان

به هند آمد و ملازمت شاه می اختیار نمود و لقب ملک الشعرائی یافت از تصانیفش طغر نام شاه جهان

بدوان فارسی یادگار است تاریخ ۱۵ ذی الحجه سنه ۹۷ مطابق ۱۹ نوامبر سنه ۱۶۰۶ بمقام

سربلک کشمیر رحلت نمود در نواح خانقاه قدیم در گنبد فون مشرق

حرارت و برودت پس از منطقه معتدله تا مسافت شانزده هزار میل سمت
 جنوب شانزده هزار میل سمت شمالی منطقه ابرد است در حد و این منطقه با
 شعاع آفتاب نمی تواند لاجرم آب و هوایی آن طرف به غایت سرد و برف
 و آب همیشه منجمد می باشد. از آن جا که خط کشمیر در منطقه معتدله شمالیه
 واقع است لاجرم هوای این دیار در حرارت و برودت معتدلست. سوای
 آن که هوای بلده مرتفع بارد است و هوای بلده حضیض گرم. ایضا هوا اگر
 بواسطه مجاورت دریا باشد و آن بالذات ترطیب کند اما اگر شمالی باشد
 تبرید و اگر جنوبی بود تسخین و اگر شرقی بود ترطیب و اگر غربی بود
 تغلیط. هرگاه بواسطه بله طبعی باشد بر طوبیت مایل گردد. از آن جا که کشمیر
 میان کوستان برفین که ثلث اراضی آن زیر آب مجبوست یافته می شود
 هوایی آن جا از برف و آب و ارض طبعی متولد گردد یا متزاج تبرید و
 تسخین و ترطیب و تغلیط کیفیت تعدل هوا ثابت گردد بنا بران هوای
 این دیار در تفریح روح و انتقاش طبعیت و تولید اخلاط صالحه و تقویت
 اعضاء ریسه از جمیع بقاع ربیع سکون افضل است و در موسم گرما
 چندان گرم نیست که حاجت به روزه افتد و در موسم زمستان با وجود کثرت برف
 چندان مضر نیست که باعث افساد بدن گردد بلکه حرارت غربی و
 مزاج طبعی را در جلوه می آرد و پرگنه فعل و پهاک اعتدال بقاع کشمیر
 است چنانچه در موسم تابستان میان دره لار و دره شالمار علی الاستمرار
 در موسم بهار و ریح روح فزا از مغرب و زیدن گیرد و تا آخر روز موجب
 انبساط خاطر گردد و بعد غروب آفتاب نسیم از مشرق می آید که تا هنگام
 صبح باعث تنویم و نشاط می باشد و در موسم تابستان با اعتدال خنک می

باشد و در زمستان چنداں ابر نه کرده بلکه از کوه آهک بینگ نادان تخت سلیمان
برف کم ترمی بارد. شامان پیش و سیاحان یورپین از بقاع کشمیر آن را
خوش تر دانسته برای سیاحت قبول کرده اند و برگنه لار را کرنیل مور
صاحب لاله رخ نام نهاده است و شعرائی متقدمین در وصف آن مثنوی ها
گفته اند. بیت

لار بر کاخ ملک تالار است

بر همه برگنه^{۱۱۳}ات سالار است

موسم کشمیر

موسم این گلستان در زمستان و تابستان دلکش و مسرت افزا است
لیکن به موجب اختلاف فصول و گردش آفتاب در موسم این سواد تاثیرات
مختلفه واقع می شوند. اول فصل بهار که عبارت از ماه چهارم و پنجم و
جی باشد. در آن موسم هوای این دیار در غایت اعتدال ملطف و مرطب و
مفرح و مفتوح و سریع النفوذ می باشد بالیدگی اجسام و تصفیه خون و تقویت

صحه^{۱۱۲} ملک لاله رخ است. در حکایت منظم شهرادی لاله رخ بزبان انگلیسی که یک
قصه خیالی است تھامس مورنغمه^{۱۱۱} در تعریف حسن و خوبی باغ شالامار و تالاب دل
سردده است. کتاب مزبور در ۱۹۱۰ باهتمام فریدرک و لان هید فورڈ ستریت لندن به
زبور طبع آراسته شد. فیض این تصنیف است که تمامی خطه کشمیر در محالک ادراپائی عموماً
و در عالم انگلیسی خصوصاً مشهور به ملک لاله رخ شد.

صحه^{۱۱۳} اشاره به تقسیم ملکی است که در زمان سابق حاکمان این دیار برائے سهولیت انتظام
کرده بودند. تعداد برگنه جات در هر وقت مختلف بوده است. اول فصل در آئین اکبری شماره آن ۱۰
ناسی و سه رسانیده قاضی علی ناچهل یک طائر در این شصت و دو گونه فیاض کشمیر تعداد آن ناچهل و سه نام
بنام داده است.

اعضای ریه حاصل می شود - بیت

مصطفی فرمود با صاحب کبار تن می پوشانید از باد بهار
در آن زمان بود بارش باران در کوه و بیابان هر جا سبزه های خضرا به
نضارت و خضارت از زمین رسته در اطراف باغات و دلت جا بجا
شگوفه های اشجار و گلزار شکفته هوش ربای هوشمندان و غمزدای مندان
گردد - در آن زمان شایقان و عیاشان دیوانه وار بهر سو دهن گیر اشجار
شگوفه دار گشته در تماشای جلوه گلها بسان جنون مبهوت می باشند و
هر کس از اعلی و ادنی زن و مرد سفینه های سیر و سیاحت به فروش
مکلف آراسته و نور دنی های و نوشیدنی های همراه داشته باد و ستان و
نویشان گاه به برائے تماشای شگوفه و قتی برای خوردن توت و ترپوزه
و ترپوزه بجانب تالاب دل می روند و میان ناله تیل بل و باغ شادمان
و نشاط و نسیم و غیره در تماشای شگوفه بادام و گل سرخ و یاسمن و گل
کول و نسترن بضاعات خود صنایع نمایند و دیوانه وار جا بجا گردیده در
زیر درختان غلطیده میباشند -

دوم فصل تابستان که عبارت از ماه ثار و ساون و بادرون^{۱۱۶} می
باشد درین فصل هوای این دیار از حد اعتدال اندک بحرارت مایل گردد
و بعضی افراد را نوعی سخونت و غلیان اخلاط حاصل میکند و در چشم
بعضی مردمان را تکلیف می رساند و بر وقت نصف النهار به موجب حرارت

^{۱۱۴} الله دل و دماغ و جگر

^{۱۱۵} الله درست کنول بفتح کاف و نون غنه قمه است از نیلوفر

^{۱۱۶} الله مطابق جولائی - اگست بستمیز ماه های تقویم عیسوی

گرماییت بجایب تشریح مختار می شود در آن زمان مقیاس الموسم از بهشتاد و پنج درجه تا نود و پنج درجه متعاده میگردد و عیاشان برای کسب هوا با اطراف و دلمات میروند و این ماه بار طول نهار کشیز چهارده ساعت و سیزده دقیقه و نیم دقیقه می رسد و قتیکه باران برشکال مترشح گردد و بعض اوقات برق و رعد و صاعقه و کمرگ و زلزله متصدع می باشد و حدت آفتاب روز بروز کم گردد.

سوم فصل خسریف - و آن عبارت از ماه اسوج و کتک و گمهر می باشد در آن وقت سخونت هوا به یبوست مایل گردد به سبب تبدیلات اندک کنندی حواس و یبوست حاصل می شود و مردمان در جمع کردن اسباب زمستان مثل همینرم و زغال و سالن های خشک و غیره متوجه باشند و برای ششماه هتیا کرده می گذارند و در آخر موسم برودت بدرجه کمال رسد که درختان از نموات برد برگ ریز می گردد و فضای غبارناک و کوهسار پوشیده و آفتاب گرفته میباشند و بر کوهستان اطراف نزول برف شروع می کند مردمان لباسهای گرم مثل پشمینه و پتو و پوستین و طاف و پوشاک پخته دار پوشند و بجانب مکانات گرم رجوع کنند و مردم عوم آتش کده های شب و روز در بغل گرفته دفع برودت می سازند و در موسم زمستان آن را بسیار عزیزتر می دارند چنانچه گفته اند - بیت

مطابق اکتوبر، نوامبر، دسامبر ماه های تقویم عیسوی :

۱۱۸ "الواق"

۱۱۹ "بیمه های که نه پشون به سبب و بالیده گردند نزد انالیان کشیز به پتو موسوم شوند :

۱۲۰ "صورت کانگژی بر صفت آینه باید دید :

کانگری در نعل بگو چون است

بیلے در کنار مجنون است

و به باعث حرارت کانگری بر شکم و بن ران مردم شمع و غمهای
سیاه بلکه قرچه و آبله پیدائی شود و با وجود کثرت آب است و اقامت
از کانگری گریز ندارند.

چهارم فصل زمستان که عبادت از ماه پوه و مانگ و پهاگن
می باشد آن وقت در هوا برودت و بیوست غالب گشته مسدود
مکدر و اس و مقوی معده و باه میگردد در آن زمان مردمان در و دریاچه بسته
کرده در مکان گرم مثل حمام و غیره می نشینند و در ماه پوه و مانگ بارش
برف متواتر مترکم گردد. و بعضی اوقات در نفس شهر قریب دو درجه
برف جمع می شود زیاده بر آن حکم نادر دارد آب های تالاب ها و نهروا
منجمد گشته یخ بندی های عجیب با شکل غریب متصور گردد و در آن روزها
مقیاس الموسم بدرجه انجماد برسد و در دهن یام های خانه قطارهای

کانگری

دنگاله باشکال مخروطی معلق می باشند - و در بعضی زمستانهای سخت
 گاهی می باشد که بخارات ارضیه در فضای آسمان عالم گشته هوای
 دمه واقع می شود که آن موسم مسموم را بزبان کشمیری کُت کشو گویند
 و در آن زمان فراز کوستان رفیع آفتاب جلوه گر بوده بارش برف و
 باران موقوف می باشد و قریب ساحت زمین هوا تیره و اندوه گیر
 گردد و موسم آن گاهی تا دو نیم روز گاهی تا دو نیم هفته بعضی تا دو نیم
 ماه گزنده و سوزنده میباشد و بصولت برودت شاخسار اشجار
 را رطوبت اصلیه شپلیده خشک گرداند - مردمان بسیار تنگ می آیند
 و بیضه ها منجمد می شوند و تیل سیاه مثل روغن در کاغذ بسته کرده
 بقالال می فروشدند در آن زمان بعضی اوقات در بای بهت^{۱۲۲} هم می بخند
 می شود چندان که مردمان بالای آن سوار می روند و تالاب اولر در آن
 وقت همیشه منجمد می گردد که بالای آن مردمان بارهای گراں برداشته عبور
 مرور میکنند بعضی اوقات تا دو سه ماه بسته می باشد میگویند که در
 سال^{۱۲۳} هجری موسم زمستان سخت مشکل بود و در بای بهت تالاب
 اولر منجمد شده برگشته سایر الموضع پایین که برکناره تالاب اولر سمت
 جنوب است دگر گشته کهولمه بجانب شمال در آن وقت مردمان سایر الموضع
 پایین فراز بخ بند تالاب اولر در کو بهامه آمده به همان راه بارهای
 کاه خشک بردوش گرفته واپس می رفتند و در آشنای راه برگ کاه

^{۱۲۲} نام کشمیری این دریا "ویتج" است که به فارسی بهت شده نزد علماء یونان
 قدیم همین دریا به "پاتی دس پس" و نزد علماء سنسکرت به "وتسته" مشهور است
 بزبان پنجابی و اردو به "بهلم" معروف است

بسیار افتاده بود و در راه بسا که بزرگ بای چنار برابر پنجه مرغ شده بودند
و تخم بیزی شالی بقدر یک گره از زمین رسته بود. آن زمان چهارده راس
اسپان از جانب سایر الموضع بر سطح ریخ بندی اولر بامید خوردن بزرگ گاه
که در عرض راه افتاده بود بطرف کویهامه عبور کردند اسپان مذکوره در
کویهامه رسیده تخم بیزی شالی خوردند تا آن زمان ریخ بندی تالاب استوار
و برودت هوا گزیده و آفتاب محبوب و بهت سرد بود و تالاب اولر
مع جمیع تالاب با بعد انقضای سه چهار سال ضرورت یک سال منجمد
گردد لیکن گاه اوقات دریای بهت هم انجام پذیرد چنانچه در سال ۶۵۰
سال ۶۵۰ و سال ۶۵۰ و سال ۶۵۰ و سال ۶۵۰ و سال ۶۵۰ و سال ۶۵۰ و سال ۶۵۰
دریای بهت منجمد شده مردمان بسیار محنت کشیدند. از آن جا که هوای
زمستان این جا دشوار است موجب آن مردمان بلاد دیگر درین ملک بود
و باش نمی کنند لیکن ساکنان این جا را موجب عادت چندان دشوار
نمی شود و در بعضی فصول زمستان هوا باعتدال و بارش و برف اندک
می باشد در آن سال به باعث کمی آب اکثرها نقصان منزه عادت منصور
گردد.

ریاح کشمیر

باد جنوب در ماه ساون و بادرون بر تیغ کوه بانهاال سمت جنوب بعد دوپهر
روز تا شام و خفتن ابر سفید بمسافت یک دو میل حاوی گردد بزبان کشمیری آن را
داوه ال میگویند و از سحاب مذکور صرصر سخت که بصولت آن اجازت حرکت
گردد بر آمده در ساحت کشمیر منتشر شود و بعضی اوقات درختان سطح کشمیر
را در هم برهم سازد. گویند که به هبوب ریاح مذکوره محصولات این دیار پخته و
بالیده نمی شود و بعد تسکین ریاح سحاب مرتفع گردد پس برق های لامعه

مناظره و تراکم در کنار آسمان تا آخر شب بلوه می دهد و بعضی تجربه کار میگویند
که اکثر اوقات محبوب ریاچ بمقتضی ساون شروع می کند و یازدهم ماه موقوف
می شود و هفدهم ماه ساون از خود میکند.

یاد داور - در اوقات متذکره بالامیان دره کوه دچمنه و کهاره سمت
مغرب از حدود پنجاب بعد دوپهر روزیه شدت می آید و از باره موله باطراف
منتشر گردد گویند به محبوب ریاچ مذکور در ملک کشمیر تپ لرزه عارض گردد
باد شمال - در بعضی ایام تابستان فراز کوه کرنا که آن را بزبان
کشمیری فادنا گویند محاذی گوشه شمال و مغرب برکناره آسمان خط های
شعاعی پدید گردد و بعد از آن تند باد شدید که اشجار تناور را از نیخ بر کند
می آید بزبان کشمیری آن را کامراجی می گویند.

ایضاً در موسم تابستان بعضی اوقات محاذی کوه وجه بال میان گوشه
شمال و مشرق ریاچ سخت می آید درختان و عمارات را قلع قمع سازند
بزبان کشمیری را وجه داو گویند.

کوهسار کشمیر

پیرامون ساحت این دیار کوهسار بے شمار مانند حصار تا مسافت
بسیار مسلسل و مختل محفوف است محاذات آن یکمال طراوت و نصارت
سرسبز و دلکش و فرات افرا و در میان اطراف و حلال آن اشجار دیوده
و عرعر و شمشاد و صنوبر بقدرت اینزد داو کوه در کوه مخروطی و اقسام و
الوان نباتات عجیب و غریب انبوه در هر جای زمین مفروش بالایی
آن کوهسار چشمه سارهای بے شمار به هر سو جاری اما حدود آن کوستان
شرقیه پیوسته است به مبادی انداخ و غرباً تا حدود منظر آباد شمالاً تا دریای

کرشنا گنگا و جنوباً تا ساحل چندر باگاہ محققان یورپ رفعت آن کو ہستان
از ہشت ہزار فٹ تا ہفدہ ہزار متفاوتت آفتہ اند و رقیہ آن بقول
انس^{۱۲۳} صاحب بیست و پنج ہزار میل مربع ازاں جملہ ذکر بعضہ جبال شائعہ
و کتل ہا کہ مفید بہ حال است گفتہ آید :-
کوه ہرمو کہ

از سری نگر بہ مسافت سی کردہ بجانب شمال متصل پرگنہ لار و کوپہا
در غایت بلندی مشہور رفعت آن شانزدہ ہزار و نو دہشت فٹ انگیزی و
بر سر آن کوه پر شکوہ پنج قلعہ مشیع کہ ہمیشہ از برف محفوظ می باشند ظاہر
ازاں جملہ قلعہ اوسط بسیار رفیع و عیب پر برف بنظر می آید می گویند کہ
سال تمام بر قلعہ مذکور بوقت ابر برف می بارد ہمگی در ماہ ساون تا عرصہ^{۱۲۴}
ہفت روز بارش برف موقوف می باشد فی الاصل ہماں قلعہ را ہرمو کہ
نام نہادہ اند بر لقب سدا شو مو کہ بہ معنی چہرہ یعنی چہرہ سدا شو اہل ہنود
آن را بسیار متبرک میدانند و گویند کہ ماما پاربتی جی در جنم اول با سم^{۱۲۵}
ستی مسی بودہ بر آن کوه اقامت میداشت و در میان خلل قلال مذکور
خزینہ ہای برف از عرصہ روزگار موجودند و بہ سبب بد زمانہ الان برف
بعضی سرخ بعضی زرد و بسز و بنفشہ و غیرہ بہ نظر می آید و در ذیل آن

^{۱۲۳} قلعہ ظاہر اسہو کاتب است مراد مصنف از "سٹرانگ" صاحب ویلی آف کشمیر است :-

^{۱۲۴} قلعہ در پرگنہ لار رفعتش ۱۶۰۸۹۰ فٹ (جنوں اینڈ کشمیر سٹیٹ مصنفہ پنڈت آنند کول)

^{۱۲۵} قلعہ شیو یا سدا شیو "بکسر شین و سکون داد نام یکے از خدا لگان ہنود کہ با عبادشاں فرستیدہ
فنا کنندہ عالم است بت ہائے شیو در اشکال مختلفہ کہ بر کیفیت حلم و غضب او دلالت کنند
در منادر (معابد) ہند یافت می شوند - فرقہ شیو (بقیہ بر صفحہ ۷۲) :- (۱۲۶ - ۱۲۷ - ۱۲۸ بر صفحہ آتیہ)

سرگزشت را بی عجیب و چشمه سار مایه و غریب روح افزاست خصوصاً سرچشمه
 هر موکله گنگا جانب مشرق و سرچشمه شیرا سمت مغرب واقع میگوبند
 که اری حال هیچ کس از افراد بشر بر قلال کوه هر موکله عروج نه کرده است.

"قف" چنانچه یکی از راهبانی قدیم برای زیارت پرتمای سداشو در
 عروج قله اوسط مبارک کرده بود فی الحال به آشوب هجوم زنبوران معاد
 نمود. الحال در ۱۱۹۰ بکر می مطابق ۱۲۰۰ هجری اول مسٹر جانسین صاحب
 سرویر برآه کو بهامه برائے نصب کردن نشان مایه کمپاس بر کوه مذکور بامروم
 بسیار داسباب بے شمار صعود نمود و عروج قله منبع دشوار دانسته بر قله
 صغیر سمت شمالی از دهن کوه به مسافت چهارده کرده عروج نموده بر فرق
 آن کمپاس نصب کرده رجعت نمود. بعد آن مسٹر مننگری صاحب افسر سرویر
 قریب هزار کس همراه گرفته عروج نمود و بر منزل اول رسیده باد
 صرصر همچنان همچنان ساخت که سنگهای ثقیل متحرک شدند و اعدای را

یک از سه فرقه های بزرگ هندوان امروزه است. بنا بر تحقیق مصنف کاشمیر شیوازم مذهب
 شیو در ابتدای قرن نهم یا در اواخر قرن هشتم در کشمیر آمد و به قول مصنف "قرن وسطی
 هندوستانی تهذیب" اول کسی که تعلیمات شیو را در کشمیر رواج داد سومانند بود. این مرد
 در قرن دهم میلادی زیست و یک کتاب بنام شیو درشتی (نظر شیو) تصنیف کرد جلای
 این فرقه تا اکنون بسیار کتب درین مذهب نوشته اند من جمله از ان هشتاد و یک کتب
 تعلیمات شیو به اوقات مختلف از اهتمام حکماء تحقیقات علمیة حکومت جمون و کشمیر
 اشاعت پذیر شده اند.

۱۲۶ "پارتی جی" نام زن سداشو

۱۲۸ "هر موکله گنگا" نام دریا

۱۲۹ پیدایش اول

آئید زندگانی نمانده عاقبت بخیر گذشت صاحب موصوف تا عرصه نه روز
بکار مساحت مشغول مانده معاودت نمود.

قف گویند بر قلعه رفیع کوه مذکور کان زمره دارد. لهذا هر جا که قلعه
کوه هر موکه بنظر می آید در آنجا مار واقعی کمتر باشد.

کوه کوثر که از سری نگر بقاصه سی کرده بطرف جنوب نواحی دیوه سر
در نهایت رفعت عظیم الشان است. و تا حدود پنجاب و جتوں نمایان -
رفت آن ۵۵۳ فٹ انگیزی و بر اطراف آن سه قلعه منیع که آنها
را کوثرن کوثر نامند و همیشه از برف محفوف می باشند. گویند که بر قلال
مذکوره تا حال کسی عروج نه کرده بود. همگی صاحبان سرویر بر قلعه صغیر آن
عروج کرده مساحت نمودند. و در جلال قلال مذکوره مرغزار است دلکش
وسط آن چشمه است معروف به کوثر ناگ بسیار عجیب و سهمناک فقط
کوه کاجی ناگ که از سری نگر بجانب مغرب بقاصه سی کرده در
حدود کامراج در میان علاقه دچهنه و کرناہ است. رفعت آن بقول

۱۲۹ کون سرائی کوثر یاوشن پاد این تیغ لائے کوه که محفوف از برف باشند بجانب غرب
دره بانہال واقع اند. اینها را قلعه برہانیر گفته می شود (جتوں ایند کشمیر سیمٹ مٹھنہ
آئند کول صفحہ نمبر ۲) ۱۳۰ کوه کاجی ناگ یا کالی ناگ در آنز چھی پورہ واقع است
(جتوں ایند کشمیر سیمٹ مٹھنہ آئند کول صفحہ نمبر ۲) ۱۳۱ در زمانہ قدیم کشمیر را بدو
حصه کنونی کامراج و مرزا منقسم کرده بودند. اصل این کامراجیه و مشرو را جیه بر زبان
سنکرت بوده است. بنا بر آراء متداولہ از مرزا آن یک حصه کشمیر مراد است که تا سرنگر
بہرہ و جانب دیبلے جہلم منند است و از کامراج علاقه پائیں آن باین نواح از علامت آن
که صاحب رازہ نرنگنی ذکر نموده حد این تقسیم موجودہ عمارت و فائز راج گراہ (بقیہ بر صفحہ آئندہ)

انس صاحب ۱۳۲۷ ۱۵۵۲۷ فٹ انگیزی - فرق آن همیشه از برف مخلومی باشد -
صاحبان سرو بر قلعه آن با قلعه هر مو که مقابل داشته مساحت نمودند - و
بالائی آن چشمه کاجی ناگ مشهور -

کوه هو که سر - که از سر ینگر بقا صله سی کرده بجانب مشرق و
جنوب مابین پرگنه بزرگ و مرو و اردون واقع است - رفعت آن
۱۵۶۰ فٹ - در ذیل آن چشمه هو که سر موجود -

گواشه براری - از چپن پاره بطرف مشرق بالاتر از پہلگام
متصل موضع فرس لن و منڈلن - رفعت آن ۱۴۸۳۶ فٹ - فرق آن
همیشه از برف محفوظ می باشد - و زیر دامن شمالی آن میدانیت پرگار
برف - در آنجا از عهد قدیم برف موجود است - آنرا گنج می گویند
آتش در نهر امراتی یا سندلاری می پیوندد -

کوه برار بال - که از سری نگر بجانب جنوب بقا صله سی کرده مابین
شاه آباد و علاقه دودی واقعست رفعت آن ۱۴۳۰۰ فٹ - قلعه آن همیشه

{مسل} محلات شاہی سابقه متعین می شود - دان شندت جیوگرافی آن کشمیر مصنفه سلطان

صفحه ۱۳۳ : ۱۳۲ همان زانس صاحب که ذکرش در سابق آمده :

۱۳۳ "جھوں اینڈ کشمیر" صفحه نمبر ۲ :

۱۳۴ درست ۵۶۰ فٹ است - کوه مذکور مابین پرگنه و اردون و بزرگ واقع
است (جھوں اینڈ کشمیر سٹیٹ مصنفه آنند کول صفحه نمبر ۵)

۱۳۵ (جھوں اینڈ کشمیر سٹیٹ صفحه نمبر ۴ : ۱۳۶ صاحب "جھوں اینڈ کشمیر" مقام مذکور
را "دودا" نوشته است : ۱۳۴ ایضاً صفحه نمبر ۵ :

پُر برف - زیر دامنش بسیار چشمه سار سرشار اند -

کوه افر و تھ - که از سرینگر بجناب گوشه جنوب و مغرب متصل گلگر سینر ده هزار و سی و دو^{۱۳۸} فٹ در بلندی معروفست و در ذیل آن چشمه ابله پتری می جوشد -

کوه مهادیو از سری نگر بفاصله چهارده میل سمت شرق مابین لار و پهاک واقعست - رفعت آن ۱۴۲۰۰^{۱۳۹} فٹ - منود آنرا متبرک می دانند - و بر فرق آن یخدان قدرتی واقعست که دوازده ماه همیشه در آنجا یخ موجود می باشد - مردمان در شهر رسانیده می فروشند - ساون پورنماشی پنڈتاں برائے یاترا در آنجا می روند -

کوه امر ناتھ - از سری نگر بجناب مشرق بفاصله هفتاد و پنج میل

^{۱۴۰} در است ۱۴,۵۰۰ فٹ است (ایضاً صفحه نمبر ۲)

^{۱۴۱} صحیح ۵,۰۰۰ فٹ (ایضاً صفحه نمبر ۲)

^{۱۴۲} ساون پورنماشی نام روز بزرگ اہل ہنود است - این روز چنانکہ نامش ظاہر می کند در شب مہتاب کامل در ماه ساون ہندی مطابق ماه اگست انگلیسی است :

^{۱۴۳} چهار منزل از پیدگام بطرف مشرق - فحش ۷,۸۹۰ فٹ انگلیسی (چون و کشیر صفحه ۴)

^{۱۴۴} غار امر ناتھ بر تپتہ کوه امر ناتھ واقعست و نزد اہل ہنود یکے از پنج مقامات مقدسہ مذہب برہمناس است چهار مقامات دیگر جگناتھ پوری در ولایت اڑیسہ و دارکا در ولایت سوا شتر پوری ناتھ در ولایت اترا پردیش و رامیشورم در ولایت دکن است - در ماه ساون وقتیکہ مہتاب بر آسمان تکمیل پذیر شود اہل ہنود در جم غفیر از اطراف و اکاف ہند ہرسال برائے زیارت این غار می آیند - روزے قبل از ساون پورنماشی قافله زائران در پیدگام جمع می شود و روز دیگر روانہ منزل مقصود گردد (بقیہ بر صفحہ آیندہ)

(محقق صفحه ۷۶)

رفت آس شانزده هزار فٹ انگیزی. و بر کمر آس غار امرنا تھ جی موجود
رفت آس غار دوازده هزار فٹ ہمیں است جبال شامخ کشمیر۔
غیر ازین کتل ہائے دیگر کہ طرق و شوارع آمد و رفت مسافران از
فرق آس مے گذرند بیان رفت و کیفیت آس ہا ضروری است۔
کتل پیر پچال۔ از سرنگر بفاصلہ ۳۵ میل بجانب جنوب عرض
راہ ہیرہ پورہ موجود۔ رفت آس ۱۱۰۲۰ فٹ انگیزی نوشتہ اند۔
آس کوہ تا مسافت چہار ہزار میل بقول انس صاحب سلسلہ گشتہ است
و در میان خلای آس ہر جا جنگل ہا و غار ہا موجود۔ و در موسم زمستان راہ
آمد و رفت مسافران مسدود می باشد۔ بلکہ در موسم تابستان وقت
ہیجان باد و باران ازاں کوہ گذشتن دشوار۔ و بر فرق آس زیارت

کوہ مذکور بنا بر رفت شدیدہ کثراوقات سال از برف محفوظ می باشد و ہمیں است کہ
زایران این مقام مانند تن واحد یکجا سفر می کنند۔ در سلوک انفرادی خطرہ بزرگی باشد
غایت مراد اہل ہنود از زیارت غار امرنا تھ پرستش جسمہ لنگ (عضو تناسل) شیو جی
است کہ بتقا طر فطرات برف در غار مذکور عین شب پور ناشی از اسباب فذرنیہ بظہور
می آید۔ مصنف "رازہ ترگنی" کہ اولین مؤرخ کشمیر بزبان سنسکرت است در کتاب اول
صفہ ۲۶۷ جی نگار د کہ رسم زیارت غار امرنا تھ در عہد بادشاہ نار (۱۰۰۸-۱۰۴۸ ق م)
نہر بودہ است مصنف کتاب مذکور کلہن پنڈت کہ در سنہ دوازدهم عیسوی می زیست
ازین رواج نشان دادہ است (جہوں ایند کشمیر مصنف پنڈت آند کول سابق صدر بہ بلدیہ
سرنگر کشمیر صفہ ۱۱۶، ۱۱۵، ۱۱۴، ۱۱۳)۔ قدیم "پیرنیت سال" ان شٹنٹ جوگرانی
آف کشمیر صفہ ۱۶۷۔ ۱۶۸ (جہوں ایند کشمیر سٹٹ صفہ ۱۰) بنا بر روایت آند کول مصنف کتاب
مذکور پیر پچال کوہ است کہ خط کشمیر را از میدان کھنڈ جہا می کند طولش از کشتواژا منظر آبا
۱۰ میل است۔

پیر محمد که از مریدان حضرت امیر کبیر است موجود فقط -

کتل بانہال - از سرنگد بفاصله پنجاہ میل بجانب جنوب ماہین
شاہ آباد و بانہال مشہور - بلندی آن انس صاحب نہ ہزار و سہ صد
فٹ ^{۱۳۵} می نویسد - جانب کشمیر چار و جنگل بسیار دارد و طرف بانہال برہنہ
و در موسم زمستان مردمان آزمودہ کار بغیر سواری و بار برداری بدشواری
عبور می کنند - ہر گاہ ہیجان بادی باشد در آن وقت عبور و مرور مقرو
نیت - فی زمانہ ملازمان چہار چہ رنیر سنگھ ^{۱۳۶} بر سبیل کوہ مذکور جنوب
رویہ بر مہیب باد بر جہائے متعددہ پختہ و سنگین بفاصلہ یک یک
تیسر پرتاب تعمیر کردہ اند تا کہ بر وقت ہیجان ریا ح مسافران در میان
بر جہائے مذکورہ فوراً داخل گشتہ از صدمہ باد محفوظ می باشند - با وجود
آن در بعضی اوقات بر وقت ہیجان باد تا چند روز راہ سد و دمی باشد
کتل مریل - کہ در میان پرگنہ برنگٹ ^{۱۳۷} و از سرنگد بجانب گوشہ

^{۱۳۵} آئند کول نقش ۹۰۰ فٹ ذکر کردہ است (جوں ایند کشمیر پیٹ صفحہ ۲)

^{۱۳۶} مدت حکومت (۱۸۸۵ — ۱۸۸۷) :

^{۱۳۷} اشارہ بطرف تقسیم سیاسی است کہ در زمان قدیم بصورت تقسیم کشمیر در حصص خورد
کردہ بودند - این نام تا این زمانہ موجود است - ابو الفضل در عہد آصف خان تعداد پرگنہ جات
راتاسی و ہشت رسانیدہ است و قاضی علی کہ قدسے متقدم در عہد است این تعداد را
چہل و یک بیان کردہ و نزد صاحب "ان شنت" جو گرافی آن کشمیر صفحات ۲۲۱، ۲۲۰، ۲۱۹
این تعداد چہل دو است - بیست و چہار در مراد و ہشردہ در کامرا -

ہر پرگنہ در طول و عرض مختلف است - در عہد مغول و افغانہ در شمار پرگنہ جات
بہ تبدیلی ہم واقع ہ شدہ - اما در عہد سکھاں قدسے کی واقع شد چنانچہ تعداد این

مشرق و جنوب بقاصه شصت میل یازده هزار و پانصد و هفتاد و هشت ^{۱۴۸} ریفیع
است. راه کشتوار بصورت بسیار بر فرق آبی می گذرد.

کنتل مرگن. از سری نگر بجانب گوشه مشرق و جنوب متصل نوبلک
در عرض راه مرو واردون واقعست. رفعت آن صاحبان سر و بر یازده هزار شش
صد و هشت ^{۱۴۹} تحقیق کرده اند.

کنتل رازدان ^{۱۵۰} از سری نگر بجانب شمال نواحی پرگنه کوی ^{۱۵۱} بهامه
در عرض راه گوین واقع است. رفعت آن یازده هزار و هفت صد و هفتاد و هشت ^{۱۵۲}
کنتل زویه ^{۱۵۳} بال. از سری نگر بقاصه هفتاد و میل به طرف مشرق در
حدود پرگنه ^{۱۵۴} از مابین سود مرگ و در آن محل خوف ناک است رفعت آن
یازده هزار و سه صد و هشت ^{۱۵۵} در صومخ زمستان عبور آن غیر ممکن چه در آن جا

سی و شش پرگنه بماند. و در عهد خاندان دؤگره (موجوده) اولاً شمار مذکور تا پهل و سه پرگنه جات
رسید لیکن بعد از آن این تقسیم در اتباع انگلیسیان درهند در پشت تفصیل کرده شد
(ان شمنٹ جوگرافی آف کشمیر صفحه ۱۳۵-۱۳۴)

^{۱۴۸} جموں اینڈ کشمیر ریٹ "صفحه ۵

^{۱۴۹} (ایضاً صفحه ۶)

^{۱۵۰} کوه مذکور بنام تراگ بل نیز شهرت دارد. (جموں اینڈ کشمیر ریٹ صفحه ۴)

^{۱۵۱} مابین گریز و بانڈی پور (ایضاً)

^{۱۵۲} گریز (ایضاً)

^{۱۵۳} درست ۹۵,۹۵۰ فٹ است (ایضاً)

^{۱۵۴} زویلا و زوجی بل هر دو آمده

^{۱۵۵} (ایضاً)

^{۱۵۶} (ایضاً)

هیجان باد اکثر اوقات متصادم باشد هرگاه اجیاناً در موسم سرما قافله بر آن
گذر کند به سبب هیجان باد کسی از قافله آشفته گردد و خود بخود برف در
بغل می اندازد و می خورد و خود را می غلطاند پس رفقای خود او را زرد و کوب
کرده برداشته می برند و در همان جا ضایع میشود و بالای فرق آن کوه
جائی است که آن را برابر آنگن میگویند ساکنان آن طرف قایل هستند که در آن
جا تصرف این است بعضی کسان جنبه را بصورت عورت دیده او را براراجی
نام نهاده اند گاهی در آن جا صدای نغمه و ساز مسووع می شود میگویند که
در آن جا بیشتر اکثر مسافران تلف می شدند تا که در عرصه سنه ۹۰
شخصی از اولیاء اللہ مسمی شیخ عبد اللہ گزریالی در آن جا گذر کرده از
ساکنان آن نواح احوال آنجا شنیده بر فرق کوه و زیر دهن آن برجهای
متین استوار ساخت و چند روز به مقام برابر آنگن توقف نمود و به توجه
باطنی جنیان را حاضر کرده برای آن باند رے معین ساخت یعنی مزدور از
زاد راه خود و از مال تجارت خود چیزی را خیرات کند تا که هر کسی
باسانی بگذرد و آن رسم الی الآن جاری است - ابتدای گنگه گیر تا حدود
زوجه بال دره کوهسار به مسافت دوازده کرده بسیار تنگ و دشوار گذار
است از زمین و یسار کوهسار مانند حصار ایستاده میان آن رود بار سنده
لازم میگردد در راه ماگ و پهاگن تمامی کوهستان از برف مملو می باشد

۱۵۸۰ بابا عبد اللہ گزریالی مرید با صفا حضرت بابا نصیب الدین غازی علیه الرحمۃ است -
کرامات و خارق العادات بیشتر داشت در سال ۱۵۸۰ انتقال فرمود - قبرش در موضع
گزریال برگنه و تر است ۱۵۸۰ رود بارند و در مثل کوه زوجه بالا از در میان کوه هر که
و کوه امنان گذشتہ نزد شادی پور شامل دریا چیم میگردد و چون ایند کشیر سٹیٹ صفحہ نمبر ۵

و آن وقت از تیغ کوه سنگی با پارۀ برقی بجانب اسفل غلطیده می رود
 تا که برف را منطوی ساخته همچنان زور و شور می کند که تمامی برف اطراف
 نخشیده بکمال تندی از کوهسار بسیار فرود آمده به جانب پایین صعود می
 کند. باز هم چنان از کوهستان پایین به کمال جوش و خروش فرود رفته بجانب
 بسیار صعود می نماید در آن زمان میان آن کوهستان طرفه احوالی می باشد
 حتی که تمامی برف فراز قلال جبال فرود آمده در شیب آن دره جمع گردد
 و بالای دریای سند بسان سقف سطح نمودار شود بلکه بعضی اوقات تا
 عرصه یک دو هفته آب رودیارسند مسدود می باشد و در آن زمان
 مسافران از راه محرابی سند بر سبیل برف عبور و مرور می سازند و
 بعد ذوبان برف در راه ^{۱۵۹} جیگه راه زوجه بال بدستور جاری می شود.
 کتلتسته چهنو. از سر ینگر بجانب گوشه شمال و مغرب منتهای
 برگشته اوتر. رفعت آن نه هزار و سه صد ^{۱۶۰} فٹ برفرق آن راه کرنا ^{۱۶۱} و جاری
 است از سر ینگر به مسافت ۲ میل.

انتباه سه کوه عجیب بغیر اتصال جبال مقطوع و معرا و خوش نما
 سمت شرقی بسان سه ستاره میسران بر سطح کشمیر نمایان هستند کیفیت
 هر سه در ذیل گفته شود.

تخت سلیمان. که قریب شهر سر ینگر شرق رویه بطرف شهر
 استاده می بیند. ظفر خان حسن گفته است.

۱۵۹ مطابق ماه ممی تقویم انگلیسی :

۱۶۰ "جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ" مصنفه آنند کول صفحہ نمبر ۴ :

۱۶۱ کرناہ :

نهی چوں پای پرتخت سلیمان شود کشمیر شهر او نمایان

ملا احمد در تایخ خود رقم طراز است که حضرت سلیمان ^{۱۶۳} پیغمبر بر
هوامی پرید و چندی بر فرق آں کوه آرمید لهذا آں کوه را تخت سلیمان
نام کرده اند ایضاً در ^{۱۶۳} ک راه سندیمان بت نهانه زیشی شور
بر قلعه کوه مذکور آباد کرده است بنا بر آں کوه را کوه سندیمان می
گویند فقط شکر اچارج ^{۱۶۶} نام شخصی در آں جا عبادت میکرد و عمر عزیز
در مباحثه بود با سر بر د موجب آں اهل هند آں را کوه شکر اچارج
نامند و در زمان پیشین کوه مذکور را جیٹ لدرک میگفتند رفعت آں
^{۱۶۴} ۶۶۶۳ ق ف -

ماری پریت - موزخان همنود می نگارند که در زمان پاستان
شارکا دیوی بصورت شارک متشکل گشته نخته از کوه سمیر به منقار خود

^{۱۶۲} نواسه ملا احمد علامه است در زمان سلطان زین العابدین بود - از مصنفات او تایخ
وقائع کشمیر و ترجمه فارسی مهابهارت است -

^{۱۶۳} سلیمان بن داؤد علیه السلام (۱۰۳۳ - ۹۴۵ ق م)

^{۱۶۴} کلجک یا کل یک - نزد اهل هند در دنیا چهار دور اند باین ترتیب است یک و تر تا یک و

دو ابریک و کل یک و مدت هر یک بالترتیب ۶۱۵۲۸۰۰۰ ۶۱۲۹۹۰۰۰ ۱۸۹۲۰۰۰ ۴۳۲۰۰۰

سال است - نزد ایشان سه دور اول گذشته اند و اکنون دور چهارم که موسوم به کلجک یا به

کلجک هست جاری است - در ست یک همه مردمان ست کردار بودند و در تر تا یک ۳ و در

دو ابریک ۲ ایشان راست کردار بودند و در دور موجود ۱ ایشان ست کردار اند - و گویند بعد

از اختتام این دور از سر نو دور ست یک و تر تا یک و دو ابریک و کل یک خواهد آمد و همچنان تسلسل

خواهد ماند تا که بعد از انقطاع هزاره در مثل آنها دنیا فنا خواهد شد - نمبر هائے ۱۶۵ و

برداشتند آورده دریں جا بر سر جلد بونهاد بنا بر آن تخت را لاری پریت
می گویند (لاری به معنی شاکر پریت به معنی کوه) بعضی می گویند من پیست
نام کرده اند لهذا اهل هندو آن را متبرک میسند. مؤرخان اسلامیه
کوه ماران نامیده اند در زمان پاستان کوه ماران میان شهر مانند مرکز
دائره نمایان بود چنانچه زیر دامن آن قلعه ناگزنگر از تعمیرات اکبر شاه شهر
پناه موجود است اکنون به صدمه حوادث و نوازل آبادی شهر و دولت
خانه شاهی ویران گشته بجای عمارت منروعات یافته می شود و بر
فرق آن قلعه عطا محمد خان موجود و بر کمر آن غرب رویه مکان شاکر دلیوی
پسند ما قیامت و نزد هندو پرنس است :

۱۶۵۰ هجری سپهر را نهاد است شصت و پنج سال حکمرانی کرده را بهی ملک یقاشد
۱۶۶۰ هجری شکر اچاریج نام مختلف علمائے وید و بالخصوص یک عالم دید و مبلغ مذہب
برہمنی است که مطابق روایتی مابین ۸۲۰ - ۸۸۰ هجری زیست و بدرایت دیگر ۲۰ سال قبل مسیح بود
شخص مذکور با شنده مالایا یا کربلا است بشکر اچاریج تمام عمر خود در بحث و مناظره صرف نمود و
درین فن چنان چرب زبانی و حاضر جوابی داشت که تا امروز نزد متنبش ثانی شیوا بشمار می رود
کرامات های چندین مرتبه یاد منسوب کرده می شود بشکر اچاریج چهار شاگرد بزرگ داشت که نامش
بایشان زنده جاوید شد یک از ایدم پاد دوم تملکا سوم سوریشور و چهارم ٹوٹکا
است از شاگردانش یکس آنندگیری نام تاریخ مباحثه اش نوشته است : از بعض روایات
پس چنان معلوم میشود که شکر اچاریج مذکور پیر و شیو بود : ۱۶۷۰ هجری درست ... رافٹ است ددی
نورست کاکا بزرگ کشمیر را شاکر اچاریج اسکرده و شنده آنحضرت (ص ۳۸) ۱۶۸۰ هجری عطا محمد خان
پسر مختار الدوله شیر محمد خان از سرداران افغنه است چندی از جانب شجاع الملک پسر
تیور شاه حاکم کشمیر بود بعده از ضعف او استفاده نمود خود سر شد آخر از دست فتح محمد خان
شکست خورده نزل کشمیر نمود و بیج برگ و بادش عازم پشاور شد : در گارستان کشمیر ص ۱۲۳ :

مرجع اهل هند و جنوب رویه زیارت حضرت شیخ حمزه محمد دوم مطاف اهل
اسلام و نیز علامت مسجد ملا شاه و خانه دارا شکوه جنوب رویه آن موجود
رفت آن از بحر محیط پنج هزار و هفت صد فـ^{۱۶۹}
آهک یلنگ از سر ینگر به فاصله هفت کـ^{۱۷۰}روه به جانب شمال قریب
صفاپور بر ساحل جنوبی مانس واقع است و در ذیل شمالی آن سنگ چونه
پخته می سازند و بر کمر آن جانب جنوب چشمه آب می جوشد و بلندی
آن از معدل بحر محیط شش هزار و دو صد فـ^{۱۷۱}
داراش - واقع در پرگنه ناچیمه مقابل کوه ماران سمت چپ
مقطوع و مضرا و در ذیل آن موضع رشت سون و چو واره واقع فـ^{۱۷۲}زار آن
زیارت بابا رجب دین رفعت ... ۶ فـ

مرغزار بانی کشمیر

بالای کوهستان این دیار مرغزار بانی بسیار در غایت وسعت مـ^{۱۷۳}

۱۶۹ هـ پیش پشانی است، و شاه محمد نام - در عنوان مشایب از علوم متداوله تاریخ گشته -
اولاً در خدمت حضرت میان میرج لاهوری و ثانیاً در کشمیر در گذشت - زیرا دامن کوه ماران
سکونت اختیار نمود - از عذاب باطنی بهره کامل داشت و پیر طریقت شهراده دارا شکوه
پسر بزرگ شاه جهان بود - کلمه شش از تصوف حملو است در حالت نزع تاریخش
و قاتلش گفته ع داد در توجید ملا شاه جهان ۱۷۲ هـ
۱۷۵ میل انگلیسی - دنگارستان کشمیر صفحه ۸۷
۱۷۱ هـ ایضاً صفحه ۸۷

۱۷۲ هـ از خلفائے بابا بام الدین است - کرامات و خارق العادات از حد داشت -
مدفنش در موضع ناگر تارن است - تاریخ و فانش معلوم شد

و هموار و بلطافت قضا و نظافت هوا دلکش و خوش نما بجایا موجودند.
 اقسام گل های رنگارنگ هر سو شکفته و بسنهای خوش رنگ هر جا رسته
 در موسم تابستان طایفه شباناں و گلپاناں همه با و گله های چهار پایاں جمع
 کرده فراز مرغزارها برای چرانیدن می برند و در ماه کتک واپس می آرند.
 تشریح بعضی مرغزارشایاں که پسندشالان و سیرگاه سیاحان دوران
 است گفته آید.

مرغزار گلمرگ - مرغزاریست دلکش و خوش نما از سرینگر به فاصله
 سی میل جانب غرب فراز کوه رنبوه^{۱۴۳} متصل پرگنه بانگل^{۱۴۴} طوالت سطح آن
 قریب سیل و عرض بدرجه اوسط قریب دو صد درعه تا چهار صد
 درعه حوالی آن اشجار صنوبر و عرعر منقطع و خوش نما موجود و در وسط
 آن نهریست سیال عرض آن تقریباً پنج درعه آب آن به سبب
 استوای محل به تدریج جریان می باشد و در حکومت خود پوسف شاه
 چاک به سواری سفینه کوچک در آن جوی سیر می کرد و در سطح آن
 گل زمین گل های رنگارنگ زیاده از بیست و پنج رنگ شکفته می باشد.

^{۱۴۳} پنڈت آندکول بجائے "کوه رنبوه" کوه افروٹ نوشته است. امکان است که
 نام دیگر کوه مذکور رنبوه باشد.

^{۱۴۴} "بانگل" بکسر کاف پرگنه ایست در علاقہ کامراج حصہ زیرین کشمیر. صاحب تریگنی
 او را بھانگیلا نوشته است (ان شنت جیوگرافی صفحہ نمبر ۲۲۱)

^{۱۴۵} ملک جیدرو وصف گل مرگ را بالفاظ ذیل بیان کرده است :-

"روزے از زبان قدسی بیان قبلہ عالم و عالمیاں خدیو زمین و
 زبانیان الخاقان ابن الخاقان نورالدین جہانگیر بادشاہ کہ ترجمہ الہام

از آن جمله گل زن دور برنگ حرا به غیر سبزه و شاخ بر وقت ذوبان برف
به مشایه خوبه قایلین یک دست از زمین می روید و تا دوسه روز پشتر شده
گردد بسیار خوش نماست. و قتی جهانگیر پادشاه یک دفعه دسته گل
به دست خاص چیده بست و یک قلم گل را در دست آمدند پیشتر مرغزار
گل مرگ را گوری مرگ می گفتند در سنه ۸۹۰^{هـ} یوسف شاه چک در آن جا
بر موقوف رفیع عمارات منبع بنا ساخته به گل مرگ موسوم ساخت در آن جا
همیشه داد عشرت می داد بعد آن شالان مغلیه در آن گل زمین سیر و
سیاحت می کردند و جهانگیر شاه اکثر اوقات در آن جا بسر می برد
شبانان را منع کرده بودند که ربه را را بدان سوز برند بعضی زمینداران
بانگل برای حفاظت آن مقام جاگیرات عطا کرده بودند. درین زمان
عیاشان انگلستان گل گشت آن خوش میدارند و تعمیرات میسازند.

است به بنده حکم شد که برائے یادگار میرزا ایلچی شاه عباس از
خوبی بامی کشمیر بیان بکنم بنده عرض کرد که ما بین پرگنه بانگل و
باره موله براه پونجه یلاتی ایست گوری مرگ (گل مرگ)
چنانچه بطریق سیر در آنجا گل گشت واقع شد که یک بار دست
به گل با انداختند مقدار بیت و پنج پرست مبارک درآمد.

۱۶۷۰ ایضا

۱۶۷۰ در سنه ۱۶۹۰ است آنکه در متن است غالباً سهو کاتب است. بروایت فرشته
یوسف شاه چک از اجتهاد ۱۶۷۰ تا ۱۶۹۰^{هـ} حکم کشمیر میباید.

مرغزار سونہ مرگ مرغزار است از سر ینگہ بہ فاصلہ شصت میل جانب
مشرق منتهای پرگنہ ^{۱۴۸}تعلقل متصل ز وجہ بال میان درہ کوہسار برب در بای سند لار
باقسام گل ای رنگارنگ و بسنہ ہای دل پسند موصوف طول آن تقریباً دو
کردہ عرض آن مختلف و در موسم تابستان رملہ ہا و گل ہای زمینداران برائے
تعطیل دران جا میباشند و در اطراف جبال آن اشجار شمشاد و عرعر فراوان
و ہوای آن در غایت لطوبت و نخلکے بر وقت نصف النہار دل کشاست و در
وسط شب خنک۔ دین زمان سیاہان انگلستان آن مقام را پسند کرده
اند فقط۔

مرغزار و ششہ سر۔ بیلاقی است در کوہستان لار زمیندہ بہ گوناگون
بسنہ ہا و گل ہای فریبندہ در وسط آن تالاب و ششہ سر ظاہر و دران جا باران
مثل غبار ترشح می کنند کہ در تمام روز یک لباس تر نمیشود و قسی از گیاه بسیار
نازک دران جامی روید کہ از برگ مقطوع آن شیر می برآید۔ و قتیکہ مادیان ہا
میخورند بہ کثرت لبن بچہ ہای آن با ساقط میشود۔
کنہ مرگ۔ ^{۱۴۹}چرا گاہی است مرغوب متصل ز وجہ بال سمت در اس رملہ ہا
و گلہ ہای بسیار دران تعلقل می سازند و فرہ می شوند۔

گنگہ بل مرگ۔ بیلاقی است دل پذیر زیر دامن جبال ہر موکہ متصل ہر موکہ
گنگاہ کثرت بسنہ زار و گل ہای بے شمار زبڈہ کوہساران این دیار۔
ناگہ مرگ۔ مرغزار است سر بسنہ و شاداب میان پرگنہ کوہ ہامہ و

^{۱۴۸} بقول صاحب جہوں کشیر سیٹ لار۔ دین پرگنہ است در علاقہ کامراج دین شست
جوگرافی آن کشیر صفحہ ۲۲۱ :

^{۱۴۹} کہنہ مرگ۔ بقول پندت آنند کول بالائے کوہ برتھہ در پرگنہ لار :

لولا^{۱۸۱}ب در غایت فصاحت مشهور -

منه مرگ - بیلاقیست وسیع بطرف گوریس^{۱۸۲} بالای لب کچال آب و هوای دلکش -

وجه مرگ - مرغزار است بر کوه وجه بال نواحی پرگنه کوهی همنه بر سر راه گوریس تکون گلها و سبزه ها در آن جا بسیار -

مهاش مرگ - بر فرق کوه بر تنه^{۱۸۳} در ییلاق پرگنه لعل بر سر راه تلیل در وسعت قریب هفت میل مربع - هنگام سیاحت آن ساحت کشمیر دست معاینه می شود -

سالن مرگ - در ذیل کوه^{۱۸۴} هر موکه جانب شمال به کمال خضارت و نصارت خوشنما - وسعت آن قریب ده میل -

مرغزار بنگس - در ییلاق کامراج سمت کرنا در غایت لطافت و لطافت هوا مشهور با قسم گلها معروف خصوصا گل زن دور در آن جا بسیار متکون می شود و در موسم تابستان مردمان گوجر و شبانا از علاقه کرنا و درآوا و کامراج به مدد دواب و مواش خود در آن جا می روند و تا عرصه^{۱۸۵} چهار ماه در آن جا سکونت میدارند و بر فرق آن راه کرنا جاری می باشد -

توسه مرگ - بالای کوه متصل پرگنه بانگل که آن را توسه میدان می گویند

۱۸۱ مطابق راجه نرنگنی کوه یا سرم دولا د هر دو در علاقه کامراج : ۱۸۲ جوں ایند کشمیر

شیب صفحه ۸۷ - اما در ۵ همراه گیریز ذکر برزل نیز آمده است : ۱۸۳ ایضا :

۱۸۴ بقول پنڈت آنند کول "بالائے کوه برتھ" چنانکه مذکور شد :

۱۸۵ کرناہ :

راه پنجم میان آن جاری می باشد گل های زنگارنگ خصوصاً گل زن دور در آن جا موفور است و چراگاه وسیع و مشهور.

ننه مرگ - ییلاق است قراخ در حدود کوهمار کهل ناره و او بطرف گوگل مرگ بالاتر از واسک ناگ در غایت وسعت و فسحت مشهور اکبر بادشاه یک بار در آن جا رفته دو روز به سیر و شکار مصروف بود و در میان ننه مرگ حبی آباد ساخت الی آلان موجود است.

زجه مرگ - بالای کوه دیوه سر از جبال کوثر سمت مشرق در عرض راه کهوری بر کوه نابل در غایت لطافت هوا و اقسام از مار و بسره ها معروف از شوپیان به مسافت ده کرده جانب جنوب وسعت آن قریب هشت کوه مربع.

ییلاق رای نیور - مرغزار است عجیب از شوپیان بطرف جنوب متصل کوه لایت گهوڈ در عرض راه بدلی در غایت وسعت مشهور با قسام ریاحین دل کش و بسره های دلنشین معمور رمل های راجور و شوپیان در آن جا تعلیف میسازند.

مرغزار نندن سر متصل کوه پیر پنچال به مقام روپڑی جانب جنوب به وفور گلزار و علف زار دل کش و مرغوب در وسط آن تالاب نندن سر بسیار خوب.

فام مرگ - مرغزار است دل کشا محاذی کوه هوکھ سر در عرض راه

۱۸۶ و بقول آنند کول بر سر راه بطرف پنجم :

۱۸۷ جموں اینڈ کشمیر سٹیشن صفحہ نمبر ۸۷ : ۱۸۸ ایضاً

۱۸۹ مؤلف جموں اینڈ کشمیر سٹیشن "این وادینده مرگ" نوشته است :

مرغز ^{۱۹۸} بالوان گلهاء بسره نام معروف -

مرغزار مرگن - بالای کوه چو گام جانب کو شهر سطح آن چار کرده

مربع و دران مرغزار گلهائی دل فریب متکون می شوند و راه و آردون میان آن جاری است -

بڈ مرگ - چراگاه و چمن پاره بالای کوه آردو و متدین بسیار وسیع ^{۱۹۲}

از لار و بسره زار دران جا بسیار پیداوار راه امر ناتقد جی بدان صوب می رود

نیه مرگ متصل بڈ مرگ ^{۱۹۳} - بالای کوه مذکور به کمال خضارت

و خضارت مشهور -

مرغزار سنگ سفید مرغزار بیت آب و هوا دل کشا فر از کوه

سنگ سفید از راه چار حوالی آن چشمه است عجیب سیاحان بهاں برای

کسب هوا و سیر و صفا دران جا اکثر می روند -

استخان مرگ ^{۱۹۴} - ییلاقیت بر کوه و چمن پاره بالاتر از شیشرم ناگ ^{۱۹۵}

در وسعت و فحوت و کثرت گل و بلبل پذیر و بے نظیر درین زمان اکثر

صاحبان سیلح برای شکار دران جا می روند و در سال ^{۱۹۴۰} بجرمی

لارڈ پین و ایسرائی کشور پسند برای سیر و شکار دران جا رفته بسیار خوش

وقت شد -

^{۱۹۶} و بقول مؤلف من بود نزد و آردون ^{۱۹۱} البضاً ^{۱۹۲} البضاً ^{۱۹۳} البضاً

^{۱۹۴} استان مرگ جموں ایندک شیر سٹیت صفحہ نمبر ۸۴ بقول پینڈت آتمند کول مرگ مزبور

ماہین کو بچہ ساسکت و پہل گام واقع است - رفعت ۱۲۰۰۰ فٹ

^{۱۹۵} در علاقہ مراز - بردایت سٹائن نام قدیمش "دکشن پارا" بوده است

بہ قضیہ ایست کہ مراد حضرت شیخ نور الدین دہلوی است از سربگ با فاصلہ بیحدہ میل

کریوه های کشمیر^{۱۹۶}

در ساحت این دیار کریوه های بسیار مسطح و مقطع به هر جا موجود است که از سطح و رجه اوسط از یک صد فوت تا دو صد فوت مرتفع می باشند از آن جمله بعضی ها به جبال اتصال دارند و بعضی ها بلا اتصال مرتفع.

کریوه من^{۱۹۴} - از سرینگر بجانوب به مسافت هجده کرده در میان پیرگنه تا^{۱۹۵} است که طوالت آن یک فرسنگ و عرض آن تقریباً یک میل تا دو میل در ذیل آن چشمه سار بون و انت ناگ و غیره بخون به شمار می جویند ساحت آن مسطح و هموار قابل زرع و لایق آبادی است لیکن به سبب نیایابی آب این وقت خراب.

مترجم رتبه پوران می نگار د که در ادایل کل جوگ راجه رام دیو^{۱۹۹}

^{۱۹۶} کریوه های جمع کریوه، پشته بلند از کوه مشلا

دیده اند از پس کریوه غیب

رب خود را دیده لاریب (شعر اللغات)

^{۱۹۷} تحصیل انت ناگ: ^{۱۹۸} من (جو نراج) ^{۱۹۹} ملا احمد کشمیری نیلمت

بهان کتابی است قدیم که مشتمل بر حالات مقامات مقدسه اهل هندو کشمیر است:

انجام مصنف رازة ترنگنی پندت کلین راج کشمیر قدیم اند این کتاب مأخوذ است علم الاصل نام کشمیر که بیشتر متداول سکان این دیار است از نیلمت پوران مأخوذ است هندوان این خط نیلمت پوران را تصنیف راجه نیلم ناگ (چشمه و بری ناگ) که وقت در شکل انسانی حلول کرده بود خیال می کنند با اعتقادشان کتاب مزبور در قدامت ثانی وید (کتب المقدسه اهل هندو)

به شمار می رود لیکن بر دخیس برادر پیش از یک تصنیف قرن ششم یا هفتم میلادی خیال نه کرده است زیرا که نام مقامات کشمیر را برین رازة ترنگنی و کتاب مزبور هیچ فرق و تفاوت نمی شود (این شنبه جوگرانی آف کشمیر صفحه ۴۶: ۲۹۳۶ - ۳۰۰۵ ق م)

بر کوه مذکور شهر بابل آباد کرده بود و متصل دولت خانه خاص بت خانه
مار تانندی شور که بنیاد آن تا حال موجود است احدث نمود و از کوهستان
کها در پاره نهر آبی آورده میان شهر جاری ساخت. چون نهر مذکور به
سبب یخ بندی سدود شد فرزند او را چه واسدود در ضمن شهر جاری
وسیع و عمیق حفر نمود و بعد مرور دهور موفور شهر مذکور ویران و چاه پریشان
گشت مردمان بر کناره آن چاه رفته از مغبیات سختان می شنیدند
و مردم عوام عقیده پیدا کرده بودند که درین چاه ارواح و ارواح
دو ملک آسمانی معذب هستند باین زخم مردمان جوق جوق نذران و میراث
گرفته بر کناره آن چاه رفته موجب تقرب کبریا و انجراح مدعای خود می
پنداشتند در سال ۱۲۰۲^{هـ} جناب حضرت امیر کبیر قدس سره به تشریف
خاص این خطه دلپذیر را اختصاص بخشیده فراموش آن چاه چند گاه اقامت
فرمود. و از کیفیت چاه که مبین گاه شیاطین بود آگاه گشته برای پدم بیان
بدعت آن چاه را از سنگ بت خانه و خاک ویرانه انباشته معدوم ساخت بعد
از آن جناب میر محمد مهدی^{۱۲۰۳} به قدم خود این دیار را رشک فرخار گردانیده

۱۲۰۳^{هـ} این قدیم ترین آثار است که در کشمیر جنوبی یافت می شود. بت خانه مزبور به فاصله
چهار میل به شمال اچھ بل واقع است. همه عمارت از سنگهای منقوش است و تا پنجاه
گز بلند است. سنگهای این بت خانه در طول نوگز و در عرض شش گز اند. و حیرت میشود
که بکدام طریق سنگهای مزبور درین جا آورده برقرار کرده اند (چون ایند کشمیر طبعاً صفحه ۱۴۱)
۱۲۰۴^{هـ} وصال آنحضرت در خطه پهلکی بمقام نمبر یا سوات بتلخ ۶ ذی الحجه ۱۲۰۴^{هـ} شد
چنانچه ازین مصرعہ تاریخی مستنبط شود.

آب سونئی که نهری جاری ساخته کر یوه مذکور آباد نمود. گویند در آن زمان جماعه فقیران بر مکان رسیده مری ایشان پادشاه را بطرفی امتیاز گفت که فقیران همسر پادشاهان هستند و دو پادشاه در یک جا نه تخت پادشاه برای رضای فقیران از آن مکان برخاسته بمقام نوشهره دار الخلافه اختیاری نمود و بعد ترسیم عمارات آن جا خراب و سد مذکور منهدم و آب منقطع گشت. کر یوه پنج بهار^{۲۱۱} - رفته است مختصر از هر سو مقطوع در پیشین زمان یکی از جاهای دوران بر فرق آن دار الحکومت کرده بود.

کر یوه بابا پور^{۲۱۱} - در پرگنه زینه پور^{۲۱۲} متصل آدون اقصای آن مسطح و هوای آن مفرح و در بلندی مشهور - نگاهش با طراف دور زراعت آبی و خشکی فراوان و قریه های بسیار بر سر آن - کر یوه خام پور^{۲۱۳} - واقع در پرگنه ناگام بسیار وسیع در عرض راه شویان^{۲۱۵} - زمین آن لایق زراعت آبی و خشکی خصوصاً جنس مونگ که در آن جا سیر دانه و لذیذ و پُر قوت می باشد در وسط آن سرای علی مردان خان موجود^{۲۱۶} -

شماره ۲۱۰ به شمال سرینگره فاصله چهار میل :

شماره ۲۱۰ تحصیل کوگام - بیجا پور^{۲۱۱} تقصیر است بزرگ در جنوبی کشمیر بنیادش راجه راجه (قم

۱۰۹ - ۱۱۳) نهاده است تعداد سکن ۴۰۲۲۵ نفر (جموں ایندیکشیر سیٹ صفحہ ۸۷۱)

شماره ۲۱۱ تحصیل کوگام - ایضا : شماره ۲۱۲ جنیا پور (جنراج) : شماره ۲۱۳ تحصیل کوگام

شماره ۲۱۴ ناگام (جنراج) : شماره ۲۱۵ جنوبی کشمیر آبادی ۲۰۱۱۴ نفر (جموں ایندیکشیر سیٹ صفحہ ۸۷۱)

شماره ۲۱۶ در عهد شاه جهان دوم مرتبه حاکم کشمیر بود - بار اول در ۱۵۸۵ مطابق ۱۰۰۴

و بار دوم ۱۰۰۶ مطابق ۱۰۰۵

کریوہ ناگام۔ در عرض راہ پیرار رفیع و وسیع قابل زرع ^{۲۱۷}لمی ہے
آب و در وسط آن چشمہ ^{۲۱۸}نیل ناگ ^{۲۱۹}ہمولناک بود الحال مفقود۔

دامودر و در۔ از سرنگر بہ فاصلہ پنج کردہ جانب جنوب واقع در
پرگنہ ^{۲۲۰}اچھہ طول آن قریب ہفت میل و عرض آن دو میل از ہر سو مقطوع
و ہموار و در وسط آن شیب لمی بسیار خالی از اشجار و خارزار ہے
آب۔ زراعت اجناس ربعی و خریفی بآبیاری باران سیردانہ و پُر قوت
می باشد۔ "قف" میگویند کہ راجہ دامودر ^{۲۲۱}بالای آن شہر دمودر آباد
کردہ بود۔ روزی بنام روح پدر خود طعاعے ترتیب دادہ خود برای
تغییل سوی بہت رفت و بیرون درش دو فقیر برہمن از طعام خواستند
راجہ گفت صبر کنید تا کہ من از بہت غسل کردہ می آیم۔ برہمنان دریای
بہت در پیش او حاضر کردند راجہ خرق عادت شان سحرپنداشتہ
بہ سوی بہت در گذشت۔ برہمنان گفتند ترا شکل مار خواہد شد بہ گفتن
شان راجہ بہ شکل مار مسخ گشت و بر سطح کریوہ متوحش ماند۔ برہمنان
گفتند اگر کسی کتاب باگوت گیتا در یک روز پیش او بخواند بہ شکل
خود باز آید و در عرصہ یک روز کسی نہ توانست خواند و راجہ بہ شکل مار
ماندہ بسیار مدت زندہ بود بعضی کسان او را می دیدند بنا بران کریوہ

^{۲۱۷}لمی یہ تشدید لام دوم بہ معنی زمین خشک :

^{۲۱۸}تحصیل سری پرتاپ سنگھ پورہ :

^{۲۱۹}در جموں کشمیر سٹیٹ "اِس مقام" دمودر آمدہ است تحصیل ایضاً :

^{۲۲۰}اک شکا (راج ترنگنی)

^{۲۲۱}مراد از دامودر دوم (۱۳۰۴ ق م) است :

مذکور باد در مورد و در نام کرده اند. و العبدۃ علی الراوی -

کریوه کھوشی پوره ^{۳۲۲} - رفته است مقطوع میل در میل از سرینگر
سمت مغرب برباب کور سر سلطان زین العابدین بر سر آن عمارات
ربیع آباد کرده بود -

کریوه بانجک متصل کریوه خوشی پوره دور آن قریب سه میل
مقطوع زراعت خشکی قلیلی متکون گردد فقط -

کریوه بدگام ^{۳۲۳} - واقع است در پرگنه دین سو مقطوع و سقش
فرسنگ در فرسنگ خواهد بود و بر سطح آن دلت موفور مزروع -

کریوه چھند پوره ^{۳۲۴} - واقع است در پرگنه مانچھامون بسیار
وسیع آب رس و دلت متعدد بر آن موجود -

کریوه مکھ نامہ ^{۳۲۵} - بطوالت دو سه میل در پرگنه مانچھامون بے
آب و مقطوع متصل کوه دارا واقع است -

زیرہ و در ^{۳۲۶} - پشتہ ایت در پرگنه دین سو بطوالت سه چهار
کرده و پهنائی دو سه کروه پشت بکوه اشجار و خارزار انبوه -

کریوه پین ^{۳۲۷} - پشتہ ریت وسیع بر سطح آن دلت بانگل آباد ^{۳۲۸}

^{۳۲۲} تحصیل سری پرتاپ سنگھ پوره : ^{۳۲۳} ایضاً :

^{۳۲۴} تحصیل پرتاپ سنگھ پوره :

^{۳۲۵} سائن از ذکر نامش خاموشی اختیار کرده است - اما در تصنیفات قدیم مثل آئین اکبری
و واقعات کشمیر نام این پرگنه به همین شکل موجود است :

^{۳۲۶} تحصیل پرتاپ سنگھ پوره : ^{۳۲۷} مالک سرام (دین شنت چوگرانی)

^{۳۲۸} تحصیل پرتاپ سنگھ پوره : ^{۳۲۹} ایضاً : ^{۳۳۰} ایضاً :

و به سبیل نهر با فصل شالی در بعضی جاهاست که گود و فصل حریف به قایت حریف
و بالیده می باشد. دیوان نهال چند بر سر آن قریب نهال پور آباد نمود.

کریوه گریزی - واقع در برگنه گرومن پیوسته به کوه بسیار طویل
قابل زراعت آبی و خشکی در وسط آن زیارت سید حاجی مراد موجود.

کریوه آشکوره - واقع در برگنه گرومن بسیار وسیع و فصح
قابل زراعت بعضی آب رس بر سر آن قریب آباد و اشجار و خارین انبوه متصل بکوه.

کریوه واکب - واقع در برگنه گرومن از هر سو مقطوع بآب
زراعت خشکی موفور بغیر اشجار و خار تاز مشهور.

کریوه بستده پوره - واقع در برگنه گویه نامه آب رس پشت به کوه
زراعت شالی و اجناس انبوه بر سر آن باغ بادام و چند درخت و آسیاها برای
استعمال شالی از تعمیرات مهاراجه گلاب سنگه موجود است.

کریوه صفاپور - واقع در سایر المواضع پایین برکناره چشمه مانا سر
آب رس بالین زراعت شالی و اجناس متصل بکوه و قریب صفاپور در وسط آن.

کریوه گویه نامه - واقع در برگنه نعل متصل با کوه آهک ینگ بسیار وسیع
آب رس قابل زرع چند قریب بر سر آن آباد است.

۲۳۱ نام قدیم گرومن کرده نه است (این شنت جوگرافی) واقع در تحصیل مزبور.

۲۳۲ تحصیل باره موله :

۲۳۳ تحصیل باره موله :

۲۳۴ اوتیچی پوره تحصیل - نام قدیم کویه نامه کوه با سرم است (این شنت جوگرافی)

۲۳۵ متوفی ۱۸۵۴ مهاراجه گلاب سنگه در فوج مهاراجه بنجیت سنگه تبه سوار داشت بعد
از آن حاکم چون گشت از انگلستان ریاست کشمیر بعضی شخصت نک خرید کرد و همین طاقت در عالم
است که بفرزعت قایم شده ۲۳۶ تحصیل سرنگه : ۲۳۷ ایضا :

واج و دُر - در پُرگنه متصل با کوه قشل تو نگ اکثر لایق زراعت خشک
 قلیلی آبی درختان زرد آکو بر سر آن خراواں از مغز آن نفع می یابند زیر دامن آن
 جوی شاهی که در سر پُرگنه می رسد جاری است -

کریوه پانچ ^{۲۳۹} - از باغ ملا شاه تا محله سوره به طولت سه کرده
 قابل زراعت آبی و خشکی. کناره نالاب آن چار سر واقع و در عهد شاهان
 چغتایه بر سر آن باغات بسیار معمور شده بود -

کریوه چندی - در پُرگنه دِچِن پاره متصل موضع کنل دن طول
 آن تخمیناً چهار میل و عرض یک میل آب رس بر سر آن دلت بسیار آباد -
 کریوه دیوه پور - در پُرگنه ^{۲۴۱} سوره ^{۲۴۰} واقع است. وسعت از سه
 چهار میل افزون - در میان آن بطالح بسیار موجود -

گوس و دُر - در پُرگنه چهار ط واقع است بر سر آن دلت موفور آباد
 دُر و دُر - در پُرگنه دِچِن پاره ^{۲۴۳} متصل موضع مرگمه بر سر آن
 دلت آباد -

کریوه پانچور - در پُرگنه و هو از هر سو منقطع یک طرف آن دریای
 بهت و جانب دیگر نالاب و در میان آن فاصله کمی شیب و فراز واقع
 بے آب لایق زراعت اجناس اکثر از آن جمله قریب یک هزار دوازده

^{۲۳۸} ایضاً ^{۲۳۹} ایضاً ^{۲۴۰} تحصیل پرناب سنگم پوره ^{۲۴۱} در آن شنب
 جوگرانی آف کشیر نام این پُرگنه چندی یافته شد - ^{۲۴۲} بطیحه بفتح طاء و جله غیر
 منقوط رخن گاه آب که در سنگ ریزه باشد - کذا فی شمس اللغات ^{۲۴۳} تحصیل
 اوتی پوره نام قدیم دِچِن پارا دگشن پارا است در آن شنب جوگرانی ^{۲۴۴} ایضاً
 بولسصل این را وی نوشته است - بر دایت راج ترنگنی نام قدیمش کھدوی بوده

بیگه زمین قابل زرع زعفران است کیفیت آن بجای خود گفته آید.

ارضی کشمیر

ساحت کشمیر بر سه درجه منقسم گردد یک زمین مسطح و هموار دوم دره های کوهار سوم دامنه کوه ها و کوه ها درجه اول اوسط کشمیر میانی است مستطیل مسطح و هموار فایغ از مال و انجار و خالی از مغاک و خارزار طول آن از چشمه ^{۲۴۵} اچمه بن تا منتهای ^{۲۴۶} پرنه ^{۲۴۷} پرنه ^{۲۴۸} پرنه تقریباً پنجاه کوه و عرض آن بدرجه اوسط تا هشت کوه زمین آن قابل زراعت آبی و نلخی خاک آن خاکستری رنگ بسیار پر قوت فصل آن سیردانه و بالیده پیداوار آن افزون از زمین های بلند و در چند یا سه چند و در اطراف و کناف آن تالاب ها و سر ^{۲۴۹} های وسیع مثل تالاب اولر و تالاب دلی و انجار سر و بان سر و پما سر و کور سر و خوشحال سر و غیره آب خنیر ها و آب گیر ها و نیستان و لور ^{۲۵۰} زار ها واقع و در وسط آن شهر سرنگ مشهور بالاد پائین آن دلت موخو محور و در میان این سطح دریای بهشت همیشه جاری میباشد و در بعضی سنین دریای مسطور طغیانی گشته سطح مذکور را سیلاب می گرداند عمارت شهر هم بخادشه طغیان آن بارها ویران گشته است و آبادی دلت و مزارع خصوصاً پائین شهر اکثر تلف می سازد.

درجه دوم از کوستان حوالی کشمیر یوزمانی کوهار در میان سطح هموار

^{۲۵۱} تحصیل انت نام ^{۲۵۲} جو لور ^{۲۵۳} جلفظ ^{۲۵۴} بند ^{۲۵۵} ی ^{۲۵۶} بینا ^{۲۵۷} گیر ^{۲۵۸} لوشته ^{۲۵۹} ست ^{۲۶۰} سر و بفتح سین و سکون را معنی تالاب بزرگ ماخوذ از لفظ سکوت سر و بفتح سین و سکون دود و فتح دودمانی و سکون را ^{۲۶۱} گپا ^{۲۶۲} است که از دوزیای بافته.

هر سو کشیده اند و در میان آن دوات موفور مرفوع فصل آن در قوت و بالیدگی
و افزونی بدرجه اوسط.

درجه سوم - دامنه کوسار یا و کربوه یا و پشته لما است که در سطح هموار
تا دور کشیده از یک صد تا دو صد فست انگیزی از درجه اول مرتفع گشته اند.
و اکثر سطح و هموار قابل زراعت آبی و خشکی میباشد فصل پیداوار آن در
قوت و بالیدگی و افزونی بدرجه سوم یافته می شود در میان آن در بعض جاها
زمین سنگلاخ و خاکیست و منافک و خراب ها موجود.

غارهای کشمیر

غار مندا - در میان پرگنه شاه آباد از قصبه دوره سمت جنوب به
مسافت سه میل قریب موضع مندا بر کوه پانهال شکفت غاری است که از
دوران آن غار میان تاریکی پیشاغل انوار اندک پیش رفته دو راه به نظر می آید
از آن جمله یک راه بطرف چپ به غایت خایف و هولناک است رفتن آن راه
متعسر گردد - دوم راه پیش رو بعد مسافت اندک در نفس آن غار تجره ایست و
میان تجره سرچشمه عجیب پیدا است که آب از دامن غار بیرون می آید نهایت
غریب و شیرین و خشک یافته می شود و از سقف آن تجره قطرات آب همیشه
متقاطر می باشند که به باعث برودت محل فوراً منجمد گردد مردمان دنگاله آن
بسان نبات در آن جا می نوزند و سوزغان کشمیر می نگارند که دنگاله مذکور از
غار کشیده مثل حجر می شود غلط صریح است.

غار آری رای - غار است مشهور واقع در موضع بومر زوه پرگنه مثن
زیر دهن کربوه جانب شمال منتهای آن را کسی نمی بیند عرض آن پنج دره و

قدیم و بزرگ در جنوبی کشمیر

امتحان غلطانیده شد تا یک گری او از فرو رفتن آن سنگ در گیش می رسید
و از سقف گنبد و غیره آبی می چکید. اندک زمین تر شده بود در آن صین
خبردار کردند که روغن کم تر مانده باز همان راه برگشته بیرون آمدیم.

صاحب تاریخ می نگارند که راجه اری رای المعروف ^{۲۵۲} سندیمان ترک
سلطنت نموده و پوست آهو پوشیده در میان آن غار درآمد. آنگاه واپس
نرسید بنا بر آن آن غار را آری رای نام نهاده اند. بعد او راجه رنادت
بالتفاق را فی خود در غار مذکوره داخل گشت و اثری از آنها پدیدار نشد.
غار امر ^{۲۵۳} ناتج - در کوهستان پرگنه دچمن پاره سمت شرقی بالای

کوه غاریست عجیب طول آن پنجاه درجه عرض همی قدر ارتفاع سی درجه
تاسی و پنج درجه و از عرض روزگار برف و یخ بالوان بسیار در آن جا موجود
است که گاهی شعاع آفتاب نمی بیند. مؤرخان کشمیر می نگارند که از سقف
آن غار قطرات آب متفاو طر گردد و به مطابق مد و جزر دریای محیط در ترزاید

اسل) در جاگیرش دفاتت کرد. جیدر ملک صاحب سیف هم بود. چنانچه در همه که
خلاف راجه بلجدر و داده شده. جیدر ملک بحیثیت سالار فوج کامباب شدند. در
ششم / ۱۰۱۶ هـ ملک جیدر چادوره مهر النساء (بعده نور جهان) را بعد از قتل
شوهرش شیر افکن خان محافظت کلی نمود. جهانگیر بعد از خدات او بانقاب پختانی و خطاب
رئیس الملک بنو اخته حاکم کشمیر مقرر فرمود. تفصیل مخطوطاتش در سابق تحت حاشیه
نمبره ۱۹ در گذشت.

۲۵۱ هـ مفرس گهڑی هندی. یعنی ساعت. ۲۵۲ هـ پسر را مانند بود. بانی شهر سندست
نگار است. شصت و پنج سال حکومت کرده در گذشت. ۲۵۳ هـ برای تفصیل نوع کلبه بجای

نور ماه به تقاطع در کنج آس غار پیکرے از رخ ناسقف شمع گردد.
 اهل هند آس را رنگ مهادیومی دانند و در نقصان ماه تقاطع موقوف
 گردد و صورت رخ ذویان پزیرد و در ایامیکه ماه تحت التماس می باشد
 از رخ بست اثرے موجود نماید گویند در هر ماه هم چنان تصور گردد - باز
 ذویان پزیرد -

اما محققان پور پلفی آس می سازند و بر همان و ساد هوان و سنن بیان
 و گوسائیان از بلاد هندوستان و غیره اطراف برای زیارت آس مکان
 به مشقت فرادان بتاریخ سادون سودی پانزد هم می رودند -
 غار بازار هوی - در موضع تونو پرگنه کو بهامه بالای کوه با هم متصل زیارت
 سنگینی بنی صاحب غار است طویل که منتهای آس را از افراد بشر کسی ندیده
 از خوف آس هرے قدیم جاری می باشد -

غار کوچه داره - در پرگنه دچمن پاره در موضع کوچه داره غار است تاریک
 که در میان آس کسی نمی رود - گویند در خوف آس غار شیخ زین الدین ریشی
 مدتی تعلقوت نشین شده بود -

۲۵۳ هر سه اخیر انقضای انداز در ایشان خود تارک الدینا گنگه سودا و نر و لیده مباحثه -

۲۵۴ ابو الفضل در آیین اکبری غار مذکور را در عیشین مقام پرگنه کمار پیاده نشان داده

است - شیخ زین الدین ریشی خلیفه ثانی حضرت نور الدین لودانی است - مولد اصلی در

موضع یاد کرد که خط کش تواری است - در حالت کفر زبا سنگه نام داشت و از قبیله راجا

آندبار بود و بر دست بابا ام الدین مشرف اسلام شده در عی استقامت کرد و از

عابدان دین دیار گشت - گویند که بعد دو اندوه سال بهاضفت دهم غار از سنگ بسته

کرده قایم شد و تا این دم از عی نشان شایفته اند -

غار پیروده - متصل قصبه پیروده غار بستی به غایت طویل که نهایت آن
کسی ندیده گویند انبوه نام غار بهی بود و متراض بمعه و از ده شاگرد خود که
همه با بید خوان بودند در آن غار داخل شده بازگشت نداشتند رسیدند - اندرون
آن غار چاه است به غایت عمیق -

احجار کشمیر

سنگ بلور - در پیشین زمان سنگ های بلور از جبال و چین پاره
و یلاق پرگنه لعل قرادال یافته اند و درین زمان بعضی اوقات مردم شیخان
و سیاحان دانه های بلور از یلاق های مذکوره می آرند و در سال ۱۱۹۰ هجری
از کوستان لعل کان بلور برآمده بود باز مفقود شد -

سنگ موسی - از موضع کهریوه شار پرگنه و هوسنگه سیاه رنگ
وصاف و شفاف و ملایم می آرند نگین ها و اشیا های عجیبه از آن تیار می
سازند بعضی آن را سنگ پتادل می گویند -
سنگ حقیق - که آن را جسر النار می گویند از موضع کهریوه شار
یافته می شود -

سنگ نهمین - از پرگنه و چین پاره موضع مامل سنگی سرخ نما که
بسیار ملایم می باشد می آرند ظرف و کاسه ها از آن درست می سازند
سکم سفال دارد -

سنگ الم - سنگی است بسیار نرم در شاه آباد متصل ویرانگان گران
کوفته و بیخته ظرف برای گداختن زردنقره تیار می سازند
سنگ شیشه و کایح - از سندلار متصل ددرامه سنگ های صغیر

سه دین کتاب ایامی اهل هند و این دو شمار چهار است. رگ وید، سام وید، یجور وید - انقر وید -

که مذکور و خوش نما باشند فراهم کرده در کوره آتش گذاشته شیشه و
کاپی می سازند.

سنگ کج - از قصبه باره موله ^{۲۵۷} در میان گلخن پخته کرده به شهر می
آرند بسیار صاف و سفید می باشد.

سنگ چونه - در کشمیر بسیار یافته می شود اول از کوه آباک سنگ
که تمام از سنگ چونه مخلوق است ده بیست گلخن چونه بیزان در ذیل آن
موجود است. دوم در موضع حبس پرگنه کوی بهامه - سوم در موضع زچل داره
پرگنه جچی پوره - چهارم در قصبه باره موله - پنجم در قصبه انت ناگ ششم
در پرگنه دیوه ^{۲۵۸} سر.

سنگ سماق - در کشمیر بسیار موجود.

سنگ فرشی - از کوه باره موله بسیار می آرند برای فرش حمام یا دیگره
مصرف می دارند در پرگنه لعل از موقع نوکر پیترهای صاف بهم می شوند.

معادن کشمیر

گویند در پاستان کان های فراوان میان کوستان کشمیر ظاهر شده بود
درین زمان مفقود است همگی کان آهن موجود.

کان زمره - میگویند بر فرق کوه هر موکه کان زمره موجود است موجب
آن هر جا که قلعه رفیع کوه هر موکه به نظر می آید در آنجا دلخ مار واقعی جهلک
نمی گردد. بلکه افعی دار آن جا ظاهر نمی باشد. ^{۲۵۹}

^{۲۵۷} قصبه ایست به شمال کشمیر تنه ۱۹۴۴ قبل از تقسیم هند در میان بهارت و پاکستان مرکز تجارت
بود اما اکنون در فرق عظیم واقع شده است. آبادی ۵۹۹ نفر ^{۲۵۸} قدیم دیوار سابقا علاقه مرز
^{۲۵۹} در داقان کشمیر صفحه ۲۶۸ در بیان عجایب کشمیر مذکور است :- (بقیه بر صفحه آینده)

کان زر - قریب صد سال می گذرد که مردم در اس از کوستان زو به بال
 شرق رویه بر کناره دریا کان طلا یافته بودند چندی بدان مشغولی داشتند -
 "قف" - روزی یکری از طلا که هر دو دست او نقصان بود دریا رفتند و
 برای تقسیم بزخم تیر مضروب ساختند. ناگاه بیکر مذکور از کناره دریا بالا برخاسته
 خود را در میان دریا انداخت فوراً از بالای کوه نخته سترگ فرود آمده کان مذکور
 مستور نمود و شکفته هست لیکن دل پذیرد - آئین اکبری می نگارد که از دریای
 با سهند و رود پدمنی که از چیلای می آید و از دریای کرشنه گنگا ریگ
 طلا دریا بند - یک به خاک شوی بدست آرند - دوم پوست بلند مو در آب
 بگسترند و بر اطراف آن سنگ نهند تا آب نه برود پس از دو روز
 برداشته با قلاب بگذارند چون خشک شود برافشانند و زیرین ریزه دریا بند
 فقط - ۵۶۰

کان نقره و مس - انس صاحب در تاریخ خود می نگارد که در ملک کشمیر
 کان نقره و مس و قلعی موجود است گویند در کوستان عیش مقام کان مس هویدا
 گردد و خراجش بسیار و آمدنی کم -

کان آهن - در ملک کشمیر از چهار جا حید می بر آید یک در قریه پیش

{ مسلسل }
 در این پرگنه کوته است بلند هر مو که نام تا هر جا که قله

در نظر است بار و کثرت می باشد - حقیقت الامر آنکه بر فرق

او کان زمره موجود است و خاصیت کان زمره این است که

خاصیت بار و کثرت را نل گرداند -

۵۶۱ آئین اکبری جلد دوم ترجمه پنج - جیرت صفحه ۳۶۵ اما در می سجایندی پوتی مذکور است

۵۶۱ - جموں ایند کشمیر شیخ صفی ۱۱ اما در می فقط ذکر کان مس آمده است

پرگنه کوهار و صوف پرگنه برنگ نهایت صاف و ملائم دوم در موضع کهر پشار
پرگنه دهنو بدرجه اوسط سوم در موضع هرون پرگنه زمینگیر بشور و خراب -
چهارم در موضع نزدین پرگنه شاه آباد -

کان گوگرد - در کشمیر بسیار چشمه است که از آب آن بوی گوگرد
یافته می شود - موجب آن دانسته اند که از غور آن چشمه ها کان گوگرد خواهد
بود - می گویند که در کوهستان غنای کالچ کان گوگرد بسیار است چنانچه در پرگنه
چچی پوره زیر دامنه کوه بعضی اوقات از زمین دودهای برآید شبانه شعله
آتش یافته می شود اهل هندو آن را سویم میگویند و منظر جوالا مکی میدانند
و هنگام ظهور آن هندو جوق در جوق در آن جا رفته نیایش آن می سازند و
برنج و آب در باسن کرده میان چقر میگذرانند - و در ساعتی طعام سخته می
شود اوقات ظهور آن چمن مقرر نیست فرقه اسلامیه آن را کان گوگرد
پندارند و اهل یورپ کان انگشت انگارند -

کان سرمه - در پرگنه کها دره موضع بونیار کان سرمه موجود است -
چشمه سار کوهستان کشمیر - در بلاد کشمیر سر چشمه های کثیر در کوه
و صحرایه سر جا دلپذیر است از آن جمله بعضی چشمه سار نامدار که بالای
کوه سار به سبیل رود بار فیض بخش این دیار است بآب کرده می شود -

صوف نام مقام برنگ در اصل بهرنگ بود - از متد زمانه نام اصلی اش از اذنان محو
شده برنگ شد - آن شنت جیوگرافی صفحہ ۲۲۰ :

در نسخه دیگر بجای نزدین زدبگ یافته شد : ۲۶۲ کوه آتش فشان :

۲۶۵ ظرف خاکی :

۲۶۶ چقر بضم چ و تشدید قاف در هند می گویند (جامع اللغات اردو)

هر موکله گنگا

در بلاق پیرگنه نقل^{۲۶۶} از سر بیکر با فاصله پنجاه میل بجانب شمال زیر دامن^{۲۶۷}
شرقی کوه هر موکله واقعست شکل آن مربع و مستطیل. اضلاع آن
تقریباً پنج میل و در وسعت و فصاحت از جمله سرچشمه های جبالی بے عدیل.
همیشه بآب زلال مالا مال. در وسط آن تخت های برف بهر سویال بنمود
آن را متبرک دانستند. استخوان های مردگان خود در آن می ریزند و بحدود^{۲۶۸}
سودی هشتم در آن جا میله می باشد.

کانه سرچشمه ایست بالاتر از هر موکله گنگا به جانب شمال و در تابستان

^{۲۶۹} مراد از "لار است" بنا بر روایت پنج ترجمه نام قدیمش "لومار" بود.

^{۲۷۰} اولاً بفضل همین روایت را به قدیمه اختلاف چنین بیان نموده است:

"لار پیرگنه ایست که بر سر حد تبیت کلان واقع است بطرف

شمالش کوهی است بلند از همه کوه های گرداگرد. در زیر دامنش

دو چشمه مانند که مابین آن ها فاصله دو گز شمرده اند. امر حیرتناک

درین باین است که آب یک از آنها بغایت سرد است و دوم

بغایت گرم بنمودین هر دو چشمه با را بغایت تبرک می دانند و

استخوان های مردگان را که آتش خاکستر شوند در آن می ریزند.

(آیین اکبری جلد دوم ترجمه حیرت ص ۱۶۹)

^{۲۷۱} هشتم ماه بهادون هندی (مطابق اگست و ستمبر تقویم انگلیسی) که در آن جناب طلوع شود

الالبان هندی بجم هزانه تقویم قمری را بر دو حصه سادی تقسیم کرده و از شدی و بندگی اول پانزده

روز روشن است و دوم پانزده تاریک. هشت میله بفتح تمیم و سکون یا "پهند" "بشن" را گویند.

^{۲۷۲} منبع آتش کوه هر کوه مذکور (چون ایند کشیم سیت "صفه ۶")

قطعات برف در قیس آن گردنده آب آن باب گنگا لاتی می شود و نیز
متصل آن از فرق کوه هر موکه پنج نهر آب جاری گشته آب گنگا ملحق می
شود. ازان جمله نهریست که آب آن سفید مثل شیر می باشد و نهر دیگر را آب
سرخ نما بنظر می آید و همه نهر دیگر صاف و درال -

نهند کالو متصل هر موکه گنگا سمت جنوب دو چشمه مانند دو چشم
همدوش یکی بگراند آب نند و صاف و آب کالو سیاه گون همدوش دو چشمه
را برادران گنگا پنداشتند متعین می دانند

کالو سر ^{۲۴۳} میان کوه همیشه در او هر موکه گنگا آتش مصفا و نیلگون بنظر
می آید آب های این چشمه سارایه حیثیت اجتماع پنج رود بار کرانکه ندی هست
آتش فیر. دو چشمه است متصل یکدیگر از کالو سمت جنوب آب
یک گرم است و دوم سرد. با اعتقاد همدوش دو چشمه دو قطره اشک مانا پاروتی
است که در آن جا افتاده است (آتش فیر یعنی قطرات اشک آب این دو
چشمه گاهی جاری نمی شود فقط

ست ^{۲۴۴} سر هفت چشمه است متصل یکدیگر بر کوه زو جبال از
هر موکه گنگا به فاصله هشت میل سمت شمال آب های آن چشمه ها دو حصه
می شود یک حصه بجانب جنوب با رود کرانکه ندی لاتی می گردد و حصه دوم
زیر سنگلاخ را سه بل سمت شمال تا دور مخفی می گذرد. ازان جا آب کوستان
دیگر شامل رودی بهم رسد و آن رود در ذیل کوه و گنی در دمان غایب
داخل گشته مستور گردد میگویند که همان آب از چشمه ارنناگ در عهد گذشته

^{۲۴۵} جموں ایند کشمیر ^{۲۴۶} جموں ایند کشمیر کو لاسر صفر البضا

^{۲۴۷} البضا لیکن در جموں ایند کشمیر ^{۲۴۸} این قدر تفصیل نیست که حسن بیان نموده است

جوشیده شهر سندیست مگر را غرق گردانیده است چنانچه یک از راهبهای پیشین سیوس
شالی در رود مذکور برای امتحان انداخته از چشمه آرزناک ظهور نمود. والله اعلم بمحققان
دو چشمه است مدور در بلاق پرگنه لار آب آن باب کرانکه ندی
شال گشته در سند لار پیوندد.

پیر آن گنگ - یعنی گنگ کهته واقع در کوهستان پرگنه لار گویند در سابقه
زمان هندوای استخوان مردگان خود را در آن می انداختند بتاثیر کجوجک خاصیت
آن در هر موکته گنگا بمبدل گشته چشمه مذکور را آب نقصان یافت که از عمق آن
سنگ ها نمودار شد - الحال قلیله آب از آن جوشیده شامل کرانه ندی گردید -
مس ^{طهر} که چشمه ایست بالائی کوه گنگا سرسنگه آب آن در سند لار
شامل گردید -

بر همه سر چشمه ایست برگشته مرغزار جهان ^{۲۶۹} سرگ اهل هندو آن را
متبرک دانسته اند آب آن منبع رود بار بر همه سر گرفته اند که به مقام و سن با سندگان
بالحق گردد.

کرشنه سر چشمه ایست در کوستان پرگنه لار - گویند همین چشمه
منبع کرشنه گشت کاغذ است -

دشمنه سر - کولایت در مرغزار دشمنه سر قریب گشته سر در
جوف آن سنگه وسیع نمودار است اهل هندو آن را مندر

۲۷۵ در جموں ایند کاشمیر سٹیٹ "۵ فر ۶ منیع اش کوہ ہیرا کہ

۵۶۶ در کوہ ہمدان جو اس ایست کشمیر سمیت "۵۶۷" صفحہ مذکور

۲۷۷ هـ جمادی الثانی ۱۰۸۵ شریف "صفحه ۴۰ - کمرشنا گنگا بناد بر کتاب مذکور نزد دو میل (سرخد)

مغرب کی کشمیر شامل دریا ئے جہلم گردو :

بشن ^{۲۴۸} جی پندارند آب آں در کرشنہ گنگا لاحق گردد۔

پرنک سر چشمہ ایست از دشنہ سمت شمال ^{۲۸۰}۔

گاڈہ سر ^{۲۸۱} چشمہ ایست از ستہ سر بجانب مشرق آب آں کدر و در میان آں ماہیاں بہ کثرت می باشند کہ شکار آں مانعی تواند کرد۔

یم سر چشمہ ایست قریب گاڈہ سمت مشرق آبش نیلگون و در میان آں جانوریست کہ آں را بہ ہندی تنند و نامند۔ انسان را بھی کشد آب این ہر سر چشمہ در کرشنہ گنگا میگذرد۔

ستانی سر چشمہ ایست بر کوہ ستانی بجانب تیل منصل آں۔ چشمہ دیگر است بے نام آبش در کرشنہ گنگا۔

کدوری سر در مرغزار پاتل ون آبش شامل کرشنہ گنگا۔

سارن سر۔ خوش نما چشمہ ایست سمت گوریس۔ آبش سیاہ گون شامل کرشنہ گنگا۔

^{۲۴۸} دشن یادشونامہ کہ از سہ خدا بیکان ہنود کہ پرورش مخلوقات می کند۔ فرقہ دشنو اورا بحیثیت خالق پرستش می کند۔ بگمان او در بای گنگا از آگشت نرپا اش جاری ست رہ بر فرق شیو جی افتد و از آنجا بمیدان ہند روان گردد۔ در ہا بہارت یک ہزار نامش کہ لفظ دشنو سہاشر اشارہ کند مذکور است۔ جامع اللغات صفحہ ۷۹۷ ۷۹۸

^{۲۴۹} ایضاً صفحہ ۷۹۷

^{۲۸۰} دشل وشل دشنہ سر جز کرشنا گنگا شدہ نزد دوہیل شامل جہلم گردد۔

^{۲۸۱} د مطابقی کتاب مذکور گاڈہ سر یم سر ستانی سر کدوری سر ہر چار جز رد کرشنا گنگا گشتہ شامل در بای جہلم شوند۔

شیر اسر - کولایه است زیر دامن غربی کوه هر موکه قطعات برف
در جوف آن سیال و در وسعت برابر هر موکه گنگا در میان آن سنگه وسیع
نمایان - آب آن منبع رود آرنی است شامل تالاب اگر گردد - و متصل آن دو
چشمه دیگر است بے نام -

دودھ سر - از شیر اسر بطرف شمال بر کوه پله دار - از عجایبات آن
چشمه این است که آتش در ماه بهادون همیشه سه مرتبه سفید بزرگ شیر جاری
میشود تا یک شبانه روز هم چنان جاری می باشد آب آن شامل رود آرنی
در اولر پیوندد - فقط -

کلم سر گسر - در ذیل کوه هر موکه در مرغزار چھتر آب هر دو در اولر
بشمول رود آرنی می رود -

نبیله سر - چشمه ایست خوش تر از دامن کوه هر موکه سمت شمال
آتش نیلگون و ماظم بر بلندی کوه سالتی منبع رود مدتی است که میان دره
اوسط کوبه نامه در تالاب اگر پیوندد -

نبیله یون - زیر دامن کوه کچھ بال آتش شامل مدتی -

تلاؤیل - زیر دامن کوه بره بال آتش شامل مدتی -

سالن سر - در ذیل کوه هر موکه در میان مرغزار سالتی آتش در مدتی -

میل سر متصل کوه بره بال سمت مشرق - گویند در آن جا تصرف جنیان

است - اکثر اوقات صدای نغمه و ساز سموع گردد - آبش ملحق با نهر مدتی -

۲۸۲ شُراد از آن که نزد بانڈی پور است - منبع اش کوه هر موکه است - جوی ایند کشیر سیٹ

صفحه ۵ : ۲۸۳ کن سر مطابق جوی ایند کشیر سیٹ صفحه ۴ : ۲۸۴ نزد بانڈی پور منبع اش

کوه تراگه می :

کرم سر - در وسط مرغزار ناگامرگ بر کوه شمالی کوه پامه آتش شامل مدتی -
 نیله سر - در عرض راه گوریز زیر کوه و جبال آب زلال مالامال از جوف
 آن یک قطره آب بیرون نمی آید - طرفه این که ادبیل بهار هر سال برف
 کوهستان به و خور سنگ و خاک و درختان در میان آن غلطیده می افتد
 و تا یک دو ماه از آن محجوب می ماند و عمق آن از آن سنگ و خاک اصلاً پُر
 نمیشود -

مرنگ - در بلاق پرگنه اوتر بر کوه مرنگ چشمه ایست بسیار عمیق
 آب آن لبالب لیکن جاری نمی شود - گویند آب آن چشمه از موضع منتر باز پرگنه
 و تر بوش می زند - العلم عند الله

ترمن ترمن ناگ - بر کوه گلدره عمیق - دور آن پنجاه قدم آتش بیرون جاری
 نمی شود - گویند آب آن در موضع تره گام پرگنه و تر از چشمه مشیوه ناگ بوش
 زند - والله اعلم

سته کل ناگ چشمه ایست عجیب فراز کوه شمشه - در بلاق بنگس
 کامراج آب آن فراوان - بقدرت ایزدی هفت جوی آب از آن منفجر گردد -
 از آن جمله چهار جوی جانب درآو کرنا شامل کرشته گنگا گردد و سه هر دیگر سمت
 کشمیر می آید یکی نهر کامل که در تپه و تر جایست دوم رود ماور سوم تالار
 منروغات را سیراب کرده شامل ناله پهر ^{۲۸۵} گردد -

کیسه ناگ چشمه ایست عجیب بالای کوه بنگس در عرض درآو آب

۲۸۵ جموں ایند کشمیر سٹیٹ صفحہ ۷ - لیکن در اینجا نامش "ست کل" مذکور است :

۲۸۶ جموں ایند کشمیر سٹیٹ صفحہ ۶ - منبع اش بنا بریں کتاب مذکور کوه کاجی ناگ پرگنه

اوتر یعنی پوره است - نزد دو آیه گاه شامل دریا کے بہت (چلم) گردد :

آن با متزاج نه بر کفیل در ناله پیر و پیوند -

چهار چشمه - بر قلعه کوه کاجی ناگ که در سه دویچی پوره کامراج واقع است و همواره از برف محفوظ می باشد و آبی آن قلعه بر پنج چهار چشمه عجیب بر کثرت میاه مشهور اند و به باعث صعوبت راه و رفعت تپه دیدن آن چشمها بر کس را متعسر گردد مگر سادات و محققان یورپ بدیدن آن بدشواری می روند - از آن جمله کاجی ناگ که قلعه مذکور را سمت مشرق دارم است همیشه از حجاب صحاب محب و از قطعات برف محو می یابند گویند شخصی در حالت خشک سالی قطعه از پوست گاو میان آن انداخت فوراً پنهان ژاله و نگر بایید که آن بے تغییر پاک گردید - آبش شامل رود بار ماور در ناله پیر و می رود -
گورچین ناگ متصل کاجی ناگ جانب جنوب آب آن در رود چهل منرودعا را سیراب کرده در ناله پیر و مندرج گردد -

نیلدیش ناگ - که بطرف مغرب واقع است آب آن منرودعات را تا کشتائی تراوت بخشیده با دریائی کشمیر لایق می شود -
وانگن و اس - قریب نیلدیش ناگ غرباً جانب جنوب آب آن منرودعا در ناله پیر و مندرج گردد -

ایله پتھری - چشمه ایست دل پذیر بالای کوه افروٹ - از گل مرگ سمت جنوب سه جوی از آن منفر گردد یک جوی بطرف پنوچه جاری است آن را بتاری میگویند هر دوم بجانب بونیار میگذرد آن را هفت کبی می نامند -
نهر سوم میان گل مرگ جاری گشته بارود ننگل ملحق گردد -

۲۸۷ مراد از رام گند، سیتا گند، لچمن گند و هنومان گند است - تاریخ حسن قلمی جلد دوم ورق ۶

۲۸۸ واپیان هندو ۲۸۹ شامل ۲۹۰ تحصیل اداری ۲۹۱ جلم

سُک ناگ - در یلاق پرگنه ^{۲۹۲} بر کوه ژنه پتھر در غایت وسعت منظر
آتش باضم و خوشگوار و پسند عیاشان روزگار نهر آس از فرق کوه آمده بمقام
^{۲۹۳} از بالا مانند چادر آب بر زیری افتد - و در آن جا طرّفه ای است
که مسرت بخش ناظران گردد - اکثر مردم عیاش برای سیر و تماشا در آن جا می
روند و شعری پیشین در وصف آن داده ام سخن داده اند - آب آن با رود
مکه نامه شامل گشته در پها سر گذرد -

دما سر - کولابے است وسیع از توبه بمیان سمت جنوب آب آن
جانب پونچھ جاری می شود -

دوده سر چشمه ایست بر فرق کوه کاژر گل آب آن عذب و باضم
و شیرین از منبع خود جو شیده میان سنگلاخ که احجار آن با کُل سفید
است جاری گشته از بلندی بسیار بان چادر آب فرو ریزد و منبع رود بار
دوده گنگا است - ^{۲۹۵} هوای مرغزار سنگ سفید بغایت مرطوب و روح
افزا است و در موسم تابستان عیاشان به سیر و سیاحت آن مستغرق می باشند
لیکن به باعث رفعت محل و سختی راه و بردت هوا دیدن سرچشمه متعسر گردد -
آنوٹ ناگ - عجائب چشمه ایست بر کوه ^{۲۹۶} آنوٹ از پیر پنچال طرف

^{۲۹۲} پرگنه ایست از پرگنه جات کا سراج - نام قدیمش به مطابق روایت جو نراج پندت
"بهر و پا" بوده است - این سُنت جوگرافی آن کشمیر صفحه ۳۰ -

^{۲۹۳} البیاض فی الاصل :

^{۲۹۴} جموں ایند کشمیر سُنت صفحه ۳۰ کوه کاژر گل بر منحد کوه پیر پنچال واقع است البیاض

صفحه ۲۲

^{۲۹۶} البیاض صفحه ۳۰ :

^{۲۹۵} البیاض صفحه ۲۰ :

شمال منبع رود موشی است که میان تپه چهار است مخدر گردد -
 رام سر چشمه است خوش تر بر کوه کاژره گل قریب دود ده سر آب
 آن بارود را موشی تپه چهار است را میراب گردانند -
 چمن دن سر - چشمه است بر کوه رد پڑی از پیر نیخال سمت
 جنوب خوانی آن شش چشمه دیگر موجود است

کریم سر تان - سر چشمه دیر بے نام و غیرت هور آب بانی
 آن چشمه سار به حیثیت اجتماع یک حصه جانب جنوب ادربائی اجوری شامل
 گردد و حصه دوم بطرف کشمیری آید و منبع رود بار رنبی آره گردد -
 نندن سر - چشمه است دل کشا قرین چمن دن سر به فاصله یک
 میل آب آن منبع رنبی آره یافته می شود و براه سرای سوخته جاری گشته
 رود مذکور را معترز گردانند -

و تپه سر چشمه است بر کوه شوپ کوری آب آن بمقام دجن می رسد
 کوثر ناگ چشمه است معروف بر کوه کوثر و دور محیط آن قریب
 سه میل که به شکل کف پائی منصور گردد و عقیده اهل هندو آن است که آن
 چشمه گرامی زیر پای بشن جی پوشیده است لهذا در کتب شاستری

۲۹۶ به روایت جموں ایند کشمیر "شیت" منبع رود موشی کوه کاژرگل، انوٹ، تانا کوٹی
 است - نزد کاکاپور شامل در بای جہلم گردد - رود مذکور به مقام "دان رب" به سد شاخ
 منقسم گردیده بنام لے موشی، کھامشی و موشی موسوم گردد

۲۹۷ بقول آنند کول مصنف کتاب جموں ایند کشمیر چشمه مذکور نزد "دارال" شامل جہلم
 گردد - ۲۹۸ دارد رنبی آره "منبع اش بنا بر روایت آنند کول کوه شوپنی کو" سلسله پیر نیخال
 است - ۲۹۹ نندن سر نیز مثل چندن نزد "دارال" شامل دریائے جہلم گردد -

آن را و شش پاد نام کرده اند. آب آن همیشه شیدگون و در نفس آن قطعات یخ گریخته
می باشند. مصنف زبینه ترنگانی می نگار د که سلطان زمین العابدین در موسم
تابستان برای سیر و تفریح شکار و کسب هوا بر کوه کوثر قطع فرصت می کرد
و اکثر اوقات در عین کوثر ناگ بسواری سفینه یکی از بزرگان آن زمان که مرتبی
او بود همراه گرفته در مطالعه و هنر و لذت تصانیف تصوف و بحث دقایق و نکات
آن اوقات خود در سیر سرچشمه مصروف میداشت. راقم الحروف همراه فقیر
به موافقت چند احباب بر پیشه کوثر ناگ رسیده یکی از رفقای مادر چش
منزور غسل میکرد و بر یابوری شنادر می اندک بیرون رفت ناگاه سرود پای
او از شنادر ی باز مانده شود برداشت دستارش به سنگ بستن پرتاب کردیم
و به تمسک آن کتان کتان بر ساحل کشیده دیدیم که جانورهای هر دو پای او در
دمان گرفته بلع می کرد. هر چند از سنگ و پتوب و تیر ضرر دین ساختیم موثر
و کاملد رفیق با تازان و بلع نمود پس سرش انداخته آتش افروختیم
و با احتراق نارنجی آن بیا صدای مثل شل بندوقی به سمع رسید یکبار بر
هوا برخاسته خود را به بیابان انداخت. آن جل رسیده را طعمه خود نمود. آن
جانور متشکل بود به شکل علق. طول آن دو دره عرض آن سمعت اسفل یک دره

۳۰۰ جموں ایند کشمیر سیٹ در ذکر رود کے کشمیر صفحہ ۳۰۰ بقول آنند کول منبع آبشار اہر بل
ہمیں پشہ است. پندت زونہ راج۔ زبینه ترنگانی منزور در مان شعل بر تلیخ عہد آخر
ہندو کہ کشمیر تا عہد سلطان زمین العابدین بود بنا بر قول مصنف نگارستان کشمیر کتاب منزور
امرہ زبایاب است سیٹابین فقط بر حوالہ جانش آفا خودہ است ۳۰۲ پرتاب بالفتح بابا
قادی پنجہ بدست اندازند و دور افکند (شش تلفات)

جانب سر پشت گره پوست آن خشن دانه دار که زخم تیر در و شتره کرد. آب این چشمه از منبع خود برآمده دو حصه می شود یک حصه سمت جنوب ساری گشته باد برای چیدن در باگالاقی گردد و حصه دوم منبع رود بار ویشو جانب کشمیر جاری می شود.

زهر سر چشمه ایست میان زهر مرگ آب آن در زهر ویشو می گذرد.
کوش سر چشمه ایست واقع بر کوه رانی نیور در عرض راه بدلی. آب آن خوشگوار و بارود ویشو جاری شود.

سر بل. بر کوه برار بال واقع است. آبش باضم شامل زهر وادون میشود.
هوک سر. بالای کوه فامر در عرض راه وادون آب آن بدان سو جاری گردد.
کلان ناگ. واقع است فراز کوه سار کو بهار عمیق آن غنای لامتنی معلوم نگشته است آب آن جانب وادون می گذرد.

کالو سر متصل بهوک سر بسیار عمیق حوالی آن شش چشمه دیگر آبش بطرف وادون زهر ناگ. خوش نما چشمه ایست بر کوه مرگن نواحی کو بهار در عرض راه وادون. مورخان پاستان در عجایب کشمیر می نگارند که جوف سر چشمه مذکور از طرف سفالین همیشه یاری باشد هر چند می خواهند که آن طرف بیرون می آید صورت نمی بندد و هرگاه بر سطح آب می رسد بے اختیار از دست رها شده تحت لخت می گردد در قعر آب رسیده باز درست می شود. محققان حال حقیقت

نگشته منبعش کوه کونسر است و نیز در سنگم شامل دریا که چلم گردد. (همو ایند کشمیر ص ۳)

ابو الفضل ذکرش تفصیل نموده است. (راجع بآئین اکبری جلد دوم مترجمه حیرت ص ۲۶۲)

نگشته. داقدان کشمیر. (ابو نصر عظم صفح ۲۶۲. فرق این است که درین نام چشمه منزه جوهر

مذکور است.)

این امر عجیب نموده در عمق آب باسن مانمی بینند و گرد اگر دآں چشمه هفت عبون
دیگر است آب های آں چشمه سار متفق گشته بدو راه می گذرد یک حصه سمت
دژدن و حصه دوم جانب کشمیر فقط -

سوه مسر چشمه ایست بر کوه امرناقه آب آں بطرف دژدن جاری میشود
شیشرم ناگ چشمه ایست هولناک واقع در کوهستان دچمن پاره
بالا تر از پهلگام مسافت سه میل ^{۳۰۵} آب آں فرادان بارود لمبودری شامل گردد فقط
رازمتر ناگ چشمه ایست پیوسته با شیشرم ناگ آب آں
با مترناج آب شیشرم بارود لمبودری ملحق گردد و عوام آں را زامتر ناگ می گویند
(زامتره تری به لفظ کشمیر داماد را گویند)

"قف" صاحب رازہ ترنگنی می نگارند که در زمان حکومت راجه ترهوشناک
نام برهنه متقاضی که بدو رافسون قوم اجنه را مسخر کرده بود بآبادان به
ازاده تقبیل جانب دیبای بهت می رفت - ناگاه صدای تخلیال بشنید
و دید که دو دختر ماه پیکر زیر درختان میوه های فاسده و بوسیده
می خوردند و هوشناک متفحص تناول اثمار فاسده گردیده - دختران گفتند
که پدر ما شیشرم ناگ است هرگاه می روی تو در ماه جمیع بدی ۱۲ بروز

۵۱۴ صبح این است که ما بین شیشرم ناگ و پهلگام فاصله دوازده کرده است :

۵۱۵ رودبار منور بنام لید نیز شهرت دارد - منبع اش کوهستان کوهن مار است و باین کهنبل
و گراویر و کسترنگ شامل دیبای جهلم گردد - چشمه بجانب شمال کوهستان کوهن مار نزدیکه چاکش
۵۱۶ تر لفتح نون دسکون واد سنکرت از بادشاهی از بادشاهان کشمیر است در مخالفت و استیصال
غریب بودانی غلر کرد چهل ساله کمرانی کرده در ۵۱۷ قبل مسیح وفات کرد - ان ششست جوگرافی
آں کشمیر صفحه ۳۴۳ :

۳۹ میلہ بر چشمہ زیون پر گئے وہو خواہی دید در آں جایدر بار بایں نام و نشان و
 از زبان او کشف این راز نہاں بہ تو خواهد شد تا کہ تا نخت آں برہمن بروز
 موخوڈ بر چشمہ زیون و شناخت در آں جاشیشرم ناگ را بدان نام و نشان
 کہ پری و شان گفتہ بودند۔ پرسید ازو ماجرای دخترانش را کہ میوہ بوسیدہ
 و فاسدہ می خوردند۔ گفت شتوپال نام برہمنی است ریاضت کیش در
 زیر فلان درخت۔ مے محافظ غلہ ہاست۔ طریق او آنت کہ اثمار و غلات
 نورسیدہ را اول بہ خوردن برہمنان می دہد پس بخود تناول می کند۔ ازین
 روساکنان عالم غیب را بہ خوردن اثمار و غلات نورسیدہ دست نمی رسد۔
 ہر گاہ میخورانی او را چیز مے از غلات نورسیدہ پیش از ایشار برہمنان پس دست
 می رسد بر خوردن غلات و میوہ جات پختہ و بالیدہ و بہ پائی مزد آں
 می بخشم ترا کہ از آں دختران ہر کہ مرغوب تو باشد۔

ہوشناک بہ فحوائے این کلام شتوپال را غافل کردہ پیش از ایشار
 برہمنان طعامیکہ نورسیدہ بود بخورانید و بہ مجرد خوردن او چندان ژالہ و

۳۹ تحصیل ادنی پورہ (حالا تحصیل پلاوہ) جموں ایندکشمیر سٹیٹ صفحہ ۸۸) ابو الفضل

بہ تقدیس و تبریک چشمہ مزبور تفصیل دارد کہ ملخص آں چنان است :-

در دہ زیون چشمہ ایست کہ نزد ہنود این دیار بسیار متبرک
 است۔ خیال مردمان این است کہ تخم مے زعفران ازین چشمہ
 بر آید۔ وقت درچیدن فصل زعفران ہنود چشمہ مزبور را پرستش
 می کنند و شیر خالص در آن می اندازند اگر شیر مزبور در آب نشست
 فال نیک شمارند۔ و گرنہ بد

تنگ بارید که اکثر محصولات رسیده بنایع گشت و شیشم ناگ به حصول مدعا
چند رلیکا نام دختر خود را به هوشناک بخشیده با مال و منال کثیر بخانه او
مرخص کرد و در آن جا آوازه حسن و جمال چند رلیکا اشتهار یافت چنانچه
راجه تر باستماع این خبر به زور و زور خواهشش آن دختر نمود - هوشناک
سینه چاک و غمناک شکایت نزد شیشم ناگ برد - دے کینه در غضبناک
بصورت ثعبان هولناک متمثل گشته نفس چند زهر آلوده بر آن شهر دبیده
باران آتش افشاند که تمامی شهر و شهریان و راجه متعلقانش را با آتش
یکسا ساخت و دختر و داماد را همراه خود برود پهلوی خود محل سکونت آنها
قرار داده موجب آن چشمه مذکور را زامتر ناگ می گویند -

تار سر چشمه ایست خوش نما در بلاق پرگنه پهاک متصل کوه رامه دپج
آب آن منبع رود بار لمبودری است -

تار سر چشمه ایست در بلاق پرگنه پهاک متصل تار سر همگی کوه رامه دپج
در میان جابل دارد آب آن از راه داچیکام در کولاب دل شامل گردد - فرد

از بهر دو چشم بت کشمیر نژادی

شد تار سر و تار سر از گریه دو چشمم

چند ره سر - از تار سر بطرف شمال است آبش در جوی لدر

می گذرد -

چشمه سار دیار کشمیر

در ساحت خطه کشمیر عیون دل پذیر دسر چشمه بی نظیر در جمیب

بادیه و دامن کوهمار به هر کنار موجود است که شمار آن های میخ کس از اعیان

زمان نه توانست کرد البته به آبیاری آن چشمه ها گلستان کشمیر را حضارت

نازه و نصارت بے اندازه مشہور است از آن جمله ذکر بعضی چشمه سار نامدار کہ
شاهان پیشین و عباسیان دیرین خصوصیتے انگاشته بر اسے موسوم کرده اند ایراد
کرده شود۔

دیرناگ چشمہ ایست معروف در پرگنہ شاہ آباد زیر دامن کوہ بانہال
عمق آن غالباً تا پانزدہ درعہ و دور محیط آن چهل درعہ بوفور مباحہ اچوہ قدر تست
میگویند کہ ہفتاد آسیلے آب از خوف آن جاری گردد و ماہیاں در میان آن
فراوان در سابقہ زمان آب آن از چند جا منتشر ہی ہوشیدہ ^{۳۱۱} جیدر ملک
بفرمان جہانگیر شاہ آب آن بہ سبیل ناوداں لہ در یک جا فراہم آورده ہوئے
سنگین ہشت پہلو مرتب ساخت و حوالی آن عمارات عالیہ بہ کمال متانت و
ساختگی افرخت و جدار محصور را بہیت و چہار محراب ترتیب دادہ و در تن محرابی
این عبارت نقش بر سنگ موجود است "پادشاہ ہفت کشور عدالت گستر ابوالمظفر
نور الدین ^{۳۱۲} جہانگیر ابن اکبر پادشاہ غازی بتلیخ ۱۵ سنہ جلوس و بریں سر چشمہ رفیع
آئین نزول اجلال فرمودند۔

تلیخ۔ از جہانگیر شاہ اکبر شاہ
بائے محفل یافت تلیخ
این بنا سر کشیدہ بر افلاک
قصر آباد و چشمہ دزناک ^{۳۱۳}

۳۱۴ تحصیل انتہا نگ۔ ابو الفضل در آئین اکبری در ذکر این چشمہ بیان مفصل نموده و اورا منابع
و بہلے بہلم قرار دادہ است طویش مقدار یک جریب است اما نقش را ہیچ کسے نیافتہ است۔ نیز
معلوم شدہ کہ در آن ایام محیط این چشمہ از سنگ لہ بود و در شرق آن منادریا
بودند نام چشمہ مزبور دیری ناگ بودہ است نہانکہ امروز ہم است (جبرٹس آئین اکبری جلد

دوم ص ۳۶۱) ۳۱۱ جیدر ملک چاڈرہ مصنف تلیخ کشمیر

۱۰۳۴ھ (۱۶۲۴) - ۹۶۶ھ (۱۵۶۹) ۳۱۳ھ ۱۰۲۹ھ = ۶۱۶۱۹

پس از آن ملک حیدر بدوران شاه جهان در ۳۵^{۳۱۵} شصت و هفت قریب آن بارغ شاه آباد
بعمارت عالیہ آباد ساخت اندر بارغ حیدر ملک آب بوی و آبشار عجیب و
دلربا مرتب و مزین نمود. تاریخ آن بر سنگی به خط حلی کنده بدیوار آن چسبیده
است. نظم -

حیدر به حکم شاه جهان بادشاه دهر شکر خدا که ساخت چندی آبشار و بوی
این بوی داده است ز بوی بهشت یاد زیر آبشار یافته کشید آب روی
تاریخ آب بوی بگفتا سر و شرف غیب از چشمه بهشت بروں آمد است بوی
کسانیکه ویری ناگ را نیله ناگ پندارند محض افترا است چاشنی گیران
عذوبت و خوشگوار ی آب و ویری ناگ را اقرار نمی کنند.

اچھ بل - گرامی چشمه ایست در پرگنه برنگ کوٹھار در ذیل کوٹھار به
انجار آب بسیار نادره روزگار میگویند که آب رود بار برنگی که از موضع وان یو لگام
زیر کوٹھ غایب می شود. همان آب از چشمه اچھ بل جوشش می کند. - ۳۱۹
چھ بون - چشمه ایست گرامی واقع در پرگنه مارٹنڈر بر دامنہ کرپوہ ملن

۳۱۲ ملک حیدر چارڈوہ ۳۱۵ ص ۱۰۵۵ است و آنکه دریں جا مذکور دست غالباً سهو کتاب
است زیرا که سال ۱۰۳۵ آنست که در دوسه جهانگیر حاکم بود نه شاه جهان برائے ثبوت رجوع کنید
بقاموس المتعارف جلد اول ص ۸۷ نیز نادره تاریخ چشمه بهشت که در بیت سوم مذکور است محمد این
خیال است. ۳۱۶ ص ۱۰۳۹ - بدانکه اعداد چشمه بهشت بموجب حساب اربعه ۱۰۵۵ اند اما چون
اعداد جوئے که ۱۹ شوند از ۱۰۵۵ تفریق کنند حاصلش ۱۰۳۶ (۶۱۲۶) ماند که بطور تخریج سال تقیر
چشمه مزبور است. ۳۱۷ اشاره است بطرف کلین صاحب رازہ ترنگی که چشمه ویری ناگ
را "بند ناگ" خیال کرده است (آن ششصد و چوگرانی ص ۵۰) :-

۳۱۸ منبع اش کوٹھ هوکھ سر است و نزدیکه بل شامل دریا جھلم گردد. "چون ایند کشمیر شیب ص ۵
۳۱۵ مراد از متذکره است در صوبہ بہار (هند) مندر مزبور بر لب دریا کے گنگا واقع است
و از افضل ترین مقامات مقدسه اہل ہند و بوداں به شمار می رود :-

اہل ہندو آں را بہ غایت متبرک می دانند۔ و از جملہ گرامی چشمہ های ربیع سکون
بلکہ از گردہ گیاجی آں را افضل پندارند و بکثرت بہانم یعنی خاصیت فضیلت انوش
بر آفتاب می دہند و در ماہ لود کہ آں را ملہ ماس بانہ ماس میگویند در آن بخارفتہ برائے
کشایش و ربایش ارواح مردگان خود شہزادہ^{۳۲۲} می سازند و موی سر و
ریش می تراشند۔

انت ناگ۔ چشمہ ایست در قصبہ اسلام آباد زیر دہن کرپوہ من
آتش بسیار حوالی آں چشمہ سار بے شمار۔ اسلام خان^{۳۲۳} در عہد عالم گیر چشمہ مذکور
بر حیاض سنگین و صفہ های دل نشین و قوارہ و آبشار آراستہ باغی وسیع آباد ساخت
و بادشاہ آں را اسلام آباد نام نہاد۔ ہمارا یہ زمین سنگھ آں را از بیم ساخت۔
لوکہ یون۔ چشمہ ایست در پرگنہ بزرگ بہ کثرت آب شہر سیف خان^{۳۲۴}
بر حکم عالم گیر غازی مرمت آں کردہ باغی آراستہ بود کہ آں را اورنگ آباد
می گفتند و بہ سبب تغیر سیف خان نام تمام ماند۔
سکر ناگ۔ چشمہ ایست در موضع بستہ و زلنگام پرگنہ بزرگ بکثرت آب

۳۲۰ تحصیل انت ناگ :

۳۲۱ ملہ ماس بانہ ماس نامی است کہ بعد از ختام عرصہ دو سال و شش ماہ اضافہ کردہ شود۔
ہنود این دیار دین ایام بر چشمہ مزبور رفتہ طعام برائے مردگان خود می پرند و صدقہ سفیر بیان و
محتاجان می کنند :

۳۲۲ آں طلعہ کہ در حاشیہ سابق مذکور شد :

۳۲۳ نواب اسلام خان صوبیدار کشمیر^{۱۰۶۴} ۱۶۶۳

۳۲۴ در نسخہ دیگر "کوہا" مذکور است :

۳۲۵ سیف خان صوبیدار کشمیر بار اول^{۱۰۶۵} ۱۶۶۳ و بار دوم (۱۶۶۱ — ۱۶۶۹)

از گرده ویرناگ نامدار آب آن نهایت ماضم و خوشگوار که از جاهای بسیار مثل
فواره می جوشد کس از حاکم مرمت آن نه کرده موجب آن منتشر است آب
آن با نهر بزرگی می گذرد.

پانزت ناگ چشمه ایست مشهور در موضع پانزت پرگنه دیوه سر
به کثرت آب عدیل با ویری ناگ بوالی آن سر چشمه های بسیار می جوشند و
متصل آن چار چشمه بے نام آب آن در دتھ و ترو می گذرد.

واسک ناگ چشمه ایست عجیب در پرگنه دیوه سر متصل موضع وله بنگ
زیر دهنه کوه شش ماه زمستان همیشه خشک می باشد و سوم ماه چتر سالکان
آن نواح در آن جافته نذر و خیرات و عجز و نیاز می سازند. همان روز آب بسیار
از چشمه جوش می زند و آخر ماه بهادروں که شالی پخته می شود باز غایب
گردد. گویند در علاقه دنگ در موضع گویل شش ماه زمستان جاری می باشد
روزی که از آن جا غایب می شود. همان روز دریں جا طهور می کنند. روزیکه
از این جا خشک می شود. در آن جا جوش می زند.

و آب آن نهایت شیرین و لطیف و ماضم می دانند.

پهلوناگ چشمه ایست در موضع پهلونا پرگنه دیوه سر آتش سفید نما
و کدر می جوشد. مورخان پیشین می نگارند که در سابقه زمان مردمان برنج در
رومال بسته میان چشمه میداشتند طعام پخته می شد. الحال آن ناشر

۳۲۶ جیرش آیین اکبری جلد دوم ص ۳۵۶

۳۲۷ تحصیل انت ناگ جنوں ایند کشیر ٹیٹ ص ۸۸

۳۲۸ واقعات کشیر خواجہ محمد اعظم ص ۳۶۹ بقول سلطان نام قدیم دیوه سر سا بود.
ابن شنت جوگرافی آف کشیر ص ۲۲۰

۳۲۹

ندارد

چشمه زولو در موضع زولو پرگنه دیوه سرچشمه ایست مثل لطیفه مملو از
آب و گل آب از آن جاری می شود مورخان می نویسند که در خوف آن گند ^{۳۳۰}
موجود است که هنگام وقوع حوادث باهم دیگر جنگ می سازند. نام نگار بنظر تحقیق
از کندل اثری ندیده لیکن از ساکنان آن جاشنیده شد گاه اوقات از آن
چشمه صدائی به گوش می آید گویا که کندل برهم می زنند. اما کندل کسے چشم
نمی بیند. این قدر است که در چشمه مذکور همیشه انقلاب می باشد آب و گل
متحرک به نظر می آید گویا در میان آن جانورے حرکت می کند. گویند سه چهار
گز عمیق است.

ملک ناگ چشمه ایست در قصبه اسلام آباد به کثرت آب معروف ^{۳۳۱}

۳۲۹ بقول ملک جیدر چادوره صاحب تایخ کشمیر (صفحه ۱۰۵) :

”در پرگنه دیوه سرچشمه ایست پهلو نام که در وقت بهار مردم
از برای آرایش بخت و جهت تهر به سعد و نحس و طالع در آن جا
می روند و ظرف های سفالی خود را بر کدای آن ناپیر از برنج
می کنند و سر آن را می پوشند و نام خود بر آن ظروف می
کنند و در میان آن چشمه می اندازند. بعد از مدت یک سال
در همان روز که آن عمل بجای می آید می روند. بعد از آن ظرف های
بر روی آب ظاهر می شوند سائے هر کس که خوب طعام بخته باشد
خوب است و سال هر کس که نحس است برعکس آن.“

۳۳۰ کنده ها جمع کنده بضم کاف و فتح دال یعنی غول بیابانی (نحس اللفات فارسی)
۳۳۱ تحصیل انت نامت ناگ ”جوں ایند کشمیر سٹیٹ“ صفحه ۸۸ :

تمامی قصبه را سیراب می سازد و در زمستان گرم می باشد. بوی گوگرد ازاں می آید و به وقت دست شستن انگشتی نقره زرد گردد. سوای آن در قصبه مذکوره چشمه های بسیار موجود.

چشمه دُقه و ترو چشمه ایست متصل بمنوه سادی واره پرگنه شاه آباد قلیله آب ازاں می جوشد. اهل منود آن را منبع دریای بهت پندارند و از چشمه دُقه و ترو پائین تر چشمه هفت رکبشیران است. آب همه را در هنر دُقه و ترو می گذرد.

چشمه کالو چشمه ایست در پرگنه شاه آباد سر راه نوپوره مورخان پیشین می نگارند که در میان چشمه مذکور پیشتر تمامی ماهیان یک چشم بودند. موجب آن آن را کانو می گفتند یعنی واحد العین. نامه نگار را همگی یک ماهی واحد العین به نظر آمدنتمه همه سالم بودند.

سند براری چشمه ایست عجیب در موضع زلن گام پرگنه بزرگ ضلع لهرنی که در زمستان خشک می باشد. اوایل ماه چهرتر آبش جوش می زند و تا بایخ ۱۵ جیقه آبش بدستور جاری می باشد. بعد آن حوض چشمه مذکور هر روز سه دفعه با الکلیه خشک می شود که یک قطره آب در قعر حوض

۳۳۲ تحصیل انت ناگ جنوبی کشمیر ۳۳۳ صاحب واقعات کشمیر نام آن قریه که در آن چشمه مزبور واقعت نیز داده است. چنانچه گفته است:-

چشمه ایست واقع در قریه کوکه بون مسی بکانو بصورت کشاده و بعضی واحد العین. وجه تسمیه این است که هر قدر ماهی در آن چشمه

است یک چشم دارد. ص ۲۴۶. ص ۳۵۲

۳۳۴ جیت ماه هندی مطابق تاریخ واپریل تقویم انگلیسی و ۳۳۵ مطابق منی دیون ماه انگلیسی

موجود نمی ماند. سه دفعه آبش بوش زده و حوض پر کرده بیرون جاری می
شود و همین حال هر روز بلا ناخه شب و روز الی آخر ماه مار می باشد. نگاه
در زمستان خشک گردد و هنوز آن را تره سندی میگویند. هر سال در ماه
جیٹھ و مار در آن جا برای غسل می روند.

نقل است که در زمان پیشین اهل هند در آن جا بکثرت میرفتند

۳۳۶هـ واقعات کشمیر صفحہ ۲۶۸ در بیان عجائب و غرائب کشمیر. اختلاف روایت
ازین عبارت عیاں است ۹-

”دیر برگنه بزرگ در موضع ثرول گام حوضی است سنگین سند
برای نام. یازده ماه خشک می باشد و یک ماه اول بهار هر روز
سه بار آن حوض پر آب می شود. هر مرتبه تا دوسه گری (گهڑی) بقدر دو
سه آب جاری می شود. بابا داؤد خاکی حج در تصنیفات خود بقلم
آورده است که دولت بابا در دیشی صلح بود. آنجا رفت دید که ازدحام مردم
کفر از هر طبقه بسیار می شود. آن سنگ را برهم زده هم بنائے مسجد نمود
آب آن چشمه از زیر مسجد در وقت خود جاری می شود.“

اما تفصیل حسن مطابق بیان ابوالفضل است که در آئین اکبری جلد دوم مترجمه

جیرٹھ ص ۲۵۶ مذکور است :- ما حصل دیر ذیل است :-

نزد قصبه بزرگ حوضی است که بقدر هفت ذراع طویل است در
عمق بقدر قدم. این مقام بسیار مقدس شمار می شود. از عجایبات
است که حوض مزبور قریباً یازده ماه خشک مانده در ماه اردی بهشت
از قدرت اینزدی آب از آن مثل فواره بوش زند. در زمان قدیم این جا

غایب بود و سندی برای نام و چون این بر شود از مقام دیگر چشمه است رشی (بقدر طبع آئینده)

دولہ ریشی نام فقیرے دریاں جا منزند وی بود ادرا از دھام مردم ناخوش آمده سنگ
بست چشمہ مذکور کہ بہ ترتیب حیاض و ناوداں آراستہ بود برہم زد۔ ازاں باز
آتش کمتر می جوشد بآباد دود خاکی می فراید۔ بیت

طرفہ عینی ہست در کشمیر نامش سندرہ رار

آمد و رفتے عجب دارد بر دوش شبہ حال

پونہ سند چشمہ ایست غریب متصل موضع سدار پرگنہ شاہ آباد کہ آتش
در زمستان دوسہ ماہ خشک می باشد و در ماہ پھاگن و چہتر و بیساکھ آتش جاری
گردد۔ بعد آن تا ماہ ساون بہ مثال انفاس انسانی می جوشد یعنی یک نفس آب از
زمین جوشیدہ جوئے جاری می شود پس نفس دوم گویا از حلقہ باز پس فرد می رود
حوض خشک گردد ہنود آن را پرستش می سازند۔ شیخ داود خاکی می فراید۔ بیت
چشمہ دیگر بہ کمر ہست نامش پونہ سند

ہست ہر دم آمد و رفتش چو انفاس رجاں

لدرہ سند چشمہ ایست در پرگنہ شاہ آباد قریب موضع ہر متصل غار مندا

(مسل) نام جوش زند۔ از مجموعہ این ہر دو چشمہ حوض مزبور در جوش

می آید۔ گاہے چشمہ مزبور بہ سہ ساعت متواتر جوش زند و

گاہے در آن واحد غائب گردد۔ بعد ازیں آب این چشمہ کمی پذیر

شود حتی کہ قطرہ آبے در ونی ماند۔

ملک جدر چاڈورہ مقام جوش زند چشمہ مزبور دبا لگام

قرار دادہ است (تاریخ کشمیر قلمی صفحہ ۱۰۶)

۳۳۷ از خلفائے بابا حنیف الدین صاحب مجاہدہ و مشاہدہ و مرد متراض بود۔ قبرش در

موضع اگھال نشان دادہ اند۔

بالائی کوه در ماه حیثی چند روز آتش جوش می زند بدین پنج کبریک نفس آب
جوشیده از بلندی کوه مثل نالدان آب فرو می ریزد چند ساعت گذشته بند
می شود تا چند ساعت خشک می ماند - باز بدستور سابقه جاری می شود. ^{۳۳۸} در آن
ایام اهل هند در آن جا رفته غسل می سازند - گویند ابتدای ۱۵ ماه بیابا که تا ۱۵
مار آتش در شب و روز یازده مرتبه جوش می زند - بعد از آن همیشه جاری می
باشد - در موسم زمستان دوسه ماه خشک می شود -

گنگه براری - در موضع بون نامه در پرگنه دین سو چشمه ایست که
تمام سال خشک می باشد همگی بتاریخ ۸ بادرول سودی که آن روز میسله
هر موکله گنگا می باشد از خوف چشمه مذکور آب می جوشد. ^{۳۳۹} اهل هند آن را
گنگه جٹن می گویند - آن روز در آن جا رفته غسل می سازند خاصیت آن برابر
هر موکله گنگا پندارند -

هله در - در پرگنه لار بالای کوه رنگو چشمه ایست آب آن قطره قطره
از سنگ نزادش می کند و در میان چغری جمع می شود و بیرون نمی رود - اهل
هند بر روز ۱۱ ماه حیثی سودی در آن جا رفته غسل می سازند - مورخان به نسبت
آن کیفیت می نگارند غلط صریح هست. ^{۳۴۰}

^{۳۳۸} واقعات کشمیر خواجہ محمد اعظم صفحہ ۲۴۲ : ۳۳۹ "تاریخ کشمیر" صفحہ ۱۰۶ - زما مصنفش

از ذکر میله رفتن هندو در آنجا برلے غسل" خاموشی اختیار کرده است :

^{۳۳۹} لیکن بیان خواجہ محمد اعظم در واقعات کشمیر چنین است :-

"در پرگنه لار بر سر کوه رنگو سنگ مخوف نمودار است بمقرر است که

در هر دهم ماه فروردین از هر پیمان آن سنگ آب جاری می شود

تا آن سنگ پر آب نمی شود - و اگر ده هزار کس بر دند پیم می نمی کنند - (بقیه بر صفحہ ۱۳)

چشمه هیه مال - در موضع بله پور پرگنه سپهره من نهایت دل کشا -
 چشمه ناگی ارجن - در موضع سوپن نامن پرگنه باٹھو -
 چشمه پا به مارن - در موضع سالیه پرگنه کها مور پارہ مشهور است -
 اہل ہنود قابل اندکہ از تفصیل آں جرایم دور می شوند بروز ^{۳۳۱} ... ؟
 اڑیل ناگ چشمه ایست در پرگنه اولر زیر دامنه کوه بہ کثرت آب
 شریک ویرناگ و دہات موہور را سیراب می سازد -
 ہما پدم ناگ - در پرگنه اولر موضع ترال واقع است - گویند در زمان
 سابق آبش فراوان جاری بود الحال مثل بطیجہ یافته می شود - مورخان ہنود
 مبالغہ می نویسند کہ ہما پدم ناگ در زمان سابق مستور شدہ در شہر سند مت
 جوشید و تمام شہر را غرق آب نمود - الحال آں را اولر ناگ میگویند کہ بہ اسم
 پرگنه اولر موسوم کردہ اند - ^{۳۳۲}

(مسلسل) یک شب روز چہین می باشد - بعد آں دوازده ماہ خشک خالی است ؛

^{۳۳۳} در اصل بیاض چہین یافته شد ؛

^{۳۳۴} از زمانہ قدیم ہنود ہن دیار افسانہ ہائے بے شمار باین چشمہ منسوب میکنند - از انجملہ یکے ہن است کہ
 چشمہ مزبور قیام گاہ ہما پدم ناگ (مار بزرگ) بود قبل در و دوش در سر زمین کشیر ہما پدم از نیلہ
 بادشاہ ہن دیار اجازت قیام طلبید - او در خواستش را قبول نمودہ در چند پور کہ بعد از آں سند مت
 نگر مشہور گشت جائے داد - گویند کہ ریشی در و آسا از شاہ وس داگ سودر شہرش بخوبی استقبال
 ندیدہ دعلے ید کردہ - چنانچہ ہما پدم در نتیجہ ہن دعا پے شکل اصلی آمدہ شاہ مزبور از غرقاب
 شدن شہر سند مت نگر آگاہ نمود - بنا بر اطلاق مار مزبور شاہ مزبور مع رعیتش از شہر سند مت
 بطرف دوشوگا سو پور رفت و در انجا بنیاد شہر اندخت - بعد از آں شہر سند مت نگر در چشمہ بزرگ تبدیل
 شد و حالانام چشمہ اولر مشہور است (ہن شنت جیوگرافی آف کشیر صفحہ ۱۱۵) ؛

چشمه زیون - در موضع زیون پرگنه دهنو واقع است - اهل هندو آنرا
 نهایت متبرک می دانند و بروز دوازده ^{۳۴۵}جیحه بدی در آن جا میله می باشد -
 نیله ناگ - در کرپوه ناگام سر راه چار واقع است مثل تالاب طویل و
 فراخ بود آتش جاری نمی شد در ^{۱۲۹۶}سده هجری ناگاه خشک شد -
 نیله ناگ دوم - در موضع گوگجه پتھری پرگنه ناگام زیر دامن کوه مثل ندی
 تالاب است عمیق و وسیع آتش همیشه مسدود یک قطره بیرون ترشح نمی کند -
 مردمان بسیار کوشش می کردند آتش جاری نمی شود - اهل هندو آن را پرستش می
 کنند میگویند که در وقت پیشین چند روزه پندت نام شخصی از دست دیوان
 در میان آن غرق شد - از نیله ناگ نیله مت پورون تعلیم یافت و در آئین اکبری
 مرقوم است که در زمان بدشاه برهنه در دمی رفت و بعد دوسه روز بیرون آمد
 و تحفه های آورد و چیزهای داد - ^{۳۴۶}
 چشمه کریشور - در موضع کریشور پرگنه آنچه واقع است - در شش ماه
 زمستان همیشه خشک می باشد - اوایل بهار مردم زمیندار در آن جا جمع گشته

۳۴۳ تحصیل پلوانه

۳۴۴ آئین اکبری جلد دوم مترجمه جیرطه صفحہ ۳۵۸ - حسب قول ابوالفضل زیون چشمه ایست
 که اهل هندو با و فال نیک یا بد گیرند - چنانچه وقت چیدن فصل زعفران در چشمه مزبور شیرگاو
 می اندازند - اگر در آب جذب شد بهتر ورنه خواهند دانست که در بیس سال فصل زعفران خوب
 نخواهد شد

۳۴۵ ده از دهم جیحه و مطابق ماه جون تقویم انگلیسی) تار یک

۳۴۶ تحصیل سری پناپ سنگه پوره (جیون ایند کشمیر صفت ۸۹)

۳۴۷ جیرطس آئین اکبری جلد دوم صفحہ ۳۶۳

گوشتندے ذبح کردہ طعمائے ترتیب دہند و بعد تقسیم آں بہ عجز و نیاز بدرگاہ بے نیاز
التجاکندنے الحال آب جاری می شود۔^{۳۴۸}

نراین ناگ۔ در موضع کھاگہ برگنہ بیرودہ واقع است۔ یک نہر آب از
حوض آں جاری گردد۔ و چند قریہ را سیراب می سازد۔ حوالی آں چہار چشمہ
دیگر است بے نام۔ سوای آں در موضع مذکور چشمہ نامی بسیار است۔ مورخان
پیشین می نگارند کہ ہر گاہ کسی بر چشمہ نراین ناگ رفتہ آواز می کند۔ آبش
متموج و متحرک گردد۔ نامہ نگار را تحریک و تموج آں چیزے بہ نظر نیامد۔^{۳۵۱}

عین العفونت متصل و متی پورہ برگنہ اولر واقع است۔ در آن جا
لوی گوگرد می آید و بہ وقت دست شستن انگشتی نقرہ زرد می شود۔
صاحبان حرب را تغیل ازاں مفید است۔^{۳۵۲}

چشمہ تہ والی۔ در موضع دکن متصل شویان واقع است آبش

۳۴۸ "واقعات کشمیر" در بیان عجائب و غرائب کشمیر صفحہ ۲۹۴

۳۴۹ نزد و انگلت تحصیل شہر خاص (جموں اینڈ کشمیر) صفت ۸۹ :

۳۵۰ ابو الفضل در آئین اکبری :

۳۵۱ "واقعات کشمیر" خواجہ محمد اعظم صفحہ ۲۴۲۔ اما در و بجائے کھاگہ پھاگ مذکور است
چنانچہ از اقتباس ذیل معلوم توان شد :

"در قریہ پھاگ برگنہ بیرودہ چشمہ ایست سی نراین ناگ اگر از خارج صد و دہنگ
اتفاق افتد۔ آب چشمہ چنان تلاطم می شود کہ امواج از کنار گذشتہ بکنار موم میرسد۔"

۳۵۲ "واقعات کشمیر" صفحہ ۲۴۱۔ اما در آن بجائے "دستی پورہ" رتنی پورہ درج است
قیاس می گوید کہ مؤخر الذکر درست است :

۳۵۳ قصبہ ایست در کشمیر جنوبی :

دوازده ماه گرم می باشد - صاحبان جرب را بر روز یکشنبه غسل ازال آب
مجرّب است -

گیت گنگا - در موضع ایشه براری پرگنه پهاک واقع است - آتش
قلیل می بوشد - اهل هندو آن را بزرگ پرستش گاه پندارند و به روز
اول بساکه دران جامبله می باشد -

و چهارناگ - در محله نوشهره واقع است - اهل هندو قلیل ازال کفایت
ذوب پندارند و بر روز ماوسی چیتربدی دران جامبله می باشد -

چشمه کبیر بھوانی - در موضع توله موله پرگنه لار بزرگ پرستش گاه
اهل هندو است - آتش قلیل تراوش می کند - وقت بوقت رنگ آتش متلون
می شود - گاه گلآبی رنگ - گاه سیاه رنگ می شود
رنگ سیاه مردم هندو بد می دانند - گویند دران جا ظهور راگنیا دیوی است
همراه بر روز اشمنی شکله ترح دران جامبله مقرر است و بر روز اشمنی
کلاا باشد - بسیار خلق جمع می شوند -

۳۵۴ همین اکبری جلد دوم صفحه ۳۶۱ - اما دران نام این چشمه بجای "گیت گنگا" "سرباسر"
درج است :

۳۵۵ لفظ است سنکرتی بمعنی اختتام ماه چیت :

۳۵۶ تاریخ هشتم روشن شکله ترح اصلش شکله یکمیش است - نزد هندو چنانکه مذکور شد
همراه بد حصه مساوی منقسم است - پانزده ایام اول روشن دیگر پانزده ایام تاریک
حصه اول را یثدی یا شکله یکمیش می گویند (شکله بضم شین و سکون کاف در سنکرت بمعنی
روشن و یکمیش بفتح باء فارسی بمعنی بازو) و حصه دوم را بدی یا کرشن یکمیش گویند (کرشن
بکسر کاف سکون حرف آینه بمعنی سیاه در سنکرت و یکمیش همان که مذکور شد) :

وترگنگ - زیر دامنہ کوه موضع میگام پرگنہ لعل واقع است۔ آبش صاف و باضم بوقت اسقاط باران ساکنان آن جا اخیاناً لختہ از پوست گاؤ در مجرای آب چشمہ پنہاں میدارند۔ فی الحال بارش ژالہ و باران می شود۔^{۳۵۸}
نامہ نگار یک روز این حال مشاہدہ کردہ است کہ بہ سبب شدت ژالہ محصولات تلف شد و بروز ساون سدی دوا دشتی^{۳۵۸} در آن جا مبلہ ہنود می باشد۔

ناران ناگ - در موضع دانگت پرگنہ لار زیر دامن کوه بوٹی شور واقع است۔ بت خانہ بوٹی شور معمورہ راجہ جلوک^{۳۵۹} در آن جا موجود۔ اہل ہنود بوقت مبلہ ہر موکٹہ گنگا ہنگام رجعت میان آن چشمہ غسل می کنند و در آن جا ختم یا ترا می کنند۔

شنگہ پال - برکوہ متصل موضع برار و دچھنہ در پرگنہ کوہامہ واقع است۔
شیخ بابا داؤد خاکی در آن جا مسجدے عمارت کردہ مدت چہل چلہ در آن جا

^{۳۵۷} ملک جیدر چاڈورہ مصنف تاریخ کشمیر خاصیت مزبور را نیز آرمودہ است چنانکہ می گوید :-

”در پرگنہ لار بر سر کوہے بلند جوئے آبے جانب جنوب جاری است۔ نام آن جوئے اوترگنگ است۔ اگر کسی در آنجا برسد گوشت گاؤ یا مرغ بہ پزند بجز رسیدن اگر چہ غیر موسم باشد آن قدر برف می بارد کہ اگر کسی چہل کس باشند در تہ برف غائب شوند۔“

^{۳۵۸} دوازدہم روشن ماہ ساون (مطابق ماہ جولائی تقویم انگلیسی)

^{۳۵۹} (۱۳۳۲ قبل مسیح)

^{۳۶۰} سر بیے است از مریدان با اخلاص حضرت مخدوم العارفین شیخ حمزہ کشمیری۔ بقول مصنف ”واقعات کشمیر“ مرے بود صاحب حال ہمیشہ بدین حق می گراہید۔ تصانیف کثیرہ دارد کہ منجملہ ازاں ورد المریدین و شرح آن دستور الساکین و تفسیر جلالیہ و رسالہ غلبیہ مشہور است (تفسیر بر صغیر آئندہ)

به عبادت مشغول بود. نظاره عجیب دارد.

پسچھ ناگ - در موضع گردره پرگنه کویہامہ واقع است - غسل ازاں اہل
جسرب رامفید -

پاپ چھن - در موضع پاپ چھن پرگنه کویہامہ واقع است - آب قلیل
ازاں می جوشد - اہل ہنود اعتقاد می دارند کہ از غسل آں گناہاں شستہ میشوند
و بروز سال نو میلہ می باشد -

چکری شور - در موضع آویتھ ٹولہ پرگنه کویہامہ واقع است - اہل ہنود
آں رامتبرک می دانند -

زلی شور - در موضع ہرون پرگنه زینہ گیر واقع ہے ہنود است -
انت ناگ - برکوہ شیوہ پرگنه زینہ گیر واقع است - در آن قسریہ
چشمہ ہائی بسیار موجود -

لچھمن تریٹ^{۳۶۱} - در موضع لٹ شاٹ پرگنه زینہ گیر واقع است - اہل
ہنود بروز ماؤس^{۳۶۲} در آن جا می روند -

ہرن ناگ - در موضع ہرون پرگنه زینہ گیر واقع است و ہشت چشمہ
دیگر از ہفت بیروہ ہوالی آں موجود -

شیوہ ناگ - در موضع ترہ گام پرگنه و تر چشمہ فراخ است ہامیاں
بسیار دارد - آتش مصفا -

(سلسلہ) در ۹۹۴ھ در عہد یعقوب خان چک پادشاہ آخری کشمیر رحلت نمود -

تاریخ و فائنش "خیر مقدم" دریافت کردہ اند :

۳۶۱ صحیح "تیرتھ" بزبان سنکرت بمعنی زیارت گاہ :

۳۶۲ روز پانزدہم "کرشن پیمش" :

شومہ ناگ - در موضع شومہ ناگ پرگنہ وتر وسیع چشمہ ایست یاہیاں
بسیار دارد -

چشمہ زبیتی شاہ - در صحن مقبرہ زبیتی شاہ مستانہ واقع است یاہیاں
بسیار دارد آتش خوشگوار -

چشمہ منسار در پرگنہ وتر - عجیب چشمہ ایست آب مصفاہ دارد -
ناران ناگ - در موضع مقام در دہ پورہ پرگنہ وتر - نہایت عجیب -
بسر ناگ - در پرگنہ وتر بالائی کویہ جٹن بسیار فیاض -

سید گنگا - در کندی وتر - ہندواں آں را پرستش می کنند -
رام گنڈ - سیتا گنڈ - لچمن گنڈ - ہنومان گنڈ - در پرگنہ وتر علاقہ
نے ہتری از موضع میل یال یک کردہ بالا بر کمر کویہ دت چہار چشمہ واقع
است گویند رام چند در راں جابت خانہ افراختہ بود مدتی در آں جاریا
می کرد - اہل ہنود در اں جا بہ زیارت می روند -

گوتم ریشی ناگ - در موضع گزریال پرگنہ وتر چشمہ ایست عجیب
آتش فراواں می جوشد - یاہیاں بسیار دارد - اہل ہنود آں را مبارک می
دانند -

۳۶۳ مجذوبے بود از چکان کپوارہ بہ جذبہ عشق الہی آوارہ و غرباں می رفت مقبرہ
اش در علاقہ کامراج زیارت گاہ خاص و عام است - بقول صاحب واقعات کشمیر
شخص منور و معاصر حضرت مخدوم شیخ حمزہ رحمۃ اللہ علیہ است و در خدمت حضرت
ایشان حاضر میشد -

۳۶۴ حکمران اہودھیا (فیض آباد ہند) است کہ یہ عقیدہ ہنود ذات باری در و حلول کردہ
بود - مورخان ہنود زمانہ ہشت لک سال قبل ازیں بیان کردہ اند ؟ (جامع اللغات اردو)

چشمه شاه‌ی متفصل شهر زبرد امده کوه شالمار آب آں نهایت عذب و لطیف و خوشگوار است. سلاطین و امرای این دیار به کمال هوس آب آں چشمه استعمال می دارند. بنا بر آں آں چشمه را چشمه شاه‌ی نام کرده اند. شاه جهان در عهد خود عمارتے خوش و باغی دلکش در آں جای احداث کرده حوض سرچشمه را سنگ یستی عجیب آراست یکیم بدیهه تاریخش گفت :-

تاریخ دوشن دیدم نشسته بر کوثر ^{۳۶۵} شاه مردان علی جم جاهی

گفتش السلام گفت عليك گفت برگرد گرچه میخواهی

گفتش بهر چشمه تاریخی گفت برگوی کوثر شاه‌ی ^{۳۶۶}

شیخ غلام محی الدین در عهد خود عمارت و حوض را مرمت نمود میرزا نجم

تاریخش گفت :-

تاریخ سال تعمیر حال چشمه ^{۳۶۸} شیخ گفت حرم ز روی آگاهی

نیله ناگ متفصل بتر آگه لر پرگنه شاوره ^{۳۶۹} زیر دامن کیوه نهایت مرغوبست

کیال موچن - در موضع دگام - پرگنه باکھو - بر رودخانه رنبی آره - بنود

آں رایستش می کنند

^{۳۶۵} مراد از شاه مردان شاه دلایت حضرت علی کم الله وجهه تعالی اندکد علی مردان خان صوبیدار کشمیر

در عهد شاه جهان چنانکه بعض مورخین کشمیر مثل صاحب نگارستان کشمیر فهمیده است :

^{۳۶۶} صوبیدار کشمیر بود بعد سکھان (۱۸۵۶ - ۱۸۵۷) ^{۳۶۷} ۵۵۱۰۴۲ ÷ ۶۱۴۳۲

^{۳۶۸} ۱۲۵۸

^{۳۶۹} سور در پرگنه مزاج (دین شنت جوگرافی آف کشمیر)

^{۳۷۰} باث - در مزاج (ایضا) :

سوکھ ناگ - در بچھنار از مقام بالا آتش در رودخانه لدرمی رود - نہایت عجیب و دل فریب است -

کوٹھیر ناگ - چشمہ بہت دل کشا در موضع کوٹھیر پرگنہ کوٹھار برہماحل آں بنیاد مندر قدیم موجود -

چشمہ شمشہ مال - زیر دامن کوہ شمشہ مال - آب آں بسیار خوش گوار است و بہ زراعت شمشہ مال سیراب گرداند - قلیلے بدربای لاد پیوند و اہل ہنود آں را پنچھک ناگ میگویند - و برالسنہ عوام مشہور است - کہ حضرت امیر کبیر میر سید علی ہمدانی قدس سرہ در آں جا تشریف بردہ اند - بلکہ چشمہ مذکور را بہ کرامت خود ظاہر کردہ اند - واللہ اعلم -

عین العفونت - در موضع دین پرگنہ و ہنود واقع است - ازاں جا بوی گوگرد می آید -

رودخانہای کشمیر

ساندرن - برف آب کوہستان براہبال^{۳۴۱} و آب سرچشمہ و برناگ و عیون شاہ آباد مجتمع گشتہ رود بہم رسد و سیرابی منروعات کردہ بمقام کھتہ بل بارود برنگی^{۳۴۲} آریہ پتی شامل گشتہ مسمی بدربای بہت گردد -
رود برنگی - منبع آں برف آب کوہستان ہو کہ سر و نو لوگ^{۳۴۳} نے میان پرگنہ برناگ و از آب چشمہ سارنگو ناگ و غیرہ آب گرفته قریب قصبہ انت ناگ بارود ساندرن^{۳۴۴} آریہ پتی ملحق گشتہ موسوم بہ بہت گردد -
آریہ پتی - مخرج آں آب سرچشمہ تھرن ناگ و برہمہ سر و رودرہ سر و

۳۴۱ جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ صفحہ ۵

۳۴۳ ایضاً

۳۴۲ ایضاً

برف آب کوستان مرگن و غیره آب چشمه سار اچمه بل و سر چشمه بون و
 آنست ناگ و غیره رود که مجتمع گشته با آب برنگی و ساندرن به مقام کهنه بل
 لاحق گشته عمق بهم رسانیده بدریای بهت موسوم گردد.

لدریا لمبودری - از برف آب کوستان جنوبی برگشته لار و کوه امرنا که
 چهارجوی یکجا مجتمع گردد - یک از راه گوپه ببری دوم از کوه دانه داس - سوم
 آب سر چشمه نار سر بلاق برگشته پهاک - چهارم آب ینبوع شیشرم ناگ
 بهشت اجتماع رود بهر سرد و مزروعات و چمن پاره را سیراب کرده
 چهار بخش می شود به چهار محل و با آب دریای بهت ملحق گردد.

رود و کشو - منبع اصلی آن سر چشمه کوثر ناگ است و از برف آب
 همالی کوستان و آب کوثر سرد و ژهر سرد و سردای دیگر شکوه وافر پیدا کرده
 من مقام اهر بل قریب موضع و طو آب آن رود بار میان تنگنای دیحیه
 مضیق از بلندی سه چهار صد درجه مثل آب چادر فرو می ریزد - به تحریک هوا و
 رفعت محل آب را مثل غبار متشرش ساخته تماشای العجوبه قدرت الهی مشاهده
 گردد - چنانچه شاهان مغلیه برای سیر و تماشا در آن جای رفتند و شعرا در وصف
 آن مشغول ما گفته اند طفر خان حسن
 ز جنت چند گوی ای سخن ور ندارد آتش مثل آهر

شماره ۳۴۴ جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ صفحہ ۵۰ : ۳۴۵ ایضاً :

شماره ۳۴۶ بردایت صاحب جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ از "آب کوہن ہار" :

شماره ۳۴۷ ینبوع بالفتح چشمه کہ ہمیشہ ازان آب مراود میکند جمع اش نیایع و شمس اللغات :

شماره ۳۴۸ بطرف شمالی کوه کوہن ہار نزد کوه مہاگنس :

شماره ۳۴۹ جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ صفحہ ۳۰ :

یکے دریای بے پایان ذخار ز اوج کوه می غلط به یکبار
چو گردد از قعر از کوه را می شود که از خروشش گوش ما می
یقینم شد از این گردنده دولا ب که گردد آسیای چرخ زیر آب
نگه دارد تماشا ئے نظر را که پالغیرد از آن خود بصر را

بعد از آب های انهار و چشمه سار بسیار و رود بوشی که از کوهستان دیوه سر
می آید شامل آن گردد. نهروند و ترو که منبع آن سر چشمه وند و ترو که قریب
موضع بمنو مشهور است از آب سنده نادر و غیره سرشار گشته از موضع
ایلش رود ویشنورا آبر و بخشد و بمقام ناینه از بقیه آب ربنی آره ترقی
یافته مزروعات پرگنه دیوه سر و آدولن و امنیت ناگ را سیراب کرده بمقام
سنگم بادریای بهت آشنا گردد. دو زده بوی کلال از آن منفر می شود از آن جمله
چهار بوی مشهور است که سون من از موضع جمه نگر می برآمده در آرون پائین
طراوت بخشیده باز با منبع خود پیوند. گویند راجه سودرن حفر کرده است -
دوم بار که از موضع و طو علیجده گشته دلت آدولن را سیراب کرده بمقام ناد پوره
شامل منبع خود گردد. سوم لونگر که از لکهر پوره منشق گشته و در ضلع کوله گام دیوه سر
گذشته از موضع کیموه لاحق به ویشو گردد. چهارم - ناندی که از مقام ایلش برآمده
در ضلع ناندی پرگنه امنیت ناگ تا بجبهاره رفته شایل بهت گردد. گویند
نشدی نام نئے فاجره بود. وی حفر کرده است.

ربنی آره - منبع آن آب نندن سر و چندن سر و برف آب کوهستان
رو پتری و داره مال و پیر پتال است و از راه همیسه پوره جاری گشته انهار متعدده
از آن منفر گردد. یک سن گلو که از موضع ژو گام می آید و در پرگنه آدولن زمین یور

۳۸۰ جموں اینڈ کشمیر ٹیٹ۔ انادر و بجائے "دار مال" کوه شوپ کورد را سے بنبار مذکور است

مزروعات را طراوت کرده به مقام وچی باز شامل منبع خود گردد. دوم جوی ناٹھو
پائین تر دو گام منفجر گشته از موضع ترنر شامل سن گلو گردد. نهر سوم لاڑ که مزروعات
سپهره سن را دیر گشته شکروه و چند دهات چھراٹ را سیراب کرده از موضع
لوگنه و ٹھپ در گذشتہ در گوری پوره چکش آب نبل تپہ گام پوره و از موضع
لل مار آب نالہ رتنی پوره که ہم آب رنی آره است با خود متحد ساخته آب بہت
آبرو بخشد. نهر چہارم از موضع ^{۳۸۱} جدا گشته مزروعات را سر سبز کرده از
موضع کاوہ و فی شامل بہت گردد. و خود رنی آره میان پیر گنہ شاوہ می گذرد
و مزروعات را سیراب کرده از قریہ نایبہ بارود ویشو شامل گردد.

رامشی - منبع آل آب سرچشمہ رامہ سرو برف آب کوہستان شوپ
و کاژہ گلہ والٹ پنداشتہ اند و بمقام دان زب سہ حصہ می شود یکہ نهر
مامشی کہ از راہ پکھر پورہ ناقصہ چہار می گذرد. دوم رود خامشی کہ کربوہ
خام پور را سیراب گرداند. سوم رود رامشی کہ میان تپہ چھراٹ مزروعات
را سیراب کرده بمقام کا کا پور یا دریای و تٹا شامل گردد.

رود تولہ برین - منبع آل چکش آب کوہستان نواحی چہار و پکھر پورہ
است کہ براہ قبصر مولہ مزروعات را تا نرگی بخشیدہ از موضع دندھ نار شامل
بہت گردد.

رود دو گنگا - مخرج آل آب سرچشمہ دودھ سرو آب کوہستان

^{۳۸۱} البیاض فی الاصل: ^{۳۸۲} ایضاً: ^{۳۸۳} ایضاً و تٹا چنانکہ قبل

انہیں مذکور شد نام سکر نیست دیہات کہ حالا بہ جہلم شہرت دارد:

^{۳۸۴} چکش بفتح شین و کسر کاف بہ ہندی تراوش آب را می گویند:

(جامع اللغات اردو)

سنگ سفید و کانه گله و عیون آل سواد است و میان دره آری گام و تا گام به چند
 راه مزروعات را نصارت بخشیده بمقام ^{۳۸۶}چچم بل دریای بهت را متصاعد
 گردد. آب آن به غایت لطیف و خوشگوار.

رو دایم - منبع آن برف آب کوستان راه بار و آب سرچشمه ای
 آن طرف مجتمع گشته مزروعات دلت مانچامه و دین سو را سیراب کرده در نبل
 بمنه داخل یا آب ماکور سر لاجی گردد.

رو د کانهامه - منبع آن یک آب شک ناگ و برف آب کوستان بیرده
 دوم برف آب کوه پالس و توسته میدان میان پرگنه بانگل به انهار متعدد جاری
 گشته مزروعات را نصارت بخشیده نهر از آن منشق می شوند نهر اول میان
 کانهامه نهر دوم براه مانجی ویره - نهر سوم براه سلطان پوره شامل کولاب
 پتا سرگشته براه ناید کمی برآمده برابر تازنا شامل تالاب اولر گردد.

رو د ننگل - منبع آن سرچشمه ایلا پتری و برف آب کوستان افرو
 میان ظمرگ ساری گشته و از آب کوستان دیگر استعداد وافر حاصل کرده و
 زرع پرگنه کوهن را طراوت بخشیده بمقام تازوه شامل اولر گردد.

رو د بار مارون - منبع آن آب سرچشمه مارو و برف آب کوستان
 پهاک است که میان دره دایچیم گام براه نیل بل داخل کولاب دل می شود. انهار
 متعدده از آن منفک گردد و راجه بک نهر ^{۳۸۷}از موضع ناگر پوره حفر کرده سمت شمالی

^{۳۸۵} آما مصنف جموں ایندیش میر سبیت بر ذکر "کانه گل" اکتفا نموده است.

^{۳۸۶} در حدود غربی شهر سرینگره.

^{۳۸۷} راجه بک پسر راجه مهر گل است شصت و سه سال حکمرانی کرده درگذشت. زمانه
 حکومتش بقول "جیرت" مترجم آیین اکبری ۵۳۲ سال قبل مسیح بود.

پیرگنه پهاک را نصارت بخشید. آن را مأوس نامند. و جهانگیر شاه از موضع
مارون نهری جدا ساخته باغ شاملار رشک بهشت گردانید. آصف بابه خان
نهری از آن منشق کرده باغ نشاط را طراوت بخشید و سعی بجانب خواجہ شاہ نیاز
نقش بندی نهری از مارون بالاتر زیر دامن کوه ساری گشته مزروعات موضع
برین ^۲ سرسبز گردانید و آب رود بار مارون با آب تالاب ^۳ دل متغیر گشته. به ^۴ د
راه جاری می شود. یکے ناله مار من مقام خواجہ یار بل نهری از ^۵ دل جدا گشته
داخل برار نسل گردد. از آن بجا میان ناله مار که بڈ شاه میان حصہ شمالی شہر
حفر کرده است ہشت ماہ تابستان جاری گشته مزروعات ^۶ آجھن را سیراب
گرداند چند جوی از آن منشق گردد. یکے جوی سید بزرگ ^۷ شاه کہ میان تھانیار
جناب سید بزرگ شاه قادری حفر کرده است. دوم دولت کول کہ دولت پهاک
در ایام حکومت خود میان صحن خانہ خود گذارنید بود و بسبب واقفہ آتش کھارہ
باز از منہدم گشته. آنگاہ خواجہ شاہ نیاز ^۸ نقش بندی ہفت ہزار روپیہ صرف
کرده نهر مذکور را باز جاری ساخت. سوم جوی کاو ڈارہ کہ براہ مرجان پورہ
شامل خوشحال سرگرد۔ چارم جوی تارہ بل از ^۹ مشرق کدل جدا گشته در

^{۱۰} شہ سید بزرگ شاه فرزند ارجمند سید غلام شاه جواد و نیک نہاد بود و از
خلیفہ والد ماجد خود بابا نور الدین پانیوری اکتساب آداب طریقت نموده بدرجہ شہود
اختلاف نمود۔ مرتبہ بود صاحب بود و سخا با وجود علاقی دینوی ہمیشہ در عبادت و ریاضت
می کوشید۔ وفات ایشان چارم رجب ^{۱۱} ۱۰۳۳ م بہ وقوع آمدہ در خطیرہ اجداد آسود۔
تاریخ وفاتش ازین شعر مقوم می شود:-

بالتی جمع مہر تربت او۔ خواجہ سید بزرگ شاه نہاد

و ملخص از تاریخ حسن قلمی جلد سوم ورق ۴۷

نوشحال سرسبز کرده داخل آنجا سرگرد - حصه دوم آب دُل برآه چونٹی کل از جسر در گن برآمده محاذی شیرگره^{۳۹} می داخل بهشت گردد -

امراوتے - از برف آب کوہستان وچھن پارہ و کوہ امر ناتھ رودے مجتمع گشته میان درہ کوہستان می گذرد کہ خاک آن کوہ بسیار سفید می باشد و بروقت بہجانب آب خاک سفید با آب مخلوط گشته آب را مثل شیر سفید مگرداند - پائین سونہ مرگ با سند لار ملحق گردد -

کہرانکہ ندی - باجماع آب های سرچشمہ ہر موکہ گنگا و کوہ سر و غیرہ برف آہ کوہستان ہر کوہ رودے ہم رسیدہ از موضع کنگن با سند لار ملحق گردد آب آن بغایت لطیف و خوشگوار و باضمم گفته اند -

سند لار - سرچشمہ و گنگن برفرق کوہ زوہر بال واقع است آب آن دو حصہ می شود یک حصہ بجانب مشرق می رود و دیگرے سمت مغرب آتا حصہ شرقی با آب انہار متعددہ کہ از کوہستان حدود در اس می آیند لاحق گشته

۳۸۹ - خواجہ شاہ نیاز نقشبندی خلف الصدق خواجہ عید الرحیم شیخ کمان است - صاحب کمالات علوم و معنوی بود - در علوم قرآن و احادیث دستگاہ کافی داشت - از استادان او ملا عید التبی مرجان پوری خاص شہرت دارد - ہچنان در بدل دستی و جود عطا ید طولی داشت - از معاصران سیاح مشہور ولیم مورکرافٹ است - گویند وقتیکہ کوئل ولیم مزبور بہ سیاحت ترکستان می رفت و در راہ از دست ترکمانان اسیر شد - خواجہ شاہ نیاز نقشبندی از توجہات باطنیہ او را از دست آنہا رهایی ربامد - از تہنیتا تش رسالچے در تصوف و دیوان نیاز یادگار است - ہر دو کتب در مطبع مجددی امرت سراپ سنگی گردیدہ است (ملخص از تاریخ حسن قلمی جلد سوم ورق ۴۴)

۳۹۱ - سندنہ - (مجموع ایند کشیر سیٹ)

۳۹۰ - جموں ایند کشیر سیٹ

رود سیاه به هم رسد بعد از بار و دخانه و کله شامل گشته از علاقه کرگل به جانب شمال
عبور کند. از آنجا بادیای کله شری که از کوپستان رودک و چان تخان و گردوک
و غیره اکمال از در شور می آید پیوسته بنام اباسند نام زد گشته میان دره های
کوپستان ملک اسکرود و هوتزی و نگری و گلگت و دارو و غیره عبور ساخته
زیر قلعه آنک بدریای آنک می گردد و دریای لنڈا که از کوپستان کابل می
آید شامل آن گشته پائین ملتان دریای پنجاب را متغایم گردانیده در بحر حیدر
متواری گردد.

بخش دوم آن جانب مغرب جاری گشته از آب انبار و جوی بار کوپسار
می بین و بار و قار خود حاصل کرده و از آب رود اصرافتی که از کوپستان چین پاره
می آید شکوه آن تا نافع گشته نام آن رود بار سند لار گفته می شود. پس
از آن جوی بار نیله گار از سوره قرا و شامل گشته و رود کرانکه ندی از موضع کنگن
آبمنه و از موضع و سن نه بر بر همه سر متفق کرده برگشته لار را بسراب گردانده و از
موضع هرن منتشر گشته آبش به چند راه داخل آنجا میسر گردد. در زمان پیشین
سند لار براه سببه پور عبور کرده از موضع شهاب الدین پوره بادیای پربت
مطلق می گشت. اما در عهد عبداللہ خان ^{۱۸۰۵} درانی دریای سند طغیانی شده بفرس
آنجا میسر خود بخود را به غایر کرد. و به موجب غفلت محکام دوسه سال مطلق العنان
نامه از مزروعات و امارت لار قریب یک نمره از ضایع گشت. و در عهد سردار
عظیم خان ^{۱۸۰۳} به اهتمام علی قلی خان در تربیم و تشدید آن مردمان را زبسته فرادان
سبب لیکن بعد دوسه ماه باز طغیانی شده سده متین را از میان برداشته

۱۸۰۵ (۱۸۰۳ — ۱۸۰۵) عهد افغانه

۱۸۱۶ (۱۸۱۴ — ۱۸۱۶) عهد افغانه

تالاب آنچار سرمتلاطم گردانید. الی الاکن همچنان میگذرد و به امتزاج آب
 امراتی آب سندلار در موسم تابستان بزرگ شیر سفید و کدر می باشد قدی
 یو کشمیر افتخار بهر دیار است بهشت و سبیلش آب لاریست
 قضا از سیم نایش آفریده بنیر از موج گل طوفان نه دیده
 ندیده دیده افلاک با س زبوی شیر زمینان آبش

و از آب سندلار انهار بسیار منفرشته مزروعات و باغات را سیراب
 و شاداب گردانند. اول نهر لار کول که از موضع و سن جدا گشته در ذیل کوه شمالی
 مزروعات بعضی دلت لار را طراوت بخشیده فیض بخش سایر الموضع پامین
 میگذرد. از آن جا که نهر مذکور راجه لارک چمن حفر کرده است موجب آنش
 لار کول گفته اند و در زمان سابق نهر مذکور تا دند نامی رقت. از آن جا راجه
 بجای پید نهر حفر کرده آب آن در اندر کوٹ رسانیده بود. الحال همگی تا
 موضع بادیم پوره جاریست که در عرض راه زیر زمین میان نقب میگذرد. قتیکه
 سلطان زین العابدین پادشاه کشمیر بود و نهر لاری زیر دامن کوه دیار لری
 جاری کرده دلت ها پوره و غیره آباد ساخت. دوّم ڈب کول از موضع میگام
 مزروعات را سیراب کرده تا موضع ڈب میگذرد. سوّم آره کل که از موضع
 پرنگ گشته زبرد آن کوه جنوبی میان سنگلاخ به مسافت دو اذده کرده در
 پرگنه پهاگ مزروعات را سیراب گردانند. گویند نهر مذکور راجه آری را

۳۹۴ پرگنه ایست در علاقه کاسراج (این ششنت چوگرانی صفحہ ۲۲۱):

۳۹۵ (۸۰۳ - ۶۷۷۲) :

۳۹۶ بطور معجزه حاکم کشمیر شد. ۲۳ سال قبل سیح دقات کرد. تاریخ تاریخ حسن

قلمی جلد دوم ورق ۲۸ ملوک خانقاه ممکن :

حفر کرده است بشکرخان که در عهد چغتای^{۳۹۷} تاظم کشمیر بود هنر مذکور را مرت ساخته
از موضع بزرگ پوره نصارت بخش آب سال خود گردانید چهارم ذکر کول که قریب
موضع وایلو از سند جدا می شود همدوش آرگل منروعات دلت پهاک را شاداب
می سازد بانی آن راجه نریش^{۳۹۸} مشهور است که برای آبادی موضع ذکره جاری
کرده است و در عهد سلاطین دلی در باغ عیش آباد و نسیم باغ و دولت آباد و
افضل آباد^{۳۹۹} مستوک همی بود پنجم شاه جوئی که از موضع وایلو جدا می شود سلطان
زمین العابدین برای آبادی برگشته آردی و باغات و دولت خانه شاهی حافر آن
تا نوشهره شده بود.

لحمه خاتون زوجه جلال شها کورنهرے از شاه جوی جدا کشیده تا مسجد
جامع رسانید لهذا جوی مذکور باسم لچمه کول شهرت یافته است. شامان چغتایه
در عهد خود زرمیم و توسیع جوی شاهی به خوبی نموده آب آن در باغ الهی و باغ
بحر آرد باغ گلشن و در شنی باغ و باغ عنایت و ظفر آباد رسانیده رشک بهشت
فرمودند. دسیف خان برای طراوت باغ سیف آباد پهلوی شاه جوی نهرے
جدا گانه آورده بود الا آن معدوم. انوند ملا شاه برای رونق باغ خود نهرے دیگر
ناموضع درند جاری کرده بود. الحال علامتش غیر معلوم. دریں زمان مہاراجہ

۳۹۶ $\frac{1-۶۹}{1۴۵۹}$ — $\frac{1-۶۶}{1۴۵۷}$ بعد شاه جهان چغتائی بقول صاحب جامع اللغات اردو
احقاد با بر داکه بهند حکمرانی کردند بخاندان چغتائی موسوم بودند زیرا که جد اعلا شاه امیر تیمور
لنگ از نسل چغتائی خان پسر چنگیز خان بود۔

۳۹۵ کے ارشاد ان کشمیر است کہ مذہباً بونا بود۔ گو چند کہ شخص منور ہوا ہمراہ سلیمان در کشمیر آمدہ بود۔ راج ترنگنی جلد اول ترجمہ اچھر چند صفحہ ۱۰۸ ۷

۳۹۶ تفصیل اس کے در ضمن بارغ کے کشمیر ملاحظہ کنند ۷

بنیبر سنگه نهر شاه جوی و نهر ذکر کل متحد کرده در باغ سیف آباد برای کارخانه
جندره های شالی کوب و طلسم خانه ابریشم جاری ساخت.

رود آرنی - منبع آن سرچشمه شیراسر و سرهای دیگر است که با آب
کوhestان هر موکه و غیره مجتمع گشته میان دره نادی هل پرگنه کویهامه به سه
راه شامل تالاب اولر گردد و سه جوی از آن متفک می شود. دو جوی در ضلع
آرگام رفته مزروعات را تازگی بخشد و یک جوی زیر دامن کوه شالی
مزروعات دانات را طراوت نموده در موضع بانڈی پور کارخانه جندره شالی
کوب را سرانجام نماید.

مدتی منبع آن بر قباب کوhestان شمالی هر موکه و آب نیله سرد آب
نالہ بونار است. مزروعات را سرسبز کرده از موضع نانتی پوره داخل تال اولر
گردد و سه شاخ آن که از بالا بحدامی شود یکس برآه بانڈی پوره دوم برآه وٹ پوره
سوم از راه قاضی پوره مزروعات را تازه کرده در اولر میروند. و زیر دامن کوه
شمالی دو نهر از قدیم حفر کرده اند که مزروعات اکثر دانات را تا موضع آبوسه
سیراب کرده یا اولر پیوند. و آب رود بار مدتی به غایت باضم و خوشگوار است
نالہ پھر و - که میان دره کامراج می گذرد. و منبع آن آب کوhestان
و چشمه سار لولاب است. بعد آن بر قباب کوhestان و عیون پرگنه و نتر
بسیل نهر کل که منبع آن سنه کل ناگست من مقام آوت کوره شامل آن
گشته عمقی بهم رساند که سفاین گراں میان آن سایر می باشند. انگاه بشمول آب
چشمه مار و انهار گردد و نواح منتهی گشته از موضع کویه واره رود مار که مخرج

نشانی ماکین

۱۳۸۰ هـ آرنی - (همون ایند کشمیر سیٹ)

آن کاجی ناگست و از محل دو کله بل رود حمل که منبع آن گورچن ناگ می باشد با جمیع
 انهار و جویبار که از کوه کاجی ناگ می آیند ترقی خود حاصل کرده به مقام دو آب گاه
 ملاقی بهت گردد. بدشاه در عهد خود ناله پُهر و رامن مقام پُهر و از جرای خود
 مسدود کرده آب آن فیض بخش پرگنه زبینه گیر ساخته عمارات عجیب باغات
 دلفریب آباد کرده بود. تاریخ آن جوی خرم گفته اند. بعد وفات سلطان سد
 مسدود او منهدم گشته ناله پُهر و براه خود خود نمود. انگا شان مغلیه در
 تسدید و تردید آن سعی موفور بکار برده روی بهی ندیدند.

کرشنه گنگا - از آن جا که منبع آن رود بار آب کولاب کرشنه سر که
 ذکر آن گذشت یافته اند لهذا نام آن رود کرشنه گنگا گفته اند. آب آن با آب
 ویشنه سر و پرنگ سر و دیگر سرچشمه های نامور براه باب نار جانب شمال
 می گذرد. انگاه آب بهم سر و گاژ سر و برقاب کوهستان شمالی از تبیل و
 دیوه سوی و برزه بال و گوریس و آب های طرف شمالی کوهستان کوهپامه و
 لولاب و وتر دشاردا و کرناه و غیره اطراف و اکاف آن سواد حیثیت جماع
 رود با جمیع گشته دریای پرشور بهم رسد. که من مقام منظر آباد بانبازی دریای
 کشیر ممتاز گشته بدریای جهلم موسوم گردد.

۸۶۲ هـ جموں ایند کشیر سیٹ صفحہ ۶

۸۶۵ هجری

۸۶۲ هـ پنڈت آند کول بجائے منظر آباد دوسیل ذکر نموده است کہ صحیح است

دوسیل قریب است در شرق منظر آباد بہ فاصلہ قریب دو میل - دوسیل بہ ہندی
 مقام اتصال رود را گویند. و از این رعایت این قریب کہ مقام اتصال رود کشن گنگا و
 جهلم است موسوم بہ دوسیل است

رود ساندرن - از دره شاه آباد و رود برنگی از کوستان پرگنه برنگ
و رود آه پتی از کوستان کوتهار آمده قریب قصبه اننت ناگ باهم دیگر متحد
می شوند پس آب ینابع اننت ناگ متبوع خود ساخته من مقام کهنبل عمقی
بهم رسانیده بنا بر استوای محل آهسته آهسته بر گل خالص مندر گرد و پنا نکه
آب آن در عرض یک ساعت از یک نیم تا سه میل موجب قلت و کثرت آب
متحرک گردد و از کهنبل نام آن دریا بزبان شاستر و ستاد به لغت فارسی
بهت و بزبان کشمیری و تهه گفته می شود - بعد آن به امتلای آب های انهار
و رود بار و چشمه سار استعداد فرادان حاصل کرده میان شهر سری نگر
جاری گشته مخلوقات و مزروعات را سیراب گرداند - و آب آن از درجه
معمولی زمستان در تابستان قریب چهار درجه رفعت پذیرد - زیاده بر آن
از کناره های متوج گشته سیلاب گرداند - و از کهنبل اول رود لمبودری از
چهار محل واصل بهت گردد - اول پامین کهنبل دوم منرگند سوم درگوره و بر
چهارم در کره ینگ - انگاه رود بار ویشومن مقام سنگم و رود زنبی آره بدو جا
یکه از موضع کاوه و فی دوم از لاله بار و آب کوستان اولر مع آب چشمه سار
از مکان چرسو و آب ینابیع پرگنه و هو و آب قبل باله نامه از پان پور و رود بار
راشی از کاکاپور و رود ناگام از و ته نار و رود تیل بل و آب تالاب دل

۵۰۵ مراد از زبان سنکرت است که در هند شمالی بزبان شاستری هم موسوم است

۵۰۶ پندت آنند کول پامپور نوشته است - بنا بر تحقیقش مقام مزبور پامین ۸۱۳ و ۸۴۹

سده میلادی تغییر شده است - بانی اش پدم وزیر راجه اجیت پید بود - نام قدیم این قریه

پدم پور بود - زعفران زار های پامپور مشهور است مردم شماری آن ۳,۳۴۸ نفر

(چون ایند کشمیر سیٹ)

مخاوی شیرگرده و رود دو و گنگا به مقام چخته بل و آب جو بار آید مع آب قبل
بمنه از پارم پوره و سندلار مع آب آنچار سر و خوشمال سر و نبل توله موله
از شه باب اندین پوره و آب تالاب مان سر از ننی ناره جا بجا شامل بهت
گردد و به امتزاج آن رود با متوج و متلاطم گشته براه بانه یاری دخیل تالاب
اولر می شود

در زمان سابق پائین موضع حاجن باتال اولر لاحق می گشت در سال
۸۵۳ هجری براه ناله بانه ایبری که پنڈت سورج بهان کنده بود در یووع
نمود از آن باز همچنان می گذرد پس از آن آب دریای بهت به امتزاج آب
تالاب اولر و انهار کوهار کو بهامه و غیره به حیثیت اجتماع سمت مغرب
یووع می کند و از آب تنگل و رود پمار متضا عد گشته میان قصبه ^{سوپور}
برآمده از دو آب گاه ناله پهر و شامل کرده تا حدود باره موله با بستگی و نرمی
می گذرد و از آن جا نام بهت یا قتا از ذات آن رفع گردد من مقام
کهنه بل تا قصبه باره موله سفاین خورد و کلاں میان آن در بهار و زمستان هر
وقت می گذرند مسافت آن از کهنه بل تا باره موله مع کج و پیچ قریب یکصد
میل می باشد و از قصبه باره موله سمت مغرب میان دره مضیق به کمال زیاده
و شور مندر گشته و از آب های کوهار علاقه و چینه و کها هوره تزیاید و ترقی
حاصل نموده تا حدود منظر آباد ^{سوپور} آن را دریای کشیر می نامند از آن جا آب

۸۵۴ از بزرگ قصبه جات کشیر است بانی اش مرید سوبانام بود که در عهد اوتی و رما ۸۵۳ هـ

۸۵۵ هـ وزارت فائز بود و ۸۵۶ قصبه باره موله در اهمیت بدرجه سوم است قبل از تقسیم

هند در میان بهارت و پاکستان یکی از مراکز تجارت کشیر به شمار می رفت و ۸۵۹ از تعمیرات

منظر خان است (سند ۱۵۵۴ میلادی) بقول آئند کول آبادی آن ۳۴۶۲ نفر

کرشته گنگا که از جانب شمال می آید مدتها عطف گشته با سم مبارک جهلم مسیحی
گردد. و از منظر آباد سمت جنوب بابل گشته دریای کنه بار که از پهلوی می آید میان
دره کوها تا حدود چهار مایه پور می گذرد پس از آن میان ملک پنجاب
جهانیاں را سیراب کرده با دریای پنجاب و رادی و بیاس و ستلج و اٹک
انباری کرده در بحر اعظم می افتد.

گنگا کل - از دریای بهت قرین شیر گڑھ نهری منفر گشته در موسم
تابستان میان حصه جنوبی شهر افراد نوع را سیراب کرده نزدیک صفاکدل
با بهت وصل گردد.

سونر گل - مقارن زیارت سید منصور صاحب از یوئی گنگا کل نهری
جدگشته بارود دوده گنگا شامل گردد.

نالہ شادی پور - از دریای بهت به مقام شادی پور نهری
منشق گشته به آب لاکور سر و پاس اتفاق کرده شامل تالاب اول گردد.

تالاب نالہ کشمیر

تالاب اول - کو لای است شین و وسیع به شکل مثلث مختلف الاضلاع
از سرینگر جانب شمال به مسافت ۱۵ میل - طول آن از ساحل شرقی تا قصبه سوپور
تخمیناً ۱۲ میل - عرض از جنوب تا شمال هشت میل - دور محیط آن بر وقت اعتدال تخمیناً

۱۱۰۰ مایل بحریند. ۱۱۰۰ مایل دور به نصف ناردن میر پور آف انڈیا ملحق او در حصه کشمیر چهارده
فٹ انگریزی در بعضی جا کم و زیاده قرار داده است. نزد سٹائن اوسط عرضش پانزده
فٹ انگلیسی است یعنی ۱۱۶۰ مایل. اما فدریک ڈیو (FREDERIC DREW) در تالاب
منور طولش ده میل و عرضش شش میل اندازه کرده است. و قول سٹاین این است که طولش

۱۲ میل و عرضش شش میل و دیگران که بوقت سبیل طولش ۱۳ میل و عرضش هشت میل می شود
صحیح گویند. کافان چه شبهه باو میر است و آنکه حسن نوشته یعنی بر روی آب متداول آن زمان است.

چون میل و بر ساحل شرق و شمالی آن دوات پرگنه کوی بهامه و زمین گیر و جنوباً قریبها
سایر الموضع پائین واقع است و در ساق وسط آن چشمه اولرناگ مشهور (اولر
بزبان کشمیری سوراخ را گویند که آب از آن سوراخ همی جوشد) از آن بجای که آب
آن چشمه از سوراخ زمین جوشیده برآمده بود لهذا آن چشمه را اولرناگ
گفته اند.

تقلت که در زمان پستان از کوستان پرگنه لار نیمه از آب چشمه سار
سته سر با آب کوستان به اسم بل راجع گشته در کرشنا گنگای رفت. وقتی
از اوقات کوه و گنی از برف انبوه تنه آمده حامل و محمول هر دو غلطیده منفذ
رودبار را سد راه گردیده تالاب به هم رسید که آن تالاب را سته سر می گفتند
و در آن زمان جوگنی یعنی پریان به سوامی سفینه در میان آن سرسیر می کردند.
چنانچه بر کوه و گنی نوک ^{۴۱۳} بدن تالاب موجود است. بعد مرور دهور مو فور ساکنان شهر
سندمت نگر باز تکاب افعال شنیفه و اطوار ذمیمه از جاده هدی باز مانده به قهر
قهار در میان شب تاریک حادثه زلزله عظیم از نفس شهر زمین زرقیده سوراخ
به هم رسید و از آن سوراخ آب تالاب ستنی سر فواره و آب یکبار جوشیده طوفان
ساخت و آن شهر و شهریان را در ورطه فنا انداخت. ^{۴۱۴} از آن باز رود سر چشمه
ستنی سرد. زیرا دامن کوه و گنی در دامن غایب و آمده از چشمه اولرناگ جوش
می زند.

چنانچه یکم از اجزای پیشین سبوس شالی در رود به اسم بل انداخته از

^{۴۱۳} نوک بدن بزرگان ستمگر کشتی و بدن جائی بستن آن. لهذا معنی اش سوزنجیت

که بدن کشتی را تسبوت می دارند.

^{۴۱۴} تیلخ کشمیر: بن کول عاجز صفحه ۴۷

چشمه اول ظهور نمود. قصه غرق شدن شهر مذکور در ذکر راجه سندر سین مشروحاً
گفته آید. یعنی امالت عمارات شهر مذکور اکنون هم به نظر همگنان عیان می
شود. چنانچه یکی از محققان قریب ساحل شرقی در عمق دریا پایهای جبر سنگین
ممانه نمود و بعضی با بنجیان تالاب می گویند که محاذی جبل شیره کوٹ از عمق آب
غرفه های کوشکی به نظر می آیند و متصل آن درخت عظیم ملاحا می بینند.
مورخان می نگارند که از تعمیرات آن زمان بت خانه بود که فرق در زمستان عیان
می شد.

سلطان زمین المعابدین بر سر آن بت خانه بزرگ سفینه نصب کرده بالای
آن سنگ خاک انباشته جزیره وسیع که طول آن از شمال تا جنوب یکصد
درعه و عرض ۶۵ درعه می باشد بلند افرشته باغی دل کشا به اشجار و ازهار
غمنزد احداث نمود. و بر کنج شمالی آن عمارت سنگین که سه آشیانه مرتفع بود
و مسجدی رنگین که تا حال موجود است تعمیر ساخت و دو بت زیرین که پیش
ازین خواصا از بت خانه مذکور صرف ضروریات جشن شاهی کرده داد و دوش
بسیار فرمود. تاریخ لنک.

این بقعه چو بنیاد فلک محکم باد
مشهور به زینه دینب در عالم باد
شه زمین عباد تا که در و جشن کند
پیوسته چو تاریخ خودش خرم باد

۳۱۵ به تاریخ بطلان تاریخ حسن در ذکر راجه سندر سین پسر راجه نیدر سین ۳۱۶ لفظ کشمیری است بمعنی کشتی یا ناو

۳۱۸ لنک لفظ کشمیری بمعنی جزیره

۳۱۷ آشیانه دینی طبقه

۳۱۹ ۳۸۴ مطابق ۱۸۶۳ و بقول خواجه محمد اعظم مولف "انقعات کشمیر" تاریخ مزبور تا
زمانه شریک منقش بود. ص ۵۰

پیران دیرینه سال میگویند که پیشتر آب چشمه اولر از سطح آب قناره
یک درعه بالا جوش می زد. فی زمانها، سنگی حباب های نظری آیند متصل اولر ناگ
چشمه دیگر است که آن را پدم ناگ می گویند. حباب های آن کم تر. غیر ازین
در میان تالاب اولر چشمه های بسیار موجود است و در وسط تالاب آب صاف
و متموج می باشد و در کرانه های آن فصل سنگاره هر سه با فراط متکون می شود
آن که در سواحل شرقی و شمالی آن می روید از ابتدای عهد پادشاه تاحال وقف
عام است. آن را دهرم غنبل می گویند و آن که در نواحی غرب و جنوب می
روید از قدیم ضبط سرکار و در میان آن تالاب شکار ماهیان و قنازل مرغابیان
فراوان کرده می شود. صیادان برهنه را از سفینه های کوچک برآمده مرغان و
ماهیان را بشکارند. گویند در زبان پیشین تال^{۵۴۲۱} اولر بسیار عمیق بود که به مرور دهر
روز بروز رفعت پذیرفت. اکنون سمت جبل شیره کو^{۵۴۲۱} عمیق است و در
اطراف دیگر کم تر و در وقت هيجان باد آب آن سخت متلاطم گردد. در آن
وقت عبور سفائن متصور نیست.

و در موسم تابستان بعد دوپهر روز در میان آن کسے گذر نتواند
کرد تا زمان پادشاه تالاب اولر تا موضع اشتم متموج می بود چنانچه پادشاه
تعمیر لنک در وسط تالاب مرتفع کرده بود. ازاں باز نشیب تالاب روز بروز
رفعت پذیرفت و منفذ دریا ساعت به ساعت غایر گشت تا آنکه سرزمین
مواضعات انجن و نایدهی و غیره حدوث یافت. اکنون به باعث طغیان
بخت هرگاه تالاب اولر از آب ممتلی گردد. تا موضع اشتم سیلاب گرداند.
تالاب دال متصل شهر سمت مشرق طول آن از گگری بل تا تیل بل

تختینا سه میل عرض آن از خواجہ یار بل تا باغ نشاط قریب دو میل و در محیط آن
تختینا ده میل باشد به قول مؤرخان در سالف زمان صحرائی بود و تالائی مرگ
نام - راجہ پرور سین در بای بہت را از ناوہ پورہ سدود کردہ زیر دامن
کوہ ماراں در نفس شہر جاری ساخت - بعد از انقضائے دوران در زمان
راجہ در لب دروں در بای بہت طغیان کردہ میدان مذکور را طوفان نمودہ
تالابے بہم رسید - حاکمان وقت تسدید آن نہ کردہ بطول زمان غرق بہم
رسانید - سلطان سکندر بہت شکن از ناید یار تا نشاط باغ کتب خانہ اہل
ہنود کہ انبار جامع کردہ بود در قعر آب انداختہ سدی متین استوار ساخت و
شش جہر سنگین بر سر آن افراخت - بعد آن سیف خان از خواجہ یار بل
تا عیش آباد برای آمد و رفت باغات سدے استوار نمود - موجب آن تالاب
مذکور را سہ حصہ می شود - اول ڈل کلان پیشروی حضرت بل - دوم ڈل
نورد کہ از کوہ سلیمان تا نشاط باغ واقع است سوم سدرہ کھون کہ پیشروی
کوہ ماراں بسیار عمیق یافتہ می شود - و در میان این سہ حصہ جزایر موضع
نندہ پورہ بہ کثرت آبادی موجود است - ازاں جملہ بعضے جزایر با زمین استوار
کردہ اند - بعضے با بر روی آب مفردش می باشند ہر جا کہ خواهند کشیدہ
می برند و بر جزایر مذکور قالینہ و اقسام بقولات کہ برای مردم شہر
کفایت می شود مزرعہ گرد - نیخ تیلوفر و تخم آن و جیورہ در آن متکون می شود

۴۲۲ تا مسطر ڈیو طول و عرضش بالترتیب پنج و دو میل قرار دادہ است - صفحہ ۱۴۱

۴۲۳ راجع بہ جلد دوم در ذکر راجہ پرور سین مزبور :

۴۲۴ ایضاً :

۴۲۵ (۸۶۰ - ۷۹۸ هـ) :

و در کرانه های تالاب لوخ زار^{۳۲۶} و غلف ماهی روید که برای تعلیف دواب و قشر بویا
 بکار می آید و آب آن کو لاب لطیف و خوشگوار است. بر وزگار گنده نمی شود و
 به صفای میاه از عمق آن ماهیان به نظر می آیند و در وسط آن از چهار جا چهار
 چشمه می جوشند و ملاحان می بینند و در میان $\frac{1}{2}$ کلان پیش روی حضرت بل
 جزیره سوه لنک سلطان زین العابدین احداث کرده قصری سه آشیانه دار
 بر آن عمارت کرده بود. بحادثه زلزله بشکست پس شاهان متعین منظره بر آن
 افرشتند. امیرخان ترمیم آن کرده بسبیل دولاب بالای چهار آب کشیده در
 صحن عمارت قناره روح افزا بر داشته به تماشای آن صرف اوقات می کرد.
 درین زمان عمارتش ویران و در میان $\frac{1}{2}$ دل خورد جزیره روپه لنک دارد که سلطان
 حسن شاه تعمیر کرده بود. عمارتش در عهد سنگا ویران گشت در زمان سالف آب
 تالاب قرین جبه کدل بادیهای بهت پیوسته می رفت. بدشاه از آن جامدود
 ساخته ناله مار در نفس شهر حفر کرده آب $\frac{1}{2}$ دل بر زراعت برگشته چمن جاری
 ساخت که تا حال در موسم تابستان آب تالاب براه ناله مار جاری می باشد و
 در زمستان براه پونشی کل شامل بهت گردد.

آنچا بر سر کو لابی است قریب شهر سمت شمال طول آن تخمیناً از جزیره دار
 تا به نام چهار میل عرض از سوره تا بدو $\frac{1}{2}$ میل می باشد. اطراف آن از هر سو
 به کثرت لوخ زار و دانه زار و غلف محفوف است. در وسط آن میل دریل

^{۳۲۷} قسمی است از گیاه که باد بوی می بایند.

^{۳۲۸} مراد از امیرخان جوان شیر است که در عهد احمد شاه و پسرش تیمور شاه افغان از

۱۷۷۱ لغایت ۱۷۷۶ حاکم کشمیر بود (نگارستان کشمیر)

^{۳۲۹} $(\frac{۸۹۳}{۱۳۸۷} - \frac{۸۸۸}{۶۱۳۷۵})$

آب صاف و متوج می باشد. تالاب مذکور پیشتر خورد تر بود. در سنه ۳۲۹ هجری در بای
سندلار طغیان گشته از مجرای خود معاودت نموده داخل آچار سرگردیده و زمین
های زرعی از هر سو خراب ساخته و سعت تالاب سه چند گردانید و در میان آن
راجه جیایید ^{۳۳۰} سده افراسشته بود که آن را موسی قنوی گویند. اکنون به باعث
طغیان آب خراب و آب آن بمقام شهاب الدین پوره یا در بای بهت پیوندد
و در میان آن شکار مرغها و ماهیا فراوان.

نوشته حال سر تالاب است در اضلاع شمالی شهر که بر ساحل شرقی
آن محله جدی بل سمت غربی آن عیدگاه واقع است و دور محیط آن قریب
چهار میل. در اطراف آن کاه لوح بسیار متکون می شود که نصفه آن برای فرش
بور بای مسجد جامع و نصفه دیگر برای ماتم سرای و خانقاه جدی بل می دارند.
در میان آن شکار مرغها بسیار و آب آن داخل آچار سرگردد.

مان سر چشمه است بهمنوی شکل بسیار عمیق. و از سر بنگر به فاصله ۱۵ میل

در عهد مهاراجه رشید سگه آنگهانی :

۳۳۰ هجری در عهد پسر راجه سنگرام پید بود. صاحب لوح رنگینی او را مردی منصف به صفات
متضاده قرار داده است. بنا بر روایت او راجه مزبور علم دوست بهادر و ظالم بود. در
ضمن شجاعت جیایید بر بهیم سین راجه گجرات و راجه نیپال لشکر کشی نمود. گویند که میلان
به مذسب بود داشت و در شهر جیه پور ۹ برائے عبادت بود از سببت خانه قایم کرد.
سی سال حکومت نموده درگذشت و منصف از راجه رنگینی جلد اول و رنگ چهارم مترجمه اچهر چند
بنا بر تحقیق جیسر شاه زمانه حکومتش ما بین ۸۰۳ - ۷۷۲ سنه میلادی است و جیسر شاهین اکبری

جلد دوم صفحه ۳۷۵ :

۳۳۱ هجری حالا تالاب مانس بل شهرت دارد :

سمت شمال - و در محیط آن تخمیناً چهار پنج میل می باشد - و بر ساحل شمالی آن قریه
صفاپور و برکناره جنوبی آن گلخن چونه پزاں - غرب رویه لورخ زار است - آب
آن به سبیل نر ناره در بهت می رود - ایضاً برکناره شمالی آن علامات عمارات
باغ صفا که دولت خانه نور بهاں بود حیرت افزا - و اطراف دسواهل مانسر
سر بسردل کشا و خوشنما محل سیر و سرور است - محاذی گلخن چونه پزاں سر
چشمه مانسری جوشد که در حالت یخ بندی بسته نمی شود - متصل آن چشمه
دیگر است که آب آن نهایت گرم می باشد - و آبی مانسر عبور بسیار واقعت
که در حالت یخ بندی یافته می شوند -

ماکورسر - آب گیری است از شهر به مسافت دو میل سمت مغرب زیر
دهن کریوه لانجک سطح آن از جزایر دلوخ زار با محفوفت - قریب موضع لانجک
میل در میل سطح آبی متموج و صاف به نظر می آید - بعضی جزایر آن که بر روی آب
مفروش است و از هبوب بیا ح شوبسوگر دنده می باشند و آب بعضی با نهر
مکھامه در پیانسری گذرد و بعضی از راه در دازه با بهت پیوندد -

پماسر - کولابیت فراخ از شهر به مسافت پانزده میل متصل قصیه پین
در میان آن لورخ زار و سنگاره یافته می شود - اکثر جا آب گیری های صاف و
متموج به نظر می آیند و آب آن از موضع نباید کمی با ماناله شار داپوره لاحق گشته -
در تالاب اولر می گذرد -

تانسر - آبگیر بیت صغیر که دور آن یک میل می باشد قریب موضع
مانسر بل - بر ساحل آن امارات بت خانه دیرینه یافته می شود آب آن از حمبر
سنبیل با بهت ملحق شود -

بطایح کشمیر

بطایح را بزبان کشمیر نیل می گویند و نیل زمین است که یک حصه آب و یک حصه خاک بهم آفشته همیشه نمناک می باشد و بعضی جاها پستان می باشد که دواب در آن فرمانده ضائع شوند. و بعضی جاها سخت هم می باشد. از آن جمله بعضی مزروع بعضی غیر مزروع. آن چه مزرع است کشتا در آن دو بیلچه و دو دست گرفته زمین را کاویده تخم ریزی شالی می کنند. بعضی جاها که اندک زمین درشت می باشد در آب قلابه را نثار کرده دانه پاشند. و آن چه که غیر مزرع است میان آن کاه لوخ و نه و علف به کثرت می بارشد.

آب خنجر بخت. در حدود بتوایی سر نیل قریب به مائه میدانه است و سیع بعضی مزرع بعضی غیر مزرع. و در میان آن چشمه ها و آبگیرها واقع. کاه لوخ و علف متنوعه در آن متکون گردد. و در موسم خریف مردمان زمین آن را کاویده بیخ های علف که بهم منبج شده باشد کشیده و خشک کرده در پخت و پز طعام بدل سرگین خشک بکار می برند و چکش آب آن بالای شاله بینگ از راه پل شامل بهت گردد.

برابر نیل. میان شهر در حصه شمالی واقع است. گویند در زمان گذشته آب آن صاف و متعوج همی بود. الحال لوخ زار به بهم رسیده است و در بعضی جاها آبگیرهای بغیره در آن یافته می شود در تابستان آب آن با آب دل آمیخته براه ناله ارجاری می شود و در زمستان خشک می ماند. آب خنجر توله توله. آب خنجر است و سیع کرانه های آن مزرع. میان آن لوخ زار و نستان در وسط آن موضع توله توله معمور است و سرچشمه کبیر بھوانی مشهور و در زمان سابق میان آن نهرهای متعدده کشیده

زمین آن لایق زراعت کرده بودند. اکنون به سبب انقلاب زمانه نهر ها
معدوم گشته لوخ زار ها بهمرسید. در عجایبات کشمیر مؤرخان می نگارند که
در زمین توله موله ماهیان متکون می شوند. حقیقت آن این است که در میان بعضی
مذکوره بعضی بجای زمین بر روی آب مفروش می باشد. در عمق آن آب که
متعلق بآب انهار دیگر می باشد ماهیان می آیند چنانچه صیادان فرش زمین را
سورخ کرده چوب افرانیکه خاصه ماهی گیران این دیار است آن را در سورخ
فرد برنند از همان سورخ ماهیان را به پنجه آهنین چسپیده از آب بیرون می
آورد. در جوف آن آب نیز سرچشم های بسیارند. آب آنها بار و دبار سندان
لاقی گشته. از شارد اپور شامل بهت گردد.

نمیل مال گام. از صفای پور سمت شمال آب نیزه است وسیع و
فراخ. از آن جمله بعضی مزروع و در جوف آن لوخ زار و نیستان شکار مرغان
بسیار. آب آن از راه ناله احس با تالاب اولر پیوندد.

در نمیل. آب نیزه است وسیع از سو پور سمت جنوب که در تابستان
بزرگ آب می باشد و در زمستان خشک گردد سنگار ها در آن متکون می باشند
آتش بادریای بهت مخلوط گردد.

نمیل کانسپور. قریب موضع دکنه پرگنه کروهن. آب نیزه است
که همیشه کاه لوخ محفوف می باشد و کرانه های آن اکثر آباد. آب آن به مقام
گورس بونی شامل بهت شود.

نمیل پیت گام پور. واقع در پرگنه سایر الموضع بالا. فراتر از کاکاپور
آب نیزه است فراخ محفوف از علف ها بعضی مزروع. آب آن در
بهت پیوندد.

نمیل بالا نامه - یا کونه بل از پانپور بجانب مشرق واقع است - از
 علف با محب آب آن در دریای بهت می رود -
 نمیل ایچکه کهر - در پرگنه لار متصل موضع چهند - آب آن براه
 سند شامل بهت گردد -
 نمیل سر نامه - در پرگنه دچمن پاره - قریب موضع مر نامه - آب آن
 شامل بهت گردد -

پیداوار کشمیر

متقدمین^{۵۳۲} دیار کشمیر که در زمان اول بنمود بوده اند کتابیکه در خواص
 اشیاء و تشریح اسماء می بالیست مرتب نه کرده اند - احياناً اگر کرده باشند
 به وقوع حوادث موجود نیست - لهذا مردمان کشمیر از خواص نباتات این سر
 زمین که از حد افزون است مجهول مانده به موجب کتب پزیشان^{۵۳۳} امصار دیگر
 بر کشف خواص بعضی رستنی های مشهوره این جا واقف گشته در معالجه و
 تجارت مستعمل می دارند و اشیای مجهول الکیفیت را پامال همی گذارند
 را قلم الحروف اسمای بعضی اشیاء موجوده این جا که خواص آن در لغات
 طبه درج شده بود درین جا جملاً ایراد نماید -

۵۳۲ دار دشوندگان

۵۳۳ اطباء و حکماء

ادویات کشمیر

ردیف	دوا	بر زبان ہندی یا فارسی	بر زبان کشمیری	طبیعت	کیفیت
۱	ابوخلسا	رتن بوت (ه)	کوڑ	گرم و خشک ۴۳۵ بد رجه ۲	بعضه محققان آل را بیل می دانند
۲	اطرریال	کاک چکنی (ه)	کاوه کھور	گرم و خشک بد رجه ۳	بخیال بعضه محققان اسم بامسی است
۳	اخریص	کوسم (ه)	کوسم پوش	گرم و خشک ۴۳۶ درجه ۲	
۴	اسارون	تکر (ه)	موست	گرم و خشک ۴۳۷ ۲	

۴۳۳ مخزن الادویه جلد اول ص ۷۲ در لغت عربی حواء الغول نفس الحمار و شخار است و در فارسی ہو ہو به - دار دے مزبور بر چهار قسم منقسم است (ایضا ص مزبور) :

۴۳۵ گرم و خشک در اول درجه دوم (مخزن الادویه جلد اول ص ۷۲) : ۴۳۶ مخزن الادویه جلد اول ص ۷۹ اصفهش نام ہندیش بولے "کوسم" "کسم" نوشته است - بنا بر تحقیق خاصیت مزبور دریں چنانعلی باخریص صحرائی دارد لیکن احریص استانی طبیعت اش در درجه دوم گرم و در درجه اول خشک است : ۴۳۷ اسارون بفتح حمزه و سین ہمله دالف و ضمہ رائے ہمله و سکون داؤ آخر لفظیت سریانی - در یونانی اورا سراجون می گویند (مخزن الادویه جلد اول ص ۸۹) : ۴۳۸ صحیح "تکر" است (ایضا ص مزبور) : ۴۳۹ بنا بر تحقیق صاحب مخزن الادویه طبیعت اش در اول درجه دوم گرم و خشک است (صفحه ۸۹) :

نمبر	دوا	بزبان ہندی یا فارسی	بزبان کشمیری	طبعیت	کیفیت
۵	اسطوخودوس ^{۳۳۰}	دھار ^{۳۳۱} (دھ)	کل وٹو	گرم و خشک	ماہیت آں بالغات طب برابر ہیست شاید اسم بے مسمی است۔
۶	اسفوریدلون ^{۳۳۲}	موسیر (ف)	ون رہن	گرم و خشک ^{۳۳۳}	
۷	اسلج ^{۳۳۴}		ویچھا ناگل	ایضا ^{۳۳۵}	
۸	اسل ^{۳۳۶}		پترہ		یوریا ازاں می بافند ^{۳۳۷}
۹	کنڈش ^{۳۳۸}	پنج گاڈران (ف)	ساور	گرم و خشک	ماہیت آں یہ کتاب ^{۳۳۹} ہیست شاید چیز دیگر باشد

۳۳۰ صاحب مخزن الادویہ ابن لفظ را "اسطوخودوس" بضم ہمزہ و سکون بین ہملہ و ضمہ لائے
ہملہ و سکون واؤ و ضمہ خائے معجمہ و سکون واؤ و بین ہملہ ضبط نموده است۔ نزدش
لفظ مزبور یونانی است و در عربی اورا آئس الارواح می گویند (مخزن الادویہ جلد اول ص ۹۱)
۳۳۱ دھار (مخزن الادویہ صفحہ مزبور) ۳۳۲ بضم ہمزہ و سکون بین ہملہ و ضمہ قاف و
سکون واؤ و کسرہ دال و ضمہ یائے تختانیہ و سکون واؤ و آخرش نون ۳۳۳ در ادا اثر
درجہ سوم (ایضا ص ۹۴) ۳۳۴ اما صاحب مخزن ادویہ ابن لفظ را اسلج بکسر ہمزہ و سکون
بین و فتح لام و سکون نون و جیم ضبط نموده است (صفحہ ۹۹) ۳۳۵ قسم بتائیش گرم در
درجہ سوم و خشک در درجہ دوم است (ایضا صفحہ مزبور) ۳۳۶ اسل بفتح ہمزہ و سکون
بین ہملہ و لام لفظ عربی است کہ در ہندی اورا "کسرانی" می گویند (ایضا صفحہ مزبور)۔
۳۳۷ ایضا صفحہ مزبور و مزید گفته کہ محل روئیدنش آب است یا محل آب ۳۳۸ صاحب
مخزن الادویہ اورا "کنڈس" نیز گفته است (ص ۱۵۴) ۳۳۹ بقول صاحب مخزن الادویہ
ماہیت آتش ابن است کہ بخش ہم شکل حضی می باشد۔ برگش مائل بہ سنری و بخش مائل
بہ زردی باشد۔ بقولش در ملک شام مردماں بادجامہ می شویند۔ (ص ۱۵۴) ۳

شماره	درد	بزرگان هندی یا فارسی	بزرگان کشمیری	طبیعت	کیفیت
۱۰	افقیهون	امل سیل (ه)	کوکله پات	ایضاً	بخ آس که نمی بیند - ۳۵۰
۱۱	افستین	شتار (ه) ۳۵۱	ٹھون	ایضاً ۳۵۲	
۱۲	افیون	افیم (ه)	تزیاک	سرد و خشک ۳۵۳	
۱۳	اقحوان	بالونه کا چشم (ف) ۳۵۴	پکه ٹھون	گرم و خشک ۳۵۴	
۱۴	انجبار	-	مانثرن	سرد و خشک ۳۵۵	
۱۵	انجره ۳۵۶	سنگن (ه)	سوی	اول سوم؛ گرم و خشک	قسمی است از سوسن که برگ های آن نازک می باشد - ۳۵۵
۱۶	ایرسا	بخ بنفشه (ف)	سوسن منند	در آخر دوم گرم و خشک	
۱۷	بالونج	بالونه (ف)	بالونه	درد دوم گرم و خشک ۳۵۵	

۳۵۰ اما صاحب مخزن الادویه ماهیت اش چنین نوشته است: -

"از قسم نبات است - رنگش سرخ و ربیعی که تا موسم گرمای باشد شاخه های او مانند ریشته پنیر یا رسن باریک - تنه هایش در خوردی هم شکل دانه خوردل می باشند (ص ۱۰۷)

۳۵۱ ABSINTHIUM : ۳۵۲ و صاحب مخزن الادویه نام هندی اش "ستار" و بسین هم نام نوشته است (ص ۱۱۱) :

۳۵۳ (OPIMUM) اما اطلیعی یونانی سردیش را در درجه چهارم خیال می کنند و مخزن (صفحه ۱۱۷)

۳۵۴ مخزن الادویه جلد اول صفحه ۱۲۰ : ۳۵۵ و صاحب مخزن طبیعت اش درجه سوم سرد و

خشک می نویسد : ۳۵۶ انجره بفتح همزه و سکون نون و ضمه جیم و فتح راء همزه و سکون هاء

مخزن صفحه ۱۳۲ : ۳۵۷ و صاحب مخزن الادویه او را بخ سوسن حبلی قرار داده است (ص ۱۴۷)

۳۵۸ بنا بر تحقیق صاحب مخزن در آخر درجه اول خشک است (ص ۱۴۷) :

نمبر شمار	دوا	زبان هندی یا فارسی	کشمیری	طبیعت	کیفیت
۱۸	بصل	پیاز (ف)	یران	در سوم گرم و خشک ^{۴۵۵}	
۱۹	بادرنجبویه	-	گندسوی	گرم و خشک بدرجه اوسط ^{۴۵۶}	
۲۰	بادنجان بری	^{۴۶۱}	دن دانگن	در سوم گرم و خشک	ماهیت آن موافق اخلاص ^{۴۶۱} طب یافته نمی شود.
۲۱	پرسیاوشان	کالی بهانیپ ^{۴۶۲}	گیو تھیر	مقتل بگری و خشکی	
۲۲	بزره لنج	بھنگ	بنگ بیال		
۲۳	برنجاسف	بوی مادران (ف)	بنگ بعضه ^{۴۶۳} میو کالو گویند	^{۴۶۴}	قسم ماده قیصوم است
۲۴	بسنافروز	تاج خردس ^{۴۶۵}	ممول	سرد و خشک قابض و رادع ^{۴۶۶}	
۲۵	بصل القی	-	دن یران	بسیار گرم ^{۴۶۷}	

^{۴۵۹} در او اخر درجه سوم گرم و اول درجه سوم بحرطوبت فضلیه خشک است (ص ۱۴۲)

^{۴۶۰} گرم و خشک بدرجه اوسط و دم و بعض در درجه اول مقتدل و در درجه دوم گرم و خشک می گویند (۱۴۸) ÷ ^{۴۶۱} در هندی او را "بھٹ گٹیا" می گویند (۱۵۳) ÷

^{۴۶۲} و نزد صاحب مخزن الادویه ماهیت اشس این است که بنا نیست بقدر یک گز طویل و شاخهای خاردار ÷ ^{۴۶۳} صحیح "کالی بهانیپ" است - (ص ۱۴۳) ÷

^{۴۶۴} در اول درجه سوم گرم و خشک است (۱۶۴) ÷

^{۴۶۵} در فارسی - و اما در هندی او را نوع صغیرش را "کولکھتی" و کبیر را "بھادھاری" می گویند ÷ ^{۴۶۶} مخزن الادویه جلد اول صفحه ۱۶۸ ÷ ^{۴۶۷} ایضا صفحه ۱۴۲ ÷

نمبر	دوا	فارسی یا کشمیری	طبیعت	کیفیت
۲۶	بندال	-	اچھ	۷۶۸
۲۷	بنفشج	بنفشہ	توشہ پوش	در اول سرد در دوم گرم ۷۶۹
۲۸	بیش	-	ہند	در پہ گرم و خشک ۷۷۰
۲۹	بنج	بجرنگ (ھ)	باز رنگ	سرد و خشک
۳۰	بھنگرہ	بھنگرہ (ھ)	بھنگرہ	-
۳۱	تشمیرج	چاکسوٹ (ھ)	اندر پناج	گرم و خشک ۷۷۱

۷۶۸ طبعیت اش گرم و خشک در درجہ سوم گیا ہے است کہ بردخت خنای پیچیدہ می باشد
برگش مشابہ برگ تنول می باشد :

۷۶۹ بقول صاحب مخزن الادویہ گیا ہے است کہ بک بالشت باقد سے زیادہ بلند باشد
شاخہائش بسیار باریک در صورت ہم شکل برگہائے حنا۔ الا اینکه در سفلی برگہائش کشادہ
و بہر دو جانب گوشہ دار باشند (ص ۱۹۲) :

۷۷۰ این رائے حکماء یونان است لیکن اطباء ہند خلاف این رائے دارند۔ نزد ایشان طبیعت اش
در درجہ چہارم بقایت سرد است۔ و قول مؤثر الذکر راجح است زیرا کہ ہمیں مختار صاحب مخزن
الادویہ است (ص ۲۰۵) :

۷۷۱ یعنی مائل بہ سیاہی و بقیہ از دو قسمش یک زرد باشد دیگر سفید و ماہیت اش این است
کہ گیا ہے باشد مقدار یک گز طویل و برگہائش ہم شکل برگ انار باشد۔ در ذائقہ قد سے
تلخ و تیز۔ (ص ۲۰۱) :

۷۷۲ یہی است کہ چاکسو لفظ ہندی است و در لغت فارسی شمشک چشم است (بقیہ بر صفحہ آئندہ)

نمبر	دوا	قابلی یا هندی	کشیری	طبیعت	کیفیت
۳۲	تنباکو	تنباکو (ه)	تنباکو	گرم و خشک	در بریه واری پر قوت می باشد ^{۴۴۳}
۳۳	-	-	پتھر	گرم و خشک	بنود آل را در یوزش بکارد می آزند همیشه شیمی باشد
۳۴	-	اشنابری (ه)	رنگ پاچ	-	بیخ آل را مردمان خوشایند بدل چای می نوشند دافع ریاح است گویند فسی از ابو حلساء است -
۳۵	خجاش	-	بایت دان لدر ^{۴۴۴}	-	
۳۶	سعد	موتقه (ه)	بهره پوست	در آخر دوم گرم و خشک ^{۴۴۵}	
۳۷	جفظیان	یکه بید (ه)	ردیل	گرم و خشک در اول سوم	
۳۸	جوز ماشل	دهتوره	دتر	در اول چهارم سرد و خشک ^{۴۴۶}	
۳۹	حب النیل	زرکے (ه)	تخم عشق بیان	در سوم گرم و خشک ^{۴۴۷}	
۴۰	-	-	نبله کهرن	-	
۴۱	حرمل	سپند	اسبند	گرم و خشک ^{۴۴۸}	

(متصل) ماهیت اش بقول صاحب مخزن "دانه است مقدار بهی دانه مثلث به شکل دانه مائل

به سیاهی (ص ۲۱۲) ۴۴۳ نام دهی است در کشیر متصل ۴

۴۴۴ گرم و خشک در درجه دوم ۴

۴۴۵ سعد بضم سین مصنف مخزن الادویه در آخر دوم فقط خشک قرار داده است

(ص ۴۰۳) ۴۴۶ مخزن الادویه صفحه ۳۵۵ - اما صاحبش "در وسط خشکی قریب باغندال

است" اضافه نمود ۴۴۷ ماهیت اش دانه گیاهی است مشابه به لیلاب شاخه اش

بغایت باریک و برگ سبز ۴۴۸ اما در درجه دوم خشک می باشد تلفظ اش "حرمل"

بضم حاء و سکون و فتح میم و سکون لام است (ص ۲۸۱) ۴

نمبر	دوا	فارسی و هندی	کشیری	طبیعت	کیفیت
۲۲	خزازه صخر	گل سنگ	پل مانز	سرد و خشک	۴۴۹
۲۳	خشک	گوکهر (۵۵)	مشرکش	گرم و خشک درجه اول	
۲۴	حصصم	غوره (ف)	غوره	سرد و خشک ۲	۴۵۰
۲۵	خلقیث	سنگ (۵۵)	بینگ	گرم و خشک ۳	
۲۶	حلفا	پیسر (۵۵)	بد	گرم و خشک اول	بوریامی یافتند
۲۷	نخه	خاکش (ف)	شره تریچیا	اول دوم گرم	۴۵۱
۲۸	خزق سود	گنگی (۵۵)	مارنیر	آخر سوم گرم و خشک	

۴۴۹ چیز است بر سنگهای غناک می روید - رنگش سبز مائل به سفیدی است - اگر
 مالیده شود مشابه به رنگ خاک گردد (مخزن الادویه جلد اول صفحه ۲۸۳ و ۲۸۴) :

۴۵۰ در اول درجه دوم سرد و با خرمین درجه خشک - (ایضاً صفحه ۲۸۶) :

۴۵۱ درست هینگ است - نام انگلیسی (ASAFOETIDA) است صاحب
 مخزن الادویه دکتر پیادارا افغانستان و پنجاب و ایران و ترکستان قرا داده است
 ۴۵۲ صحیح این است که پیزر لفظ فارسی است - بقول صاحب مخزن الادویه و در تسمیه
 اش این است که دارائی منزبور در موضع حلیفه که نزد مکه معظمه است بکثرت می
 روید (صفحه ۲۹۲) : ۴۵۳ طبیعت نوع صغیرش در اول درجه دوم گرم و در درجه
 اول تر نوع کبیرش در آخر درجه دوم گرم است (۳۰۶) :

۴۵۴ قسم دوم سفید می باشد - نزد صاحب مخزن الادویه ماهیت اش بیخ گلبه
 است - برگهایش هم شکل بارتنگ است - گلش شرح و ساقش در حجم بقدر چهار
 انگشت تاب داده باشد - (ص ۳۰۷) :

نمبر شمار	دوا	فارسی هندی	کشیری	طبیعت	کیفیت
۴۹	خربلی ابیض	-	زوه نیر	در وسط سوم گرم و خشک	
۵۰	خزقطان	-	قسه از آبلح	سرد و خشک ^{۴۸۵}	بر تنه زخم تگون میشود
۵۱	خردوع	بیدانجیر (ف)	ارینه	آخرددم گرم و خشک	
۵۲	خشخاش	خشخاش	خشخاش	سرد و خشک بدیهوم	بستنی دو قسم برای یک قسم
۵۳	عظمی	عظمی (ف)	سزیه پوش	سرد و تر در ۲	
۵۴	شیخ	دربینه	مرن	گرم و خشک در ۳	در پرگنه گویر زیبا می رود
۵۵	شقاقل	^{۴۸۶}	چیره کانگل	گرم و تر ^{۴۸۷}	
۵۶	دبن	^{۴۸۸}	آدن	آخرددم گرم و خشک	
۵۷	دوب ^{۴۸۹}	-	دربین	بایل به سردی	
۵۸	دوس	-	لپت زیور	گرم و خشک ^۳	

^{۴۸۵} مع قبض - و بعضی اطباء گرم و خشک قرار داده اند - (ص ۳۱۰) :

^{۴۸۶} در هندی ستانی و سوانی و دودهای و ستادور گویند (ص ۴۴۵)

^{۴۸۷} گرم در درجه اول و تر در درجه دوم (بعضاً) :

^{۴۸۸} فارسی "مویزک عسل" :

^{۴۸۹} دوپ بضم دال و سکون داؤ و پ لغت هندی است و در فارسی او را

"مرغ" بفتح میم و سکون را و وغین می گویند (ص ۳۴۳) :

نام دوا	فارسی یا هندی	کشیری	طبیعت	کیفیت
۵۹ رایتا رنج	گنده پروزه ^(۵۰)	رُب کلم	آخر سوم گرم خشک	
۶۰ راونده ^{۴۹۱}	-	پنبه ترالن	اول دوم گرم خشک	برگ آن پیاس است کشیری پیر پاک گویند
۶۱ سورنجان ^{۴۹۲}	بربری ^(۵۰)	یورکم منڈ	گرم خشک	
۶۲ شاهترج	یت یاپره ^(۵۰)	شهرت	گرم خشک بدرجہ دوم ^{۴۹۳}	مرب القوی
۶۳ شبت	سویده ^(۵۰)	سوی	ایضا ^{۴۹۵}	والان خورد تخم آن
۶۴ شجره بنی مالک	-	بیه کریس	آخر دوم گرم خشک	پوشاک اوس می شویند ناهیست موافق کتاب نیست
۶۵ شودکران ^{۴۹۶}	-	مور کچھ	درجه اول گرم خشک	
۶۶ شونیز	کلونجی	سیاه دانه	گرم خشک ۳	
۶۷ شبرم	گادو کشک ^(ف)	ور لمره	در آخر دوم گرم خشک ^{۴۹۷}	

۴۹۸ (RESINA) :

۴۹۹ (RHUBARB ROOT) :- بقول ڈاکتر غلام جیلانی مصنف مخزن الادویه ڈاکتری
راوند لفظ سنکرتی است و نام فارسی اش راونده است (صفحه ۱۴۳۵) -

۴۹۲ (COLECHICUM)

۴۹۳ دکت پاپڑه نیتری گویند - (مخزن الادویه اردو جلد اول صفحہ ۴۳۶)

۴۹۴ لیکن صاحب "مخزن" بر ذکر خشک اکتفا نموده است :

۴۹۵ در آخر درجہ دوم گرم در درجہ اول خشک و بعض گفته کہ شبت تر گرم در

درجہ اول و شبت خشک گرم در اول درجہ اول است - (ص ۴۳۶)

۴۹۶ (برصفه آئینہ باید دید)

۴۹۷ (HEMLOCK)

نمبر شمار	نام دوا	فارسی یا هندی	کشیری	طبیعت	کیفیت
۶۸	طحلب	رسوال ^{۴۹۵}	منگال و هل	سرد و تریدریه ۲	
۶۹	عاقزقره ^{۴۹۹}	اکر کرا (۵۰)	عاقزقره	آخر ۳ گرم خشک	شجره آل طبرغون است از گل برگ یافته می شود.
۷۰	عسل الخل	شهند (ف)	بلخه	در ۲ گرم خشک	
۷۱	قطران ^{۵۰۱}	زفت (ف)	کلم	آخر ۳ گرم خشک	
۷۲	قوه	مجبیه ^{۵۰۲}	منزیت	دوم ۳ گرم خشک	همگی بر کوبه پانور و کوبه با گام زرع می شود
۷۳	قرطم	تخم مصفر	کوسم بیال	گرم و خشک در ۲ ^{۵۰۳}	

۴۹۷ و بقول صاحب مخزن در درجه سوم گرم و در درجه اول خشک است شیرش تا آخر درجه چهارم گرم و خشک نوشته اند : (۴۳۹)

۴۹۸ "رسوال" در هندی می گویند و در فارسی نامش "چام خواب" است (مخزن الادویه جلد دوم صفحه ۸) :

۴۹۹ (PYRETHRUM ROOT) :

۵۰۰ صاحب مخزن الادویه اردو "متعلق طبیعتش تفصیل دارد و آن این است که شهر تازده در درجه دوم گرم و درجه اول خشک است و خاصیت کهنه اش در اول درجه سوم گرم و در درجه دوم خشک است (۲۳)

۵۰۱ (TAR)

۵۰۲ صاحب مخزن الادویه جلد دوم بر ذکر خشک اکتفا نموده است (ص ۸۷)

نام دوا	یونانی یا هندی	کشمیری	طبیعت	کیفیت
۷۲ قط	کوشنه (ف)	کوشه	گرم و خشک در سوم	
۷۵ قصب	ن (ف)	نوز	سرد و خشک	
۷۶ قصب الذییره	پراپنه (ه)	پراپیت	آخردوم گرم و خشک	
۷۷ قرا سیون	-	تربیر	ایضا	
۷۸ قطن	ینوله (ه)	مٹو	سرد و خشک دوم	
۷۹ قصب	بنگ (ه)	بنگه	سرد و خشک	
۸۰ قصب سوم	۵۰۶	پهل گاسه	در سوم گرم و خشک	
۸۱ کاراکوت	شب افروز (ف)	تیله دان	در جبال شامخه می باشد	
۸۲ کینار	کینار (ه)	کینال	در دوم سرد و خشک در جبال دچهند و کها دره می باشد	
۸۳ کرفس	۵۰۸	یکه زیر	در اول دوم گرم و خشک	
۸۴ کشوت	-	قشم و کلمه پاٹ	در اول گرم و خشک	

۵۰۳ (CHIRETTA) :

۵۰۴ (COTTON) :

۵۰۵ HEMP :

۵۰۶ (فارسی) برنجاسف (هندی) گندنا :

۵۰۷ لغت هندی است - در فارسی اورا سیاه گی می گویند :

۵۰۸ آجود (هندی)

بقولات کشمیر (کشمیر کی سبزیوں)

نمبر شمار	نام سبزی یا زبان یونانی	ہندی یا فارسی	کشمیری	طبیعت	مقتدر	کیفیت
۱	اسفناخ	پالاک	پالاک	سرد و تر	بدربہ دوم	
۲	اطریفالین	-	ٹرکل	سرد و تر	بدربہ ۲	
۳	بقلة بمانی	چولائی	اسپ	سرد و تر	بدربہ ۲	
۴	بقلة حمامیہ	ساگ چوکٹ	چک لڈ	سرد و خشک	بدربہ اول	
۵	بقلة الخمقار	۱۶ھ	نور	سرد و تر	بدربہ سوم	
۶	حلبہ	میتھی	میتھی	گرم و خشک	بدربہ دوم	
۷	خرشفت	کنکریف	کرز	گرم و خشک	در اول	
۸	حماض	پوکا	انج	سرد و خشک	در اول	
۹	خجاری	سونچل	سونچل	سرد و تر	۱۹ھ	
۱۰	خس	کامورن	کامو	سرد و تر	-	

۱۲ھ مراد از سبزی یا دادویہ است کہ بر طب یونانی مشتمل می شود :

۱۳ھ و صاحب "مخزن الادویہ اردو" او را سرد و تر در آخر درجہ اول نوشته است (ص ۹۳)

۱۴ھ درست "ساگ پوکا" است :

۱۵ھ مطابق تحقیق "مخزن الادویہ" در درجہ دوم سرد و خشک است و نزد بعضی درجہ اول

(ص ۱۸۰) : ۱۶ھ ہندی "خلفہ" :

۱۷ھ بقول صاحب "مخزن الادویہ جلد اول صفحہ ۲۴۸ تلفظ اش حرشف افقہ ہا و سکون

را و فتح شین معجمہ و سکون فا است :

۱۹ھ (برصغیر آئندہ) :

۱۸ھ در فارسی ہمیشہ می گویند :

کیمیت	مقدار	طبیعت	کشیری	هندی یا فارسی	مهمی یا بر زبان یونانی	شماره
	درجه دوم	سرد و خشک	پوشه مند	-	تندی بی	۱۱
	درجه اول	معتدل	پختند	(ه)	سلق	۱۲
	درجه دوم	سرد و تر	کنه گیج	(ه)	فطر	۱۳
	درجه دوم	سرد و تر	دسته پاک	(ه)	قطف	۱۴
خورد و در کوهستان	درجه دوم	خشک و گرم	ویل پاک	(ف)	قناری	۱۵
	درجه اول	گرم و خشک	گویی پاک	(ه)	قنبیط	۱۶
برشی دبستانی (می باشد)	درجه دوم گرم	در سوم خشک	ردین پاک	(ف)	کراست	۱۷

۵۱۹ طبیعت اش در درجه اول سرد و تر است. و بعضی گفته در وسط درجه دوم و بعضی ادرا در سردی و گرمی معتدل می دانند.

۵۲۰ مع حرارت در درجه اول (مخزن صفحه ۴۱۲)

۵۲۱ بکسفا (بضم نیر آمده است) و طے ساکنه و رائے مهمله لغت عربی است در فارسی سمار دبرغ و در هندی پچین پچتر می گویند (۶۴)

۵۲۲ طبیعت اش گرم در درجه دوم و تر در درجه اول است (مخزن ص ۱۰۱)

۵۲۳ بضم قاف و فتح نون مشدده و الف و فتح یائے موحده و رائے مهمله و الف مقصوره لغت عربی و نزد بعض لغت بنطی است به فارسی ادرا "نزد" می گویند. (صفحه ۱۰۹)

۵۲۴ بضم قاف و فتح نون مشدده و کسره یائے موحده و سکون یا، تختانی و طے مهمله در فارسی کلم و در رومی کلم گرد می گویند. (صفحه ۱۱۱) :

۵۲۵ بضم کاف و فتح را و الف و ثاء مثله لغت عربی است. در فارسی و هندی گندنا می گویند (صفحه ۱۳۲) :

ردیف	یونانی	فارسی یا هندی	کشیری	طبیعت	مقدار و درجه	کیفیت
۱۸	کرفس ^{۵۲۶}	کلم (ه)	کرم پاک	در اول گرم	در دوم خشک	مردمان این جا تمام سال می خورند
۱۹	کمان ^{۵۲۷}	کبیری ^۵	هنده	سرد و تر	در دوم	بعضی غیر ماکول
۲۰	هند بای ^{۵۲۸}	کاسنی (ف)	دارمند	سرد و تر	در دوم	
۲۱	هند بای بری	کاسنی (ف) ششی	سازه هند	سرد و خشک ^{۵۲۹}	بدرجه دوم	
۲۲		دراک ^۵	دود پاک	سرد و خشک	بدرجه دوم	
۲۳			پیه پاک			
۲۴			دیده			
۲۵			دشبه کرم			
۲۶			دانه پاک			
۲۷			شیر پاک			
۲۸			بزن پاک			
۲۹			چتر پاک			
۳۰			چونخیر			

۵۲۶ بهضم کاف در اول ضمه نون و سکون با مضرب کرم فارسی است و کلم نیز آمده است :

۵۲۷ بفتح کاف و سکون میم و فتح همزه و تاء :

۵۲۸ بکسر لاد و سکون نون و کسره دال و فتح یائ و موحد دالف (ص ۲۶۴)

۵۲۹ بقول تخمین الارویه طبیعت اش در آخر درجه اول سرد و خشک است (ص ۲۶۵)

توابل کشمیری^{۵۳}

توابل	یونانی و عربی	فارسی یا هندی	کشمیری	طبیعت	مقدار دریمه	کیفیت
۱	زعفران	کیر (ه)	کونگ	در ددم گرم	در اول خشک	بغایت خوشبو برای تحفه باطراف می روند
۲	کون	زیره (ه)	زیر	گرم و خشک ^{۵۳۱}	در سوم	
۳	کزبره ^{۵۳۲}	دھنیا (ه)	دانی دال	سرد و خشک	در دوم	
۴	بصل	پیاز	پیران	گرم و خشک	در سوم	قسم دوم آن را کنده پیران می گویند
۵	اسفیل	۵۳۳	آره یزن	گرم و خشک	در سوم	
۶	خلفل السودان ^{۵۳۴}	لال میرج (ه)	مشره ذراگن	ایضا	ایضا	بسیار موافق کتاب ندارد

۵۳ توابل بالفتح دارد و خلاط که در طعام کنند (شمس اللفات فارسی)

۵۳۱ و بقول صاحب مخزن گرم در دریمه دوم و خشک در دریمه سوم است و

۵۳۲ کزبره بضم کاف و سکون زاء و ضمه باء موحده و فتح تاء همزه و یا و الف در آخرش و لفتح کاف نیز آمده است و

۵۳۳ در فارسی پیاز دشتی و پیاز موش نیز گویند زیرا که قائل موش است بهندی نامش کانده و کنده است و لفظ انگلیسی (SQUILL) است - (مخزن الادویه جلد اول صفحه ۹۷ و مخزن الادویه دکتر سی صفحه ۱۳۵)

۵۳۴ خلغل السودان - بنا بر قول صاحب مخزن الادویه اردو جلد دوم صفحه ۶۸ بنبتش بلاد حبشه و سودان است و

کتاب	یونانی و عربی	فارسی یا هندی	کشیری	طبیعت	مقدار درجه	کیفیت
۴	فلفل الماء	-	کریر	ایضاً	در دوم	در آن استعمال کنند
۸	صعتر	ساتر ده	آذند	ایضاً	ایضاً	ماهیت آن موافق است کتاب نیت شاید اسم بی سبی باشد

ریاحین کشیر

۱	باد روج	تلسی چنگلی ده	دن ببر	گرم و خشک	در دوم	
۲	ریحان	لیا ز بودف	بنبر	ایضاً	در اول	
۳	شاهسفر	تلسی ده	تلسی	ایضاً	ایضاً	
۴	فرنج مشک	راقم تلسی ده	دنه	ایضاً	در سوم	
۵	حاشا	-	دن یدنه	ایضاً	در دوم	
۶	فودنج	پودینه نهری	پدنه	گرم و خشک	در دوم	
۷	نقارغ	پودینه باغی	پدنه	ایضاً	ایضاً	
۸	سیمبر		قسم دوم دنه	ایضاً	در سوم	

۵۳۵ ادام : ۵۳۶ برگ گیاه است که بدو قسم باشد یکی بستانی یا بیری و دیگری کوهی -
برگ اول الذکر مدور و ثنائی الذکر عرض و طویل باشد چشم نازک سیاه رنگ - صفحہ ۲۶۲
۵۳۷ قسم از ریحان یا نیاز بو است و شاید بهمی رسد او را قسم جدا قبیله است (مخزن
الادویه جلد اول صفحہ ۳۶۷) : ۵۳۸ فودنج بضم فاد سکون و او معرب پودینه یا پودینک فارسی
است همچنین در زبان مزبور بجای دال بتائے منقوطه فودنج نیز آمده است (مخزن جلد دوم صفحہ)
۵۳۹ در آخر درجه دوم گرم و خشک مع رطوبت فضلیه (۲۶۷) :

نمبر شمار	یونانی	فارسی یا هندی	کشیم	طبیعت	مقدار درجه	کیفیت
اقزاع و افجال کشیم ^{۵۴۳}						
۱	بادنجان		دانگنک	گرم و خشک		
۲	بادنجان رومی		رودانگنک			در باغ اودستان خود بخود می روید
۳	قرع خراسانی	آل	سردوتر			
۴	قرع کشیری	کاشرال	ایضاً		کشیری	طبیعت
۵	قرع فرنگی	فرنگکال	ایضاً		بینده وند	سردوتر
۶	قرع مشهدی	مشاد آل	ایضاً		گوج	گرم و تر
۷	قرع کرمیه	کابل آل	ایضاً		موج	گرم و تر
۸	قشاد الحار	کریمه ^{۵۴۴}	گرم و خشک		گازر	ایضاً
۹	طریلا	طریله	ایضاً		فرنگکاک	ایضاً
۱۰	خیار قشاد ^{۵۴۵}	لار	سردوتر		آلو	ایضاً
۱۱	بطخ یعنی خربوزه	خربوزه	گرم و تر		گلزار کشیم ^{۵۴۶}	
					دردا حمر	کتاب
						سرد و خشک

۵۴۳. اقزاع جمع قرع بالفتح کدو و افجال جمع فجل بالضم "ترب" که بهندی موی گویند.
 دشمن اللغات فارسی) : ۵۴۴. دست نخل است و آنکه حسن نوشته بشی بر خطا
 است - مخزن الادویه ذاکسری صفحه ۱۴۸۷ (COLOCYNTH) : ۵۴۵. قشاد هندی کلزی
 را گویند و حقیقت این است که کلزی در ملک کشیم یافت نمی شود. شاید که حسن قشاد را قشاد
 یک دیگر شمرده است : ۵۴۶. یعنی گلزار کشیم کشیم :

نمبر	یونانی	کشمیری	طبیعت	نمبر	یونانی	کشمیری	طبیعت
۲	درد اجمری	زنگه ول	سرد و خشک	۲۰	ارغوان	ارغوان	گرم باعتدال
۳	درد ابیض	منول	سرد و خشک	۲۱	سوسن	سوسن	گرم و خشک
۴	درد اصغر	زرد دل	ایضاً	۲۲	سوسن آزاد	زنبق	ایضاً
۵	نسرین	آره ول	گرم و خشک	۲۳	بلاطینی	پرانک	ایضاً
۶	یاسمین	هی آسمان	ایضاً	۲۴	آذریون	گل آفتاب	ایضاً
۷	ظیان	بهی	گرم و خشک	۲۵		گل آفتاب	ایضاً
۸	نازبو	خیبری	ایضاً	۲۶		خطای (چاقام)	
۹	شقایق	گلانه	ایضاً	۲۷		شبه بو	
۱۰	جعفری	جافر	ایضاً	۲۸		زن دودر	
۱۱	عباسی	آباس	ایضاً	۲۹		گل اشرفی	
۱۲	احریض	کوسم پوش	ایضاً	۳۰		شب تاب	
۱۳	خطی چند قسم	سره پوش	سرد و تر	۳۱		گل عنبرین	
۱۴	گل داؤد	گل داؤد	گرم و خشک	۳۲		گل فرنگ	
۱۵	گل هندوی	ناز پوش	گرم و تر	۳۳		نسترن	
۱۶	کلهار	پمپوش	سرد و تر	۳۴		مرجان	
۱۷	سنبل فارسی	سنبل	-	۳۵		نافرمان	
۱۸	ابرون	جیش بهار چند قسم	گرم و خشک	۳۶		گل یازقد	
۱۹	نرجس	یمبرزل	ایضاً	۳۷		سونهری	

قسم بی گرم در درجه سوم خشک در درجه دوم - و قسم بتایش گرم در درجه دوم و خشک

در درجه اول - حشرن الاودیو جلد اول صفحہ ۷۹

نمبر	یونانی	کشمیری	طبیعت	نمبر	یونانی	کشمیری	طبیعت
۳۸		ایکدنڈر		۶	صنوبر		هشت قسم
۳۹		خمنله		۷	کچھل	پار	سنگ
۴۰		نبه کنٹ		۸	پتون	بدن	راہل
۴۱		لجائو		۹	شیار		اشجار بالا همیشه بہار اند
۴۲		اچھ پوش		۱۰	عور	برزرج	پوست آن نور
۴۳		گل چین		۱۱	-	مویل	میوہ آن نف
۴۴		لالہ ہزارہ		۱۲	-	مان	نمراں چا پانورند
۴۵		گلاب نگیزی		۱۳	-	براری	چران
۴۶		سدا گلاب		۱۴	شیطان	ارکھور	-
۴۷		گل رعنا		۱۵		املوک	
۴۸		ورینا		۱۶		کنزل	
۴۹		پیونیا		اشجار غیر مشمرہ بستان کشمیر			
۵۰		لڈر					
اشجار غیر مشمرہ کوہستان کشمیر				نمبر	یونانی	فارسی	کشمیری
				۱	خلاف	بید	دیر
۱	اہل	ری	لائق تعمیر	۲	خلاف بلخی	بید مشک	بید مشک
۲	عرعر	پوسنل	قابل تعمیر	۳	بید مولہ	رہس	گیرو
۳	سرو	سرد		۴	صفصاف	بید سیاه	برن
۴	دیودار	دیوہ دار	لائق تعمیر	۵	بید مجنون	بید مجنون	مشکہ دیر
۵	بقربن شمشاد	وہل	ایضاً	۶	دردار	سفیدار	پھرس

نمبر	یونانی	هندی یا فارسی	کشیری	طبیعت	کیفیت
۱۲	اُجاص	آلوچه (ف)	آر	سرد و تر	باقسام بسیار در برابر امواج و دست ۱۲
۱۳	شاه لویج	آلوچه	آشه آلوچه	ایضاً	قسمه از اُجاص -
۱۴			سبزه	ایضاً	
۱۵			گرد آلو	ایضاً	
۱۶	قراضبا	آلو باؤف	گلکلاس	گرم و تر ۲	سه قسم می باشد شیرین میخوش ترش
۱۷	آلوچه سلطانی	آلوچه (ف)	آلوچه	گرم و تر	بسیار ترش می باشد
۱۸	لوز	بادام (ف)	بادام	سرد و خشک مکرب القوی	
۱۹	عناب	عناب (ف)	بربری	معتدل	دریں جاا علی قسم پیدا می شود
۲۰	تین	انجیر (ف)	انجیر	گرم و تر	درخت آن یا بیده می شود و ثمر نمی دهد
۲۱	فستق	پسته (ف)	پسته	گرم و خشک	همگی یک درخت در ناده پخته موجود است
۲۲	بندق	فندق (ف)	دربان	ایضاً	
۲۳	میسن	-	رنگه	سرد و خشک	میوه جنگلی عفت قسمی است از زعفران
۲۴	جوز	انجود (ه)	دوون	گرم و خشک	
۲۵	رمان	انار (ف)	دان	سرد و تر ۱	سه قسم می باشد شیرین میخوش عفت
۲۶	سفرجل	زهی (ف)	بم ژونٹ	ایضاً	دو قسم می باشد شیرین و ترش
۲۷	-	-	کل پانچ	ایضاً	میوه جنگلی میخوش در لغات طلب یافته
۲۸	علیق	-	چھانچ	سرد و خشک با قند	دو قسم می باشد جنگلی
۲۹	انبر یا لبس	زرشک (ف)	کاده دچھ	سرد و خشک	قسمی است از زرشک چنان پر ثروت می باشد

نمبر	یونانی	هندی یا فارسی	کثیر	طبیعت	کیفیت
۳۰	کنار دشتی		باره	سرد خشک	
۳۱			بابر	ایضا	قسمی از کنار دشتی
۳۲	عبیرا		گانه	ایضا	میوه جنگلی میخوش

غلات کثیر

۱	شلتوک	شالی	دکن	مفضل مرکب القوی گرم در اول یابس در دوم	دیرین ملک شالی یا فراط پیدامی شود اقسام آن ۶ قسم شمرده اند از آن جمله پنج قسم افضل شمرده اند کنو از موضع پانزین کاظم چکان از موضع رین از موضع قضیه لار - گوذه گرم این موضع سالمو چیل از موضع تیل بل که برنج آنها بغایت ملائم و شیرین می باشد
۲	حنطه	گینهون	کنک	گرم و تر ۲	چندین بالیده و شیرین نمی باشد
۳	شعیر	خود (ف)	وشکه	سرد خشک ۱	دو قسم پیدامی شود
۴	خندروس	ذره مک (ف)	مکائی	خشک دوم مفضل الحارث	
۵	دخن	کنگنه (ه)	پنگه	سرد خشک	
۶	جاورس	چینا (ه)	شالو	ایضا	
۷	محارم	سیول (ه)	گنهار	ایضا	قسمی است از استان اقروزی است موافق کتاب نیست

نمبر	یونانی	فارسی ایندی	کشیری	طبیعت	حقیقت
۸	حب الفلت	سرجوگ (ف)	کورتھ	گرم و خشک	
۹	با قلا	..	با گله	سرد و خشک	
۱۰	حمص	نخود (ف)	چنه	گرم و تر	
۱۱	سنگاره ^{۵۴}	سنگاره ^{۵۵}	گار	ایضا	مغز سنگاره مردم غراب در علاقه باندی بود و حاجن و سوپور بلکه در تمام علاقه پائین آتش کرده می خورند.
۱۲	شیبج	-	کدر	ایضا	
۱۳	-	-	شوت	سرد و خشک	
۱۴	عدر	مسور ^{۵۵}	موتور		
۱۵	کر سنه	مشر ^{۵۵}	کره	گرم و خشک	
۱۶	لوبیا	لوبیا ^{۵۵}	رازه همه	گرم و تر	چهار قسم می باشد اول سرج - سفید آن را راز همه می گویند - دوم خال دار آن را پیغمبری می گویند - سوم خالی رنگ آن را مو ^{۵۵} می گویند - چهارم سیاه ^{۵۵} آن دار مو ^{۵۵} می گویند.
۱۷	ماش	مونگ ^{۵۵}	مونگ	معتدل یا تل پیشگی	دو قسم می باشد یکی مونگ دوم ماش سیاه.
۱۸	-	ترتیه ^{۵۵}	ترتیه	-	از لغات طبی یافته شد

^{۵۴} فرق این است که سنگاره کشیر بمقابل سنگاره هند و پنجاب بسیار خورده می شود.

حیوانات متذہنہ کشمیری

نمبر شمار	یونانی	ہندی یا فارسی	کشمیری	طبیعت	کیفیت
۱	حرف باہلی	سرسف	تیلہ گوگلو	گرم و تر	در کنگ کاشت می شود
۲	حرف ایض	سرسون (ھ)	سمنر	گرم و خشک	در ماہ پودہ تا بہتر کاشت می کنند۔
۳	جرجیر	نرسرا (ھ)	تارہ تیر	ایضاً	
۴	حرف	للم (ھ)	لین	ایضاً	
۵	خردل	رائی (ھ)	آسر	ایضاً	
۶	حرف شرقی	تارامیرا	تارازو	ایضاً	
۷	بسمم	کنجد	تیل	گرم و تر	
۸	کتان	اسی	اشیر	سرد و خشک	
۹	تخم شلغم		گوگجہ بیال	گرم و تر	
۱۰	تخم کرنب		کرم بیال	گرم و خشک	
۱۱	مغز جوز		دون گوہ	ایضاً	
۱۲	مغز زرد آلو		زیرہ کھال	ایضاً	

طیور کشمیر

طیور بڑی

نمبر شمار	یونانی	کشمیری	طبیعت
۵	پنجد بوم	رازہ منگل	
۶	جبارا	حدادہ	
۷	جرح	نیلہ کرش	
۸	حدادہ	گانٹھ	
۹	حمام بکوتر	کوتر	
۱۰	حوصل	دودھ براک	

طیور بڑی

نمبر شمار	یونانی	کشمیری	طبیعت
۱	بازے	یاز	
۲	باشق	باشہ	
۳	بغا	طوطہ	
۴	بلبل	کستور	

نیشا	یونانی	کشیری	کیفیت	نیشا	یونانی	کشیری	کیفیت
۱۱	خطاف	کتج		۳۱	زر زور	دور	
۱۲	خفاش	رشته کرل		۳۲	سایره	سهره	
۱۳	قج	ککو		۳۳	شارک	مار	
۱۴	دجاج	کوکر		۳۴	نذر و	سول	
۱۵	درانج	تیتتر		۳۵	بدید	سته دت	
۱۶	ذج	واریل		۳۶	بتراردستان	گوره مکشر	
۱۷	شجر زور	هاگور		طیور آبی			
۱۸	مالک الحرن	بوتیمار					
۱۹	صفراغون	کله ٹونٹ		۱	اوز	آنز	
۲۰	سودانی	کل چوک		۲	واق	کور کچو	
۲۱	عصفور	پتر		۳	شقراق	ماره داتج	
۲۲	عقاب	پشه مار		۴	زریق	گهاڈه کاڈ	
۲۳	عقار	برگ	ریشه آن را کلفی سازند	۵	مرغ آبی	غالباً پنجاه قسم خورد و کلان در میان نالاب های باشند	
۲۴	غذاف	کاؤن					
۲۵	غراب	دیوه کاڈ		۶	بط	بطک	
۲۶	فاخته	کوکیل		۷	ماهی	گاڈه	۱۳ قسم خورد و کلان یافته می شود ماهی کلان تراده از ۸ اینها نمی باشند
۲۷	قمری	کمر		سباع کشیر			
۲۸	قنبره	بجهیل	سه رنگ میباشد				
۲۹	نقر	جل					
۳۰	نسر	گرزد		۱	اسد	سپهر	درین ملک قسم بیگ موجود است

نمبر	یونانی	کشمیری	کیفیت	نمبر	یونانی	کشمیری	کیفیت
۲	دب	بایت		۳	حبه	سرف	لغ او کشته است
۳	ذیب	رامه بون		۴	عقرب	بچه	چندان بودی نیست
۴	کلب	هون		۵	ارضه	اتر	
۵	خنزیر	سور		۶	برخوت	یشو	
۶	ثعلب	لُبو		۷	فصافس	بخر	
۷	کلب بری	شال		۸	قرا	مانکن	
۸	ابن عرس	تول		۹	خفقا	گوه کم	
۹	سنور	برارو		۱۰	براد	بالو	
۱۰	قرد	داند		۱۱	حربا	وٹ کرکل	
۱۱	بوزینه	پنر		۱۲	نمل	ری	
۱۲	گربه شغال	بچه		۱۳	موش	گگر	
۱۳	لاش	قسمه از گربه شغال		۱۴	خلد	انه گگر	
۱۴	سینه برار	ایضا		۱۵	نواطین	بمه سین	
۱۵	شرزه	گران		۱۶	جیاج	زتش	
۱۶	تبرغان	درن		۱۷	ایر اربعین	هست رنگو	
۱۷	بربورع	دوزه گگر		۱۸	پهره	قسی از افعی	
حشرات کشمیر				۱۹	ده دگر		
				۲۰	تراعر		
				۲۱	بیره نوج		
۱	تنین	اژدها	در بعضی جبال شامه	۲۲	مهره		
۲	افعی	گنس	نیش او کشته				

رقبہ	ہم منزل	رقبہ	کیفیت	رقبہ	ہم منزل	رقبہ	کیفیت
۱۰	گھڑی ۵۶۰	۱۹	۵۶۱	پسپیل سڑک	ایضاً من مقام مان سیر راہ دیگر در راولپنڈی می رود		
۱۱	مان سیر ۵۶۲	۱۹	۵۶۳	ازیں جا راہ دیگر پردامی شود			
۱۲	ایبٹ آباد	۱۳	۵۶۴ ۲۲۰۰	قصیہ الیٹ آباد	۱۱	مان سیر	۱۳
۱۳	مارگلے	۱۷		عروج برکھ	۱۳	ہری پور	
۱۴	دوگاکلی	۸	۵۶۵	۵۶۶	۱۴	خان پور	
۱۵	گوڈاگلی	۱۱			۱۵	خیبرگلی	
۱۶	کوہ سری	۹	۵۶۷	۵۶۸	۱۶	راولپنڈی	
۱۷	راولپنڈی	۴			راہ کوہ سری - از سرنگرن کوہ سری براہ کھادرہ سالہ نام جہادی می باشد - باد برداری بغیر دشواری می رود ازیں راہ تیار سڑک شاہی کردہ می شود		
۲۴۹ مہترین کل میل							

- مسلسل ۵۵۸ ۲۷۰ فٹ (ایضاً ص ۳۱) ۵۵۹ ۲۴۵ فٹ (ایضاً)
- ۵۶۰ گڑھی حبیب اللہ خان (ایضاً) ۵۶۱ ۲۶۵ فٹ (ایضاً ص مذکور)
- ۵۶۲ صبح مانہرہ است ۵۶۳ ۳۵۵ فٹ (ایضاً)
- ۵۶۴ ۴۰۱ فٹ (ایضاً ص ۳۰) ۵۶۵ ۷۸۰ فٹ (ایضاً ص ۲۱)
- ۵۶۶ بازار بیت نو، محل یلاق - برحدود صوبہ سرحد (پاکستان واقع است) ایضاً
- ۵۶۷ ۷۰۰ (ایضاً)
- ۵۶۸ یکے از بہترین اقامت گاہ گرمائی پنجاب شمالی است

شماره	نام منزل	مسافت فصل	کیفیت	شماره	نام منزل	مسافت فصل	کیفیت
۱	سرسنگ			۸	گره می	۱۵	ایضا
۲	پان	۱۴		۹	شندالی تنالی	۱۳	ایضا
۳	باره موله	۱۳	بر ساحل بسیار دریا رفتن است	۱۰	راطلا	۱۳	دریا بطرف جنوب می رود
۴	رام پور	۹	۵۶۹	۱۱	چتر گیل	۱۲	
			مندر قدیم دریا جی است	۱۲	گهان	۹	دریا جی از جسر متین عبور کردن است
۵	اودی	۱۳	۵۴۰	۱۳	دیول	۹	سورج کوه نرم نرم
۶	چکوٹھی	۱۴	۵۴۱	۱۴	مری	۱۲	مشهور است
۷	هیبیاں	۱۵		۱۵	راولپنڈی	۲۰	میزان کل ۱۹۳ میل

سوم راه پنوچھتا جموں سبیل ہذا بطریق بارہ مولتا اودی شامل راہ کوه مری

می رود ازیں جیاطرف جنوب برآمدہ در علاقہ پنوچھتا می رود۔

شماره	نام منزل	مسافت فصل	کیفیت	شماره	نام منزل	مسافت فصل	کیفیت
۱	از سرنگ			۳	علی آباد	۷	کوه برفین
۲	تا اودی	۵۳	بطرف جنوب غرب برکوه	۴	کھوٹ	۸	۵۴۲
۳	حیدر آباد	۱۰	۵۴۲	۵	پنوچھ	۹	۵۴۵

۵۶۹ ۴۸۳۰ فٹ ایضا ۳۸ ۵۴۰ ۴۴۵۰ فٹ - ایضا ۴۱ ۵۴۰ ۳۷۸۰ فٹ (ایضا)

۵۴۲ ۴۳۰۰ فٹ روٹس الی دی ویسٹرن ہمالیہ کشمیر وغیرہ جلد اول ص ۴۰ مستقیمہ میجر کیننگھم صاحب

چاپ دہرادون ۵۴۳ ۴۴۰ فٹ - ایضا ۵۴۴ ۴۵۰ فٹ (ایضا ص ۳۹)

۵۴۵ ۳۳۰۰ فٹ (ایضا) :

نمبر	منازل	میل	بلندی	کیفیت	نمبر	منازل	میل	بلندی	کیفیت
۶	سورن	۱۴		علاقه پنوچھ	۱۱	ٹھنڈا پانی	۹	۵۸۲	کیفیت
۷	تھنڈہ	۱۶	۵۵۷	متصل علاقہ پنوچھ	۱۲	پوکی پور	۱۳	۵۵۸۳ ۳۱۵۰	کیفیت
۸	راپوری	۱۴	۵۵۷ ۳۹۴	۵۵۷۹	۱۳	اکھنور	۱۳	۵۵۸۶ ۱۱۴۲	کیفیت
۹	سیال پور	۱۴	۵۵۸۰		۱۴	جھوں	۱۸	۵۵۸۶ ۱۲۰۰	کیفیت
۱۰	دہرم سالا	۹	۵۵۸۱			میل	۲۰۰	میزان کل	

چہارم راہ شویان سبیل ہذا از راہ پیر پنچال جی گذر دشاخان مغلیہ بہ منزل سرای
متین باہتمام علی مردان خان تعمیر کردہ بودند در زمستان ہمیشہ مسدود باشد۔

۵۵۷۹ تھنڈہ منڈی (دیسرن ہمالیہ کشمیر اینڈ کپتی صفحہ ۱۴) :

۵۵۷۷ ۴۹۳۰ فٹ (ایضاً) :

۵۵۷۸ صحیح ۳۳۰ فٹ انگلیسی است (ایضاً صفحہ ۱۲) :

۵۵۷۹ قصبہ است خورد مشتمل بر بازار و تحصیل (ایضاً) :

۵۵۸۰ ۲۵۰ فٹ (ایضاً) :

۵۵۸۱ ۲۱۰۰ فٹ (ایضاً) :

۵۵۸۲ ۱۹۰۰ فٹ (ایضاً صفحہ ۱۱) :

۵۵۸۳ پوکی پور (ایضاً) :

۵۵۸۴ درست ۲۲۵۰ فٹ است (ایضاً) :

۵۵۸۵ صحیح ۱۰۹۰ فٹ است (ایضاً) : ۵۵۸۶ قصبہ است خورد در جانب راست دریائے

چناب مشتمل بر قلعہ و بازار (ایضاً) : ۵۵۸۷ درست ۱۰۰۰ فٹ است (ایضاً صفحہ ۱۰)

۵۵۸۸ صوبیدار کشمیر احمد شاہ جہاں - بار اول اٹھنے مطابق ۱۶۴۱ء و بار دوم از ۱۰۶۰ء

۵۵۸۹ ۶۱۶۵۷ - (نگارستان کشمیر) :

نمبر	منازل	میل	بلندی	کیفیت	نمبر	منازل	میل	بلندی	کیفیت
۱	سرتنگر		۵۲۰۰	هوار سبیل	۸	تقنه	۱۰-۱		سبیل هوار
۲	خام پور	۱۲	۵۸۹	جسر و درستی در بنی اریه	۹	راجوری	۱۲	۳۹۴	قصبه البیت و برینه
۳	شوپیان	۱۵	۵۹۰ ۶۱۵	قصبه البیت و درستی	۱۰	چنگس	۱۲	۵۹۶	در شیب و فراز
۴	بهرام پور	۸	۵۹۱	سوکه سرائی لال غلام پیر پنچال	۱۱	نوشهره	۱۳	۵۹۷	قصبه البیت کمان گوشه
				بهرام گله	۱۲	سید آباد	۱۲-۱	۵۹۸	کوه کاجی داره
۵	علی آباد	۱۲	۵۹۳	سرای از فرق پیر پنچال	۱۳	بهمیر	۱۵	۵۹۹	قصبه البیت و برینه
				عبور کرده	۱۴	کوٹله	۷	۶۰۰	۶۰۱
۶	پوشانه	۱۱	۵۹۴	بر ساحل جوئی بار	۱۵	گجرات	۱۲		
۷	بهرام گله	۸	۵۹۵	رتنه پنچال		میزان کل	۱۶۶	میل	

۵۸۹ ۵۵۲۰ فٹ (روٹس ان دی ویٹرن ہمالیہ کشمیر وغیرہ جلد اول مصنفہ میجر کیننگھم مسن صاحب

پایہ بد فتر سرگین میٹر کل سرے آف انڈیا دہرہ دون ۱۹۲۲ -

۵۹۰ صحیح رفعت ۶۷۲۰ فٹ انگلیسی است (ایضاً صفحہ منور)

۵۹۱ ۶۰۰ فٹ (ایضاً صفحہ ۵۲) :

۵۹۲ علی آباد سرے (ایضاً) :

۵۹۳ ۱۰۰۰ فٹ (ایضاً) :

۵۹۴ ۱۱۵۰ فٹ (ایضاً) :

۵۹۵ ۶۰۵۰ فٹ (ایضاً صفحہ ۴۹) :

۵۹۶ ۲۴۰۰ فٹ (ایضاً) :

۵۹۷ ۲۰۱۰ فٹ (ایضاً صفحہ ۴۸) :

۵۹۸ ۱۸۲۰ فٹ (ایضاً) :

۵۹۹ ۱۰۰۰ فٹ (ایضاً) :

۶۰۰ ۱۰۵۰ فٹ (ایضاً صفحہ ۸) :

۶۰۱ قصبہ البیت خورد و صدر مقام ضلع است (ایضاً صفحہ ۸) :

پنجم راه بانهاال تا جوں بسبیل ہذا دشوار گذار است بیشتر و موسم زمستان مسدود
ہے بود۔ بنیر سنگھ آں را ترتیم و ترتیب آراستہ بر کتل بانهاال سینزدہ برج برہیب
ریاح تعمیر ساخت و ہر جا سنگا خا قطع کردہ بر دریای چندر باگا جسر متین استوار
نمود و منزل بمنزل مکانات و دوکانات معمور ساختہ اشیای مطلوبہ بہر جا ہتیا ساخت
اکنوں مسافران تا جراں در سال تمام بدان راہ سپرد سلوک می دارند در شدت برف
و باران ہمی یکدور و زمسود می ماند این راہ بر پل رام بن رسیدہ سہ شق می شود
شق اول بہ جانب ڈوڈی و کشتوار می رود شق دوم از پل عبور کردہ بطریق چنانہ
در او دم پور از ان جا در جوں می گذرد شق سوم فراز کوہ لار و لاٹ تا جوں مسلوک گردد۔

شمار	سبیل	بلندی	کیفیت	پنج منزل	سبیل	بلندی	کیفیت
۱	سربنگر	۵۳۳۵	۶۰۲ ۵۳۳۵	۶	رام سو	۱۷	۶۰۶ ۴۰۲۰
۲	پان پور	۵۳۵۰	۶۰۳ ۵۳۵۰	۷	رام بن	۱۹	۶۰۶ ۳۵۳۵
۳	برج بہارہ	۵۶۰۰	۶۰۴ ۵۶۰۰	۸	چندر کوٹ	۱۴	۴۰۰۰
۴	دیری ناگ	۶۰۰۰	۶۰۵ ۶۰۰۰	۹	بٹھوتی	۱۵	۶۰۶ ۵۴۰۰
۵	دیوہ گول	۵۵۸۰	۵۵۸۰	۱۰	چھانی	۱۲	۴۰۵۰

۶۰۲ تحقیق ارتفاعش در سابق گذشت :

۶۰۳ صحیح ۳۳۴۸ فٹ انگلیسی است (جوں اینڈ کشیر سٹیت صفحہ ۱۱) :

۶۰۴ درست ۴۴۲۲ فٹ است (ایضاً) :

۶۰۵ درست ۶۱۰۰ فٹ (رڈس ان دی دیسٹرن ہمالیہ کشیر وغیرہ جلد اول ص ۸۱ -

مصنف میجر کینتھ میسن صاحب چاپ دہرا دون ۱۹۲۲) ۶۰۶ ایضاً :

۶۰۷ بلندی درست ۵۱۱۶ فٹ است (ایضاً ص ۷۵) :

نمبر	منزل	میل	بلندی	کیفیت	نمبر	منزل	میل	بلندی	کیفیت
۱۱	ادیم پور	۲۰	۶۰۸	عروج از کندیال	۱۳	جموں	۱۷	۶۱۰ ۱۲۰۰	
۱۲	انشال	۱۲	۶۰۹ ۶۰۱۸	عبور از دکنه بال		میزان کل	۱۹۰	میل	

ششم راه لداخ - راهی است دشوار گذار بسبب عبور زوجه بال در زمستان
مسدود می باشد من مقام کرگل دو شق می شود شق اول بطرف اسکردو و شق دوم
به جانب لداخ - از لداخ یازده راه با طرف و اکناف می روند از آن جمله پنج راه بطرف
یارکند و یک راه به جانب گردیک راه سمت اسکردو و یک راه به جانب کوه شمله و
یک راه به سبیل کلو در هندوستان و دو راه در کشواڑ -

نمبر	نقطه	میل	کیفیت	نمبر	نقطه	میل	کیفیت
۱	سری نگر	۵۲۳۵		۵	گلنگه گیر	۹	سنگلاخ عبور از پل میرمن
۲	گاندیل	۵۲۳۰	عبور از کدل و من	۶	سوزمرگ	۱۰	عبور از پل سند
۳	کنگن	۶۱۲	عبور از کدل سبیل و گنده دن	۷	بال تل	۱۰	عروج بر کتل زوجه بال
۴	گندیشیرنگه	۶۱۳	عبور از پل کلن و پل نزل	۸	مٹاین	۱۶	بر ساحل رود بار

۶۰۸ - ۲۵۰۰ فٹ (جموں ایند کشمیر شیٹ صفحہ ۹۲)
۶۰۹ - صحیح ارتفاع ۸۳۰۰ فٹ انگلیسی (روڈس این دی دیسٹرن ہمالیہ کشمیر و غیرہ جلد اول
صفحہ ۸۰ مصنفہ میجر کینتھ مین صاحب چاپ دہرہ دون ۱۹۲۲) :

۶۱۰ - ذکر ارتفاع ۸۳۰۰ فٹ در سابق گذشت :

۶۱۱ - ارتفاع صحیح ۵۲۳۰ فٹ : (ایضاً صفحہ ۱۱۸)

۶۱۲ - ۵۸۰۰ فٹ (ایضاً) : ۶۱۳ - ۶۸۲۰ فٹ - ایضاً

۶۱۴ - ارتفاع صحیح ۸۷۵۰ فٹ انگلیسی است (ایضاً صفحہ ۱۱۹)

۶۱۵ - ۹۲۵۰ فٹ (ایضاً) : ۶۱۶ - ۱۱۰۰۰ فٹ (ایضاً صفحہ ۱۲۰) :

تیم	منزل	میل	بندی	کیفیت	تیم	منزل	میل	بندی	کیفیت
۹	تسگام	۱۵	۹۳۹۶	عبور از پل	۱۵	نورالهد	۱۸	۰	ساحل دریای کپلی
۱۰	چهارنگند	۱۸	۸۹۷۵	ساحل رودبار	۱۶	سسنفل	۱۷	۰	از دریای جراحی شود
۱۱	کرگل	۶	$\frac{۹۱۷}{۸۷۸۷}$	عبور از پل	۱۷	شیمه	۱۳		عروج نرم زم
۱۲	شرگل	۲۰	۱۰۲۹۰	عبور از دریای دکه ۶ دفعه	۱۸	لداخ	۱۸	۱۱۵۰۰	
۱۳	کفرب	۱۸	۱۱۸۹۰	عبور از کوه فتح الله					
۱۴	لامویر	۱۶	$\frac{۹۱۸}{۱۱۵۲۰}$	عبور از دریای و ن ۲ دفعه و عبور از دریای کپلی	۲۲	میسل - میزان کل			

راه یار کند - از قلعه لداخ پنج راه بطرف یار کند می گذرد یکی از لداخ براه قراقرم
تا یار کند ۳۵ منزل ۱۵ میل - همگی سه چهار ماه مفتوح می باشد - تا یازده منزل کاه و
همینرم امکان نگرود - اسپان بار برداری بخوشی می روند - دوم از لداخ تا یار کند
پسبیل چنگ چمنو ۴۵ منزل ۲۲ میل - فورساده صاحب بوقت مراجعت ازین راه
آمده بود - کاه و همینرم سه چهار منزل معدوم است در زمستان مسدود - سوم از
لداخ براه قراقرم ۳۶ منزل در زمستان بند می باشد - چهارم براه چنگ چمنو تا یار کند
مسٹر بورڈ صاحب مفتوح کرده است ۳۶ منزل ۴۶ میل - پنجم از راه چنگ چمنو تا یار کند
سمت شرقی ۴۳ منزل ۲۸ میل - از آن جمله راه اسپیل که عبور و مرور مردم زیاده از آن
راه می شود نمبر اول است تشریح آن کرده آید -

تیم	منزل	میل	بندی	کیفیت	تیم	منزل	میل	بندی	کیفیت
	لداخ				۱	مقام	۱۲	۱۵۵۰۰	

۷۱۷ از افق صبح ۸۷۹ فٹ است (ایضا صفحہ ۱۲۱) :

۷۱۸ درست ۱۱۵۰۰ فٹ است (ایضا صفحہ ۱۲۲) :

شماره	میزان	میل	بندی	کیفیت	تجهیز	میزان	میل	بندی	کیفیت
۲	کهر دنگ ^{۶۱۹}	۱۵	۱۳۵۰۰		۱۰	ملکه مری	۲۲	۱۵۱۰۰	
۳	کهر چوشت ^{۶۲۰}	۱۲	$\frac{۶۲۱}{۱۰۴۳۰}$		۱۱	برجی	۱۲	۱۶۰۰۰	
۴	مکرو	۱۳	۱۰۰۳		۱۲	قرن لنگر ^{۶۲۳}	۱۱	$\frac{۶۲۲}{۱۶۶۰۰}$	
۵	پانی شکر	۱۴	۰		۱۳	دولت پیکانی	۱۸	۱۶۲۰۰	
۶	بونگ لنگ	۱۳	۱۱۵۰۰		۱۴	برنگ سته ^{۶۲۵}	۲۳	$\frac{۶۲۱}{۱۶۵۰۰}$	
۷	لوی سنگ ^{۶۲۲}	۱۳	۱۳۰۰۰		۱۵	دباب جلا	۱۹	۱۶۰۰۰	
۸	سروض خوبه	۱۳	۱۵۵۰۰		۱۶	ملک شاه ^{۶۲۴}	۱۵	$\frac{۶۲۵}{۱۵۳۰۰}$	
۹	برنگ سنبر	۹	۱۵۴۰۰		۱۷	پنجرا	۱۲	$\frac{۶۲۹}{۱۶۸۸۰}$	

شماره ۶۱۹ صحیح کهر دنگ است (روئس این دی دیسٹرن ہمالیہ کشمیر وغیرہ جلد اول صفحہ ۲۲۰)

شماره ۶۲۰ میجر کیلنتھ صاحب نام این مقام کھر چار نوشتہ است (ایضاً) :

شماره ۶۲۱ صحیح ارتفاعش ۱۰,۴۰۰ فٹ است (ایضاً)

شماره ۶۲۲ میجر کیلنتھ صاحب این مقام را "ٹوٹے لک" ضبط کرده است (ایضاً صفحہ ۲۲۱)

شماره ۶۲۳ درست "قرن لنگر" است - (ایضاً صفحہ ۲۲۲)

شماره ۶۲۴ بنا بر تحقیق میجر کیلنتھ صاحب رفعت این مقام ۱۶,۴۰۰ فٹ است (ایضاً)

شماره ۶۲۵ میجر کیلنتھ صاحب نامش قبل از "قرن لنگر" بیان کرده است :

شماره ۶۲۶ درست ۱۴,۹۰۰ فٹ است (ایضاً)

شماره ۶۲۷ بنا بر تحریر میجر کیلنتھ صاحب تلفظ صحیح "ملک سائی" است (ایضاً)

شماره ۶۲۸ آن نزد صاحب روئس این دی دیسٹرن ہمالیہ کشمیر وغیرہ جلد اول رفعت اش

۱۵,۴۵۰ فٹ انگلیسی است (ایضاً صفحہ ۲۲۰)

شماره ۶۲۹ درست ۱۶,۴۰۰ فٹ است (ایضاً صفحہ ۲۲۲)

نمبر	منزل	میل	بندی	کیفیت	نمبر	منزل	میل	بندی	کیفیت
۱۸	سوگیت	۱۸	۱۰	مقام	۸				
۱۹	شهید الله	۱۳	۲۱	پیون	۹				
۲۰	یارکند	۲۴	۲۰۰۰	از شهید الله تا یارکند شانزده میل	۱۰				
	۵۱۴ میل میزان کل				۱۱				
	براه لداخ تا اسکردو				۱۲				
۱	لداخ		۱۱۵۰۰		۱۳				
۲	نحو	۱۸			۱۴				
۳	تاروج	۱۰			۱۵				
۴	نفس گام	۱۴			۱۶				
۵	کهلتنی	۱۰			۱۷				
۶	سکرین	۱۶			۱۸				
۷	گواهانو	۱۴			۱۹				
				میزان کل ۲۰۹ میل					
				۲۰۸ میل					
				منزل ۱۶					

۶۳۰ بقول میجر کیننته رفعت اش ۱۲۳۰۰ فٹ انگلیسی است (ایضاً) -

۶۳۱ و به تحقیق میجر کیننته ۱۱۹۰۰ فٹ انگلیسی (ایضاً) -

۶۳۲ بقول میجر کیننته صاحب "کهلتنی" (ایضاً صفحہ ۱۶۹) -

۶۳۳ بلندی ۱۰۱۳۲ فٹ (ایضاً) -

۶۳۴ اما صاحب "روٹس ان دی ویسٹرن ہمالیہ" د کثیر و غیرہ این مقام را "گواهانو" ضبط نموده

است (صفحہ ۱۸۰) ۶۳۵ رفعت اش ۸۶۵۰ فٹ (ایضاً) ۶۳۶

۶۳۶ یا بہتر از ان "نچلو" (ایضاً) ۶۳۷ رفعت ۸۴۰۰ فٹ (ایضاً) ۶۳۸

۶۳۸ بقول میجر کیننته صاحب ۷۷۰۰ فٹ انگلیسی (ایضاً ص ۱۸۲) ۶۳۹

راه لاسه - راهیکه از لاریخ به جانب گرمی گذرد تشریح آس این است :-

نوع	منزل	میل	بلندی	کیفیت	نوع	منزل	میل	بلندی	کیفیت
	لاریخ		۱۱۵۰۰			نشی یا	۱۳		
۱	جوشوت	۱۰				نخو	۱۲		
۲	تواجه لاریخ	۱۲				مقام	۶۱		
۳	گیا	۱۳	۱۳۵۰۰			مقام	۱۶		
۴	دیب رنگ	۱۴				دورا	۱۰	۱۳۵۰۰	
۵	تخوچی	۱۴	۱۳۹۰۰			تشی گوک	۵۵		
۶	مقام	۱۲				گر	۳۰		
۷	یوگا	۱۳							۲۹۸ میل مینران کل

هفتم راه گلگت - این راه بسیار دشوار است و محل خوفناک یک کوه رازدان آنگن است دوم کوه برزبال و از جبل برز و بال راه دو سلسله میشود یک سلسله بطرف بکرو می گذرد سلسله دوم سمت شمال در محصوره و گلگت و یاسین و پترال و دلیل بدخشان تا خوقند شنگان و ترکستان مسکوک می باشد و در زمستان همیشه مسدود گویند رابطه لئادت با فورج و چشم درین راه قیام شده است -

نوع	منزل	میل	بلندی	کیفیت	نوع	منزل	میل	بلندی	کیفیت
۱	سرنیک		۵۲۳۵			بند پوره	۱۸	۶۳۱ ۵۳۰۰	عروج کوه
۲	شنبیل	۱۶	۶۲۰ ۵۲۰۰			تراگ بل	۹	۶۳۲ ۹۱۶۰	کوه رازدان آنگن ۱۱۵۰۰

۶۳۹ (۴۵۰ - ۶۴۱۲) حاشیه آئین اکبر جلد دوم مترجمه جیرٹ ص ۳۷۵

۶۴۰ بنا بر تحقیق صاحب روٹس این دی سیسرن هالیدی کشید غیره بلندی ۲۰۶۲ فیت (ص ۹۶)
۶۴۱ و نزدیکیته صاحب ۵۲۱۲ فیت است (ایضاً) ۵۲۱۲ ص ۹۳۷ فیت است - (ایضاً)

نمبر	منازل	میل	بلندی	کیفیت	نمبر	منازل	میل	بلندی	کیفیت
۵	زردکسو	۹		برکمرکوه	۱۳	گودی	۱۲	۶۲۶	
۶	قزل دن	۶		۶۲۳	۱۴	توکام	۷		
۷	گوریز	۱۱	۶۲۵ ۷۸۰۰	علاقه ایست مشهور	۱۵	۶۲۴ حصوره	۱۲	۷۸۵۳	قصبه ایست معروف
۸	بنگله	۱۰	۸۷۲۵	ازین جاده دیگر بجانب حصوره می رود -	۱۶	هریچو	۱۱	۶۷۰۰	
۹	میشین	۹			۱۷	دونی	۸ ۱/۴	۸۷۲۰	
۱۰	برزل کوهی	۹		بجانب اکرد و راه دیگر	۱۸	رام گات	۱۲	۶۲۹	
۱۱	کوٹھی صدخان	۱۰			۱۹	بجونی	۹	۳۶۳۰	۶۵۰
۱۲	دس گهرم	۷			۲۰	جگر کوٹ	۱۲	۳۶۴۰	

۶۲۳ کیسنتھ صاحب نام این مقام کنزل دان ذکر نموده است (ایضاً) ہے است دافع بر لب دریائے کشن گونا رفت آتش بنا بر کتاب مزبور ۷۷۰ فٹ انگلیسی است (ایضاً)

۶۲۴ و نزد میجر کیسنتھ ۷۹۴ فٹ (ایضاً ص ۹۷) :

۶۲۵ صحیح "برزل پوکی" است - رفعت ۱۱۱۵ فٹ (ایضاً) :

۶۲۶ ۹۱۰۰ فٹ (ایضاً ص ۹۸) :

۶۲۷ "هوزار" استور نیز گویند (ایضاً ص ۹۸) : رفعت ۷۸۰۰ فٹ (ایضاً) :

۶۲۸ صحیح دین بضم دال و فتح یا است - رفعت ۷۸۰۰ فٹ (ایضاً) :

۶۲۹ "و شیطان نار" نیز گویند - رفعت بنا بر تحقیق کیسنتھ صاحب ۳۷۰۰ فٹ (ایضاً ص ۹۹) :

۶۵۰ ہے است نور مشتعل بر قلعه و بازار (ص ۹۹)

نمبر	منازل	میل	بلندی	کیفیت	نمبر	منازل	میل	بلندی	کیفیت
۱۰	برزل کوٹھی	۹۹	۱۰۶۴۰		۱۲	ارکان پور	۱۲	۷۶۳۶	
۱۱	سکھ پٹھ	۱۵	۱۳۱۶۰		۱۵	اسکرود	۳	۷۲۴۰	۵۱۵۴
۱۲	لال پانی	۱۳	۱۲۵۰۰						
۱۳	ادوسر	۱۲	۱۳۹۷۰		میزان کل ۱۵۸ میل				

پوشیده مانند که شوارع متذکره بالا از بجای خود برآمده با مصداق و بلاد مشهوره
برابری روند و برای آمد و رفت سلاطین و حکام و سیاحان و تاجران و مسافران مشغول
و مشهور گشته اند - غیر از این شوارع دیگر که به غایت دشوار و سخت گذارند از جای
خود برآمده با طرق دیگر ملحق شوند شرح کرده آید :-

نهم راه توسعه میدان - از سرنگر میان پرگنه بانگل فراز کوه توسعه میدان در
پنونجه می رود از آن جا به شق می شود شق اول براه کاشیال در کوه مری شق دوم
براه کوٹلی در چوک میر پور و جهلم - شق سوم به سبیل راجور ملحق گردد و به چهار راه جاری
می باشد -

نمبر	منازل	میل	بلندی	کیفیت	نمبر	منازل	میل	بلندی	کیفیت
۱	سرنگر				۷	سنار	۱۵		
۲	لال پوره	۱۵			۸	بیاری	۱۲		
۳	توسه میدان	۲۰	۵۱۵۵		۹	میر پور	۱۰	۱۲۸۶	
۴	پنونجه	۲۲	۳۳۰۰		۱۰	چوچی			
۵	سپیرا	۱۶			۱۱	جهلم	۱۱	۸۲۷	
۶	کوٹلی	۱۴							

۵۱۵۵ - مجری کتیبه صاحب دیندشت آند کول از ذکر گلگت بطرف اسکرود از راه برزبال خاموشی اختیار
کرده اند ۵۱۵۵ - رفعت ۱۰۲۰۰ فٹ (ردش ان دی ویسٹرن همایه و کشمیر و غیره جلد اول ص ۴۸)

دوهم راه دیکر - که از تقصیه شوپیان براه دیکر برکوه شوپ^{۶۷۵۶} عروج کرده درینوچه
می رود از سرینگر تا شوپیان ۱۹ میل^{۶۷۵۷} از شوپیان تا پنوچه تقریباً شصت میل بسیار
دشوار و سخت گذار است چهار ماه جاری می باشد -

یازدهم راه دارل - سبیل مذکور از همسره پوره بطرف جنوب قراکوه دارل
میان مرغزار زندن سرودستی و ننگ گذشته در قصبه راجور شامل راه شوپیان گردد و
در ۳۳^{۶۷۵۹} فوج نجیت سنگه باین راه آمده بود منبرم شده باز گردید مسافت آن
از شوپیان تا راجوری تقریباً ۸۵ میل -

دوازدهم راه بدلی - در غایت صعوبت دشوار و جانکاه است کسی از سلاطین و
راجاها بدان راه نبرد و بسبب برف هشت ماه مفقود می باشد - از سرینگر تا شوپیان ۱۴ میل^{۶۷۶۱}
تاظم کلهی ۱۱ میل^{۶۷۶۲} بدلی ۱۱ میل^{۶۷۶۳} بهگولی ۵ میل^{۶۷۶۴} تارو ۸ میل^{۶۷۶۵} چیل ۱۲ میل^{۶۷۶۶} یاوولی ۸ میل^{۶۷۶۷}
اکنور ۸ میل تا جوں ۱۸ میل - من مقام بدلی راه دیگر جانب راجوری می رود مسافت
آن ۴۰ میل -

سیزدهم راه همسان - سبیل هذا از تقصیه شوپیان سمت جنوب از موضع ولومنترگام
پرگنه دیوه سر بالا برکوه فتون پنچال عروج کرده از راه گنگ دشن در موضع همسان برسد
ازاں جا در بدلی می رود مسافت این راه از سرینگر تا بدلی ۶۷۶۸

۶۷۵۹ شوپ کور : و بقول پندت آند کول بامزنی ۶۷۶۰ میل (جوں ایند کشیر سیٹ ص ۹۴)
۶۷۶۱ جوں ایند کشیر سیٹ ص ۹۴ : ۶۷۵۹ یعنی مهاراجه نجیت سنگه بانی سلطنت سکهاں دتونی
۶۷۶۲ جوں ۶ : ۶۷۶۱ و بقول پندت آند کول بامزنی بدل (جوں ایند کشیر سیٹ ص ۹۴)
۶۷۶۱ تحقیق پندت آند کول ۶۷۶۲ میل - (ایضاً) : ۶۷۶۳ نزد پندت آند کول ۴۷ میل (ایضاً) :
۶۷۶۴ در جوں ایند کشیر سیٹ ۶۷۶۵ میل : ۶۷۶۶ البیاض فی الاصل - پندت آند کول بامزنی
مسافت مزبور مابین سرینگر و بدل ۶۱ میل بیان کرده است (ص ۹۵) :

چهاردهم راه کهری سیل مذکور از شوپیان جانب جنوب میان پرگنه دیوه سر
براه زوجه مرگ عبور کرده در ریاسی می گذرد از آن جا در جتوں -

نمبر	منزل	میل	بلندی	کیفیت	نمبر	منزل	میل	بلندی	کیفیت
۱	سرنیگر				۷	نارنچه	۲۰		عروج و نزول
۲	شوپیان	۲۷			۸	جام تار ^{۶۶۷}			بدستور
۳	کهری	^{۶۶۸} ۱۰		کوه تاره بل و عبور از دریای ویشو	۹	ارناس			عبور از چند رباگا
۴	زجه مرگ	^{۶۶۹} ۱۰		عروج و نزول پنچال	۱۰	ریاسی			اقصیه ایست ویرینه
۵	گلاب گڑھ	۱۰		نشیب و فراز	۱۱	گوتلاو ^{۶۷۰}	۲۴		براه مکروٹ ^{۶۷۱}
۶	دیول	۱۰		کوه نوچہ	۱۲	جتوں			

بعضه اوقات مال تجارت هم باین راه می رود -

پانزدهم راه کھل ناره واو - سیل مذکور از شوپیان سمت بائمال برآمده از دریای
ویشو عبور کرده بعد مسافت بیست کرده در کھل ناره واو برسد از آن جا و شق می شود
شق اول از موضع دنو بعد مسافت ده میل از پنچال دیو می گذر کرده در مرل برسد
از آن جا تا بارن لال ۲۴ میل از آن جا تا دیول میان سنگلاتها و دره های دشوار مسافت
ده میل گذر کرده با راه کھوری ملحق گردد. شق دوم از دنو بر جبال مهر عروج
کرده بعد مسافت ۳۲ میل در مهوشب گذرانیده روز دوم از موضع کاون بعد مسافت

^{۶۷۵} نزد صاحب جتوں ایند کشیر سیٹ "میل" (ص ۹۵) : ^{۶۷۶} پنڈت آنند کول بجائے "زجه مرگ"

"گولامرگ" بیان کرده است (ایضاً) : ^{۶۷۷} در جتوں ایند کشیر سیٹ مابین گلاب گڑھ و ارناس

بجائے دیول و نارنچه و جام ناچائے انگرل و تارو مذکور است : ^{۶۷۸} پنڈت آنند کول بعد از ریاسی

دھیره و نگروٹہ ذکر نموده است (ایضاً) : ^{۶۷۹} صحیح "نگروٹہ" است (ایضاً) :

^{۶۸۰} بکروال و فتح نون (ایضاً) :

ست میل بمقام آسمو با راہ بانہال ملحق گردد و در جموں برسد پس راہ بسیار دشوار گذار است
 شانزدہم راہ ڈوڈی۔ صعب ترین شوارع کشمیر است من مقام ویری ناگ
 بالائی کوہ برابر بال میان سنگلاخہای دشوار گذار در ڈوڈی می گذرد ہمگی چہار ماہ جاری
 می باشد مسافت آن سرنیگرتا ویر ناگ چہار منزل ^{۶۷۲} ۵۴ میل از ویر ناگ تا ڈوڈی میان
 غیر آبادی پنج منزل ۶۰ میل از ڈوڈے تا رام بن چہل میل از رام بن تا جموں فقط ایضاً
 از ڈوڈے تا بدروا ^{۶۷۳} ۲۸ میل۔

ہفدہم راہ مرہل۔ سبیل مذکور از انتت ناگ میان پرگنہ بر ناگ مابین درہ
 لہرنی خراز کوہ مرہل کہ رفعت آن ۱۱۵۰۰ فٹ انگریزی است گذر کردہ در موضع سنگ پور
 پرگنہ مردمی رسد۔ ازاں جا بطرف کشتوار و بدروا میگذرد ہمگی چہار ماہ مفتوح می باشد مسافت
 آن از سرنیگرتا انتت ناگ ۶۴ میل۔ ازاں جاتا لہرنی دو منزل ۴۰ میل۔ از لہرنی تا سنگ پور
 دو منزل ۴۴ میل۔ ازاں جاتا کشتوار ۳۰ میل۔ ازاں جاتا بدروا ۳۰ منزل پنجاہ میل۔ ایضاً
 از سنگ پور تا ڈوڈے خراز کوہ لمبہ داران ۶۰ میل ازاں جاتا رام بن چہل میل ازاں
 جا جموں۔

بجدہم راہ قاصر۔ طریق مذکور از انتت ناگ میان پرگنہ بر ناگ موضع دوس خراز
 کوہ ہو کہ مسرکہ رفعت آن ۱۵۶۰۰ فٹ انگریزی دارد از مرغزار قاصر در گذشتہ در علاقہ
 مرقہ می گذرد۔ ہمگی چہار ماہ جاری می باشد مسافت آن از سرنیگرتا انتت ناگ ۶۴ میل
 ازاں جاتا مرقہ ۳۴ منزل ۶۰ میل۔ ازاں جاتا کشتوار ۳۵ میل۔

نوزدہم راہ تہمرن۔ این راہ میان پرگنہ کوٹھار موضع تہمرن بالائی کتل میرہل در

^{۶۷۴} بقول پنڈت آنند کول "ڈوڈا" (جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ ص ۹۶) :

^{۶۷۵} و نزد پنڈت آنند کول ۵۰ میل (ایضاً) :

^{۶۷۶} بقول پنڈت آنند کول "دی سو" (ایضاً) :

^{۶۷۳} بخدر وادہ :

علاقه وارون میگردد. در زمستان مسدود می باشد مسافت آن از اسلام آباد تا وارون ۵۰ میل.

بیستم راه مرگن سیل بدشوار و صعب گذار است از انت نامگ میان پرگنه کوئمار با بین دره نو بک نے قرار داده مرگن که رفته آن از بحر محیط ۱۱۶۰۰ فوٹ انگریزی است مسافت عرصه آن سینره کرده می باشد گذر کرده در موضع انشن در وارون برسد مسافت آن از اسلام آباد تا شاگس امیل از آن جا تا نو بک نے ۱۲ میل. از آن جا تا مرگن رفته ۱۲ میل. بالای مرگن سطح و هموار ۱۱ میل. نزول ۱۲ میل. تا موضع انشن ۴ میل کل ۹۰ میل. این راه در وارون رسیده که دوشق می شود شق اول سمت مشرق در لداخ و اسکردو می رود شق دوم در کش توار و بدر و اه.

بیست و یکم راه امرنا تھ سیل بد از انت نامگ سمت مشرق میان پرگنه و چین پاره می گذرد بسیار دشوار و سخت گذار است مسافت آن از سری نگر تا اسلام آباد ۳۳ میل عیش مقام ۴۰ میل. پہلگام ۱۲ میل. چندن واد ۸ میل. شیشرم نامگ ۷ میل. جمنه سری ۱۱ میل. امرنا تھ جی دو نیم میل. سوکھ نامگ ۴۰ میل. وارون ۱۱ میل. از آن جا دوشق می شود یک بطرف جتوں. دوم بطرف لداخ.

بیست و دوم راه تبیل طریق بد بسیار مشکل است از سری نگر سمت شمال میان پرگنه لایه خراز کوه اها تھ ان چشم بر موکھ گنگا سیرا گشته فراز جبال و تبیل میرسد و بمکی پها واه بخاری می باشد از تبیل دوشق میشود شق اول بطرف اسکردو می گذرد شق دوم جانب گوریز و گلگت و حصوره مسافت آن از سری نگر تا گاندربل ۱۲ میل. چتر گل ۸ میل. ^{۶۶۶۰} جها تھ ۱۲ میل. گنگا بل ۱۲ میل. ^{۶۶۶۰} سریل ۶ میل. بد گام

^{۶۶۶۰} و بقول پندت آنند کول ۱۲ میل (مجموع ایند کشمیر پست ۹۷) ۶۶۶۰ و در جتوں ایند کشمیر

سپٹ ۹۷ ۱۲ میل. شتہ در کتاب منزور ۷ میل.

علاقه تیل - ۳۰ میل - گرگن ۱۲ میل - کاهه بال ۱۰ میل - کراچی ۲۰ میل - پوره کون ۱۰ میل - مشک علاقہ اسکرو ۱۰ میل -

بست و سوم راه چیلان سبیل پنا از سرنگر سمت شمال از راه قصبه سوپور تا کلا پور از کوه چهره دونه عروج نموده در حد دریا رسید از آن جا میان دره ها و سنگلها و کوهسارها بدشتواری تا چیلان رفتن است و مسافت این راه از سرنگر تا پل ۴ میل سوپور ۱۳ میل - چاگل ۲۰ میل - کلا پور ۶ میل - از آن جا تا شاد و اسه منزل ۲۰ میل از آن جا تا چیلان ۲۰ میل -

بست و چهارم راه کرناہ - طریق مسطور از سرنگر سمت گوشه شمال و مغرب برآمده از سوپور تا شیوه پوره میان آبادی دلت گذشتہ از آن جا بر کتل نشسته چھنہ گذر کرده در کرناہ رسید مسافت از سرنگر تا سوپور ۳۰ میل - از آن جا تا چاگل ۱۰ میل منتر گام ۴ میل - ہٹری ۱۰ میل - از آن جا مسافت کتل کرناہ ۱۰ میل از آن جا تا مظفر آباد بر ساحل کرشنہ گنگا رفتن است -

بست و پنجم راه دراوہ - از قصبہ سوپور میان آبادی کامراج در گذشتہ از موضع مرگن بالائی کوه اشائی و تریل ڈبرو گذر نموده در دراوہ خی رسیدگی شش ماه جاری می باشد مسافت آن از سرنگر تا سوپور ۳۰ میل - از آن جا تا مرگن دو منزل ۳۳ میل - از آن جا تا دراوہ فر از کوه دو منزل ۳۰ میل - از آن جا بر کرناہ کرشنہ گنگا تا مظفر آباد -

بست و ششم راه گلمرگ - سبیل پنا از سرنگر برآمده میان آبادی پیرگنہ بانگل در گلمرگ می گذرد از آن جا سمت مغرب فرو رفته شامل راه و مری گردد مسافت آن از سرنگر تا فعل پوره ۵ میل از آن جا تا گلمرگ ۵ میل - از آن جا تا اور ۴ میل

از آن جاتا کوه سری-

بست و هفتم راه فیروز پور- از سرنگر تا نعل پوره میل از آن جاتا
فیروز پور ۸ میل- از آن جاتا پلن ۱۲ میل از آن جاتا کپور ۴۴ میل- از آن جاتا پونچ
۲۰ میل- جمع ۹۹ میل-

مضافات کشمیر

حوالی کشمیر کو بهارهای بے شمار تا مسافت بسیار از هر کنار واقع است
چنانچه سلسله کوهستان شرقی آن تا بارتند و لاسه منقطع نگردد و اتصال جبال
حدود شمال آن تا تاشکند و خوقند برابر می گذرد و تسلسل کوهسار غربی آن تا هزاره
و بهلم سیر می کشد و کتل های حد جنوبی آن تا ناحیه جتو و اقصای هند منقطع نگردد
و در میان آن کوهستان دره های فراوان و میدان های نمایان بعضی وسیع و
بعضی مضیق واقع است و در ضمن آن دلت و قصبه جات بسیار آباد است که
گاه اوقات در تسلط و فرمان ناظران کشمیر مطیع شده بودند و بعضی اوقات
راجه های با شته آن ها خود سران نظام حکومت می کردند- از آن جمله تشریح
بعضی مقامات نامی ایراد کرده شود:-

تبرت کلال- که آن را مردم کشمیر بوٹن گویند- دارالحکومت آن لداخ
یا لبیه که از کشمیر سمت مشرق و شمال به مسافت ۲۰۰ میل یا ارتفاع یازده هزار
و پانصد فوت از بحر محیط واقع است و آن بندرگاه تجارت هندوستان و ترکستان
است چنانچه درآمد و برآمد تجارت آن ها در هر سال غالباً تا سی لک می تواند
بود و پرگنات مشموله و محروسه آن یاسمین- مانجی- لوبراه- روگشوی- جتو- دراس
کرگل- سور- کوهستان آن طرف سنگلاخ که علامت بسری نیانات جای به نظر

نمی آید و دریای کلهی یا سنگه گھاٹ میان آن می گذرد. هوای آن طرف سواد لون
و ضیق نفس پیدامی کند. مزروعات آن طرف جو از قسم دوم که در بهار کاشت
می شود و گندم و ترنیه و گال و ارزن مردمان آن حدود که به منتظر بد زیب بچرکین
مزارع غیر مذهب کوتاه قد چنانچه قامت مردان آن جا غالباً ۵ فٹ ۲ اینچ قامت
نسوان تا چار فٹ و هشت ^{۶۸۱} اینچ می باشد. بعضی به مذهب محمدی و اکثر با به
مذهب بودده که پیشوای آن با مردم لاهه است.

میگویند که لاهه گورد با بیشتر مرتاض و محتاط و عالم و صاحب توارق
بوده اند و در حالت تصرید و تجرید بعضی با نامدت بسیار ماکولات نمی خوردند
گاه اوقات خوردنی با به کثرت می خوردند و محتاج به بول برا تا مدت بسیار نمی
شدند و به وقت مرگ شاگردان خود را خبر می دادند که در خانه فلان در بطن
فلانه عورت جنم خواهد گرفت. بعد دو از ده سال شاگردان او در آن جا رفته او را
بعلامات و نشانی با شناخته بجای خود می آوردند و نفی مال و اسیاب خود
از هر کس می ساخت و متصرف می شد فقط.

و مردم بودده از دست اهل مذاهب غیر خوردنی با می خوردند و تزویج
یک برادر به نسبت برادران دیگر کافی پندارند و بجای سلام جو می گویند.
و در فرقه آن با چهار قوم مشهور است (۱) برک یعنی راجپوت (۲) جیر که

۶۸۱ - ناردرن بیریر آف انڈیا ص ۲۳۹ - اما در دوسه در بیان قامت نسوان بجای هشت
اینچ $\frac{1}{4}$ و پنج اینچ است. ۶۸۲ - ناردرن بیریر آف انڈیا ص ۲۴۷ - ۶۸۳ - ایضا ص ۲۵
بقول موسیو ڈیویچون برادر کلال زن می گیرد برادر دیگر هم شریک می شوند. و درجه آنان
از برادر کلال بسیار کم می باشد و بچه های که از این عقد متولد می شوند همه را با اسم پدر
خطاب می کنند باین همه رسم مزبور در طبقه شرفاء مروج نیست.

یعنی لجاٹ (۳) مهره یعنی شودر (۴) توبه رکھ یعنی رزیل قوم و در قلعه للاخ
غالباً پنج شش صد خانه زیر دامن کوه آباد است و خانقاه کبرویه در آن جا
موجود و از عهد قدیم بت خانه معمور است که آن را گونپه گویند.
دارالحکومت تبت در آن جا است از آن جا پنج راه بطرف یارکند
می روند یک راه جانب لاسه و چهار راه سمت هندوستان و یک راه
بحد و کشمیر و یک راه در اسکردو.

این ملک اکثر اوقات شامل کشمیر بوده است بعضی اوقات در
تصرف ترکستان اچیاناً بر وقت هرج مرج حکومت کشمیر راجه های آن جا بسر خود
حکومت می کردند چند گاه راجه های اسکردو قبایض آن شده بودند و در سال
۱۸۴۲ هجری ۱۲۵۵ راجه گلای سنگه وزیر زور آور سنگه کلویه را باد و ازده هزار
فوج پیاده و پیچاه سپاه قواعد آن از بلاتن فتح از راه کشتوار و زانگار برای
تسخیر تبت مامور ساخت و زیر مذکور برگشته شور و در آن دگر گل قبضه کرده در لداخ
رسید. پوچھک چرنک راجه لداخ تاب تقابل در خود ندیده بست و پنج هزار
رویبه ندان بر خود گرفته طوق متابعت به گردن انداخت.

در آن اثنا محمد شاه پسر احمد شاه مرزبان اسکردو که از پدر خود کشتی کرده

۱۸۴۳ اما کپارام در گلاب نامه بجای سال ۱۸۹۱ هجری ۱۸۹۰ ذکر نموده است (ص ۲۵۴)
۱۸۸۵ سرخیل عساکر مہاراجہ گلاب سنگہ آنجانی بود. بوقت ہم مذکور حکام برگتہ ریاسی و
ارناس و علاقہ کشتوار بود. (تاریخ جتوں از شمس الدین خان ص ۳۴۴ و گلاب نامه کپارام
ص ۲۴۴) ۱۸۹۱ کپارام نام این مقام تسکار نوشته است (ص ۲۴۴) ۱۸۹۶
بفول کپارام رستم مزبور اصلاً سی هزار رویبه بود که پنج هزار از آن
معاف شد (ص ۲۴۴)

به حمایت کرنیل میان سنگه در تلبیل می آسود به خواهش استغاثت در لداخ رسید
 و زیر بازوی او سوار را به لداخ نموده خود بطرف جموں رجعت نمود. بعد رفتن
 وزیر را به لداخ کسوت متابعت از برکشیده با اتفاق احمد شاه والی اسکر دو
 را به بی بغاوت افراشت و محمد شاه در دست پدر افتاده برهنه پا در اسکر دو
 رسید که پای های او از برف سوخته شد. و به استماع این خبر وزیر پورش
 کرده در لداخ رسید و را به مذکور جموں کرده مورتیجیس را بر منصب را به کی استقلال
 بخشیده و انتظام آن مقام به کام دل کرده در جموں معاودت نمود. بعد چیت دگاه
 مرتبه ثالث وزیر عزیمت لداخ بخاطر آورده در آشنای راه خبر شنید که نیرانگ
 کاردار در اس از دست را به علی شیر والی کرتاشک کشته شد. و رحیم خان پشکومه
 از در اس مفور شده نزد احمد شاه پناه یافت. از آنجا وزیر را به تدبیر به تسخیر
 قلعه اسکر دو که از تجهیزات افراسیاب خان پشکی به قلعه اهرمن موسوم بود
 یلغار نمود. و قلعه اهرمن در محاصره گرفت. علی شیر عفو تقصیرات خواسته در
 پناه درآمد. احمد شاه فرزند خود محمد شاه سبوق الذکر برای استشفاع نزد
 وزیر فرستاده اما آن خواست وزیر از را به احمد شاه و از اکایران ملک نذرانه
 شایان گرفته معذور داشت و رحیم خان پشکومه خفه کرده بکشت ^{۶۹۱}

از آنجا. مدین شاه با جمعیت سپاه به تسخیر قلعه به صورت تعیین ساخت.
 و به جبار خان مرزبان آنجا را قلعه متحصن ساخته تابست روز او را محاصره نمود.
 چنانکه را به محصوره در عهد میانگه مطیع را به لاهور شده بود به خاطر آن از مرزبان

^{۶۸۸} صحیح "میان سنگه" است (گلاب نامه صفحه ۲۴۹) : ^{۶۸۹} (گلاب نامه صفحه ۲۴۹)

^{۶۸۹} و بموجب تحریر گلاب نامه صفحه ۲۴۹ "ندان سنگه" :

^{۶۹۱} گلاب نامه صفحه ۲۵۰ :

لاهور گلاب سنگه رانته شد و شدید رسید موجب آن راجه حضوره بدستور بر
حکومت خود منتقل مانده مدین شاه بجانب اسکر دو رجعت نمود پس وزیر با
تدبیر بطرف لداخ نهضت کرده و مورخین به تهمت عدم ترسیل ضروریات
محبوس داشته ملک لداخ در انتظام خود در آورد در سنه ۱۸۹۸ راجه گلاب سنگه یک
پلاٹن سپاهان قواعدان و سه ضرب توپ را در لداخ رسانیده وزیر را فرمان
پیش قدمی فرستاد بنا بر آن وزیر زور آور سنگه با جمعیت پانزده هزار سپاه
سوار و پیاده بجانب لاسه پورش نمود و دوازده منزل راه قطع کرده بمقام "گھر"
که سرحد لاسه بود رسید با مخالفان به جنگ پیوست و پسران سنگه با چند
افسر دیگر کشته شد بعد حرب و ضرب شدید مخالفان هزوم گشته مال و
متاع بسیار در قبضه وزیر افتاد.

ازان به راه هشت روز در چهار روز قطع کرده در مان تالاب رسید
و بیک تاخت قلعه گردنگ مفتوح ساخته قلعه پوزنگ نیز تسخیر نموده و در آن
بها قلعه جدید در یک ماه تیار کرده در مان تالاب مراجعت فرمود در آن اثنا
چون کجوت یا لشکر فراوان از لاسه آمده قلعه گردنگ را قبضه نمود وزیر عیال خود در
لداخ فرستاده خود به مقابله غنیمت پای استقامت افشرد و مقارن آن حال
برودت هوا و بارش برف اشتعل نمود و در کربت محاربت وزیر د شجاعت
داده با جمیع لشکر خود ۱۸ ماه مگر سنه ۱۸۹۸ ب در جنگ کشته شد و از لشکریان
او همگی بیست و پنج کس در لداخ و ایس رسیدند.

۶۹۲ گلاب نامه صفحه ۲۵۰

سنه ۶۹۳ بقول دیوان کربا رام مان تالاد که موسوم به مان سراسر است (صفحه ۲۵)

هفته بستی رام که فغانید از قلعه پوزنگ بود از راه الموڑه در محمول رفت پس
افواج لاسه برلداخ پورش آورده مورنجین و احمد شاه والی اسکردو و زمینداران
آن طرف بالشکر لاسه اتفاق کرده پلاٹن پہلوان سنگمکیدان و گوران قتا - در محاصره
گرفتند و شش رابن خبر ۱۲ ماه پھاگن به گوش ہہارایہ رسیدہ فی الفور - دیوان ہہرچند
و وزیر رتنون با جمعیت شش ہزار سپاہ در موسم سرما بہ مدافعت غنیم با مور
ساخت و شیخ غلام محی الدین ناظم صوبہ کشمیر رسید - در پانزدہ یوم دہ ہزار نفر
زمیندار بابت بار برداری ہمراہ عسکر فرستاد -

پوں لشکر ہہاراج در کرگل رسید - با مخالفان بہ جنگ پیوستند و در
حملہ اول از جنود مخالفان سہ صد کس بہ قتل آوردند و زیادہ از سہ ہزار کس در
دریا غرق کردند -

دیوان از ان ہا کو پیچیدہ درلداخ رسید مخالفان از محاصره بہ خواستہ مقبور
گشتند و در انہای راہ بخشی اچھوٹ و کرن شاہ با جمعیت ہزار کس استقامت
کرده در گونپہ چمراہ متحصن شدند و ازیں طرف دیوان بلفار برده بہ محاصرہ مخالفان
پرداخت و فراتر پستہ تنوپ رسانیدہ گولہ باری کردن گرفت - و نیز آب جوئے
کہ در میان قلعہ جاری بود از بالا بند نمود - محصوران بعدم آب بے تاب گشتہ جوای
زلال امان شدند پس اچھوٹ و کرن شاہ یا جمعہ کثیر از گونپہ بر آورده در

۶۹۳ دیوان کریارام از ذکر بیخ و تعداد صحیح و سلامت و پس شدگان درلداخ خاموشی
اختیار کرده است - (صفحہ ۲۵۵)

۶۹۵ گلاب نامہ کریارام ص ۲۵۸ -

۶۹۶ شیخ غلام محی الدین ہوشیار پوری کہ از طرف سرکار لاہور دریں ایام بہ نظامت
منتخبین شدہ بود (گلاب نامہ صفحہ ۲۵۸) -

لداخ محفوظ داشتند آنها بعد عرصه سه روز هارسان خود را قتل کرده گریخته رفتند لشکر دیوان دیال آن را دیده در عرض راه به جنگ پیوستند و از گروه مخالفان یک صد سپاه کشته شد چهار صد اسیر گشتند.

بعد چند گاه بخشی چکنوٹ مع شش هزار سپاه و یک ضرب توپ باز یورش آورده بفاصله سی میل از لداخ چھاوئی تر بیض ساخت. دیوان با لشکر دلاوران یلغار کرده معسکر مخالفان را یلغار نمود و هنگام شب معاندان شب بخونی آورده تا عرصه چهر گهری آتش محاربه افروختند. عاقبت لشکر غنیم در چھاوئی محصور گشته لشکر دیوان به محاصره آن پرداخت تا هشت روز جنگ تا نیم بود محصوران سناچه های باروت را آتش داد. در فوج دیوان انداختند. حجاز سنگه کیدان باسی صد دیوان به شعله آن سوخته شد. عاقبت دیوان با تدبیر از بالا آب جوی سر کرده چھاوئی مخالفان را طوفان ساخت و به کثرت آب لشکر غنیم بے تاب شده در زیر دامن امن درآمد و سلاح و سلب انداخته مقرر شدند.

بخشی چکنوٹ و کرن شاه اسیر کرده در نسیم باغ پیش مہاراج فرستادند مہاراج از کرده مخالفت مصالحت فصل دانسته افسران مذکور را خلایع فاخره سرفراز کرده رخصت انصاف بخشید. دیوان هری چند از آن یار اسکرده رفته راجه احمد شاه را گرفتار کرده در جیون فرستاد پس رفق و رفیق و انتظام آن طرف بکام دل نموده باغبان اطراف را گوشمالی کرده اعتبار و اقتدار بهم رسانید و با افسران لاسه بنا بر حکم مہاراج بای مصالحت مفتوح دہشتہ فیما بین عہد نامہ موقوف نموده منحصر فرمود.

نقل عہد نامہ این است
نایاب افسران لاسه بیکه کون دوم بخشی

بیستون افسران خاقان چین و از طرف بهارام
 صاحب بهادر گلاب سنگه جی دو افسر یکدیگر
 هری چند دوم دزیر رتوں در مجلس صلح و عهد
 پیمان با اتفاق همدیگر نشسته و طریقه سر رشته
 دوستی بصاف باطنی جان بین و اقسام قسم های
 توخچ صاحب یاد کرده چنین قرار داد مقرر شده
 که رابطه اصلاح و صلاح و احداث گلی بهارام صاحب
 بهادر و خاقان چین و لاله گور و صاحب لاله والا
 از روی صفائی باطنی ابتدای حال تا ابد الهی مستحکم
 و مربوط خواهد بود بحضور توخچ صاحب بوجهی فرق
 و قصور نه خواهد شد و آن چه که حد و دملک لداخ
 از قدیم مقرر است همراه آن گاه می واسطه و غرض
 نیست - اجرای پشم شال چائی بموجب آیین قدیم
 از راه لداخ خواهیم ساخت - آن که سود اگران
 لداخ در اطراف می مای آیند آن را راضاحت
 نخواهد شد - درین باب سر و خلاف نمی سازیم -
 برین و قول توخچ و قاطری و لپسی و میان
 خوشحال چوه گواه اند - تاریخ ۲۸ ماه اسفند ۱۸۹۹ بمصر

فقط

۶۹۷ در گلاب نامه این لفظ "سیجو" مذکور است (صفحه ۲۶۸) :

۶۹۸ که پازم تاریخ مزبور ۲۸ ۵۱۸۵ اسفند ۱۸۹۹ بیان کرده است (گلاب نامه صفحه ۲۶۸)

از آن وقت باز راجه جیون قابض قلمرو دلاخ یکمال استقلال مانده تجارت
را ترقی فرمود و در سال ۱۹۴۹ در دلاخ از جانب برش گورنمنٹ جائنٹ کشن مقرر
گشته آمد و رفت تجارت و سفارت با کسند ترقی پذیرفت -

تبت خورد یعنی اسکردو که بزبان کشمیری آن را ژیره پٹن می گویند
از خط کشمیر با بین شرق و شمال بمسافت یک صد و پنجاه و یک میل میان دره
وسیع ریگستانی آب و هوادل کشاست - رفعت آن از بحر محیط هفت هزار و
بست و چهار فٹ فصل پیداوار آن جاشالی همگی قریب یک صد خروار و جنس
گندم و جو و گال و ارزن و ترنبه بسیار - زرشک و سجد و توت و زیره سیاه
وافر و زرد آلودی شیرین مغز از حد متکاثر خشک کرده با طراف می برند - و دریای
را بسند در میان آن می گذرد - برف قلیله می بارد - ساکنان آن جا سابقه تمام
سنی بودند و در سال ۱۹۵۵ به تهنذیب و ترغیب بمشرف عسکری به مذہب

۱۹۹۹ مولوی شمس علی خان لکھنوی در تاریخ جیون دریا ست لکھنوی مہاراجہ گلاب سنگھ
صفحه ۲۹۳ درباره اشاعت اسلام در اسکردو می نویسد کہ در کشمیر اشاعت مذہب اسلام
در آغاز قرن ہشتم ہجری کسری فقر اسلام کہ سر بر آورده آنان حضرت امیر کبیر میر سید
علی ہمدانی انداقع شدہ بود - بعد از ان خواہر زادہ ابشاں جناب سید محمد نور بخش تختیت
خلیفہ اش وارد بلتستان شد و تکمیل تبلیغ مذہب محمدی دریں خطہ کرد - وفات سید
محمد نور بخش بنا بر کتابیکہ کہ بقول مولوی شمس علی خان در بلتستان افتادہ در ۸۶۹ ہجری
واقع شد - سید مزبور خود سنی المذہب بود - اما وقتیکہ حضرت مشرف الدین عراقی
از ملک خراسان بوجہ عقائد خود بہ ہجرت مجبور شدند در ۸۷۰ ہجری بعد محمد شاہ وارد کشمیر
گشت - سید محمد بہینگی کہ مدار المہام محمد شاہ بود بہ جبر او را از کشمیر بدر نموده بطرف اسکردو
اخراج کرد - حضرت مشرف الدین عراقی چون در اسکردو رسیدند خود را خلیفہ
(بقیہ بر صفحہ آیندہ)

شیعه نوربخش شده اند. و زنه‌های آن جا اکثر فاحشه اند و از طرف شوهران ^{معا} نعت ندارند و با مردم لداخ هم زبان هستند اندک متفاوت. برگشت مشموله آن شکر. کرس کپیلو. تولی. خرمنگ. روند. پرکوٹ.

از قدیم راجهای مسلمان که خود را از اولاد سلطان سکندر کاشغری میدانند در آن جا حکومت می کردند و بعضی اوقات متابعت راجهای کشمیر هم می نمودند و در عهد سلاطین کشمیر طوق مطاوعت بگردن انداخته با بگزار آن ها شده بودند و در عهد چکان خود سر شده در زمان شاهان مغلیه باز تابع کشمیر شدند و در عهد

[مستل] سید محمد نوربخش ظاهر گردانیدند ظاهر است که اشاعت مذہب امامیه مزبور منت آنجا نباشد است مسئله عقائد سید نوربخش بذاته در معرض اختلاف است. بنا بر قول مرزا جبر و دو غلات مؤلف تاریخ رشیدی فرق مابین فرقه امامیه و شیعه را نوربخشیه این است که معتقدان مؤخر الذکر علاوه از روادشتن سب اصحاب ثلاثه دام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه فاطمه سید محمد نوربخش را مهدی و صاحب امر وقت می شمارند.

(حاشیه امین اکبری جلد دوم مترجمه جیرٹ صفحہ ۳۵۲)

شاه غالباً دعوی مزبور بنا بر حمله ایست که سلطان سید خان دالی کاشغری در ۹۳۹ بر اسکردو کرد چنانچه بقول مولوی حشمت علی خان لکهنوی معتقد تاریخ رشیدی می نویسد که سلطان سید مزبور در حمله اول شکر یکے از برگنه جات اسکردو است فتح نمود. (تاریخ جموں و ریاست رائے مظفوه گلاب سنگه صفحہ ۴۹۸) لیکن از شجره نسب راجگان اسکردو و استوار ادعائے شان بر پایه ثبوت نه رسیده است.

شاه و این در عهد جلال الدین اکبر. و قتی که راجه اسکردو علی رائے در ۹۹۵ مطابق ۱۵۸۵ بمحضت اکبر التماس نمود که دخترش بجائے عقد شهنزاده سلیم قبول شود از آن وقت تعلق اسکردو به سلطنت دہلی قائم شد (تاریخ جموں ریاست رائے مظفوه صفحہ ۵۰۴)

افا غنه باز بطور خود حکومت میکردند و در ۱۲۵۳ هـ راجه احمد شاه مرزبان آن جا بود پسر
دوش محمد شاه نام از پدر خود برگشته در پیش میان سنگه کرنیل پناه گرفت و میان سنگه
پرگنه تلبل او را جاگیر بخشید. و قتیکه وزیر زور آور سنگه بر لداخ قبضه کرد. محمد شاه
از تلبل گریخته در لداخ نزد وزیر رسید. احمد شاه با ستامع این خبر لشکر کشیده فرزند
منخوس خود اسیر کرده پا برهنه در اسکرده و رسانید. زور آور سنگه از روی غیرت بالشکر
کثیر پوش کرده اسکرده را قبضه نمود و خانه احمد شاه را غارت ساخت و بعد مواخذ
نذرانه کثیر حکومت اسکرده احمد شاه را بدستور مسلم داشت و خود سمت لداخ رجعت
نمود و احمد جیو و محمد علی خان پسران احمد شاه که به امید امداد در کشمیر پیش میان سنگه
گریخته آمده بودند میان سنگه هر دو برادر اسیر کرده نزد راجه گلاب سنگه
در جموں فرستاد.

و قتیکه وزیر زور آور سنگه در عزیمت مان تلا و مقبول مردمان اسکرده و قاندار
او از قلعه کشیده قید نمودند و اسباب و اسلحه او غارت ساخته در ملک خود تا دو
سه ماه باز حکومت کردند با ستامع این خبر راجه گلاب سنگه افواج قاهره به سبیل
کو بهامه فرستاده در ملک ولول انداخت و شیخ غلام محی الدین هم افواج خود مع جنود
راجه های کهک و بمبه به معانت آن با تقیین ساخت و پنج شش هزار نفر زمینداران کشمیر
برای یاری برداری همراه داد چون بطور بلغار در اسکرده رسیدند دیوان هری چند هم
از لداخ پوش آورده اسکرده را یکدم قبضه نمودند و مخالفان را قتل کرده احمد شاه بمه عبال
۱۲۵۳ هـ بهید اعظم خان دالی شفر راجه مزبور از صف حکومت افغانان استفاده نمود. اولاً بر
اسکرده قابض شد و بعد اعلان استقلال و آزادی خود نمود.

(تاریخ جموں و بیاست باء ملحقه صفحہ ۵۷۳)

۱۲۵۴ هـ بقول موسیو ژرپو در ۱۲۵۴ هـ (نادر در سیر بر آف اندیا صفحہ ۳۶۳)

در جوں فرستادند و قلعه اهرمن را مسخر نمودند احمد شاه خود در جوں وفات یافته پسرش
محمد شاه را در جبعیت از اسکرد و مقر داشتند و انتظام ملک بطور خود نمودند.

گوپنز و تیل - دو پرگنه است در میان دو دره صغیر به مسافت ۲۵ میل از
کشیر سمت شمال به مسافت ۷۰ میل رفعت آن از بحر محیط ۷۸۰۰ فٹ تا شش ماه
از برف پرخی باشد نهایت سرد سیر موجب آن بخ و گندم در آن جا پیدا نمی شود
همگی گال وارزن و ترنبه کاشت می کنند - دریای کرشنه گنگا میان آن می گذرد -
همیشه شامل کشیر می باشد مردمان آن جاسنی بزبان کشیری هم سخنان می کنند -

حضوره - یک پرگنه است از کشیر سمت شمال به مسافت ۴۷ میل - رفعت
آن از بحر محیط ۷۸۵۳ فٹ - از کرده گوپنز برف کمتر بارد - بخ و گندم زرع می شود
مردمان آن جامفلس و خنت کش چرکین بذهب سنی - از تعمیرات سابقه قلعه خام
در آن جا موجود - و در نواحی حضوره کوه الوند یعنی تنگا پربت که رفعت آن ۲۶۳۰ فٹ
می نویسند همیشه برف می باشد و در میان این پرگنه ایل نام یک دریای ریل جاری
است که شامل اباسند می گردد - این ملک اکثر اوقات شامل کشیر بوده است گاهی در
تصرف راجه اسکردو می بود و از عهد سگال بدستور شامل کشیر است -

گلگت و پونیال - از کشیر باین شمال و مغرب یافته می شود بعد مسافت
آن از کشیر ۳۳ میل برکناره شمالی اباسند در میان دره که وسعت آن پنج شش میل
باشد واقعست - رفعت آن از بحر محیط ۷۸۰۰ فٹ فصل بخ و گندم و اجناس رسمی و

لش مرسیو و یونا بر تحقیقش نام اصلی گلگت گلگیت چنانکه نزد االیان این مقام مشهور است
ضبط نموده است و گلگت لفظی است که نزد اقوام غیر مثل هندیان و کشیریان و فرنگیان متداول

است (ناردرن بیر بر آف انڈیا صفحه ۴۰۶) :

شده دریلے سندھ : لایحه ناردرن بیر بر آف انڈیا صفحه ۴۰۹ :

ابریشم در آن جا متکون می شود میوه انگور و شفتالو و توت بخوبی بالیده می باشد
از ریگ دریای اباسند ذره بلای طلا خاک شوی کرده دریا بند و در زمستان
برف نمی بارد - مردمان آن جا اندک صاف طبع و خوش وضع بندهب شیعه و سنی
جموعند سابقه را چه گشته آن طرف همیشه در آنجا حکومت می کردند و در میان
قلعه با سکونت داشته در بغاوت و غارت گری خود را بهادر می دانستند - بعضی
اوقات مغلوب گشته بحاکم کشمیر رجوع می داشتند چنانچه در عهد شاهان چغت
شاه شامل صوبه کشمیر شده بودند و در عهد افغانه خود سر شدند و در عهد سنگان لاهور
محمد خاں در آنجا حکومت میکرد - و سلیمان شاه مرزبان یاسین یورش کرده محمد خاں
را از میان برداشته گلگت مفتوح ساخت - بعد از آن آزاد خاں ملکدار پونیال سلیمان شاه
را قتل کرده متصرف گلگت شد - پس از آن طبر شاه والی نگری آزاد خاں را از جان
گذرانیده عروس حکومت گلگت بکنار آورده در شبستان عدم آسود - فرزندش

۷۷۰۰ ایضا صفحه ۴۰۹ *

۷۷۰۰ صاحب زاد درن بهریر آف کشمیر باشندگان گلگت و استور را در مذہب خود بسیار ضعیف
قرار داده است چنانچه تا زمان ۱۲۵۲ هجری مردمان استور مردگان خود را مانند اهل هندو می سوزانیدند
۷۷۰۱ این را به ما بنا بر تحقیق موسیو ڈیو و مولوی چشمت علی خاں از قوم ترا خاں یا تراکان بوده اند -
موسیو ڈیو بنا بر روایت قومی گلگتیاں تراکان مورث اعلیٰ این خانواده را مرد مخیر العقول نوشته است
اما مولوی چشمت علی خیال دارد که این لفظ ترکی است و اغلب این است که در زمان قدیم خاندان مزبور
از یار قند آمده متوطن گلگت شده باشد (زاد درن بهریر آف کشمیر صفحه ۴۳۵ و تاریخ جوں دیپتای
مفتوحه بهار اجداد گلاب سنگه صفحه ۷۶۸) * ۷۷۰۰ یعنی در ۱۲۵۲ هجری موسیو ڈیو می گوید که در وقت
در گلگت پنج کس حکمران بودند باین تفصیل :- (۱) سلیمان شاه دریاسین (۲) آزاد خاں در پونیال
(۳) طبر شاه دنگر (۴) گور رحمان یا گوهر امان دریاسین - (۵) کریم خاں برادر شاه سکندر *

سکندر خان متصرف ملک پدر شاه گوهر امان پسر سلیمان شاه او را قتل کرده بر
حکومت گلگت تسلط یافت و در ۱۲۵۵ هجری قمری خاں برادر سکندر خان مقتول بجانب
غلام محی الدین ناظم خطه ریوع نموده نطوشاه و متهم آداس با فوج بسیار به معاونت
او در گلگت رفت و بعد معرکه و جدال گوهر امان در پونیال مفور شده کریم خاں
بحکومت گلگت مسلط گشت و نطوشاه قلعه دار و مددگار او در انجا مانده و متهم آداس
و پس آمد پس نطوشاه بحکومت عملی باراجا آس سواد موانست و موافقت کرده دختر
گوهر امان ب عقد نکاح خود در آورده و دختران راجه بائی و نوزی و نگری با فرزندان
نود نامزد کرده رسوخ و امنیت بهم رسانید.

و در ۱۲۶۱ هجری در انقلاب حکومت سنگان نطوشاه تھاندار خود به معاونت کریم خاں
در گلگت گذاشته خود در پنجاب آمد و با چهار راجه گلاب سنگھ رابطه ملازمت خود محکم کرده
۱۲۷۰ هجری دکتور لیت نرسلیمان شاه را بخلاف رائے حسن غم گوهر رحمان نوشته است - بریں وجہ
نتوان گفت کہ کدام یکے ازیناں درست است :-

”گوهر رحمان پسر ملک ایمان مردے ظالم بود میسیدو ڈیرو اورا ستمگر
ترا از تھیلو ڈر جمشی قرار داده است - گویند کہ او وقتے بچہ شیر خواڑا در ہوا
انداختہ بشمشیرش دو پارہ ساخت بچہیں گویند کہ او مردے را قتل نموده
جسمش را برائے سگان داد و از دفن کردنش منع نمود“

(ملخص از ناردن بیر بر آف انڈیا صفحہ ۴۳۷)

۱۲۷۰ هجری دست تھو شاه است - این مرد در عہد ہمارا راجہ ولیپ سنگھ حکمران پنجاب در افواج سکھان
عہدہ کونٹلی داشت بنا بر قول میسیدو ڈیرو مردے بود سپاہی پیشہ و بہہیں وجہ از مرکز لاہور بمقابلہ
گوهر رحمان فرستاده شد کہ دران ایام مرکز فساد در گلگت و نواحی آن بود تھو شاه از سادات بود و
از شہر گوہر انوالہ پنجاب (حال پاکستان) تعلق داشت ۱۲۷۳ هجری ناردن بیر بر آف انڈیا صفحہ ۴۳۷ :-

بر حکومت گلگت بهرامی دو کس از صاحبان انگیز در گلگت رسید - راجه هونزی
 به سبب همراه آوردن صاحبان انگیز از نطو شاه رنجیده خاطر شده مع کریم خان
 هر دو از تیغ گذرانید و چند موضع گلگت را غارت کرده منهدم گردانید -
 گوهر امان که سر زبان پونیال و یاسین بود بامداد ساکنان ^{۴۱۶} دلیل محال گلگت را قبضه
 کرد - چهار راجه جیوش ^{۴۱۷} و دو کالم فوج از کشمیر تقنین ساخته و از حضوره و اسکرده و افواج جمع
 کرده گوهر امان را از گلگت هنروم گردانید چند بے بغیر فساد و عناد بسر آمد و در گلگت
 بهویپ سنگه ^{۴۱۸} کماندار فوج و سنت سنگه ^{۴۱۹} تهماندار بود - در آن حال فرزندان گوهر امان که

^{۴۱۲} بنا بر تخریر موسیو ڈیر یو صاحب این دو کس فرنگی لفظت و از آگ نیو وینگ هندی بنگال
 بودند - غرض این هر دو در گلگت مقصد سیاسی بود - سیاحان مزبور از راجه هونزه استدعا
 نمودند که آن تزار در سیاحت علامه اش اجازت باشد لیکن راجه ازین امر قطعا انکار نمود -
^{۴۱۵} بقول ڈیر یو صاحب تهموشاه و کریم خان از دست راجه هونزه مقتول نه شدند بلکه این هر دو
 کس در راجه گلگت در معرکه خلاف راجه هونزه بود مقتول گشتند (نادر درین سیر بر آف ایلیا صفحہ ۴۳۰)
^{۴۱۶} دلیل -

^{۴۱۷} مراد از چهار راجه گلاب سنگه آنجهانی -

^{۴۱۸} موسیو ڈیر یو از لفظ "هنروم" سکوت اختیار کرده است - بیانش درین امر این است -
 "بعد چندے محاربه و قتال بر شتر اٹ حالات سابقہ سیاسی مابین
 فریقین صلح واقع شد" (ایضاً صفحہ ۴۴۱)

^{۴۱۹} ڈیر یو صاحب بهویپ سنگه را کماندار افواج محفوظ یونچی و استور قرار داده است -
 (ایضاً صفحہ ۴۴۱)

^{۴۲۰} درین جا بیان ڈیر یو صاحب متضاد گشته است از یک معلوم می شود که رهنمائے این هم خود گوهر امان
 بود و از دیگر که سر غنہ اش برادرش و فرزندانش بودند ازین جهت نتوان گفت که کدام یک از اینان صحیح است -

ملک ایران و میر قلی و میر غازی و پهلوان بهادر پوتند یا مردمان دارد و ده یونیزی و غیره
 اتفاق کرده بر کوه نبله دار بهوش ^{۴۲۴} که را سه چهار روز در میان گرفته بمعه یک هزار و یکصد
 نفر سپاهان از تیغ گذرانیدند و دو صد سپاه اسیر کرده ^{۴۲۵} سلمان نموده فروختند بمکی یک
 غورت به تنسک دم کاو از ابا سنده جور کرده در بهوشی رسید ^{۴۲۶} گوهران در گلگت
 ریاست حکومت افرشته فوج هزارج در بهوشی انتظار وقت میداشتند ^{۴۲۷}

بعد وفات گوهران در ^{۴۲۸} مرزبان جوی سنکده یا فوج بسیار
 برای تسخیر مملکت تعیین ساخت و متمردان تاب مقاومت در خود ندیده مقرر
 شدند دیوی سنکده تا حدود یاسین تسخیر کرده ^{۴۲۹} قلمت شاه فرزند سلیمان شاه
 بر حکومت یاسین نشاندید عیسی بها در حکومت پوتیال بخشیده رجعت نمود و در ^{۴۳۰}
 فرزند گوهران باز علم بغاوت افرشته مسطر پیشت صاحب را قتل نمود و هزارج

سال ۱۲۱۰ تیله دهر

^{۴۳۱} لفظ مسلمان نموده از حسن است که کتاب "نار درن بیر بر آف اندیا" که یکم از
 مافذ ای حسن است درین محل سکوت نموده است - بیانفش دیو امر دین است :-

"کما بیش یک هزار نفر مقتول و یک صد یا دو صد اسیر گشته

بجثیت غلام فروخت شدند" (البصا صفحہ ۴۴۲)

^{۴۳۲} نار درن بیر بر آف اندیا صفحہ ۴۴۰ - ژرید صاحب مزید نوشته که زن منور را
 از طرف حکومت کشمیر و قلیقه مقرر کرده شد -

^{۴۳۳} نار درن بیر بر آف اندیا صفحہ ۴۴۱ :-

^{۴۳۴} دست ای حسن است که واقعه منور در ^{۴۳۵} ۱۲۰۰ هجری بود زیرا که سن انگلیسی که موسیو

ژرید متعلق این واقعه نوشته است ۱۸۶۰ است :-

^{۴۳۶} ملک ایمان :-

رتبیر سنگه عسکر ظفر اثر به افسری جنرال هوشیار تعیین کرده ساکنان یاسین با قتل عام
نمود و ملک مان در جنرال مفور گشت و هشیار به کمال دلوله و اقتدار رجعت نمود -

ایضا از کوhestan سمت شرقی از گلگت در میان دره سنگلاخ دو علاقه است
یکه هونزی برکناره شمالی ابا سنده دوم نگری بر ساحل جنوبی آن که به سبب صوبت راه
همیشه خود سرحی باشند و در بهرنی و قزاقی چالاک - راه یار قند را بیشتر غارت می
کردند - همه اهل تشیبه - چهار اید رتبیر سنگه همراه آن با برف و مدارا صلح و صدا
داشته متقاعد خود گردانید -

ایضا از گلگت بطرف مغرب ملک دلیل واقع است همه باسی المذهب چهاراج
رتبیر سنگه در ^{۱۲۸۳} ه افواج قاهره با افسری وزیر زور آور سنگه و کرنیل بی بی سنگه
برای تسخیر آن بلاد مامور ساخت و مخالفان تاب مقاومت در خود ندیده مفور شدند -
هنر بران کینه و ردات را در داده رجعت نمودند و در حین مراجعت به باعث نزول
برف فوج چهاراج را زحمت بسیار عاید گشت -

ایضا از گلگت بطرف شمال دو محال است یکه یاسین دوم جنرال که همیشه خود
بودند در غارت گری و برده فروشی منازل گلگت و حصوره و غیره اطراف را همیشه غارت
مردمان را می فروختند - چهاراج رتبیر سنگه در ^{۱۹۱۶} ه ملک یاسین را

^{۱۲۸۴} ه نادر درن بیر بر آف اندیا صفحہ ۴۷۴

^{۱۲۸۵} ه مطابق ^{۱۲۸۴} ه - بقول موسیو ژیر بوجهم مزبور در ماه شهریست مذکوره وقوع پذیر شد
کولونل بک سنگه و وزیر زور آور و برادر پور در دیریل رفتند - از طرف ملک ایمان پسر
گوهر رحمان قدس مزاحمت کرده شد - لیکن با آآخر شکست خورده بوقت برقرار نهاد -
(نادر درن بیر بر آف اندیا)

^{۱۲۸۹} ه محال بفتح میهم و حاء در کشیری بمعنی ضلع مستعمل می شود :

قبضه نمود عاقبت با ملک انان دالی چترال صلح و عهد و پیمان به وقوع آمده بنا بر آن ملک یاسین به مراعات او در تصرف فرزندان گوهر انان و گذاشتند و غارت گری و برده فروشی و بغی و عناد از آن باز رفع شد.

دراوه و کرناوه - از کشمیر سمت شمال مغرب میان اود و دره در پرگنه واقع است دریای کرشنه گنگا میان آن می گذرد - در آن جا اجناس زیاده و مکانی قبیله شالی پیداوار می باشد مردمان آن طرف شستی بعضی هستند.

در سابقه این دو محال همیشه شامل کشمیر بوده است چنانچه در زمان چغتای خراج این هر دو محال در انتخاب صوبه داران کشمیر مقرر می بود - شایان در آنیه هر دو علاقه در جاگیر محمود خان مرزبان مظفر آباد بخشیدند - ناصر علی خان فرزند محمود خان مدله العمر خود در آن جا حکومت می کرد - بعد از آن پسران او منصور خان معز الدین خان به استقلال تمام ایام فرمان دهی خود بسر بردند - و در عهد سنگان شیر احمد خان پسر منصور خان در معرکه گهوڑی به معاونت حسین خان بوشن بغاوت پوشیده بود عاقبت الامر به عجز و انکسار ملحق و فرمان بردار گشته از میان کشمیر مع برغال پیشکش نمود و بعد تنزل سنگان طوق اطاعت چهار جا کلاب سنگه به گردن انداخت - اما به اقدام ایام نخست در سنه ۱۲۸۱ هجری به نسبت یکم از ملازمان چهار جا مدارا نمود بنا بر آن برای تادیب او افواج قاهره مأمور گشت و آن تنگ حوصله قرار نموده - ملک محروسه او شامل کشمیر گشت - بعد چند سالی شیر احمد خان بواسطت

سنه تحقیق مولوی حشمت علی خان عفو تقصیرات شیر احمد خان بواسطت پسرش عظیم خان رونمود حقیقت این است که چون شیر احمد خان بار دوم از افواج چهار جا به بنیر سنگه به عزیمت خود پسر خود عظیم خان را ملاقات کرد که در پیبری سبب تکالیف من گردی - اما من باین شورش تیار نبودم عظیم خان متاثر گشت و خفیه نزد چهار جا به بنیر سنگه آمد و گفت (بقیه بر صفحه دیگر)

گورنشت پنجاب و در ذیل آنان در آمده چهار جگه بتبر سنگد شطای به خطا بخشید
و از دیوه سرچند قریه جاگیر او مشخص گردید.

شاردا - مختصر مقامیست برابر کرشنه گنگا از پرگنه در او ده سمت مشرق
از کشمیر به مسافت یک صد میل سمت گوشه شمال و مغرب - اهل هندو آن را
متبرگ می دانند - از قدیم مندر شاردا در آن جا موجود.

داردو - ملکه است وسیع در میان کوهستان منبع از شاردا تالیب دریای
اباسند غالباً به مسافت دو صد میل ساکنان آن طرف مثل وحشیان بر قلال جبال
بود و باش می دارند - و در هنر فی و غارت گری معروف همه هاستی متفقد هستند -
عالمان خود را متابعت می سازند و با اهل یوسف زمی مشابهت می گذارند - لباس
نبلی را بپوشند می دارند - درین ملک چیلای تنگیر - پلن - فولی - گور - تنجا - سیاس
کافان و غیره مقامات مشهوره است - شاهان مغلیه در عهد خود برفق و مدارا
تابع خود کرده بودند و در عهد افغانه خود سر شده در غارت گری پچالش می کردند -
چهار جگه گلاب سنگه در ^{۱۲۶۵} ^{۱۲۶۶} ^{۱۲۶۷} ^{۱۲۶۸} ^{۱۲۶۹} ^{۱۲۷۰} ^{۱۲۷۱} ^{۱۲۷۲} ^{۱۲۷۳} ^{۱۲۷۴} ^{۱۲۷۵} ^{۱۲۷۶} ^{۱۲۷۷} ^{۱۲۷۸} ^{۱۲۷۹} ^{۱۲۸۰} ^{۱۲۸۱} ^{۱۲۸۲} ^{۱۲۸۳} ^{۱۲۸۴} ^{۱۲۸۵} ^{۱۲۸۶} ^{۱۲۸۷} ^{۱۲۸۸} ^{۱۲۸۹} ^{۱۲۹۰} ^{۱۲۹۱} ^{۱۲۹۲} ^{۱۲۹۳} ^{۱۲۹۴} ^{۱۲۹۵} ^{۱۲۹۶} ^{۱۲۹۷} ^{۱۲۹۸} ^{۱۲۹۹} ^{۱۳۰۰} ^{۱۳۰۱} ^{۱۳۰۲} ^{۱۳۰۳} ^{۱۳۰۴} ^{۱۳۰۵} ^{۱۳۰۶} ^{۱۳۰۷} ^{۱۳۰۸} ^{۱۳۰۹} ^{۱۳۱۰} ^{۱۳۱۱} ^{۱۳۱۲} ^{۱۳۱۳} ^{۱۳۱۴} ^{۱۳۱۵} ^{۱۳۱۶} ^{۱۳۱۷} ^{۱۳۱۸} ^{۱۳۱۹} ^{۱۳۲۰} ^{۱۳۲۱} ^{۱۳۲۲} ^{۱۳۲۳} ^{۱۳۲۴} ^{۱۳۲۵} ^{۱۳۲۶} ^{۱۳۲۷} ^{۱۳۲۸} ^{۱۳۲۹} ^{۱۳۳۰} ^{۱۳۳۱} ^{۱۳۳۲} ^{۱۳۳۳} ^{۱۳۳۴} ^{۱۳۳۵} ^{۱۳۳۶} ^{۱۳۳۷} ^{۱۳۳۸} ^{۱۳۳۹} ^{۱۳۴۰} ^{۱۳۴۱} ^{۱۳۴۲} ^{۱۳۴۳} ^{۱۳۴۴} ^{۱۳۴۵} ^{۱۳۴۶} ^{۱۳۴۷} ^{۱۳۴۸} ^{۱۳۴۹} ^{۱۳۵۰} ^{۱۳۵۱} ^{۱۳۵۲} ^{۱۳۵۳} ^{۱۳۵۴} ^{۱۳۵۵} ^{۱۳۵۶} ^{۱۳۵۷} ^{۱۳۵۸} ^{۱۳۵۹} ^{۱۳۶۰} ^{۱۳۶۱} ^{۱۳۶۲} ^{۱۳۶۳} ^{۱۳۶۴} ^{۱۳۶۵} ^{۱۳۶۶} ^{۱۳۶۷} ^{۱۳۶۸} ^{۱۳۶۹} ^{۱۳۷۰} ^{۱۳۷۱} ^{۱۳۷۲} ^{۱۳۷۳} ^{۱۳۷۴} ^{۱۳۷۵} ^{۱۳۷۶} ^{۱۳۷۷} ^{۱۳۷۸} ^{۱۳۷۹} ^{۱۳۸۰} ^{۱۳۸۱} ^{۱۳۸۲} ^{۱۳۸۳} ^{۱۳۸۴} ^{۱۳۸۵} ^{۱۳۸۶} ^{۱۳۸۷} ^{۱۳۸۸} ^{۱۳۸۹} ^{۱۳۹۰} ^{۱۳۹۱} ^{۱۳۹۲} ^{۱۳۹۳} ^{۱۳۹۴} ^{۱۳۹۵} ^{۱۳۹۶} ^{۱۳۹۷} ^{۱۳۹۸} ^{۱۳۹۹} ^{۱۴۰۰} ^{۱۴۰۱} ^{۱۴۰۲} ^{۱۴۰۳} ^{۱۴۰۴} ^{۱۴۰۵} ^{۱۴۰۶} ^{۱۴۰۷} ^{۱۴۰۸} ^{۱۴۰۹} ^{۱۴۱۰} ^{۱۴۱۱} ^{۱۴۱۲} ^{۱۴۱۳} ^{۱۴۱۴} ^{۱۴۱۵} ^{۱۴۱۶} ^{۱۴۱۷} ^{۱۴۱۸} ^{۱۴۱۹} ^{۱۴۲۰} ^{۱۴۲۱} ^{۱۴۲۲} ^{۱۴۲۳} ^{۱۴۲۴} ^{۱۴۲۵} ^{۱۴۲۶} ^{۱۴۲۷} ^{۱۴۲۸} ^{۱۴۲۹} ^{۱۴۳۰} ^{۱۴۳۱} ^{۱۴۳۲} ^{۱۴۳۳} ^{۱۴۳۴} ^{۱۴۳۵} ^{۱۴۳۶} ^{۱۴۳۷} ^{۱۴۳۸} ^{۱۴۳۹} ^{۱۴۴۰} ^{۱۴۴۱} ^{۱۴۴۲} ^{۱۴۴۳} ^{۱۴۴۴} ^{۱۴۴۵} ^{۱۴۴۶} ^{۱۴۴۷} ^{۱۴۴۸} ^{۱۴۴۹} ^{۱۴۵۰} ^{۱۴۵۱} ^{۱۴۵۲} ^{۱۴۵۳} ^{۱۴۵۴} ^{۱۴۵۵} ^{۱۴۵۶} ^{۱۴۵۷} ^{۱۴۵۸} ^{۱۴۵۹} ^{۱۴۶۰} ^{۱۴۶۱} ^{۱۴۶۲} ^{۱۴۶۳} ^{۱۴۶۴} ^{۱۴۶۵} ^{۱۴۶۶} ^{۱۴۶۷} ^{۱۴۶۸} ^{۱۴۶۹} ^{۱۴۷۰} ^{۱۴۷۱} ^{۱۴۷۲} ^{۱۴۷۳} ^{۱۴۷۴} ^{۱۴۷۵} ^{۱۴۷۶} ^{۱۴۷۷} ^{۱۴۷۸} ^{۱۴۷۹} ^{۱۴۸۰} ^{۱۴۸۱} ^{۱۴۸۲} ^{۱۴۸۳} ^{۱۴۸۴} ^{۱۴۸۵} ^{۱۴۸۶} ^{۱۴۸۷} ^{۱۴۸۸} ^{۱۴۸۹} ^{۱۴۹۰} ^{۱۴۹۱} ^{۱۴۹۲} ^{۱۴۹۳} ^{۱۴۹۴} ^{۱۴۹۵} ^{۱۴۹۶} ^{۱۴۹۷} ^{۱۴۹۸} ^{۱۴۹۹} ^{۱۵۰۰} ^{۱۵۰۱} ^{۱۵۰۲} ^{۱۵۰۳} ^{۱۵۰۴} ^{۱۵۰۵} ^{۱۵۰۶} ^{۱۵۰۷} ^{۱۵۰۸} ^{۱۵۰۹} ^{۱۵۱۰} ^{۱۵۱۱} ^{۱۵۱۲} ^{۱۵۱۳} ^{۱۵۱۴} ^{۱۵۱۵} ^{۱۵۱۶} ^{۱۵۱۷} ^{۱۵۱۸} ^{۱۵۱۹} ^{۱۵۲۰} ^{۱۵۲۱} ^{۱۵۲۲} ^{۱۵۲۳} ^{۱۵۲۴} ^{۱۵۲۵} ^{۱۵۲۶} ^{۱۵۲۷} ^{۱۵۲۸} ^{۱۵۲۹} ^{۱۵۳۰} ^{۱۵۳۱} ^{۱۵۳۲} ^{۱۵۳۳} ^{۱۵۳۴} ^{۱۵۳۵} ^{۱۵۳۶} ^{۱۵۳۷} ^{۱۵۳۸} ^{۱۵۳۹} ^{۱۵۴۰} ^{۱۵۴۱} ^{۱۵۴۲} ^{۱۵۴۳} ^{۱۵۴۴} ^{۱۵۴۵} ^{۱۵۴۶} ^{۱۵۴۷} ^{۱۵۴۸} ^{۱۵۴۹} ^{۱۵۵۰} ^{۱۵۵۱} ^{۱۵۵۲} ^{۱۵۵۳} ^{۱۵۵۴} ^{۱۵۵۵} ^{۱۵۵۶} ^{۱۵۵۷} ^{۱۵۵۸} ^{۱۵۵۹} ^{۱۵۶۰} ^{۱۵۶۱} ^{۱۵۶۲} ^{۱۵۶۳} ^{۱۵۶۴} ^{۱۵۶۵} ^{۱۵۶۶} ^{۱۵۶۷} ^{۱۵۶۸} ^{۱۵۶۹} ^{۱۵۷۰} ^{۱۵۷۱} ^{۱۵۷۲} ^{۱۵۷۳} ^{۱۵۷۴} ^{۱۵۷۵} ^{۱۵۷۶} ^{۱۵۷۷} ^{۱۵۷۸} ^{۱۵۷۹} ^{۱۵۸۰} ^{۱۵۸۱} ^{۱۵۸۲} ^{۱۵۸۳} ^{۱۵۸۴} ^{۱۵۸۵} ^{۱۵۸۶} ^{۱۵۸۷} ^{۱۵۸۸} ^{۱۵۸۹} ^{۱۵۹۰} ^{۱۵۹۱} ^{۱۵۹۲} ^{۱۵۹۳} ^{۱۵۹۴} ^{۱۵۹۵} ^{۱۵۹۶} ^{۱۵۹۷} ^{۱۵۹۸} ^{۱۵۹۹} ^{۱۶۰۰} ^{۱۶۰۱} ^{۱۶۰۲} ^{۱۶۰۳} ^{۱۶۰۴} ^{۱۶۰۵} ^{۱۶۰۶} ^{۱۶۰۷} ^{۱۶۰۸} ^{۱۶۰۹} ^{۱۶۱۰} ^{۱۶۱۱} ^{۱۶۱۲} ^{۱۶۱۳} ^{۱۶۱۴} ^{۱۶۱۵} ^{۱۶۱۶} ^{۱۶۱۷} ^{۱۶۱۸} ^{۱۶۱۹} ^{۱۶۲۰} ^{۱۶۲۱} ^{۱۶۲۲} ^{۱۶۲۳} ^{۱۶۲۴} ^{۱۶۲۵} ^{۱۶۲۶} ^{۱۶۲۷} ^{۱۶۲۸} ^{۱۶۲۹} ^{۱۶۳۰} ^{۱۶۳۱} ^{۱۶۳۲} ^{۱۶۳۳} ^{۱۶۳۴} ^{۱۶۳۵} ^{۱۶۳۶} ^{۱۶۳۷} ^{۱۶۳۸} ^{۱۶۳۹} ^{۱۶۴۰} ^{۱۶۴۱} ^{۱۶۴۲} ^{۱۶۴۳} ^{۱۶۴۴} ^{۱۶۴۵} ^{۱۶۴۶} ^{۱۶۴۷} ^{۱۶۴۸} ^{۱۶۴۹} ^{۱۶۵۰} ^{۱۶۵۱} ^{۱۶۵۲} ^{۱۶۵۳} ^{۱۶۵۴} ^{۱۶۵۵} ^{۱۶۵۶} ^{۱۶۵۷} ^{۱۶۵۸} ^{۱۶۵۹} ^{۱۶۶۰} ^{۱۶۶۱} ^{۱۶۶۲} ^{۱۶۶۳} ^{۱۶۶۴} ^{۱۶۶۵} ^{۱۶۶۶} ^{۱۶۶۷} ^{۱۶۶۸} ^{۱۶۶۹} ^{۱۶۷۰} ^{۱۶۷۱} ^{۱۶۷۲} ^{۱۶۷۳} ^{۱۶۷۴} ^{۱۶۷۵} ^{۱۶۷۶} ^{۱۶۷۷} ^{۱۶۷۸} ^{۱۶۷۹} ^{۱۶۸۰} ^{۱۶۸۱} ^{۱۶۸۲} ^{۱۶۸۳} ^{۱۶۸۴} ^{۱۶۸۵} ^{۱۶۸۶} ^{۱۶۸۷} ^{۱۶۸۸} ^{۱۶۸۹} ^{۱۶۹۰} ^{۱۶۹۱} ^{۱۶۹۲} ^{۱۶۹۳} ^{۱۶۹۴} ^{۱۶۹۵} ^{۱۶۹۶} ^{۱۶۹۷} ^{۱۶۹۸} ^{۱۶۹۹} ^{۱۷۰۰} ^{۱۷۰۱} ^{۱۷۰۲} ^{۱۷۰۳} ^{۱۷۰۴} ^{۱۷۰۵} ^{۱۷۰۶} ^{۱۷۰۷} ^{۱۷۰۸} ^{۱۷۰۹} ^{۱۷۱۰} ^{۱۷۱۱} ^{۱۷۱۲} ^{۱۷۱۳} ^{۱۷۱۴} ^{۱۷۱۵} ^{۱۷۱۶} ^{۱۷۱۷} ^{۱۷۱۸} ^{۱۷۱۹} ^{۱۷۲۰} ^{۱۷۲۱} ^{۱۷۲۲} ^{۱۷۲۳} ^{۱۷۲۴} ^{۱۷۲۵} ^{۱۷۲۶} ^{۱۷۲۷} ^{۱۷۲۸} ^{۱۷۲۹} ^{۱۷۳۰} ^{۱۷۳۱} ^{۱۷۳۲} ^{۱۷۳۳} ^{۱۷۳۴} ^{۱۷۳۵} ^{۱۷۳۶} ^{۱۷۳۷} ^{۱۷۳۸} ^{۱۷۳۹} ^{۱۷۴۰} ^{۱۷۴۱} ^{۱۷۴۲} ^{۱۷۴۳} ^{۱۷۴۴} ^{۱۷۴۵} ^{۱۷۴۶} ^{۱۷۴۷} ^{۱۷۴۸} ^{۱۷۴۹} ^{۱۷۵۰} ^{۱۷۵۱} ^{۱۷۵۲} ^{۱۷۵۳} ^{۱۷۵۴} ^{۱۷۵۵} ^{۱۷۵۶} ^{۱۷۵۷} ^{۱۷۵۸} ^{۱۷۵۹} ^{۱۷۶۰} ^{۱۷۶۱} ^{۱۷۶۲} ^{۱۷۶۳} ^{۱۷۶۴} ^{۱۷۶۵} ^{۱۷۶۶} ^{۱۷۶۷} ^{۱۷۶۸} ^{۱۷۶۹} ^{۱۷۷۰} ^{۱۷۷۱} ^{۱۷۷۲} ^{۱۷۷۳} ^{۱۷۷۴} ^{۱۷۷۵} ^{۱۷۷۶} ^{۱۷۷۷} ^{۱۷۷۸} ^{۱۷۷۹} ^{۱۷۸۰} ^{۱۷۸۱} ^{۱۷۸۲} ^{۱۷۸۳} ^{۱۷۸۴} ^{۱۷۸۵} ^{۱۷۸۶} ^{۱۷۸۷} ^{۱۷۸۸} ^{۱۷۸۹} ^{۱۷۹۰} ^{۱۷۹۱} ^{۱۷۹۲} ^{۱۷۹۳} ^{۱۷۹۴} ^{۱۷۹۵} ^{۱۷۹۶} ^{۱۷۹۷} ^{۱۷۹۸} ^{۱۷۹۹} ^{۱۸۰۰} ^{۱۸۰۱} ^{۱۸۰۲} ^{۱۸۰۳} ^{۱۸۰۴} ^{۱۸۰۵} ^{۱۸۰۶} ^{۱۸۰۷} ^{۱۸۰۸} ^{۱۸۰۹} ^{۱۸۱۰} ^{۱۸۱۱} ^{۱۸۱۲} ^{۱۸۱۳} ^{۱۸۱۴} ^{۱۸۱۵} ^{۱۸۱۶} ^{۱۸۱۷} ^{۱۸۱۸} ^{۱۸۱۹} ^{۱۸۲۰} ^{۱۸۲۱} ^{۱۸۲۲} ^{۱۸۲۳} ^{۱۸۲۴} ^{۱۸۲۵} ^{۱۸۲۶} ^{۱۸۲۷} ^{۱۸۲۸} ^{۱۸۲۹} ^{۱۸۳۰} ^{۱۸۳۱} ^{۱۸۳۲} ^{۱۸۳۳} ^{۱۸۳۴} ^{۱۸۳۵} ^{۱۸۳۶} ^{۱۸۳۷} ^{۱۸۳۸} ^{۱۸۳۹} ^{۱۸۴۰} ^{۱۸۴۱} ^{۱۸۴۲} ^{۱۸۴۳} ^{۱۸۴۴} ^{۱۸۴۵} ^{۱۸۴۶} ^{۱۸۴۷} ^{۱۸۴۸} ^{۱۸۴۹} ^{۱۸۵۰} ^{۱۸۵۱} ^{۱۸۵۲} ^{۱۸۵۳} ^{۱۸۵۴} ^{۱۸۵۵} ^{۱۸۵۶} ^{۱۸۵۷} ^{۱۸۵۸} ^{۱۸۵۹} ^{۱۸۶۰} ^{۱۸۶۱} ^{۱۸۶۲} ^{۱۸۶۳} ^{۱۸۶۴} ^{۱۸۶۵} ^{۱۸۶۶} ^{۱۸۶۷} ^{۱۸۶۸} ^{۱۸۶۹} ^{۱۸۷۰} ^{۱۸۷۱} ^{۱۸۷۲} ^{۱۸۷۳} ^{۱۸۷۴} ^{۱۸۷۵} ^{۱۸۷۶} ^{۱۸۷۷} ^{۱۸۷۸} ^{۱۸۷۹} ^{۱۸۸۰} ^{۱۸۸۱} ^{۱۸۸۲} ^{۱۸۸۳} ^{۱۸۸۴} ^{۱۸۸۵} ^{۱۸۸۶} ^{۱۸۸۷} ^{۱۸۸۸} ^{۱۸۸۹} ^{۱۸۹۰} ^{۱۸۹۱} ^{۱۸۹۲} ^{۱۸۹۳} ^{۱۸۹۴} ^{۱۸۹۵} ^{۱۸۹۶} ^{۱۸۹۷} ^{۱۸۹۸} ^{۱۸۹۹} ^{۱۹۰۰} ^{۱۹۰۱} ^{۱۹۰۲} ^{۱۹۰۳} ^{۱۹۰۴} ^{۱۹۰۵} ^{۱۹۰۶} ^{۱۹۰۷} ^{۱۹۰۸} ^{۱۹۰۹} ^{۱۹۱۰} ^{۱۹۱۱} ^{۱۹۱۲} ^{۱۹۱۳} ^{۱۹۱۴} ^{۱۹۱۵} ^{۱۹۱۶} ^{۱۹۱۷} ^{۱۹۱۸} ^{۱۹۱۹} ^{۱۹۲۰} ^{۱۹۲۱} ^{۱۹۲۲} ^{۱۹۲۳} ^{۱۹۲۴} ^{۱۹۲۵} ^{۱۹۲۶} ^{۱۹۲۷} ^{۱۹۲۸} ^{۱۹۲۹} ^{۱۹۳۰} ^{۱۹۳۱} ^{۱۹۳۲} ^{۱۹۳۳} ^{۱۹۳۴} ^{۱۹۳۵} ^{۱۹۳۶} ^{۱۹۳۷} ^{۱۹۳۸} ^{۱۹۳۹} ^{۱۹۴۰} ^{۱۹۴۱} ^{۱۹۴۲} ^{۱۹۴۳} ^{۱۹۴۴} ^{۱۹۴۵} ^{۱۹۴۶} ^{۱۹۴۷} ^{۱۹۴۸} ^{۱۹۴۹} ^{۱۹۵۰} ^{۱۹۵۱} ^{۱۹۵۲} ^{۱۹۵۳} ^{۱۹۵۴} ^{۱۹۵۵} ^{۱۹۵۶} ^{۱۹۵۷} ^{۱۹۵۸} ^{۱۹۵۹} ^{۱۹۶۰} ^{۱۹۶۱} ^{۱۹۶۲} ^{۱۹۶۳} ^{۱۹۶۴} ^{۱۹۶۵} ^{۱۹۶۶} ^{۱۹۶۷} ^{۱۹۶۸} ^{۱۹۶۹} ^{۱۹۷۰} ^{۱۹۷۱} ^{۱۹۷۲} ^{۱۹۷۳} ^{۱۹۷۴} ^{۱۹۷۵} ^{۱۹۷۶} ^{۱۹۷۷} ^{۱۹۷۸} ^{۱۹۷۹} ^{۱۹۸۰} ^{۱۹۸۱} ^{۱۹۸۲} ^{۱۹۸۳} ^{۱۹۸۴} ^{۱۹۸۵} ^{۱۹۸۶} ^{۱۹۸۷} ^{۱۹۸۸} ^{۱۹۸۹} ^{۱۹۹۰} ^{۱۹۹۱} ^{۱۹۹۲} ^{۱۹۹۳} ^{۱۹۹۴} ^{۱۹۹۵} ^{۱۹۹۶} ^{۱۹۹۷} ^{۱۹۹۸} ^{۱۹۹۹} ^{۲۰۰۰} ^{۲۰۰۱} ^{۲۰۰۲} ^{۲۰۰۳} ^{۲۰۰۴} ^{۲۰۰۵} ^{۲۰۰۶} ^{۲۰۰۷} ^{۲۰۰۸} ^{۲۰۰۹} ^{۲۰۱۰} ^{۲۰۱۱} ^{۲۰۱۲} ^{۲۰۱۳} ^{۲۰۱۴} ^{۲۰۱۵} ^{۲۰۱۶} ^{۲۰۱۷} ^{۲۰۱۸} ^{۲۰۱۹} ^{۲۰۲۰} ^{۲۰۲۱} ^{۲۰۲۲} ^{۲۰۲۳} ^{۲۰۲۴} ^{۲۰۲۵} ^{۲۰۲۶} ^{۲۰۲۷} ^{۲۰۲۸} ^{۲۰۲۹} ^{۲۰۳۰} ^{۲۰۳۱} ^{۲۰۳۲} ^{۲۰۳۳} ^{۲۰۳۴} ^{۲۰۳۵} ^{۲۰۳۶} ^{۲۰۳۷} ^{۲۰۳۸} ^{۲۰۳۹} ^{۲۰۴۰} ^{۲۰۴۱} ^{۲۰۴۲} ^{۲۰۴۳} ^{۲۰۴۴} ^{۲۰۴۵} ^{۲۰۴۶} ^{۲۰۴۷} ^{۲۰۴۸} ^{۲۰۴۹} ^{۲۰۵۰} ^{۲۰۵۱} ^{۲۰۵۲} ^{۲۰۵۳} ^{۲۰۵۴} ^{۲۰۵۵} ^{۲۰۵۶} ^{۲۰۵۷} ^{۲۰۵۸} ^{۲۰۵۹} ^{۲۰۶۰} ^{۲۰۶۱} ^{۲۰۶۲} ^{۲۰۶۳} ^{۲۰۶۴} ^{۲۰۶۵} ^{۲۰۶۶} ^{۲۰۶۷} ^{۲۰۶۸} ^{۲۰۶۹} ^{۲۰۷۰} ^{۲۰۷۱} ^{۲۰۷۲} ^{۲۰۷۳} ^{۲۰۷۴} ^{۲۰۷۵} ^{۲۰۷۶} ^{۲۰۷۷} ^{۲۰۷۸} ^{۲۰۷۹} ^{۲۰۸۰} ^{۲۰۸۱} ^{۲۰۸۲} ^{۲۰۸۳} ^{۲۰۸۴} ^{۲۰۸۵} ^{۲۰۸۶} ^{۲۰۸۷} ^{۲۰۸۸} ^{۲۰۸۹} ^{۲۰۹۰} ^{۲۰۹۱} ^{۲۰۹۲} ^{۲۰۹۳} ^{۲۰۹۴} ^{۲۰۹۵} ^{۲۰۹۶} ^{۲۰۹۷} ^{۲۰۹۸} ^{۲۰۹۹} ^{۲۱۰۰} ^{۲۱۰۱} ^{۲۱۰۲} ^{۲۱۰۳} ^{۲۱۰۴} ^{۲۱۰۵} ^{۲۱۰۶} ^{۲۱۰۷} ^{۲۱۰۸} ^{۲۱۰۹} ^{۲۱۱۰} ^{۲۱۱}

افسران با فوج کثیر برای تسخیر قلعه جیلاس که فراز کوه حسن متین واقع است تعیین
ساخت بهایج رئیس سنگه خود در سوپور مانده تمامی زمینداران برای بار برداری همراه
بزرده قلعه جیلاس را محاصره نمودند. بعد آویزش بسیار قلعه گیان به مسدودی آب
مجبور شده در ذیل امان درآمدند. هری چند مظفر منصور رجعت نمود. ازان باز در قلعه
جیلاس تهاشیدار بهاراج مقرب است و بوقت موجود امتنان معمول هر سال می رسانند و
در ملک دارد و اکثر جاه از کناره دریای ایاستند و غیره ریزه های طلا از یکس می کشند
فی الحقیقت در کوهستان دارد و هیچ کس از راههای کشمیر و اطراف با استقلال
تمام حکومت نه کرده باشند.

در چینه و کهاوره - یک پرگنه است از پرگنات کشمیر سمت مغرب چه دریای
کشمیر میان دره مصفیق از باره موله تا مظفر آباد سمت مغرب می گذرد. و بر ساحل شمالی
آن از مظفر آباد تا باره موله علفه و چینه واقع است و بر کناره جنوبی آن کهاوره مشهور
مسافت این دره از باره موله تا مظفر آباد ۹۴ میل. مردمان آن طرف اکثر شیعیان
نموده همه با سلاح دار جنگی و طاسخی درین ملک زبان پهاڑی معمول است. لغت کشمیری
هم کم و بیش می دانند. در حدود و چینه راههای بمیه همیشه رئیس بوده اند. و در
نواحی کهاوره راههای کهاکه و انمال مشهور.

۵۳۱۹

راههای و چینه - یعنی بمیه می گویند که راجه های بمیه از قوم بمیه امیه اولاد

۵۳۲۰ پائین باره موله بر سر دو جانب و بیاضی چشم دو علفه اند به نام بمیه مختلف مشهور یک
که بر کناره راست واقع است. علفه و چینه و دیگر که از جانب چینه است کهاوره می گویند
تاریخ جموں مولوی شمس علی صفحہ ۹۰۹ : ۵۳۳ مولوی شمس علی خان صاحب تاریخ جموں ریاست بمیه
مقتودها راجه گلاب سنگه می گویند ادعای قوم بمیه از خاندان بمیه از لحاظ تاریخی به پایتخت
شهرت رسیده است. او درین ضمن وجوالت ذیل پیش کرده است : (بقیه بر صفحه دیگر)

سردان هستند که عرصه یک هزار و دویصد ماه در دمشق و شام سلطانی کرده اند. ازاں
جمله یکے در حالت آواره گردی به بدخشاں رسیده چند پشت در اں جاگذرانید. ازاں میاں
یکے به ملازمت بلاکو خان داخل گشته همراه ذوالقدر خان وارد خطه کشمیر گردید. و در همین
مراجعت چوں به مقام دهمتور رسید یکے از رؤسای آن حدود او را به خانه دامادی پذیرفت
بعد چند نگاه در داغ داماد خیال خیره سری دیده بدغدغه افراسیابی یسان سیاوش از
تبع گذرانید. چونکه منکوحه او حامله بود خسرو مثال فرزند سے از و متولد شد. چوں به سن
بلوغ رسید باستماع شبر مقتولی پدر اهلک غیرتش افر وخته شبانه پدر مادر خود به قتل آورد
و مال و دولت و ثروت او را متصرف گشت. پس ازاں صفدر خان که یکے از

(مسل) ۱- موسیولانس در ویلی آف کشمیر در ذکر ابتدا قوم بمیه می گوید. در جغرافیه قدیم
کشمیر مسطور است که در شمال دادئی و گشنه تا دریائے کشن گنگا به همسایگی قوم کهکمه خاندان
بومیب یعنی بمیه بود و باطن می کند. این قوم به قبیله اول الذکر در قومیت شریک اند. قیاس
است که در زمانه قدیم مردمان خاندان بمیه بر علاقه کرناہ قایض بوده اند.

۲- دیگر این که زوال خاندان نبوامیه در سنه ۱۳۶۰ رو نمود. و این محال است که
بعد یک هزار سال یکس از آنان در غربت زنده کندره خاندان خود باشد. خصوصاً
وقتیکه که او خود از اصلیت خود نادانست باشد.

۳- البتہ در یک کتاب ترکی نام این قوم بام مذکور است. ممکن است که بام از
امتداد زمانه بمیه شده باشد.

باین همه مولوی شمس علی بریں امر اتفاق نموده است که اصلیت قوم "بمیه" از
هندوستان نیست و باشد که در زمان امیر تیمور از ترکستان آمده ساکن علاقه مظفر آباد شدند
چنانکه از نوکر جهانگیری معلوم می شود. در زمان جهانگیر باشندگان علاقه مظفر آباد خود را از قوم
"قارلوق" که لفظ ترکی است خود را شمار می کردند. (صفحه ۹۰۹)

فرزندان او در شجاعت و جوان مردی ممتاز بود و پیش سلطان محمدخان مرزبان
یکهلی بعهده سرشکری ممتاز شده بجلدوی حسن خدمت از علاقه دمتور چند قریه بجاگیر یافت
در حالتی که خود را به نبی اُمیه منسوب می داشتند مردم عوام بواسطه را میگو گفتند بهیچنانکه
ذوالقدرخان را ذوالچو نام نهاده اند.

مختصر که تازمان سلطان حسن شاه به متابعت سلاطین کشمیر اوقات گذاری می
کردند و در عهد چکان لباس خیره سری پوشیده به دستبرد اطراف مشغول شدند.
دران ایام مظفرخان صاحب ثروت و شجاعت نامی گرامی شده بود در سنه ۹۶۲^{۹۶۳} تقصیه
مظفر آباد بنام خود آباد کرده دارالحکومت خود قرار داد و تا حدود یکهلی و دمتور و
کاغان و دچمنه و کهاوره و غیره دست اندازی کرده لوائی سلطانی و را بگی افرشت
اکبرشاه بنابر اعانت راجه بهگوانداس که در معرکه یوسف شاه یاد کرده بود از بهادر
دچمنه بجاگیر او افزوده به عاطفت جهانبانی سرفراز فرمود. در سنه ۹۶۳^{۹۶۴} بهیت خان پسر
مظفرخان از جیب بغاوت سرکشیده اطراف کشمیر را غارت نمود. علی محمدخان نائب
صوبه با جمعیت رؤسا و منصب دایان کشمیر برای گوشمالی او یلغار فرمود. پس بعد

سنه ۹۶۴^{۹۶۵} مولوی حشمت علی خان در تاریخ جون ریاست کسفتوچه مهاراجه بکتاب سنگه می نگار که بنیاد
تقصیه مظفر آباد یاد آورده و آخر قرن یازدهم و یاد آغاز قرن دوازدهم افتاد. او در ثبوت بیان
دعوات ذیل بیان کرده است: (۱) خواجه محمد اعظم در تاریخ خود واقعات کشمیر رقم طراز است که در
سنه ۹۶۴^{۹۶۵} بر نامه صوبیداری عنایت الله خان (بعهد حکمرانی شاه عالم بادشاه دلی) محمد مظفر که از
ملازمین سلاطین یکهلی بود. از زوال حکومت آنان استفاده نموده در علاقه کوهستانی شمالی از
خود قائم کرد. بعد ازین بر علاقه دراده و گرنه که از منخلقات پرگنه کما سراج ملک کشمیر است منتصرت
وق بعض گشت. (ص ۹۰۸) - (۲) از روز ناچه به بجاگیر که بنام "توزک جهانگیر" شهرت دارد به بجاگیر
در سفرنامه خود هیچ نشانی از مظفر آباد نداده است.

آویزش بسیار حبیبیت خان فوج شاهنشاهی را شکست داده افسران لشکر محبوس داشتند. زید
 محمد عبداللطیف خان دیوان علویه بالشکر فزاد ان عشاق منظر آباد را سرانجام داده بجهت کثیر
 الترخ گذرانید. عاقبت بلو قورص مصداق معزالدین خان پسر حبیبیت خان بود عمال درده
 شورش ساخت. بعد فوت حبیبیت خان پسرش محمود خان با خواهی پسرانش خان خروج
 کرده ملک کشمیر را چند مرتبه متواتر غارت نمودند حقیقت آن خروج پسرانش گفته آید.
 شاهان افغانه محمود خان را بنا برآمد و رفت کشمیر بجلاوه جاگیر شاهان دلی
 علاقه داده و کرنا و یک لک پنجاه هزار روپیه از علاقه کاسراج عطا نمودند. چندی
 بغیر عناد و فساد بهاگیران خود می خوردند. اما وقتیکه کریم داد خان برهمنویداری کشمیر آمده
 بود در آشنای راه امیر خان بمو او را عزت احمیت بسیار نمود. اما کریم داد مشقت تمام
 کوهستان زچشمه عبور کرده در کشمیر رسید. و بعد انتظام کشمیر برای تدارک خیمه سران
 پهنا دو بار فوج بسیار تعینات کرده مردم بسیار از کلمکه و بکر قتل رسانید اما اصلاح
 کلی نتوانست کرد. بعد فوت محمود خان پسران او حسن علی خان ناصر علی خان و اکبر علی خان
 باقی مانده ملک محروسه خود را با شرکاء قسمت کردند. حصه حسن علیخان
 منظر آباد و تپیان و دایه مقبوضه پهلوی و محمول گذرگشتی حصه ناصر علی خان علاقه
 دراه و کرنا حصه اکبر علی خان گهوڑی حصه فتح علی خان که از اصفا ظفر خان بود از
 تپیان تا کشتی و حصه برادرش ابراهیم خان از کشتی تا باره موله حصه کام بخش خان از جاگیر
 کاسراج پنجاه هزار خروار جاگیر کشمیر را با هم دیگر چنان قسمت نمودند.

بعد انقضای حکومت شان فرزندان آن را یادگار نماندند. زبردست خان از
 حسن علی خان در منظر آباد شریف خان پسر اکبر علی خان در گهوڑی منصور خان پسر
 خان در کرنا صفدر علیخان پسر کام بخش خان در کاسراج منظر خان پسر فتح علیخان

۴۳۵ بعضی می آید ۳۶۹ در بین سراجعت در پرده دست محمود خان بود (ایضا ص ۹۱۴)

در کشتائی و هر کس بطور خود طبل حکومت نواخته چند سیه بر بدنند. و قتیکه هری سنگه صوبه ۴۳۶
 کشمیر شده بود علامه که گفته رانا چکاره متصرف گشته بهر جا قلعه را انداخت و منظر خان
 را به کشتائی از دست شرکا و خود مفور شده در پناه هری سنگه و آمد. و هری سنگه
 او را از کشتائی تا باره موله حکومت بخشید و چند هزار روپیه نذرانه سالانه دادن مقرر
 کرده از جاگیر کامراج بری گردانید. بعد چند دی فوت شده پسرش زبردست خان
 بجای او نشست. زبردست خان مرزبان منظر آباد بدستور ستقل بود هنگام برآمدن
 موتی رام نوعی در خدمتش قصور نموده موجب آن که پامرام بر وقت حکومت خود با فوج
 کثیر در منظر آباد پوش ساخت. زبردست خان با جمعیت مردم کهک و بمبه نخست لشکر
 مخالفه را طاقت شکستند. عاقبت بمنصوره گنیش پندت در فیما بین صلح واقع شده
 دیوان نذرانه و یورغمال گرفته رجعت نمود. وقتی که میان سنگه حاکم کشمیر شد.
 زبردست خان نبیره خود رحمت الله خان که در حسن صورت آیت از رحمت بود با تحفه
 و هدایا یورغمال فرستاد میان سنگه حسن صورت و سیرتش خوش کرده به انواع تفرقه
 نگه داشت و دختر محضر الدین خان راجه کرنا به بکابین او آورده معزز داشت.
 و قتیکه ۴۳۹ شیخ غلام محی الدین ناظم کشمیر شد از راجهای بهار هر کس یورغمال
 گرفته ضبط و ربط نمود و در سنه ۱۸۹۹ هجری مطابق سنه ۱۸۹۹ بکرمی با ستارخ خبر آشوب
 سلطنت لاهور یورغمالان راجهای بهار شبانه یگان یگان بخلوت طلب ساخته
 بخوف شورش و فساد همه را محبوس داشت و رحمت الله که بسیار تازک مزاج
 بود بر مصداقت حبس مقاومت نه کرده از جهان درگذشت. ناظم نقش او بجانب
 ۴۴۰ سنه مطابق ۱۲۳۵ هـ درین جامه از هری سنگه. هری سنگه نوره صوبه دار بهار را به
 نجیت سنگه انجمنی است. ۴۳۸ برادر بیربل پندت
 ۴۴۱ سنه مطابق ۱۲۴۰ هـ

منظف آباد فرستاده در مزار آبای خود مدفون شد و زبردست خان گاه و بیگاه بر
 تربت او برای فاتحه آمد و رفت می داشت حسین خان که برادر زاده ادب و دعوی
 خود را با تن چیت از خاصان گرفتار کرده با عانت تهمدار در پیش ناظم صوبه فرستاد
 درین جا به حکم ناظم مجوس شد حسین خان برادر دل در مظف آباد استقلال یافت و
 ناظم خطه تهمدار را فرمان فرستاد که حسین خان را اعتبار حکومت نگذارد و پسر خود
 انتظام حکومت کرده باشد حسین خان با ستماح این خبر رنجیده با نجف خان
 گهوڑی صلاح سنجیده به خیال خیره سری تهمدار قلعه را بے دخل نمود پس
 ناظم خطه دایمیر برای گوشمالی آن شر بر فوجی کثیر به افسری مرزا ایوب و
 پندت راجه کاک تعین ساخت و در نواحی گهوڑی فریقین حرب و ضرب پرداخت
 حسین خان مصفا از حرب گاه مفرور شد و فوج ناظم مظف و منصور و مسرور
 نشسته در گهوڑی بنیاد قلعه افراشتند و حسین خان و شیر احمد خان پسر منصوران
 با اتفاق تمامی راجهای کوهستان مصصام خون آشام از پیام برکشیده فوج ناظم را
 قتل عام نمودند هم دار و گیر جمعی کثیر اسیر کرده بعضی با جبر مسلمان نموده بعضی
 را موسی سر و لبه دابر و تراشیده و مخون ساخته گوش و بینی را مشله کرده پیش
 ناظم پیشکش نمودند و مرزا ایوب افسر فوج در کاغان مجوس داشته علاقه
 کوهستان را متصرف شدند شیر احمد خان در کامراج علم بغاوت و تاراج برپا
 داشته مال و مواش مردمان را غارت نمود و از بند پوره یگانام بهان بروز
 عید رمضان گرفتار کرده در کرنا مجوس داشت و لوط شاه و سجان سنگه به
 مقابل شیر احمد خان در کامراج علم تقابل افراشته خائب و خاسر باز آمدند
 چون خبر وحشت اثر سامه آرای شهریار لاهور گردید و به سبب
 اتلاف فوج کثیر و به وقوع و قاحت و شناحت کبیر دل گیر گشته ناظم خطه را

بہ تقصیر قصور تندرست میر مقصّر کردہ چار رک روپیہ مصادره نمود۔ و گلاب سنگھ پوہ دندی
را طاقت چہار ہزار سپاہ دادہ از راہ ہزارہ بر منظر آباد روانہ نمود و شیخ امام الدین
فرزند غلام محمد الدین دہش سنگھ و جھنڈا سنگھ را با چہار ہزار سوار و پیادہ
از راہ پنجوچہ برای سرکوبی منظر دان کوہستان تعین فرمود۔

و قسّم کہ امام الدین در پنجوچہ رسید خبر گشتگی تخت لاهور و کشتہ
شدن شیر سنگھ شنیدہ خود را بہ تعجیل تمام در شہر رسانید۔ جھنڈا سنگھ دہش سنگھ
در حد و دکان ارج بمقابلہ شیر احمد خان جان قسانی لای نمایان بکار بردہ مخالفان را
از ملک کشیدن نتوانستند۔ عاقبتہ الامر امام دین زبردست خان را از بند رایش
دادہ خلعت بخشید و مبلغ پنجہ ہزار روپیہ جرمانہ ساخت بہ مراقت راجہ فقیر اللہ
پسر راجہ اللہ روانہ منظر آباد نمود و فقیر اللہ خان زبردست خان را بدستور بر
حکومت استقلال دادہ خود برای وصول زر جرمانہ در قلعہ منظر آباد سکونت فرمود
و برادر خودش یوب خان کہ در مدرکہ گھڑی در کافان مجوس بود حارسان او را
بہ حیلہ تخم دانودہ با شیرینی خورانیدہ بہ پیش نمود تا کہ یوب خان از میان بر کشیدہ
آورد و بعد چندے زبردست خان زبردست اجل شدہ حسین خان بغیر زبردستی
باز استقلال یافت پس امام الدین با راہبای پہاڑ حسن سلوک داشتہ و دختر
راجہ نضر الدین کہ زوجہ رحمت اللہ خان مرحوم بود در عقد نکاح خود آورده با قبیلہ

۱۲۵۸ مطابق ۱۲۵۷ ۶۰ ۴۴ شیر سنگھ پسر دوم جہا را جہ و نجیت سنگھ حاکم پنجاب
شد۔ بعد وفات پدرش بامداد جوالا سنگھ بر تخت پنجاب نشست۔ و قتیکہ جہا را جہ مزبور
در تاشکے ریاضت جماعتی پہلوانان در قصر شاہ بلور (سبیل بطرف شرقی لاهور) مصروف
بود از دست اجیت سنگھ سدا یاد الانشاء تفنگ شد۔ (سکرٹ ہسٹری آف دی لاهور دربار
- تمبر مجریجہ کا ریڈیکل سمنٹ مطبوعہ ۱۸۷۶ کلکتہ) * یوزمانش *

بموجب رابطه کلی بهم رسانید و به داد و دهش و مراعات هر کس را نواخته بند بای و پورغمالان را برایش ساخته شورش و فساد از میان برداشت. ^{۴۴۲} جمعی از آیام مهاراج گلاب سنگه مالک صوبه کشمیر خنده و انجکان بهار مطیع و منقاد خود گردانید و هر کس را قدر حیثیت و وقار اقطاع بخشید. از آن باز نواح و فساد اهل بغی و عداور رفع شد.

راجهای کناره بحقیقت ^{۴۴۳} راجهای ککله و اتمانل در تواریخ کشمیر جلای به نظر نیامده مشهور است که در بلاد همکار ککله و اتمانل دو برادر از قوم راجپوت بوده اند و به کد نام سبی سلطان شده ککله و ککله می خان و اتمانل را حاتم خان نام کردند و در پیش سلطان زین العابدین طارم شده و در سفر خراسان و فتنه که در عسرتیمور شاه پورغمال بود خدمات تاسسته او را و خوش کردند در حالت عورتی شد جایگزین از نوشته گرفتند.

^{۴۴۴} ککله نیم پنج شصت و هشت عهده نام چهارم امرت سرکه باین مهاراجه گلاب سنگه و فرزند یک کری بازن صاحب و میجرانوس صاحب غیر حکومت انگلشیه طے یافت کشمیر و جیر ملک که بهر تن بعضی مبلغ هفتاد و پنج لک و پیه سکه ناک شاهی که مبلغ پنجاه لک از آمان معجل و بست و پنج لک موهب بود. مهاراجه گلاب سنگه فروخت کرده شد. براسه تفصیل عهده نام به شرح کفیده به گلاب نامه صفحہ ۳۶۰

^{۴۴۵} در سوبه لاریس درباره اقوام ککله و اتمانل می نویسد در قدیم سنکرت نام این قوم ککله بود که در کوہستان هالیبر بود و باش می داشتند. لفظ کوہستان این جا مجمل است و بدین وجه تاری در شک می افتد زیرا که از راج ترنگنی این شک کلیتہ اڑائی گردد زیرا که در مذکور است که حکمران راج پوری (داجوری) از قوم ککلهش تعلق می داشتند. از طرف با نهال نادریا پند به سکا نشان آبادی قوم مزبور بدست آمده است. همچنین ثابت شده که وادی دریائے روتستنه که پائین باره موله است مسکن این قوم بوده است. بعد از امتداد زمانه ککلهش ککله شد (تاریخ جون و ریاست طے مفتوحه صفحہ ۳۶۹)

پس زین العابدین بر تخت شاهی جلوس نمود. به ایفای وعده چند قریبه به آن جاگیر بخشید که در آن جا بود و باش اختیار کرده قوت و ثروت حاصل نمودند. و در عهد چکان کیچم خان به باعث بے انتظامی خود سرمانده بود لیکن پسرانش در عهد چغت طوق متابعت به گردن انداخته بهواری مظفر خان بمیه جاگیر خود را تو قیر دیدند. از آن باز با راجهای دچهند موافقت داشته در خیره سری و بغاوت متفق می بودند

الحال و از آنان که کاهی خان را که ککه و وارشان عاتق خان را که تمال می گویند و در بغاوت و جلادت از کرده راجهای دچهند عودت کمتر دارند و در عهد افغانه از پرگنه کرهین به علاقه جاگیر کها دره بست هزار روپیه جاگیر یافته بودند. و قتیله هری سنگه صوبدار کشمیر شده بود و سرافراز خان که ککه که سر آمد راجهای کها دره بود قاپو کرده در لاهور فرستاد و برادرش غلام خان در حبس خانه شیر گداز جان بگذرانید. علاقه کها دره را تا چکار تصرف کرده بهر جا قلعه را انداخت و چهارانج گلاب سنگه هم هر کس را بقدر کفاف وجه معیشت گذاشته از خیره سری و قناعت و تاراج و شتمگری بازداشت.

فی الحقیقت حضرات ککه که بمیه که هر دو طایفه عالی نژاد اند در سخاکی بے باکی و غارت گری و رهنرانی بسیار جوان مردی و جالاکانی کرده اند و در عهد شان چغت و افغانه و سنگان لاهور با وجود سطوت جهان داری ملک کشمیر را اکثر

۶۱۸۴۸-۱۸۴۵-۱۸۴۶-۱۸۴۷-۱۸۴۸-۱۸۴۹-۱۸۵۰-۱۸۵۱-۱۸۵۲-۱۸۵۳-۱۸۵۴-۱۸۵۵-۱۸۵۶-۱۸۵۷-۱۸۵۸-۱۸۵۹-۱۸۶۰-۱۸۶۱-۱۸۶۲-۱۸۶۳-۱۸۶۴-۱۸۶۵-۱۸۶۶-۱۸۶۷-۱۸۶۸-۱۸۶۹-۱۸۷۰-۱۸۷۱-۱۸۷۲-۱۸۷۳-۱۸۷۴-۱۸۷۵-۱۸۷۶-۱۸۷۷-۱۸۷۸-۱۸۷۹-۱۸۸۰-۱۸۸۱-۱۸۸۲-۱۸۸۳-۱۸۸۴-۱۸۸۵-۱۸۸۶-۱۸۸۷-۱۸۸۸-۱۸۸۹-۱۸۹۰-۱۸۹۱-۱۸۹۲-۱۸۹۳-۱۸۹۴-۱۸۹۵-۱۸۹۶-۱۸۹۷-۱۸۹۸-۱۸۹۹-۱۹۰۰-۱۹۰۱-۱۹۰۲-۱۹۰۳-۱۹۰۴-۱۹۰۵-۱۹۰۶-۱۹۰۷-۱۹۰۸-۱۹۰۹-۱۹۱۰-۱۹۱۱-۱۹۱۲-۱۹۱۳-۱۹۱۴-۱۹۱۵-۱۹۱۶-۱۹۱۷-۱۹۱۸-۱۹۱۹-۱۹۲۰-۱۹۲۱-۱۹۲۲-۱۹۲۳-۱۹۲۴-۱۹۲۵-۱۹۲۶-۱۹۲۷-۱۹۲۸-۱۹۲۹-۱۹۳۰-۱۹۳۱-۱۹۳۲-۱۹۳۳-۱۹۳۴-۱۹۳۵-۱۹۳۶-۱۹۳۷-۱۹۳۸-۱۹۳۹-۱۹۴۰-۱۹۴۱-۱۹۴۲-۱۹۴۳-۱۹۴۴-۱۹۴۵-۱۹۴۶-۱۹۴۷-۱۹۴۸-۱۹۴۹-۱۹۵۰-۱۹۵۱-۱۹۵۲-۱۹۵۳-۱۹۵۴-۱۹۵۵-۱۹۵۶-۱۹۵۷-۱۹۵۸-۱۹۵۹-۱۹۶۰-۱۹۶۱-۱۹۶۲-۱۹۶۳-۱۹۶۴-۱۹۶۵-۱۹۶۶-۱۹۶۷-۱۹۶۸-۱۹۶۹-۱۹۷۰-۱۹۷۱-۱۹۷۲-۱۹۷۳-۱۹۷۴-۱۹۷۵-۱۹۷۶-۱۹۷۷-۱۹۷۸-۱۹۷۹-۱۹۸۰-۱۹۸۱-۱۹۸۲-۱۹۸۳-۱۹۸۴-۱۹۸۵-۱۹۸۶-۱۹۸۷-۱۹۸۸-۱۹۸۹-۱۹۹۰-۱۹۹۱-۱۹۹۲-۱۹۹۳-۱۹۹۴-۱۹۹۵-۱۹۹۶-۱۹۹۷-۱۹۹۸-۱۹۹۹-۲۰۰۰-۲۰۰۱-۲۰۰۲-۲۰۰۳-۲۰۰۴-۲۰۰۵-۲۰۰۶-۲۰۰۷-۲۰۰۸-۲۰۰۹-۲۰۱۰-۲۰۱۱-۲۰۱۲-۲۰۱۳-۲۰۱۴-۲۰۱۵-۲۰۱۶-۲۰۱۷-۲۰۱۸-۲۰۱۹-۲۰۲۰-۲۰۲۱-۲۰۲۲-۲۰۲۳-۲۰۲۴-۲۰۲۵-۲۰۲۶-۲۰۲۷-۲۰۲۸-۲۰۲۹-۲۰۳۰-۲۰۳۱-۲۰۳۲-۲۰۳۳-۲۰۳۴-۲۰۳۵-۲۰۳۶-۲۰۳۷-۲۰۳۸-۲۰۳۹-۲۰۴۰-۲۰۴۱-۲۰۴۲-۲۰۴۳-۲۰۴۴-۲۰۴۵-۲۰۴۶-۲۰۴۷-۲۰۴۸-۲۰۴۹-۲۰۵۰-۲۰۵۱-۲۰۵۲-۲۰۵۳-۲۰۵۴-۲۰۵۵-۲۰۵۶-۲۰۵۷-۲۰۵۸-۲۰۵۹-۲۰۶۰-۲۰۶۱-۲۰۶۲-۲۰۶۳-۲۰۶۴-۲۰۶۵-۲۰۶۶-۲۰۶۷-۲۰۶۸-۲۰۶۹-۲۰۷۰-۲۰۷۱-۲۰۷۲-۲۰۷۳-۲۰۷۴-۲۰۷۵-۲۰۷۶-۲۰۷۷-۲۰۷۸-۲۰۷۹-۲۰۸۰-۲۰۸۱-۲۰۸۲-۲۰۸۳-۲۰۸۴-۲۰۸۵-۲۰۸۶-۲۰۸۷-۲۰۸۸-۲۰۸۹-۲۰۹۰-۲۰۹۱-۲۰۹۲-۲۰۹۳-۲۰۹۴-۲۰۹۵-۲۰۹۶-۲۰۹۷-۲۰۹۸-۲۰۹۹-۲۱۰۰-۲۱۰۱-۲۱۰۲-۲۱۰۳-۲۱۰۴-۲۱۰۵-۲۱۰۶-۲۱۰۷-۲۱۰۸-۲۱۰۹-۲۱۱۰-۲۱۱۱-۲۱۱۲-۲۱۱۳-۲۱۱۴-۲۱۱۵-۲۱۱۶-۲۱۱۷-۲۱۱۸-۲۱۱۹-۲۱۲۰-۲۱۲۱-۲۱۲۲-۲۱۲۳-۲۱۲۴-۲۱۲۵-۲۱۲۶-۲۱۲۷-۲۱۲۸-۲۱۲۹-۲۱۳۰-۲۱۳۱-۲۱۳۲-۲۱۳۳-۲۱۳۴-۲۱۳۵-۲۱۳۶-۲۱۳۷-۲۱۳۸-۲۱۳۹-۲۱۴۰-۲۱۴۱-۲۱۴۲-۲۱۴۳-۲۱۴۴-۲۱۴۵-۲۱۴۶-۲۱۴۷-۲۱۴۸-۲۱۴۹-۲۱۵۰-۲۱۵۱-۲۱۵۲-۲۱۵۳-۲۱۵۴-۲۱۵۵-۲۱۵۶-۲۱۵۷-۲۱۵۸-۲۱۵۹-۲۱۶۰-۲۱۶۱-۲۱۶۲-۲۱۶۳-۲۱۶۴-۲۱۶۵-۲۱۶۶-۲۱۶۷-۲۱۶۸-۲۱۶۹-۲۱۷۰-۲۱۷۱-۲۱۷۲-۲۱۷۳-۲۱۷۴-۲۱۷۵-۲۱۷۶-۲۱۷۷-۲۱۷۸-۲۱۷۹-۲۱۸۰-۲۱۸۱-۲۱۸۲-۲۱۸۳-۲۱۸۴-۲۱۸۵-۲۱۸۶-۲۱۸۷-۲۱۸۸-۲۱۸۹-۲۱۹۰-۲۱۹۱-۲۱۹۲-۲۱۹۳-۲۱۹۴-۲۱۹۵-۲۱۹۶-۲۱۹۷-۲۱۹۸-۲۱۹۹-۲۲۰۰-۲۲۰۱-۲۲۰۲-۲۲۰۳-۲۲۰۴-۲۲۰۵-۲۲۰۶-۲۲۰۷-۲۲۰۸-۲۲۰۹-۲۲۱۰-۲۲۱۱-۲۲۱۲-۲۲۱۳-۲۲۱۴-۲۲۱۵-۲۲۱۶-۲۲۱۷-۲۲۱۸-۲۲۱۹-۲۲۲۰-۲۲۲۱-۲۲۲۲-۲۲۲۳-۲۲۲۴-۲۲۲۵-۲۲۲۶-۲۲۲۷-۲۲۲۸-۲۲۲۹-۲۲۳۰-۲۲۳۱-۲۲۳۲-۲۲۳۳-۲۲۳۴-۲۲۳۵-۲۲۳۶-۲۲۳۷-۲۲۳۸-۲۲۳۹-۲۲۴۰-۲۲۴۱-۲۲۴۲-۲۲۴۳-۲۲۴۴-۲۲۴۵-۲۲۴۶-۲۲۴۷-۲۲۴۸-۲۲۴۹-۲۲۵۰-۲۲۵۱-۲۲۵۲-۲۲۵۳-۲۲۵۴-۲۲۵۵-۲۲۵۶-۲۲۵۷-۲۲۵۸-۲۲۵۹-۲۲۶۰-۲۲۶۱-۲۲۶۲-۲۲۶۳-۲۲۶۴-۲۲۶۵-۲۲۶۶-۲۲۶۷-۲۲۶۸-۲۲۶۹-۲۲۷۰-۲۲۷۱-۲۲۷۲-۲۲۷۳-۲۲۷۴-۲۲۷۵-۲۲۷۶-۲۲۷۷-۲۲۷۸-۲۲۷۹-۲۲۸۰-۲۲۸۱-۲۲۸۲-۲۲۸۳-۲۲۸۴-۲۲۸۵-۲۲۸۶-۲۲۸۷-۲۲۸۸-۲۲۸۹-۲۲۹۰-۲۲۹۱-۲۲۹۲-۲۲۹۳-۲۲۹۴-۲۲۹۵-۲۲۹۶-۲۲۹۷-۲۲۹۸-۲۲۹۹-۲۳۰۰-۲۳۰۱-۲۳۰۲-۲۳۰۳-۲۳۰۴-۲۳۰۵-۲۳۰۶-۲۳۰۷-۲۳۰۸-۲۳۰۹-۲۳۱۰-۲۳۱۱-۲۳۱۲-۲۳۱۳-۲۳۱۴-۲۳۱۵-۲۳۱۶-۲۳۱۷-۲۳۱۸-۲۳۱۹-۲۳۲۰-۲۳۲۱-۲۳۲۲-۲۳۲۳-۲۳۲۴-۲۳۲۵-۲۳۲۶-۲۳۲۷-۲۳۲۸-۲۳۲۹-۲۳۳۰-۲۳۳۱-۲۳۳۲-۲۳۳۳-۲۳۳۴-۲۳۳۵-۲۳۳۶-۲۳۳۷-۲۳۳۸-۲۳۳۹-۲۳۴۰-۲۳۴۱-۲۳۴۲-۲۳۴۳-۲۳۴۴-۲۳۴۵-۲۳۴۶-۲۳۴۷-۲۳۴۸-۲۳۴۹-۲۳۵۰-۲۳۵۱-۲۳۵۲-۲۳۵۳-۲۳۵۴-۲۳۵۵-۲۳۵۶-۲۳۵۷-۲۳۵۸-۲۳۵۹-۲۳۶۰-۲۳۶۱-۲۳۶۲-۲۳۶۳-۲۳۶۴-۲۳۶۵-۲۳۶۶-۲۳۶۷-۲۳۶۸-۲۳۶۹-۲۳۷۰-۲۳۷۱-۲۳۷۲-۲۳۷۳-۲۳۷۴-۲۳۷۵-۲۳۷۶-۲۳۷۷-۲۳۷۸-۲۳۷۹-۲۳۸۰-۲۳۸۱-۲۳۸۲-۲۳۸۳-۲۳۸۴-۲۳۸۵-۲۳۸۶-۲۳۸۷-۲۳۸۸-۲۳۸۹-۲۳۹۰-۲۳۹۱-۲۳۹۲-۲۳۹۳-۲۳۹۴-۲۳۹۵-۲۳۹۶-۲۳۹۷-۲۳۹۸-۲۳۹۹-۲۴۰۰-۲۴۰۱-۲۴۰۲-۲۴۰۳-۲۴۰۴-۲۴۰۵-۲۴۰۶-۲۴۰۷-۲۴۰۸-۲۴۰۹-۲۴۱۰-۲۴۱۱-۲۴۱۲-۲۴۱۳-۲۴۱۴-۲۴۱۵-۲۴۱۶-۲۴۱۷-۲۴۱۸-۲۴۱۹-۲۴۲۰-۲۴۲۱-۲۴۲۲-۲۴۲۳-۲۴۲۴-۲۴۲۵-۲۴۲۶-۲۴۲۷-۲۴۲۸-۲۴۲۹-۲۴۳۰-۲۴۳۱-۲۴۳۲-۲۴۳۳-۲۴۳۴-۲۴۳۵-۲۴۳۶-۲۴۳۷-۲۴۳۸-۲۴۳۹-۲۴۴۰-۲۴۴۱-۲۴۴۲-۲۴۴۳-۲۴۴۴-۲۴۴۵-۲۴۴۶-۲۴۴۷-۲۴۴۸-۲۴۴۹-۲۴۵۰-۲۴۵۱-۲۴۵۲-۲۴۵۳-۲۴۵۴-۲۴۵۵-۲۴۵۶-۲۴۵۷-۲۴۵۸-۲۴۵۹-۲۴۶۰-۲۴۶۱-۲۴۶۲-۲۴۶۳-۲۴۶۴-۲۴۶۵-۲۴۶۶-۲۴۶۷-۲۴۶۸-۲۴۶۹-۲۴۷۰-۲۴۷۱-۲۴۷۲-۲۴۷۳-۲۴۷۴-۲۴۷۵-۲۴۷۶-۲۴۷۷-۲۴۷۸-۲۴۷۹-۲۴۸۰-۲۴۸۱-۲۴۸۲-۲۴۸۳-۲۴۸۴-۲۴۸۵-۲۴۸۶-۲۴۸۷-۲۴۸۸-۲۴۸۹-۲۴۹۰-۲۴۹۱-۲۴۹۲-۲۴۹۳-۲۴۹۴-۲۴۹۵-۲۴۹۶-۲۴۹۷-۲۴۹۸-۲۴۹۹-۲۵۰۰-۲۵۰۱-۲۵۰۲-۲۵۰۳-۲۵۰۴-۲۵۰۵-۲۵۰۶-۲۵۰۷-۲۵۰۸-۲۵۰۹-۲۵۱۰-۲۵۱۱-۲۵۱۲-۲۵۱۳-۲۵۱۴-۲۵۱۵-۲۵۱۶-۲۵۱۷-۲۵۱۸-۲۵۱۹-۲۵۲۰-۲۵۲۱-۲۵۲۲-۲۵۲۳-۲۵۲۴-۲۵۲۵-۲۵۲۶-۲۵۲۷-۲۵۲۸-۲۵۲۹-۲۵۳۰-۲۵۳۱-۲۵۳۲-۲۵۳۳-۲۵۳۴-۲۵۳۵-۲۵۳۶-۲۵۳۷-۲۵۳۸-۲۵۳۹-۲۵۴۰-۲۵۴۱-۲۵۴۲-۲۵۴۳-۲۵۴۴-۲۵۴۵-۲۵۴۶-۲۵۴۷-۲۵۴۸-۲۵۴۹-۲۵۵۰-۲۵۵۱-۲۵۵۲-۲۵۵۳-۲۵۵۴-۲۵۵۵-۲۵۵۶-۲۵۵۷-۲۵۵۸-۲۵۵۹-۲۵۶۰-۲۵۶۱-۲۵۶۲-۲۵۶۳-۲۵۶۴-۲۵۶۵-۲۵۶۶-۲۵۶۷-۲۵۶۸-۲۵۶۹-۲۵۷۰-۲۵۷۱-۲۵۷۲-۲۵۷۳-۲۵۷۴-۲۵۷۵-۲۵۷۶-۲۵۷۷-۲۵۷۸-۲۵۷۹-۲۵۸۰-۲۵۸۱-۲۵۸۲-۲۵۸۳-۲۵۸۴-۲۵۸۵-۲۵۸۶-۲۵۸۷-۲۵۸۸-۲۵۸۹-۲۵۹۰-۲۵۹۱-۲۵۹۲-۲۵۹۳-۲۵۹۴-۲۵۹۵-۲۵۹۶-۲۵۹۷-۲۵۹۸-۲۵۹۹-۲۶۰۰-۲۶۰۱-۲۶۰۲-۲۶۰۳-۲۶۰۴-۲۶۰۵-۲۶۰۶-۲۶۰۷-۲۶۰۸-۲۶۰۹-۲۶۱۰-۲۶۱۱-۲۶۱۲-۲۶۱۳-۲۶۱۴-۲۶۱۵-۲۶۱۶-۲۶۱۷-۲۶۱۸-۲۶۱۹-۲۶۲۰-۲۶۲۱-۲۶۲۲-۲۶۲۳-۲۶۲۴-۲۶۲۵-۲۶۲۶-۲۶۲۷-۲۶۲۸-۲۶۲۹-۲۶۳۰-۲۶۳۱-۲۶۳۲-۲۶۳۳-۲۶۳۴-۲۶۳۵-۲۶۳۶-۲۶۳۷-۲۶۳۸-۲۶۳۹-۲۶۴۰-۲۶۴۱-۲۶۴۲-۲۶۴۳-۲۶۴۴-۲۶۴۵-۲۶۴۶-۲۶۴۷-۲۶۴۸-۲۶۴۹-۲۶۵۰-۲۶۵۱-۲۶۵۲-۲۶۵۳-۲۶۵۴-۲۶۵۵-۲۶۵۶-۲۶۵۷-۲۶۵۸-۲۶۵۹-۲۶۶۰-۲۶۶۱-۲۶۶۲-۲۶۶۳-۲۶۶۴-۲۶۶۵-۲۶۶۶-۲۶۶۷-۲۶۶۸-۲۶۶۹-۲۶۷۰-۲۶۷۱-۲۶۷۲-۲۶۷۳-۲۶۷۴-۲۶۷۵-۲۶۷۶-۲۶۷۷-۲۶۷۸-۲۶۷۹-۲۶۸۰-۲۶۸۱-۲۶۸۲-۲۶۸۳-۲۶۸۴-۲۶۸۵-۲۶۸۶-۲۶۸۷-۲۶۸۸-۲۶۸۹-۲۶۹۰-۲۶۹۱-۲۶۹۲-۲۶۹۳-۲۶۹۴-۲۶۹۵-۲۶۹۶-۲۶۹۷-۲۶۹۸-۲۶۹۹-۲۷۰۰-۲۷۰۱-۲۷۰۲-۲۷۰۳-۲۷۰۴-۲۷۰۵-۲۷۰۶-۲۷۰۷-۲۷۰۸-۲۷۰۹-۲۷۱۰-۲۷۱۱-۲۷۱۲-۲۷۱۳-۲۷۱۴-۲۷۱۵-۲۷۱۶-۲۷۱۷-۲۷۱۸-۲۷۱۹-۲۷۲۰-۲۷۲۱-۲۷۲۲-۲۷۲۳-۲۷۲۴-۲۷۲۵-۲۷۲۶-۲۷۲۷-۲۷۲۸-۲۷۲۹-۲۷۳۰-۲۷۳۱-۲۷۳۲-۲۷۳۳-۲۷۳۴-۲۷۳۵-۲۷۳۶-۲۷۳۷-۲۷۳۸-۲۷۳۹-۲۷۴۰-۲۷۴۱-۲۷۴۲-۲۷۴۳-۲۷۴۴-۲۷۴۵-۲۷۴۶-۲۷۴۷-۲۷۴۸-۲۷۴۹-۲۷۵۰-۲۷۵۱-۲۷۵۲-۲۷۵۳-۲۷۵۴-۲۷۵۵-۲۷۵۶-۲۷۵۷-۲۷۵۸-۲۷۵۹-۲۷۶۰-۲۷۶۱-۲۷۶۲-۲۷۶۳-۲۷۶۴-۲۷۶۵-۲۷۶۶-۲۷۶۷-۲۷۶۸-۲۷۶۹-۲۷۷۰-۲۷۷۱-۲۷۷۲-۲۷۷۳-۲۷۷۴-۲۷۷۵-۲۷۷۶-۲۷۷۷-۲۷۷۸-۲۷۷۹-۲۷۸۰-۲۷۸۱-۲۷۸۲-۲۷۸۳-۲۷۸۴-۲۷۸۵-۲۷۸۶-۲۷۸۷-۲۷۸۸-۲۷۸۹-۲۷۹۰-۲۷۹۱-۲۷۹۲-۲۷۹۳-۲۷۹۴-۲۷۹۵-۲۷۹۶-۲۷۹۷-۲۷۹۸-۲۷۹۹-۲۸۰۰-۲۸۰۱-۲۸۰۲-۲۸۰۳-۲۸۰۴-۲۸۰۵-۲۸۰۶-۲۸۰۷-۲۸۰۸-۲۸۰۹-۲۸۱۰-۲۸۱۱-۲۸۱۲-۲۸۱۳-۲۸۱۴-۲۸۱۵-۲۸۱۶-۲۸۱۷-۲۸۱۸-۲۸۱۹-۲۸۲۰-۲۸۲۱-۲۸۲۲-۲۸۲۳-۲۸۲۴-۲۸۲۵-۲۸۲۶-۲۸۲۷-۲۸۲۸-۲۸۲۹-۲۸۳۰-۲۸۳۱-۲۸۳۲-۲۸۳۳-۲۸۳۴-۲۸۳۵-۲۸۳۶-۲۸۳۷-۲۸۳۸-۲۸۳۹-۲۸۴۰-۲۸۴۱-۲۸۴۲-۲۸۴۳-۲۸۴۴-۲۸۴۵-۲۸۴۶-۲۸۴۷-۲۸۴۸-۲۸۴۹-۲۸۵۰-۲۸۵۱-۲۸۵۲-۲۸۵۳-۲۸۵۴-۲۸۵۵-۲۸۵۶-۲۸۵۷-۲۸۵۸-۲۸۵۹-۲۸۶۰-۲۸۶۱-۲۸۶۲-۲۸۶۳-۲۸۶۴-۲۸۶۵-۲۸۶۶-۲۸۶۷-۲۸۶۸-۲۸۶۹-۲۸۷۰-۲۸۷۱-۲۸۷۲-۲۸۷۳-۲۸۷۴-۲۸۷۵-۲۸۷۶-۲۸۷۷-۲۸۷۸-۲۸۷۹-۲۸۸۰-۲۸۸۱-۲۸۸۲-۲۸۸۳-۲۸۸۴-۲۸۸۵-۲۸۸۶-۲۸۸۷-۲۸۸۸-۲۸۸۹-۲۸۹۰-۲۸۹۱-۲۸۹۲-۲۸۹۳-۲۸۹۴-۲۸۹۵-۲۸۹۶-۲۸۹۷-۲۸۹۸-۲۸۹۹-۲۹۰۰-۲۹۰۱-۲۹۰۲-۲۹۰۳-۲۹۰۴-۲۹۰۵-۲۹۰۶-۲۹۰۷-۲۹۰۸-۲۹۰۹-۲۹۱۰-۲۹۱۱-۲۹۱۲-۲۹۱۳-۲۹۱۴-۲۹۱۵-۲۹۱۶-۲۹۱۷-۲۹۱۸-۲۹۱۹-۲۹۲۰-۲۹۲۱-۲۹۲۲-۲۹۲۳-۲۹۲۴-۲۹۲۵-۲۹۲۶-۲۹۲۷-۲۹۲۸-۲۹۲۹-۲۹۳۰-۲۹۳۱-۲۹۳۲-۲۹۳۳-۲۹۳۴-۲۹۳۵-۲۹۳۶-۲۹۳۷-۲۹۳۸-۲۹۳۹-۲۹۴۰-۲۹۴۱-۲۹۴۲-۲۹۴۳-۲۹۴۴-۲۹۴۵-۲۹۴۶-۲۹۴۷-۲۹۴۸-۲۹۴۹-۲۹۵۰-۲۹۵۱-۲۹۵۲-۲۹۵۳-۲۹۵۴-۲۹۵۵-۲۹۵۶-۲۹۵۷-۲۹۵۸-۲۹۵۹-۲۹۶۰-۲۹۶۱-۲۹۶۲-۲۹۶۳-۲۹۶۴-۲۹۶۵-۲۹۶۶-۲۹۶۷-۲۹۶۸-۲۹۶۹-۲۹۷۰-۲۹۷۱-۲۹۷۲-۲۹۷۳-۲۹۷۴-۲۹۷۵-۲۹۷۶-۲۹۷۷-۲۹۷۸-۲۹۷۹-۲۹۸۰-۲۹۸۱-۲۹۸۲-۲۹۸۳-۲۹۸۴-۲۹۸۵-۲۹۸۶-۲۹۸۷-۲۹۸۸-۲۹۸۹-۲۹۹۰-۲۹۹۱-۲۹۹۲-۲۹۹۳-۲۹۹۴-۲۹۹۵-۲۹۹۶-۲۹۹۷-۲۹۹۸-۲۹۹۹-۳۰۰۰-۳۰۰۱-۳۰۰۲-۳۰۰۳-۳۰۰۴-۳۰۰۵-۳۰۰۶-۳۰۰۷-۳۰۰۸-۳۰۰۹-۳۰۱۰-۳۰۱۱-۳۰۱۲-۳۰۱۳-۳۰۱۴-۳۰۱۵-۳۰۱۶-۳۰۱۷-۳۰۱۸-۳۰۱۹-۳۰۲۰-۳۰۲۱-۳۰۲۲-۳۰۲۳-۳۰۲۴-۳۰۲۵-۳۰۲۶-۳۰۲۷-۳۰۲۸-۳۰۲۹-۳۰۳۰-۳۰۳۱-۳۰۳۲-۳۰۳۳-۳۰۳۴-۳۰۳۵-۳۰۳۶-۳۰۳۷-۳۰۳۸-۳۰۳۹-۳۰۴۰-۳۰۴۱-۳۰۴۲-۳۰۴۳-۳۰۴۴-۳۰۴۵-۳۰۴۶-۳۰۴۷-۳۰۴۸-۳۰۴۹-۳۰۵۰-۳۰۵۱-۳۰۵۲-۳۰۵۳-۳۰۵۴-۳۰۵۵-۳۰۵۶-۳۰۵۷-۳۰۵۸-۳۰۵۹-۳۰۶۰-۳۰۶۱-۳۰۶۲-۳۰۶۳-۳۰۶۴-۳۰۶۵-۳۰۶۶-۳۰۶۷-۳۰۶۸-۳۰۶۹-۳۰۷۰-۳۰۷۱-۳۰۷۲-۳۰۷۳-۳۰۷۴-۳۰۷۵-۳۰۷۶-۳۰۷۷-۳۰۷۸-۳۰۷۹-۳۰۸۰-۳۰۸۱-۳۰۸۲-۳۰۸۳-۳۰۸۴-۳۰۸۵-۳۰۸۶-۳۰۸۷-۳۰۸۸-۳۰۸۹-۳۰۹۰-۳۰۹۱-۳۰۹۲-۳۰۹۳-۳۰۹۴-۳۰۹۵-۳۰۹۶-۳۰۹۷-۳۰۹۸-۳۰۹۹-۳۱۰۰-۳۱۰۱-۳۱۰۲-۳۱۰۳-۳۱۰۴-۳۱۰۵-۳۱۰۶-۳۱۰۷-۳۱۰۸-۳۱۰۹-۳۱۱۰-۳۱۱۱-۳۱۱۲-۳۱۱۳-۳۱۱۴-۳۱۱۵-۳۱۱۶-۳۱۱۷-۳۱۱۸-۳۱۱۹-۳۱۲۰-۳۱۲۱-۳۱۲۲-۳۱۲۳-۳۱۲۴-۳۱۲۵-۳۱۲۶-۳۱۲۷-۳۱۲۸-۳۱۲۹-۳۱۳۰-۳۱۳۱-۳۱۳۲-۳۱۳۳-۳۱۳۴-۳۱۳۵-۳۱۳۶-۳۱۳۷-۳۱۳۸-۳۱۳۹-۳۱۴۰-۳۱۴۱-۳۱۴۲-۳۱۴۳-۳۱۴۴-۳۱۴۵

اوقات از تاخت و تاراج و ستمگاری و خونباری دقیقه باقی نگذاشته اند خصوصاً
در حق اهل هند و حضرت و ازار ایشان افزون بود چنگی در زمان حکومت چهارج
کتاب سنگی خلق خدا در حصن متین امن و امان محفوظ ماندند و مردم قطع الطریق
و مفارقه عدم نمیدادند چه هرگاه یک شخص ضعیف را یک رویه همراه می بود از هیچ
کس اندیشه و مضایقه نمیکرد.

علاقه پنجم - از شهر کشمیر سمت مغرب واقع است. رفعت آن از
بحر محیط ۳۳۰۰ فو و بعد مسافت از سرینگر براه باره ۸۰ میل و براه توس میدان
همگی ۱۰۰ میل گویند راجه للتادنت آباد کرده است ساکنان آن جا هندو و مسلمان و
در میان شهر قلیله برف تراوش می کنند فوراً ذوبان پذیرد و هوای آن در برست
موزی گردد که بسبب تعفن هوا و هیجان خلط صفرا جمع حیوانات از نوع انسان و
بهیاج و حشرات و ماهیان تب لرزه پیدا می شود موجب آن مردمان آن جا در
ایستادن ثمر از کوهستان نمی روند و در عهد سابقه تا زمان بدد شاه شامل کشمیر بوده
اند و در حکومت چکان خود سر شدند و در ^{۱۹} ^{۱۹۶۱} سال جهانگیر شاه در قبضه افتاد خود در
آورده سی و چارم با تمام جدد ملک در آن جا تعمیر ساخت و در عهد محمد شاه محمد علی
و محمد زمان میرزبان پنجم به تحریک برکات خان در کشمیر آمده دست تطاول بر کشاده
ملک را غارت کردند عاقبت از دست برکات خان کشته شدند و در عهد افغانه رستم خان

۱۹۶۱ مطابق ۱۹۶۱

۱۹۶۱ در زمان خود خاندان افغانه در کشمیر است. بعد از تاجور شاه و تاجی بر دلی حمد آورده شد
چند ماه ۳ سال حکومت کرد و بتاریخ ۱۹۶۱ در ۲۴ ربیع الثانی ۱۲۶۱ هجری
رحل و لیکن کرد محمد شاه منور به وقت در عیش و عشرت مشغول می بود بدین وجه در تاریخ
بنام محمد شاه نگیل (عجاش) شهرت دارد (افانوش انشا میر صفحه ۱۹۳)

باغی شده بود سردار عبداللہ خان پسرش شیر باز خان بدقای وزیر روح اللہ کہ مدارالمہم
آن باؤد در کشمیر تنید کردہ مسموم ساخت و وزیر روح اللہ را خطاب را جکی عطا نمود۔
انگاہ وزیر روح اللہ خان در جنگ سنگاں از جانب عظیم خان ترودات نمایان بکار
برده اعتبار و افتخار حاصل نموده از دنیا درگذشت و پسر او میر باز خان بجای پدر
مدتی حکمرانی میکرد و در سنہ ۹۹۰ ب سنہ ۱۰۵۸ ہجری قمری ۱۶۷۶ میلادی در فتح کردہ تمام
سرکشان و باغیان کوہستان را در غلویہ عدم انداخت و ملی سودن و بسز علی سودن را
پوست از بدن برداشته خلق خدا را مومن ساخت پس خراج آن جا چند سال در
خزینہ جموں عاید بود۔ انگاہ در جاگیر راہہ موتی سنگھ فرزند راہہ دھیان سنگھ واکذاشت
فقط۔

علاقہ راہور۔ از کشمیر سمت گوشہ مغرب و جنوب بر ساحل ہمین رود بار فرزند
بلندی واقع است رفعت آن از بحر محیط ۳۰۹۴ فٹ۔ بعد مسافت از سر نیگرہ ۹ میل
بآبادی عمارات و اسواق و مساجد و منادر و باغات و اشجار و اثمار خوش نما۔
مہاراجہ گلاب سنگھ آن را رام پور نام نہادہ است و در موضع مثل پنوچہ ہر کس
مطابق سنہ ۱۰۲۲ ہجری قمری ۱۶۱۳ میلادی

سنہ ۱۰۲۹ ہجری قمری بنا بر تحریر کس۔ ایم۔ پانیکر مصنف گلاب سنگھ صفحہ ۱۶۳ واکذاشت پنوچہ ہجری راہہ
موتی سنگھ در سنہ ۱۰۵۲ ہجری قمری ۱۶۷۱ میلادی در قبیکہ جواہر سنگھ و موتی سنگھ پسران دھیان سنگھ و
امر جوع بحکومت پنجاب (انگلشیہ) کردند

سنہ ۱۰۵۵ ہجری قمری موتی سنگھ برادر بزرگ مہاراجہ گلاب سنگھ آنجہانی بود۔ در سیاست دانی
وزیر کی پایہ عالی داشت۔ مدت العمر وزیر مہاراجہ رنجیت سنگھ آنجہانی و مہاراجہ کھر سنگھ
و مہاراجہ شیر سنگھ بود۔ آخر کار بنا بر سازش از دست اجیت سنگھ سندھ و بادالہ پور
بندوق گردید۔ (ملخص از سیکرٹ ہسٹری آف دی لاہور دربار)

راتپ لرزه می آید مردمان آن جا خوش وضع بنود و مسلمان مخلوط - از قدیم ریاست
 راجهای آن جا است و در عهد بدشاه دین اسلام قبول کرده مطیع صوبه کشمیر
 شده بودند از عهد در آن خود سری اختیار نمودند و در حکومت سنگان مطاعت
 رعیت سنگه می کردند و در ۱۹۰۲ ب ۱۳۴۴ م هجری کلاب سنگه قصبه مذکور مع
 حدود اطراف آن ماتحت خود کرده راجهای آن جا در وسط هند مفور شدند
 و از سر کار انگیزی و به معیشت خود حاصل نمودند -

علاقه بانها - از کشمیر بطرف جنوب بمافت ۳۴ میل رفعت آن ۵۵۸۰
 مردمان آن طرف هند و مسلمان مخلوط بزبان کشمیر تلفظ می سازند و در تابستان
 تپ لرزه و افرو این محال همیشه شامل کشمیر بوده است بعد تنزل سنگان مہاراجہ
 کلاب سنگه شامل جموں کرده است -

کھل - پیرگنه ایست از بانها سمت مغرب در میان کوهستان مردمان
 آن جا بیشتر در بهرنی و غارت گری مشهور بوده اند - چنانچه ملک کشمیر بعد
 از حادثه زوچو بار با غارت کرده رفتند - مردمان آن طرف اکثر به مذہب ڈوگرہ
 بعضی مسلمان قبل ازین هندو آن طرف با مسلمانان خویشی می کردند و در عهد
 مہاراجہ کلاب سنگه این امر موقوف شد - شامل آن بدلی و ڈیل و غیره اطراف
 دیگر است -

مرو و اژدن - یک پیرگنه است در میان دو دره از کشمیر بطرف گوشه
 جنوب و مشرق بمافت ۹۶ میل همیشه شامل کشمیر بوده است - مردمان آن جا

۱۵۱۰ پیردیسر کے - ایم - پانیکر راجہ راجوری رام راجہ کے جس وقتہ رام نگر و بسوہلی و کشتوار
 و طیفہ خواران مہاراجہ کلاب سنگه آنجا فی نگاشته است - بنابر تحقیقش مہاراجہ مزبور این
 ہرنج نفر سالہ ۶۲۰۰۰ روپیہ بطور کفاف ادا می کرد - (کلاب سنگه صفحہ ۱۲۰) یعنی در آنجا

مسلمان و بزبان کشمیر لفظ می سازند -

کشتواڑ - در میان دره ایست از کشمیر سمت جنوب بمسافت یک صد و بست میل از راه مر و رفت آن از معدل بحر محیط ^{۴۵۱} ۵۴۵ فٹ - آب و هوای آن جا خوب و اشجار و اثمار آن طرف مرغوب - برف قیلے تر شرح می کند - فوراً رفع گردد و اصل باشندۀ آن طرف از قوم ٹھکر گدی هستند مردم کشمیر هم بیایه در آن جا کارشال بافی هم میکنند پیش ازین زنهای آن طرف در سحر و جادوگری مشهوره بوده اند که آن مارا ڈین می گفتند - همارا جہ گلاب سنگھ تنبیه و نذارک آن مارا واقعی نموده عمل آن مارا معدوم ساخت - قدیم راجهای آن جا از قوم راجپوت همیشه حکومت بسر نمود می کردند -

^{۴۵۲} در سنه ۱۱۵۳ هجری سید شاه فرید که فقیر و دشن دل بود راجه کشتواڑ را مسلمان کرده مرید خود فرمود - انگاه شاهان مغلیه ادر احرمت می داشتند و در عهد عالم گیری

^{۴۵۲} بقول مولوی حشمت علی خان تقریباً ۵۴۰ فٹ انگلیسی بلند است (تاریخ جوں و ملحقات صفحہ ۱۳۵)

^{۴۵۳} مطابق ۱۸۹۴ - ۱۸۹۵ - ظاهر اسهواست زیرا که سده جلوس حضرت محی الدین ادرنگ نیب عالم گیر بادشاه غازی که بعدش راجه کشتواڑ را لقب پادشاهت یارخان گشت از سنه ۱۵۵۸ تا سنه ۱۵۶۰ بود :

^{۴۵۴} سید محمد فرید الدین قادری از اولاد خواجہ عبدالقادر است - روزی خواب دید که شخصی گوید : "اے فرید یہ کشتواڑ برد و اشاعت اسلام کن" بنا بریں سید منور بہمراہی چہار شاگردش در پیش محمد و یار محمد و سید بہاؤ الدین و سید ایدال شاہ بعد شاہ جہاں دار دین دیار گشت - منراہی پسر بزرگش کہ در حیات پدر خود فوت شد تا حال مرجع خلایق مسلمانان کشتواڑ است (مخلص از تاریخ جوں و کشمیر مؤلفہ مولوی حشمت علی صفحہ ۱۶۶ و ۱۶۷) :

۴۵۵ بہ سعادت یار خان لقب گشت۔ آخر ہمارا جہ تیغ سنگھ موسوم بہ سیف خان بر
مسند حکومت آں جا استقلال یافت۔ وزیر لکھپت راہی کہ از مقر بان و مہرمان
خاص الخاص او بود نوع از دنا را ض گشتہ ہمارا جہ گلاب سنگھ را ترغیب تکریم
تسخیر کشتوار نمود تاکہ ہمارا جہ در ^{۴۵۵} ششہ ب فوج ہزار برای تسخیر کشتوار تعیین ساخت

۴۵۵ صحیح ایں است کہ سعادت یار خان حکمران ثانی نقطہ کشتوار است کہ علقہ بگوش اسلام
شد۔ بنا بر تحقیق مولوی حشمت علی خان لکھنوی نامش کیرت سنگھ بود۔ اولین راجہ مسلم ایں
دیار پدرش ہے سنگھ الملقب بہ بخت یار خان است کہ ہن سخی سید فرید شاہ منور اسلام
قبول کرد۔ (مخلص از تاریخ جموں مولوی حشمت علی خان صفحہ ۱۶۷)

۴۵۶ بقول دیوان کرپارام صاحب گلاب نامہ : ۴۵۷ محمد تیغ سنگھ

”و از مصلحت بیہی و صواب اندیشی پروانہ جانت والا (گلاب سنگھ) بنام وزیر

لکھپت کہ کارپرد از راجہ کشتوار بود بدین مضمون شرف نفاذ یافتند :-

”عرضی شمار سبب کیفیت اش حالی رائے عالی گردید۔ باید کہ همچنان در

خدایت حضور از تہ دل حاضر و معروض بودہ عنایت والا را شامل حال دانند۔“

گویند وزیر مسطور از حلال نمائی آتائے خود (تیغ سنگھ) گلہ ہے بہ تحریر عرض سپرداختہ

بود۔ مگر مراد از بں تحریر بجز د آوردن بدگمانی بہ خاطر راجہ کشتوار نبود۔ چنانچہ همچنان بہ عمل آمد کہ

روزے پروانہ والا (گلاب سنگھ) بدست جاسوس رسیدہ او بہ نظر راجہ تیغ سنگھ گذرانید

و ازاں گمان بد بہ دشمن جا کردہ بے گمان بکشتن وزیر اشارت کرد۔ اگرچہ آں جفا کار

در کشتن او باقی نگذاشت۔ مگر چون حیات باقی داشت زخم شمشیر بدست و بازو خوردہ

بصوب جنگلوار علاقہ بھدر واہ گرختہ جان بہ سلامت برد۔ از بں معنی بیان انتظام کار

راجہ مسطور خلل پذیر گشت۔“

۴۵۸ گلاب نامہ صفحہ ۱۴۰ در بیان فتح کشتوار :

در اجتهاد آن جانب تفاوت در خود ندیده بجانب لاهور فرار اختیار نمود و مهاراجه
کتاب سنگمه علاقه کشتواژ و بدرگاه بکمال اقتدار قبضه فرمود.

فصل دوم در تشریح آثار و امارات حدودی و ایجاد و ابداع مصنوعی

صوبه کشمیر

وقتی که جلال الدین اکبر سواد اعظم هندوستان را در قبضه اقتدار
خود در آورد حاکم مقبوضه خود را نوزده صوبه قرار داد. (۱) صوبه شاه جهان آباد
دہلی (۲) صوبه مستقر الخلافت اکبر آباد عرف آگره (۳) صوبه اله آباد - (۴)
صوبه اودھ (۵) صوبه پٹنه مشهور بظہیم آبادی (۶) صوبه بنگالہ (۷) صوبه اودیسہ
(۸) صوبه اورنگ آباد (۹) صوبه برار - (۱۰) صوبه خاندیس (۱۱) صوبه مالوہ (۱۲)
صوبه اجمیر (۱۳) صوبه گجرات (۱۴) صوبه ... (۱۵) صوبه ملتان (۱۶)
صوبه لاهور (۱۷) صوبه کابل (۱۸) صوبه قندهار (۱۹) صوبه کشمیر شامل این
صوبه پنجاه دہشت محال است از ان جمله شش محال جانب گوشه مشرق و
شمال واقع اند - لداخ - اسکردو و کنبو - نگری - حصوره - گلگت دہشت محال
در گوشه شمال مغرب ظاهر - دومیان - داردو - دمتور - پاجلی - کلاک - کاغان
در آده - کرناہ شش محال جانب گوشه مغرب و جنوب اند پنوچھ - راجور - نوشہرہ

۵۹ بھدر گاہ :

۶۰ ابو الفضل تقسیم حاکم مقبوضه در عهد جلال الدین اکبر پانزده صوبه قرار داده است
باین تفصیل :- الہ آباد - آگرہ - اودھ - اجمیر - احمد آباد - بہار - بنگال - دہلی - کابل - لاهور
ملتان - مالوہ - برار - خاندیس - احمدنگر (آئین اکبری جلد دوم مترجمہ جیرٹ صفحہ ۱۱۵)
۶۱ البیاض فی الاصل :

کشتل - بانهاال - مرد آردون خاص ملک کشمیر سی دہشت^{۴۶۲} محال است - ازاں جملہ شہر
سرنگریک محال و آبادی پرگنات سی دہشت^{۴۶۳} محال کہ ہر محال را پرگنہ نامیہ سرہ
اند -

در زمان اکبر شاہ جمعیکہ آصف خان بد فتر خانہ اعلیٰ سپرد ولایت کشمیر
راسی دہشت^{۴۶۵} پرگنہ مقرر ساخت و جمعیکہ با انتظام قاضی علی مرتب گشت وی
آبادی کشمیر را چہل^{۴۶۶} و یک پرگنہ مشخص نمود - در اصل ہماں سی دہشت پرگنہ

۴۶۲ آئین اکبری جلد دوم مترجمہ جیڑٹ صاحب صفحہ ۳۶۸ : در بیان سرکار کشمیر -

۴۶۳ واقعات کشمیر ص ۲۷۳ :

۴۶۴ آصف خان میرزا قوام الدین جعفر بیگ پسر میرزا بدیع الزمان ولد آقا ملائے دولت^{دار}
قزوینی است - در سال بیست و دوم اکبری سنہ ۹۸۵ ہند دہشتاد و پنج ہجری در
ربیعان شبایہ تازہ از عراق وارد ہند گشتہ ہمراہ عم خود میرزا غیاث الدین علی آصف خان
بخشی ملازمت پادشاہی دریافت - عرش آشیانی را اکبر بمنصب دوستی دخی آصف خان
سرفراز فرمود - او این را کم دانستہ ترک مجرا آمد و رفت دربار نمود - این استغنا بر خاطر
پادشاہ گراں آمدہ بحال تنباہ بہ بنگالہ تعین کرد در سال چہل و دوم (۱۰۰۵ھ) چون مملکت
کشمیر بہ سبب جاگیر داران متفرقہ رو بہ ویرانی آورد آصف خان بہ حکومت آں دیار
اختصاص یافت و تا سنہ ۱۰۱۳ھ دریں جا بماند - در سنہ ۱۰۲۱ھ مطابق ۱۶۱۲ در
دکن با جمل طبعی درگذشت - صد جیف از آصف خان تاریخ است (ماثر الامر جلد اول مؤلفہ میر
عبدالرزاق المعروف بہ نواب مصمصام الدولہ شاہ نواز خان شہید خوانی اورنگ آبادی مطبوعہ رائل
ایشیائٹک سوسائٹی بنگال کلکتہ سنہ ۱۸۸۸ء صفحہ ۱۰۷ ، ۱۰۸ ، ۱۰۹ ، ۱۱۰ ، ۱۱۱) :

۴۶۵ آئین اکبری جلد دوم مترجمہ جیڑٹ صاحب ۳۶۷ -

۴۶۶ ایضاً - ایضاً :

بود. قاضی علی دد پرگنه دراوه و کرناه شامل ساخت و پرگنه سایر المواضع را دو بخش ساخته
 دو پرگنه شمرد و چهل مواضع جانب مارج را جو بی نام نهاد و هشتاد و هشت مواضع جانب
 کامارج را بدستور سایر المواضع مقرر داشت. درین جزو زمان انتظام باستان تغییر یافته
 همگی سی و چهار پرگنه ثبت دفتر روزگار است. پیشینیان ولایت کشمیر را دو ضلع
 کرده اند ضلع شرقی را مارج و ضلع غربی را کامارج نام نهاده اند و در وسط این دو
 ضلع شهر سرنگرد افتد.

^{۴۶۷}
 شهر سرنگرد - در خطه دلیذیر کشمیر سرنگرد نام شهر است مشهور بتقطیع و
 تزیین عجیب معهود و در غایت فسحت و سیرابی آراسته و یکمال نزہت و نشاط دلی
 پیراسته طول آن از نو شهر تا امیر کدل ۴ میل و عرض آن از چپ بل تا نایب یار ^{۴۶۸}
 ۹ میل و دور محیط آن ۹۰ میل و در نفس شهر نزہت نه سال دریای بہت کہ از
 سلسبیل بہشت یاد می دهد و از آبیاری آن حور سرشتان این آب سال بہشت مثال
 سیراب و نشاط می باشند جاری است. حسب جریان این دریای فرحت نشان

^{۴۶۷}
 نزد موسیو ڈیوٹرنگر نام قدیم و موجود این شهر است در عهد سلاطین اسلام "سری نگر" کہ
 نام ہندوانہ این شهر است تا صد سال متروک مانده و بنام کشمیر معروف بود تا آنکہ در زمان
 تغلق سکھال این دیار باز بہ نام "سرنگر" زبان زد شد. موسیو ڈیوٹرنگر بیان خود می گوید کہ
 موسیو برنیرو فادرٹرکیا خان کشمیر بعد از تگ زیب بودند لفظ کشمیر استعمال کرده اند
 نہ سرنگر لیکن این دایمہ ظاہر اصلے ندارد و چه ہوا افضل و آہن اکبری جلد دوم بہ عنوان "سرنگر"
 در ذکر این شهر گفتہ است. درین زمان ہم سری نگر بعرف کشمیر بطور غلط العام زبان زد
 عوام است.

^{۴۶۸} البیاض فی الاصل :

^{۴۶۹} ایضاً :

شهر مذکور بر دو حصه منقسم می شود حصه شمالی در حصه جنوبی در سمت و جهت
 خوش نما و دل کشاست. اکثر معابد فخیم و عمارات قدیم بدان سویا فته می شود و شهر
 که از سلطان زین العابدین یادگار است میان حصه شمالی در موسم تابستان جاری می
 باشد. چهار جوی از آن منشق گردد. یکی دولت مکمل که میان دولت خانه نوابگان
 نقشبندی می گذرد. دوم جوی سید بزرگ شاه که در میان خانیا ر جاری می شود سوم
 جوی کاوه داره. چهارم جوی تاره بل و نهر پنجمه کول که از زوجه ملک جلال ^{شاه} یادگار
 است حصه شمالی شهر را طراوت می بخشد و در حصه جنوبی نهر کله کول که از یوسف ^{شاه}
 چاک یاد می دهد من مقام شیر گزهی از دریای بهت جدا گشته همگی در موسم تابستان
 افراد نوع را سیراب گرداند. دو جوی از آن منفرج گردد یکی سونر گل دوم گنر کول -
 رود بار و ده گنگا در مضافات حصه جنوبی شادابی کرده با دریای بهت شامل گردد.
 پیرامون این شهر تالاب ها و آب خیزانی متعدده حاویست که طراوت
 و طلاوت آن را رونق افزای محاسن این دیار گردد و افراد زمان و زمره عیاشان
 را سیر و سیاحت و اکتساب معنیت از آن تالاب ها حاصل می شود. چنانچه سمت
 شرقی آن تالاب دل و جانب شمال آنچار سر و خوشحال سر و طرف جنوب آب خیز
 بمش و در حاق وسط شهر برانمیل و نیز در حصه شمالی شهر کوه ماراں دل کشاست
 و جانب گوشه سرحد شرقی آن کوه سلیمان روح افزا و سمت مغرب آن عیدگاه
 میدانی است وقف کرده میر محمد همدانی درازی آن یک هزار و شش صد قدم و
 پهنائی آن پانصد قدم. و در وسط آن مسجد عالی و در صحن آن حوض و چنار زار

۴۴۰ بقول آئند کول مابین سن ۴۰ - ۶۱۴۲۰ حفر کرده شد :

۴۴۱ مسجد عالی از بنائی علی شاه برادر سلطان زین العابدین بادشاه کشمیر است در ۳۹۴
 تعمیر این مسجد شد و تا امروز بر صفحہ روزگار یادگار است. در ۱۱۴۰ با آتش سوخت (بقیه بر صفحہ آینده)

واقع. فی الحال از مسجد عالی سمت شمالی عیدگاه منزه است و حصه جنوبی مسطح
برای عیدگاه. ایضاً جانب مشرق شهر شمالی میدان است. بیل در بیل وقف کرده میر
محمد همدانی و بابا اسماعیل زاهد که آن را مله گاه گویند. مزار مردم شهر و مدفن اولبای دهر
در آن جا است.

مترجم رازہ ترنگنی می نگار د که بنای این شهر از راجہ پر د ر س ی ن است که در
۱۴۵۲ کرمی مطابق ۸۵۰ عیسوی راجہ مذکور بعد رتن و فتق سلطنت خواست که شهر
پانڈار بر جادہ روزگار یادگار گذارد و دریں خیال بجانب جوانب و محال خطہ کشمیر جستجو
می کرد و بیچ جای برای آبادی شهر خاطر نشین نمی شد.

وقف. شبے از شب های دیو جز تنہا از دولت خاند خاص باین اراده برآمد
که درباره تاسیس اساس شهر جدید و دریافت سعادت و خوشست آن از بیان مردمان
زمان تفادل گرفته کار فرما گردد. خرامان خرامان بر لب دریای بہت رسید و آن
روی ساحل دریا آتش مشتعل بود کہ ہندو اں مردگان خود را در آن جا سوختہ رفته
بودند. راجہ از فروغ بایرہ شمشان ساحل دریا و درختان آن روی دریا معاینہ

(سلسل) لیکن بہ حسن سعی گل محمد خاں کہ در اں ایام بہ عہدہ جلیلہ فائز بود باز تعمیر یافت.

(جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ صفحہ ۱۲۶) :

۱۴۵۲ راجہ پر د ر س ی ن دوم (۱۳۹ - ۲۲۹) بنا بر روایتی از راج ترنگنی بنائے سرینگر از

دست مہاراجہ اشوک (۲۶۶ - ۲۶۳ ق م) تہادہ شدہ است.

چنانچہ :-

”آن شہنشاہ ذی شان شہر سرینگر، تعمیر نمود کہ بلحاظ لود و شش لک

خانہا و دولت فراوان اہمیت بزرگ داشت“ (راج ترنگنی کتاب اول صر ۱۰۴ مترجمہ سٹائن

صفحہ ۱۹ : ۱۴۵۳ راج ترنگنی کتاب سوم صر ۳۳۶. صفحہ ۹۹ مترجمہ سٹائن :

می کرد. ناگاه بطوالت قامت و ضخامت جسامت شخصی هولناک دید که از چشمان او
شعله های آتش مشتعل می گشت و زبان آتش اشتعال مثل برق به بدن راجه التوامی نمود
آن شخص مهیب و دوست خود دراز کرده در غایت صولت و تند می باد از هولناک
راجه را بجانب خود کشید. راجه از تحریف و ترهیب او ترسید بلکه میکل و شمایل
او دیده خندید. آن شخص بعلمت راجه دیده خندید و شادان گفت ای راجه پرور من
پیش ازین خود را بر دو کس یکی بکرم حاجت دوم شد که قصه او در برهست کتھا شرح
۱۳۴۴ برهست کتھا بود تصنیف گنا دیه که مشتمل بر قصه حجت پسر او دیه بازنش ندن من جوگا است که
و غیر مجلس عقد بندی بد ریغه مان سوگنا ازوش بلوده شد. در برش کوکھا درین امر معاونت بلیغ نموده
او را باز بر مقصودش رسانید.

مطابق این بیان پروفسر کینتھ "برهست کتھا" من بر تصنیف ۱۳۴۴ است. تا سلف برای است
که "برهست کتھا" گنا دیه از امتداد زبان از دست رفت و به یقین معلوم نه شده که مضمونش چه بود.
بالحاظ تاریخ حواله جات این کتاب در تصنیفات قرن هفتم یافته شده اند مثل تصنیفات
سبندھو دیان دد اندین.

بقول پروفسر کینتھ "برهست کتھا" بزبان پشاجی نوشته شده بود. پروفسر گریسن
تحقیق نموده است که پشاجی بنواچی. سوات. چترال و گلگت به گفتگوی رفت. زیرا که پشاجی
بزبان سنکرت شخصی را گویند که خورنده گوشت خام باشد و به تحقیق شده است که باشندگان
علاقه ای منزله در قرون وسطی آدم خور بوده اند.

تاکنون از چهار تا عدد "برهست کتھا" نشان داده اند که سه از آن به نقل گنا دیه تصنیف
شدند. یکی از این مصنفه بدھ سوامن و دوم کیم اندر کشمیری و سوم دیو کشمیری است
بقیه هر سه در سنله نوشته شده اند. (مخلص از "ای هسری آف سنکرت لریچر"
مصنفه پروفسر کینتھ صاحب صفحات ۲۶۶ تا ۲۸۱) ۵

است آشکارا کرده بودم. اکنون خود را بتو نمودم. والا همتی شما سه کس را به حدی دیدم که
از دیدن من خوف و رعیب بردل شما غالب نگشت. حالا من از تو مسرور و محفوظ شدم
بالفعل اگر می خواهی که پیش من بیایی آن چه مطلوب و مقصود تو باشد حقیقت و اسرار
آن به تو باز گویم. اگر از آب دریا اندیشه می کنی من ترا بسهولت پیش خود برسانم.
از نگاه پای خود را دراز کرده بر ساحل دیگر رسانید و گفت: بیا به سبیل این جسر متین
تا که از صحبت من کامیاب خواهی گشت راجه به سبیل جسر شگرف از دریای ژرف
عبور کرده نام او پرسید گفت منم و تالنی پسر و خادم سداشو بهمت و الای تو دیده
نوش شدم مطلب تو همین است که شهر را آباد خواهی کرد که تا دور روزگار
پایدار ماند. باید که می ردی فردا بجانب سرحد شمال خواهی یافت زمین را که خاک
سرخ بر سطح زمین طرح ریخته باشد پس بنا کنی شهری را در آن سرزمین بر فلات
وقت. البته بنیاد آن شهر باید از دلهر پایدار ماند.

راجه مستبشر این بشارت گشته فردا بجانب حدود شمال استعجال کرده و
از هر محال تفحص احوال نموده پیرامون کوه ماری پرست طرح غیبی رنگ مرید
بفاصله چهار کرده افشاند و پدر و شادمان گردید. گویند در آن سرزمین آب چگنه نام دیو
بزرگ بقامت شرک استقامت کرده از قدیم مقیم شده بود. راجه مذکور آن
دیو دیو را از آن بجا مفرور کرده. در آن سرزمین اساس شهر انداخته به سرتیگر موسوم
ساخت و در جوار آن ^{۴۴۶} چینه سوامی نام عابله متراض مقام کرده بود که با راجه نیک
^{۴۴۷} در در راج ترنگنی تقریر دیو یاس نوح است :-

"و باید که شهر خود بجای تعمیر باید کرد که در آنجا فرادندان زده من خواهی دید."

(راج ترنگنی. کتاب سوم - مصرعه ۳۴۸)

^{۴۴۷} در راج ترنگنی این نام یکیش است مذکور است :-

نام اتحاد تمام می داشت. و سه دیو امر سبقت کرده پیش از همه برای توطن خود در آن جا
صومعه افراشت. چونکه راجه نیک نهاد در آبادی این بنا و میرزا د کوشید. مستماران
چیزه دست بدست کرده در تعمیر قصور و بیوت مشغول داشت. ^{۴۴۸} پیچید نام در و در گری
که در فن تعمیر استاد بے نظیر بود بر اهتمام و از انسام عمارات آن مقام سرگرد و معماران
مقرر نمود. اول برای بمن و برکت این بنیاد صغی گران سنگ گرد و سوار در آن جا
آوردند. ناگاه در وسط راه پایه گرد و بن نگون گشته به شکست. همان وقت ساعت
سید که ملهم غیب فرموده بود اقبال نمود. آن هم باشاره غیبی پنداشته همان جا
اساس بت خانه شیوه ناتجی انداختند و پنج بت خانه متین در غایت رفعت و
عظمت یک سده باده شری. دوم کالی شری. سوم لوکی شری. چهارم بها شری
و پنجم پروری شری بلند افراختند و در تعمیر و تزیین مکانات پرداختند.

وقف. گویند در عرصه چند سال قریب شش و شش لاک خانه های رفیع تعمیر
کردند. از آن جمله عمارات شاهی و کوشکهای عالی و محلات امرا و وزراء بر ساحل
شرقی دریای بهت در غایت رفعت افراشتند که بر کوه با مشرف بودند و دریای
بهت را به مقام ناده پوره از راه اصلی سرود ساخته زیر دامان کوه ماران جادی

۴۴۸ کلین پنڈت نام این عابدی بیان کرده است. قیاس است که چبه سوامی مخرب
بچه سوامی است (راج تزنگنی کتاب سوم مصرعه ۳۵۰ - صفحه ۱۰۲) :

۴۴۹ کلین نام این عمارت بچه نوشته است :

۴۴۹ کلین پنڈت در ب تعمیر این پنج بت خانه های گوید که راجه بر دین چونکه بر پنج اقوام
حکمران بود بدین وجه پنج بت خانه ها بر نامهای پنج دیوی (معبوده) تعمیر نمود. کلین ازین پنج بر نام یک
بت خانه یعنی سد بها و شری گفته نموده است (راج تزنگنی کتاب سوم مصرعه ۳۵۳)

۴۵۰ راج تزنگنی کتاب سوم مصرعه ۳۵۴ مترجمه سمان :

کردند و منفذ دیبای بهشت که بس بار عیش بود سقیفه را فراجم کرده از سنگ و خاک
اینهاشته در قصر آب انداخته سده مستحکم افراختند. لهذا آن مقام را ناده پوره نام
نهاده اند و برای عبور و مرور آن متصل آن مقام چهره متین استوار کردند. تال
ؤل که در آن زمان عالی از آب صحرای بود و بین و تالنی مرگ نام که بعد از آبادی
شهر سرینگر بجاه طغیان آب صحرای مذکور غرق آب گردیده تالاب به هم رسیده
در آن زمان کوه ماران میان شهر بساکن مرکز دایره نمایان بود یعنی بهر سو عمارت
دلیزید و ایوان های بے نظیر مخنوی گشته از غرق آن کوه احوال این گاهستان و
تراشای کوهستان و بیابان به کیفیت نمایان نشاط افزای نظارگیان می گشت
الحق که در آن آوان در ظلم و هندوستان چنین شهر در غایت ساختگی و
آرامشگی ممکن نه بود.

پس آوازه ریخت پروری و داد گستری را به نیک نام در ربع
مسکون شهرت یافت. کافه انام از هر مقام از دحام کرده درین دیار بهشت آشام
بود و باش و مقام خود اختیار نمودند. را به نیک نهاد و عابد عالی نژاد برای
محافظت ابنای این بلاد بر دو جانب شهر مقرر گذاشت یک در دمان سواحی
بر کوه سلیمان دوم سوگرم سواحی متصل بارون پرگنه پچاک و سمت شمال این
شهر وزیر را به شورک نام مکانات رفیع و بت خانه منیع در غایت متانت
آباد ساخت چنانچه علامات آن بت خانه در موضع شور پرگنه آردی که در آن

۱۸۱۰ بیان کلون در راج تزنگنی این است :-

”شهری که بر حدود اومجد ایستاده در دهن سوامن و شوکرمن بود

و فتنه از سی و شش یک خانه داشت اهمیت بزرگی داشت

(مصرعه ۳۵۷ - کتاب سوم)

وقت شامل شهر بود موجود و چند رن نام خالوی آو دو صتم خانه رفیع درین شهر آباد
 ساخت بعد انقضای عرصه چند گاه نایره قهر آله افرخته دو حصه عمارت آن دیار
 سوخته شد چنانچه درین جزو زمان در حدود شمالی کوه ماران مردمان چهار پنج درعه
 زمین حفر کرده خاک سرخی که بجای آنش در قعر زمین موجود است همی کشند
 یکی از محققان گفت که بر وقت کندن پناه در غنم دوازده درعه دیگدان و یک
 کوزه پر آب که غوکے در آن پیدا شده بود چشم خود معاینه کردم علامه بود فاضل -
 گفت دیدم در خورد سالی که از صحن خانه من قریب مسجد جامع چلبے یعنی بیست و
 دو درعه کنیده سنگهای تزیاشیده که از آبک مانند پای های مشرب درجه بدرجه
 چپانیده بودند برآمدند - مردمان قیاس کردند که در آن جا مشرب دریای بهت
 بوده است - دیگری از غور بیست درعه زمین تصور بر خردس که از خاک چینی کرده بود
 بر آورد فقط -

قصیه جات کشمیر

قصیه ویرناگ - از سر ینگر سمت مراج در پرگنه شاه آباد بقاصله پنجاه میل زیر
 دهن کوه بانهاال در بدایت سرحد کشمیر واقع است - سابقه به تعمیر عمارات و ترتیب اسواق
 و باغات شاهای و تمکن سلاطین زیبا قصیه بود به مرور دهور حوادث زمانه آن را منهدم
 ساخت و بهاراجه بنیر سنگه اکنون تجدید آن نمود -

قصیه دوره - پائین ویرناگ وسط شاه آباد خوشما قصیه است که ملکان آنجا
 در حکومت و ثروت خود به ترتیب اسواق و تزئین عمارات و ترقی تجارت آباد کرده
 اند - اشبای تجارت دیوه سرود شاه آباد ویرناگ در آن جا فروخته شود -

قصیه انتانت ناک یا اسلام آباد - از سر ینگر بقاصله سی و چهار میل در حصه

۸۲۰۰ پندت انتند کول با منری در وجهه قصیه انتانت ناک گوید چه این مقام منبع چشمه (بقیه بر صفحه آینده)

مرج زیر دهن کربوه ٹن بوفور چشہ سار و آب های خوش گوار و کثرت عمارات و فسحت
باغات و وسعت اسواق و تربیت رستاق محل تجارت و معان فرحت مشهور آفاق
است ساکنان آنجا اکثر شالیباغان و بقالان و کشا و رزان هستند اسباب تجارت
پرگنه بزرگ و مانتند و پنج دران جامع و شر گردد در و دگران آن جا اسباب
عجیب مختصر ساخته باطراف و بلاد دیگر بطریق ارمغان می برند مردمان آن جا خوش
طبع و زبیرک و نزل و بے وفا و بخل یافته می شوند و در سالف زمان دران جا ایش
نام قریه بود عالم گیر را آن موضع پسند خاطر آمده بنا بران اسلام خان که صاحب صوبه
بود در ترقی و آبادی آن کوشیده باغی دل کش در آن جا طرح نمود و سرچشمه اننت ناگ
را تویم و ترتیب داده پادشاه آن بارغ را اسلام آباد نام نهاد درین زبان مہاراجہ
گلاب سنگھ نام آن به قصه اننت ناگ مبدل ساخت دار الحکومت مرج دران
جاست

قصه پنج باره - دیرینه شهریت پائین تر از قصه اننت ناگ بفاصله

مسئل اننت ناگ است بدین سبب اننت ناگ گفته می شود :

(جنون ایند کشمیر پیش صفحہ ۱۱)

۱۸۸۳ء اسلام خان میر ضیاء الدین بخشی خادم قدیم حضرت محی الدین اوزنگ زیب پادشاه
غازی بود بعد محاربه جوونت به خطاب اسلام خان رایت اشتهار افراشت و در جنگ
داراشکوہی بہت سردانه بکار برده سبب ہزیمت داراشکوہ گردید در سال چهارم جلوس
(۱۸۸۳ء مطابق ۱۲۶۱ھ) از تغیر ابراہیم خان بہ صوبہ داری کشمیر رخصت یافت و بہ سنہ
ہزار و ہفتاد و چہار ہجری (۱۲۶۳ھ) مسافر ملک بقا گردید غنی کشمیری تاریخ و فاش یافتہ
"سرد اسلام خان دالاجاہ" (ماثر الامر جلد اول صفحہ ۲۱۹)

۱۸۸۳ء در ۱۰۴ھ مطابق ۱۲۶۱ھ

چهار میل بر ساحل غربی دریای بهت بود عمارات و رونق تجارت و ترتیب بازار محمود
ساکنان آن جا اکثر شالیان و کمتر بقال و زمیندار هستند. اشیای تجارت پرگنه دهن پاره
و کما در پاره و دیوه سردان جایز و شرعی شود. زمین بجمباره بزرگ پر تش گاه نمود
استند بزعم شان از مقام رفعت که در تا چند ریا ساکنان سداشو از کرده کاشی در
یمن و برکت پاکست بود افزون است و در سالف ایام راجه و زیانند. دران جاشهر
بقابیت ساختگی و تیره بر نام آراسته بود (و تیره نام سداشو. برار به لغت نکرت
فرستند) در بعد زمانه بسبب حوادث روز بروز خراب گشته الحال آن را در قصبه جات
می شمردند و تیره براره را بجمباره می گویند.

قصبه پانپور - در عهد راجا اجتا پید سمست پ و تیره او پدم نام از سرنگر جانب
مشرقی پسافت ده میل بر ساحل شرقی دریای بهت پدمان پور نام ده آباد ساخت و
باعث پیدایش زعفران دران جا تر فی تجارت و کثرت خلقت و رونق بازار پدیدار
گشت و شاهان مغلیه به تعمیر عمارات و باغات آبادی آن مضاعف نمودند و به مرور دهور
ابنای زمانه پدمان پوره را پانپور نام کردند.

قصبه شومیان - از سرنگر سمت جنوب بمفاصله سی میل در پرگنه باٹھو
دیرینه قصبه ایست به تعمیر عمارات و توسیع اسواق فی الحقیقت بندرگاه تجارت
هندوستان است از کرده قصبه جات دیگر رونق تجارت دران جا بیشتر ساکنان
آن جا بقال و تاجر و پیشه ور و زمیندار هستند. مردم آن جا تیر طبع و قریبی دیت
بهت یافته می شوند.

۱۱۵۵ در راج ترنگنی کتاب دوم مصرعه ۶۲ نام ابن راجه "ج۲" (۱۰۹ - ۱۱۴ ق م) مذکور

است :

۱۱۵۶ "پراپور" راج ترنگنی کتاب چهارم مصرعه ۶۵ مترجمه سٹائن :

قصبه چار - بفاصله یازده میل سمت جنوب در ذیل کوه میان پرگنه ناگام واقع است به برکت زیارت شیخ نورالدین نورانی قدس سره رونق اسواق و تراکم عمارات و عبور و مرور مردم شهر و دولت و بیع و شرای تجارت بسیار است - ساکنان آن جا اکثر مجاور زمیندار ارمغان آن جا کانگری و اوزار بخاری باطراف می برند -
 قصبه پنجم - از سرنگر سمت مغرب بمسافت ۴ میل واقع است و در قصبه راجه شکر در ^{۴۸۴} شهر شکر ^{۴۸۵} پنجم نام آباد کرده بود - اکنون چند دکان یادگار مانده است -

قصبه سوپور - از سرنگر بفاصله سی میل سمت کامراج واقع است میان آن دریای بهت می گذرد - فراتر آن بهر متین و حصار سنگین و اطراف آن عمارات و اسواق و نشین اشیای تجارت کامراج و زینت گیره کوهن و غیره در آن مجتمع گردد و پتوی آن جانامی و شمار آن طرف گرامی - از قدیم دارالحکومت کامراج در آن جاست - خانقاہ میر محمد مهدی قدس سره العزیز مہبط فیوض رحمانست و مسجد جامع عالمگیری دیں زمان مزرعه قنطور یوں و شوکران - افسوس که باشندگان آن جا با وجود ثروت از روی خست و دست بختی و نجات و پست فطرتی در تجدید و ترمیم آن نمی کوشند -

^{۴۸۹} مورخان می نگارند که در زمان حکومت راجه ونٹی ورمایا حادثه زلزله عظیم از کوه کھادنیار که قریب باره موله است کوه پاره غلطیده معبر آب را سد راه گردیده سطح اوسط کشمیر را تا بجبارہ سیلاب نمود و باعث کمی و قصور

۴۸۶ - ۹۰۲ - ۶۸۸۳ - راج ترنگنی - کتاب پنجم -

۴۸۸ - راج ترنگنی - کتاب پنجم مصرعہ جات ۱۵۶ و ۲۱۳ -

۴۸۹ - مطابق راج ترنگنی اونی ورمی (۸۸۳ - ۶۸۵۵ / ۶) -

شیرین زبان بیان نمود. راجه فی الحال او را طلبیده مابرا پرسید آنچه شنیده از زبان او باز بشنید. فرمود خزان زر و گهر سپرد آن پسر را نشور نمایند. فرزانه سو و ظرف سفالین از دینار و درهم پر ساخته بسواری سفینه سمت باره مؤله بسرعت تاخته برابر مخرج آب مان سر یک کوزه دینار بدربار انداخته. همراهیان بر خون او حمل ساخته خبر اتلاف آن به سمع راجه رسانیدند. راجه در جواب نوشت بخ - اوست دانا هر چه خواهد آن کند. بعد ازان بمقام باره مؤله جای تسدید آب که به باره گله مشهور است رسیده ناهمی ظروف دینار بر موقیع تسدید آب در قصر دربار انداخته مشتبه ساخت هر که این زر و دینار از دربار بر آرد ازان او باشد. مردم شهر از روی تنگی غله تنگ دست و پریشان اوقات شده بودند. باستماع این خبر فوج فوج هجوم کرده به طمع نزد قصر آب سنگ مبردند از دینار و درهم هر چه بر آوردند بردند. و در عرصه اندک منفذ آب حسیض گشته و آب تالاب فرو رفت و سطح زمین نمودار شد. دران زمان دریای بهت میان تاله شاردایوره مجرای خود حفر کرده بود فرزانه سودمن مقام شاردایور مجرای آب بهت را سد بندی سواحل طرفین نموده جانب تالاب اولر جای ساخت و در اطراف آن بهر جا سد بندی نموده زمین های وسیع احداث کرده تسلیم بر همنان کرد و برای یادگاری خود بر ساحل بهت شهر آباد کرده سوپور نام نهاد. فقط.

قصبه باره مؤله. از سرنگر فاصله سی میل سمت مغرب. بر لب دریای بهت به تعمیر عمارات و ترتیب اسواق و برپا قصبه ایست معموره راجه بهیم سین. بندرگاه تجارت هند و پنجاب و افغانستان. فراز پایه جسر بهت حصار است از تعمیر

۴۹۳ سوپور در اصل سوپور بود که باستعمال عوام مبدل به سوپور گشت. راج خزنگنی کتاب

عطا محمد خان مردم آن جا اکثر بقال و بعضی بافنده و چینی ساز و زمیندار عموماً صاحب مروت و خوش نهاد. روسای آن جا نیک محضر از قوم گهکمر که فی الحال با اسم کمر و ملقب گشته اند. تجارت کامراج و کروهن و غیره اطراف دچند و کهاوره در آن باخی گذرد.

قصیه بنده پوره - در عهد سابقه جمع دیات بود و در عهد مهاراجه گلاب گهک به باعث عبور و مرور در سرحد گلگت و کارخانہ چند روزه ^{۴۹۴} بای شالی ^{۴۹۵} در آن جا پھل پنجاه دوکان آباد است غیر ازین قصیه جات متذکره بالا قصیه لار و قصیه بیروہ و قصیه کیری و قصیه نرال سابقه بکثرت عمارات و اسواق معروف و مشہور بود. الحال به سبب خرابی در جمع دیات فقط -

پرگنات کشمیر در زمان شالمان پخت

پرگنہ شاہ آباد - سرحد شرقی و جنوبی کشمیر زیبا درہ ایست سه طرف کوہستان

^{۴۹۴} چند روزه بفتح جیم و سکون یاء و دال و فتح را و سکون با مستعمل بزبان کشمیری و پنجابی مخرب لفظ "بنتہ" سنسکرت نیست کہ به معنی آله و اذکار باشد و این جا به معنی آسیائے آبی است کہ بادقشر از برتجھا جدا می کنند.

^{۴۹۵} "شالی" به فتح شین و سکون الف و کسر لام و سکون نام لفظ است کہ نسبت کہ اصلاً چیزے را گویند کہ بالیدگی و نشو و نمایش بآب باشد و این جا به معنی برتجھ غیر نقشر یعنی شلوک است.

^{۴۹۶} پرگنہ تقسیم سیاسی کشمیر است کہ پیشینیان در زمان سابق برای سہولیت انتظام ملکی کرده بودند در عهد اکبر بادشاہ چنانکہ ابو الفضل حی نگار تعداد پرگنہ جات سی و ہشت عدد بود. بقول سٹائن ابو الفضل اول کسی است کہ نامھا پرگنہ جات به ترتیب داد. تعداد پرگنہ جات در ہر عہد مختلف بوده است. بزمانہ تغلق افغانان و سکھاں بر کشمیر این تعداد سی و شش پرگنہ بود و در عہد مهاراجہ رنیر سنگھ آنجھانی پھل و سہ پرگنہ رسید. بعدہ این تقسیم (بقیہ صفحہ آئندہ)

دارد آب سرچشمه ویرنگ و بیون به شمار می آید و در بار ساندین و و قه و ترو میان
آن می گذرد و قصه ویرنگ و قصه دوره در میان آن شهر و سابقه آن را برگشته
ویرنگ می گفتند شاه بهرام آباد موسوم ساخت و در عهد چغت نالیه آن در
جاگیر ملکان آن جای بود. دلت آن بیست و یک قریه - ^{۴۹۸}

برگشته ویرنگ ^{۴۹۹} متصل شاه آباد میان دو دره طویل یک توهرنی دوم توپک
نهر بزرگی: آب سرچشمه کوکرنانگ میان آن می گذرد. دلت هفتاد و نه قریه - ^{۵۰۰}
برگشته کوکرنانگ ^{۵۰۱} همدوش برگشته ویرنگ در میان دره و وسیع آباد است نهر
آره پتی و آب سرچشمه ^{۵۰۲} اچهل میان آن می گذرد و تعداد دلت چهل و یک قریه - ^{۵۰۳}
برگشته ماتمت ^{۵۰۴} زبردانه کرپوه متن از شمال و جنوب آباد است

مجلس ^{۵۰۵} انگلیسیان در هند تحصیل مبدل گشت و کلمه یازده تحصیل قرار یافت (نقشه
"دلی آف کشمیر" تصنیف لارنس صاحب) :

بقول موسیو شائن قدیم نام برگشته "وشه" بود -

^{۴۹۷} در فهرست کلمه مورگراف ^{۶۱۸۴۳} و ^{۶۱۸۴۵} و ^{۶۱۸۴۷} نام این برگشته ویر داده شده است
(این شنیت چوگرافی آف کشمیر صفحه ۲۲) :

^{۴۹۸} واقعات کشمیر صفحه ۲۴۳ :

^{۴۹۹} خوابه محمد اعظم در فهرست برگشته جانت نام این برگشته ذکر کرده است - معلوم می شود
که در ایش برگشته ویرنگ منوخ شده بود - در راج ترنگنی نامش "بهرنگ" آمده است -
(این شنیت چوگرافی آف کشمیر صفحه ۲۲)

شنه مطابق راج ترنگنی نامش "کپس" است - (ایضا)

^{۵۰۰} واقعات کشمیر صفحه ۲۴۳ :

^{۵۰۱} "ماتمت" - جو راج - حالاً متن - جو انه این شنیت چوگرافی صفحه ۲۱۹ :

۸۰۳ یازده قریه

پرگنه کها و رپاره - در ذیل کوستان شرقی وسیع دره ایست با جرائی آب
لمبودری آن را دو حصه می شود - حصه جنوبی را کها و رپاره و حصه شمالی را دچین پاره می
گویند - یک حصه دو قریه -

پرگنه دچین پاره متصل کها و رپاره شمالاً قصبه نوح پاره شامل آن تعداد
دوات ۸۰ قریه -

پرگنه اولر سمدوش پرگنه دچین پاره زیر دامن کوه تالب در بای بهت
۱۸۹ قریه -

پرگنه و هو - قرین پرگنه اولر در ذیل کوه تاکنار د بیا قصبه پاپور و زعفران
و مقامات متبرکه و معابد اهل هند در آن سی و نه قریه -

پرگنه پهاک - مقدارن شهر سرنگر سمت شرقی بر سواحل تالاب دل و
دامنه کوه سار و پسند شاهان روزگار بهترین مقامات این دیار است به اماکن عجیبه
و باغات دل فریب مشهور و به آب و هوای دلکش شصت و چهار قریه -

۸۰۳ واقعات کشمیر صفحه ۲۷۳ :

۸۰۳ "دایم پرسوا" بوزراج - بحواله ابن شنت جیوگرافی صفحه ۲۲۰ :

۸۰۵ و بقول واقعات کشمیر "هر دو پنجاه و شش قریه" :

۸۰۶ "دکش پار" (شرپور) ۸۰۴ واقعات کشمیر صفحه ۱۴۳ :

۸۰۸ "هولرا" (راج ترنگنی)

۸۰۹ بقول "واقعات کشمیر" یک صد و بیست و یک قریه -

۸۱۰ "کهرودی" (راج ترنگنی) ۸۱۱ بقول نواب محمد اعظم سی قریه

۸۱۲ پهاکوا (شری در) ۸۱۳ واقعات کشمیر صفحه ۱۴۳ :

پیرگنه لار - همدش پیرگنه چاک بهترین اطراف کشمیر میان دره طویل میاست
پنجاه میل واقع است و دیبای سندھیان آن می گذرد - بهر سو جوی ما بزرگ شیر
جاری می باشند - آب و هوا پسندشایان پیشین و سیاحان یورپین تعداد دانات
آن هشتاد و هفت قریه -

پیرگنه کویهامه - بر ساحل شرقی و شمالی تالاب اولر در میان سه دره واقع
است - نهر بدیتی و رود ارن میان آن می گذرد - پنجاه و پنج قریه -

پیرگنه زیمه گیر - مقارن کویهامه سمت شمال و مغرب بر سطح هموار واقع
است که غرب رویه آن رود پیر و می گذرد - جنوباً تالاب اولر دارد - بعد از آب خراب
آبادی نود و هشت قریه - این سینر ده پیرگنه زیر دامنه کوهسار شرقی از جنوب تا
شمال واقع است -

۸۱۴ لاهرا (راج ترنگنی) بحواله ابن شنت جیوگرافی صفحہ ۲۲۱ - خواجہ محمد اعظم از ذکر این پیرگنه سکوت
نموده است. لیکن مورکرافٹ در کتاب خود "ٹریولز" صفحہ ۱۱۳ جلد دوم و فان ہیو جیل در "کامپیر" جلد
دوم صفحہ ۲۰۶ و بیٹس در "گزیٹیر" صفحہ ۲ اشارت نموده اند :

۸۱۵ "کھوئی اشرم" (راج ترنگنی) بحواله ابن شنت جیوگرافی صفحہ ۲۲۱ - ابوالفضل در "آئین اکبری"
جلد دوم صفحات ۳۶۸ تا ۳۷۱ - مورکرافٹ در "ٹریولز" جلد دوم صفحہ ۱۱۳ - ہیو جیل در "کامپیر" جلد
دوم صفحہ ۲۰۶ - آئن در "ٹریولز" صفحہ ۲۴۲ و بیٹس در "گزیٹیر" ذکرش نموده اند :

۸۱۶ تاریخ اعظمی صفحہ ۲۷۳ :

۸۱۷ جینہ گیر (بونراج) بحواله ابن شنت جیوگرافی آف کشمیر صفحہ ۲۲۱ - نام این پیرگنه در فہرستہ
آئین اکبری جلد دوم صفحات مزبورہ واقعات کشمیر صفحہ ۲۷۳ - مورکرافٹ - ہیو جیل و بیٹس مذکور
است :

۸۱۸ بقول خواجہ محمد اعظم "پنجاه و پنج قریہ"

پرگنه دیوه سر - زیر دامنه کوهسار جنوبی از حد شاه آباد تا شویان میان دره ها
و پوزهای کوهستان واقع است. نهر ویشو میان آن می گذرد. یک صد و شصت و
دو قریه -

پرگنه باکھو - زیر دامنه کوه همیره پوره واقع است. قضیه شویان میان آن
معروف - نهر ربی آره میان آن می گذرد. دلت آن شصت و سه قریه -
پرگنه پیر سمن متصل شویان واقع است. تعداد دلت بیست و یک قریه
پرگنه شکر ده - قرین پیره سمن زیر دامنه کوه غربی واقع. نو دو و هفت قریه
پرگنه ناگام - محالے است وسیع در میان دره های دشت های فتح و
دمن کوهسار منبع - آبادی آن سه تپه است یک تپه چمران که در میان دره نو نگری و
پشته خام پور واقع است - رود راشی میان آن می گذرد - دوم تپه ناگام دره ایست
قراخ قضیه چار و آبادی کربوه شامل اوست - سوم تپه آریگام دره ایست طول رود
دو ده گنگامیان هر دو تپه جاری می باشد. دلت آن دو صد قریه -

۸۱۹ دیوه سر - راج نزلگی بحواله کتاب مزبور - ذکرش در فهرستهای ابوالفضل - خواجه محمد اعظم -
مورکرافت - و این هیو جل و بیش در صفحات مذکوره موجود است ۵۸۲۰ واقعات کشمیر صفحہ
۲۷۳ ۵۸۲۱ آیین اکبری جلد دوم صفحہ ۳۶۸ تا صفحہ ۳۷۱ - واقعات کشمیر صفحہ ۲۷۳ - "ثریولز" جلد
دوم صفحہ ۱۱۳ مصنفه مورکرافت - "کامپبیر" جلد دوم صفحہ ۲۰۶ - "ثریولز" صفحہ ۲۷۳ - "گزشتہ" صفحہ ۲ ۵۸۲۲
۵۸۲۲ واقعات کشمیر صفحہ ۲۷۳ ۵۸۲۳ ابوالفضل - مورکرافت - فان هیو جل - و این - بیش - ۵۸۲۴
ابوالفضل - مورکرافت - فان هیو جل - و این - بیش - ۵۸۲۵ ناگرام (چون راج) ذکر این پرگنه در فهرستهای
ابوالفضل - واقعات کشمیر - مورکرافت - فان هیو جل - و این - بیش موجود است (بحواله ابن شمس
بیهگرافی آف کشمیر صفحہ ۲۲۰)

۵۸۲۶ بقول خواجه اعظم دیده سری "دلیست و دو قریه"

پرگنه پیر ۵۰۹ - عدیل ناگام نوبر دهن کوه میان دره وسیع آباد نهر کجهامه و آب
سوکه ناگ میان آن می گذرد یک صد و هشتاد و دو قریه -

پرگنه بانگل ۵۱۰ - وسیع و ایلست فراز پشته ها و ضمن دره ها و شیب ها در ذیل کوه
نوس میدان و منظر ارگل مرگ دو صد و بیست و سه قریه -

پرگنه کر وین ۵۱۱ - نزدیک بانگل زیبا دره ایست طویل از کوه گل مرگ تا ساحل
تالاب اوکتر - نهر ننگل میان آن می گذرد شصت و هشت قریه -

پرگنه کامراج ۵۱۲ - محال است وسیع میان دره ها و پشته ها سمت شرقی آن
رود پیر و می گذرد و شمالی و غربی کوهستان کرنا و جنوبی دریای بهت - آبادی آن
در شش تپه واقع است - اول تپه حمل در میان دره های کوهسار و بساحت هموار و
ناهموار قصبه سوپور و قصبه باره موله در حدود آن واقع نهر حمل و وحی در میان آن می
گذرد - دوم تپه چھی پوره بالاتر از حمل دره های کوهسار - نهر اور در ضمن آن می گذرد سوم

۵۱۳ - "بهر دیا" (بوزران) مستقیم ذیل نام این پرگنه در فهرست نامی خود مذکور کرده اند -
ابوالفضل - خواجه محمد اعظم - مورکرافت - بیوجل دبیش (این شصت و بیوگرانی آف کشمیر صفحه ۲۳۱)

۵۱۴ - واقعات کشمیر صفحه ۲۴۳ :

۵۱۵ - "بها نگیل" (راج نرنگی) علاوه اذین ذکرش در فهرست نامی ابوالفضل - خواجه محمد اعظم -
مورکرافت - بیوجل دائن دبیش نیز آمده است (این شصت و بیوگرانی آف کشمیر صفحه ۲۳۱)

۵۱۶ - بقول خواجه محمد اعظم "بیست و سه قریه"

۵۱۷ - "کرود صا" (کوکا پرکاش صنفه کجیم اندر کشمیری) نیز به پینده فهرست نامی ابوالفضل
خواجه محمد اعظم دیده مری - مورکرافت - بیوجل دبیش -

۵۱۸ - واقعات کشمیر صفحه ۲۴۳ :

۵۱۹ - نام این پرگنه فقط در واقعات کشمیر مذکور است :

تپه رام محال بالاتر از چاهی پوره در شیب و فراز و دامنه کوهسار واقع - چهارم تپه‌ای هری بر
ساحت نامهور فراتر از رام محال - پنجم تپه‌ای اوتر در ذیل کوهسار سرحد شمالی نهر کهل میان هر
دو دره می‌گذرد و ششم تپه‌ای لولایب - دره ایست سرحد شمالی کشمیر که از چهار سو کوهستان
دارد و راجه کو آباد کرده است - کل چهار صد و شصت و نه قریه -

پراگنه دچمنه و کهاوره - دره ایست مضیق از باره موله نامظفر آباد به مسافت
۱۵ میل دریای بهشت میان آن می‌گذرد و بر ساحل شمالی آن پراگنه دچمنه و بر کنار جنوبی
آن کهاوره آباد است - بعضی مورخان آن را از مضافات کشمیر پندارند چرا که خارج از
سطح مستوی کشمیر است لیکن اکثر اوقات بالیه آن به خزینه کشمیر داخل می‌باشد -
این ده محال زیر دامنه کوهستان غرنی و جنوبی واقع اند -

پراگنه اسلام آباد - شرقاً پیوسته است به مبادی شاه آباد و برنگ و دچمن پاره
و جنوباً به سر و قصبه اسلام آباد شامل اوست - در پاکستان پراگنه پنج مشهور بود و در
عمر حقت پراگنه اسلام آباد گفتند و در دفتر حال اننت ناگ می نویسد یکصد و شش قریه

۸۳۳۳ اینها صفحه ۲۴۳ و ۸۳۳۵ در ازمنه قدیم بالترتیب بنام "دشن پارا" و "وام پار شود" موسوم
بود شرپور و جوناگ (این شملت جوگرافی آف کشمیر صفحه ۲۱۹ و مذکور در خراسان ابو الفضل - خواجه
محمد اعظم - نذرت سیر بل کاجرو و تاریخ کشمیر صفحه ۹) مور کرافت - هیو جل - و این پیش یقول خواجه
محمد اعظم و سیر بل کاجرو از متعلقاتش یک صد و دو قریه (و اوقات کشمیر صفحه ۲۴۳ و تاریخ کشمیر
صفحه ۹) و ۸۳۳۶ در ابو الفضل نام این پراگنه "ایچ" مخرب اننت ناگ نوشته است (آیین اکبری جلد
دوم صفحه ۳۶۹ مترجه جیرٹ) در اوقات کشمیر صفحه ۲۴۳ و تاریخ کشمیر نذرت سیر بل کاجرو قلمی
صفحه ۹ نام این پراگنه مطابق تحریر حسن اسلام آباد دج است لیکن مور کرافت و هیو جل او را
"اننت ناگ" نوشته اند و این پراگنه درین ایام هم موسوم به هردو نام است و ۸۳۳۷
۱۲ اوقات کشمیر صفحه ۲۴۳ و تاریخ کشمیر قلمی صفحه ۹ و

پرگنه آدون^{۸۳۸} - در ذیل پرگنه دیوه سر میان درّه و پشته واقع است آبادی
 کرپوه و دکن آدون و دلت سفلی راس آدون می گویند - دلت آن دو صد و هشت قریه^{۸۳۹}
 پرگنه زمین پور^{۸۴۰} متصل در میان درّه واقع است قرائی آن سی قریه^{۸۴۱} -
 پرگنه شاوره^{۸۴۲} - در ذیل پرگنه آدون که سمت غربی آن شکوه واقع است
 نهر زنبی آره در میان آن می گذرد - دلت آن شصت و نه قریه^{۸۴۳} -
 پرگنه سابر الموضع بالا^{۸۴۴} - بر ساحل غربی دریای بهت از شیر گدّه تا پنج باره
 بر ساحل مسطح و هموار واقع است و در عهد پخت پرگنه جو بی می گفتند - بعد از آب فصل
 شالی وافر ندارد دلت آن هشتاد و هشت قریه -

۸۳۸ "کرانا" (راج ترنگنی بکواله این شنت جیوگرافی آف کشمیر صفحه ۲۱۹) نیز نام این
 پرگنه مذکور است در فهرس ابوالفضل - خواجه محمد اعظم - بیربل کاپورو - مور کرافت - میو جل -
 و این پیش -

۸۳۹ و بقول بیربل کاپورو (تاریخ کشمیر صفحه ۹) "دو صد و نه قریه"

۸۴۰ "جینت پور" جو نراج (این شنت جیوگرافی آف کشمیر صفحه ۲۲۰) نیز مذکور در فهرس
 ابوالفضل - بیربل کاپورو - مور کرافت - میو جل - و این پیش :

۸۴۱ تاریخ کشمیر - بیربل کاپورو صفحه ۹

۸۴۲ ابوالفضل نام این پرگنه شاوره ضبط نموده است لیکن ملک جیدر چاڈوره تاریخ کشمیر
 صفحه ۱۰۴ و خواجه محمد اعظم و بیربل کاپورو شاوره نگاشته اند معلوم نتوان شد که کدام یک
 از آن دو صحیح است : ۸۴۳ در متعلقات این پرگنه بسیار اختلاف است - خواجه محمد اعظم
 از توابع این پرگنه پنجاه و دو قریه و بیربل کاپورو پنجاه و نه قریه نوشته است :

۸۴۴ تقسیم پرگنه سابر الموضع بدو حقه بالا و پایین بنا بر قول ابوالفضل و این اکبری جلد دوم
 مترجم جیرت صفحه ۳۴۱ در عهد قاضی علی صوبی از کشمیر در عهد اکبر واقع آمد :

پیرگنه ^{۸۴۵} - متصل شهر سمت جنوب حوالی کربوه دمودر بر سطح اندرون

واقع است رود دوده گنگا میان آس می گذرد - یک صد و چهار قریه - ^{۸۴۶}

پیرگنه دین سو - قریب شهر سمت غربی در میان شیب ها و بر سر رشته ها ^{۸۴۷}

واقع است چندان نایش ندارد - دلت هشتاد و نه قریه - ^{۸۴۸}

پیرگنه مانچها مون ^{۸۴۹} پیوسته است یا دلت پیرگنه دین سو در میان سطح نا هموار

و تالاب ها و کوره در ذیل اوست چندان نصارت و زیبای ندارد یک صد و بیست ^{۸۵۰}

و نه قریه -

سایر الموضع پائین - از شهر سرنگر سمت مغرب برکنار های دریای بهمت

تالاب تالاب اولر واقع است اطراف آن اکثر اوقات به سبب سیداب طغیانی

می شود بیت یک قریه - ^{۸۵۱}

پیرگنه نیله کام - مابین کربوه کربری دیشته با نکل میان دره صغیر واقع ^{۸۵۲}

^{۸۵۳} اک شیکا شری در (این شندت جوگرافی آف کشمیر صفحه ۶۰) نیز مذکور در چهارس آیین

اکبری جلد دوم صفحه ۳۶۸) تاریخ کشمیر ملک جیدر صفحه ۱۰۷ - اوقات کشمیر خواجہ محمد اعظم ^{۸۵۴}

۲۴۳ و تاریخ بیربل کاچر و صفحه ۹ - ^{۸۵۵} اوقات کشمیر صفحه ۲۴۳ و تاریخ کشمیر قلمی مصنف بیست

بیربل کاچر و صفحه ۹ - ^{۸۵۶} نیز مذکور در چهارس ابوالفضل (آیین اکبری جلد دوم صفحه مزبور) تاریخ

کشمیر قلمی ملک جیدر پیادوره صفحه ۱۰۶ - اوقات کشمیر صفحه ۲۴۳ و تاریخ بیربل کاچر و صفحه ۹ -

^{۸۵۷} بقول خواجہ محمد اعظم د بیربل کاچر و "یک صد و هشت قریه" -

^{۸۵۸} "مالا شرا" شری در (این شندت جوگرافی آف کشمیر صفحه ۲۲۰) نیز مذکور در تاریخ ملک

جیدر پیادوره صفحه ۱۰۵ - تاریخ اعظمی صفحه ۲۴۳ و تاریخ بیربل کاچر و صفحه ۹ - ^{۸۵۹} بقول خواجہ

محمد اعظم د بیربل کاچر و "هشتاد و نه قریه" - ^{۸۶۰} آیین اکبری جلد دوم صفحه ۳۶۸ تاریخ کشمیر ملک جیدر

پیادوره صفحه ۱۰۶ - تاریخ کشمیر خواجہ محمد اعظم صفحه ۲۴۳ و تاریخ بیربل کاچر و صفحه ۹ - (۱۰) ہوکر

۸۵۲

است ۳۱ قریه

۸۵۳

پیرگنه پین - در بغل سایر المواضع پائین و دامن پیرگنه با نکل بر سطح هموار یک قریه
پیرگنه کجوی - در ذیل پیرگنه کروی قریه سایر المواضع پائین آباد است
چهارده قریه -

۸۵۴

پیرگنه میسر کجی - از سری نگر جانب مشرق در میان تالاب دل و کناره
آل آباد است -

۸۵۵

پیرگنه اچمن متصل شهر سمت مغرب حوالی عیدگاه واقع است
پیرگنه آردی - از سرینگر بطرف شمال متصل پهاک آباد است
بلده مقدار شهر سرینگر جانب مغرب بر کناره دریای بهت ۵ قریه و
این پانزده پیرگنه بر سطح اندرونی کشمیر بر زمین قسم اعلی واقع اند پیدایش محصولات
آل از گره پیرگنه است دیگر افزون دارد -

۸۵۶

۸۵۷

۸۵۸

۸۵۲ واقعات کشمیر صفحه ۲۴۳ و تاریخ بیربل کاچرو صفحه ۹

۸۵۳ "پیشانی" راج ترنگنی - این شنت چوگرانی آف کشمیر صفحه ۲۳۱ - نیز مذکور در فهرست نامے

آیین اکبری جلد دوم صفحه ۶۸ واقعات کشمیر صفحه ۲۴۳ و تاریخ کشمیر بیربل کاچرو صفحه ۹

۸۵۴ تاریخ بیربل کاچرو قلمی صفحه ۹

۸۵۵ واقعات کشمیر و تاریخ کشمیر بیربل کاچرو صفحات مزبور

۸۵۶ "است شن" (مور کرافت - هیو جل بیٹس بحوالہ ابن شنت چوگرانی آف کشمیر
صفحه مزبور)

۸۵۷ گزیٹیر صفحه ۲۲ و بیٹس

۸۵۸ این ہر سہ پیرگنه بات اخیرہ در عہد حکومت سکھار شاہیل یافتند محل وقوع این نامہ

نابت اتصال سرینگر بجانب جنوب و مغرب و شمال بود (این شنت چوگرانی آف کشمیر صفحه ۲۱۹)

آبادی ملک کشمیر در عهد شاهان چغتاییه

کشمیر ولایتی است بغایت سیراب و شاداب سطح اندرون آن تمام قابل زراعت و زمین خشکی کمتر است و آبی اکثر از جمله سد کمانو غیر مترود رخ یک کما توهم نه تواند بود. اگر چه در وسعت دره ایست مضیق که کل رقبه آن از روی مساحت پنج هزار و یک صد و دو میل مربع و یکسری نویسنده لیکن هم چنین ولایت زرخیز در اقبالیم دیگر اصلا نتواند بود مردمان آنجا تمام با جلدار و فرمان بردار و بے حرّات و کمزور اند سسر کشی و فساد نمیدانند. اتفاق و غیرت ندارند و در عهد راجهای پیشین بسیار آباد بودند. در آن زمان آبادی آن زیاده از یک کرو در روپیه می نگارند و در زمان سلطان زین العابدین یک کرو در روپیه شده و داخل خزانه می شد و در عهد شاهان چغتای چهل یک خردار مرغ جاگیر است و طلب سپاهان و تو می معمول بود. از آن جمله سی یک و هفتاد و نه هزار و چهل و سه خردار و یازده ترک همگی از خراج زمین جمع خالصه داخل خزانه عامره می شد. ^{۸۶۱} من جمله آن بعد وضع مصارف و

۸۵۹ گهائون بهندی پیمان ایست مسادی دو بیگم با مسادی هشت کنال از زمین ۸۶۰ موسبو "دربو" رقبه کشمیر باین ۱۸۰۰ و ۱۹۰۰ مربع میل قرار داده است و همین را که معتبر است نزد رام چند کاک مصنف ابن شنت مالونش آف کشمیر. ۸۶۱ درین ضمن تفصیل ابوالفضل در آئین اکبری جلد دوم مندرج بهر صفت ۳۶۸ و ۳۶۹ چنین رفته است :-

"محل کشمیر ۳۰،۱۱۰،۹۱۸ خردار - دوازده ترک مسادی $\frac{1}{4}$ ۱۲۲،۹۶۰،۵۴۰ دام مسادی (۳۰۹،۹۰۳ روپیه) است. از آن جمله ۵۵۱،۴۰۰ خردار دوازده ترک مسادی ۸۸۰،۰۱۰،۲۵۰ دام (۳،۱۳،۵۴۵ روپیه) بصورت نقدی داخل خزانه عامره می شد."

خردار پیمان ایست مسادی شانزده ترک شهبیری و ترک در عهد جلال الدین اکبر آئین اکبری جلد دوم صفت ۳۶۶ عبارت از هشت سیر اکبری بود. درین زمان پنج سیر و سه چشمانک (حقیقه شانزدهم یک سیر و یک چشمانک مسادی پنج توم) انگلیسی را یک ترک می نامند. در عهد شاهان چغتایی (بقیه بر صفت آید)

اخراجات و طلب تنخواه صوبداران و عمال و اہل کار و عسکر شاہی و خرچ تعمیرات و شخصی
اعیان و ارکان و امرا و بیٹول شاہزادہ و غیرہ ہمگی شہست ہزار روپیہ سرمایہ خزینہ می بود
آزاد بخش شمیمہ و زعفران و صند و قچہ می چوب - عناب و چوب می عصا و خمیر بنفشہ
و کاہنربان و آب خور می بلورین و اسپان گونٹ^{۸۶۲} و غیرہ اشیا از نقایس کشمیر خرید
کرده می فرستادند۔

نقشہ آملہ فی ملک کشمیر در عہد شاہان چغت موہب بند و بست آصف جاہ خان

ردیف	نام محال	آمدنی کل مالیه بر حساب خردار	از ان جملہ در عمل نقدی	ردیف	نام محال	آمدنی کل مالیه بر حساب خردار	از ان جملہ در عمل نقدی
۱	بلدہ سرینگر	۳۴۲۰۰۰ خردار	۱۶۹۸ خردار ^{۸۶۳}	۳	برزنگ	۸۳۳۲ خردار	۸۰۶۹ خردار ^{۸۶۵}
۲	ایچ یعنی ناگ آشت ناگ	۱۷۰۲۰۲ خردار	۲۶۳۲ خردار ^{۸۶۴}	۴	اولر	۲۰۶۳۲	۱۶۱۹۶۸ ^{۸۶۶}

مسل (خالقہ زمینہ بود محفوظ بحق حکومت از ان جاگیر و انعام دادن قطعاً ممنوع بود۔ انتظامش از قسم
کندن انبار و وصولیاتی محاصل بذمہ حکومت می بود۔

^{۸۶۲} گونٹ - عبارت از بابوئے است چہار شت نہ - بزمین نزدیک تر۔

توزک جاگیر جلد دوم صفحہ ۳۰۶
مطبوعہ نوکلشور پریس لکھنؤ۔

^{۸۶۳} صحیح این است :- "بصورت نقد ۳,۴۲,۹۹۶ خردار ۸۶۴ ترک و بصورت جنس ۱,۶۹۸ خردار

۴ ترک (آئین اکبری جلد دوم مترجمہ جیرٹ صفحہ ۳۶۸)

^{۸۶۴} بقول ابوالفضل :- "بصورت نقد ۱۴,۳۴,۴۴۵ خردار ۴ ترک و بصورت جنس ۹۸,۳۶۹ خردار

زیقتاً صفحہ ۳۶۹) ^{۸۶۵} در آئین اکبری جلد دوم صفحہ ۳۶۸ چنین است :- "۸ ترک ۸۴۹ خردار -

بصورت نقدی ۴ ترک ۸,۸۳۷ خردار بصورت جنس ^{۸۶۶} بصورت نقد ۱۲,۶۰۵ خردار ۸ ترک و بصورت

جنس ۱۲۸,۶۵۶ خردار ۴ ترک ایقتاً صفحہ ۳۶۹ :

ردیف	نام محال	آمدنی کل بالیه	ازال جمله در	ردیف	نام محال	آمدنی کل بالیه	ازال جمله در
۵	لار	۱۲۸۹۵۰ خ	۲۲۶۵۰ خ	۱۱	باترند	۹۰۰۳۳ خ	۱۸۰۰۲ خ
۶	پهاک	۷۱۱۵۵ خ	۶۵۰ خ	۱۲	آذون	۱۱۳۳۲ خ	۱۳۸۱۵ خ
۷	دخشن پاره	۷۵۱۵۳ خ	۶۹۰۳ خ	۱۳	اچچه	۹۳۶۶۶	۱۳۳۷۷ خ
۸	کها پور پاره	۲۵۲۶ خ	۳۵۷۰ خ	۱۴	بانهال	۶۰۴۰۳۵	۶۳۳۳۵ خ
۹	کوهمار	۱۵	باکھو	۳۵۰۵۲۱ خ	۲۲۰۹ خ
۱۰	مردود آذون	۵۰۴۱ خ	۵۰۴۱ خ	۱۶	دیله سر	۸۵۶۴۴	۸۷۷۸ خ

۸۶۷۷ ایوا بقول نام برگشته لار ذکر کرده است

۸۶۷۸ بصورت نقد ۱۷۰۲، ۱۷ خردار ۸ ترک و بصورت جنس ۷۱۱۱، ۷ خردار ۱۲ ترک آیین اکبری جلد دوم صفحه مزبور

۸۶۷۹ بقول ایوا بقول "در نقد ۶، ۹۰۲ خردار ۱۲ ترک و در جنس ۷۵، ۱۵۳ خردار" (ایضاً)

۸۶۸۰ بقول ایوا بقول "در نقد ۳، ۵۷۵ خردار ۸ ترک و در جنس ۲۲۶، ۲۵ خردار ۸ ترک" (ایضاً)

۸۶۸۱ بقول ایوا بقول "در نقد ۳، ۲۲۱ خردار ۱۲ ترک و در جنس ۳۷، ۴۷۹ خردار ۱۲ ترک" (ایضاً)

۸۶۸۲ مردود آذون - نقد ۵۰۴۱ خردار فقط (ایضاً)

۸۶۸۳ عین - نقد ۱۸۶۲ خردار - جنس ۱۹۰۴۳ خردار (ایضاً)

۸۶۸۴ نقد ۱۳۸۱۵ خردار ۱۲ ترک جنس ۱۰۱۴۳۲ خردار ۴ ترک (ایضاً)

۸۶۸۵ نقد ۶۲۰۳۲ خردار ۴ ترک جنس ۱۲۴۱۰۲ خردار (ایضاً)

۸۶۸۶ ۶، ۴۳۵ خردار جنس (ایضاً)

۸۶۸۷ بصورت نقد ۴، ۲۳۵ خردار ۸ ترک و بصورت جنس ۳۵۱۵ خردار (ایضاً)

۸۶۸۸ بصورت نقد ۸۲۲ خردار ۸ ترک و بصورت جنس ۵۵۶۴۴ خردار ۸ ترک (ایضاً)

ردیف	نام محال	آمدنی کل بالیه	ازان جمله در	ردیف	نام محال	آمدنی کل بالیه	ازان جمله در
۱۷	زبینه پوره	۱۵۸۰۵	خ ۱۰۴۹۰	۲۳	زبینه گیر	۱۳۲۵۰	خ ۳۲۵۵
۱۸	دو	۲۲۴۰	خ ۳۲۰	۲۴	کوبه نامه	۸۰۶۶۰	خ ۱۵۵۲۲
۱۹	سیره من	۹۱۳۳	خ ۲۰۰۳	۲۵	سایر الواضع	۹۵۵۳	خ ۴۲۳۰
۲۰	شادره	۳۹۶۴	خ ۸۰۵۵۰	۲۶	پر سپور	۱۸۸۵۰	خ ۳۳۵۰
۲۱	شکره	۵۰۳۰۲	خ ۱۲۰۸۸	۲۷	پیش	۳۴۹۹	خ ۵۲۲
۲۲	ناگام	۱۸۹۴۴	خ ۲۲۵۴۸	۲۸	بانگل	۱۱۵۲۳	خ ۱۳۸۳

۸۴۹ نقد ۱۴۹ خردار ایک ترک جنس ۱۵۸۴۵ خردار و ترک (ایضا)

۸۵۰ و بی (ابو الفضل) بصورت نقد ۱۶۱۹۶۸ خردار ۸ ترک و بصورت جنس ۲۰۹۶۳۲ خردار

۸ ترک (ایضا) ۸۸۱ نقد ۲۰۰۳ خردار ۴ ترک و جنس ۹۱۳۳ خردار علاوه ادیگی بیستم (ایضا)

۸۸۲ نقد ۸۵۵ خردار ۱۲ ترک جنس ۳۹۱۶۰ خردار (ایضا)

۸۸۳ به صورت نقد ۲۴۵۴ خردار ۸ ترک بصورت جنس ۲۵۲۲۳ خردار (ایضا)

۸۸۴ نقد ۲۲۵ خردار ۴ ترک جنس ۸۹۴۴۰ خردار ۲ ترک (ایضا)

۸۸۵ به نقد ۳۲۵۵ خردار و بی جنس ۱۳۲۵۳ خردار (ایضا)

۸۸۶ ۱۵۵۳ خردار به نقد ۸۳۹۴۰ خردار ۲ ترک به جنس (ایضا)

۸۸۷ ابو الفضل می سلی این پرگه بلا قید بالا و پائین جنس نگاشته است در صورت نقد

۸۵۵۳ خردار ۲ ترک و در صورت جنس ۱۹۲۹۴ خردار ۴ ترک (ایضا)

۸۸۸ در صورت نقد ۳۳۵۲ خردار ۸ ترک و در صورت جنس ۸۸۳۰ خردار ۲ ترک (ایضا)

۸۸۹ در نقد ۵۲۰ خردار و در جنس ۴۴۹۹ خردار ۴ ترک (ایضا)

۸۹۰ در نقد ۲۰۲۸ خردار ۴ ترک و در جنس ۱۱۵۲۳۳ خردار ۲ ترک (ایضا)

جمعے کہ در عہد اکبر شاہ قاضی علی بد فتر خانہ اعلیٰ سپرد سی لاک و شصت و سہ ہزار
و پنجاہ خروار و یازدہ ترک بود مثل آں یہ حساب دایم ۷۷ کروڑ ۴۶ لاک ۷۰ ہزار ۴ صد و
یازدہ دایم ^{۹۰۱} ازان جملہ در عمل نقدی نہ لاک و یک ہزار و یک صد و ۸۳ دایم ^{۹۰۲} فی خردار بیت
و نہہ دایم محسوب ^{۹۰۳}۔

جمعیکہ در عہد جہانگیر شاہ آصف خان احدث نمود سی لاک و ہفتاد و نہ ہزار
و چہل و سہ خروار و یازدہ ترک بود نفر شمار کی کشمیر بہ تمام آصف خان نوزدہ لاک و
چہل و سہ ہزار و سی و سہ نفر۔ ازان جملہ سپان بومی نو دہ ہزار و چہار صد پیادہ و
چہار ہزار و شصت و نو د و دو سوار۔

آمدنی خطہ کشمیر در عہد جہارا جہ زبیر سنگھ

بعد حکومت شانان چغت ملک کشمیر بسبب انقلاب و حوادث زمانہ ویران
شدہ آبادی آں روز بروز نقصان پذیرفت۔ ^{۹۰۴} دریں جزو زمان جہارا جہ زبیر سنگھ

- ۹۰۱۔ پانی پتے - ۴ - ۱۸,۶۶,۷۶۰ (حاشیہ جیٹ برائین اکبری جلد دوم)
- ۹۰۲۔ بقول ابوالفضل ۱,۲۰,۲۲,۱۸۳ دایم (مساوی ۲ - ۹ - ۳۰۰,۵۵۷ روپے)
- ۹۰۳۔ ابوالفضل قیمت یک خروار $\frac{۱۳}{۲۵}$ دایم نگاشته است (آئین اکبری جلد دوم)
- ۹۰۴۔ بقول لائسنس تقسیم وادی کشمیر در پنج اضلاع یعنی سرنگر - پٹن - انت نامگ کامراج و
شوپیان در سال ۱۸۸۶ء (۱۳۸۸ھ) موجود بود۔ در سال ۱۸۸۶ء تمام وادی کشمیر در چہار اضلاع
منقسم بود۔ لیکن بعدہ ایں نیز منسوخ گشتہ قسمت مزبور منحصر بہ سہ اضلاع بماند (وزارت
خاص، وزارت انت نامگ باجنوبی وزارت یارہ مولہ یا شمالی۔ ضلع را وزارت ہم گفتند و حالا ایں
نظام کہنہ از ابتدائے بیساکھ شتہ بکرمی (۱۳ اپریل ۱۹۱۷ء) علاقہ دادی کشمیر زبیر یک حکم اعلیٰ
(کشتر) و سہ نائبش (ڈپٹی کشتر) بہ ترتیب ذیل بہ یک برائے مرکز (سرنگر) و دوم برائے کشمیر جنوبی
و سوم برائے کشمیر شمالی مقرر شدہ است۔

ردیف	توضیحات	مبلغ کل بالیه	از آن بجز آن چه	آن چه که بقرار	کیفیت
۸	بلده	۶۳۹۶	۶۳۹۶	.	
۹	دانش خراج تحصیل	۱۱۸۹۵	۷۷۷۷	۲۲۲۲ خردار	جمع وزارت انشت ناگ ۶ لک ۲۳ هزار ۶ صد ۶
۱۰	زمین سنگ پاره	۱۵۱۳۱۱	۶۳۳۳۹	۳۳۲۵۴ خردار	
۱۱	دکین پاره	۱۴۹۸۳۸	۶۳۳۳۹	۷۳۲۵۴ خ	
۱۲	کجا پاره	۱۷۱۴۳۸	۵۲۵۳۱	۵۹۵۵۳ خ	
۱۳	انشت ناگ	۱۲۰۷۸۰	۳۸۸۹۰	۳۰۹۹۵ خ	
۱۴	شویان	۱۲۰۲۵۶	۵۶۸۲۸	۳۲۱۱۹ خ	
۱۵	پنجراٹ	۱۳۳۲۹۵	۶۲۱۰۵	۳۵۵۹۵ خ	
۱۶	دیو سر	۸۱۳۰۶	۲۵۵۷۱	۲۸۳۸۲ خ	
۱۷	رام پتری	۹۳۰۰۶	۲۹۸۳۱	۳۳۰۰۵	
۱۸	آردون	۱۳۸۹۹	۲۱۰۵۱	۷۱۴۲۷	
۱۹	دین سو	۱۲۲۱۱۶	۱۲۲۱۱۶		جمع وزارت پین ۶ لک ۴ هزار
۲۰	باگل	۱۶۱۷۳	۵۲۳۷۱	۵۴۴۶۶ خ	یک عدد دوازده
۲۱	المن و سایر المواد خراج	۱۷۷۶۱۶	۹۵۱۸۰	۳۱۲۶۰ خ	
۲۲	بیرده	۱۸۸۰۶	۷۹۰۱۶	۷۷۵۹۵	
۲۳	کرده بن	۲۳۴۸۷	۸۱۱۱۵	۶۱۱۸۶	جمع وزارت کاسراج ۶ لک ۵۵ هزار ۵ صد ۵
۲۴	صحل	۷۱۸۲۹	۳۲۴۱۳	۱۹۷۰۸	هزار چهار
۲۵	آردن پچی پوره	۱۱۱۸۴۶	۴۲۰۳۸	۳۹۹۰۹	
۲۶	کوبه و دیو لایب کوبه و دیو لایب	۱۸۱۳۵۸	۹۰۴۷۶	۳۵۴۴۲	

ردیف	شرح	نام تحصیل	جمع کل مالیه	از جمله آن چه نقدی می گرفتند	آن چه که بقرار جفی می گرفتند	کیفیت	ملاحظات
۲۷		مال سنگاره	۳۳۳۶۲	۳۷۵۲	۱۳۸۶۲	۹۰۷	
۲۸		تحصیل مظفر آباد	۲۷۳۵	۲۷۳۵	جفی غیر معمول		دوازده مظفر آباد یک لک و شصت و شش
۲۹		علاقه جات	۲۹۱۲۶	۲۹۱۲۶			
۳۰		دچنه و کهاوره	۶۱۱۶۰	۶۱۱۶۰			
۳۱		دراده و کرنا	۳۳۶۴۳	۳۳۶۴۳			
۳۲		گلگت و پونیال	۶۲۵۷	۱۹۴۸			سرحدات
۳۳		حصوره	۲۲۸۸	۲۷۸	۱۰۰۵		سواریه جنگی
۳۴		گورج	۲۱۳۹	۲۱۳۹			
۳۵		درمرج و کالمرج	۲۶۵۷۱۵	۵۹۹۲۳	۲۰۲۸۹۶	۹۰۸	

جمع آمدنی وزارت نقدی و جفی سی و چهار لک و دوازده هزار و سی چهار روپیه
از انجمه باج نفری و رسومات متفرقه هزده هزار و پانصد و هفت روپیه است تتمه خراج
زمین زرعی و رسومات آن :-

آمدنی نقدی از باج نفری و رسومات متفرقه معمولی سابقه و حال در سال ۱۹۳۰
۹۱۰
۱۲۹۰ هجری

۹۰۷ لانس صاحب (دی بی آف کشیر صفحہ ۲۳۷) مالیه تحصیل مظفر آباد در سال ۲ - ۶۱۸۷۱ - ۸۴۷,۰۰۰ روپیه
نگاشته است : ۹۰۸ بقول لانس صاحب همگی محل کشیر (ما سوا آمدنی جاگیر رام سنگه و راجه
اسرنگه) مع شمولیت علاقہ مظفر آباد و سرحدات در سال ۲ - ۶۱۸۷۱ - ۲۷,۷۵,۹۹۰ روپیه بود

۹۰۹ (دی بی آف کشیر صفحہ ۲۳۷) ۸۴۷,۸۴۷ روپیه :

۹۱۰ مطابق ۱۲۷۲ هجری :

نمبر	نام محال	آمدنی نقدی	نمبر	نام محال	آمدنی نقدی
۱	شهر خاص	۱۱۳۷۰۹	۱۴	بارج کاغذ سازان	۴۴۰
۲	وزارت کامراج	۱۸۲۰۶	۱۵	بارج پیرهای کلخی	۴۱۹
۳	وزارت پستن	۶۶۰۷	۱۶	کرایه دو کانات هبلراج گنج	۱۲۲۱
۴	وزارت شوپیان	۷۶۱۸	۱۷	بارج تماکو	۱۳۴۹۴
۵	وزارت اننت ناگ	۲۱	۱۸	گردینگ	۶۹۳۰
۶	محال نواره	۱۲۴۲۸۳	۱۹	بارج لانجیاں میربحری	۳۱۹۳۰
۷	محال داغشال ^{۹۱۲}	^{۹۱۲} ۷۷۳۰۹۵	۲۰	زرقضایا	^{۹۱۵} ۱۶۵۷۹
۸	طابقه داران متعلقه داغشال	۷۷۴۰۲	۲۱	زرقچوپان	^{۹۱۶} ۸۷۲۶۶
۹	محال زعفران	^{۹۱۳} ۱۷۷۸۵	۲۲	زرقمرانه رعایا	۲۶۴۰۰
۱۰	بارج مستیان	^{۹۱۲} ۱۲۴۸۴	۲۳	کند از محال نواره	۱۳۱۱۰۰۰
۱۱	بارج نجاران دگلکاران	۶۸۹۸	۲۴	زعفران از پانیور	۶۳ آشار
۱۲	جرمانه عدالت	۴۲۶۶۲	۲۵	یشتم گوسفند از زرقچوپان	۳۶ خسردار
۱۳	بذرائع خواجہ کے نقشبندی	۱۶۱۴	۲۶	گوسفندان معمولی از زرقچوپان	۳۴۸۲ شاخ

۹۱۱ بر زبان سابق تا عهد مباراجہ پرنای سنگھ (م ۱۹۲۶) در کشمیر محکمہ بود معترف بہ داغشال۔

دران چاہر شال کہ زیر نگرانی حکومت تیار می شد بر سر ہر حکومت می بود۔

۹۱۲ بقول لائسنس ۶,۰۰,۰۰۰ روپیہ (دو بی آف کشمیر صفحہ ۲۳۶) :

۹۱۳ لائسنس صاحب "۳۴,۶۵۰ روپیہ (ایضاً، ایضاً) :

۹۱۴ لائسنس "۱۱,۹۶۵ روپیہ (ایضاً - ایضاً) :

۹۱۵ لائسنس "۱۷,۲۵۰ روپیہ (ایضاً - ایضاً) :

۹۱۶ لائسنس "۳,۸۰۰ روپیہ (ایضاً) :

نمبر شمار	نام محال	آمدنی نقدی	نمبر شمار	نام محال	آمدنی نقدی
۲۷	رودنگ از ناگام	۳۴	۳۲	زیره سیاه	پنج خسروار
۲۸	بادام از باغات	۸ خسروار	۳۵	روغن زرد	۵ خسروار
۲۹	آهن از کلان	۹۴۲	۳۶	آلویی فرنگی	۱۰ خسروار
۳۰	سرمد از بونیار	۳۵ خسروار	۳۷	تخم زرد آلو	۶۶ آتار
۳۱	پرمائی کلغی	۹۵ پیر	۳۸	طرم از مگران	۹ عدد
۳۲	بوغاله از اطراف	۱۱۲ شاخ	۳۹	محال ابریشم و پرست	جمع دفترخانه جموں
۳۳	ریشمان از حضوره	۱۲ عدد			

نقش مردم شماری ملک شیردر سال ۱۹۳۰ ب ۱۴۹۰ و ۱۸۶۳

نام قصبہ	ہمنود			مسلمان			سنگان جیسی			بیمیزان کل		
	مرد	عورت	بیمیز	مرد	عورت	بیمیز	مرد	عورت	بیمیز	مرد	عورت	بیمیز
شہر سنگ	۲۱۷۲۷	۲۷۵۲۵	۹۳۲۹۲	۱۶۳۵۶	۳۳۳۷۱	۹۳۷۶۲	۹۰	۸۸	۱۷۸	۷۰۰۸۳	۸۹۹۶۵	۱۵۷۲۲۹
قصبہ پانپور	۴۹	۵۲	۱۰۱	۱۰۵۲	۹۳۹	۱۹۹۱	-	-	-	۱۱۰۱	۹۹۱	۲۰۹۲
قصبہ بھارہ	۱۷۱	۱۱۸	۲۹۶	۱۰۲۰	۹۰۴	۱۹۲۴	۲۶	۱۶	۴۲	۱۲۲۴	۱۰۳۸	۲۲۹۲
قصبہ انتہا	۳۳۱	۲۹۲	۶۲۳	۲۵۰۴	۲۲۵۰	۴۹۵۴	۱۹	۱۲	۳۱	۳۸۹۳	۲۷۵۴	۵۹۱۸
قصبہ شویان	۱۲۳	۹۷	۲۲۰	۲۱۱۸	۱۰۰۵	۲۱۲۳	-	-	-	۲۶۵۱	۱۱۰۲	۳۳۳۳
قصبہ سوپور	۲۸۸	۲۳۴	۵۲۲	۱۷۵۸	۱۶۹۰	۳۳۳۸	۲	یک	۳	۲۰۳۸	۱۹۲۵	۳۹۵۱
قصبہ بارہولہ	۲۴۰	۱۹۶	۴۳۶	۱۸۵۹	۱۸۵۷	۳۷۱۶	۱۷۹	۱۷۳	۲۹۲	۲۲۳۸	۲۱۹۶	۳۳۳۳

۹۱۷۰ و حالاً بموجب فهرست مردم شماری سال ۱۳۶۱ (شماره شهر سرینگر) ۲۰۴۴ نفوس استغنیاء

ذیل:- مسلم (مرد) ۸۵۳۹، مسلم زن ۵۵۵۳، هندو (مرد) ۲۳۸۰، پنجاب برصقده ایستاده ۵)

هندو		مسلمان		سنگان جنسی		میزان کل		کیفیت
مرد	عورت	مرد	عورت	مرد	عورت	مرد	عورت	میزان
۸۵۲	۶۷۹	۱۵۲۸	۲۶۹۳	۲۱۵۴	۲۵۸۹	۶۵۳	۲۶۱	۹۱۴
۸۲۱۴	۱۵۷۲	۹۷۸۹	۱۲۳۸۸	۲۲۳۲۱	۲۳۷۱۱	۵۰	۹۰	۱۶۰
۱۳۲۵	۱۳۲۵	۱۳۲۵	۱۳۲۵	۱۳۲۵	۱۳۲۵	۱۳۲۵	۱۳۲۵	۱۳۲۵

وزارت سرخاص ۹۲۳

وزارت انتظام ۹۲۳

۱۹۱۳۰ : سکھ (مرد) ۹۲۳ : سکھ (زن) ۳۶۹ : منبوذین (مرد)

۱۵ : منبوذین (زن) ۹ : نصرانیان ہندی (مرد) ۵۰ : نصرانیان ہندی (زن) ۵۵ :

چین (مرد) ۸ : چین (زن) ۱ : بقیہ (مرد) ۱۳۳ : بقیہ (زن) ۱۳۲ :

۹۱۹ : حالاً ۲۷۵۱ نفوس تفصیل ذیل :-

مسلم (مرد) ۲۷۰۰ : مسلم (زن) ۱۹۳۹ : ہندو (مرد) ۷۱ : ہندو (زن) ۳۱ :

۹۱۹ : حالاً ۳۵۳۲ نفوس چنانچہ مسلم (مرد) ۲۲۴۷ : مسلم (زن) ۱۸۷۰ : ہندو (مرد)

۲۳۰ : ہندو (زن) ۱۷۸ : سکھ (مرد) ۲ : سکھ (زن) ۳ : باقی ۲ :

۹۲۰ : حالاً ۱۱,۹۸۷ نفوس - منجملہ ازل - مسلم (مرد) ۵۶۵۸ : مسلم (زن) ۴۷۶۳ :

ہندو (مرد) ۱۰۲۵ : ہندو (زن) ۷۹۳ : سکھ (مرد) ۳۸ : سکھ (زن) ۶ :

ہندوستانی عیسائی ۲ : باقی ۲ :

۹۲۱ : حالاً ۳۵۹۴ نفوس :- مسلم (مرد) ۱۹۹۰ : مسلم (زن) ۱۸۱۱ : ہندو (مرد)

۳۴۱ : ہندو (زن) ۱۹۷ : سکھ (مرد) ۱۵ : سکھ (زن) ۵ :

۹۲۲ : حالاً ۱۱,۹۷۴ نفوس :- مسلم (مرد) ۵۹۰۵ : مسلم (زن) ۴۷۹۱ : ہندو (مرد)

۶۲۸ : ہندو (زن) ۴۳۹ : سکھ (مرد) ۱۸۲ : سکھ (زن) ۳۰ : منبوذین ۱ :

۹۲۳ : حالاً ۱۲۹۵۱ نفوس :- مسلم (مرد) ۵۶۲۷ : مسلم (زن) ۴۵۷۶ : ہندو

(مرد) ۱۲۹۳ : ہندو (زن) ۸۷۹ : سکھ (مرد) ۱۷۸ : سکھ (زن) ۶۲ :

باقی (مرد) ۳ : باقی (زن) ۳ :

نام قصبه	هندو			مسلمان			سنگان جنسی			میزران کل			کیفیت
	مرد	عورت	میزان	مرد	عورت	میزان	مرد	عورت	میزان	مرد	عورت	میزان	
وزارت شویان	۱۶۹۶	۱۷۹۰	۳۴۸۶	۲۴۹۴۹	۲۳۲۶۲	۴۸۲۱۱	۲۵	۱۴	۳۹	۲۶۴۰۰	۲۵۲۶۹	۵۱۹۶۹	
وزارت پٹن	۶۸۳	۹۳۵	۱۶۱۸	۲۲۵۵۳	۲۳۶۲۵	۴۶۱۷۹	۶۲۷	۲۶۳	۸۹۰	۲۵۸۶۱	۲۵۲۳۳	۵۱۰۸۳	
وزارت کامراج	۸۸۳	۳۴۹	۱۲۳۲	۳۵۲۳۱	۳۲۸۴۱	۶۸۰۷۲	۷۱۶	۵۴۹	۱۲۶۵	۳۲۶۳۶	۳۲۸۲۹	۶۵۴۶۵	
وزارت نظر آباد	۲۴۳۲	۳۱۰۷	۵۵۳۹	۳۳۵۷	۳۰۳۴۱	۶۳۹۱۸	-	-	-	۲۵۷۸۹	۲۵۳۸۸	۵۱۱۷۷	
میزران	۱۰۷۴۳	۸۳۴۹	۱۹۰۹۲	۲۱۹۴۲	۲۱۹۴۲	۴۳۸۸۴	۲۰۹۸	۱۳۶۳	۳۴۶۱	۱۸۰۵۷۲	۴۲۹۴۸	۲۲۳۵۲۰	

۱۹۲۴ این تقسیم کی حسب تقسیم کل مردم ۱۹۲۴ و حالی (۶۱۹۵۲) نیست زیرا کہ بنا بر فہرست مردم شماری کشمیر سال ۱۹۲۴ ماسوائے علاقہ نظر آباد تمام کشمیر بدو وزارت ملے (اضلاع) یعنی (۱) بارہ مولہ مشتمل بر تحصیل انڑچی پورہ (ہندو دارہ) بارہ مولہ سری پرتاپ سنگھ پورہ (بڈگام) و (۲) انت ناگ مشتمل بر تحصیلات تحصیل خاص مع شہر سرینگر تحصیل ادتی پورہ (پلوامہ) کلگام و انت ناگ منقسم بود چنانچہ شمارہ ہر دو وزارت مع وزارت نظر آباد بنا بر اندراج فہرست جزو چنین است :-

- ۱- وزارت بارہ مولہ - تعداد کل نفوس ۳۹۲۷۳۶ افراد با تفصیل ذیل :- تحصیل ہندو دارہ ۲۹۳۰۸۷ تحصیل بارہ مولہ ۱۸۱۲۵۵ تحصیل بڈگام ۱۶۲۸۶۷ - تناسب مسلم و غیر مسلم در ہر تحصیل جنس است :-
 - ۱- ہندو دارہ - تحصیل مسلم ۲۷۴۷۹۲ : ہندو ۵۷۹۷ : سکھ ۳۲۷۴۳
 - ۲- تحصیل بارہ مولہ - مسلم ۱۶۲۹۰۳ : ہندو ۵۰۵۱ : سکھ ۲۶۳۰
 - ۳- تحصیل بڈگام - مسلم ۱۷۵۸۳ : ہندو ۲۳۷۱ : سکھ ۲۳۵۵
- ۲- وزارت انت ناگ :- شمارہ مجموعی ۸۳۴۹۶۳ افراد - ازاں جملہ ۲۰۷۷۸۷ نفر در شہر سرینگر ۱۷۱۸۲۷ نفر در تحصیل خاص و ۵۰۲۰۹ نفر در تحصیل پلوامہ و ۱۵۹۵۲۲ نفر در تحصیل کولہ گام آباد و از انجملہ ۶۰۶۲۹ مسلمانان ۷۰۸۳۷ ہندو و ۶۶۱ سکھان است
- ۳- وزارت نظر آباد - تعداد کل نفوس ۲۵۳۰۸۱ نفر - از انجملہ در تحصیل ادتی (بقیہ بر صفحہ آئندہ)

باغات کشمیر

در زمان باستان راجه های دوران رویش دل کش و دودای رخ روح افزا جا
بجا آباد کرده بودند که بطوالت زمان و حوادث بے پایان نام و نشان بدان آن ها از
لوح جهان محو گشته. ایراد حقیقت آن باغش تطویل است و در عهد سلاطین اسلامی
هر کس به ترتیب باغات و تعمیر عمارات پرداخته بود. اما بعد ایام و انقلاب
دوران بنیاد آن ها از یاد در انداخته علامات آن باطل و معدوم گشت. از آن جمله سلطان
زین العابدین در اطراف این سرزمین هر جا که محل دل کشایی پسندید. همان جا
طرح عمارات و گلستان می انداخت مخصوصاً در میان زمینه گیر بمسافت چهار میل
مربع باغی وسیع بعمارات رفیع یک طرفش دشت دشت گلستان یک سو
خیابان خیابان نخلستان میان آن انهار رسا و آبشار دلکش افروز گردانیده.
اکثر اوقات به نظاره و تماشای آن بسر می برد. سالی آن باغات امراد اقریای
و درباری شده بود. چندان که میدان زمینه گیر یکدشت گلستان سرشت جان همی افزود

مستطیل ۱۰۰۰۰۰۰۰ در تحصیل کرنا ۵۸۸۶۳ در تحصیل منظر آباد ۱۲۵۵۸۵ نفوس بودند. در هر
تحصیل تناسب مسلمانان ۲۳۵۶۵۸ افراد. هندو ۵۸۳۶۱ افراد و سکھان ۱۲۹۲۲ افراد
۹۲۵ بقول اکثر صوفی و کشمیری (ص ۷۷) شماره جمعی حکومت جوں و کشمیر مطابق سالی
۱۹۳۱ ۳۰۲۱۶۱۶ افراد بود. (از آن جمله ۴۰۵ و ۱۶۲۸ در صوبه کشمیر و ۱۹۰۸۱ و ۳۳۳ در صوبه جوں و
۳۶۲ در اندک و ۲۰۵۳۵ در اسکرو و ۳۰۶۶۱ و در گلگت می ماندند. درین میان شماره مردان
۴۷۲ و ۲۹ و ۲۱ و شماره زنان ۴۴۴ و ۵۹ و ۱۸ افراد است. ۵

۱۹۲۹ در اکثر جی. ایم. وی صوفی مصنف کشمیر (جله دوم صفحہ ۵۲۸) مطبوعه پنجاب یونیورسٹی
لاهور (جله ۱۹۳۹) بکواله لارنس می نویسد که سلطان زین العابدین هر جا که می رفت بنیاد بارخ و
بوستان می انداخت. از آن جمله مشهور ترین چهار اندیکه بارخ زمینه گیر دوم بارخ زمینه ڈب در
نوشهر دوم بارخ زمینه پور چهارم بارخ زمینه کوٹ لیکن امر و نشان دادن از آنها بس دشوار است.

در آن اثنا پانصد و چک که سر غنچه چکان ^{۹۲۴} تره گام بود شبانه باغات و عمارات را آتش
در داده خاکستر گردانید -

ایضا قریب نوشهره ^{۹۲۹} بمقام ناله بل باغی وسیع بترتیب عجیب آراسته
میان آن عمارتی که دوازده طبقه مرتفع بود و در هر طبقه پنجاه حجره و میان هر حجره پانصد
کس به اجلاس می نشستند دارالامارت خود افراشته به زمینه طب موسوم ساخته بود
مردمان آنرا از دکان می گفتند - و از سند لاریجانی شاهای آورده میان آن سال
بجاری گردانید که تا عهد سنگان بنیاد آن بوستان عبرت همی افزود - همچنان در
زمینه پور باغی و دکشا عمارات عالیه افراشته انجوبه روزگار نمود مطابق آن بمقام
زمینه کوٹ فراز کریمه عمارات رفیع تا دو برجست یادگار او مانده بود - ^{۹۳۰} حسین شاه چک
مقارن زیارت حضرت خواجه معین الدین نقشبندی در محله نوپه باغی وسیع آباد

^{۹۲۵} موسیو لانس بنا بر جرأت و سادری قوم چک نوشته است که اصل ایناں از کشمیر نیست
شاید که از قبیله در د باشد (دیلی آف کشمیر صفحه ۱۹۳)

^{۹۲۸} ده تره گام در آنترچی پوره (حالا تحصیل بندوباره) یکی از حسین زمین نواحی کشمیر است
گویند بنایش از دست مدن چک جانشان نهاده شده است (ایضا صفحه منور)

^{۹۲۹} نوشهره بمعنی شهر نو بفارسی محله ایست از سرنگر سیل بطرف شمال از مرکز شهر داخل
اندر حدود بلدیہ در عهد سلطان زین العابدین بنا بر بودن دار الخلافه شاهای شهرت تاریخی
صالح کرده بود - ^{۹۳۰} متوفی ۹۷۷ هـ مطابق ۱۵۶۹ : ۹۳۱ هـ خواجه معین الدین پسر خواجه
خاندان محمود نقشبندی است - و ادیسر خواجه کلان مشهور به خواجه بزرگ خواجه ناصر الدین عبید اللہ
احرار است - در سال هشتم جلوس اکبری (۹۷۰ هـ مطابق ۱۵۶۲) بنا بر شنیدن فقر دولت پسر خود
میرزا شرف الدین احارای از کاشغر وارد هند گشت در ۹۷۱ هـ سال و قتیکه بسفر حجاز میرفت
به بندر کنه بایت رسید به عالم بقا خرامید - (ماثر الامر جلد سوم صفحه ۲۳۳ و صفحه ۲۳۴)

کرده بود دهنر لچمه کول میان آں به فواره و آبشای جاری نمود. و در عهد چغتای به حضرت
 خواجہ خاوند محمود نقشبندی متصرف آں گشته خانقاہ نقشبندیہ میان آں عمارت
 فرمود و یوسف شاہ چک از فتح کدل تا مشرب ڈل حسن یار بر ساحل دریای بہت
 تاکارہ کٹکل باغ و وسیع بانواع اشجار و اقسام از بار آباد کرده بود. بسزده درجہ
 داشت تا عهد افغانہ علامتش موجود بود. اکنون زیر عمارات مردم شہر معدوم
 ایضاً یوسف شاہ چک و در مرغزار کلمرگ عمارات عجیب کہ علامتش هنوز موجود
 است احداث کرده بود.

پس شالان مخلیہ در زمان حکومت خود در تمامی گل زمین کشمیر خصوصاً
 حوالی تالاب ڈل و بر ساحل دریای بہت و بر لب چشمہ سارہ و جوئیاریا و دمنہ
 کوہ سارہ باساتین و کوشکہا احداث کردہ کشمیر را بخطاب جنت نظیر موصوف
 کردہ بودند. نظم

نہی چون پائی بر تخت سلیمان	بہ بینی کا شمر یکسر گلستان
سوادش را چو چشم زاغ بینی	ہزاراں باغ را یک باغ بینی
کنار ڈل بسے باغات شاہی	بفردوس بریں گشتہ مباہی
بہ بام خانہا در صحن و ایوان	شدہ گلزار ہر سونمایان
درون خانہ یک پیمرہ زان بیت	کہ باغ پر گل و پریا سمن نیست

۹۳۲ ہجری میں خواجہ بزرگ خواجہ حمید اللہ احرار و پیر بزرگوار خواجہ معین الدین نقشبندی مزبور الذکر است
 در طریقت و در ویشی پایہ عالی داشت بہ سعادت حج فائز شد و بہ عراق و فارس شتافت. مدتی نزد
 مولانا عماد الدین محمود طبیب علم طب یاد گرفت. بنا بر استعداد ذاتی باقطعی مراتب کمال برسید و
 بہ سمرقند مراجعت کرد چوں بہ چند آمد جنت اشیا فی (اکبر) تعظیم بسیار بجا آورد. باز بہار دہچہ بہ
 کابل شتافت فوت کرد (ایضاً صفحہ مزبور) ۹۱۳ ہجری بقول لاریس یوسف شاہ چک (بقیہ صفحہ آئندہ)

شعر آں زمان مثل قدسی و کلیم و سلیم و لفرخان و خصالی و میر الهی و
 بهشتی در ذریف و توصیف باغات و عمارات و اشجار و اثمار و از ارکشیر شنوی با
 تصنیف کرده داد سخن روی داده اند از ار جمله کیفیت بدقت و دایض تاجی مطلوب است
 بحر و گه شاهی - اکبر شاه در ۹۹۶ هـ زبرد امن کوه ماران شرق و بیه کل خوش نما
 آب و هوای فضایی دل کشا پسندیده در آن جای به اهتمام خواجہ حسین کابلی طرح
 عمارات دولت خانه شاهی انداخته عمارات رفیع و گوشکهای منبع از سنگ بلور
 و مرمر و سنگ اسود افراخته و ستون های رواق بجوهر و لکین مرصع ساخته
 سقف های مقرنس و منظر های منقش بکمال خوبی و متانت آراسته معمور ساخت و
 پیش روی آن در شنی باغ تا ساحل دُل با نوارع اشجار و اقسام اثمار و صدف های
 سنگ مرمر و جیاض و آبشار آراسته حوالی آن از سه طرف قطار اشجار سفیدار
 پیراسته بود - تاریخ

۹۳۵ هـ
 شاه گلگشت باغ بنموده باغ تاریخ باغ فرموده

مجلس اولین حکمران کشمیر است که محاسن گلگشت دریافت نمود (ویلی آف کشمیر صفحه ۱۹۳)
 ۹۳۲ هـ نام صحیح اش "خواجه محمد حسین" است - برادر کبیر قاسم خان میر بحر است - سال پنجم
 جلوس (۹۶۷ هـ - ۱۵۵۹ م) عرش آشنایی همراه منعم بیگ خانخانان از کابل آمده شرف
 ملازمت دریافت - در سفر کشمیر در کباب پادشاهی بود - در سال پنجم جهانگیری چون حکومت صوبه
 کشمیر به هشتم خان برادرزاده او مقرر شد - پادشاه او را تا رسیدن هشتم خان به بندوبست
 صوبه مزبور روانه فرمود - در او آخر سال ششم جلوس جهانگیری مطابق سنته هفت روزگانی
 برپاست - پادشاه در جهانگیری نامه حی نویسه رک کدکسه بود (تأثر از جلد سوم صفحہ ۶۷ و ۶۸)
 ۹۳۵ هـ مطابق ۱۵۹۴ م - بحر و گه شاهی و در شنی باغ حکم امیر خان شیر صوبه کشمیر در
 ششم منبهم کرده شد (کشمیر ج دوم ص ۲۱۴)

و نیز حوالی کوه ماران خانه های شاهزادگان و شصت گاه امیران و وزیران و افسران
 عساکر و سوداگران به ترتیب اسواق و نشین و تعمیر و کالین سنگین و کوهی های رنگارین تجویز
 داده به تصادم عمارت و تراکم اسواق شهر به با هم نگر مشهور ساخت به سیرامون آن
 قلعه شهر پناه که تا حال موجود است آباد نمود و در ^{۹۳۴} ~~۹۳۴~~ امیرخان جوان شیرشیمین
 شاهی را بندهم ساخته متاع گران مایه برداشته سنگ های آن در امیرآباد ^{۹۳۸} ~~۹۳۸~~ سونه لژاک که
 در میان دژ واقع است را بنده در تعمیر است تا خود صرف نمود و امارت عمارت شاهی
 تا عهد سنگان موجود بود در ^{۹۳۸} ~~۹۳۸~~ عطا محمدخان بر فرق کوه ماران بنای قلعه نموده ساکنان
 درون قلعه که اکثر خوانین و منصب دار بودند به تینر طنانا از آن جا مقبر و رگشته عمارت
 شهر ویران شد. بیت —

گشت یک رنگ کشور و وادی بوم در شهر کرد آبادی

دارا محل - دارا شکوه زیر دهن جنوبی کوه ماران عمارت سنگین و شیمین های نشین
 و طاق و رواق و ایوان های رنگین افزوده در نه خانه آن حجره های فراوان که علامات آن
 هنوز موجود است همچو به روزگار ساخته بود و در صحن آن روضه دل کشا به اشجار و ازهار
 روح افزا احداث کرده از حوض فلان به سبیل و ولاب انهار و آبشار بهاری نموده و سمت
 غربی آن مسجد سنگین برای استاد خود ملا شاه و سمت شرقی آن حمام عام شبید
 کرده بود. تاریخ حمام و مسجد دارا شکوه - قطعه

حمام تو مسجدت ای دیده باز گرم است بچشم جماعت پر داز
 تاریخ بنای هر دو را گوید شاه یک جانی ضوی آمد و یک جای نماز ^{۹۳۹} ~~۹۳۹~~

^{۹۳۹} ~~۹۳۹~~ نقل است هندی بمقبره کوشکها : ۵۹۳۴ ۱۳۰۱ ه مطابق ۱۸۸۴ م :

^{۹۳۸} ~~۹۳۸~~ غالب مراد از موجوده عمارت شیر گاهی واقع امیر اکدل مرنگر است :

^{۹۳۹} ~~۹۳۹~~ ۵۹ ۱۰ ه مطابق ۱۴۴۹ م :

بلغ فرح بخش - معروف بہ شالار در عہد راجہ پیر در سین سوگرم سوامی نام
 عابدی متراض در مصافحات ہارون منروی شدہ بود و پیر در سین اکثر اوقات بہ ملاقات
 او آمد و رفت نمی داشت و ضرورتاً برای تمکن خود آمد و رفت مردم در آن بجا قصری متین
 بہ تصاویر دیوہی و دیوتا و منتظمان عالم بالا و تمثال راجہ ہای پیشین مانند نگار خانہ چین
 آراستہ نام آن شالار کردہ بود (شال بزبان شاستر خانہ چنانچہ دہرم شال - مار لقب
 کام دیو و بمعنی دیگر زیبا) معنی شالار یا خانہ کام دیو بہ حسب تصاویر یا خانہ زیبا از روی
 تزیین - بہ سرور دوران قصر مذکور و بران و دے آبادان گشت - بعد از ان آبادی دہ را
 مردان شالار می گفتند و در سال ۱۲۹۰ سنہ جہانگیر شاہ آن موضع را خوش کردہ باغی
 طرح نمود - سلیم -

شنیدم شاہ روشن دل جہانگیر ز عشرت شد چو رونق بخش کشمیر
 چو شد دامن دریا جلوه گاہش بسوی شالار افتاد راہش
 فضای دید چو رے عروسان ستر او از عمارات و گلستان

۹۳۰ - خدائے محبت :

۹۳۱ - جی - ایم - ڈی صوفی (در کشمیر) جلد دوم صفحہ ۵۲۹) بحوالہ سٹائن چین نوشتہ است :-

”تحقیقت الامر چنین نیست - موخین قدیم مانند جو نراج و شری در از
 ذکر شالار کلیتہ سکوت نمودہ اند - اگر ایں مقام محل اہمیت بود - ایشان
 مانند ڈال در ذکرش ہم پر داختہ البتہ ابو الفضل دہلوی
 آبشار حقیر و نامش برده است“

و بعد چندے ڈاکٹر صوفی جی گوید :-

”تحقیق صاحب نگارستان کشمیر (تاریخ کشمیر بزبان اردو) صفحہ ۸۰ صاحب لغت فراسو
 یا فرانسواہن است کہ شالار لفظ ترکی است بمعنی مقام آسائش و آرام“

بطبعش روح روح افزا اثر کرد
 بگفت این دشت رنگین روی خور است
 دران ایام شاه هفت اقلیم
 سرد سرگرده شاهنژادگان بود
 پی تمام این منزل قدا فرخت
 ازین چندین صفادر کار اوشد
 ز نهرو آبشار و حوض و قنار
 بهشته در جهان شد آفریده
 کنون آمد ز فیض خاک و آبش
 قرح بخش از شه عالم خطابش

تاریخ

پوشد آراسته باغ قرح بخش
 بهن شاه شهبان شاه جهانگیر
 پی تاریخ این گلزار ربان
 خرد فرمود فرحت گاه شاهی
 بحکم حضرت نعل اهلای
 که مشهور است از همه تابماهی
 عظیم خان در ایام حکومت خود مرتب مقف و بام و چهار آس سرسری کرده
 بود لیکن راجه رنبیر سنگھ در صفای آس مبلغ صرف نمود. آنا وزیر پنون ناودانهای
 نحاس از میان آس کشیده برده بجای آس ناودانهای سفالین چسپانید و نگین
 های عقیق و غیره زیاده از یک خروار جمع نمود.

باغ فیض بخش - درجه دوم شامل در سال ششده هجری قمری بفرمان

۹۹۳ ۱۰۳۰ ه مطابق ۱۶۲۰ ع

حاکم علی کشمیر در عهد مہاراجہ رنبیر سنگھ آنجہانی :

شاه جهان باغ فرح بخش را به ترتیب درجه بالا تا زمین دو بالا بخشیده حدیقه زیبا
و روضه دل کشا احداث نمود. در میان آن حوض سنگین که مرتب از یک صد و سی
و دو فواره است به کمال متانت آراسته و در ضمن آن عالی منظره مرکب از سنگ و سی
باستین سنگین و رواق دشتین مصقل و مصفا پیراسته اعمو به روزگار کنایند و سعت
هر دو درجه ۵۹۰ گز طویل، ۳۰ گز عرض. رفعت دیوار سه درجه تاریخ طبع زاد
خصالی

چو باغ فیض بخش از حکم شاه
فرح بخش از کمال افتخارش
ابر باغ ارم گشته مباہی
چو گل بر فرق خود داده قمرارش
ازین رو کا شمر فرخ جهانست
که درو گشتن شاه جهانست
پئے تاریخ ساش فصیح گاہے
شرد گفتا مسترت گاہ شاه
و در ذیل آن آب بجوی رسا به وسعت ده دو ازده درجه تا دهن ڈال که از
سنگ بست مرتب ساخته و بر کنار ڈال عملاتی رفیع انداخته روضه دل کشا
آراسته شده بود.

باغ عیش آباد - بر کنار رسوده کھون سمیت شرقی در عرض راه حضرت بل
متصل بل جهانگیر شاه آباد کرده بود و از بجوی ذکره که از سند لاری آید - میان
آن فواره و آبشار جاری نمود - تاریخ

عیش آباد روضه شاه
بہتر تاریخ آن سر و شس بگفت
از جهانگیر شہ چو یافت نظام
عیش آباد گلشن آرام

۹۵۴ طفر خاں آسن در ترتیب و وسعت اش نام شالامار دریں شعر ذکر کرده است -

بر آورده بر از شوق نگارش کہ تا رسد کنار شالامارش

۹۵۵ بقول ڈاکٹر صوفی ۲۶ گز عرض ۱۰۳۳ مطابق ۶۱۶۳۳ ۹۵۴ ۱۰۳۳ ۵۱۰۳۳ ۶۱۶۳۳

اکنون همگی چند درخت چنار در آن جا موجود است فقط

باغ بحر آرا - برکنار سودره که چون سمت مغرب مقابل عیش آباد قسری
باغبان پلورده به تجویز نور جهان بیگم باغی وسیع به ترتیب عجیب آراسته شده
بود. و از جوی شاهی من مقام الهی باغ نهری فراز پل قابلی که نا حال موجود
است جاری کرده در باغ بحر آرا می رسبد. گویند جهانگیر شاه در سفینه کوهک
بر صندلی نشسته کینرکان کشتی مذکور را تا باغ الهی شبانه در تابش ماهتاب
کشان کشان می بردند. و فراز بلندی آن کوشک رفیع هفت طبقه برای
نظاره و تماشای دل و کسب پر تو ماه محمور بود. بنا بر این آن کوشک را بحر آرا
نام کرده بودند. تاریخ :-

چون به کشمیر باغ بحر آرا	گلشن نازده گشت شهر آرا
هفت منزل نشین شاهی	بر چیدش شد است دهر آرا
بهر تاریخ این نشین خاص	هاتفی گفت کاخ بحر آرا

اکنون عمارات آن معدوم -

نور باغ متصل عیدگاه سمت مغرب نور جهان آباد کرده بود و از جوی
شاهی براد زونیمر فراز پل سنگین و سد متین در باغ مذکور نهری جاری نمود.
باغ صفا - در موضع صفا پور برکنار شمالی تالاب مان منیر به سعی نور جهان
باخی دل کشا به تعمیرات عمارات رفیع آباد شده بود هنوز عمارتش موجود -

بیگم آباد - مشهور به صاحب آباد در پرگنه کوٹهار فراز سرچشمه اچھیل
روفته دل کشا عمارات متین و حمام سنگین یا شاره نور جهان مرتب شده بود الحال
عمارات آن منهدم شده راجه رنمیر سنگھ اندک مرمت آن فرمود فقط -

دولت آباد - قرین حضرت بل سمت جنوب بر لب تالاب گلستان عجیب
به تجویز جهانگیر شاه احداث شده بود - فی الحال مزروع -

الهی باغ - قرین موضع بکچ پوره علاقه آردی از تعمیرات شاه جهان مشهور
است چهار طبقه داشت نهر شاہی میان آن جاری بود و از راه ناله بون کدل سواری
سفینه تا الهی باغ می رفتند - تاریخ

۹۹۹

فلک شفته بود از بهر سالش ملک گفتا بگو باغ الهی

از عهد پاستن چناری در آن جای موجود بود - شانزده درعه ضخامت داشت
باغ چنار - در موضع شادی پوره بر کنار شرقی دریای بهت به تجویز شاه جهان
آباد شده - قریب پانصد چنار در آن مفروس بود -

باغ پانپور - بر کنار دریای بهت شرق رویه از تعمیرات شاه جهان
پادگار بود -

باغ دنتی پور - بر ساحل شرقی دریا گلستان ریان شاه جهان احداث
کرده بود -

باغ بیج باره - بر لب دریای بهت شرق رویه به عمارت رفیع دارا شکوه
به فرمان شاه جهان آراسته بود -

آصف آباد - واقع در پرگنه من بر چشمه محمد بون آصف خان به تجویز
شاه جهان آباد کرده بود -

۹۹۹. ۱۰۵۰ مطابق ۶۱۶۴

۹۹۰ - بقول ذاکر غلام محی الدین صوفی :-

“حالا شتمل بر چند چنار مانے ذی شان فقط”

(کشیر جلد دوم صفحہ ۵۳۵)

شاه آباد - سیر و سرچشمه دیریناگ چدر ملک بفرمان شاه جهان حقیقه
 دل کتاب تغییر عملات و ترتیب قواره و آبشار و بحیره روزگار کرده بود. گویند چهار
 طبقه داشت - تاریخ -

چدر به حکم شاه جهان یاد شاه دهر
 این بوی داده است بوی بهشت یاد
 تاریخ بوی آب بگفتا سر و ش غیب
 از چشم بهشت بروں مده است بوی
 و در صله این تاریخ نمیزد حکیم را دهن از در و بواهر بر کردند - به سرور دهر و روضه
 مذکور بالکل مندرس شده بود - را به رنیر سنگ مرمت آں نموده - لیکن بیست و شستین
 تبدیل یافت.

باغ نسیم متصل محله حضرت بل سمت شمال بر کناره تالاب دل شاه جهان
 احداث کرده بود - گویند در ساعت تحویل آفتاب بجل یک دفعه یک هزار و دوهصد
 و نود و چهار غرس کرده بدل آب شیر می دادند - ازال جمله یک ضایع نگشت و سبزه فحلی

شاه آباد بنام دیریناگ نیز شهرت دارد - بقول و اکثر صوفی نام قدیم این مقام بنا بر
 نسبت چشمه دیریناگ و یک از بزرگ ترین منبع طایفه دیریناگ کشمیر (چلم) دیر بود - لیکن از عهد
 شاه جهان نامش از دیر تبدیل شده شاه آباد گشت - شماره آبادی دیریناگ بنا بر مردم شماری
 سال ۱۹۰۷ ۲,۲۱۹ نفوس بود - شاه آباد با دیریناگ از بزرگ ترین مقامیست بر خد کشمیر جنوبی
 رفعت اش ۵,۴۰۰ فیت انگلیسی (الباض صفا سن پور) :

چدر ملک چادوره که ذکرش در سابق گذشت :

چندت آریسی - کاک و اکثر غلام محی الدین صوفی بجائے چکیر که در اصل بیاض است
 ظاهر سبزه کتب است : چنن نوشته اند - همین بهتر است :

در سطح آن ایجاد کرده اند و ذکره نه بر سر دریا جاری نمود و تعمیرات سنگین و حصار
متین و ترکیب قواره و آبشار در عهد افغانه برهم خورده اکثر پزارها هنوز موجود
است. تاریخچه

در جهان چون به حکم شاه جهان دوحه تازه از نسیم آمد
کرد گل گشت آن چو شاه جهان بلبل از شاخ گل کلیم آمد
گفت تاریخ دوحه شاهی از بهشت عدن نسیم آمد

باغ نشاط - از شمال سمت جنوب زیر دامنه کوه شرقی بر لب تالاب دُل
آصف جاه خان به ترتیب عمارات و قواره و آبشار عجوبه روزگار آباد کرده بود
تاریخچه -

۹۵۵ هـ ۱۰۳۵ (۱۶۲۵) - حال کیفیت باغ نسیم این است که نه بر سر در غایت خردی از
شمال تا جنوب در وسط باغ جاری است چنانکه که علامت بنیاد این گلستان انداخته و در
صفوف متناسبه قروس اند لکن هیچ نشانه از عمارات قدیمه مطابق بیان حسن ندارد
۹۵۶ هـ میرزا ابوالحسن نام پسر اعتماد الدوله و برادر گلان در جهان بیگم است پس از آن که
بیگم شرف از دوارج بهشت مکانی (جهانگیر) اختصاص گرفت میرزا بخطاب اعتقاد خانی و
خانسانانی امتیاز یافت در سده (۱۰۳۵ هـ) هزار و سی و هفت و چندی سال بیت و ددم بهشت
مکانی هنگام حادثت از کشمیر چون از منزل داور کویخ نموده در اثناء راه پیاده مقدار خواب
نمیدید که بلب نهاده گوار این عقاد - در ددم بیت و بهشت صفیر سفر آخرت گزیده آصف خاں برائے
اندناخ شورش داد و بخش پسر خسرو را بر تخت نشاند. این چیز سبب کرد درت خواهرش
گزیده آصف خاں یا آصف جاه خان از هر علم بهره داشت بسیار مدافعه فهم بود قضایا و
امور متنازع را خود فیصل میکرد در سده (۱۰۴۱ هـ) از غرضه اولیه در گذشت. به استقامت

آصف خاں تاریخ است (انحصار اثر الامراء جلد اول از صفحه ۱۵۱ تا ۱۵۰) :-

چون بلغ نشاط شد شگفته از یاسمن و طیان و گل
خورشید جهان آصف دهر گستر و نشاط و غرور و ملها
در گوش نسیم گفت سالش "گل زار نشاط و عیش و لها" ۹۵۴

در سال ۹۵۴ به نظر شاه جهان رسید و از کرده شالار به نظاره و تماشا و کشتا
دید و پسندید به خیال این که نام خود بر آن گذارد و سه بار تکرار کرد که باغی خوب و
نهایت مرغوب است آصف جاه خان بیچ جواب نگفت. شاه جهان نخجیده نهر
آب که از جوی شالار در آن جاری بود مستعد نمود.

روزی آصف جاه در حزن و اضطراب به خواب رفت. باغبان برای
دفع حزن و ملال و التیام خود از جوی شالار آب کشیده در باغ نشاط جاری ساخت
آصف جاه به صدای فواره و آبشار از خواب بیدار گشت کیفیت اجرای آب انقشار
نمود. باغبان گفت برای تفریح خاطر حضور از جوی شاهي آب کشیده جاری کردم
تا که فرحت خاطر ایشان حاصل نمودم. اکنون بر قضا رضا دارم. آصف جاه او را
بزرگشید تا که انبار به پادشاه رسید. باغبان را طلبانیده مورد عقاب گردانید. وی
عرض کرد که خاطر ولی نعمت خود محزون دیدم و برای رفع بے تابی او از جان خود
دست شسته از جوی شاهي آب آوردم. اکنون به سنرای کردار خود را مستوجب
عقاب می دانم. پادشاه او را به پاداش خطا خلعت فاخره عطا نمود و آصف جاه خان
را برای اجرای نهر آب فرمان عالی شان مرحمت فرمود.
نقل فرمان شاهي

"تبار شجاعت سحاب فیض از دی گلشن این دودان
عدالت اساس را با آب لطف پرورده از جویبار فضل و"

احسان عدالت آمال امراء عالی مقدار که اساتین متین قصر
جلالت اند سرسبز و سیراب و تا قظرات مطرات ففضل
خداوندی محیط بسط برین خاندان معدلت اقتباس توج
در آورده از جلال دل بهار آن بساتین امالی خوانین تمکین
آیین که توایم سرور خلافت اند نورم و شاداب اصول را سخر
اشجار شان الحشمه سار کوه باشکوه برین دولت تایدار غم
یا فقه و فروع ساحه انوار شان از شبنم کرم این سلطنت
گردون بهار نشود و نما گرفته همت و الاهیست سپهر سیمای
نیت قدسی طوبیت بحر آسای به نزهت عرصه جهان فضای
ساحنت ممالک محروسه هندوستان و غیر آن صافها
الله تعالی عن الطوارق و المحدثان سیمایه تزیاید
نظرت و صفاد تضاعف رونق و بهای بساتین نشاط
افزاد منترجات دل کشای خطه کشمیر که توبه و تربیت و
انعطاف فطایر بیضا رتبت در رخورد سنراست مضر و
و مبطوق است.

۹۵۸
لهذا چون در سال مبارکه هفتم از جلوس سعادت ناس
بلده دلپذیر کشمیر بفرقه دم بهاولو میمنت پذیرفت و
بارغ نشاط که اعتضاد خلافت و فرمان روای اعتماد
سلطنت و کشور کشای فص خاتم شجاعت و نخت باری
آب گوهر جلالت و کامکاری - عقده کشای مفاقد ملک

دولت سپاه آرای موکب فتح و نصرت افتخار پر دلان
 جان سپار خلاصه خلصان و فادار گوهر دج دولت و
 اقبال طراز آستین اُبهت و اجلال مقدمه الجیش
 مبارک جهان کشای و جهان بانی - تقدیمه الجیش محافل
 کائنات بخشی و کامرانی - خزن اسرار خلیفه الهی - مجموعه اطوار
 هواداری و خیرخواهی مونس و هدایت سرای حضور محرم خاص
 الخاص سر اسرار و صاحب فطرت عالی عنوان مثال
 بے مثال - انجمن آرای محفل پادشاهی باریک بین ذقاییق
 آگاهی - همدل کشای حرم خاص جلیس خلوت سرای وفا
 و اخلاص دقیقه یاب سرای بر سلطانی موشناس عالم مزاج
 دانی صحت نسخه دانشوری و دانائی - فهرست مجموعه
 بینش و بینائی شناسای رموز سلطنت و اُبهت نگهبان
 قواعد نصفت و عدالت - قدوه خوانین سمو المکان عده
 امرای رفیع آستان مشید ارکان دولت عظمی مہمند
 ضوابط خلافت کبری اعم عالمی مقدا - اتالیق سعادت
 شعار مبارز الملک و الدین آصف جاہ خان کوه تمکین
 درد من کوه شرقی آن بلده طیبہ احداث نموده منظور نظر
 و الا و مطرح قبه چتر گردون فرساگشت و حقیقت
 آب جوی که بر بہت سیرانی بارغ مذکور از نہر کے کہ پایا
 موضع دایچی گام من اعمال پر گنتہ پھاکی می گذرد و در
 فرج بخش که واقع است دران موضع معروف بہ شالار

باید دولت و اقبال در ایام فرخنده فرجام شاهزادگی احداث
فرموده بودیم. دبیر و لایه مبارکی: فیروززی دوران سرزمین
فرخ بخش نزول اجمالی فرمودیم. مجدداً توجه جهان آرا به
از دیاد کیمیت و کیفیت عملیات آن باغ دل کشا بسند دل
فرمودیم که تازگی تمام و آراستگی مالا کلام یافت.

الحق باغی مرتب گشته که اعتدال هوایش به غایت
فرح افروز صفا و لطافتش نهایت دل کشا و عوض کوثر
میاننش از عین صفا عکس پذیرفته آب آینه کردارش
از صور عیون و اشجار صحفه تصویر برگشته. کسانی آن متوجمن
الد که قلیله از آن نهرفیض بهر جدا نموده به باغ نشاط
جاری ساخته اند سعی موثر و کدنا محصور در آن باب به ظهور
رسانیده. این معنی موجب سرسبزی اشجار رسیده دار آن
باغ شده بعرض مقدس رسید.

بنا علیه بطریق التعماد عنوان دوام بقا آب
جوی مذکور به باغ مزبور بشرب که زمین مواضعیکه از آب این
نهر همیشه مزروع می شد و از بردن این آب فتوی و
قضوی در عمارات و زراعات آن ده ره نباید متعلق و
خصوص داشته حکم فرمودیم بطریق که جریان دارد همه وقت
مستمر و برقرار بود. در این آتیه از آدان و زمانه از زمان
فرستاده از افراد انسان مانع و متعرض و شریک آن نگردد.
و دست تصرف و تعرض از آن کشیده کوتاه دارد.

و فرزندان کامکار و تدبیران عالی مقدار و دیوانیان
کفایت شعار و امرای رفیع الشان و ذوالاقتدار و سایر
متصدیان مهام دیوانی و مباشران اشغال سلطانی -
با التخصیص حکام کرام حال و استقبال صوبه دلیند بر کشمیر
حسب التخصیر بمقرر دانسته عطیه مذکوره را معلاً و مؤید
شناختن آنقرض زمان و انقطاع جهاں چنانچه
مقتضای التعمای این دودمان است از شائبه تغیر و
تبدیل مصون شناخته هر سال حکم فرمان مجدد نه
طلبند فقط

و در عهد افغانه عظیم خان مرمت این روضه ربیان اندک کرده بود. لیکن راجه
زبیر سنگه در ^{۹۵۹} ۱۲۹۳ هجری تجدید تعمیر و ترمیم آن مناسب حال فرمود.

باغ جهان آرا - شاهزاده دارا شکوه در میان تالاب دُل از حضرت بل
سمت جنوب متصل به طعنه جزیره خوشنما ظاهر کرده حدیقه دلکش مستحی به
جهان آرا احداث نمود و به تبعه ایام منهدم گشته در عهد دران لعل شاه نام فقیر
دراں بجا نماندن شده بود الحال تکیه لعل شاه جی گویند.

باغ شاه آباد متصل بهاں آرا بر ساحل دُل المعروف مَنه قُل قسیرین
حضرت بل سمت جنوب روضه وسیع دارا شکوه احداث کرده بود. سلیم
عروس گل پو از داماد گوید بهاں آرا و شاه آباد گوید
فاده این دو گلشن مست شاداب یکے بر آب دیگر بر لب آب

باغ پری محل مشهور گیت لند به مقدار موضع تقصیر بر کمر کوه دارا شکوه بفرمایند

۹۵۹ مطابق ۱۸۷۶ - ۹۶۰ بقول تپت آریسی - کاک باغ پری محل (بقیه بر صفحه آینده)

مرسد خود ملا شاه حدیقه دل کشا به مدارج متعدده احداث کرده بود. مستفصل آن چشمه آب آن به سبیل نهر طراوت بخش اشجار و از بار آن گل زار می شد. الحال توقف اجته و ممکن مار و افی است مدارج تعمیر آن هنوز جبرست افزا. باغ چهار چنار - بر کنار تالاب دل - زیر دهن کوه سلیمان شاهزاده مراد بخش ابداع کرده بود. ^{۹۹۶}چهار چنار هنوز موجود است - همیشه شست گاه حکام و سلاطین -

باغ ملا شاه - قرین موضع در تندیر گشته پهاک دارا شکوه به خواہش استاد خود ملا شاد برجہ کوه آباد نموده - بوی شاہی میان آن می گذرد عمارت سنگین و حمام متین هنوز موجود -

اینگ آب - فراز چشمه کوکھ بون حدیقه دل کشا بفرمان عالم گیر آباد شده بود اما با تمام نرسید -

^{۹۹۲}ظفر آباد - در ششتم بمقام برید و از حمله زونی مر بر ساحل آنجا رطوف خان محمل اشتمل بشش طبقات است هر یک از آن در طول و عرض از دیگر اختلاف دارد طول و عرض مجموعی این باغ چنین است :-

۱۴۹ × ۲۰۵ فیت انگلیسی (این ششست مائمنش اف کشیر صفحہ ۹۷، ۹۸)

^{۹۹۱}شاهزاده مراد این باغ را در ششتم و قتیکه نو بیدار کشیر بود ابداع نمود. حال اسوا

پندر چنار - باغ پیر - در ششست ^{۹۹۲}ظفر خان خواہ حسن الشیر خواہ ابوالحسن تربتی است از سال نوزدهم جلوس جنت مکانی او به ترقی بہاد - در سال ششم سنہ جلوس فردوس اشبانی (شاه جهان) چون صوبہ داری کشیر از تفسیر اعتقاد خان شاه پور به پدرش مفوض گشت و دخلعت و اسب یافته به نیابت پاد صوبہ مقرر گردید - و سال ششم دکه پدرش بدار البقا شتافت (پادشاه صوبہ داری کشیر اصالتاً پاد مقرر کرده از اصل و اصناف منصب بہ ہزار و دو ہزار سوار و عطائے علم و نقارہ بر فاخت سال ختم کرد پادشاه عزیمت کشیر نمود و تا تعمیر آمدہ دلت بار انداخت و سال دہم بر طبق حکم حکم برتبت حمله برد و حسن تدبیر مفتوح ساخت سال دواز دہم از صوبہ کشیر معزول شدہ با اتفاق خان (بقیہ صفحہ آئندہ)

حسن که در عهد شاه جهان والی صوبه شده بود آباد نمود - میرالهی :-

ظفر خان کرد از طبع ملوک

بعرض چهارده مه چار گلشن

باغ گلشن - در ۴۰۰۰۰ از بوٹا کدل تا احمد کدل بر لب جنوبی آب

ظفر خان آباد کرده بود -

باغ حسن آباد معروف به حسن آباد معموره ظفر خان مذکور از نایب بارمت

شمال عمارت پخته و سنگین و حصار متین و امام بارگه رنگین داشت بنیاد عمارت سنگین
هنوز موجود و باغ منفقود -

باغ عنایت - از زیارت سید محمد مدنی بطرف شمال بود - نهر لچمه کول

میان آن جاری می شد همین چهار باغ از تعمیرات ظفر خان است -

جید در آباد طرف نوشهره متصل ناله جائے کیشتر باغ سلطان

زین العابدین بود - علی مردان خان بویلی لای سنگین و قواره و آبشار و نشین -
بود و باش خود احوال کرده بود -

(مسل) دوران نصرت جنگ به تنبیه هزاره جات بکر عزیمت برست -
در سال سیزدهم بهرام پادشاه زاده محمد مراد بخش که به توقف در بھیره ضلع نوشاب (پنجاب
پاکستان) مامور شده بود رخصت پذیرفت - پس از آن دو سال بوجیه مقنوب شده بے منصب
و جاگیر ماند -

در اواخر سال چهاردهم بر منصب و جاگیر بدستور سابق قائم گشت -
در سال پانزدهم چون بفرض رسید (که تربیت خان صوبه دار کشمیر با وصف حدود و حاکم
و ارسال نور نقد باحوال آنساکین آن جا که در آن سال خط رد داده بود) چنانچه باید نمی بردارد
مرتبه ثانی خان مزبور به صوبه داری کشمیر دستوری یافت پس باز از آن در سال سیزدهم به وقوع
امری از دولت بندگان چندین محرم گردیده - در سال بیست و پنجم بر منصب سه هزاره و بنزاره بان حد
سوار اختصاص یافت سال دیگر به صوبه داری گجرات سر فراری یافت - آخر الامر همین طور انقضای آن زمانه
دیده در سال ششم جلوس عالمگیری مطابق ۱۰۷۳ در لاهور بساط هستی در نوزده در مقبره پدر مدفون شد
ظفر خان بسیار فقیر بود - اگر چه پدرش خواجہ حسن الشیخی بود لیکن او خود در شیخ منصب تمام داشت
صاحب اوقاف و زمین - بیست ستوده است -
خانخانان را به بزم و زرم صاحب دیده ام - در سخاو و در شجاعت چون ظفر خان تو نیست

(ماثر الامر جلد دوم از ص ۵۶ تا ص ۷۳)

باغ علی آباد - بالاتر از موضع تیل بل علی مردان خان در عهد شاه جهان
سنه ۶۲۰ هجری عمارات عالیه و دیوارهای پخته و آبجوی کلان و حوضهای وسیع
و آبشار و قناریهای دلپذیر ابداع کرده بود. علائتش موهوب بود.

باغ ارادت خان - بمقام سوختی پلین دارد - از ناده پوره سمت مشرق
ارادت خان در سنه ۶۳۰ در عهد جهانگیر آباد کرده بود و طرف مشرق آن عمارات و
برجهای وزینههای سنگین برپا داشته پنجرههای نازک و گل کار بهم چنان ساخته
بود که در جای دیگر نه بود - گویند بنجار پنجره ساز را صلح و انعام داده دست بریده
تا بجای دیگر نه سازد - اکنون هیچ علائتش باقی نیست -

باغ دلادور خان - برکنار غربی برانمیل متصل محله قلاش پوره در عهد
جهانگیر سنه ۶۲۴ دلادور خان احداث کرده بود - به ترمیم حکام هنوز کیفیت آن
موجود - عمارت شاهیه تیرخ است -

۹۲۳ - باغ دلادور خان در عهد سکها بطور اقامت گاه سیاحان انگلیسی مستعمل بود - سفر
نامه ۵۰۰ جلد دوم صفحه ۶۰ و سفرنامه مورکرافت جلد دوم صفحه ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۱۶
حالا این باغ محل عمارات مدرسه فوقانیه حکومت جموں و کشمیر است و بجز چند
چنار قدیمی هیچ نشان از باغ ندارد -

۹۲۴ - ابراهیم نام داشت - ابتدا بر فراقت میرزا یوسف خان رضوی رزگار می گذرانید -
در مبادی بنوس جنت مکانی به صوبه دارئی لاهور سربرافراخته رخصت گرفت - در سال
سیزدهم سنه ۱۰۲۷ (۱۶۱۴) از تغیر احمد بیگ خان کابلی بصاحب صوبگی کشمیر مهابی
گردید - در سال چهاردهم بنوس به همت و مردانگی فتح کشتوار کرده داخل حاکم محرمه گردانید
بعد چند سال از اجل طبیعی درگذشت (نسخه آثار الامراء جلد دوم صفحات ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲)

۹۶۶
 باغ لشکر خان - در موضع بیٹ پوره پرگنه پهاک بر ساحل شمالی ڈل در
 ۹۶۷
 ۹۶۸
 شہ سیف خان کہ از طرف عالم گیر ناظم کشمیر شدہ بود آباد نمود۔ و از سند لارہ
 نہرے مخصوص برای سیرابی آن آوردہ بود کہ بہ سبب تغیر حکومتش با تمام نہر سجد -
 ظریفہ گفتہ است۔ بیت :-

سایہ گر نیست سیف آباد را
 می توان پیغمبر باغات گفت

۹۶۸
 ۹۶۹
 راجہ رنبیر سنگھ در سال ۱۲۹۳ شہ کارخانہ ابریشم احداث نمود و بر فرق آن
 باغے قصیر احداث کردہ بنام خود موسوم ساخت۔

۱۰۸۰
 باغ قوام الدین خان - در موضع رت پوره از عید گاہ طرف مغرب متصل
 نور باغ بعد عالم گیر در شہ قوام الدین خان احداث کردہ بود الا آن محدود -
 باغ صدارت خان - در موضع پانڈیچ پرگنه پهاک صدارت خان کہ از
 وزیرای شاہ جهان بود آباد نمود۔

۹۷۰
 باغ صادق آباد - المعروف بہ حضرت بل۔ صادق خان کہ از امرای شاہ جهان
 بود بر ساحل غربی تالاب ڈل حدیقہ دل کشا و عمارت نوشتہ نما ترصیص نمود و در ۱۲۹۷ شہ

۹۷۱
 ۹۷۲
 ۹۷۳
 ۹۷۴
 ۹۷۵
 ۹۷۶
 ۹۷۷
 ۹۷۸
 ۹۷۹
 ۹۸۰
 ۹۸۱
 ۹۸۲
 ۹۸۳
 ۹۸۴
 ۹۸۵
 ۹۸۶
 ۹۸۷
 ۹۸۸
 ۹۸۹
 ۹۹۰
 ۹۹۱
 ۹۹۲
 ۹۹۳
 ۹۹۴
 ۹۹۵
 ۹۹۶
 ۹۹۷
 ۹۹۸
 ۹۹۹
 ۱۰۰۰
 ۱۰۰۱
 ۱۰۰۲
 ۱۰۰۳
 ۱۰۰۴
 ۱۰۰۵
 ۱۰۰۶
 ۱۰۰۷
 ۱۰۰۸
 ۱۰۰۹
 ۱۰۱۰
 ۱۰۱۱
 ۱۰۱۲
 ۱۰۱۳
 ۱۰۱۴
 ۱۰۱۵
 ۱۰۱۶
 ۱۰۱۷
 ۱۰۱۸
 ۱۰۱۹
 ۱۰۲۰
 ۱۰۲۱
 ۱۰۲۲
 ۱۰۲۳
 ۱۰۲۴
 ۱۰۲۵
 ۱۰۲۶
 ۱۰۲۷
 ۱۰۲۸
 ۱۰۲۹
 ۱۰۳۰
 ۱۰۳۱
 ۱۰۳۲
 ۱۰۳۳
 ۱۰۳۴
 ۱۰۳۵
 ۱۰۳۶
 ۱۰۳۷
 ۱۰۳۸
 ۱۰۳۹
 ۱۰۴۰
 ۱۰۴۱
 ۱۰۴۲
 ۱۰۴۳
 ۱۰۴۴
 ۱۰۴۵
 ۱۰۴۶
 ۱۰۴۷
 ۱۰۴۸
 ۱۰۴۹
 ۱۰۵۰
 ۱۰۵۱
 ۱۰۵۲
 ۱۰۵۳
 ۱۰۵۴
 ۱۰۵۵
 ۱۰۵۶
 ۱۰۵۷
 ۱۰۵۸
 ۱۰۵۹
 ۱۰۶۰
 ۱۰۶۱
 ۱۰۶۲
 ۱۰۶۳
 ۱۰۶۴
 ۱۰۶۵
 ۱۰۶۶
 ۱۰۶۷
 ۱۰۶۸
 ۱۰۶۹
 ۱۰۷۰
 ۱۰۷۱
 ۱۰۷۲
 ۱۰۷۳
 ۱۰۷۴
 ۱۰۷۵
 ۱۰۷۶
 ۱۰۷۷
 ۱۰۷۸
 ۱۰۷۹
 ۱۰۸۰
 ۱۰۸۱
 ۱۰۸۲
 ۱۰۸۳
 ۱۰۸۴
 ۱۰۸۵
 ۱۰۸۶
 ۱۰۸۷
 ۱۰۸۸
 ۱۰۸۹
 ۱۰۹۰
 ۱۰۹۱
 ۱۰۹۲
 ۱۰۹۳
 ۱۰۹۴
 ۱۰۹۵
 ۱۰۹۶
 ۱۰۹۷
 ۱۰۹۸
 ۱۰۹۹
 ۱۱۰۰
 ۱۱۰۱
 ۱۱۰۲
 ۱۱۰۳
 ۱۱۰۴
 ۱۱۰۵
 ۱۱۰۶
 ۱۱۰۷
 ۱۱۰۸
 ۱۱۰۹
 ۱۱۱۰
 ۱۱۱۱
 ۱۱۱۲
 ۱۱۱۳
 ۱۱۱۴
 ۱۱۱۵
 ۱۱۱۶
 ۱۱۱۷
 ۱۱۱۸
 ۱۱۱۹
 ۱۱۲۰
 ۱۱۲۱
 ۱۱۲۲
 ۱۱۲۳
 ۱۱۲۴
 ۱۱۲۵
 ۱۱۲۶
 ۱۱۲۷
 ۱۱۲۸
 ۱۱۲۹
 ۱۱۳۰
 ۱۱۳۱
 ۱۱۳۲
 ۱۱۳۳
 ۱۱۳۴
 ۱۱۳۵
 ۱۱۳۶
 ۱۱۳۷
 ۱۱۳۸
 ۱۱۳۹
 ۱۱۴۰
 ۱۱۴۱
 ۱۱۴۲
 ۱۱۴۳
 ۱۱۴۴
 ۱۱۴۵
 ۱۱۴۶
 ۱۱۴۷
 ۱۱۴۸
 ۱۱۴۹
 ۱۱۵۰
 ۱۱۵۱
 ۱۱۵۲
 ۱۱۵۳
 ۱۱۵۴
 ۱۱۵۵
 ۱۱۵۶
 ۱۱۵۷
 ۱۱۵۸
 ۱۱۵۹
 ۱۱۶۰
 ۱۱۶۱
 ۱۱۶۲
 ۱۱۶۳
 ۱۱۶۴
 ۱۱۶۵
 ۱۱۶۶
 ۱۱۶۷
 ۱۱۶۸
 ۱۱۶۹
 ۱۱۷۰
 ۱۱۷۱
 ۱۱۷۲
 ۱۱۷۳
 ۱۱۷۴
 ۱۱۷۵
 ۱۱۷۶
 ۱۱۷۷
 ۱۱۷۸
 ۱۱۷۹
 ۱۱۸۰
 ۱۱۸۱
 ۱۱۸۲
 ۱۱۸۳
 ۱۱۸۴
 ۱۱۸۵
 ۱۱۸۶
 ۱۱۸۷
 ۱۱۸۸
 ۱۱۸۹
 ۱۱۹۰
 ۱۱۹۱
 ۱۱۹۲
 ۱۱۹۳
 ۱۱۹۴
 ۱۱۹۵
 ۱۱۹۶
 ۱۱۹۷
 ۱۱۹۸
 ۱۱۹۹
 ۱۲۰۰
 ۱۲۰۱
 ۱۲۰۲
 ۱۲۰۳
 ۱۲۰۴
 ۱۲۰۵
 ۱۲۰۶
 ۱۲۰۷
 ۱۲۰۸
 ۱۲۰۹
 ۱۲۱۰
 ۱۲۱۱
 ۱۲۱۲
 ۱۲۱۳
 ۱۲۱۴
 ۱۲۱۵
 ۱۲۱۶
 ۱۲۱۷
 ۱۲۱۸
 ۱۲۱۹
 ۱۲۲۰
 ۱۲۲۱
 ۱۲۲۲
 ۱۲۲۳
 ۱۲۲۴
 ۱۲۲۵
 ۱۲۲۶
 ۱۲۲۷
 ۱۲۲۸
 ۱۲۲۹
 ۱۲۳۰
 ۱۲۳۱
 ۱۲۳۲
 ۱۲۳۳
 ۱۲۳۴
 ۱۲۳۵
 ۱۲۳۶
 ۱۲۳۷
 ۱۲۳۸
 ۱۲۳۹
 ۱۲۴۰
 ۱۲۴۱
 ۱۲۴۲
 ۱۲۴۳
 ۱۲۴۴
 ۱۲۴۵
 ۱۲۴۶
 ۱۲۴۷
 ۱۲۴۸
 ۱۲۴۹
 ۱۲۵۰
 ۱۲۵۱
 ۱۲۵۲
 ۱۲۵۳
 ۱۲۵۴
 ۱۲۵۵
 ۱۲۵۶
 ۱۲۵۷
 ۱۲۵۸
 ۱۲۵۹
 ۱۲۶۰
 ۱۲۶۱
 ۱۲۶۲
 ۱۲۶۳
 ۱۲۶۴
 ۱۲۶۵
 ۱۲۶۶
 ۱۲۶۷
 ۱۲۶۸
 ۱۲۶۹
 ۱۲۷۰
 ۱۲۷۱
 ۱۲۷۲
 ۱۲۷۳
 ۱۲۷۴
 ۱۲۷۵
 ۱۲۷۶
 ۱۲۷۷
 ۱۲۷۸
 ۱۲۷۹
 ۱۲۸۰
 ۱۲۸۱
 ۱۲۸۲
 ۱۲۸۳
 ۱۲۸۴
 ۱۲۸۵
 ۱۲۸۶
 ۱۲۸۷
 ۱۲۸۸
 ۱۲۸۹
 ۱۲۹۰
 ۱۲۹۱
 ۱۲۹۲
 ۱۲۹۳
 ۱۲۹۴
 ۱۲۹۵
 ۱۲۹۶
 ۱۲۹۷
 ۱۲۹۸
 ۱۲۹۹
 ۱۳۰۰
 ۱۳۰۱
 ۱۳۰۲
 ۱۳۰۳
 ۱۳۰۴
 ۱۳۰۵
 ۱۳۰۶
 ۱۳۰۷
 ۱۳۰۸
 ۱۳۰۹
 ۱۳۱۰
 ۱۳۱۱
 ۱۳۱۲
 ۱۳۱۳
 ۱۳۱۴
 ۱۳۱۵
 ۱۳۱۶
 ۱۳۱۷
 ۱۳۱۸
 ۱۳۱۹
 ۱۳۲۰
 ۱۳۲۱
 ۱۳۲۲
 ۱۳۲۳
 ۱۳۲۴
 ۱۳۲۵
 ۱۳۲۶
 ۱۳۲۷
 ۱۳۲۸
 ۱۳۲۹
 ۱۳۳۰
 ۱۳۳۱
 ۱۳۳۲
 ۱۳۳۳
 ۱۳۳۴
 ۱۳۳۵
 ۱۳۳۶
 ۱۳۳۷
 ۱۳۳۸
 ۱۳۳۹
 ۱۳۴۰
 ۱۳۴۱
 ۱۳۴۲
 ۱۳۴۳
 ۱۳۴۴
 ۱۳۴۵
 ۱۳۴۶
 ۱۳۴۷
 ۱۳۴۸
 ۱۳۴۹
 ۱۳۵۰
 ۱۳۵۱
 ۱۳۵۲
 ۱۳۵۳
 ۱۳۵۴
 ۱۳۵۵
 ۱۳۵۶
 ۱۳۵۷
 ۱۳۵۸
 ۱۳۵۹
 ۱۳۶۰
 ۱۳۶۱
 ۱۳۶۲
 ۱۳۶۳
 ۱۳۶۴
 ۱۳۶۵
 ۱۳۶۶
 ۱۳۶۷
 ۱۳۶۸
 ۱۳۶۹
 ۱۳۷۰
 ۱۳۷۱
 ۱۳۷۲
 ۱۳۷۳
 ۱۳۷۴
 ۱۳۷۵
 ۱۳۷۶
 ۱۳۷۷
 ۱۳۷۸
 ۱۳۷۹
 ۱۳۸۰
 ۱۳۸۱
 ۱۳۸۲
 ۱۳۸۳
 ۱۳۸۴
 ۱۳۸۵
 ۱۳۸۶
 ۱۳۸۷
 ۱۳۸۸
 ۱۳۸۹
 ۱۳۹۰
 ۱۳۹۱
 ۱۳۹۲
 ۱۳۹۳
 ۱۳۹۴
 ۱۳۹۵
 ۱۳۹۶
 ۱۳۹۷
 ۱۳۹۸
 ۱۳۹۹
 ۱۴۰۰
 ۱۴۰۱
 ۱۴۰۲
 ۱۴۰۳
 ۱۴۰۴
 ۱۴۰۵
 ۱۴۰۶
 ۱۴۰۷
 ۱۴۰۸
 ۱۴۰۹
 ۱۴۱۰
 ۱۴۱۱
 ۱۴۱۲
 ۱۴۱۳
 ۱۴۱۴
 ۱۴۱۵
 ۱۴۱۶
 ۱۴۱۷
 ۱۴۱۸
 ۱۴۱۹
 ۱۴۲۰
 ۱۴۲۱
 ۱۴۲۲
 ۱۴۲۳
 ۱۴۲۴
 ۱۴۲۵
 ۱۴۲۶
 ۱۴۲۷
 ۱۴۲۸
 ۱۴۲۹
 ۱۴۳۰
 ۱۴۳۱
 ۱۴۳۲
 ۱۴۳۳
 ۱۴۳۴
 ۱۴۳۵
 ۱۴۳۶
 ۱۴۳۷
 ۱۴۳۸
 ۱۴۳۹
 ۱۴۴۰
 ۱۴۴۱
 ۱۴۴۲
 ۱۴۴۳
 ۱۴۴۴
 ۱۴۴۵
 ۱۴۴۶
 ۱۴۴۷
 ۱۴۴۸
 ۱۴۴۹
 ۱۴۵۰
 ۱۴۵۱
 ۱۴۵۲
 ۱۴۵۳
 ۱۴۵۴
 ۱۴۵۵
 ۱۴۵۶
 ۱۴۵۷
 ۱۴۵۸
 ۱۴۵۹
 ۱۴۶۰
 ۱۴۶۱
 ۱۴۶۲
 ۱۴۶۳
 ۱۴۶۴
 ۱۴۶۵
 ۱۴۶۶
 ۱۴۶۷
 ۱۴۶۸
 ۱۴۶۹
 ۱۴۷۰
 ۱۴۷۱
 ۱۴۷۲
 ۱۴۷۳
 ۱۴۷۴
 ۱۴۷۵
 ۱۴۷۶
 ۱۴۷۷
 ۱۴۷۸
 ۱۴۷۹
 ۱۴۸۰
 ۱۴۸۱
 ۱۴۸۲
 ۱۴۸۳
 ۱۴۸۴
 ۱۴۸۵
 ۱۴۸۶
 ۱۴۸۷
 ۱۴۸۸
 ۱۴۸۹
 ۱۴۹۰
 ۱۴۹۱
 ۱۴۹۲
 ۱۴۹۳
 ۱۴۹۴
 ۱۴۹۵
 ۱۴۹۶
 ۱۴۹۷
 ۱۴۹۸
 ۱۴۹۹
 ۱۵۰۰
 ۱۵۰۱
 ۱۵۰۲
 ۱۵۰۳
 ۱۵۰۴
 ۱۵۰۵
 ۱۵۰۶
 ۱۵۰۷
 ۱۵۰۸
 ۱۵۰۹
 ۱۵۱۰
 ۱۵۱۱
 ۱۵۱۲
 ۱۵۱۳
 ۱۵۱۴
 ۱۵۱۵
 ۱۵۱۶
 ۱۵۱۷
 ۱۵۱۸
 ۱۵۱۹
 ۱۵۲۰
 ۱۵۲۱
 ۱۵۲۲
 ۱۵۲۳
 ۱۵۲۴
 ۱۵۲۵
 ۱۵۲۶
 ۱۵۲۷
 ۱۵۲۸
 ۱۵۲۹
 ۱۵۳۰
 ۱۵۳۱
 ۱۵۳۲
 ۱۵۳۳
 ۱۵۳۴
 ۱۵۳۵
 ۱۵۳۶
 ۱۵۳۷
 ۱۵۳۸
 ۱۵۳۹
 ۱۵۴۰
 ۱۵۴۱
 ۱۵۴۲
 ۱۵۴۳
 ۱۵۴۴
 ۱۵۴۵
 ۱۵۴۶
 ۱۵۴۷
 ۱۵۴۸
 ۱۵۴۹
 ۱۵۵۰
 ۱۵۵۱
 ۱۵۵۲
 ۱۵۵۳
 ۱۵۵۴
 ۱۵۵۵
 ۱۵۵۶
 ۱۵۵۷
 ۱۵۵۸
 ۱۵۵۹
 ۱۵۶۰
 ۱۵۶۱
 ۱۵۶۲
 ۱۵۶۳
 ۱۵۶۴
 ۱۵۶۵
 ۱۵۶۶
 ۱۵۶۷
 ۱۵۶۸
 ۱۵۶۹
 ۱۵۷۰
 ۱۵۷۱
 ۱۵۷۲
 ۱۵۷۳
 ۱۵۷۴
 ۱۵۷۵
 ۱۵۷۶
 ۱۵۷۷
 ۱۵۷۸
 ۱۵۷۹
 ۱۵۸۰
 ۱۵۸۱
 ۱۵۸۲
 ۱۵۸۳
 ۱۵۸۴
 ۱۵۸۵
 ۱۵۸۶
 ۱۵۸۷
 ۱۵۸۸
 ۱۵۸۹
 ۱۵۹۰
 ۱۵۹۱
 ۱۵۹۲
 ۱۵۹۳
 ۱۵۹۴
 ۱۵۹۵
 ۱۵۹۶
 ۱۵۹۷
 ۱۵۹۸
 ۱۵۹۹
 ۱۶۰۰
 ۱۶۰۱
 ۱۶۰۲
 ۱۶۰۳
 ۱۶۰۴
 ۱۶۰۵
 ۱۶۰۶
 ۱۶۰۷
 ۱۶۰۸
 ۱۶۰۹
 ۱۶۱۰
 ۱۶۱۱
 ۱۶۱۲
 ۱۶۱۳
 ۱۶۱۴
 ۱۶۱۵
 ۱۶۱۶
 ۱۶۱۷
 ۱۶۱۸
 ۱۶۱۹
 ۱۶۲۰
 ۱۶۲۱
 ۱۶۲۲
 ۱۶۲۳
 ۱۶۲۴
 ۱۶۲۵
 ۱۶۲۶
 ۱۶۲۷
 ۱۶۲۸
 ۱۶۲۹
 ۱۶۳۰
 ۱۶۳۱
 ۱۶۳۲
 ۱۶۳۳
 ۱۶۳۴
 ۱۶۳۵
 ۱۶۳۶
 ۱۶۳۷
 ۱۶۳۸
 ۱۶۳۹
 ۱۶۴۰
 ۱۶۴۱
 ۱۶۴۲
 ۱۶۴۳
 ۱۶۴۴
 ۱۶۴۵
 ۱۶۴۶
 ۱۶۴۷
 ۱۶۴۸
 ۱۶۴۹
 ۱۶۵۰
 ۱۶۵۱
 ۱۶۵۲
 ۱۶۵۳
 ۱۶۵۴
 ۱۶۵۵
 ۱۶۵۶
 ۱۶۵۷
 ۱۶۵۸
 ۱۶۵۹
 ۱۶۶۰
 ۱۶۶۱
 ۱۶۶۲
 ۱۶۶۳
 ۱۶۶۴
 ۱۶۶۵
 ۱۶۶۶
 ۱۶۶۷
 ۱۶۶۸
 ۱۶۶۹
 ۱۶۷۰
 ۱۶۷۱
 ۱۶۷۲
 ۱۶۷۳
 ۱۶۷۴
 ۱۶۷۵
 ۱۶۷۶
 ۱۶۷۷
 ۱۶۷۸
 ۱۶۷۹
 ۱۶۸۰
 ۱۶۸۱
 ۱۶۸۲
 ۱۶۸۳
 ۱۶۸۴
 ۱۶۸۵
 ۱۶۸۶
 ۱۶۸۷
 ۱۶۸۸
 ۱۶۸۹
 ۱۶۹۰
 ۱۶۹۱
 ۱۶۹۲
 ۱۶۹۳
 ۱۶۹۴
 ۱۶۹۵
 ۱۶۹۶
 ۱۶۹۷
 ۱۶۹۸
 ۱۶۹۹
 ۱۷۰۰
 ۱۷۰۱
 ۱۷۰۲
 ۱۷۰۳
 ۱۷۰۴
 ۱۷۰۵
 ۱۷۰۶
 ۱۷۰۷
 ۱۷۰۸
 ۱۷۰۹
 ۱۷۱۰
 ۱۷۱۱
 ۱۷۱۲
 ۱۷۱۳
 ۱۷۱۴
 ۱۷۱۵
 ۱۷۱۶
 ۱۷۱۷
 ۱۷۱۸
 ۱۷۱۹
 ۱۷۲۰
 ۱۷۲۱
 ۱۷۲۲
 ۱۷۲۳
 ۱۷۲۴
 ۱۷۲۵
 ۱۷۲۶
 ۱۷۲۷
 ۱۷۲۸
 ۱۷۲۹
 ۱۷۳۰
 ۱۷۳۱
 ۱۷۳۲
 ۱۷۳۳
 ۱۷۳۴
 ۱۷۳۵
 ۱۷۳۶
 ۱۷۳۷
 ۱۷۳۸
 ۱۷۳۹
 ۱۷۴۰
 ۱۷۴۱
 ۱۷۴۲
 ۱۷۴۳
 ۱۷۴۴
 ۱۷۴۵
 ۱۷۴۶
 ۱۷۴۷
 ۱۷۴۸
 ۱۷۴۹
 ۱۷۵۰
 ۱۷۵۱
 ۱۷۵۲
 ۱۷۵۳
 ۱۷۵۴
 ۱۷۵۵
 ۱۷۵۶
 ۱۷۵۷
 ۱۷۵۸
 ۱۷۵۹
 ۱۷۶۰
 ۱۷۶۱
 ۱۷۶۲
 ۱۷۶۳
 ۱۷۶۴
 ۱۷۶۵
 ۱۷۶۶
 ۱۷۶۷
 ۱۷۶۸
 ۱۷۶۹
 ۱۷۷۰
 ۱۷۷۱
 ۱۷۷۲
 ۱۷۷۳
 ۱۷۷۴
 ۱۷۷۵
 ۱۷۷۶
 ۱۷۷۷
 ۱۷۷۸
 ۱۷۷۹
 ۱۷۸۰
 ۱۷۸۱
 ۱۷۸۲
 ۱۷۸۳
 ۱۷۸۴
 ۱۷۸۵
 ۱۷۸۶
 ۱۷۸۷
 ۱۷۸۸
 ۱۷۸۹
 ۱۷۹۰
 ۱۷۹۱
 ۱۷۹۲
 ۱۷۹۳
 ۱۷۹۴
 ۱۷۹۵
 ۱۷۹۶
 ۱۷۹۷
 ۱۷۹۸
 ۱۷۹۹
 ۱۸۰۰
 ۱۸۰۱
 ۱۸۰۲
 ۱۸۰۳
 ۱۸۰۴
 ۱۸۰۵
 ۱۸۰۶
 ۱۸۰۷
 ۱۸۰۸
 ۱۸۰۹
 ۱۸۱۰
 ۱۸۱۱
 ۱۸۱۲
 ۱۸۱۳
 ۱۸۱۴
 ۱۸۱۵
 ۱۸۱۶
 ۱۸۱۷
 ۱۸۱۸
 ۱۸۱۹
 ۱۸۲۰
 ۱۸۲۱
 ۱۸۲۲
 ۱۸۲۳
 ۱۸۲۴
 ۱۸۲۵
 ۱۸۲۶
 ۱۸۲۷
 ۱۸۲۸
 ۱۸۲۹
 ۱۸۳۰
 ۱۸۳۱
 ۱۸۳۲
 ۱۸۳۳
 ۱۸۳۴
 ۱۸۳۵
 ۱۸۳۶
 ۱۸۳۷
 ۱۸۳۸
 ۱۸۳۹
 ۱۸۴۰
 ۱۸۴۱
 ۱۸۴۲
 ۱۸۴۳
 ۱۸۴۴
 ۱۸۴۵
 ۱۸۴۶
 ۱۸۴۷
 ۱۸۴۸
 ۱۸۴۹
 ۱۸۵۰
 ۱۸۵۱
 ۱۸۵۲
 ۱۸۵۳
 ۱۸۵۴
 ۱۸۵۵
 ۱۸۵۶
 ۱۸۵۷
 ۱۸۵۸
 ۱۸۵۹
 ۱۸۶۰
 ۱۸۶۱
 ۱۸۶۲
 ۱۸۶۳
 ۱۸۶۴
 ۱۸۶۵
 ۱۸۶۶
 ۱۸۶۷
 ۱۸۶۸
 ۱۸۶۹
 ۱۸۷۰
 ۱۸۷۱

شاه جهان در قصر آن تجدید و ضو کرد دو گانه برای آن یگانه ادا نمود و فرمود صادق خان
 این عمارت محل عشرت نیست بلکه معبدیست. بعد مرورشدهست و هفت سال در
 سنه ۹۴۲ هجری موی مبارک نبوی علیه الصلوٰۃ والسلام که خواجہ نور الدین ایشہ بری
 بہ مومنتم تمام از بیجا پور حاصل کرده بود بمعہ نقش او بہ کشمیر رسید. فاضل خان کہ در ۹۴۲

(مسل) دہمین الدولہ (آصف جاہ خان) بہ مقتضائے وقت داد بخش پسر خسرو را بہ سلطنت برداشت
 صادق خان کہ نسبت بہ شاہ جهان لقا می ورزید از مال خود خالص شدہ التجا بہ مہین الدولہ آورد
 سال اول جلوس فردوس آشیانی (شاہ جهان) ہمراہ شاہنراد آمدہ دولت بار یافت و بہ منصب اصلی
 نویش "میر بخش گری" بجائے ارادت خان بحالی یافت و سال ششم ہجری ۱۰۴۳ ہجری ۱۰۴۳ ہجری
 و سہ ہجری بر حمت ایزدی پیوست (ماثر الامراء جلد ۲ صفحہ ۳ - ۴۲۹) :

۹۴۱ ۶۱۴۳۲ ۹۴۲ ۶۱۴۹۹ در عهد اوزنگ زیب بادشاہ غازی :

۹۴۳ ہجری پور شہرے است از شہر لائے ہند جنوبی (دکن) قصہ آمدن موسے شریف و کشمیر این
 است کہ شخصے سید عبد اللہ کہ ادعائے ولایت رو ضہ پاک آنحضرت در مدینہ منورہ می کرد بنا بر
 عا جتے از سرزمین حجاز دار دہند (بیجا پور) گردید موسے آنحضرت در دست داشت. بنا بر تہنگی ما ش
 مجبور گشت کہ بہ ہدیہ دہد. خواجہ نور الدین ایشہ براری کہ مولدش از کشمیر و بزرگ تاجران دہلی
 بود بہ سلسلہ تجارت وارد بیجا پور شد و بہ از سید مزبور کو مقدس آنحضرت بعض یک لک روپیہ بد

آورد. بعدہ در کشمیر آمدہ بمقام باغ صادق آباد کہ اکنون پچ حضرت بل موسوم است برائے زیارت خاص دعاء
 نہاد از کشمیر جلد دوم صفحہ ۵۱۹) ۹۴۴ ہجری میرزا برمان نام برادر زادہ فاضل خان سامان است. در اول
 شہور سنہ یک ہزار و قند و نہ خان مذکور از تغیر انصرفان بکومت کشمیر سرفرازی یافت. مرے
 بود مخب احسان و سلوک خیر علماء و مشائخ را بسیار اعزاز می فرمود و آہنہا صحبت می داشت چہنیں
 محب کارائے رفاه عام بود چنانچہ سد ہفت چار و سرائے آن جا و خانقاہ حسن آباد و جوگی لکرو
 مدرسہ و حمام متصل نو مسجد سنگین از نیائے اوست. مذہب سنی بود چنانچہ اکثر جمہ (بقیہ صفحہ آئندہ)

ایام صاحب صوبہ شدہ بود یہ صلاح اعیان شہر عمارت مذکورہ برای زیارت موسی شریف
وقف نموده حضرت بل نام نهادند۔ اکنون بر عیشیت باغ مانده معتقدان در گاہ در ترمیم
عمارت کوشیدہ غریب رویہ وسعت دادہ مسجد ساختند و شرقاً در سنہ ۹۴۶ھ خالقہ وسیع
و ایوان رفیع بدان پیوستند۔ عشرت گاہ اولی تاریخ اس در تعمیر اولی گشتہ بودند۔ راقم
الحرف را عشرت گاہ اولیا بخاطر گذشت تاریخ

پنے سال تاریخ اس خوش بنا
خرد گفت عشرت گاہ اولیا

باغ افضل آباد۔ مقدار حضرت بل سمت شمال افضل خان کہ از امرائے
شاہ جہان بود آباد نمود۔

مسلسل) در بعد جامع و مقام بزرگای می رفت۔ از اعمال حسنہ او وقف در گاہ حضرت بل است
برائے موسی نبی کہ خواجہ نوہ الدین ایشہ براری از بیجا پور آورد (ملخص از واقعات کشمیر خواجہ
محمد اعظم صفحہ ۱۹۱)

۹۴۵ھ حضرت بل "بل" در کشمیر کی کنار آب رامی گویند و پوچھیں اس مقام بر کنار آب ڈل است
و نسبت بہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دارد بنام حضرت بل موسوم شد :

۹۴۶ھ ۶۱۸۹۸ :

۹۴۷ھ ۱۰۳۳ھ (۶۱۶۲۳) :

۹۴۸ھ ایبتا :

۹۴۹ھ نام افضل خان علامی پسر بلاشکر اللہ شیرازی دیوان کل پادشاہ شاہ جہان بود۔ در سنہ
دوازدهم جلوس شاہ جہانی بامر مہنداساگی از دنیا بہ عالم عقبی شافت۔ تاریخ فوٹس (زبونی بردگے
نیکانامی) یافتہ ازہ فاضل مہذب الاخلاق بود۔ اعلیٰ حضرت اور البیاری ستود۔

(ماثر الامراء جلد اول صفحہ ۱۴۹ و ۱۵۰)

^{۹۸۰} باغات جعفر خان - در عهد عالم گیر سه باغ آباد کرده است یکی جزیره ایست که فی الحال بته مزارعی گویند متصل باغ جهان آرا و دو باغ دیگر به تحقیق نه رسیده - قاضی باغ - بر لب چشمه مان سر شرفا قاضی ابوالقاسم معروف به قاضی زاده آباد کرده بود - سردر گن هم از مختصرات اوست -

^{۹۸۱} چوهدری باغ - قرین موضع ایشه براری چوهدری ایش که در عهد شاه جهان یکی از اکابر دیوان بود احوال نمود - گویند هشتاد تخیابان داشت دست تالین مرگ که از سلطان ^{۹۸۲} سکندر یادگار بود وی مرمت نمود سیف خان که حاکم کشمیر بود ملاحظه آن نموده گفت چوهدری باغ نه کرد - بر دل سیف خان داغ کرد -

^{۹۸۳} باغ افراسیاب خان متصل حضرتیل جانب شمال افراسیاب خان

^{۹۸۰} خلف الصدیق صادق خان میر بخشی همیشه زاده و نویسنده بین الدوله آصف خان است در آخر سال بیستم شاه جهانی بعد از میر بخشی گری از تغیر خلیل الله فائز گشت - در سال سی و یکم خان مذکور بتفویض وزارت کل اعتبار برافروخت - چون فاضل خان دیوان اعلی در سال ششم از جلوس عالمگیری و کشمیر داعی سخن را لبیک گفت - فرمان بطایب جعفر خان ارسال یافت جعفر خان هنگام مراجعت اعلی حضرت از کشمیر در ۱۰۴۴ هجری قمری تمام پانی پت جدید سائے عقبه خلافت شد و بارشاد اعلی حضرت به رتبه وزارت عظمی فائز گشت - در سال سیزدهم سنه ۱۰۸۱ هزار و هشتاد و یک هجری در شاه جهان آباد وفات یافت - (ایضا صفحہ ۵۳۱ تا ۵۳۵)

^{۹۸۱} چوهدری پیش راظمه ریپر دلیپت برادر زاده راجه سو بیج سنگه بود - در سال هشتم جلوس شاه جهانی متسلک ملازمان شاه گشته و به ترقی نهاد - سال نوزدهم با ضابطه پانصدی ذات افتخار پذیرفته همراه شاه زاده مراد بخش به تجرین و بدخشان رفت - در سال بیستم مطابق ۱۰۵۶ هجری رخت هستی بر بست (ایضا ج ۳ صفحہ ۶ — ۷۴۵)

در عهد محمد شاه آباد نمود.

باغ کفایت خان - در محله خانبیار کفایت خان در ^{۹۸۳} ساخته که از جانب باغ
نایب موجود شده بود بهارات و اشجار و گلزار معمور ساخت الحال مزروع در تصرف
پنڈت همانند بود.

باغ امرود - از پل مینکی پوره تانسی پوره باغ امرود از عهد جهانگیر و جهان
احداث شده بود - اشجار اقسام امرود چندان داشت که شمع آفتاب در آن
داخل نمی شد و در موسم شکوفه مردم شهر برای سیر و تماشا در آن بجای رفتند تا عهد
امیر خان موجود بود. ^{۹۸۵}

باغ انگور - از کوه دیاره کروی که قریب صفایور است تا زیارت شاه محمد
صادق قلندر زیر دامن کوه در عهد سلاطین پیشین تاک های انگور مغروس بود شالان
چفت مرست آن افزوده اقسام انگور آن مشهور آفاق کرده به سلاطین و مزار و
بلاد بطور تحفه و ارمغان می فرستادند.

سلاطین و تان پوره تحت آن نه نموده - به هم شده همگی چند تاک در موضع
رپور موجود ماند - راجه گلاب سنگه ترقی آن نموده از خود چهار باغ آباد ساخت و
راجه زبیر سنگه در ^{۹۸۶} هجری ^{۱۲۹۳} قمری موضع دندلمه باغ انگور در غایت وسعت
وسعت احداث کرده زبیر باغ نام نهاد - انگور باغات رپور در هند مشهور
است اهل یورپین هم خوش می دارند.

وظیفه خان احسن در مشنوی هفت منزل می نگار که شالان مغلیه از قصبه

۹۸۳ هـ ۶۱۴۹۳

۹۸۵ هـ امیر خان جویشیر صوبیدار کشمیر در عهد شالان و ران دیانی پل امیر لکلی

۹۸۶ هـ ۶۱۸۴۴

اسلام آباد تا حدود ویرانگ در عرض راه از زمین و سار تاک های انگور کاشته بودند
 بیت :-
 ز سرحد انج تا حد ویرانگ
 رود لشکر همه در سایه تاک

باغ توت - مایا سوامی تمام شخصی متراض زیر دامن تخت سلیمان زاویه
 نشین گشته بر کناره نهرو چو نخی کل گلستان عجیب آراسته بود که آن را تکیه مایا سوامی
 می گفتند. مردم شهر بر بسیر و تماشا در آن جامی رفتند. حضرت میر محمد همدانی تکیه
 مذکور خرید کرده و زمین های دیگر از ساحل دریای بهت و امیر اکبرل تا کوه سلیمان
 شامل آن نموده از یک سرتاسر دیگر درختان توت پیوندی غرس کرده برای چراگاه
 دو آب اهل شهر وقف عام فرمود و تا عهد شان در آن بعض درختانش موجود بود
 حاجی کریم داد بقیه آن قطع کرده برای اسپ دوانی محل مستوی ترتیب داده
 صفوف اشجار سفیدار که تا حال موجود است غرس نمود. و حوالی آن چمن بندی
 کرده درختان میوه دار بسیار کاشت نمود. سمت شمال آن بر لب جوی چو نخی کل
 چهار زلز غرس فرمود گویند در آن جایگاه کرم ترباشند -
 و در عهد سنگان هری سنگه در میان آن باغی طرح نمود. بعد آن

۹۸۷ یعنی تا ۱۵۵۶ - بقول والٹر لارنس صوبیداری کشمیر در ۱۵۵۶ از تعلق دلی آزاد گشته موردنی
 شد و در سال دوم کشمیر در دست افغان افتاد. دلی آف کشمیر صفحه ۱۹۶ :-
 ۹۸۸ هری سنگه نوه بانی هری پور هزاره پسر سردار گوردیال سنگه مجذبه بود بعمر مفت ساگی
 از سایه پدر محروم شد. نجات سنگه او را در سایه عاطفت خود آورده پرورش نمود. و آن در
 سفرنامه خود او را خدمتگار نجات سنگه ظاهر کرده است. چهارم مزبور بر شیرانگنی او را
 بلقب "نوه" ملقب کرد. در فتح لتان دیشور و کشمیر شجاعت و دلیری از حد ظاهر کرده
 کارش بالا گرفت در ۱۵۱۹ و صوبیدار کشمیر مقرر شد لیکن بنا بر ظلم غلیم (بقیه بر صفحه آینده)

شیخ محی الدین آبشار خود برگشته بخوبی آن آباد ساخت. در عهد چهارم رنیر سنگه
برای فرودگاه صاحبان سیاح بنگله های بسیار بر لب دریا معمور گشت و برای
حکامه رنیر ندسی عمارت منیع و باغات وسیع تعمیر یافت.

دولت آباد - از که ل جوگی لنگر تا حد سور و بینگ ابدال ریمه پسر را ون ریمه
باغ و سیع آباد کرده بود که الحال به ریمه دار می مشهور است. نمیره او جهانگیر ریمه
باغ مذکور نذر خادمان بابا اسماعیل فرمود. ایشان مدتی متصرف بودند.

گویند هزاره تاک انگور در آن مفروس بود چنانچه حضرت شیخ حمزه در
صخرن به امر مرتبی خود چند گاه محافظت آن می کردند حضرت بابا هنگام
رحلت خود باغ مذکور را برای مزار مردم شهر وقف عام نمودند و بانه گاه شامل
فرمود. اکنون اکثر زیر تعمیر است.

امیر آباد - چون امیر خان جوان شیر در حکمت خود دختر انجیان ننده پوره
در عقد آورد بنا بر آن در میان ننده پوره دار الامارت خود قرار داده باغ و سیع
طرح نمود. و از باغ درشتی که پیش روی جزو که شاه می بود سنگهای صدف و جیاض
و آبشار و قوره بر داشته در آن جا نصب نمود.

(مسل) که بر کشمیر می نمود بعد دو سال و پس طلبد شده از تعمیراتش قلعه اوڑی و قلعه نردچی
و منظر آباد و گوردواره های (مجاور کھان) ملن و باره موله و کاظمی در دازه سرنگه و باغ بر لب
آب جلم است. بقول دان هر ی سنگه در کشمیر در عهد خود روپیه های ناسره (غیر خالص) رایج
نمود. در ۱۳۳۰ در محاربه مابین امیر دوست خاں بمقام خیمه لاک شد پری سنگه لوه ناری
بخوبی می توان خواند (کشمیر - ج ۲ - صفحه ۳۰ - ۲۹) ۵

باغ آقا حسین که از امرای افغانه بود از باغ نشاط سیمت جنوب مشهور است۔

باغ سوکھ رام۔ در عهد سنگان از رؤسای کشمیر بود۔ زیر دامن کوه
سیلمان فی الحال موجود۔

بارغ بهمان سنگه - از شیر گدھ بالا منتقل نئی پوره در حکومت خود بهمان سنگه
آباد ساخت ۱۲۵۷

رام یار - از تعمیرات دیوان که پیرامون بر لب رود گنگا متصل نشی پور
است در سال ۱۲۴۵ راجه گلاب سنگه در آن عباس سنگه شده - چهار راجه بنیر سنگه
در ۱۲۴۵ بر شمشان او متدر و تعمیرات افراشت -

شیخ باغ متصل امیر کدول سمت مشرق در ۱۳۵۹ هجری قمری شیخ محی الدین آباد
ساخته فی زمانه گورستان اهل یو پین در آن جا تقریر یافت

باغ هری سنگه متفصل شیخ باغ سردار هری در علمست خود
آباد ساخت.

بست باغ - پیش روی شیر گداه جانب مشرق بر لب دریا کر نیل
میان سنگ در حکومت خود زمین نمود و سنگهای صحن و مشرب نوم بعد
برداشتند در آن جا آب کرد - ۹۹۶

۹۸۹ تا ۹۹۰: صوبیدار کشمیر از ۱۸۲۷ تا ۱۸۳۱: ۹۹۱ تا ۹۹۲: ۹۸۹ تا ۹۹۰

فوت شد: ۹۹۳هـ ۶۱۸۷۳هـ ۹۹۴هـ ذکر بس باغ در ترجمه اش در سابق گذشت: ۹۹۵هـ

مهاکب سناکده: ۹۹۶ دکتر جان انس در کتاب خود "شیرینیدیک" صفحه ۱۲۵ مطبوعه ۱۳۸۲ در ذکر

است باغ میگوید:

بستان باغ زیر تر و منط گول (نہر سبب) از تعمیرات دہان سنگھ

منشی باغ - منشی تلوک چند که در عهد سنگان صاحب کار بود بالاتر از باغ
هری سنگه دوحه آباد ساخت -

گلاب باغ - از شیر گدشته سمت مغرب قریب پل مینکی پوره چهار وجه
گلاب سنگه آباد فرمود -

حضور سی باغ - در سال ^{۹۹۴} ۱۲۸۶ هجری قمری در نیمه سنگه از شیر گدشته بالاتر متصل
باغ بهمان سنگه به عمارت و اشجار و از بار آباد ساخت -

سمندری باغ - در میان بایه شومه مهاراج رنیر سنگه آباد نمود -
مرگانه باغ - در موضع جنگ ^{۹۹۸} ۱۲۸۸ هجری قمری پرگنه چهاگ متصل باغ سیف خان
رنیر سنگه آباد ساخت فقط -

کوهی باغ - بالاتر از امیر اکل بر لب دریا طرف جنوب مهاراجه رنیر سنگه
^{۹۹۹} ۱۲۸۹ هجری قمری احداث نمود و بر لب دریا عمارت عالی شان مرتب به تالار و رواق و
منظر و ایوان و مزین به آلات جاڑ و لاندی و اسباب گوناگون منقش به نقوش تصاویر
دائره کمال و الوان و توقلمون برای فرودگاه خود و آمد و رفت صاحبان برطانیه مسی
لال به کمال ساخته و آراستگی پیراسته بود - در سال ^{۱۳۰۳} ۱۳۰۳ هجری قمری بمحادثه زلزله اندک
نقصان یافت -

خواجه باغ - خواجه شفاء اللہ شال در تهنک محله ضلع خانپار زمین بسیارے از

حاکم کشمیر است سنگه ای این باغ از مسجد حسن آباد آورده شده اند باغ مزبور
اقامت گاه فقر آهنود است - در موسم گرما رنیر سنگه در بار خود دریں جا منتقد می
کرد - (کشمیر جلد دوم صفحه ۷۴۴) :

^{۹۹۴} ۱۲۸۶ هجری قمری : صحیح حق است چنان که در سابق گذشت :

^{۹۹۹} ۱۲۸۹ هجری قمری : چهار دقانس : ^{۱۳۰۰} ۱۳۰۰ هجری قمری : ^{۱۳۰۵} ۱۳۰۵ هجری قمری :

گوشیدند -

نمبر	نام	م
۱	کهنه بل	متصل اسلام آباد از تعمیرات ۳۳۰۰ پیل پای ۲ عمق ۳۴ فٹ طول آن ۶۶ گز عرض ۳۴ گز
۲	کدل بیج باره	از تعمیرات دارا شکوه طول یک عدد در عمه عرض شش در عمه فیل پای ۳ عمق ۶ فیت
۳	کدل نابینه	از تعمیرات سلاطین - در فساد چکان بجاده آتش منهدم گردید
۴	کدل دنتی پوره	از تعمیرات سلطان حسین در عهد چکان بجاده آتش انهدام یافت -
۵	کدل پانپور	معموره شاه جهان طول یک عدد و سی در عمه عرض سه نیم در عمه فیل پای ۴ عمق ۶ فیت -
۶	کدل پانده چمک	جبهه خاتون زوجه یوسف چک احداث کرده بود بهانگیر شاه تجدید تعمیر آن کرده بجاده سیلاب برهم شد -
۷	امیر کدل	از تعمیرات امیر خان جوان شیر - ۱۳۴ در عمه طویل - ۶ در عمه عرض پیل پای ۵ عمق ۱۶ فٹ -

۳۰۰۰ البیاض فی الاصل : ۳۰۰۰ کدل نفط کشمیری به معنی "پل" باشد :

۳۰۰۰ کذا فی الاصل : ۳۰۰۰ سلطان مجید پسر سلطان زمین العابدین (۷۸ - ۸۷۷ هـ مطابق

۷۳ - ۱۴۷۲) : ۳۰۰۰ ۶۱۱۳۵ : ۳۰۰۰ ۶۱۵۲۰ : ۳۰۰۰ پسر علی چک (مدت

حکومت بار اول ۹۸۶ هـ مطابق ۱۵۷۸ : و بار دوم ۹۹۲ - ۹۸۷ هـ مطابق ۱۵۸۴ - ۱۵۷۹) :

۳۰۰۰ ۶۱۷۷۳ - ۳۰۰۰ از سیلاب طغیانی غیر محفوظ شده سار کرده شد و در ۱۸۹۵ هـ از سر نو تعمیر با

سال دیگر یعنی ۱۸۹۶ تاریخ ۱۵ می برآورد رفت خدائن باز شد (همچون ایند کشمیر سیت صفحه ۸۲)

نمبر	نام میل	سمه	کیفیت
۸	جبه کدل	۱۰۱۱ هـ	معموره حبیب شاه طول ۹۴ در عرض ۶ در عمق ۳ پای ۳ عمق ۱۶ فٹ -
۹	فتح کدل	۱۰۱۳ هـ	فتح شاه آباد کرده بود طول ۸۸ گز عرض ۳ در عمق ۳ عمق ۱۶ فٹ -
۱۰	زین کدل	۱۰۱۳ هـ	از سلطان زین العابدین طول ۹۶ گز عرض ۸ گز پیل پای ۳ عمق ۱۶ فٹ -
۱۱	عالی کدل	۱۰۱۵ هـ	علی شاه برادر بده شاه آباد کرده بود طول ۸۲ گز عرض ۶ گز فیل پای ۳ عمق ۱۶ فٹ -
۱۲	نو کدل	۱۰۱۷ هـ	نور الدین خان آباد نمود طول ۷۵ گز عرض ۶ گز فیل پای ۳ عمق ۱۶ فٹ -
۱۳	سیفا کدل	۱۰۱۸ هـ	معموره سیف الدین خان طول ۸۱ گز عرض ۶ گز فیل پای ۴ عمق ۱۶ فٹ - تاریخ بر سنگ منقوش است تاریخ بہترین بگذر از سر آب گوئل سیف خان دریا دل ایضاً زمن سال بنایش خضر نہفت "صراط المستقیم اہل دین" گفت
<p>۱۰۱۵ هـ : ۶۱۵۵۱ : ۱۰۱۲ هـ م ۹۸۱ (۶۱۵۷۳) این سرحد تاریخ فوت ا دست : سال تاریخش</p> <p>"مزار شانی سلطان حبیب : ۱۰۱۳ هـ : ۶۱۵۰۰ : ۱۰۱۲ هـ : ۶۱۴۲۷ : ۱۰۱۵ هـ : ۶۱۴۱۹ : ۱۰۱۶ هـ : ۹۸۱ (۶۱۵۷۳)</p> <p>دست حکومت (۸۲۶ - ۸۱۹ هـ : ۶۱۴۱۶ - ۲۲) : ۱۰۱۸ هـ : ۶۱۶۶۶ : ۱۰۱۸ هـ : ۶۱۶۷۱</p> <p>۱۰۱۹ هـ : ۱۰۸۲ : ۱۰۲۰ هـ : ۱۰۸۱ - مابین ہر دو تاریخ فرق یک عدد است . ابوالفضل در اکبر نامہ</p> <p>جلد اول فرق یک سال و دو سال در تواریخ عمارات جائز کہ دارد - (بقیہ بر صفحہ آیندہ)</p>			

نمبر	نام پل	کیفیت
۱۴	کدل سنبل ۱۰۲۱ھ	از سلاطین پیشین طول آں ۱۱۲ گز عرض ۵۔ در عمق پیل پای ۳ عمق ۱۵ فٹ
۱۵	کدل باختر ۱۰۲۲ھ	از سلاطین پیشین بہ حادثہ طغیان۔ یہ عہد برہم خورد آں آں معدوم۔
۱۶	کدل سوپور ۱۰۲۳ھ	از تعمیرات سلطان زین العابدین طول ۲۱۴ گز۔ عرض ۵۔ در عمق پیل پای ۳ عمق ۱۸ فٹ۔
۱۷	کدل نوروز پور ۱۰۲۴ھ	از تعمیرات سلطان حسن در ۱۲۲۲ھ روز مکر عبد اللہ خان با مختار الدولہ و بران ساخت۔
۱۸	کدل باز پور ۱۰۲۵ھ	بنیاد آں دیرین بود۔ عطا محمد خان از جای خود برداشتنہ بالاتر برابر قلعہ سر نو ایجاد نمود طول آں ۱۴۶ در عمق عرض ۵۔ در عمق پیل پای ۶ عمق ۳۴ فٹ۔
۱۹	کدل گولہ کن ۱۰۲۵ھ	۸ گز طویل ۷ در عمق عرض از تعمیرات راجہ رنبیر سنگھ پل آہن بنین۔ مصرف آں یک لک روپیہ ڈل۔

(مسل) شاید کہ وجہ جو انہیں باشد کہ بنائے پل خانہ در یک روز استوار نمی شود گاہے باشد تعمیر کے در سال خاص شروع شدہ و در سال دیگر اتمام پذیر می شود۔ و ازین طور تاریخ تاسیس و تکمیل مختلف باشد :

۱۰۲۱ھ البیاض فی الاصل : ۱۰۲۲ھ البیاض :

۱۰۲۳ھ سال تعمیر ۶۱۵۶ (۵۸۶۵) : ۱۰۲۴ھ ۹۱ — ۵۸۷۸ (۱۵۸۶ — ۶۱۴۷۳) :

۱۰۲۵ھ ۶۱۸۰۷ : ۱۰۲۶ھ یکے از صوبیداران کشمیر در عہد افغانان : ۱۰۲۷ھ یا :

۱۰۲۸ھ پل گولہ کن۔ بر آج جہلم ماہین سرحد کشمیر و صوبہ سرحد شمال مغرب مملکت پاکستان واقع است : شاہراہ وادی بہم را با شاہراہ کوہ مری و راولپنڈی ملحق کنند :

نهر مارزن مقام خواجہ باربل از تالاب دل منفجر گردید - قرار از آن ۱۴ پیل واقع است
 (۱) کدل نایدیار - بنای اولش از سلطان سکندر بود - چونکہ پوہد ری ہمیشہ
 و تالان مرگ بہ تقریب آمد و رفت باغ ایشہ براری مرمت ساخت - پیل نایدیار از
 بنیاد ایجاد نمود تاریخ بر سنگ منقوش است - تاریخ -

ہست تاریخ این نخستہ اساس
 "بانی پیل ہمیشہ شنکہ دانش"

دوم پیل جوگی لشکر از تعمیرات بڈھ شاہ - سوم - کدل نادہ پورہ - از تعمیرات ارادت خان
 چہارم - ناید کدل - پنجم - پوہری کدل - ششم - صراف کدل - ہفتم - قادری کدل
 ہشتم - راجور کدل - نهم - کاوہ ڈار کدل - دہم - گاؤ کدل - این ہفت کدل از
 تعمیرات زمین العابدین است - یازدہم - ڈونبہ کدل از تعمیرات
 دوازدهم - کدل سکہ ڈافر از بڈھ شاہ - کیسز دہم جسرتہ پورہ از قوام الدین خان
 چہار دہم - پیل گنڈ در پورہ نامعلوم -

نہر کاوہ ڈارہ کہ از نالہ مارجدامی شود براس سپیل واقع است (۱)
 کمنہ کدل (۲) بچہ کدل (۳) پیل شکور موٹہ - نہر تارہ بل کہ از نہر مارجدامی بہ موافقت
 نہر کاوہ ڈارہ در خوشحال سر و آنچا سرمی گذرد براس شش پیل واقع است -
 پیل اثریت - کدل تارہ بل - کدل مرجان پورہ - کدل رودہ از تعمیرات علی شاہ -

۱۰۲۹ھ - ۸۱۹ھ - ۶۹۹ھ (۱۳۱۶ - ۶۱۳۹۶) - ۱۰۸۵ھ (۶۱۹۷۴) :

۱۰۳۱ھ یکے از امراء شاہ جہانی م ۱۰۶۸ھ (۶۱۶۵۷) :

۱۰۳۲ھ بالسنة عوام "کادی کدل" - ۱۰۳۳ھ کذا فی الاصل :

۱۰۳۴ھ قوام الدین اصفہانی یکے از صوبیداران کشمیر در عہد عالمگیر از سنہ ۱۰۸۷ لغایت ۱۰۸۹ھ

(۶۱۶۷۶ - ۷۸) :

کدل ندونی مر. از تعمیرات نور جهان آب بوی فرازی می رفت. کدل بریه داری
از تعمیرات ظفر خان.

پلهای نهر چوئی کل. کدل در که جن از تعمیرات قاضی ابوالقاسم معروف^{۱۰۳۵}
به قاضی زاده. تحت آن دروازه متین احداث کرده اند. که در هنگام ترقی آب
بهت خود بخود مسدود ماند و در حالت نقصان آب خود بخود مفتوح گردد. بحدوث
آن ساکنان شهر شمالی از خوف سیلاب محفوظ می باشند. دوّم گاؤ کدل
از تعمیرات قدیم.

پُل های کُل. که از دریای بهت قرین شیر گڑھ جدا گشته باز شامل بهت
گردد. شکلی کدل. کنه کدل کدل حاجی راتھر بوزه گر کدل. و اتل کدل.

پُل های رود دودھ گنگا. کدل بٹ مالنه. کدل پریٹ از تعمیرات ...
... کدل زانپہ. کدل چچیل همه را دو فیل پا دارد.

پُل های سد دنان مرگ در ڈل. پُل چوہدری باغ. پُل دودھ پکری
پُل تله کن. گانی کدل. اوٹھ کدل. پُل نشاط از تعمیرات سلطان سکندر بود.
چوہدری پیش مرمت نمود.

پُل های سد خواجہ بارہیل. سبده کدل. پُل تند پورہ. پُل عیش آباد
ہر سہ از ابوالحسن خان باندے.

^{۱۰۳۵} قاضی ابوالقاسم ملا جمال پسر مولانا جمال الدین سیالکوٹی است. بہ فنون علم آراستہ و
بر مانت تبیین پیر آستہ بود. اکثر علوم از والد بزرگوار خود حاصل نمود. قاضی ابوالقاسم بہ علاقہ
تعلق مصاہرہ قاضی صالح خلف قاضی مرسی شہید مشرف شد و بہ قضائے کشمیر سرفرازی
یافت چون فوت شد در مقبرہ والد بزرگوار (ملہ کھاہ) آسود. (دقائق کشمیر صفحہ ۱۳۲)

^{۱۰۳۶} البیاض فی الاصل

کدل دور دامنه نور جهان آباد کرده بود چهارده پایه داشت بمحاذت زلزله در ۱۲۳۳ ویران شد.

پُل های نهر شادی پوره - پُل نایب کھی - پُل باز تاره - هر سه از تعمیر است
بُد شاه بود - اکنون معدوم - غیر ازین پُل های بسیار غیر معروف است - بنا بر
طوالت ترک شده.

مساجد کشمیر

در خط کشمیر مساجد و خانقاه کثیر در عهد شالان ماضیه و سلاطین
چغتاییه تعمیر شده بود خصوصاً عالمگیر در عهد خود پانصد مساجد احداث فرمود
که به تباعد ایام و انقلاب دوران اکثر ویران گشت - اکنون بعضی بقایای نامی
یاد کرده می شود -

خانقاه بلبل شاه - تاج محل ۱۰۳۴ در بلاد کشمیر دین اسلام شایع
نه بود - در آن وقت ریختن شاه به توبه سید شرف الدین ملقب به بلبل شاه ۱۰۳۸

۱۰۳۴ ۶۱۳۲۲

۱۰۳۵ تاریخ ملک جید چادوره قلمی ص ۳۴ - تاریخ بیر بل کاجرو و ورق ۶۴ - باغ سیهان ص
۱۲۵ - اوقات کشمیر ص ۲۵ - تاریخ نایان کول عاجز ص ۲۳ - مؤرخین متفق اند که ۱۰۳۵ ه
(۶۱۳۲۲) اذل سال است که دین اسلام در کشمیر بطور دین حکمرانان کشمیر شایع شد -

خلاصه بحث در باب اشاعت اسلام در کشمیر مبنی بر شهادت پنجمه نامه (ترجمه)

فارسی کتاب عربی معدوم فتوح السند مصنفه علی ابن حمید ابن ابوبکر کوفی (این است که
آغاز تبلیغ مذهب اسلام در سرزمین کشمیر از زمان ولید اول اموی (۷۱۵ - ۷۴۰ ه =

۹۶ - ۸۶ ه) شد - چنانچه اول کسیکه از مردمان عرب درین سرزمین وارد گشت حمیم بن
سماء شامی است - این مرد همراهی بی شاه پسر دهر راجه دیبل (کراچی) بقیه بر صفحه آینده

باجم غفیر کے اسلام پذیرفت و بہ تجویز مرشد خود برکنارہ دریای بہت خانقاہی
متین بہ اسراف زرکشیر احداث نمود و ایں اول خانقاہ ہے است کہ در کشمیر

(مسل) بخد مت پادشاہ کشمیر حاضر شد۔ علت ایں سفر محقق نگشتہ۔ شاہ کشمیر از راہ ترجم دہ
شاہکھا (بقول جنرل گنگا رام) کو لکھنؤ از مصفا فانت کھیڑہ کو اچیتہ مک کہ در ایں ایام بہ قبضہ شاہ
کشمیر بود) بجائیکر پسر دہر بخشید۔ بعد چندے جے شاہ باجل طبعی در گذشت و اٹاکش بدست
تیم افتاد۔ تیم در انجا مساجد تعمیر کردہ نزد بادشاہ کشمیر باعزاز و اکرام نہیست (تاریخ ہند ایللیٹ
وڈ اسن مطبوعہ لندن ۱۸۶۷ء جلد اول صفحہ ۲۰۷ - ۱۳۷)۔

در تاریخ ترنگنی مسطور است کہ ملتا دتیہ - مکنا پید کہ از ۱۲۵۷ء لغایت ۱۲۵۸ء (۱۰۷۰ تا
۱۱۳۶ھ) بادشاہ کشمیر بود از تغفور چین خلاف امویاں کہ بر علاقہ اش از مسکرتے ملتان و
سندھ وقتاً فوقتاً حملہ می بردند استناد می نمود۔ بقول سٹائن "متا میر" معرب مکنا پید
سنکرتی است (مقدمہ تاریخ ترنگنی جلد اول ص ۹۱)۔

در ۱۳۷ھ (۶۷۱ء) مسلمانان بر چینیاں غلبہ نمودہ متصرف کلکت شدند (اندین اینٹی
کوئری ماہ جولائی ۱۹۰۸ء ص ۸۱) بعد چندے (۷۶۱ - ۶۷۵ھ = ۱۲۷۲ - ۱۳۷۷ھ) در بکر ادیتیہ -
پشیک بسیاے ز مردماں پہلیچھاں (مسلمانان) فروخت نمود و بسیاے از افعال و عادات
اسلامیاں در کشمیر رواج داد۔ در عہد راجہ ہرش (۱۱۰۱ - ۱۱۰۹ھ = ۱۲۹۵ - ۱۳۸۲ھ)
ترشکاں (ترکاں مراد از مسلمانان) قائدین عساکر کشمیر و بقول کلہن "قومانڈان صدہ" بودند۔
مارکو پولو وینسی کہ در قرن سیزدہم میلادی و قرن ہفتم ہجری سیاحت ممالک شرقیہ
نمودہ است در حوالی ۱۲۷۷ء مطابق ۱۲۷۷ھ از دیو و مسلمانان در کشمیر خبر می دید (سفرنامہ
مارکو پولو وینسی مرتبہ مینوٹیل کا مراف چاپ نیویارک - امریکہ ۱۲۳۹ء ص ۶۲)
۱۲۳۹ء ترجمہ نتائج تحقیقات اے۔ ایچ فرانک متعلق بہ پنجین شاہ درج ذیل است (مٹری
آف دیسٹرن تبت صفحات ۶۸ - ۶۹ - ۷۰ - ۷۱ - ۷۲) (بقیہ بر صفحہ آئندہ)

بنایافت و تعیین چند مواضع برای مطبخ و اخراجات خادمان خانقاه مقرر نمود. تا
عهد چکان لنگر جاری بود. بنا بر آن محل را بلبل لنگر می گویند. در سنه ۱۰۳۲ خانقاه

”لهاچن گیا بلو ریخن قریبا از سنه ۱۳۲۵ لغایت سنه ۱۳۳۶) بالنسبت مواد
تاریخی متعلق به اجدادش از تواریخ لاری می دانیم. تعجب این است که نسبت به
بسیار قلیل گفته شده است لیکن بعد از مواد تاریخی بسیار بیشتر است
این امر نیز جاذب نظر است که او بنام گیا بلو یعنی شهرزاده خوانده می شود. لقب
”لهاچن“ که بزبان تبت غربی معنی خدای بزرگ باشد بر شان ثبت عموماً اطلاق
می شود. بیک تشریح در تواریخ کشمیر و پنج ترنگنی معروف یافت می شود. تمکده
راج ترنگنی که در سنه ۱۰۶۰ بدست بونرج کرده شد تا اکنون از محقق قابل منقذ
نه شده است باین همه واقفیت بالنسبت ریخن شاه بسیار است. درین ضمن
اقتباس ذیل از تاریخ کشمیر مصنفه سیردالتر لانس داده می شود

”در آغاز قرن چهاردهم وقتی که سیه دیو بادشاه بود کشمیر مملکت بود
مسکون بایمخواران و قماربازان. برائے ذوالقدرخان ترکی این وقت خیلی مناسب
بود که بر کشمیر حمله کند. سیه دیو در حالت ناامیدی دیے چارگی بطرف کشتوار گریخت
تا تاری میزبور مردان را قتل نمود و بسیاری از آنان اسیر کرد. دشت هر سرینگر را
بآتش داد. بعد از قبضه هشت ماه تا ناریاں چون کشمیر را تباہ و برباد نمودند
از دره لیس جنوبی اراده مهاجرت کشمیر نمودند لیکن برف و باران فرصت نداد
و ذوالقدرخان مع اسیران کشمیری راه عدم گرفت.

”درین اثنا رام چند سپه سالار راجه سیه دیو کوشش می نمود که در
وادی اقتدار خود قائم کند. بنا برین چوں ذوالقدر مراجعت نمود می از
مکین آمده گدیان را که باراده غارت گری آمده بودند از وادی بیرون کرد.

مذکورہ واقعہ آتش سوختہ باز تعمیر یافت۔ حال منہدم جمع نزولات^{۱۰۴۳ھ}
مسجد ریچن شاہ۔ ریچن برائی بود و باش علمائے متین از سنگ های تراشیده

”رام چند با خود و کس داشت که نصیب آمان در تیانج کشمیر اہمیتے بود یکے
از آمان شہمیرزائے صواتی است کہ نسبت سے گفتہ شدہ بود کہ او وقتے بادشاہ
کشمیر خواہد شد و دیگرے ریچن شاہ زیر بحث است۔ گفتہ می شود کہ ایں مرد با
پدر خود سلطان تبت منازعہ کردہ بطرف کشمیر درجھے آمد۔

”ریچن شاہ (یا ریچانہ بھوٹی کہ بالفاظ دیگر نزد کنگھم ریچن تبتی گفتہ
می شود) سوائے ریچن تبتی دیگر معلوم نمی شود۔ مابین شان تبت غربی رواج
است و غنیمتکہ ولی عہد بہ سن بلوچ می رسد اورا بہ کار دیار مملکت معین و مددگار
نمود سازند۔ بحالت سرپرستی مابین پدر و پسر اختلاف رونمود و ریچن بعد از
تولد فرزندے لداخ راخیر باد نمود ازین جاسلہ شان لداخ می شکند۔

”در عرصہ مدت قلیل مابین رام چند و ریچن شاہ اختلاف رونما شد
فے بیادری تبتیاں رام چند را بکشت۔ ایں واقعہ بمقام لوہارکٹ (موجودہ لار)
در وادی سندھ رونما شد۔ ریچن شاہ بعد قتل رام چند دختر فے کوٹ رانی
را بقصد خود آورد و در ۱۲۳۶م اعلان بادشاہت کشمیر نمود کرد۔

”ریچن شاہ کہ در اعتقاد خود مضبوط نبود خواست کہ از یکے مذاہب مروجہ
در کشمیر خود را گرداند۔ ریچن نمی خواست کہ ہندو شود زیرا کہ ایں مذہب بنا بر
امتیاز نسلی اورا در برادر می خود داخل نہ توانست کرد۔ چنانچہ روزے علی الصباح
ریچن مرے را دید کہ بطریق مسلماناں عبادت می کرد۔ ایں طریقہ در نظرش عجیب
آمد و فوراً مسلمان گردید۔ تماش صدر الدین نہادہ شد۔ ریچن شاہ برائے بیل شاہ
جامع مسجد و خانقاہے ساخت۔ ایں آستان تا امروز (بقیمہ برصغیر آئندہ)

بجائی رودھنے میر بابا ویسی قدس سرہ احداث کردہ بود۔ مقلان آں سمت شرقی متصل
عالی کدل برای جمیعہ و جماعات مسجد جامع کہ احاطہ آں تا بودہ گیر بود بنا نمود۔ بعد
بنام پیل لنگر شہرت دارد۔

"بعد از حکومت دو سال و ششماہ اول مسلم حکمران کشمیر درگذشت۔ بیوہ
اولاً بہرہم دیو و بعد از اں بہ شاہ میرزا عقد نمود۔ بعد چندے شخص مؤخر الذکر
پادشاہ کشمیر شد و پیشین گوئی کہ نسبت سے کردہ شدہ بود۔ بالآخر درست
شد۔

"عقل باورنی کند کہ در لداخ خبر تخت نشینی ریچن نیامدہ باشد۔ لیکن
چیز کے کہ لازمہ (پیشوائے رہ عانی بدھاں) را بر ترک نام ریچن شاہ از بعض
تواریخ لداخ مجبور کرد۔ شاید تبدیلی مذہب سے است۔ چنانچہ مثل ایں واقعہ
نسبت شخص دیگر کہ ذکرش آئندہ کنیم نیز بہ شاہدہ آمدہ است۔ ایں خطا تا یہی از
لاہما است کہ مؤرخین تاریخ لداخ اند۔

"گفتہ می شود کہ ریچن شاہ از علاقہ مئے رنگس کر۔ پوریگ یا از
بلتستان آمد۔ ایں را درست می توان گفت۔ لیکن در غیوبت شاہ سے تا یہی
اورا بہ یقین نسبت بایں علاقہ نہ توان کرد۔ بایں ہمہ شادماں، ستیم کہ ریچن شاہ
بہ شواہد ذیل بر گیا لبو ریچن نسبت می خورد۔ (الف) مطابقت وقت (ب)
معرفت نام۔ (ج) شہادت تاریخ ثبت کہ در آنجا نامش شہزادہ ریچن
مذکور است۔"

و تحقیق ڈاکٹر جے۔ پی۔ ایچ۔ دوہل بر ریچن شاہ (مترجمہ انڈیہ مسٹری آف دیسٹرن تبنت
ص ۱۷۱) چنیں رفتہ است۔

"تاریخ ثبت سوائے ذکر یک نام ریچن شاہ بیش نہ دارد بخلاف مؤرخان

از آن مسجد جامع به حادثه آتش مشتعل گشته بجای آن مسجد تفسیر از سنگ تراشیده تعمیر کرده اند که تا عهد سگهان محمود بود. حال جمع نزولات -

(مسئله) کشمیر که برین موضوع غریبه نوشته اند - این مرد در ۱۲۱۶ خاییت ۱۳۲۶ هجری قمری کشمیر کرد. اغلب این است که هر دو ریخن یا یک دیگر نسبت می خوردند. بقول مؤرخین کشمیر ریخن شاه بنا بر قتل پدرش وک ثیان از دست قبیله کلان قیاس بر مهابرت لداخ مجبور شد. غالباً مراد از کلانیا س مردمان قبیله کهر مانگ (که دار الخلافه اقوام بلتی بود) اند. این امر قریب قیاس است که بلتیاں خواستند که خاندان لداخی را نیست و نابود ساخته بجای شان خود حکمران گردند. نام وک ثیان به قلعه واک که نزد بلتی واقع است اشاره می کند. در آن ایام قلعه مزبور بدست شان لداخ بود. ماسوا - قیاس و اندازه متعلق تاریخ ثبت غری در آن ایام هیچ نه توان گفت لیکن مع این همه به دلائل سه گانه ذیل مابین ریخن کشمیری و ریخن بلتی به یقین نسبت توان داد :-

(الف) شهادت تاریخ ثبت بر وجود ریخن بهیشت شهراده (در گیلابو)

(ب) موافقت نام -

(ج) تقریباً موافقت زمانه -

"ریخن بعد از انتقام خاندان خود از قبیله کلانیه بطرف کشمیر روانه شد و برین ایام کشمیر به غایت بد انتظامی که از دست در و لوکا (ذوالچو) ترکی پیش آمد بود. بادشاه کشمیر سیه دیو مردی بود ناقابل لیکن وزیر وی رام چندر بمقابله ترکاں برخاست. چون در و لوکا و رام چندر هر دو از راهش برخاستند - ریخن خود را بغیر مقابله مانگ کشمیر ساخت و کوش را نی که بیوه سیه دیو و دختر رام چندر بود به عقد خود آورد. (بقیه بر صفحه آینه)

خانقاه معلی

در ۵۴۰ هجری راجه پیر در سبزه برکناره شرقی دریای بهت بت خانه

مسل نظم و نسق ملک فوراً بحال شد. مورخان کشمیر سلطنت ریچین شاه بسیار ستوده اند
بعد چند سالی بتیای بنا بر سانه از در و لوکا بر کشتن ریچین سعی نمودند.

سر غنّه این جماعت تنگ (در تبتی در گیا) بود. لیکن ایشان در مساعی خود ناکام
شدند. بعد از این ریچین شاه چند ماه زیسته از در و سر که بز کام پیدا
شده بود وفات یافت.

پسر کے که از ویر کشمیر پیدا شده بود. حاکم این دیار نہ توان گشت
لیکن پسر کے که از ویر لداخ بود و قبل و رود در کشمیر در انجا پیدا شده بود
حاکم لداخ شد. بنا بر این در سلسله شامان لداخ شکستگی یافت نمی شود.

سلطان صدر الدین یا ریچین شاه همگی سه سال و سه ماه و نوزده روز در حکمرانی بسر
برده. بروز جمعه بتاریخ ۲۵، نوامبر ۱۳۲۳ هـ (۷۲۳ هـ) فوت شد. مرقدهش در محله بلبل لنگر

نابین عالی کدل و نو کدل نزد زیارت حضرت محمد امین ادیسی بحالت شکستگی موجود است.

شسته نام اصلی آنحضرت شاه بلال سید عبدالرحمن یا سید شرف الدین بود. خواهر محمد اعظم
دیده مری نام آنحضرت سید شرف الدین نوشته است (واقعات کشمیر ص ۳۱) نزد حضرت
بابا اود مشکوٰتی حج مصنف اسرار الابرار نام بلبل شاه بابا بلال نوشته چنانکه می گوید.

شد به کشمیر اول از دستش درخت دین نهال

شیخ و مرشد عارف حق حضرت بابا بلال

بلبل شاه مرید روحانی شاه نعمت اللہ فارسی داد مرید شیخ الشیوخ شیخ شهاب الدین

سپر وردی است

ساجی مسکین در تاریخ کبیر بلبل شاه مرید ملا احمد علامی (که به مرتبه اول (بقیه بر صفحه آینده)

کالی شری برای تعظیم مہا کالی دیوی بہ اسراف ہفت لاک اشرفی چہار دانگی اہداث
کر دہ بود۔ یک صد و بیست پیکر مہادیو^{۱۰۳۵} برای پرستش دران جا گذاشتہ تا سال
۱۰۳۶ شہہ ہجری مہرج خاص و عام و مطاف مردم ہنود و اسلام شدہ بود۔ سلطان
قطب الدین باوصف مسلمانی روزمرہ نیایش آن می کرد۔ ہم دران عہد شاپور
نام راجہ مرتضی از قوم بودھ مجاور آن صنم خانہ شدہ بود و بہ زور ریاضت
بر آسمان صعود کردہ از نظر غائب می شد۔ بعد ساعتی باز عود میکرد۔ مردم کشمیر

(مسل) در حکومت سہید بود کشمیر آمد و شاہ بیل شرف ہمراہش داشت (ظاہر کردہ است۔
این رائے خلاف جملہ مؤرخین کشمیر است۔ بیل شاہ در ۲۷۰ھ (۶۱۳۲۷) ازین دنیا بہ عالم عقبی
شتافت خواجہ محمد اعظم تاریخ و فاش درین بیت یافتہ است۔

سال تاریخ و صل حضرت شاہ۔ بیل قدس گفت ۱۰۳۷ھ
خاص الہ

۱۰۳۱ قبل ازین این محلہ را عموماً و حالاً کم دیدہ مر می گفتند (باغ سلیمان ص ۱۲۹ و تاریخ ملک
حیدر چاڈورہ ص ۳۸)

۱۰۳۲ھ ۶۱۶۰۴۔ بقول حیدر ملک چاڈورہ بنائے کہ سوخت مسجد جامع بود چنانچہ۔

”وفاقا ہے کہ او بنا نمودہ تا این زمان (۱۰۲۷ھ) بحال بود۔ الحال او را

از سر نو ساختہ اند۔ اما آن مسجد جامع سوخت و در ہماں مقام مسجد کوچک بنا نمودہ

اند۔ (ص ۳۸)

۱۰۳۳ھ یعنی حکمہ نزول حکومت کشمیر کہ تھیلدار قہ جات اراضی محروسہ سرکار است۔

۱۰۳۴ھ یکے از اصنام ہنود کہ بطور منظر قدرت قادرہ۔ تیدہ شود و یکے از قالب ہائے شکتی

(معبودہ قوت قادرہ) است پیمو در گا۔ چنڈی۔ تارا و غیرہ و نزد فرقہ ہنود شاکت در ولایت

بنگلہ (برصغیر ہند و پاکستان) بطور رب الارباب پرستیدہ می شود۔ ۱۰۳۵ھ نام شیوجی

به صدور حالات عجیب مطیع و منتاد او شده بودند. و بموجب استمرار هر کس از ساکنان این دیار یک سبد نان و یک گوسفند بریان و یک عمارت خمر برای کشتیان دیر راتبه می آوردند هرگز نمیداد به ابتلا مبتلا می شد. و رسال ششم تهری جناب میر سید علی همدانی قدس سره بار دوم در خطه دلیزیر نزول جلال فرمودند و

ساله امیر کبیر علی فی میر سید همدانی میر سید شهاب الدین بن میر سید محمد حسین اند. تاریخ ۱۲ رجب المرجب روز دوشنبه ساله ۱۱۳۱ (۶۱۳۱۴) در همدان بکر از بزرگ شهر نایب برین است متولد گردیدند. تاریخ ولادت آنجناب رحمت الله گفته اند. بقول صاحب "خلاصه المناقب" سلسله نسب آنجناب به شانزده واسطه بحضرت علی بن ابی طالب کرم الله وجهه می پیوندد. زیر تربیت عمومیه خود جناب میر سید علاء الدین سمنانی بسیار از علوم فقه و تصوف حاصل نمودند و در آیام طفولیت از حفظ قرآن مجید فارغ گردیدند.

میر سید علی اولاً بر دست شیخ ابوالبرکات نقی الدین. دومی بیعت نمودند و بعد از انتقال شان شیخ شرف الدین محمد مزرقانی را به نامی روحانی خود گردانیدند. این بزرگ می خواست که میر سید علی به سیاحت مالک ایشیک وسطی تمکین تجربات روحانی بکنند. بنا برین سید مزبور به یک سال به سیاحت تمام کردند. دیس اثنا با بسیاری از علما و معاصرین مجالس نمود. بول محمد امین دازی در هفت اقلیم (ص ۷۱) شاه همدان سه مرتبه به سیاحت مالک مختلفه مند و با یک هزار و چهارده اصغیا بر خوردند.

حضرت امیر موصوف بار اول در کشمیر بعد سلطان شهاب الدین در ساله ۱۱۳۴ مطابق ۱۳۴۲ دار شدند بهفت صد نفر از سادات همراه آن جناب بودند. چهار ماه اقامت کرده باز گشتند. بار دوم قدم به سمت لردم آن بزرگوار درین وادی به ساله ۱۱۳۹ مطابق ۱۳۴۷ دیس وقت زیام کشمیر بدست سلطان قطب الدین بود. بار سوم آن جناب در ساله ۱۱۴۲ هـ (۱۳۸۳) باز این دیار را از دور و دور و وقت بخشیدند و خواستند (بقیه بر صفحه آینده)

شنیدن حالات راهب متعجب شده به دیدن او قدم رنجبه نمودند شخصی دید عظیم الجثه پرسید - فرد

کار تو چیست حال تو چیست سرتو تا کجای مریهون است راهب گفت :-

هر نفس پیش حق مریهون است هر دم جذب حق مریهون است

مسئله آنکه درین وادی مستقلاً اقامت نمایند ولی علاطیع شان ازین اراده مانع گردید - بنا بر مصلحتی به راهب تبتلی آب و هوا بطرف یکجلی کوچ کردند اما بمشایه الی بر در سه شنبه بتاریخ ۵ ذی الحج ۱۲۸۶ هـ (۶۱۳۸۴) بعمر هفتاد و دو سالگی از عالم فانی بعالم باقی شتافتند - تاریخ فوت آنحضرت در فقره "بسم الله" (۷۷۶ هـ) یافته اند - مزار شاه همدان علیه الرحمة تا حال درختان دکولاب به حالت شکستگی موجوده است - یادگاری از میر سید علی همدانی در یکجلی بتمام غمت تحصیل آنسهر ضلع هزاره - صوبه سرحد پاکستان نیز یافت می شود -

مصحفات میر سید علی همدانی چنانکه ذکر خصوص فی شمرده است درج ذیل است :-

- ۱- ذخیره الملوك - رساله ایست ضخیم در ذکر اخلاق ملوک و طریق حکومت الهیه و نسخه آن از کتابخانه "برٹش میوزیم لندن" موجود است ۲۵۰ اوراق دارد - خط نستعلیق عمده -
- ذخیره الملوك ابواب ذیل مشتمل است بر الف ایمان - ب فرافض انسان
- ج اوصاف جمیده - د حقوق والدین و زن و شوهر و اطفال و غیره - ه حکومت روحانی - و کردن حلال و پرہیز نمودن از حرام - ز شکر و قناعت - ح صبر -
- ط مذمت غرور و غیبت و تواضع - ذخیره الملوك در ۶۲۵ بند بربعه اربست فریڈرک کارل روس مولر بزبان لاطینی ترجمه شده است و چهار سال بعد ازین در لغت فرنیچ - این کتاب باہتمام نیاز علی خاں در امر سر چاپ سنگی گردیده است - ترجمہ اردو سے بنام منہج السالکین از لاہور در ۱۳۳۳ھ (۱۹۱۵) طبع شده است -
- (بقیہ بر صفحہ دیگر)

فے الحال از جای خود برخاسته مانند دود بہ آسمان صعود نموده از نظر غایب شد۔
 و سید بزرگوار بجانب سید کبیر بیعتی اشارہ نمود تاکہ او را بہ عنف باز آورد۔ کلمے دریں
 جا ستادہ بود سید بر سید این کاؤ آہستہ است نتیجہ او چگونہ باشد۔ ہوگی گفت

۲۔ رسالہ توبہ در تفکرات باری۔

۳۔ رسالہ مکتوبات مشتمل بر خطوط امیر کبیر است۔

۴۔ در معرفت صورت و سیرت انسان۔ در اوصاف ظاہری و باطنی انسان است۔

۵۔ در حقایق توبہ۔

۶۔ حل النصوص علی الفصوص بشرح فصوص الحکم ابن عربی است۔

۷۔ شرح قصیدہ خمربہ فارضیہ

۸۔ رسالہ الاصطلاحات (تصوف)

۹۔ علم القیامہ۔

۱۰۔ دہ قاعدہ (تصوف)

۱۱۔ کتاب المودۃ فی القرنی مجموعہ احادیث است کہ در صلوٰۃ رحمہ وارد است۔

۱۲۔ کتاب السبعین فی فضائل امیر المومنین۔

۱۳۔ الابحاث امیریہ (در حدیث)

۱۴۔ روضۃ الفردوس خلاصہ فردوس الاخبار مصنفہ شجاع الدین شبیر و بہ است۔

۱۵۔ منازل السالکین (تصوف)

۱۶۔ دہ دفتخیر رسالہ ایست مختصر در توحید۔

۱۷۔ خلاصۃ المناقب (تصوف)

در تصوف فی برائے از زیاد معلومات بر میر سید علی ہمدانی مطالبہ کتب ذیل سفارش نموده است۔

۱۱، حبیب السیر جلد سوم۔ جز ثلث ص ۸۷۔ (۲) نفحات الانس جامی ص ۵۱۵ (بقیہ بر صفحہ دیگر باید دید)

بچه نر بزرگ سیاه پشانی سفید بدسه ماه متولد شود. بقدرت باری داده گاؤ و پیمان
وقت وضع کرده آنچه که بید فرمود بود راست است آمد. جوگی کمالات دیگر ظاهر گردن گرفت
جناب سید به جذب باز داشت بمقتضای مشیت شایو و مسلمان شد و شاه محمد

(مسل) ۳- تذکره دولت شاه سمرقندی ص ۳۲۵- (۷) هفت اقلیم تصنیف محمد امین رازی ورق
۲۴۴ (۵)- تذکره نقی ادهدی ورق ۴۷۸ (۵)- ۶- معجم النفائس جلد دوم- ورق ۳۰۶ (۵)
۷- ریاض الشعر ورق ۲۶۳ (۵) ۸- مخزن الغرائب ورق ۴۸-۵ (۹) مفتاح التواریخ ص ۱۷۱
۱۰- انصاف و جلد اول ص ۳۲۰ (۱۱) حاجی خلیفه جلد چهارم ص ۲۲۶-

مخلان

در نقشه سیر پول صوبه مخلان، مخلان یا مختل را در شمال کولاب و غرب درواز (در ترکستان
متصل سرحد شمال مشرقی افغانستان) موجوده نشان داده بود. لکن موسیو می اف که سه سال بعد
ازین سفر این علاقہ نموده است. کورگان. یوب (کورگان ٹی پا) را که پائین سرخاب (یا وختس)
و به فاصله قلیل بجانب غرب از کولاب واقع است محل مخلان قدیم قرار می دهد. مخلان تا او آخر
قرن پانزدهم موجود بوده است زیرا که در نقشه ۱۸۹۵ می بینیم که خسرو شاه قندری نظامت این صوبه
به برادر خود ولی سپرده است. ازین وقت نام مخلان جوگر دید (حاشیه ترجمه انگریزی تاریخ رشیدی
الیاس و روس ۱۸۹۵- ص ۲۱)

در عهد بابر نام مخلان یا مختل بر علاقہ که مابین حصه بالا و دیابائے آمو که بنام هرات یا
بج معروف است و از جنوب به خط بدخشان جدا می شود. (اطلاق می شد) بر تو زک بابر می کنس
ایڈیشن ۱۹۲۱ جلد اول ص ۵۸-۵۹)

علاقہ بزرگ کوہستانی که در گوشه مابین وختاب (نهری از جیحون) و دیابائے
جیحون (ادکس) است بنام مختل معروف بود و مبهم آن تمام علاقہ ایست شرقی که به شمال خراسان
محل بود و باش کافران بود اطلاق می شد. مخلان آن علاقہ را نیز مشتعل بود (بقیه بر صفحه آینده)

نام یافت۔ و بہت خانہ خود را ہمارا کنائید سلطان قطب الدین در اس جا صفہ سنگین
و مربع افراشتنہ برگنج شمالی آن برای سکونت حضرت امیر حجرہ خاص ترخیص نمود

مسلل اگر منبع و خناب است بقول اصطخری صوبہ ختلان بسیار زرخیز بود و برائے اسپ شہرت
می داشت بسیارے از شہر لائے بزرگ بر کنار رود چشمہ لائے وے باقنہ می شدند۔ باغات
ادیر از میوہ جات و زمینش محل غلہ لائے بسیار۔ در قرن دہم میلادی مطابق قرن چہارم ہجری
مقر حکومت ختل شہر ہلبک بود۔

در نام این علاقہ مابین مورخان اختلاف بسیار است۔ نزد قزوینی (جلد دوم ص ۳۵۲)
ختلان شہرے ترکی بود و اقع در میان علاقہ کہستانی۔ ابن مرد از صوح محل وقوع ختن نشان نداده
است۔ علی بزدی در نظر نامہ جلد اول ص ۴۶۴ در ضمن تذکرہ فتوحات تیموری نام این شہر ختلان
نوشتہ است۔

تحقیقاتے کہ ڈاکٹر صوفی نسبت ختلان در ۱۹۴۷ء کردہ است این است کہ صوبہ ختلان
را اکنون "کولاب" می گویند۔ در ذیل ما ترجمہ خطوط انگلیسی کہ ڈاکٹر صوفی در تحقیق ختلان و مقبرہ
شاہ ہمدان از پروفیسور پالوشکی عضو مجلس سائنسی۔ دولت شوروی روسیہ بدست آورد۔ ہدیہ
قارین می کنیم :-

۱۔ "لینن گراڈ۔ مورخہ۔ اکتوبر ۱۹۴۷ء

گراچی قدر۔ ڈاکٹر صوفی

من یک حصہ تصاویر عکسی کہ شما محتاج بودید حاصل کردہ ام۔ این باید ست لے۔
سہی نوٹیکے از ملازم در شاخ مجلس سائنسی صوبہ تاجکستان۔ سٹالن آباد برداشتہ است۔ و
در صحبت ماہران علوم شرقیہ کولاب را بذات خود ملاحظہ نمودہ عکس تصاویر برداشت۔ تا این وقت
من تصاویر مقبرہ میر سید علی ہمدانی حاصل کردہ ام و ہفت ازاں بایں خط ملحق کردہ می فرستم
متأسف ہستم کہ این ہمہ در درجہ اعلیٰ نہیںند۔ لاکھ امید ہست کہ شما (بقیہ بر صفہ دیگر باید دید)

و جناب سید دو اربعین دریاں جا اقامت کردہ بہ تجلیات ذاتی مشرف شدند و
 خمس اوقات قرآن صفہ با جماعت کثیر نماز ادا فرمائی کردند و در سال ۱۲۵۰ ہجری
 قطب ربانی جناب میر محمد ہمدانی فرزند ارجمند حضرت امیر کبیر خطہ کشمیر را بہ قدم
 متصل این ہا را مناسب مطلب خود خواہید اگر مزید موصول شد برائے شما خواہم فرستاد و وقت
 اشاعت ابید ہست کہ شما خواہید نوشت کہ این نصا و بر کسی بدست موسیو اے سیدی نوب
 برداشتہ شدہ است۔

اکتوبر خندان عموماً بنام کولاب مشہور است۔ بزبان روسی اور "کولاب" می گویند۔
 مقرر حکومت در شہر سے از جمہوریہ شوروی تا بیک است یکس ادشما پر پوسٹ کارڈ و لغاذا
 مشاہدہ می توان کرد۔ من بہ تاجکستان خواہم رفت و از سلطان آباد متعلق مقبرہ کہ شما بہ پسندید
 مزید چیز سے خواہم فرستاد۔
 فخلص شما
 ای۔ پالو و سکی۔

۲۔ سلطان آباد۔ مورخہ ۵ اکتوبر ۱۹۴۷ء

گرامی قدر۔ ڈاکٹر صوفی

چنانکہ قبل ازین مسطور میں دریں وقت در سلطان آباد (تاجکستان) ہستم۔ دریں
 جا قدیم کولاب کہ شما در ولایتگی تمام د اید و افق ہست۔ من بطیارہ برائے شما چند عدد
 نصا و بر عکسی فرستہ ام۔ در کولاب ہمیں یک مقبرہ مشتمل بر بازوہ حجرہ و چند قطار گنبد موجود
 است۔ من دریں جا در برداشتن چند خاکہ برائے مقبرہ از "کیمرا" کامیاب شدہ ام و برائے
 درستی و عکس ثانی آن ہا را بہ ماسکو فرستادہ ام۔ چون از انجا موصول شود بخدمت شما
 خواہم فرست۔

من در سلسلہ امر و افعی مقبرہ کہ مطلوب شما ہست۔ یک عدد تراشیدہ "زرقیہ بر صغیر" (بندہ)

نود و هجرت نظیر گردانیده بمقام والد خود اقامت فرمود.

سلطان سکندر به اجازت سید بزرگوار بر بنیاد صدف نخستین طرح عمارت خانقاه معلی انداخته به مرور دو سال رفعت یک طبقه افزاخت و در ۹۹۰ هـ با تمام

(سلسل) از جمله مقامی آئینه کولاب ملفوف می کنم. این مجلد بر مقالع موسیو کالیاکوف که مقبره مسطوره را بنظر خود مشاهده و معاینه کرده است اشتغال دارد. درین جا شما عکس های نیز خواهید یافت. موسیو کالیاکوف در تحقیق تفصیلی نسبت مقبره مسطوره مشغول است. دقیقاً مطبوع شود. بخیر مت شافریستاده خواهد شد.

در شرح تاجیک از اداره تحقیقات ساینسی دولت شوروی روسیه شعبه ایست مخصوص برای تحقیقات تاریخی و ادبیات السنه مختلفه. مردمانیکه درین کار اند بر دستگی تمام اشتغال بالسنه شرقیه و مخصوصاً به ادبیات هند دارند. ممنون خواهم شد اگر شما تکلیف کرده به لطف و کرم درین ضمن تصنیفات خود و علماء دیگر ما را بخوابید فرستاد. کتاب های که ما درین ضمن به سهولت همیا توان کرد. بهر بانی به عنوان ذیل ارسال کنید :-

لبن گراڈ - کے مارکس آوین یو - خانہ نمبر ۵ - حجرہ نمبر ۵ - ایسٹ - این - پالووسکی - ممبر
اداره ساینسی -

عمده ترین خواہشات مادر کامیابی تحقیقات علمیہ شما قبول کنید.

باعزت و احترام

دستخط - ای - پالووسکی

عضو اداره -

در ۹۲۰ هـ مطابق ۱۵۱۴ شہنشاہ بابر خانی این مقبره طواف کرده است. در آن وقت نزد

اشجار نایب بودند. (حاشیہ کشیر جلد اول ص ۸۴ - ۸۸ و ۱۱۶ و ۱۱۷ بی) -

رسانید جناب سید را یک لعل بدخشی همراه بود. تبرکاً به سلطان داد. و در بدل
آن سه قریه از سه پیرگنه به جهت مصارف خدمه و لوازم خانقاه گرفتند. یک موضع
وچی از پیرگنه شاوره دوم نونه و نی از پیرگنه مارتند. سوم قصیه ترال از پیرگنه
اولر. خدمت تولیت آن بنام مولینا سید تقریر یافته و دلت برای خادمان گذاشتند
و بابت مصرف و اخراجات دیگر مواضعات تعیین نمودند. ^{۱۰۵۲}

نقل و شیفه سلطان سکندر رح

که درباره دلت مذکوره به مهر و دستخط خود تحریر کرده به خدمت سید گذرانیده
ملخصاً این است :-

”این کترین خادم سادات کرام و مشایخ
عظام سکندر شاه بن ناصر السملین شاه قطب الدین
سه قریه از قریات کشمیر مثل وچی از پیرگنه شاوره
و نونه و نی از پیرگنه مارتند و ترال از پیرگنه اولر
و قف خانقاه جناب سیادت و قدوه اهل هدایت
پور نبوت منبع علم و قوت. بانی مسلمانی حضرت
امیر کلیر میر سید علی بهدانی بمعه قطع اراضی که
خانقاه معطی مبنی بر آنست در مینه که در سوالی
آن برای عبادت و سجدات عباد الصالحین
از مالکان خرید کرده در بدل یک لعل بدخشان که
جناب هدایت دستگاه. مهر سپهر سیادت. ماه
اوج سعادت. نور هدایت. نموی. واسطه فیوض

منظری میر سید محمد بن سید علی الهدائی باین خادم
برای تمام دیوای و لشکر کشی تبرکاً عنایت فرموده
و این سه قریه مذکوره و آن اراضی مسطوره برای معبد
خاص و عام وقف کرده و این خادم شرع آن را مسلم
و منقوض داشته هیچ یک از سلاطین و عمال استقبال
رانشاید که در وقفیات مذکوره دست تجاوز و
تعدی دراز کند - محرم الحرام تاجیک ساج
عشرین شهر ربیع الاول ۱۲۹۵ هجری
نقل وقف نامه میر محمد هدائی رح

۱۲ ربیع الاول
۱۲۹۵
۱۳۹۵
(تاریخ)

فقیر الحقیر محمد بن میر سید علی هدائی رضی الله
عنهم بیگوید که چون والد بزرگوار به اعانت دیاری
پادشاه سعادت یار سلطان قطب الدین در موضع
علاء الدین پوره رباط خود را دیران نموده بنائے
خانقاه مطاعه کرد سلطان مذکور از راه طوینت و
اخلاص هر صبح و شام برای جماعت خمس اقامت
جمعه از محله قطب الدین پوره درین بقعه شریف و
منزل حاضر می بود مقدار سی صد و هشت درعه
طولاً در میان دو مشرب یک صد و بیست درعه
عرضاً از دریای بهت تا بازار برای فناء خانقاه
وقف کرده شد -

سواى آن از طرف شرقی مقدار سی صد

هشت درعه در طول و یک صد درعه عرض برای
 جمعیت مردم و ستور و دواب گذاشته شد چنانچه تا
 رسیدن این فقیر ثقیل البضاعه بے احاطه و دیوار
 بود چون این فقیر با جمعی از سادات در بلده کشمیر در
 وقت پادشاه دین پناه سلطان سکندر شاه ^{۵۴۷} رسید
 حسب خواهش و التماس سلطان مذکور این داعی مسلمین
 را حاشی و خدمه آن سعادت مند به اعزاز و تکریم بدان
 بقعه رسانیده سلطان امارت نشان بر صفا که والد
 بزرگوار حسب فرموده جد عالی مقدار بنا نموده بود خانقاهی
 قایم ساخت و برای آن وقف خاص کرده موضع و چاهی
 از پرگنه شاوره و قریه فونه و فی از پرگنه ماتسند و
 قصبه نرال از پرگنه اولرنا متمکنان و مجاوران خانقاه معالی
 محفوظ و محفوظ شوند و بدین بقعه شریفه و برین قریات
 مذکوره متولی گردانیده برادر ارشد و اجد مولینا
 محمد سجدتادین بقعه متصرف باشد و از احوال عمال و
 ساکنان و مسافران باخبر باشد.

و از وقفیات مذکور بن هر سال موازی یک هزار
 و دو بیست خردار شالی و ده هزار جینک بوجه خراج خود
 بگیرد. باقی آن چه نوشته شده است در طومار و فرمان
 سلاطین آن جزئیات را عمل کند. و در صلاح و

وقار متمکنان خانقاه نیک مشغول باشد و از برای
نیک مطیع خانقاه دو صد مرد دیوانی نیز وقف کرده
شد و ملک دیوی گنائی ناظر احوال و مشرف اعمال
مولینا محمد سعید گردانیده شد تا در جزئیات امور
اوقاف حاضر و ناظر باشد ملخصاً فقط -

بعد از آن دعات و وقفیه حسین^{۵۵} چک بنا بر تقصیب ضبط نمود سپید علی که از
بنی اعمام جناب سیادت بود با جمعی کثیر در پیشگاه اکبر جلال الدین برای استغاثه
عزم نمود به شنیدن آن حسین شاه را وحشت شده دعات مذکوره به جانب خانقاه
بدستور گذاشت و عالم گیر^{۵۶} نصف آن ضبط کرده مبلغ نه هزار روپیه خادمان شش بقعه
را سال به سال از خزینه عامه مقرر نمود و در عمل سنگکان لاهور تمام ضبط شد -
و در عهد راجه رنبیر سنگه سید یعقوب خان سفیر یار کند که از احفاد حضرت امیر
بود. سند کتبی شاه در پیش برش گونمنت گذرانید - از گونمنت عالییه عوض جایگیر دعات
مذکوره دوازده هزار روپیه چهره شاهسی از قلمرو کشمیر بنام او پیش مقرر کردند و خادمان
خانقاه از نواید آن محروم شدند و در عهد سلطان حسن شاه^{۵۷} شش در محله علاء الدین^{یوره}

۵۵ هـ ۷۷ — ۹۴۱ هـ (۱۵۶۹ — ۱۵۶۳) ۵

۵۶ هـ در صوبه یاری سیف خان ۱۰۷۹ — ۱۰۷۸ هـ (۱۶۶۸ — ۱۶۶۵) و آنکه ملا سعد الدین

صاحب "باغ سلیمان" نوشته است :-

"حاصل هر سه از وفاداری بود تا عهد سیف خان جاری

صاحب صوبه چون شد آن مردود نصف اوقاف صرفی خاص نمود"

ظاهر الضعیف است "باغ سلیمان" ص ۴۹ نسخه قلمی محکمه ری سرچ حکومت کشمیر

۵۷ هـ ۸۹۳ — ۸۸۰ هـ (۱۴۸۴ — ۱۴۷۵) ۵

آتش مشتعل شده خانقاه معطلی هم بسوخت سلطان مذکور بر تعمیر آن کمر همت بسته و اطراف آن که خانه های مردم داشت خرابیده داخل صحن خانقاه نموده بدستور سابقه یک طبقی افراشت قاضی حمید الدین پدر قاضی ابراهیم مؤرخ را تولیت خانقاه تفویض نمود. (مسجد ائمه علی نقوی) تاریخ است.

و در زمان سلطان محمد شاه میر شمس عراقی وارد کشمیر شده در محله جڈی بل خانقاه دو طبقه احداث نمود. غازی خان و موسی رینه و کاجی چاک که مدار المهام سلطنت بودند مرید خود گردانیده هر سه کس را تخریک نمود که خانقاه معطلی یک آشیانه است ویران کرده دو آشیانه باید ساخت. غرضش این بود که بعد ویرانی باز در تعمیر آن توقف بکنند و راه تعمیر مجدد نه بدت تا خانقاه او که در جڈی بل ساخته است مرجع شود. چون هر سه کس مدار المهام سلطنت بودند معقول محمد شاه کرده خانقاه را برهم زدند و قریب دو سال در تجدید تعمیر آن به ترغیب میر شمس توقف ورزیدند تا آنکه خواهر کاجی چاک که زوجه محمد شاه بود و صالحه باجی نام داشت و از مریدان بابا اسماعیل بود به غیرت آمده آلت جهیز خود را فروخت نموده سه هزار روپیه و شصت هزار تنگه رایج آن وقت صرف تعمیر خانقاه نموده دو آشیانه افراشت و به کمال هوس و اخلاص در تزئین و ترتیب آن پرداخت. بعد اتمام آن یک هزار و دو صد گزته پیوسته

۸۸۵ هـ (۶۱۴۸۰) :

۸۵۹ هـ واقعات کشمیر ص ۶۴ :

۸۶۰ هـ متوفی ۹۴۴ هـ (۶۱۵۳۷) :

۸۶۱ هـ در و در میر شمس الدین عراقی در عهد محمد شاه بار دوم بود. بقول خواجہ محمد اعظم دیرہ مری قدوم اول آنجناب در کشمیر بعد حسن شاه پدر محمد شاه به تقریب سفارت از طرف سلطان حسین خاں دلی نراسان واقع شد (واقعات کشمیر ص ۷۵) :

زینت گیری که معمول این دیار است به کارکنان و معماران و نجاران و پنج هزار کله پوش
 پتو به مزدوران انعام داد و از مردم شهر ده هزار کس را ضیافت طعام بخشید و روز
 گذشتن کلس کنکرة بام وقف نامه به مهر محمد شاه درست کرده تولیت آن را به نام
 سید محمد بن سید علی تقویض نمود. تاریخ اتمام آن آیه کریمه (وَمَنْ دَخَلَ كَانَ
 آمِنًا) بر لوح دروازه منقش فرمود.

و در سال ۱۰۶۲ روز پنجشنبه بوقت چاشت خانقاه مذکور بغیر ادراک سبب
 از سقف بالا سوختن گرفت که تا دوپهر روز با خاک یکسان شد و خادمان درگاه همگی
 فرصت کشیدن تبرکات یافته بودند. آتش بجای تاریخ آن واقعه گفته اند. ابوالبرکات
 در سال ۱۰۶۴ بر تجدید تعمیر آن کوشش فرادان بکار برده از کرده سابقه بمناسبت و
 رفعت آباد نمود. و در اطراف آن حجره و میان آن چهارستون متین بلند افراشت.
 (کعبته البرکات) تاریخ است. بعد آن میر هزار در ایام حکومت خود او را دفتیه برلواح
 دیوارهای اندرونی خانقاه به خط نسخ مطلقاً تا حال زیب صفر روزگار گذاشت.
 و در سال ۱۰۶۸ و سال ۱۲۴۳ به حادثه زلزله کلس کنکرة بام آن غلطیده بود.

۱۰۶۲ هـ ۸۹۹ (۶۱۴۹۳) هـ

۱۰۶۳ هـ اوقات کشمیر ص ۷۹ هـ

۱۰۶۴ هـ ۱۴۳۱ هـ

۱۰۶۵ هـ ۱۱۴۴ هـ

۱۰۶۶ هـ صوبیدار کشمیر (م - ۱۱۵۸ هـ) در عهد محمد شاه - بار اول ۱۲۴۲ - ۱۱۴۲ هـ و بار دوم ۵۸ - ۱۱۴۶ هـ

۱۰۶۷ هـ ۱۱۴۶ هـ (۶۱۴۳۳) - تاریخ متذکره فرموده خواجہ محمد اعظم دیده مری است. و هم بقولش

این بنائے چهارم خانقاه محلی است (داقتات کشمیر ص ۲۵۴)

۱۰۶۹ هـ ۱۸۲۴ هـ

۱۰۶۸ هـ ۱۸۰۳ هـ

به کمال مشقت باز افراشتند و تا حال خادمان درگاه اکثر اوقات بام خانقاه را
 مرمت افروندند و در ^{۱۰۴۱} سنه نواب ^{۱۰۴۱} حسن اللہ خان دیکه به اهتمام دیوان ^{۱۰۴۲} لچمن داس
 یک هزار روپيه خرج کرده سلطان خانہ را تحتہ قرض کنندید۔
 خانقاه والا۔ در موضع وچی پرگنہ شادہ در ^{۱۰۴۳} سنه حضرت میر محمد ہمدانی
 آباد ساخت۔

خانقاه اعلیٰ۔ در موضع ترال پرگنہ اول در ^{۱۰۴۳} سنه میر محمد ہمدانی دو
 آشیانہ دار آباد ساخت۔

خانقاه کبروی۔ در موضع مٹن برچشمہ محمد یون سلطان سکندر به تجویز
 میر محمد ہمدانی معمور کردہ در صحن آن باغ و گلزار بکمال نرہمت آراستہ بود مالیکہ موضع
 مٹن برای اخراجات خادمان خانقاه وقف نمود۔ شاہان مغلیہ خانقاه مذکورہ بجای
 دیگر برداشتہ بر سرچشمہ به اهتمام آصف جاہ خان باغ شاہی و عمارات عالیہ
 افراشتند۔ ^{۱۰۴۲}

مسجد جامع۔ در محلہ سکندر پور از عہد راجہ پروہین بت خانہ مسی
 به ہاشمی بکمال متانت و رفعت با حجار مجلا و قبہ مطلا گردون ساخته بود۔ در
 سنہ سلطان سکندر بر انہدام آن کمر بستہ نزدیک آن به حکم حضرت میر محمد
 ہمدانی قدس سرہ بنای مسجد جامع نمود و در تعمیر آن بہ دل و جان ہوس فراوان

۱۰۴۱ ۶۱۸۸۶ : ۱۰۴۱ بنا بر انکشاف ڈاکٹر صوفی (کشیر جلد دوم ص ۷۲۹) خواجہ

ناظم الدین وزیر اعظم کنونی پاکستان از خاندان ہمیں نواب حسن اللہ خان است :

۱۰۴۲ : ناظم کشیر از ابتداء ۶۱۸۸۳ لغایت ۶۱۸۸۶ = (۱۹۴۱ ب - ۱۹۴۳ ب)۔ دیوان

منزلہ برائے ربط و ضبط و تقسیم شالی بہ زمانہ قحط شہرت بزرگ حاصل کرد :

۱۰۴۳ : واقعات کشیر ص ۴۳ :

۱۰۴۳ ۶۱۳۹۸ :

بکار برده سی صد و هفتاد و دو ستون کتان ازال جمله سی و دو ستون که ارتفاع
آن سی دره و ضخامت چهار دره بود در چهار طاق آن نصب نمود و خواجہ صدرالدین
خراسانی و سید محمد اورستانی که در فن کتکاری دست عجیب و مہارتی نجیب داشتند
بکار گزیدند و معمار سی در عرض سال با تمام رسانیدند - و چهار کتب خانہ شمالی غربی هر روز
بجہد کرده بر می داشتند باز همی نشست پس سید محمد اورستانی بدست خود بند بست
چونہ و تخت نموده استحکام آن فرموده و ہر دو بزرگوار بغیر اجرت کاری کردند
پارہ ازال بخالص خود در آن صرف نمودند - ازین جهت مردمان گمان بردند کہ کتب خانہ
یافتہ اند - محققان طول و عرض مسجد از ہر سو یک عدد و بیست درہ مربع یافتہ
اند - مسجد جامع کشمیری ^{۱۰۴۵} تاریخ است ^{۱۰۴۶} -

و در عہد سلطان حسن شاہ ^{۱۰۴۵} آتش عظیم واقع شدہ مسجد جامع
با کلیہ بسوخت و حسن شاہ بہ آراستگی تمام بہتر از سابقہ در عرض نہ سال و دہ ماہ
مرتب کردہ سلطان خانہ را از نقاشان استاد کار نقش و نگار بسیار و کتاب دیوار
بکار برد کہ در اقلیم دیگر مثل این کم تر بود - ^{۱۰۴۶} مسجد جامع علی القوی
تاریخ است - در آن ایام سلطان حسن شاہ از دنیا نقل کردہ مسجد جامع را سقف
و دیوار دو جانب نا تمام ماند - ملک ابراہیم باگرے کہ از سرداران آن وقت بود
بقیہ در ^{۱۰۴۹} درست نمود - بعد آن قاضی موسی شہید در زمان حکومت یعقوب خان
چاک سقف و ایام مسجد را مرمت نمود -

۱۰۴۵ھ ر. مطابق ۱۱۳۹ھ :

۱۰۴۶ھ در اوقات کشمیر ص ۴۳ :

۱۰۴۷ھ ر. ۶۷ : ۱۰۴۵ھ ۸۸۵ھ (۱۱۸۰ھ) : ۱۰۴۹ھ قاضی موسی شہید از اولاد قاضی

میر علی است - بہ فنون و کمالات علمی و عملی آراستہ با عنایت و عہد قاضی ابراہیم (بقیہ بر صفحہ آیندہ)

و در سال ستم بر روز جمعه رمضان آتش عظیم افرخته قریب ده ازده هزار خانه
 مع جامع مسجد سوخته شد بعد از آن ایام جهانگیر شاه دارد خط شده بود. در اطفای آن
 چند فرادان بکار برده بایوس مانده چیدر ملک در تاریخ خود می نگارد که سفیان
 به علاقه سوختن خانقاه جدی پسر مراد و متوسلان خانان مرابوزانیدن جامع مسجد
 متهم ساختند و این معنی به گوش پادشاه رسانیدند. ازین جهت به امر ظل سبحانی تعمیر مسجد
 جامع را به گردن ملک محمد ناجی بستند. نیازمند درگاه حسب الامر جهان بانی در
 عرصه هفده سال تعمیر مسجد بدستور سابق نمود و تاریخ شروع تعمیر آن چنین نوشته
 اند تاریخ :-

نخستین مسجد جامع در شهر اسکندریه بانی	عمارت یافت آنکه سوخت از تقدیر سبحانی
دگر باره حسن شاه آن که بود از نسل پاک و	یشد بانی این مسجد هم از توفیق ربانی
ولیکن از دو جانب ستون راست سقفش	ز ایراییم احمد مارگ شد راست تانی
در هجرت نه صد و نه بود در عهد محمد شاه	که این جنت سرا شد زینت دین مسلمانی
تاریخ هزار و پست و نه از هجرت بسید	بروز جمعه روزه سوخته در نوبت شبانی
ملک جمید رئیس الملک در عهد جهانگیری	نهاده از نو اساسش باز گاه عید قربانی

و در زمان حکومت عالم گیر در شصت و شش بقول مشهور در شصت و شش بار آتش قهر آله
 افرخته از محمد شاه دانه تا حمله سکندر پور و دوازده هزار خانه سوخته مسجد جامع
 را مرتبه ثالث آفت رسید. و از پیش گاه. حجم جاه تعمیر باشی نامور گشته در عرصه
 سه سال تعمیر درست نمود. و پیرامون مسجد خانه های مردم خرید کرده از جای برداشت

(مسئله) قضای کشمیر بخاندانش داشت. در ۹۹۳ هـ (۱۵۸۵) بمکه یعقوب شاه تاجدار
 آنجور فاندان چکنه قتل شد بمقبره اش در سزارنه کاه است (و اوقات کشمیر ص ۹۹)

و برای رفع خوف آتش فضای بیرونی آن هر سو خالی گذاشت. و کلس کنگره بام
سلطان خانه به خرج پنج هزار اشرفی اکبری ملحق و مطلقاً نمود. و کلس کنگره شرفی
را تبلیغ نقره فرمود و فراتر بام سلطان خانه مناره بلند اقرار داشت که سه صد پایه نردبان
آن مرتفع بود که بر فرق آن آذان می گفتند و بدستور سابقه سی صد و هفتاد و دو
ستون نصب کردند پس حاجی کریم داد در زمان حکومت خود بام و سقف آن را
مرمت نمود.

و قتی که سنگان لاهور متصرف این بلاد شدند بعضی لشکریان بنا بر تعصب
ذاتی در میان مسجد نو و فاعل سو و ادب شدند. خادمان مسجد به عنف پیش آمده
با همدیگر به جدل پیوستند. محمدیان هجوم ساخته بعضی اشرار را خونبار کردند تا که کار بایجا
رسید دیوان مصرچیند هجومیان را سزا داده مسجد را ابواب ضبط نمود که تا عرصه
بیست سال مسدود بود. و در ^{۱۰۸۵} ^{۱۲۵۵} هـ شیخ غلام محی الدین ابواب آن مفتوح کرده
بام آن که تمام صد رس شده بود در عرصه دو سال مرمت نموده آبجوی بدستور
جاری ساخت به مرور بام باز اندر اس یافته آبجوی مفقود شد.

و در سال ^{۱۰۸۶} ^{۱۲۸۶} هـ میر حسین شاه قادری از اهل شهر طلب امداد کرده موافقت
و امداد حاجی غطیس الدین درابو در ترمیم بام های آن جهد فراوان بکار برده بموجب
گردش زمانه ناتمام ماند.

و در سال ^{۱۰۸۳} ^{۱۲۹۶} هـ میر حسین قادری باز بر تعمیر آن قادر شده از مهاراجه
رنبیر سنگه و از بعضی افراد شهر اعانت دریافت تا عرصه دو سال مرمت بام های
آن حتی الامکان فرموده گوی نیک نامی در ربود تاریخ.

میر و لا منزلت سید حسین قادری کر پیئے تعمیر مسجد بس نکوند میر شد
خویشم گلبانگ تانخیش ز لہم زندا گو ز حسن سعی مسجد میر عالمگیر شد

محل افسوس است که این چنین مسجد عالی شان باین رفعت و وسعت و منانت در
ایچ جا امکان نہ تواند بود. عنقریب است که بعد از نیم بر کوع رجوع کرده سر مسجد
خواهد نهاد پس بر تجدید آن ایچ کسے قادر نہ تواند شد. لہذا بر ارباب ہمت و
اصحاب ثروت واجب بود کہ این چنین تعمیر بے نظیر را فی الفور مرمت حی فرمودند فقط
مسجد عالی در عهد سلطان سکندر بت شکن حضرت میر محمد ہمدانی قطعہ
زمین عید گاہ از مالکان خریدہ برای صلوٰۃ عبیدین وقف عام نمود. و تا عرصہ چند
سال خود بہ ہجوم خلایق نماز عبیدین در آن جا ادا میکرد. و در سال ^{۱۰۸۵ھ} ^{۱۰۸۶ھ} علی شاہ
فرزند سلطان سکندر در وسط عید گاہ برای نماز عبیدین مصلای رفیع بہ اساتین متین
و محراب منقش احداث نمودہ مسجد عالی شہرت یافت.

و در ^{۱۰۸۵ھ} شش ہجری اسلام خان کہ از طرف عالم گیر نائب صوبہ بود مسجد
عالی را وسعت دادہ بہ دیوار پختہ و چوب های ضخیم بلند افرشتہ برای نماز عبیدین

۱۰۸۵ھ ۱۳۹۸ھ

۱۰۸۵ھ ۱۳۹۴ھ

۱۰۸۶ھ علی شاہ فرزند ارجمند سلطان سکندر است. بعد فوت پدر با اتفاق ارباب حل و عقد
تاج سلطنت بر سر نهاد. تا مدت شش سال و نہ ماہ ملک را فی فرمود. در تاریخ ہشت صد و بیست و
ہفت ہجری (۶۱۲۲۳) برادر خود زین العابدین را تفویض امور سلطنت کردہ و دانہ بیت اللہ
گردید. چون بہ جموں رسید بہ ہمت اینکہ زوہدش دختر را بہ جموں بود را بہ آن جا بزرگ سلطنت
ملاست کردہ و نفع حج آمدہ محرک لشکر کشی شد. سلطان زین العابدین نیز این خبر دریافت. بہ مقام
پکھلی تلافی طریقین اتفاق افتاد و شکست بر علی شاہ افتاد. بعد چندی بہاں جا بہ حالت محسوس و قات
یافت (ملخص از واقعات کشمیر ص ۴۸-۴۹) ۱۰۸۵ھ ۱۶۶۴ھ

مقرر نمود و صحن مسجد پیر از درخت بود همه را قطع کرده چنار با غرس و ستونیکه در عیدگاه استاده بود ساخته اوست. این وقت معدوم.

و در عهد عبداللہ خان ^{۱۰۸۸} ۱۱۵۰ به واقعہ آتش افروخته شده. در آن ایام عبداللہ خان مجبوس بالا حصار بود. گل محمد خان که از اکابر خوانین بود مسجد عالی از سر نو احداث نمود. و در سال ^{۱۰۸۹} ۱۱۳۰ هجری زبیر سنگھ ہم تریم متفق آن تجویز کرده بود لیکن ناقص ماند.

^{۱۰۸۸} ۱۱۸۰ - عبداللہ بابر کنی در ^{۱۱۹۵} ۱۲۵۰ بحیثیت صوبیدار در کشمیر آمد. تقریباً یازده سال بریں عہدہ فائز ماند. در سال ۱۱۹۸ بنا بر طوائف الملکی در کابل خیال مطلق العنانی در دش جاگیرین شد. برائے تحصیل این مقصد مردم را ذل را بمراتب اعلیٰ فائز گردانید و شکر سی ہزار مردمان تبار کرد. بوجہ غلط فہمی عبداللہ خان را بادیوانش منازعہ افتاد و بعد چندے معزول گشت و بالاخر در بالا حصار مجبوس گردید.

در سال ۱۲۶۱ھ (۱۸۰۱) عبداللہ خان ثقبیہ ساخته از قید قرار شد و در کشمیر آمد تا ^{۱۲۸۵} ۱۳۰۵ ہجری خیرے از دنیا دہ. سال دیگر یعنی ۱۸۰۴ عبداللہ خان با فوج گراں بمقابلہ برادر زادہ خود عطا محمد خان (صوبہ دار کشمیر) آمد لیکن از شوئی بخت شکست خورد بالاخر دریں سال در حالت محصور ی افواج عطا محمد خان وفات یافت.

الفنشن کہ معاصر عبداللہ خان بود حی نویسد :-

عبداللہ خان مرد ذرکت باہمت بود کشمیریان افغاناں ہر دہ او را محبوب حی داشتند. در عدل و انصاف و انتظام ملکی ہر کس باو محبت می کرد. مردم علم دوست بود در ناظمان درانیان کسے ماند عبداللہ خان نہ برادہ است. (بحوالہ کشمیر جلد اول صفحہ ۳۲۲)

مسجد ملا شاه - اخوند ملا شاه که استاد داراشکوه بود مقارن دارا محمل
که دولت خانه داراشکوه است تعمیر مسجد سنگین به آبار شفاف و منبت کار بکمال
منابت و رفعت و سنگینی اجماعی روزگار یادگار گذاشت.

خانقاه فیض پناه سلطان زین العابدین برای سید محمد امین ^{۹۰} ولسی در
موضع اشتم بر ساحل شرقی بهت خانقاهی رفیع آباد کرده بود. و بعد انتقال
حضرت ولسی خانقاه مذکور معطل مانده. خواجده خاوند محمود به حکم شرع در ^{۹۱} ۱۲۲۰ هـ
از آنجا برداشته در شهر میان باغ حسین چک آباد نمود. و در ترمیم و ترتیب
آن چند مبلغ فرمود. شیخ محی الدین ثانیاً ترمیم آن کرده بود. و در ^{۹۲} ۱۲۲۰ هـ بحری نواب
حسن الله خان رئیس اعظم شهر دهاکه که آباء اجداد او از ساکنان ملک کشمیر در محله

^{۹۳} سید محمد امین اویسی المعروف به میر بابا فرزند ارجمند حضرت سید حسین بهتقی است
برگزیده ساهت روزگار بود. در علوم ظاهری و تعلیم قرآن شاگرد حضرت بابا حاجی ادهم است
بسرپرستی آنجناب سید ملال کبروی بودند. سلطان زین العابدین را به نسبت ایشان اعتقاد
کامل بود. بنابر تاریخ سلخ ماه ذی القعدة ۱۱۸۹ هـ (۱۷۷۶) از دست امراء کشمیر بهرامی
خال خود میر سید حسین بهتقی که وزیر سلطان بود مع چهارده کس دیگر از خاندان خود شهادت
یافت. کشمیر کشمیر (۸۸۹ هـ) تاریخ است. فوت حضرت میر در محله پلچر سرینگر نزد قبر
پادشاه تاج محمد خواجده محمد اعظم دیده مری یعنی لغایت ۱۱۸۹ هـ (۱۷۷۶) مربع خلایق
بود (لخص از واقعات کشمیر ص ۵۷۱، ۵۷۲) — ایضا صفحہ مزبور :

^{۹۴} ۱۱۹۳ هـ - ایم - دی صدقی در کشمیر جلد دوم ص ۷۹ بحواله تاریخ اقوام کشمیر (مطبوعه
۱۹۳۴ ص ۲۶ — ۲۷ تصنیف منشی محمد الدین فوق مرحوم) در سبب آباد شدن اجداد
نواب حسن الله خان در دهاکه ماحصل پیش این است می نویسد -

در ^{۹۵} ۱۸۲۲ - ۲۳ هـ دو برادر بنا بر شکایت کردن نظام سکاها (لقبه بر صغیر آیتده)

ناوه پوره مرید حضرت شاه شکر کش راضی بوده اند مبلغ دو هزار روپیه ضرب ڈیل ^{۹۲} بابت مرمت خانقاه فیض پناه معرفت خواجہ شہداء اللہ شال رسول داشته بود و خواجہ موصوف خانقاه مذکور را قابل مرمت ندیده بنا بر این مبلغ سیاسے از خود داده و از اعیان شهر ہم قیلے امداد یافته تعمیر آن از کردہ سابقہ بہ کمال تمہین و تزئین مجدد از بنیاد ایجاد نمود و ہمگی کنگرہ بام و خاتم بند سقف و دیوار معطل بود۔

امسال نواب موصوف باز مبلغ سہ ہزار روپیه مبذول داشته کنگرہ بام و خاتم بند آن درست نمودند و تاریخ تجدید تعمیر آن جیسے گفته است شعر

یا اخی اَقْبِلْ بِهَذَا الْمَسْجِدِ	طَاعَةً بِاللَّهِ وَالْمَسْجِدِ اقْتَرِبْ
مِنْ بَهَاءِ الْحَقِّ وَالِدِّينِ دَائِمًا	فِيهِ فَيْضَانِ عَلَى مَنْ يَطْلُبْ
بِأَيِّ الثَّانِي تَنَاءُ اللَّهِ بِهِ	صَارَ اِيْقَانًا بِأَجْرِ تَقَاتِ
كُوَانِرُوتِ عَامِ تَعْمِيرِ الْحَيَاتِ	خَانَقَاهُ النَّقْشِ تَنْبُكِ احْسِبْ ^{۹۴}
(اِیضًا فِی تَارِخِہ)	خَانَقَاهُ عَجِیبِ عَالِی شَانِ ^{۹۵}

خانقاه سید بر خوردار۔ در ^{۹۵} ۱۰۹۵ھ سلطان زین العابدین برای خادمان سید بر خوردار در محله دانا مزار بنا کرده بود۔

خانقاه سید محمد مدنی۔ در ^{۹۶} ۱۰۹۶ھ سلطان زین العابدین برای خادمان

(مستطیل) بہ دربار حکومت مغلیہ بطرف دہلی رفتند۔ لیکن چون دریافتند کہ توقع انصاف ازین دربار محال است۔ ہر دو کسان نام برده را دامنہ مشرق شدند و در دہاکہ متوطن گشتند۔

۱۰۹۶ھ مراد از سکہ انگلیسی است کہ بہ قیمت دو چند از سکہ ڈوگرہ مرودہ از ۱۸۴۶ء لغایت

۱۰۹۳ھ ۱۳۰۴ھ مطابق ۱۸۸۶ء

۱۸۸۵ء می بود

۱۰۹۶ھ ۱۳۲۴ء

۱۰۹۵ھ ۱۳۰۴ء

۱۰۹۴ھ ۱۳۰۴ھ

سید محمد مدنی بطریق مسجد نبوی بنا کرده بود. ابراهیم خان سید مذکور را از اهل تشیع پنداشته
بر مقام مذکور تصرف نموده نمود و تجدید مسجد و دروازه مقبره از خود کرد. بر دروازه
خانقاه ^{۱۰۹۹} علی بن ابي طالب علیه السلام منقوش ساخت و در ^{۱۲۸۹} سده به سبب بلوای شیعه خانقاه
مسدود شد. اهل سنت یقین می دارند که حضرت سید سنی است و اهل تشیع بر خلاف
آن حضرت سید را از خود پندارند.

^{۱۱۹۳} ابراهیم خان خلف ارشد امیر الامرا علی مردان خان است. در سال بیست و هشتم سده
(۱۱۹۳) هزار و شصت و سه هجری (۱۷۵۶) از پیش گاه صاحب قرآن ثانی از راه تفضل بخطاب
خانی چهره کامرانی افروخت. در سال سی و یکم بعد از وفات پدر بمنصب چهار هزار و سی و سه هزار
سوار مقرر گشت. در محاربه سوگنده در میمنه قوچ دارا شکو منتظم بوده. بعد از شکست از نادر گری
و کوتاه اندیشی رفاقت شاهزاده مراد بخش را موصل مقصود انگاشت. بعد از زوال او ابراهیم خان
نیز مانند دیگر ملازمان به مسجد گاه خجالت چهره سائے سعادت گشت. اما در همان ایام بنا بر
تجربه از منصب محروم گشته در دار الخلافه بسالیانه موقوف گردید. در سال دوم از پیش گاه
خلافت بمنصب پنج هزار و سی و پنج هزار سوار به صوبه داری کشمیر مامور شد. در سال یازدهم
به صوبه داری چهار مرتبه گشت. باز سال نوزدهم ترک نوکری کرده منزلهی گردید. در سال
بیست و یکم از تغیر قوام الدین خان بایالت کشمیر نامزد شد. در سال چهل و یکم از تغیر سید داود
خان بنظم آله آباد شناخت و پس از آن بحکومت لاهور امتیاز یافته. سال چهل و چهارم چون
آن صوبه بشت شاهزاده شاه عالم مقرر شد. خان مزبور به حفاظت کشمیر مامور گردید. در سال
چهل و هشتم به صوبه داری احمد آباد فائز گشت و هنوز در احمد آباد جائے گرم نه کرده بود که
شیر ذائقه خلدی مکان رسید. بعد از چند ماه صوبه داری کابل بمقام ابراهیم آباد سوده که
سی کرده از لاهور است و بطریق وطن داشت باجل بلبعی در گذشت.

از ابراهیم خان دو پسر ماندند. یکی زبردست خان و دوم یعقوب خان (بقیه بر صفحہ آینده)

لوحه مسجد در سال ^{۱۱۶۱} سنه جهانگیر شاه به ترغیب نور جهان بیگم از
سنگ های تراشیده آباد نمود و احجار ثقیل و شفاف و منبت کار تا بام آن بکار
برده و صحن مسجد را به احجار مصفا سنگ چین کرده گویا یک تخت سنگ مرتب
شده بود طول آن از شمال تا جنوب شصت درعه و عرض از مشرق تا مغرب
هشده درعه - سوای احاطه صحن و در خط کشیر باین منانت و سنگینی مسجد
دیگر موجود نیست - راجه سوکه ^{۱۱۰۲} حیون در قحط ^{۱۱۶۹} در ضمن آن شالی و خبره کرده بود
میر هنر ارخان در حکومت خود آن را مرمت نمود - تاریخ

(مسئله) و هر دو در حیات و بعد از حیات پدر بزرگوار علی بن ابی طالب (ع) را از کشتن (با اثر الامر و صفات ۲۹۵ تا ۳۰۱) ۹۸۰ هجری یعنی مقبره سید جمال الدین محدث سید جمال الدین یکی از تربیت یافتگان حضرت میر سید علی همدانی رح بود. بابت تاس سلطان قطب الدین بخت تعلیم و آداب دین درین شهر از حضرت امیر بکونت مرخص شده تا ایام حیات فیض بخش کائنات بود. بعد رحلت در محله آروث قریب بلب بهشت آسود. در زمان خود به شرفه الاشقی معروف بود (داغات کشمیر ص ۳۹) ۹۹۰ هجری ۶۱۸۴۲ هجری (مسجد سنگین) ۶۱۶۲۲ هجری ۱۱۰۲ هجری راجه سکه جیون مل از قوم کشتری بود. اصلش از قصبه بهیره ضلع خوشاب پنجاب است. در کابل پیدا شد و در آنجا پرورش یافت. اولاً در خدمت شاه ولی خان وزیر احمد شاه دراتی بود و به قابلیت ذاتی به رتبه صوبیداری ترقی نمود. در آغاز صوبیداری مسلمانان را بسیار پرورش می نمود چنانچه مصطفی خزینة العامره سید غلام علی آزاد بگرامی یکی از هم عصرانش درین الفاظ او را ستوده است: «مشارالیه جوان خوش رو و متصرف به اوصاف شائسته قریب اسلام بود. جمیع منازرات بزرگان و باغات کشمیر را ترسیم نمود. و هر روز بعد از فراغ از دیوان دو صد کس مسلمین را بر دوش خود الوان اطعمه می خوراند. و در هر ماهی دو از دهم و باز دهم (بقیه بر صفحه آینده)

شکر حق کزدہ غای اہل یقین باز آباد گشت خانہ دیں
 کرد سردار خطہ میسر ہزار مسجد نو بنا بصد تزیین
 عاقبت رو سیاہ ملعون شد ہر کہ او غلہ می نہاد دیں
 خبر از لاقفی یہ پرسیدم تا کند سال آں مرا تلقین

(مسل) طعام نیاز پختہ بہ مردم تقسیم می نمود۔ دارد و صادر را پھر درویش و
 چہ غیر آں در خور حال ہر کس مرا عانی می کرد۔ و در ہفتہ یک بارہ
 مشاعرہ مقرر کردہ بود۔ جمیع شعرائے کشمیر حاضر می شدند۔ در
 آخر مجلس شیدانی می کشید۔ و پنج کس از شعرائے نامی را کہ باہر
 یکے از نہادہ دہ کس از مستعدان کمکی معین کردہ بود۔ امر فرمود
 کہ تاریخ کشمیر از ابتدائے آبادی تا زمان اد تخریر تا بندہ سر حلقہ
 آں پنج کس محمد توفیق بود کہ توفیق تخلص می کرد۔ و نام اصلی
 اولالہ جو است بزبان کشمیر امروز در موز و نان کشمیر نظیر
 برارد۔ (مطبوعہ نو لکشور۔ کانپور ۶۱۸۴۱ - ص ۱۱۵)

بعدہ پنڈت جہانند را وزیر خود ساخته در پے آزار مسلماناں گردید۔ این چیز
 مسلماناں را از و بدول کرد و در معزولی او منہج گردید۔ یکے از شعراء آں وقت دیں امر
 می گوید :- کشمیر گرفت بار دیگر۔ سلطان احمد بزدور کشمیر
 فرمود زبان تیغ تیغ۔ اد فتح نمود یاز کشمیر
 (مخلص از کشمیر جلد اول ص ۳۱۱ - ۳۱۲ - ۱۳۱۳)

۱۷۵۸ء : محمد الہ صوبیدار کشمیر در عہد تیمور شاہ و زمان شاہ دہانی۔ بہت صوبیداری
 یک سال و دو ماہ از ۱۷۹۲ تا ۱۷۹۳ء

هاتفی گفت "عهد میر هزار ^هنوشد آباد مسجد سنگین"

و در عهد سنگان لاهور بسبب قحط و وبا مخلوق پریشان گشته مسجد مذکور معطل ماند. لاهورم حکام متصرف آن گشته در نزولات جمع کردند و کرنیل میان سنگه سنگهای شرب و صحن آن برداشته در تعمیر بخت بارخ نصب نمودند.

خاندان بایا اسمعیل - از عهد هرش دیو زیر دامن کوه ماران سمت شمال متصل احمد کدل قرار بلندی بت خانه سنگین موجود بود سلطان حسن شاه مندر فرود آورده از سنگ های آن برای شادمان بایا اسمعیل خاندان دو طبقی در غایت رفعت و وسعت آباد نمود. و برای زاویه نشینان سه صد و شصت حجره همیا ساخت و تالاب دریا نزدیک سنگین افرخت و موضع بنامه. و هر آن از پرگنه لار و بانات بسیار از شهر وقف آن بود. قریب چهار صد کس از لنگه خاندان راتیه می خوردند. و از ایشان آواز خواندن او را در خجیه در پرگنه چاک مسور می باشد. یعقوب خان چاک هنگام یورش بکیر شاه آن را آتش داده معدوم ساخت.

خاندان ملک جلال چاک در محله گوجواره معروفست الحال آن را فضا مسجد می گویند.

خاندان شمسی - ملک شمس بیگ در محله ^{بجانبه} برای خادمان بایا اسمعیل زاهد معمر کرده بود حضرت خود می بیست سال در خاندان مذکور به عبادت گذرانیدند تا عهد افغانه لنگه آن جاری بود. دلت بسیار در افطار آن مقرر داشت.

هـ ۱۲۰۸ هـ مطابق ۱۷۹۳ ع

هـ ۱۱۰۶ هـ ۱۱۰۹ ع (۱۷۹۵ — ۱۸۸۲ هـ)

هـ ۱۱۰۶ هـ کذا فی الاصل

خانقاه در گرجن - شیخ محمد سلطان کشمیری حضرت میر محمد همدانی قدس سره در
عهد سلطان سکندر ترخیص نمود.

خانقاه یشتی - عیایت الله خان در ایام حکومت خود در سنه ۱۰۹۰ هـ برای

الله میر عیایت الله خان از اولاد قاضی موسی شهید است - و اراده عیایت الله خان که بی بی
مریم نام داشت به علاقه والده خود جهان بی بی دختر ملا شرف الدین میر عدل که به خدمت معتمد
و ایلچی بیگات خسلک سرکار شاه جهان پادشاه بود - در هنگام ورود و زیارت عالمگیری دختر
خود مریم بی بی مزوره را باریاب دولت سرای پادشاهی گذاشتند - رفته رفته کارش ترقی یافته
کمال محرمیت در سرکار نواب ایوب الله بیگم صبیحه دوم پادشاه حاصل نمود و میر عیایت الله خان
پسر خود را به حضور طلبیده مقرب جناب پادشاه عالمگیر ساخت - کمال عروج خاندان عیایت الله خان
در عهد سلطنت شاه عالم بهادر بود که خود میر عیایت الله خان میرسانان و پسرش عیایت الله
صوبیدار کشمیر بود.

میر عیایت الله خان به سه بار بمرتبه صوبیداری کشمیر فائز گشت - بار اول در سنه ۱۱۲۷ هـ
مطابق ۱۱۲۷ هـ در عهد جهاندار شاه - این مرتبه مدت صوبیداری او بیست و هشت روز - بقول
نواب اعظمی در این مرتبه قدوش در کشمیر در او اواخر ربیع الاول سنه هزار و یکصد و بیست و
چهار بود.

در سنه ۱۱۳۲ هـ مطابق ۱۱۳۲ هـ در عهد محمد شاه عیایت الله خان بار دوم بمرتبه صوبیداری
مرفرانی یافت - سه سال در کشمیر ماند - پس مرتبه اکثر اوقات او در محل قضیه نامی مخفی خاں و
شعبه دینی صرف شد.

در سنه ۱۱۳۷ هـ مطابق ۱۱۳۷ هـ عیایت الله خان بار سوم از لقب اعظم خاں به صوبیداری
کشمیر رتبه اعتبار یافت - و هنوز یک سال نگذشته بود که واقعه ناگزیر عیایت الله خان
در حضور روداد - و کال آنکس فی شهر سنه الف و مائت و سبع و ثلثین (۱۱۳۷) (لقبه بر صوفی آئیده)

خادمان میاں ہاشم چشتی در محلہ خانیار بہ ترتیب عجیب آباد کردہ بود۔ الان معدوم
جامع بارہ مولا۔ بنای اولش از بدھ شاہ بود و در عہد چغت مرمت

(مسل) خواجہ محمد اعظم کہ محصر عنایت اللہ خاں بود می نویسند:-

”عنایت اللہ خاں در حسن صورت و سیرت و کمال و قدر و کمیت

امتیاز تمام داشت الا اکثر خدمت

صوبہ باقارب او تعلق داشت۔“

(داقعات کشمیر ص ۲۴۱ و ص ۲۱۲)

۱۱۰۹ھ ۵۲۰ھ (۱۶۴۲ء) غالباً از سہو کاتب است ورنہ صحیح است کہ بنائے خانقاہ خانیار
برائے خادمان میاں ہاشم در میان یکے از سال ۱۰۲۷ھ و ۱۰۳۰ھ شدہ باشد کہ وقت
نظامت عنایت اللہ خاں بہ وقفہ مذکور کشمیر است ۵۲۰ھ بنا بریں صحیح تسلیم نہ توان کرد کہ
دریں ایام سلطنت ہند تعلق بہ شاہ جہاں داشت و صوبہ دہلی کشمیر بہ پسر نور دیش شاہ زادہ
مراد تعلق بود عنایت اللہ خاں مزبور از امراء عالم گیری و زیادہ تر از امراء
جہاندار شاہ و محمد شاہ محسوب حی گردد۔ برائے درستی سال مزبور (۱۰۵۲ھ) قول خواجہ
محمد اعظم دیدہ مری نیز ملحوظ باید داشت کہ می گوید:-

نواب عنایت اللہ خاں ناظم کشمیر بہت مصارف خانقاہ رقم

کافی مقرر کردہ گذاشت۔

۱۱۱۰ھ تقویٰ شعار میاں محمد ہاشم چشتی خانیاری حج از قبیلہ سوداگران بود۔ در عنفوان جوانی مسافر
شدہ بہ پٹنہ رفت۔ از انجا بہ خدمت میاں چشتی کشمیری کہ از قبیلہ کوتوالاں بود مرید شد میاں محمد ہاشم
چشتی بعد از مدت مدید از خدمت پیر منہس شدہ بہ وطن خویش رسیدہ در خانیار نوطن گرفت۔ بعد
چند سہ ماہ بہم رسانیدہ صاحب اولاد شد و خانہ و خانقاہ ساخت۔ نواب عنایت اللہ خاں ناظم
کشمیر بہت مصارف خانقاہ رقم کافی مقرر کردہ گذاشت۔ در حدود سنہ ہزار و یکصد و ہشترہ رحلت نمود
در جوار خانہ کہ احاطہ نمودہ بودند مدفون شد (داقعات کشمیر ص ۲۰۶)

یاقت و شیخ محی الدین بام آں درست نمود و در سنه ۱۱۱۲ھ به حادثہ زلزله با خاک آمیخت
و در سنه ۱۱۱۳ھ خواجہ عبدالصمد کمر و تجدید آں فرمود۔

خانقاہ سوپور۔ سلطان سکندر بہ تجویز میر محمد ہدانی احداث کردہ بود
بعد آں معتقد ایشان مرمت آں می کردند و بہ حادثہ زلزله سنه ۱۱۱۴ھ از پا در افتادہ
خواجہ عزیز الدین کمر و در تجدید بنای آں بسیار کوشید۔

جامع سوپور۔ از تعمیرات اورنگ زیب یادگار بود بہ سبب عدم
مرمت مدروس۔

خانقاہ مخدومی متصل روضہ حضرت مخدوم برکات خان ابداع کردہ
بود و در سنه ۱۱۱۵ھ خواجہ محی الدین گندرو تجدید تعمیر آں نموده۔ در وسعت و رفعت
آں افزود۔

اما بہ سبب واقعه بلوای شیعہ و سنی خواجہ محی الدین متہم شدہ تعمیر خانقاہ
نا تمام ماند پس خواجہ ثناء اللہ شال کہ ہمیشہ زادہ خواجہ محی الدین بود بعد وفات
خالو مبلغ ۵ ہزار روپیہ از خود خرچ کردہ تعمیر خانقاہ با تمام رسانید۔ تاریخ آں از
مجددین است۔ فرد

دل پیئے تعمیر نو تاریخ گفت
"خانقاہ سدرہ جاہ پیر ما" ۱۱۱۶ھ

جامع شوپیان۔ از تعمیرات سلطان زین العابدین بارہا ترمیم یافت
جامع اسلام آباد۔ یکے از تاجراں بنیاد آں ترصیص نمود۔ شیخ غلام محی الدین
مرمت آں افزود۔

شیخ غلام محی الدین کاشمیر ۱۱۱۶ھ ۶۱۸۸۴ھ ۱۱۱۳ھ ۶۱۸۹۵ھ ۱۱۱۴ھ ۶۱۸۸۴ھ

۱۱۱۵ھ ۶۱۸۸۴ھ ۱۱۱۶ھ ۶۱۸۸۸ھ (۶۱۸۸۱)

بیشتر خاندانها - سلطان سکندر بت شکن مندر و وزیر ایشری که از تعمیرات
 راجه و زیارت در پنج باره بود قطع کرده از سنگهای آن برای خادمان سید محمد قریشی خاندان
 بنا ساخت آن را و جانشین خاندانهای گفتند در دست کتاب سنگها خاندان مذکور را بر انداخته
 از اجار آن بر لب دریاست خانه نو آباد ساخت -

جای پنج باره - از تعمیرات سلطان سکندر یادگار است - در ۱۱۱۹ هجری
 غفار شاه مرمت آن افزود -

خانقاه شیخ العالم - بنای او از بدو شایو بود - و در عهد چکان به حادثه
 آتش افروخته شد و یعقوب بیگ تجدید تعمیر آن نموده از قبله منحرف ساخت - بعد
 اتمام آن نیکی ریشی با عانت باطنی خاندان را به قوت دوش متحرک ساخته قبله آتش
 راست نمود - و در عهد چغتای ۱۱۲۰ هجری حادثه آتش باز مشتعل شده - خواجه نظام در ابو
 و خواجه محمود که از اکابران دهر بودند تجدید تعمیر خاندان و روضه حضرت ریشی بیکال
 محبت و خلوص نمودند تاریخ آن چنین یافته اند ۱۱۲۱ هجری

۱۱۲۵ هجری ۱۸۹۰ م - غالباً سده مزبور از سه هوکاتب است زیرا که سه سال قبل ازین هجری
 کتاب سنگها ازین دنیا به عالم دیگر شتافته بود - جمله مؤرخین کشمیر سال جلوس هجری راجه رنجیر سنگه
 ۱۱۵۵ هجری قرار می دهند - ثابت شد که برگردن خاندان پنج باره از دست گلاب سنگه بجای
 سال ۱۱۵۶ هجری دیگر که اغلب سال ۱۱۵۷ هجری است در قفسه باشد -

۱۱۵۸ هجری در قنات کشمیر ص ۲۳ - تاریخ کشمیر یک جلد چهار دوره قلمی ص ۴۵ -

۱۱۱۹ هجری ۱۸۸۷ م

۱۱۲۰ هجری ۱۸۰۲ م در عهد محمد شاه غازی در نظامت عقیدت خان پسر خلیل الله خان

(۲۵ - ۱۸۲۷ م = ۱۱۳۷ هجری)

۱۱۲۱ هجری فی الاصل

خاندانہ جیلانی - سید بزرگ شاہ کہ از احفاد سید شاہ محمد قاضی قادری
است از فتوحات مریدان و آمدنی جاگیر است دو طبقه احداث نمود - تاریخ -

سند بنام خاندانہ جیلانی ^{۱۱۲۸ھ}

دو سال گذشته بار دوم آن را به کمال وسعت و رفعت تجدید فرمود تاریخ
خاندانہ نواز ^{۱۱۴۳ھ} شش جیلانی -

خاندانہ خواجہ شاہ صاحب - از تعمیرات حضرت خواجہ شاہ نیاز نقشبندی
در محلہ سیدہ داری ضلع خانپار - تاریخ - عقل زیبا مسجد پر فیض گفت ^{۱۱۴۴ھ} " "

خاندانہ غوثیہ - بانی آن میر حسین شاہ قادری است تعمیر او شش در
^{۱۱۲۵ھ} ^{۱۱۲۶ھ} ترخیص شده - تاریخ آن "خانہ خدا" بود - بعد آن در ^{۱۱۲۷ھ} توسیع و
ترقیع آن دو چند ساخته به کمال منانت و سنگینی و تزئین و ترتیب و رنگینی آراسته
نمود و تاریخ آن "خانہ خدا" ^{۱۱۲۸ھ} فرمود - فقط -

تہنگہ مسجد - در تہنگہ محلہ ضلع خانپار عاقل میر کہ آبدار باشی شاہ جهان
بود آباد نمود و بہ بتا عدد ایام مندرس شدہ - در سال ^{۱۱۲۸ھ} ^{۱۱۲۹ھ} خواجہ ثناء اللہ شال
زربسیار خرج کردہ تعمیر آن مجدداً بہ حمام و خاندانہ و کنکرہ یام بہ کمال تمین و تزئین
ترخیص نمود -

خاندانہ ڈانگر پورہ - در ^{۱۱۲۹ھ} ^{۱۱۳۰ھ} نور شاہ سادہو بہ اخلاص تمام در محلہ
ڈانگر پورہ معمور ساخت -

مسجد جامع بانڈی پورہ - از تعمیرات اعیان پاستان برہم خوردہ

۱۱۲۲ھ ۶۱۸۰۵

۱۱۲۳ھ ۱۲۲۰ (۶۱۸۰۵)

۱۱۲۲ھ ۶۱۸۰۳

۱۱۲۴ھ ۱۲۴۱ (۶۱۸۵۴)

۱۱۲۶ھ ۱۲۶۱

۱۱۲۵ھ ۶۱۸۱۲۵

۱۱۲۶ھ ۶۱۸۸۵

۱۱۲۵ھ ۶۱۸۴۹

نمود. اندرین جزو زمان به اهتمام احمد دار ملک التجار سوپور تجدید یافت تاریخ از جید
فرد.

یکه از قدسیان از روی الهام

"عبادت خانه قدسیه" فرمود

ایضاً از مصنف

ملف از بهر سال تاریخش

گفت "پر فیض مسجد جامع"

پشمینه کشمیر

از نفایس بدیع ختره کشمیر همگی اقمشه پشمینه تحفه عجیب و غریب است
که نظیر آن بآں صنعت و ملاست و نزاکت و خوش نمائی و زیبائی و دیرپائی و
نرمی و گرمی و سنگینی و زنگینی در بلاد و امصار دیگر منسوج و متصور نتواند شد که
شاهان زمان و امرای دوران به لباس آن تفاخر و توقیر پندارند. و تاجران بلاد
و امصار از تجارت آن امید حصول ثروت و ملکنت می دارند و در اشاعت
صنعت و حرفت آن بیان محققان پاستان این است که در اشته قطب بانی
حضرت امیر کبیر میر سید علی بهمانی به قدم میمنت لزوم خود بار دوم خط کشمیر
را نصارت بخشیده دو سال و چند ماه در سیر و سیاحت این دیار رواج و
رونق اسلام افزود.

و در ^{۱۳۲۲} ^{۱۳۲۳} براه لدرخ به خواہش سیاحت ترکستان لوای نهضت

افراخته عرصه سه سال در آن سواد میمنت مواد دین قویم را توقیر و توقیر بخشیدند.
و در حالت سفر بر فانی کوستان یک موزه که از پوست بزرگاله

پشمینه و آینه و آرتیار شده بود. در پاکشیدن و گرمی و نرمی آن دیده خیال کردند
 که هرگاه از صوف بزرگانه مذکور رخت و قماش ساخته شود البته نرمی و گرمی آن
 مفید خواهد بود. موجب آن هنگام مراجعت چند آثار پشم شال همراه داشتند
 و در ^{۱۱۳۳} رشت رونق افزای این دیار گشته صوف مذکور را موشی ساخته رسیده
 یک تهنان پتو بافت کنا تیدند. صافی و گرمی و نرمی آن دیده سلطان قطب الدین
 متعجب گشت فوراً به معرفت تاجران اقصای تبت پشم شال طلبانیده ازین جا
 تهنان پتو برای پوشش خود هر سال تیار می کرد. بعد آن عهد میرزا حیدر حکام
 و امرای این جا پتوی پشمینه به فرمایش درست کرده بلبوس می داشتند
 و در ^{۱۱۳۴} عهد میرزا حیدر و اکی کشمیر شده از اهل خوقند نفز بیگ نام
 شخصی که او را مردمان خطه نقد بیگ می گویند خان سامان او بود حرقه نساجی بخوبی
 میدانست. و برای پوشش میرزا حیدر یک بوره پشمینه ساده به عرض یک
 نیم در عه تیار کرده موشی و صفائی نموده به نظر او گذرانید و میرزا حیدر گفت
 این چیست؟ گفت شال (مردمان خوقند و شکتان و غیره شال چادر پوشیدنی

^{۱۱۳۳} ۶۱۳۸۱ : ^{۱۱۳۳} نوی : ^{۱۱۳۵} جامه پشمین (توزک چاگیری ص ۳۵)
^{۱۱۳۳} پندت آنند کول با منری (چون ایند کشمیر سیٹ ص ۲۲) که معلومانش معنی بزرگسال
 در فن شال باقی تصنیف حاجی مختار شاه اشائی مطبوعه کوه نور پریس لاہور ۱۳۵۴ است
 ادعا نموده است که صنعت شالیانی در کشمیر بسیار قدیم است. این صنعت در عهد کورد و
 پانڈوان در کشمیر موجود بود. همچنان در زمان سیزر رومی و اشوک اعظم پوشیدن شال برآ
 در ایالت مایه فخر و مباحث بود. ^{۱۱۳۴} خوقند دار الخلافة فرغانه اکنون شهر لیست در جمهوری
 ترکستان در دولت شوروی و وسیع واقع بر لب دریائے سیر. درین ایام این شهر مرکز مصنوعات
 چاقو و ریشم و غیره بشمار می رود. در ^{۱۹۲۶} شماره (آبایش ۳۷۲، ۶۹ نفر بود) کشمیر جلد دوم ص ۵۱۳ (شماره ۲)

را گویند (چنانچه از محاکم کوهستان وسط ایشیا نوسه از چادر می آید - آن را شاکلی می گویند - میرزا جیدر پیر سید این یک شال است یا دوشال است - گویند وجه تسمیه دوشال همین است میرزا جیدر به نظر اختراع او را انعام بخشیده برای تباری آن باز تجویز داد -

روزی شاگردی فردیشیمه بافت می کرد نغز بیگ او را به کدام سبب طپانچه بر روداد و بصدمه آن قطرات خون از بینی او چکیده بر صفحه پیشینه قطعه اندیشجات خون ظاهر شد و نغز بیگ نقطه های خون بر ورق پیشینه زیبا دیده از روی بیدار مغزی تاریک پیشینه را رنگ های سرخ و سبز و زرد داده بر سیخهای شاخه پیچیده در بافتن پیشینه نقطه های ملون منسوج ساخت - هم چنانکه بر شاکلی نقطه های سرخ و سبز منسوج می باشند چه اختراع اول همان قسم بوده است - رفته رفته تیزر طبعان کشیر آن را ردز بر وتر ترقی داده شال نه تجیر دار و کناره دار اختراع نمودند و نقطه ها و منطلا و غیره نسج می کردند - از گاه شالان دلی متصرف این بلاد گشته در قلمرو هند پسندال احتیاج پیشینه نه بود - باز هم برای پوشش زمستانی آن را پسند می داشتند - و مردان این جا در نزاکت و صفای آن هم چنان صنعت و تیز دستی بکار بردند که یک فردیشیمه به عرض یک نیم درجه عندالاستخان از حلقه انگشتری گذرانیده اند و در عهد محمد شاه چغتایستستان این جا بر جوشی شال به انواع رنگها در بافتن گلهای اختراع کرده به نظر پادشاه گذرانیدند - پادشاه

۱۱۳۵ هجرت شال منحصراً در عهد شاه نبود بلکه همه سلاطین مقبیه او را ستوده اند - ابو الفضل در این اکبری می نویسد اعلی حضرت حجت شریف به شال می دارد "بها نگیرد و تو زک بها نگیری" ص ۳۵ قریب همین خیال متعلق به جلال الدین اکبر ظاهر کرده است - عبارتش این است :- "شال کشیر را حضرت عرش آشیانی پریم نرم نام فرموده اند - از فرط اشتها راجحت به فریب نیست"

آن را پسند کرده در سال قریب چهل پنجاه هزار را شال بونته دار برای اوفاش تبار
 می کردند. مردمان این جا آن قسم را بونته محمد شاه می نام کرده بودند. و در ^{۱۱۳۹} سال
 کشمیر در قبضه شالان افغانه رفت از روی برودت بلد کسوت پشمینه را طلب گار
 شدند. و مردمان این جا به ابداع انواع رنگ با در صنعت و حرمت آن روز بروز
 نزاکت و زیبایی پیدا کرده بجا مواری خط دار و بونته دار و جوره های دوردار و غیره اقسام
^{۱۱۳۹} مطابق ۱۱۵۵ لیکن صبح ۱۸۵۲ است. (ملاحظه کنید دلی آن کشمیر ص ۱۹۲ و کشمیر ص ۲۹۷)

^{۱۱۴۰} مورکرافت و تریبیک (سیاحان انگلیسی) کشمیر ۲۵ — ۶۱۸۱۹ که مطالعه صنعت پشمین
 بالاستیغاب نموده اند اقسام شال درج ذیل نوشته اند:-

۱- قصابه رد مال زن است که در نقاب استعمال می شود. این قسم شال مربعه باشد و در طول
 و عرض از $\frac{1}{4}$ تا $\frac{1}{2}$ گز باشد. این نیز به قسام ذیل باشد:-

(الف) خط دار - قیمت از سه صد تا پانصد روپیه -

(ب) - مهر مت - از ۵۰ تا ۳۰۰ روپیه -

(ج) - اسلی مع سبزه اقسام چهار - علاوه بر این اقسام ذیل نیز داخل قصابه است:-

(د) چهار بارغ از ۳۰ تا ۳۵ روپیه -

(ه) حاشیه از ۱۰۰ تا ۱۵۵ ایضاً

(و) چاند از ۵۰ تا ۲۰۰ ایضاً

(ز) پچوتا می از ۱۰ تا ۴۵ ایضاً

(ح) شش منتهی از ۲۵ تا ۲۰۰ ایضاً

(ف) فرنگی از ۱۰۰ تا ۵۰۰ ایضاً - بملک روس را برآمد می شود -

(ق) تار آریسنی ۱۰۰ تا ۲۵۰ ایضاً - بایران و آرمینیه برآمد می شود

(ل) تار رومی از ۲۰ تا ۳۰۰ ایضاً - ایضاً به ترکی (بقیه بر صفحہ آئینده)

اختراع نمودند و تجارت آن بعد از رواج یافت که در ایران و افغانستان ترکستان
مشهور گشته در قلمرو روس پسند کردند - نابھران روس نقشہای جورہ و قصابہ اختراع
کرده - تجارت آن با قصبی الفایت رسیده -

(مسل) ۱ - م، ساده از ۱۲ تا ۱۵ ایضاً - در خانہا مستعمل می شود

۲ - شملہ یا طوق کمر - مستعمل در اٹلیان آسیا - طول ہشت گز و عرض ۱۱/۲ گز - رنگ
لمبے مختلفہ دارد - قیمت از ۵ تا ۲۰۰۰ روپیہ -

۳ - دوشالہ از ۱۰ تا ۱۵ ایضاً - برآمدہ بہ ثبت فقط -

۴ - گاش پچ یا پیکایا دستار - طول از ہشت تا دہ گز و عرض یک گز - رنگ مختلف
یک قسم دو پل و دو زنجیر و دو حاشیہ دارد - از ۱۵۰ تا ۸۰۰ روپیہ -

۵ - مندیلمہ - یک قسم آن زنجیر می دارد و دیگر بغیر زنجیر - موخر الذکر در طول از ہشت گز
تا دہ گز و در عرض دو از دہ گز و بقایا اقسام پشین علی سبیل الاختصار بال پوش قیمت از ۳۰۰ تا

۱۰۰۰ روپیہ - گلوبند از ۱۲ تا ۳۰۰ روپیہ - پستان بند از ۵ تا ۳۰ ایضاً - لنگوٹ از ۱۵ تا ۳۰ ایضاً -

پوشین از ۵ تا ۱۰۰۰ ایضاً - اٹچ از ۲ تا ۱۰ ایضاً - از آربند از ۱۵ تا ۱۵ ایضاً - تکیہ مثل قیمت جمودار

خلیلہ از ہشت آن تا دو روپیہ - طاق پوش مثل قیمت جمودار - خوان پوش از ۳۰ تا ۵۰ روپیہ -

بقول آنند کول یا منرئی دھون اینڈ کشمیر سٹیت ص ۳۳) اکنون اشیاء ذیل از قسم پشین

مروج اند :-

۱ - ساده پوشیدہ - ۲ - جامہ دار یک رخہ و دو رخہ مختلف اقسام ۳ - شال طویل بغیر

حاشیہ پیل دکنج - ۴ - ساری دیوارے کہ زنان بجائے از ار و قمیض بحکم خود می بپیند - ۵ -

کلاہ و دیو غدا

پل - کشیدہ کاری را گویند کہ بہر دو سرا لمبے شال می باشد -

دھور - کشیدہ کاری ایست کہ بر چہار گوشہ شال باشد - (بقیہ بر صفحہ آیندہ)

و در عهد عبداللہ خان سید تاجی نام شخصی اعلیٰ از بغداد شریف آمده بود۔
عبداللہ خان او را بوقت رخصت یک بورہ ناریجی عطا فرمود سید موصوف در مصر
رسیدہ بورہ مذکورہ دالی مصر بطور تحفه گذرانید۔ در آن ایام پولین سکرٹر بونا پارٹ در مصر
(شکل) کوچ۔ گلدستہ ہاکر برگوشہ ٹٹے شال یافتہ۔

۶۔ ٹوٹہ۔ ہماں کوچ است کہ مذکور شد۔ قیمت از ۲۵ تا ۷۰ روپیہ

۷۔ خالین پشمینہ از ۲۰ تا ۲۰۰ ایضاً

۸۔ نقش از ۲۰۰ تا ۵۰۰ روپیہ۔

۹۔ چہار خانہ۔ طول غیر متعین۔ طول $\frac{1}{4}$ اگز۔ از ۵ تا ۱۰ ایضاً

۱۰۔ گلبدن۔ طول غیر متعین۔ عرض از چہار دہ گرہ تا یک گز۔ از ۵ تا ۶ ایضاً۔

۱۱۔ لنگی۔ طول $\frac{1}{4}$ گز۔ عرض $\frac{1}{4}$ اگز۔ از ۵ تا ۷ ایضاً۔

۱۲۔ تنجین یا کلاہ۔ از ہشت آنہ تا چہار روپیہ۔

۱۳۔ بزاب یا موزہ خورد از یک روپیہ تا چہار روپیہ۔

۱۴۔ موزہ پشمینہ۔ از ۵ تا ۲۵ ایضاً

۱۵۔ سکاہ پوش (شامیانہ) از ۳۰۰ تا ۱۵۰۰ ایضاً۔

۱۶۔ در پردہ (پردہ) بقیمت جمہوار۔

۱۷۔ کجاری اسپ۔ ایضاً۔

۱۸۔ کجاری فیل۔

در عهد سکھاں صنعت شال بر عروج بود۔ مورکرافٹ سیاح کشمیر در

سنہ ۱۸۲۲ء می گوید۔

”آندی کہ از صنعت شال کشمیر حاصل گردد تقریباً سی و پنج لک

روپیہ سالانہ است۔“

رسیده و الی مصر جورۀ نابجی به ادبش کش ساخت. اهل فرانس آب دیده پسند خاطر نمودند و به موجب خواهش مردمان آن بجا تا بجزان فرانس در کشمیر رسیده نقشه های جورۀ و قصایه و غیره با انواع گوناگون فرمایش دادند. و بازار پشیمینه به حدی که رواج یافت تا آنکه میرزا محمد علی کارخاندار یک جورۀ پشیمینه بقیمت دو ازده هزار و پانصد روپیۀ چهره شاهسی فروخت نمود. کارخانداران دولت و ثروت حاصل نموده موجب پست فطرتی دم فرعونى دادند. چنانچه در کلیان نما کو بجای آب شیر خام استعمال کردند و شب و روز در لغمه و عیش و شراب نوری و از تکاب افعال شنیعه مشغول می بودند.

منتقم حقیقی سبب ساخت که در ^{۱۱۴۱} جنگ فرانس و پرده ^{۱۱۴۲} واقع شده. اهل فرانس را دو صد کروڑ روپیۀ جرمانه و هر جانۀ گرفتند. و همه امانت داری نوا گشته از هوس پشیمینه در گذشتند. سوای آن مردمان یوپیین را خواهش آن به خاطر نمانده. فی الحال کساد بازار می پشیمینه به حدی رسید که جورۀ و قصایه بافتن موقوف کردند. تا بجزان پشیمینه یکسر دیوانگی شدند.

کیفیت داغ شال ^{۱۱۴۳}

در عهد شاهان افغانه زعفران و غلات که از مال سرکار می بود. حکام از کرده

^{۱۱۴۱} مطابق ۱۸۴۹- آمارانس سال نامبرده ۶۱۸۰ نوشته است و نیز بقولش صنعت شالهایی را صدۀ دیگر در ^{۱۱۴۴} و قتی که قحط سالی مردمان کشمیر را بے حال نمود (پیش آمد) و بی آن کشمیر ص ۳۵) : ^{۱۱۴۲} جرمنی : ^{۱۱۴۳} مفسس و تلاش : ^{۱۱۴۴} صنعت شالهایی چنانکه سابقاً در حاشیۀ گذشت بذریعۀ محکمۀ منضبط بود (حالاً) که ادا داغ شال می گفتند. بهر شال که در کشمیر تیار می شد هراکس محکمۀ داشت. بقول پندت آمنت کول یا منری (همون ایند کشمیر سیٹ ص ۳۸) دفتر داغ شال در جوبلی مجلس رئی (که در ^{۱۱۴۵} از پنجاب آمده به کشمیر آباد شده بود (بقیۀ صفحہ آیندہ)

نرخ بازار قیمت آن افزوده ساکنان شهر را طرح می دادند چنانچه باشندگان
شهر را تا دین و نقصان آن باعث خواری و سبب ویرانی می شد. مخصوصاً
طایفه شال یا فان که در آن زمان چهارصد دوکان سه نفری بودند. به سبب طرح
علاّت تیراده تمهید پریشان می گشتند.

و در عهد حاجی کریم داد طرح زعفران و علاّت موقوف شده بدل آن
طایفه شال یا فان را سر هر دوکان قلیه نقدی گرفتند بطوریکس^{۱۱۲۶} تجویز یافت و
آن را قصور شالی نام نهادند. بعد آن بصلاح پندت^{۱۱۲۷} دلا رام قلی که پیش کاره او
بود بر تھان پشیمنه باج مقرر کردند چنانکه تھان پشیمنه^{۱۱۲۸} بر کچهری داغ شال
آورده آن را قیمت کرده فی روپیه نیم پائی باج مقرر نمودند.

گویند روز اول بازده فلوس آمدنی داغ شال بود. انگاه بابت دزدی
و کارسازی تھانها شقذاران یعنی محافظان به هر طرف مقرر شدند بهمین که یک دو
گره^{۱۱۲۹} مکره بافت می شد بریده در کچهری داغ شال می بردند و هنگام درستی تھان

(مسل) و جائداد قیمتی ده بیون روپیه می داشت. لیکن در عهد ابراهیم خان ناظم کشمیر از طرف
عالم گیر در غارت گری و فساد از دست داد) واقع بود. در عهد پچا که معلوم خواهد شد
بعهد مهارا بر پرتاب سنگه این در تحقیق آمد.

^{۱۱۳۰} ناظم کشمیر در عهد افغانان از ۱۷۶۹ تا ۱۷۷۳ م.

^{۱۱۳۱} یکس لفظ انگلیسی به معنی محصول سرکاری.

^{۱۱۳۲} آنند کول این نام دیارام داده است. (مجموع (بیگ کشمیر سید ص ۲۹)

^{۱۱۳۳} کچهری داغ شال بمعنی عدالت داغ شال. لیکن مراد مصدق این جا تھانه
داغ شال است.

^{۱۱۳۴} مکره بضم تاء هندی. فتح راء هندی بمعنی پاره باشد.

دارغ کرده و الیه خوردی که ضامن شالباغ می بود میکردند و محصول تھان گرفت
برای فروختن آن داکدار نوشته می دادند و ضبطی پشیمنه به نوسه کرده بودند که اگر
کسی را بغیر دارغ پشیمنه ظاهری میشد به حبس دوام و تاج نام او را سزا می دادند
مصرعه - هر که آمد برای مزید نمود -

در عهد مختار الدوله فی ^{۱۱۵۰}روپیہ یک پائی محصول دارغ مقرر گشت - و در عهد
عطا محمد خان ^{۱۱۵۱}هجده هزار دوکان بود - در عهد ^{۱۱۵۲}عظیم خان بیست و چهار هزار دوکان
شمار کرده سر هر دوکان ده ده خردار شالی برای سال یک بار طرح داده قیمت
آن بعدتباری تھان شامل باج وصول می کردند -

و در عهد بنجیت نگاهمگی شش هزار دوکان بود - فی روپیہ سه آنه
باج مقرر شده سوای آن بدعات بسیار رواج یافت و سر هر دوکان دوازده
خردار شالی به قیمت سه روپیہ طرح شالی مقرر کردند که در قیمت آن دو روپیہ از
کرده نرخ بازار علاوه بود - این قدر است که در آن وقت بواہر مل مرد فہیم و رسا
داروغہ دارغ شال شده بود - فی برای پرورش رعایا و ترقی قیمت پشیمنه تھان
پشیمنه را از کرده رائج بازار چهارم در قیمت افزوده محصول و قیمت شالی وضع
کرده مابقی قیمتش برات بنام دیگر شالباغ که باقی دارمی بود می دادند چهار
آنه سر روپیہ کم کرده روپیہ نقدی وصول می یافت - درین صورت شالباغان
تھان های خود عمداً بدست داروغہ می فروختند و تا بحران بلا غلبه از داروغہ
تھان های خرید می کردند - درین صورت با وجود ترقی باج و بدعت های شالباغان

۱۱۵۰ شیر محمد خان مختار الدوله یکی از ناظران کشمیر در عهد افغانان در نشانی ۶

۱۱۵۱ ناظم کشمیر (۱۳ - ۱۸۰۶)

۱۱۵۲ ایضاً (۱۳ - ۱۸۱۳)

آسودگی یافتند و در اندک زمان شانزده هزار دوکان آباد شدند.

و در عهد کربار^{۱۱۵۳} ام مصر بولانا^{۱۱۵۳} تهم که برپهن او بود داروغه دارغ شال شده سر دوکان سه نفری^{۱۱۵۳} و پیمه باج مقرر کرده طرح شالی بدستور جواهر مل مصمم داشت. و باج دارغ شال مع محصول گذر آس داداده یک روپیه داخل خزینه می ساخت.

و در عهد میان سنگه^{۱۱۵۴} به سبب ظلم بولانا تهم و لطیفان قحط همگی یک هزار و دوصد دوکان باقیمانده نرخ شالی فی خردار یک روپیه بود. و میان سنگه سال اول سر دوکان بیست خردار شالی به حساب دو روپیه طرح داده در سال دوم آئین جواهر مل مرقع ساخت و در عرصه چهار سال شش هزار دوکان سه نفری آباد شدند. بعد آس رام دیال داروغگی یافته شالباخان سپرد کارخانه داران نموده سال اول سر دوکان معصه و طرح شالی بیست خردار به حساب دو روپیه و مبیعه خوش رضا پنج خردار به قیمت^{۱۱۵۴} عیما مقرر نمود. و تظلی حکم داد که شاگرد کالاهاندار بر دوکان دیگر کارخانه دار نه رود. یعنی بروز تقسیم اول بر دوکان هر کس که بنشست تا ابد غلام اوست. شال باخان به سبب انتظام بندش نهایت مظلوم شده مفلوک گشتند. کارخانه داران به نسبت آس تا تقدی بسیار جایز داشته خود دولت مند و مال دار شدند. سال دوم سر دوکان دو نیم خردار طرح افزوده یعنی بیست و هفت خردار و هشت ترک که قیمت آس عرصه مقرر نمودند سر هر دوکان مع باج دارغ شال و طرح شالی یک صد و پنجاه روپیه مشخص کرده که آس را آئین نام نهادند. مدعا که شاگرد کار کند یا نه کند

۱۱۵۳ تاظم کشمیر در عهد سکاهان از ۱۸۲۷ لغایت ۱۸۳۱

۱۱۵۴ میان سنگه ۱۸۳۱ — ۱۸۳۲

آمین معمولی بدید-

و در حکومت شیخ غلام محی الدین ^{۱۱۵۴} دلیت دارد و غلی یافت و بر این مقرر
میان سنگه نوزده روپیه در باج افزوده طرح شالی بدستور میان سنگه مقرر
داشته دوکان دو نیم نفری مشخص کرده یکصد و هفتاد و روپیه سر دوکان باج
مقرر نهاد. در آن زمان همگی پنج هزار دوکان بود و بیست و دو نفر شالی بافان
به خوف ظلم نه انگشتان خود قطع کرده از شالی بافی خلاص شدند. از کرده ظلم
حاکمان آسیب کارخانه داران به نسبت آن بیانگاه بود و شیخ امام الدین در
حکومت مستعاره خود بند خلاص کرده شالی بافان را آزادی بخشید و از طرح
شالی فی خردار دو آنه تخفیف نمود. و از کارخانه داران سه نفر سه روپیه انعام داییده
و بر مزدوری چهارم افزون کرده از طرح شالی حصه سوم به ذمه کارخانه داران گذاشته
کارخانه داران را فصل در آتش افکنده شاگردان دل خوش گردانید.

و در عهد چهارم کلاب سنگه بیست و هفت هزار نفر و یازده هزار
دوکان بود پندت را به کاک در به مساوی دوازده لک روپیه بمعط طرح شالی
مجبور در محال دارغ شالی شده شالی بافان را سه نفر چهل و هشت روپیه چلکی
باج مقرر نمود و بدستور سابقه باز بندت شاگردان کارخانه داران کرده
یکه را بر دوکان دیگر رفتن منع کلی نمود. موجب آن شالی بافان قنور و مجبور
مانده و از صبح تا شام کار کرده فی هزار سیخ را چهار و نیم دهمتری مزدوری می
یافتند. از آن جمله بعضی شاگردان در ماه هفت و هشت روپیه کار کرده منجمه
آن پنج روپیه تراج شاهی وضع نمودند بر دوسه روپیه قناعت می کردند و

۱۱۵۵ از ۶۱۸۴ تا ۶۱۸۶

۱۱۵۶ صحیح دلیت است و آن چه در کتاب است غالباً از سهو کاتب است

بعضی شاکردان سست کار در ماه دوسه روپیه کار کرده باقی دار سرکار مانده از کاسه
گدائی نان می خوردند.

و در ^{۱۹۲۳} مطابق ^{۱۲۸۳} هجری چهارم از بانج ^{۱۱۵۸} چکنی
یازده روپیه تخفیف نمود و در سال ^{۱۲۸۴} از طرح شالی که فی نظر پانزده خردار بحساب
دو روپیه چهار آن چکنی معمول بود چهار آنه معاف فرمود و در بدل با مواره نقدی
جنس پشمینه دادن تجویز داده که تا عرصه ده سال عوض بانج شاهی و طرح شالی
جنس پشمینه از کارخانه داران می گرفتند و به سبب کساد بازار چهار آنه مذکور را در تهمان
نای پشمینه نقصان کئی عاید گشت و اهل کاران هم بسیار خورد برد نمودند. چونکه
کارخانه داران به سبب کساد بازار روز بروز تزیاب شدند بدین وجه در ^{۱۹۲۳} بکر می
^{۱۲۹۳} هجری چهار آنه نامدار از بانج ^{۱۱۵۹} روپیه معاف نمود و در ^{۱۲۹۴}
همگی یازده روپیه فی نظر بانج مقرر شده طرح شالی سرسبب تخفیف یافت.

و در ^{۱۲۹۵} مطابق ^{۱۱۵۹} هجری به سبب قحط و کساد بازار شالیان خان
تباه شده بانج داغ شالی سرسبب معطل گشت و به جای آن روانگی پشمینه سرصد
بهشت روپیه و شالی فروشی و پرمٹ سرصد یازده روپیه مجمله سرصد سی و یک
روپیه مقرر گشت و در ^{۱۱۵۹} هجری آن هم حسب منشی گورنمنت تخفیف یافت.

زبان کشمیر ^{۱۱۵۹}

در عهد اول زبان مردان کشمیر خاص تلفظ سنسکرت بوده است و به مرور

۱۱۵۸ ۶۱۸۸۵

۱۱۵۸ ۶۱۸۸۵

^{۱۱۵۹} هجری نزد االیان کشمیر این زبان بنام "کوشتر" شهرت دارد. لاریس در ویلی آف کشمیر ص ۴۵۴
ازین بابت اتفاق کرده است که اصل کشمیری از سنسکرت است. لیکن این امر محل (بقیه بر صفحه آینده)

دبیر در الفاظ آن فتور آده کیفیت دیگر پیدا نمود. چنانچه اکنون ساگ را "باک" و منش را
 "مهنیو" می گویند. سوای آن به سبب تقرب بلاد دیگر آمد و رفت مردم اطراف و
 امصار و تسلط فرمان روه ایان ممالک غیر مردمان این جا. الفاظ زبان آن ها آموخته بر
 سبیل تکلم استعمال نمودند. چنانچه در عهد حکومت ترکان الفاظ ترکی و در زمان
 شاهان هند الفاظ هندی و در وقت شاهان دُرّان الفاظ فارسی و پشتو و
 بموجب مهارت علمی الفاظ عربی شامل آن کرده زبان را ریخته اختراع نمودند.
 و بموجب تحقیقات این صاحب معلوم می شود که از یک صد لفظ زبان
 کشمیری پنجاه حرف از سنسکرت و ده لفظ از فارسی و پنج لفظ از هندی و
 دو لفظ از عربی می باشند و از الفاظ مختصره کشمیری و تبتی و داری و دگر
 سی و سه لفظ مخلوط خواهند بود. ^{۱۱۶۰}

مسئله پنجمت است که زبان کشمیری در نوشتن و خواندن کلمه معمول این دیار بود یا نه ؟ و
 اگر بود رسم الخطش چه نام داشت. جواب این هر دو سوال ابو الفضل داده است چنانچه می گوید:-
 "اگر چه اهل کشمیر زبان خود می دارند. لیکن اہم کتب شان بزبان
 سنسکرت باشد. علاوه ازیں این قوم رسم الخط دیگر دارد که در نسخ
 قلمی استعمال کنند." (آئین اکبری جلد دوم مترجمه جبرٹ ص ۳۵۱)
 از قول ابو الفضل این قوم رسم الخط دیگر دارد "قیاس می رود که مراد ازیں خط "شارده" است
 که بقول لارنس منسوب از قسم دیوناگری (هندی) است و قتی در کشمیر متعل بود.
 فی الحال خط نسخ به اختراع نشان ما که مناسب حال نظم صوتی زبان کشمیری است
 مروج است. ^{۱۱۶۰} دبیر ضمن قول صحیح ادائن این است:-

من از شخصی باسند صحیح خبر داده ام که زبان کشمیری در هر یک
 صد بیت و پنج الفاظ سنسکرتی چهل فارسی [و بقیه برصغیر دیگر باید دید]

و در زبان کشمیری مثل عربی و انگریزی وسعت الفاظ بسیار دارد. و نیز در تلفظ آن آوازهای عجیب محمول است که در هیچ زبان همچنان یافته نمی شود. چنانچه یک حرف چند آواز ادا می کنند و یک لفظ بی چند معنی استعمال می نمایند. حروف تهجی کشمیرناشت و پنج حرف یافته اند. و قاعده صرف و نحو آن بعض دانشمندان خیال می داشتند لیکن درست نمی شود.

تواریخ ملک کشمیر

تاریخ حالات ملک کشمیر بسیار یادگار است. اما به وقوع حوادث و طواریق زمانه نام بعضی تواریخ پیشین از لوح زمانه محو شده است. اکنون نام بعضی تواریخ مشهوره یاد کرده شود.

تاریخ شاستری. تاریخ زنتا کر. پنڈت زنتا کر در زمانه راجه اوتتی دریا از ابتدای دور کلچوگ تا عهد خود احوال راجه را مشروحاً درج کرده است. درین زمان نقل آن عنفا. لیکن بعضی قصص آن را ملّا احمد در زمان سلطان زین العابدین ترجمه کرده است اثر آن در ملک موجود خواهد بود.

رازه ترنگنی. پنڈت کلہن در عهد راجه جے سنگھ به وقت الفاظ منظوم

(مسل) پانزده ہندوستانی ده عربی دلقیہ آن الفاظ تبتی دارد.

(سفرنامہ داتن جلد اول ص ۳۶۸)

۱۱۷۱ پنڈت کلہن پسر چپاک وزیر ہرش (۱۱۰۱ - ۱۱۰۹) است. بقول ڈاکٹر صوفی کلہن از قبیلہ برہمن است. نامش کلہن در پراکرت (زبان مرّومہ) ماخوذ از کلہیان است کہ در سکرمت خوشی و مسرت را گویند. کلہن بلحاظ مذہب متبع "شیو" بود. لیکن مع این ہمہ مداح "بدھ" نیز بشمار می رود و چیزے کہ او را مشہور آفاق گردانید کتابش رازہ ترنگنی است (بقیہ بر صفحہ آئندہ)

کرده است مضامین آن کم تر بفکر می آید۔ در دیباچہ کتاب می نگارد کہ من
دوازده جلد پوران را جمع کرده این نسخه تصنیف کرده ام و از پوران های مذکورہ دیں
ملک نام و نشان پیدا نیست۔ دیں وقت ہمیں نسخہ رازہ ترنگی در ملک مشہور است

در مسلسل آن کہ بہ حوالی سنہ ۴۹ — ۶۱۱۴۸ در عہد راجہ جے سنگھ باختتام رسید۔ سیرا دل
سٹائن مترجم رازہ ترنگی متعلق ہے جنہیں رائے داور دے۔

”کلمن را با تنقید نگاه باید کرد زیرا کہ سلسلہ تاریخش غیر معتبر و ماخذ ہاش
غیر صحیح و دلش نذر و تہدیہ گرایندہ است۔“

رازہ ترنگی مزبور بہشت ابواب منقسم است کہ ہر یکے از اں بہ ترنگ (موج) موسوم است
تفصیل مصرعہ ہر ہر یک ترنگ درج ذیل است :-

۱- ۳۷۳ مصرعہ ۴-

۲- ۱۷۱ ایضاً

۳- ۵۳۰ ایضاً

۴- ۷۲۰ ایضاً

۵- ۴۸۳ ایضاً

۶- ۳۶۸ ایضاً

۷- ۱۷۳۲ ایضاً

۸- ۳۴۴۹ ایضاً

بقول آر۔ ایس پنڈت رازہ ترنگی قریباً پتجاہ سال قبل از شکست پرتھوی راج

پوران و دوصدی قبل از وفات خان شاہ میری در کشمیر نوشتہ شد۔

اولین ترجمہ رازہ ترنگی بہ فارسی بحکم سلطان زبین العابدین کردہ شد۔ دیں وقت

نامش ”سحر الاسما“ بود۔ بعد از اں در عہد جلال الدین اکبر ملا عبد القادر بدایونی تکمیل (بقیہ بر صفحہ آیندہ)

مُصَنَّف آن بعد از دو توق خبر راجهای اوایل کل جوگ ترک نموده است و همگی احوال دو
هزار و پانصد سال تا عهد جی سنگه چی نگارده. البته غنیمت است. غیر ازین
نام تاریخ چھو لاکر و بھو لاراج و پدمه مهر و کھیم اندر و سورت و شر پور و پراجھ پٹ
۱۱۶۳ھ

مُسَل) نظر ثانی و متعین گردید. در عهد جهانگیر ملک جیدر چاڈورہ رازہ ترنگنی را به غایت
مختصر نموده بتاریخ کشمیر موسوم کرد. در ۱۱۳۵ھ اداره "رایل ایشیاٹک سوسائٹی آف بنگال کلکتہ"
نسخہ رازہ ترنگنی که برخطوطہ ولیم مورکر افٹ مبنی بود بار اول اشاعت کرد. در ۱۱۵۲ھ رازہ ترنگنی
مع ترجمہ و فریچ زیر اہتمام اداره ایشیاٹک سوسائٹی پیرس شائع گردید. در ۱۱۹۲ھ سیرادرل سٹائن
نسخہ راج ترنگنی با تنقید از چاپ خانہ بمبئی شائع کرد. ہشت سال بعد ہمیں کس رازہ ترنگنی
را بزبان انگلیسی ترجمہ کرده در ۱۱۹۴ھ حلیہ انطباع پوشانید. بقول رنجیت پنڈت این ترجمہ نیز
ناکمل بود. چنانچہ در ۱۱۹۳ھ رنجیت پنڈت داماد موتی لال نہر د و قنیکہ در قید بود راج ترنگنی را
کامل ترجمہ نمود. ڈاکٹر موتی این ترجمہ را بسیار ستوده است. یک ترجمہ رازہ ترنگنی در "اردو" از
پنڈت ایچر چند شاہ پوری نیز یادگار است. این ترجمہ ۱۱۹۲ھ کرده شدہ است و مطبوع است.
۱۱۶۲ھ کھیم اندر پسر پراکش اندر برہمن است. در عهد راجہ انتہت جاییکہ اکنون نشاط بارغ
واقع است پیدا شد. مورخاں اگرچہ از صحیح تاریخ ولادتش خاموش اند. لیکن از کارنامہ ہائے
ادبی اش قیاس نموده اند کہ در مابین ۱۱۳۵ھ لغایت ۱۱۶۲ھ پیدا شد. کھیم اندر یکے از
سپہ سالار پدرش بود. کھیم اندر مع دانستن صرف دھوک و موسیقی و مصوری از صنعت و سنگداری
مثل نجاری و آہنگری نیز حظ وافر داشت. بعمر ۲۵ سال و ہلقہ از دوارج داخل شد و یک
پسر سوم اندر کہ اتالیق پسر راجہ انتہت بود از وی یادگار ماند.

کھیم اندر صاحب تصانیف کثیرہ است کہ مشہور ترین از اں در پلن نیر برمی و نشانیان
غور و ویش اپدیش (نصائح متعلق حکومت) و برہمت کتھا در قصص و روایات است. بکتھا
از مہنغا تش بہ تفصیل بحث نموده است. (کشمیر جلد اول ص ۶۰) ۱۱۶۳ھ (برصغیر آئینہ)

در ملک مشہور است شاید کہ اثر آن با در ملک موجود خواهد بود۔ جو کہ صاحب جستجو
 کردہ نسخہ کبیم اندر بہم نمود۔ اما بہ علت اغراق پسند نہ فرمود۔
 زمینہ ترنگنی۔ ضمیمہ رازہ ترنگنی است کہ پندت زونہ راج بہ فرمان
 سلطان زین العابدین از عہد بے سنگھ تا زمان بدھ شاہ حالات را بہ ما
 سلاطین مفصل ضبط کردہ است و پندت شریو ترنگلہ آن نمودہ است۔
 تاریخ اودھ ^{۱۱۶۵} بے ضمیمہ زمینہ ترنگنی است کہ از عہد بدھ شاہ تا زمان
 اکبر شاہ حالات درج نمودہ است۔

^{۱۱۶۳} شریو ریگے از مورخان عہد بدھ شاہی است۔ بوجہ تکمیل تاریخ جو نراج کہ بغوش
 نامکمل ماندہ بود شہرت تابینچی حاصل کردہ است۔ ڈاکٹر صوفی اورا نقال پندت کلہن نوشتہ
 است۔ از کارنامہ شریو در این است کہ بعد وفات بدھ شاہ این مرد یوسف زینجائے
 جامی را در شہ ^{۱۱۵۶} سنکرت آورد و بنام "کھاکوٹکا" موسوم کرد۔ کتاب مزبور در
 چاپ خانہ نرنے ساگر بمبئی در ^{۱۹۰۱} شہ مطبوع گردیدہ است۔

(کشیر جلد اول ص ۱۶۷)

^{۱۱۶۴} جو نراج یکے از عالمان بزرگ و محقق زبان سنکرت است۔ در تاریخ دانی
 ثانی کلہن بود و تمام کتاب رازہ ترنگنی را در الفاظ خود خلاصہ نمودہ بہ ترتیب موجود
 آورد۔ بادشاہ اورا انعام کثیر داد۔ جو نراج در ^{۱۷۵۹} شہ وفات یافت۔
 (کشیر جلد اول ص ۱۶۷)

^{۱۱۶۵} یکے از محققان زبان سنکرت است کہ بہ دربار سلطان زین العابدین جمع آمدہ
 بودند۔ محبت علم بحدے داشت کہ برائے تعلیم ائمہ دید بہ ہاشم شرافت و از انجا واپس آمدہ
 بحکم شریو بے ہتم دارا لمہنفین بدھ شاہی در اشاعت تعلیم دید و کشیر مصروف شد۔

تواریخ فارسی

وقایع ملک کشمیر که در زمان سلطان زین العابدین ملّا احمد ترجمه رازه ترنگنی و رتنا کر مع احوال سی و پنج راجه گم شده کلین پندت مطابق رتنا کر برابر ضبط کرده است و از تعصب و جانب داری مبرا و عبارتش مصفاً -

تاریخ ملّا نادری - در زمان زین العابدین تصنیف کرده است سمش معلوم و سمش معدوم -

تاریخ قاضی حمید - در زمان بده شاه تصنیف کرده است نقل آں نایاب -

تاریخ ملّا حسین قاری - در افواه مشهور است و کیفیت آں غیر معلوم -

منتخب التواریخ حسن بیگ در عهد ۱۱۶۷ تصنیف کرده است به نظر نامه نگار نرسید -

تاریخ سید علی - خواجه اعظم نقل کرده است شاید در ملک موجود باشد ۱۱۶۹

۱۱۶۷ خواجه محمد اعظم دیده مری در تهمید واقعات کشمیر ص ۳ نام این تاریخ ذکر نموده است بقولش معلوم می شود که تاریخ ملّا حسین قاری قبل از تاریخ ملک جید رچا دوره تصنیف شده بود ۱۱۶۷ حسن ابن محمد النخاکی شیرازی :

۱۱۶۷ البیاض فی الاصل لیکن از بیان ڈاکٹر صوفی در کشمیر جلد اول در بیان خطوط فارسی معلوم می شود که منتخب التواریخ مصنفه حسن بیگ در عهد جهانگیر ۱۵۹۰ مطابق ۱۱۶۱ نوشته شد یک نسخه این کتاب در کابل نزد ایم غبار معرفت آریانه جاده ابن سینا زیر نمبر ۲۳ یافت می شود ۱۱۶۹ یک نسخه از این کتاب نزد مولوی محمد شاه سعادت ساکن محله نوهمه سری نگر موجود است - (کشمیر جلد اول)

تاریخ حیدر ملک^{۱۱۶۰} در عهد جهانگیر شاه مطابق رازہ نزنگنی ترجمہ کرده است لیکن از خود ستانی و تعصب مذہبی سرسبز مملو است۔
 بہارستان شاهی^{۱۱۶۱} معروف بہ رازہ نزنگ مصنف آن از روی شیعہ کی نام خود پوشیدہ داشتہ است۔ احوال آن نیز مطابق ترجمہ رازہ نزنگنی تا عهد جهانگیر شاه مشروح است لیکن از تعصب و خود ستانی خالی نیست۔
 میر شمس عراقی راستنایش از حد متجاوز می سازد۔

واقعات کشمیر^{۱۱۶۲} از تصنیفات خواجہ اعظم دیدہ مری است۔

۱۱۶۰ خواجہ محمد اعظم نیز ہمیں رائے متعلق ملک حیدر چاڈورہ و تصنیف ظاہر کردہ است
 ۱۱۶۱ تاریخ کشمیر است از آغاز تا ۱۰۲۳ھ مطابق ۶۱۹۱۴۔ بقول اے سی۔ سٹوری از عہد مسلمانان در کشمیر مکمل بحث نمودہ است نسخہ نمائے ۳ در کتاب خانہ نمائے یونمبر ۲۹۷
 (۵) ۲۹۷ (۶) ایسے نمبر ۵۰۹ :

۱۱۶۲ خواجہ محمد اعظم دیدہ مری پسر خیر الزمان خاں کشمیری مجددی است۔ در سنہ ۱۱۶۲ھ مطابق ۱۶۸۵ یا ۱۱۰۲ھ مطابق ۱۔ ۱۶۹۰ پیدا شد۔ خواجہ اعظم شاگرد ملا عبداللہ دمراد بیگ و کامل بیگ و میر غلام و غیرہ است۔ در طریقت مرید با اخلاص ملامراد نقشبندی متوفی ۱۱۳۴ھ مطابق ۲۔ ۱۷۲۱ است۔ در سنہ ۱۷۷۱ھ مطابق ۲۔ ۱۷۷۱ از درد گردہ فوت شد۔ خواجہ اعظم مزبور صاحب تصانیف کثیرہ بود۔ موسیوسے۔ اے۔ سٹوری (پیشینہ) بطریق حصہ دوم ص ۹۸۳ کتب نمائے ذیل یاد منسوب کردہ است :-
 ۱۔ فیض مراد در سوانح حیات و اقوال پیر خود۔

۲۔ فوائد المشائخ در فقر۔

۳۔ رسالہ اصابتہ الجبر۔

۴۔ تجربات الطالبین

(بقیہ بر صفحہ آئندہ)

احوال راجہا و سلاطین و تذکرہ حضرت اولیا و علماء و فضلاء کشمیر مخطوط و مربوط بطور
اختصار و ایجاز تا عہد افتراسیاب بیگ خان بہ عبارت سادہ ضبط کردہ است اہل
مل آن را پسند نمی دارند لیکن مفید اہل اسلام است۔

تاریخ نافعہ ^{۱۱۷۳ھ} محمد زمان نافع تا عہد محمد شاہ غازی احوال سلاطین
اسلامیہ درج کردہ است و ذکر حضرت شیخ حمزہ قدس سرہ حالات میر حمزہ کبری
بہ کمال توضیح و تشریح نوشتہ است۔

تاریخ مولوی ہدایت اللہ ^{۱۱۷۴ھ} متو۔ تا عہد میرداد خان ضمیمہ واقعات کشمیر
است ذکر سلاطین و حضرات مخطوط درج کردہ است۔

واقعات نظامیہ۔ ^{۱۱۷۴ھ} مصنفہ مولوی نظام الدین محمد تا عہد دیوان
کرپا رام ضمیمہ واقعات کشمیر است احوال سلاطین و تذکرہ حضرات دین بہ تنقیح
خواجہ اعظم درج کردہ است۔

شاہنامہ کشمیر۔ راجہ سوکھ جیون در عہد خود از شعرائی وقت متین
نوید۔ و ساجی و توفیق و راجح و حسن و شایق ہفت کس انتخاب کردہ بر

{مسل} ۵۔ اشجار الخلد

۶۔ ثمرات الاشجار

۷۔ شرح کبریٰ احمد

مخطوطات کشمیر در اکثر کتب خانہ ہائے اور دیا ایشیا یافت می شوند۔

^{۱۱۷۳ھ} بقول ڈاکٹر صوفی (کشمیر جلد اول ص ۷۷ نمید) یک نسخہ این کتاب نزد مولوی محمد شاہ
سعادت ساکن نومہ سرنی گجر کشمیر موجود است ۛ

^{۱۱۷۴ھ} بقول ڈاکٹر صوفی منرہ یک نسخہ این کتاب نزد خواجہ غلام محمد نقشبندی احراری۔ مجددی
خانہ زاد سیدداری سرینگر موجود است ۛ

نظم کردن تاریخ کشمیر را مورد ساخت و هر یک شاعر را یک یک حصّه تفویض نمود. همین که در تصنیف آن شروع کرده بودند سکه بهیون را چشمان از حدقه بیرون کشیدند اکنون از تصنیف ملا توفیق قریب دو هزار بیت و از طبع زاد سامی تحسینا یک نیم هزار بیت نظر می آید و از تصنیف عبدالولاب شایق که تذکره اولیا ذمه او بود - قریب شصت هزار بیت غیر منتظم موجود است باقی مفقود -

بارغ سلیمان^{۱۱۷۶} - میر سعد الله شاه آبادی منظوم کرده است به متابعت خواجّه اعظم حالات سلاطین و حضرات دین بطور اختصار و ایجاز تا عهد جمعه خان ضبط

^{۱۱۷۵} این جزو از شاه نامه در خاندان میرزا غلام مصطفی مرحوم وزیر وزارت سری نگر موجود است (ملاحظه کنید تذکره خطوط فارسی کشمیر جلد اول) و

^{۱۱۷۶} "بارغ سلیمان" به حساب ۱۱۹۴ اعداد می دهد و غالباً همین سال آغاز این کتاب است زیرا که در رد جمعه خان در کشمیر تحفیت ناظم در سنه ۱۲۰۲ مطابق ۱۷۸۷ شده است - یک خصوصیت قابل ذکر در وجه تسمیه این کتاب "سلیمان بارغ" این است که مورخین فارسی کشمیر را "بارغ سلیمان" می نامند زیرا که این سرزمین نزد ایشان محل ورود سلیمان علیه السلام است - نقول "بارغ سلیمان" در کتاب خانه محکمه ریسرچ ایندیپنڈی کیشن حکومت جموں و کشمیر و کتاب خانه آصفیه حیدرآباد دکن یافت می شود - اوراق نسخه ریسرچ لائبریری ۲۵۲ عدد است و

^{۱۱۷۷} جمعه خان هوک زئی یکی از ناظران کشمیر در عهد افغانان در آن (۱۸۱۹-۱۸۵۲) بود - بقول مفتی عزیز الدین مصطفی "حسن التواریخ" جمعه خان تاریخ ۲۷ ماه شعبان المعظم ۱۲۰۲ هجری قمری (۱۸۸۷) کابل را به عزم کپهلی الوداع نموده در ماه رمضان ذی الحجه گشت جمعه خان سلسله چهار سال بر صوبه دارگی کشمیر فائز بود - بالاخر در سنه ۱۲۹۳ هجری قمری بعارضه اسهال درگذشت - اولاً در احاطه سید قمر الدین خوارزمی (متوفی ۱۲۹۰ هجری = ۱۸۷۱) مدفون شد بعد از نعشش را به قندهار بردند و

کرده است. اهل مل را مرغوب نیست -

لُبُّ التَّوَارِیْخِ - ملا بهاؤ الدین تا عهد شیخ غلام محی الدین احوال راجهها
و سلاطین بطور اختصار ضبط کرده است -

تحقیقات امیری - خواجه امیر الدین کچلیوال حالات حکام و سلاطین
و حضرات دین به عبارت خواجه اعظم و مولوی هدایت اللہ و مولوی نظام الدین محمد
تا عهد شیخ محی الدین تالیف کرده است و غیر منتظم مانده است -

مَنْتَخِبُ التَّوَارِیْخِ - منشی نراین کول تا عهد عالم گیر حالات راجهها و
سلاطین بطور اختصار ضبط کرده منصفانه گفته است -

مجموعه توارخ - مصنف آن بیر بل پندت کاپی حرو - احوال راجهها و

۱۱۷۸ هـ یک نسخه از آن در برش میوزیم و دیگر در فهرست ریو جلد سوم ص ۹۵۷ (۵) موجود است

۱۱۷۹ هـ یعنی ۶۱۸۳۵ (۱۲۶۱ هـ) :

۱۱۸۰ هـ در سبب تالیف کتاب خود نارائن کول عاجز چنین می گوید ما حاصلش این است :-

"در سنه چهارم جلوس اعلی حضرت شاه عالم بادشاه غازی مطابق

سه هزار و یک صد و بیست و دو هجری عارف خان نائب دیوان صوبه

کتب توارخ کشمیر مؤلف بزبان سسکرت که رازه ترینگ می گویند باین پیچیدان را

گفت که ترجمه ملک حیدر که بنا بر مبالغه و طول کلام پسند طبايع خاص و عام

نداشاده باین تاریخ کلین پندت و مؤرخان دیگر که اعتماد راست باید مقابله کنند -

و ترجمه مزبور را به فارسی خالی از تکلفات مترسلانه بقلم آورد تا طبع مطالعه

کنندگان ملال نیارد" (در ق ۳ و ۴)

۱۱۸۱ هـ یک نسخه از آن در کتاب خانه محکمہ ریسرچ اینڈ سکی کمیشن حکومت جوں و کشمیر دیگر

در کتاب خانه سری ریسرچ سنگه جوں موجود است :

سلاطین تا زمان شیخ غلام محی الدین مطابق تاریخ خواجہ اعظم و غیره ضبط کرده است.
و در بسط عبارت و رنگینی الفاظ و طوالت کلام او افضل را مات نموده است
لیکن محققانه و منصفانه نیست قصص و حکایات سر راہی درج کرده است - همگی اہل
ہنود را مفید و مرغوب -

گلزار کشمیر تصنیف دیوان کرپا رام کہ تا عہد مہاراجہ گلاب سنگھ
مختصر و موزون بہ عبارت رنگین و الفاظ سنگین مع حالات زاید مبسوط است
خلاصۃ التواریخ - میرزا سیف الدین بہ کمال عرق ریزی نسخہ رازہ رنگینی

۱۱۸۲ھ در ششم و ششم ۶ در لاہور مطبوع شدہ است - در ابتدا ششم ۶ و در اتمام ششم ۱۸
و ششم ۶ درج است (پرشین لٹریچر سیکشن ۲ مؤلفہ سی - ۱ سٹوری ص ۶۸۶)
۱۱۸۳ھ یک نسخہ این کتاب نزد میرزا کمال الدین شیدا بی - ۱۰ صدر بلدیہ سری نگر و دیگر اہل
در کتاب خانہ جامعہ ایڈن برگ در فہرست مخطوطات ۱۸۷۱ عربی و فارسی زیر نمبر ۲۳۴ موجود
است - مطابق روایت صاحب کشمیر جلد اول ص ۵۸ میرزا سیف الدین ذقین نویسن
ابتدا تا ششم ۱۲ مطابق ۱۱۹۱ھ تاریخ کشمیر درج نمودہ است - ادراک ۱ - حجم ۵۸
سطور ۱۳ - ہر سطر سہ پنج در طول - نوشتہ در تعلق عمدہ - در آخر نام مؤلف میرزا سیف
مع ششم ۱۲ درج است - میرزا محی الدین برادر میرزا سیف الدین کار برادر خود جاری داشتہ
بتاریخ ۲۲ اکتوبر ۱۱۹۱ھ ختم نمود -

۱۱۸۴ھ مطابق روایت ڈاکٹر صوفی در کشمیر جلد اول ص ۵۶ کتاب مزبور در سہ جزو است
و بحیثیت مجموعی باین تفصیل ۶۰۴ صفحات دارد - جزو اول ۵۰ صفحات - جزو ثانی ۴۴ صفحات
جزو ثالث ۱۰۰ صفحات و جزو التواریخ در ششم ۱۲ مطابق ۱۸۵۷ھ در عہد مہاراجہ رنیر سنگھ
باختتام رسید - یک نسخہ این کتاب در قبضہ مفتی محمد شاہ صاحب سعادت موجود است

را سر تو ترجمه گمانیده مختصری تا عهد مهاراج گلاب سنگھ مرتب کرده است لیکن ابنای
رونگار از مطالعہ آن محروم اند۔

دجیز التواریخ ^{۱۱۸۳}۔ ملا عبدالباقی خان یاری تا عهد مهاراجہ رنبیر سنگھ مع تذکرہ
حضرات مختصر مرتب کرده است۔

تاریخ کشمیر۔ پنڈت دیارام کاتب مختصر و منظوم تا عهد مهاراج ۹
مرتب کرده است۔

تواریخ کشمیر بزبان انگریزی

ناردرن یار یا مسٹر ^{۱۱۸۵}دو صاحب احوال تمامی فلک و مهاراج از جہوں و کشمیر و
لداخ و غیره مختصر و موزون ثبت کرده است۔

تاریخ انس صاحب ^{۱۱۸۶}مسٹر انس چہارده سال کیفیت کشمیر تحقیق
کرده احوال سلاطین و غیره مختصر و موزون ثبت کرده است۔

^{۱۱۸۵} مراد از ناردرن بیر بر آف انڈیا تصنیف فریڈرک ڈیو صاحب - FREDERIC

DREW است۔ کتاب مزبور در شش۶۰ باہتمام ادور و شین فورڈ - EDWARD

STANFORD در لندن مبلوغ گردیده است :

^{۱۱۸۶} مراد از ویلی آف کشمیر تصنیف اسیر و الز لانس صاحب معتمد خصوصی نائب

السلطان ہند است۔ در شش۶۰ کتاب مزبور باہتمام ہشری فورڈ در چاپ خانہ جامعہ
آکسفورڈ لندن مبلوغ گردیده است۔

حسن در ہر مقام لانس صاحب را انس صاحب نوشتہ است۔ شاید این امر
مبہنی بر عادت قوم است کہ مطابق تسہیل شان با الفاظ سلوک می کنند۔ چنان کہ در تلفظ مروجہ
کشمیر عیان است :

گلدسته کشمیر - پنڈت ہرگوپال بزبان اردو تصنیف کرده است و تا
عہد مہاراجہ رنبیر سنگھ حالات راجا و سلاطین بہ کمال تعصب و جانب داری مختصر
گفتہ است۔ اہل مل آل را پسند نمی کنند۔ غیر ازین حالات حکام و سلاطین کشمیر
در تواریخ امصار و بلاد دیگر مثل تاریخ رشیدی و تاریخ آئین اکبری و تاریخ التواریخ
و جام جہاں نما وغیرہ مشروح و مبسوط است۔

سنہ کشمیر

صاحب دتاریخ کشمیر رقمطراز است کہ در خطہ کشمیر تا عہد راجہ ہاشم
ہفت رکبیشتر ان مروج بود۔ وقتے کہ ریچن شاہ خلعت اسلام پوشید۔ سنہ
ہجری در تحریات و احکامات و معاملات معمول ساخت اما در سماء شہور در ملک

سنہ در مطبع فارسی آریہ۔ لاہور سنہ ۱۲۸۳ ع چاپ سنگی گردیدہ است :

سنہ یک نسخہ از ان در کتاب خانہ "سری رنبیر سنگھ" جموں موجود است :

سنہ "سبت رشی" یا لوکک تا حال نہ صرف مابین۔ برہنہ کشمیر منداول است
بلکہ در تمام علاقہ کوہستان جنوبی مثل چیمہ و کانگرہ و منڈی نیز باستعمال می رود (تمہید
راج ترنگنی جلد اول ص ۵۸ مترجمہ سٹاین)

پروفسور بولکر از حوالہ "الہند" ج۔ دوم ص ۸ تصنیف ابوریحان بیرونی
تذکرہ کردہ است کہ آغاز سنہ لوکک از یکم ماہ چیت شدی (نصف ماہ روشن)
از اختتام سنہ ۲۵ کالی یا بقول دیگر از سال ۷۴ - ۳۰۷۵ ق۔ م۔ شد۔

بقول سٹائن از آغاز دریافت سنہ لوکک و قلع نویسان ہند
بیانات خود را باین سنہ منضبط دارند۔ در کشمیر حساب سنہ لوکک از ابتدا نصف روشن
ماہ چیت کردہ می شود۔ (ازین سنہ تا حال ۶۱۹۵۲) ۵۰۲۶ سال گذشتہ اند و اکنون
سال ۵۰۲۷ لوکک جاری است (تمہید مترجمہ ص ۵۸) :

مشهور شد پس سلطان شمس الدین در عهد خود سنه کشمیری ایجاد نمود و
 مبدأ آن از جلوس پانچین شاه سنه ۵۵۰ ایداع فرمود و اسما و شهرور به زبان
 کشمیری موافق سنه ۵۵۰ نیز در جردی معمول داشت چنانچه ماه حمل - واک - ماه ثور،
 حیثه - ماه جوزا، مار - ماه سرطان، شرادن - ماه اسد، باد ریت - ماه سنبله
 آشت - ماه میزان، کاتک - ماه عقرب، موخجر - ماه قوس، پون - ماه جدی،
 ماگ - ماه دلو، پهاگن - ماه حوت، پهرتر -

و نوروز این سنه در ضمن ماه حمل بر ذرحیت سودی سوم مقرر ساخت
 و آن روز را سونت نام نهاد که مردمان کشمیر مراسم آن روز مثل عیدین بجا
 می آورند. ماه قمری کشمیریان را با ماه قمری هندوستان همگی پیسنده روز مابقت
 دارد و با ماه شمسی غالباً از بیست روز تا سی روز متفاوت یعنی ماه شمسی هندوستان
 هرگاه تاری می باشد این کشمیریان را شرادون می گویند.

باید دانست که ایام های سال شمسی سنه ۵۵۰ و شصت و پنج روز و سه روزه

سنه ۵۵۰ نیز در جردی تاریخ فارسی مطابق دارد مبدأ این تاریخ از اول پادشاهی یزدجرد است
 تعداد ایام سال یزدجردیان برابر سال رومیان است. لکن همراه با سی روز گیرند. پنج روز
 در آخر اسفند را زیاده کنند و آن روز را ختمه مستتره گویند (حاشیه اکبرنامه جلد دوم).

(ص ۵۵ و ۵۶)

سنه ۵۵۰ نوشت بضم سین و سکون بقیه حروف و نون غنه در کشمیری "بهادر" را گویند.

سنه ۵۵۰ یک گهری مساوی ۲۴ دقیقه انگلیسی (منف) یا ۲۴ گهری مساوی یک ساعت انگلیسی
 باشد ازین قرار یک سال شمسی بحسابیکه حسن نوشته است عبارت از سه صد و شصت و پنج
 روز و شش ساعت و سی و شش دقیقه باشد و این خلاف آنست که مودی در ساه فی علی در حاشیه اکبرنامه جلد
 دوم ص ۱۱ نوشته است. نزد و یک سال شمسی عبارت از سه صد و شصت و پنج روز و ربع روز باشد.

دویم گه‌ری محول است و ایام های سال قمری سه صد و پنجاه و چهار یوم و بیست و دو گه‌ری معروف و بر صورت سال قمری را از کرده سال شمسی یازده روز شش گه‌ری کم و زیاده می شود و پنجاه در ایام های سه سال غالباً یک ماه اضافه می گردد و آن ماه را ماه لود نام نهاده اند. سلطان شمس الدین برای حفظ موسم و اوقات تخم ریزی زراعت سال قمری را با سال شمسی تعدیل و مساوات نمود. بنابرین حکم داد که عرصه دو سال و نه ماه گذشته ماه لود با اسم همان ماه نهم از حساب ساقط سازند یعنی دو ماه به یک نام وضع نمایند مطابق فرمان او سنه کشمیری در حساب کتاب و نوشت و خواند و عرس و ولیا و غیره در ملک رواج کلی یافت لیکن مردمان کشمیر موجب سلیقه خود در سنه مذکور همگی اتحادی نوشتند و مات ساقط می کردند. چون پنجه تقییر آن بر بعضی دواج محتمل بود و تغییرات آن وقت موجود است. زیرا که بر ستون بت خانه کوه سیلمان سال پنجاه و چهار نوشته است بحال آنکه تا آن وقت یک صد و پنجاه و چهار سال از سنه کشمیری گذشته بود یک صد ساقط کرده همگی پنجاه و چهار نوشته اند و گفته که زمام اختیار حکومت این دیار در دست شاهان چغت افتاد آن با سنه کشمیری نسخ کرده سنه هجری و سنه جلوس خود مردج کردند. اما اسما و شهور عربی در این سنه عوام مشتبه گشت. تا حال زمینداران این جا اسما و شهور به زبان کشمیری مستعمل می دارند.

از ابتدای عهد سندگان لاهور باز سنه بکر می درین ملک رواج یافت بحال احباب هندو و کشمیریان خلط ملط می رود. مردم عموم را این قدر لیاقت نیست که ماه لود ساقط کرده حساب خود برابر می دارند. لهذا در سال سوم بابت ماه لود نقور و قصور واقع می شود خصوصاً در بعضی مبله های استانه جات که به حساب کشمیری

۱۹۳۳ اما نزد مولوی محمد صادق علی سال قمری عبارت از سه صد و پنجاه روز و بیست و دو گه‌ری باشد.

مقرر اند ب سبب عدم استقاط ماه لود اختلاف سخت واقع می شود که منجر به خصومت می گردد. بنا بر آن بابا آیت الله سکر که منجم کامل بود موجب حساب ز پنج مطابق قاعده اصلی سنه کشمیری استخراج کرده است که هرگاه در تاریخ اصلی فتور افتد بر تاریخ هندیان عمل سازند بوجهی فرق نه خواهد شد. چنانچه نامه نگار عرصه سی سال امتحان این قاعده نمود گایسته منفرست شد. بعضی مردم بهول بنا بر تعصب آن را پسند نمی دارند.

میله عرس حضرت شیخ العالم	۲۶ پوه	۱۹۲۷ مگر گت پنج	میله عرس حضرت هر دی ریشی	غره پوه	کاتک زونه پنج
میله بابا نصیب الدین غازی	۱۳ مار	جیگه گت پنج اول	میله عرس زین الدین ریشی	۱۲ دپک	چهر زونه پنج پهار دهم
میله بابا حقیف الدین در میگام	بنفتم دپک	چهر زونه پنج نهم	میله میر بابا حیدر توله موله	۸ بادپت	سادون زونه پنج دهم
میله شوگ بابا صاحب پانپور	۲۱ پوه	مگر گت پنج هشتم	میله عرس بابا پیام الدین ریشی	۳ دپک	چهر زونه پنج پنجم
میله عرس بٹ الوصاحب	۲۷ جیگه	بساکه گت پنج باز دهم	میله عرس شیخ بهاد الدین گنج بخش	۳ جیگه	پیت سودی پنجم

سنه گت ۱۹۲۷ گت پنجم رگت در کشمیری یعنی تاریکی دیگه بعضی پانزده روز که به هندی ادراکشن پنجم و ددی نیز گویند عبارت از تاریخ پانزدهم تاسی ام یابست و نهم همراه قمری هندی باشد که ایام تاریکی است و مقابل او زونه پنج (زونه در کشمیری یعنی هفتاب و پنج مثل سابق) یا شکل پنجم باشد است که از تاریخ اول ماه هندی تا تاریخ چهاردهم باشد.

خانه های کشمیر

در سالف زمان ساکنان این گلستان خانه های دو آشیانه و سه آشیانه و پنج آشیانه از چوب ^{۱۱۹۵} با تراشیده به کمال متانت تعمیر می کردند. اما در واقعات آتش تباه می شدند نگاه خانه دو طبقه همگی از سنگ و خشت یا فرشته و بر حاد زلزله ویران گشتند پس آن به تدبیر میرزا حبیب در شغری خانه های سه آشیانه و چهار آشیانه دار مرکب از چوب و سنگ و خشت یا فرشته تا که از آسیب زلزله و آتش کم تر ضرر می دیدند از آن باز همین مروج است و طاق های غرقه و پنجره و بنای حمام و فرش بویا از مخترعات میرزا حبیب ^{۱۱۹۶} است و بام خانه های این جاده طرف سلامی دار می باشند و در میان شهر بام خانه ها را اول تخته نشانیده بالای آن نور فرش گسترده خاک می ریزند و در اطراف دالت خانه های دو طبقه و سه طبقه از خشت خام اکثر تعمیر می سازند که در طبقه سفلی چهار پا و در طبقه اوسط بود و باش خود و در طبقه بالا اسباب زمستانی و اثاث می گذارند و بام را نخس پوش می سازند

سفایین کشمیر

کشتی های این دیار به چند قسم می باشند که به سواری آن با از اننت ناگ تا باره موله میان برست می گذارند و بابت بار برداری و غیره سیاحت و تماشا در میان تالاب ^{۱۱۹۷} و آله و غیره بسیار بکار می آیند. از آن جمله -
قسم اول. زره ناو که طول آن از سی دره تا چهل دره و عرض چهار پنج

^{۱۱۹۵} نه است خانه از چوب در عهد جهانگیر نیز در رواج بود (تورک جهانگیری ص ۳۰۳)

^{۱۱۹۶} واقعات کشمیر ص ۸۲

^{۱۱۹۷} درین آیه "لؤلؤس برط" (کشتی خانه نما) انگلیسی یکی از قسم ترقی یافته (بقیه بر صفحه آینده)

دره می باشد دو طرف نوکدار از سطح آب بالا می ماند و در میان آن بقدر قد آدم آشیانه یعنی سقف مرتفع سازند و فرزند آن آشیانه یا در زیر آن حکام و سلاطین می نشینند و از دو جانب ملازمان چهل و پنجگانه کس نشسته بر جدا جدا متحرک ساخته می دو آید.

قسم دوم - برنده طول آن از بیت دره تا سی دره و عرض سه چهار دره می باشد و بر نوک آن بنگله مربع گنبد در مثل گنبد جندیان تیار می سازند که حکام و سلاطین در آن می نشینند و در ضمن آن تا نوک دوم ملاحان نشسته در آب می دو آید از کرده قسم اول بزودی می شتابد - این دو کشتی خاص برای سلاطین و حکام است فقط.

قسم سوم - دو نگه طول آن از بیت دره تا سی دره عرض سه چهار دره تخمیناً می باشد که برای سواری و بار برداری مقرر است و در میان آن یک نشیمن (کس) "کره ناو" (کره یعنی خانه دنا و یعنی کشتی) است - باقی و مسرکین را و انگلیسی است کشیران سن لارک ایندیشید مصطفی ریو - سی - ای فیدیل بکو - چاپ سیل لی بروس ایندیکیتی لندن ۱۹۲۲ ص ۱۷۸ :

مولوی محمد حسین آزاد در دیوار اکبری ص ۱۱۲ می نگارند که اکبر پادشاه چون بر تبه اول بر کشیر رسید از ملاحظه کردن کشتی های این جا خوشنودنه شد - حکم داد که آئنده کشتی با بطرز بنگال ساخته شوند - در چند روز دیبا که کشیر از این قسم کشتی پدید آمد - از آئین اکبری معلوم می شود که در آن ایام هم تجارت کشیر منحصر بر کشتی می بود.

بنگله لفظ انگلیسی بمعنی "کوشک" :
 ۱۱۹۹ ذکر صفوی (کشیر جلد دوم ص ۵۸۷) تخمیناً بار برداری دو نگه قریب ۲۰۰ تن
 چندی کرده است :

خاص برای نشست گاه خاصان مخصوص می دارند و بر دو جانب ششمین دو صندوق
نخته بند کرده برای اسباب می گذارند و خدمت گاران بر آن می نشینند و از یک سمت
آن متصل صندوق برائے مطبخ مکانه مقرر است و بر دو نوک آن ملاحان نشسته
کشتی را به جدا فها منتحرک می سازند و بالای آن بام سلامی دار بقدر قیامت حسب
مناسب مرتفع می باشد که از بوریا یا پوشیده می دارند و ملاحان در میان آن همیشه
بود و باش خود می گذارند - فقط -

قسم چهارم - شکاری و آن به ترتیب و تقطیع دونه گاهی باشد نصف
کم جای مطبخ و غیره بدستور -

قسم پنجم - شکاری خورد و آن برای آمد و رفت متفرقه بوضع دونه گاهی
صندوق و مطبخ می باشد و در ضمن آن پنج شش کس و دوسه نفر بانجیا می نشینند
و بعضی خورد تر از آن می باشد همگی دوسه کس در آن می نشینند -

قسم ششم - بهتری که همگی برای بار برداری بهیمه و شالی و غیره بشیا
می باشد و آن سه گونه است کلان - اوسط - خورد - اما بهتری کلان طول آن از
چهل درجه تا پنجاه درجه و عرض آن پنج شش درجه نوک های آن کشاده که از
یک جانب کشتی سلامی دار است و در زیر آن دوسه حجره که بانجیا^{شاه} برای بود و
باش و اثاث خود می دارند و سمت دیگر برای برداری معمر می گذارند - و در میان
آن از یک نیم هزار من تا دو نیم هزار من نخته بار همی کنند -

تذکره بانجیا جمع بانجی یعنی ملاح و کشتی بان - در کشمیری این لفظ "انز" به نون غنة تلفظ می
شود - این قوم نسب نامه خود را بحضرت نوح علیه السلام می رسانند - و کشتی که در سکونت
می کنند به "ارک" (کشتی نوح) نسبت می کنند - (کشیرج - دوم - ص ۵۸۴) - شاره کنایه
در کشیرج کشتی بود و باش می کنند بسی و دو هزار نفر تخمین کرده اند :

بهتری درجه اوسط نیز بهمین وضع می باشد. اما از یک هزار من تا یک نیم هزار من باری تواند برداشت بهتری خورد نیز بدین نوع می باشد. اما از دو صد من تا یک هزار من بار بردارد که آن فربه واری می گویند و در میان این کشتی با انجیان همیشه سکونت می دارند.

قسم هفتم کچو که همگی بابت بار برداری است طول آن از هشت درجه تا ده درجه و عرض آن از یک و صد و یک تا معترض شصت من تا یک صد و پنجاه من باری تواند برداشت.

قسم هشتم که ناو که بسیار خورد می باشد تا بیست من باری تواند برداشت. برای شکار ماهیان و برداشتن سنگار یا و غیره بکاری آید و آن را کم ناو هم می گویند.

قسم نهم دغیه ناو خورد تر در میان آن دو کس می نشینند و برای فروختن ترکاری و میوه جات و غیره با انجیان میر بجری را بکار می باشد.

قسم دهم بندوق شکاری که در میان آن همگی دو کس می نشینند و نوک های آن نازک است که بر جبهه نوک آن همگی جای گذاشتن بندوق می باشد و در میان آن شکار مرغان آبی می کنند که بر یک ضرب بندوق ده بیست مرغ شکاری هستند و آن بندوق کالی می باشد فقط.

قلعه جات کشمیر

در نقطه دلپذیر راجه و سلاطین پیشین قلعه سنگین و حصار متین بسیار استوار کرده بودند به نظاوت زمانه همه لا معدوم شدند. از آن مجده نیاید بعضی حصن پیشین که تا حال موجود است ایراد کرده شود.

قلعه سیمیر - در ^{۱۶۵۵} سال گاوگ و پیر شوک شهر سیمیر در پرگنه گها در پاره آباد
ساخت و حوالی شهر مذکور قلعه شهر پناه در غایت ضمانت و استواری احداث
نمود. اکنون شهر و قلعه معدوم -

قلعه آهینین پیر ^{۱۶۰۲} پور - در بعد از تاخت ویرانی پور از خشت های آهینین
که به ملاط مرب چسبانیده بود - قلعه آهینین استوار نمود - اکنون مردمان آن جا
زمین کاویده خشت های آهنی همی کشند -

قلعه ناگام - از تعمیرات بعد بالادست -

قلعه مرش - از تعمیرات چیت جیا پید ^{۱۶۰۳} -

قلعه مانجک - از تعمیرات ^{۱۶۰۴} -

قلعه گلنه گیر - از تعمیرات گلنه چندر در پرگنه لارد در ^{۱۶۰۵} ساله بخری -

قلعه سلمه - بلاذ چند پیر که که چند در موضع سلمه پرگنه و چمن پاره
در ^{۱۶۰۶} ساله بخری -

قلعه سوپور - از تعمیرات ریگی پیک بود - عطا محمد خان نجید آس نمود -
و در ^{۱۶۰۷} ساله پیر سبب زلزله منهدم شد -

قلعه ناگزنگر - کبر پادشاه در ^{۱۶۰۸} ساله شهر ناگزنگر با سواق و دکاکین و
کوخی های زیگین و دولتخانه خاص زیر دامنه کوه ماران احداث فرمود و حوالی

ساله بنای شهر سیمیر از راه ترنگنی تحقیق شد -

۱۶۰۲ (۶۴۳ - ۶۴۴) ۱۶۰۳ (۶۴۵ - ۶۴۶)

۱۶۰۴ البیاض فی الاصل ۱۶۰۵ ۱۶۰۶ ۱۶۰۷ ۱۶۰۸ ۱۶۰۹

۱۶۰۹ ۱۶۱۰ ۱۶۱۱ ۱۶۱۲ ۱۶۱۳ ۱۶۱۴ ۱۶۱۵ ۱۶۱۶ ۱۶۱۷ ۱۶۱۸ ۱۶۱۹

۱۶۲۰ کوخی جامع کوخی هندی یعنی "کوشک عالی شان"

آن قلعه شهر پناه موسوم به قلعه ناگزنگر تاده سال تو صیص نمود این ایسات بر سنگ
دروازه جنوبی آن منقوش است: تاریخ -

بنام قلعه ناگزنگر شد	به حکم پادشاه داد گستر
سر شاهان عالم شاه اکبر	تعالی شاه الله اکبر
شهنشاهی که در عالم منش	نمود است و خواهد بود دیگر
کرد و نه لکانه خضر فرستاد	دو صد استاد هندی جمله بیا که
نکرده هیچ کس بیکار اینجا	تمامی یافتند از خضر نشن زر
چل و پچار از ظهور پادشاهی	هزار و ششش ز تاریخ پیمر

ایضا

بنام قلعه ناگزنگر به عون الله	به حکم حضرت قل الله اکبر شاه
بسی خواجده محمد حسین گشت تمام	حقیر بنده از بندای اکبر شاه
بقای دولت این شاه تا ابد یاد	حق شاهد آن لا اله الا الله

سال اکبر برادر تاسم خاں میر بحر است سال پنجم جلوس عرش آشپانی بهرام نعم بیگ خاں
اکبر آمد شرف ملازمت دریافت چون میان بیگ خاں پسر خاں خاں و جند محمد خاں آتیه بیگی
اکبر خاں برادر اکبر کابل گداشته بود تا سنا کاری بهم رسید پادشاه فرمان طلبید به حبس
محمد خاں آتیه بیگی فرستاده او الفتح برادر زاده خاں خاں را به کابل برانگیخت غنی خاں روانه
فرمود نام برده با اتفاق موچی ابراهیم کابل گشت و چند سده آنجا گذرانیده باز بکهنه رسید
در سفر کشمیر در کای پادشاهی بود چون در راستی و درستی کم بهتا بود ساز موافقت با مزاج
عرش آشپانی کوک شد آخر بخدمت بکادل بیگی سرفراز و به منصب بهزاری ممتاز گردید -

سال پنجم جهانگیری چون حکومت صوبه کشمیر به تاسم خاں برادر زاده او (که مرزبان
اولیه داشت) مقرر شد پادشاه او را تا رسیدن تاسم خاں به بند و بست صوبه سزور روانه
فرمود سال ششم بکهنه رسید دولت پادشاه یافت و او آخر بهر سال مطابق (بقیه بر صفحه آید)

مباراجه گلاب سنگه ترمیم آن شروع کرده بود. اما چنان که بعد سه چهار سال فرو ریخت.

قلعه شیر گزده. امیر خاں جوآن شیر در ^{۱۲۱۱} ۱۱۸۷ هـ آباد نمود. مباراجه گلاب سنگه و زنبیر سنگه در تعمیرات آن بسیار ترقی فرمود. اکنون دار السلطنت کشمیر در آن جاست. زنبیر سنگه آن را زرنسنگه گزده نام نهاد.

گدھی کٹھائی. در ^{۱۲۱۳} ۱۱۳۵ هـ امیر جوآن شیر ترمیم نمود.

گدھی بیروہ. در ^{۱۲۱۴} ۱۱۳۶ هـ لعل محمد خاں تعمیر ساخت و در ایام بناوت در آن بها محصور گشت.

گدھی بیروہ. عید اللہ خان استوار نمود در ^{۱۲۱۶} ۱۱۳۸ هـ به حادثه زلزله فردینخت.

(مسل) ۱۰۲۰ هـ رخت زندگانی بر بست. فرزند ^{۱۲۱۷} ۱۱۳۹ هـ پادشاه در جہانگیر نامی

نویسه که کوسه بود (تاثر الامر و جلد اول ص ۶۴۱ و ۶۴۲) :

۱۱۴۰ هـ ۶۱۴۰. پنجین بارخ امیر آباد و تعمیر جدید سوده لانک و سونه در کشمیری زرد لانک

جزیره) در کولاب ڈل از یادگار ہمیں امیر خاں است (چهار گلزار کشمیر ص ۲۳۴)

۱۲۱۲ هـ ڈاکٹر صوفی (کشمیر ج ۱ ص ۳۱۴) در انتخاب نام زرنسنگه گزده مباراجه هری سنگه موجود غلطی کرده است :

۱۲۱۳ هـ ۶۱۴۳۲. سال ۱۱۴۵ هـ غالباً از سهو کاتب است زیرا که دیس ایام کشمیر زیر

خاندان پختائیہ بود و امیر جوآن شیر از صوبیداران عهد افغانہ در آن است که مدت حکومت

شان در کشمیر از سنہ ۱۱۶۶ تا ۱۲۳۵ هـ مطابق ۱۴۵۲ تا ۱۵۱۹ هـ بود (غلب ایر) است که

تعمیر گدھی کٹھائی در وقتے مابین ۱۱۸۷ تا ۱۱۹۰ هـ (که مدت حکومت امیر خاں است در کشمیر) واقع

شدہ ۱۲۱۴ هـ ۶۱۴۶۴ : ۱۲۱۵ هـ لعل محمد خاں خشک : ۱۲۱۶ هـ ۶۱۸۸۴ :

گدھی شیوه پوره - منصور خاں در ایام بغاوت خود آباد ساخت -
 قلعه کوه ماران - در سنه ۱۲۱۴ عطا محمد خان در تعمیر آن کوشش بسیار نمود و در
 حکومت مستغاره شیخ امام دین افشاری کلک - سنگه در میان آن متحصن گشت بنا بر آن
 بهارچه موصوف در استحکام و مرمت آن سعی بسیار نمود -
 قلعه باره مؤله - سردار عطا محمد خان در ایام بغاوت آباد نمود بحادثه زلزله
 سنه ۱۲۱۸ فرو ریخت -
 گدھی اوڑی - سردار میری سنگه در سنه ۱۲۱۹ تعمیر آباد ساخت -
 قلعه منظر آباد - منظر خاں بمیه آباد کرده است -

بت خانه های کشمیر

در زمان باستان راجه های دوران بت خانه های فراوان در میان این گلستان
 آباد کرده بودند - از آن جمله بعضی ها از دست سلطان سکندر مسار شده - بعضی ها
 بطوارق زمانه فرو ریخت - میرزا جیدر در تلای رشیدی می نگار دکه در عهد من دو
 صد و پنجاه بت خانه متین و سنگین از عجایبات روزگار در ساحت کشمیر موجود
 بود - من جمله آن های زمانه اعلا مات و امارات بعضی نیایش کده عبرت افزاست
 کیفیت آن مختصر یاد کرده شود -

مار ماندے شور - راجه رام دیو در سنه ۹۵۰ کلجوگ بر گریوه من آباد کرده بود

۱۲۱۹ هـ ۱۸۲۱ م

۱۲۱۸ هـ ۱۸۸۵ م

۱۲۱۵ هـ ۱۸۱۲ م

۱۲۲۹ هـ ۱۹۴۶ م - ۳۰۵ ق م - اکثر همین نسبت این بت کده چنین نوشته است :-

"تقریباً یک میل جنوب با منزه ماه پرستش گاه بزرگ مار مند"

که از زمان قدیم تا امروز متبرک به شمار می رسیم - این بت خانه (بقیه بر صفحه دیگر)

تعمیر آن نهایت حیرت افزاست. میرزا حیدر در تاریخ خود توصیف آن بت کده
باین عبارت نوشته است که در عمارت آن در زیر و زیر سنگهای تراشیده
است چنانچه مطلقاً ملاحظه در شے نیست بے کج و ساروخ سنگ را بالای هم دگر

رُسل) بر سبب یک چشمه عالی شان که بنا بر روایات قدیمه بدو حصه مملوک و کلا
منقسم است. خصوصیت بزرگ دارد. یکس روایت مذکور میشود این هر دو را
برین نامش "معبد آفتاب" یعنی مارتند منسوب کرده است. معبد مذکور
وقتاً فوقاً محل از دهام آفرین است و در سائمه هند شهرت دارد.
مارتند در حصه جنوبی کشمیر ضلع اسلام آباد (انست ناگ) واقع است.
شک نیست که مقام مذکور بابت تعمیرش بنا بر اهمیت خاص منتخب گردیده.
کلمن دین الفاظ او را ستوده است :-

"خوبه روزگار. مارتند مع دیوارهای فراخ وسیع. در میان
احاطه بزرگ."

آثار و بقایای این معبد اگر چه از زلزل و امتداد زمانه تباہ شد
لیکن ناچم یک نموده نموده از فن تعمیر قدیم کشمیر است. اکثر سیاحان یورپ
در تفریق و توصیف آثار مارتند پیرداخته اند.

"امیریت مارتند ازین معلوم توان کرد که راجه کیلاش در وفات یافتن
نیر دیوارهای این معبد شادمانی مخصوص کرده است (۱۸۹۱) همچنین پسر
هرش او را تعظیم بسیار می کرد. در عهد کلین محن و دیوارهای فراخ و
عالی شان مارتند کثرت تفصیل استعمال می شد. لذا ذنبه در عهد خود
نزد مارتند هر سه جاری کرد و سلطان زمین العابدین بقول پندت جو مزاج
او را باز مرمت فرمود."

(بقیه بر صفحه آینده)

گذشته اند به حدی تنگ در زر که کاغذ در میان او نمی رود - و طول هر سنگ از سه گز تا هشت گز و حجم آن یک گز و عرض آن از یک گز تا پنج گز که عقیق بر آوردن و بر عمارت بر آوردن البته متنوع می کنند -

اکثر آن بر یک طرح واقع است خطوط و مربع خطوط و مربع که ارتفاع آن در بعضی مواضع تا سی گز باشد و هر ضلع آن کمابیش صد گز و در طرف درون ستون ها گذشته در بالای ستون مفرشها کله مرصع نهاده و بر بالای آن بغلچه مانده - اکثر ستون و بغلچه به اتمام از سنگ یک پاره و دراز طاق با ستون ها گذشته و عرض هر طاقی از سه گز تا چهار گز باشد و پیش طاقی دروازه دار در آنجا نصب

تفصیل
نام قصبه مارتند اکو (۶۱۸۹۹) بنام پیر گنده من زنده است - چون درج ده را مارتندیش گفته است - ابو الفضل در آئین اکبری مع تذکره بیت کده من چاهی را نیز ذکر کرده است که نزد مسلمانان کشمیر بچاه ماروت و ماروت شهرت دارد - (این ششنت جیوگرافی آف کشمیر ص ۱۴۶ تا ۱۴۸)
پندت آرسی - کاک در قدامت بیت کده من بود چنین می گوید -

بنا بر مشکو کیت کلون در ذکر مارتندیشی شور و تاریخ منسوب به
غیر یقینی شده است - اغلب این است چنانکه از طرز تعمیرش هویدا است - بنیاد مارتند از دست راجه لقا دتیه در وسط قرن هشتم میلادی نهاده شده است (این ششنت مارتندیش آف کشمیر ص ۱۳۵)
قریباً همین بانی جنرل کنگهم نسبت این بنیاد را بنا کرده است چنانچه گوید -
بنای مارتند از دست راجه رانا دیتیه نهاده شد لیکن تکمیل احاطه اش از دست لقا دتیه شد -

(حاشیه این ششنت جیوگرافی آف کشمیر ص ۱۴۴)

کرده و درون و برون طاق ستون ها گذاشته و چهل گز و پنجاه گز بلندی آن
 بغلچه و منقرنس یک پاره بر بالای آن چهار ستون سنگ یک پاره گذاشته. این که
 پیش طاق درون و برون شکل دو ایوان داشته باشد به یک سنگ یابد و سنگ
 پوشیده شده. ایوانی را طول بیت گز و عرض هفت هشت گز و سر ایوان که سنگ
 یک پاره است منقرنسها و منبسطها و شرفه و سنگ دندان و پس پوشها و پیش
 پوشها همه متفرق به نقوش و تصاویر که بر شرح راست نیاید و بعضی صورت ها
 بر هیأت خننده و گریه ساخته اند که کس حیران ماند و در میان کرسی عالی از سنگ
 تراشیده و بالای آن گنبدی به تمام از سنگ چنانچه در شرح او تقریر عاجز و
 بیان او قاصر است در عالم این چنین عمارتی دیده و شنیده نشده چه جای
 صد و پنجاه بیت خانه دیگر که در ملک موجود است فقط.

راجه للتادیت در ایام را جکی خود آن بت کده را مبلغات کثیر صرف
 کرده مرمت نمود و به طلا تنمیع فرمود. سلطان سکندر در انهدام آن یک سال
 کارخانه جاری ساخت و دیوارهای آن فرو ریخت. اما در انهدام اصل بت خانه
 درون عاجز آمد. عاقبت خوف آن از هیزم پر ساخته آتش افروختند و
 تصاویر آن در هم بر هم کردند. نامه نگار آن عبرت خانه معاینه کرده بر بعضی ستون ها
 تنمیع طلا هنوز اثر می داد.

وزیر البشیری - ^{۱۲۲۳} راجه و زیانند در اوایل کلوگ ^{۱۲۲۴} تعمیر آن کرده

^{۱۲۲۱} (۱۷۱۶ - ۱۸۹۲) ۵

^{۱۲۲۲} مرکب از جے ویشور سنکرتی - جے معنی فتح و ویشور معنی خداوند. قضیه جج برود
 (بیجا به) که تاحال در کشمیر جنوبی بر فاصله پنج میل از اسلام آباد واقع است مخرب وزیر البشیری
 برنام همین بت کده آباد است. مسرطاین درین شینٹ جوگرافی آف کشمیر ص ۱۴۳، ۱۴۴ در
 (بقیه صفحه دیگر)

بودند در رخ ارتفاع داشت در خوف گنبد آن گاه به طلسم معلق ایستاده
 بود که کالبد او از فلزات صندت کرده بودند ده ناک اشرفی در تجمع قبه آن
 صرف شده بود. اهل هندو آن بت کده را نهایت متبرک می دانستند. راجه
 دیتی و راما در عهد خود آن را مرست نمود سلطان سکندر بر انهدام آن متوجه
 شده هنگام شکستن از سنگ های آن شعله ها برخاست همنود آن را حمل به
 کرات معبودان خود می کردند تا که از بنیاد آن سنگی ظاهر شد که بر آن منقوش
 بود. (بسم الله منتری نه نشنت وزیره البشری) یعنی بسم الشانسونی
 است که دیران می کند وزیره البشری را سلطان سکندر از سنگ های آن

(مکمل) توصیف می نویسد :-

"قدیم قصه که ذکرش در سابق رفت. در شکل وجه ایشور یا فوج برده
 موجود به ظهور آمد. مقام آخر الذکر که تقریباً دو میل بالائی "چکر دهر" واقع
 بود نامش ازینا کش گاه قدیم "شیو" وجه ایشور" می گیرد. این معبوده تا
 باین وقت در وچ برده پرستیده می شود معلوم می شود که این مقام از عرصه
 قدیم در کشمیر مرجع عوام همنود بود همچنین ذکرش در کلین (راج ترنگنی کتاب
 اول ص ۴۴ مترجمه سٹاین) رفته است. ردایه که تعلق بشوک باین معبوده
 ظاهر کنند. یک ثبوت پخته قدمت این است. اکثر مورخان کشمیر قدیم ذکر
 این معبوده کرده اند.

۱۲۲۳هـ راج ترنگنی کتاب دوم ص ۶۱ مترجمه سٹاین :

۱۲۲۴هـ (۸۸۳ — ۸۵۵/۶) :

۱۲۲۵هـ بتول سٹاین (حاشیه برین شنت جیوگرافی آف کشمیر ۱۶۵) اصل عبارت آن سنگ
 بر این بود: "ایکادشنته شنتم ویشتم سیکندرمهابل لیتم الله یت" (بقیه بر صفحه آینده)

نیایش کردہ خانقاہ بنانمود کہ آں را وجہ شرف خانقاہ می گفتند۔ مہاراجہ گلاب سنگھ خانقاہ ویران کردہ بیت خانہ خود بر لب دریا آباد ساخت۔

زیشٹی شور۔ برقلہ کوه سلیمان راجہ سندیمان در ۱۲۲۴ء ک آباد کردہ است و در ۱۲۴۳ء ک راجہ کوپادت تمبیم آں کردہ بود و در ۱۲۵۱ء ب بار دوم راجہ

(مسلسل) منتزین نہ مشنت و بجے شراہ

یعنی در قرن یازدہم سکندر اعظم بجے شراہ را تباہ خواہد کرد۔ ظاہراً قابل اعتنا دینیست۔ مزید برآں ڈاکٹر سٹاین در صداقت این کتبہ کہ بعد از واقعہ اتہام روداد محل شک قرار دادہ است بقول او موجد این عبارت غالباً یکے از قبیلہ "باچہ پٹ" (عالم سنسکرت) بودہ است :

۱۲۲۶ء مراد از جیشٹیشور است یکے از اسماء شوجی مینودہ اہل ہنود است۔ سٹاین (ابن شنت جوگرافی آف کشمیر ص ۱۵۹)۔ این بیت خانہ تا امروز مرجع خاص و غوام اہل ہنود است تعمیر این بیت خانہ مابین محققان آثار قدیمہ موضوع بحث و مباحثہ است۔ جنرل کنگنہم ولفسٹ کول او را بہ زمانہ جلوکا (۲۶۰ ق م) منسوب کردہ اند۔ لیکن قول اینان بنا برین مقبول نیست کہ تعمیرش بعد بد معلوم می شود۔ و نیز روایتی کہ درین ضمن وارد است محل شک و رتبہ است۔

نرگوسن (صفحہ ۲۲۵ جلد ۱) مندر زیشٹی شور را از زمانہ جہانگیر ثابت کردہ است و بہ ثمن بیانش ہمیں طور است :- "بیت خانہ سرمامی بنیم تعمیرش بدست یک ہندوے گنام بہ منازہ شیوجی در شاہ وسیع مشرب حضرت محمد نور الدین عہد جہانگیر بادشاہ شروع کردہ شدہ بود۔ در ۱۶۹۰ء چنانکہ بریکے از دیوار کتہ می بینیم تعمیر مزید شے متروک شدہ۔ ۱۶۹۰ء دول سال تحت نشینی اورنگ زیب است۔ از ہماں وقت تا این دم بنائے این بیت خانہ نامکمل ماند۔ امروزہ این بیت خانہ یکے از آثار کتہ بسیار قدیم در کشمیر شمار می رود۔

بصوبہ کارکو کہ در ۱۲۵۱ء تیاریج خود ہسٹری آف دی مغل ایمپائر (بقیہ بر صفحہ آیندہ)

لنات مرمت آن نمود. چون سلطان محمود در صحن آن نماز پیشین خوانده بود بنا بر آن سلطان سکندر در انهدام آن تردد نمود. لیکن بحادثه زلزله سنگ مدارسقف آن شکسته شد. سلطان زین العابدین در ^{۱۲۲۵} ۳۷۳ چهار ستون سنگین و قایم سقف آن استوار نمود. چنانچه بر یک ستون دو سطر منقوش است. سطر اول. این سطر برداشت خواهد کم بن مر جان سال پنجاه و چهار کشمیری سطر دوم. معمار این ستون حاجی هشتی زرگر پنجاه و چهار. و نیز بر دیوار شمالی بر زردبان سنگین آن منقوش بود (درین وقت یوز اسپ نام جوانی از مصر آمده دعوی پیغمبر زادگی می کند. سال پنجاه و چهار) و در حکومت گلاب سنگه

(مفسر) را شائع نموده است باشندگان کشمیر از قوم یهود شمار کرده است. انتساب ذیل مؤید این رائے است :-

درین جاموسی نام عام است. از آثار قدیمه که تا کنون درین سرزمین دستیاب شده اند تأیید این نظریه می شود که کشمیریان از قوم اسرائیل تعلق دارند. نه اشل اثریکه بر کوه بلند است تا این روز به نام "تخت سلیمان" خوانده می شود.

سیاح فرانسوی موسیو برنیر که با او رنگ زیب پر کشیده بود بهت خانه مذکور را از عمارات قدیمه "بر تخت سلیمان" گفته است. کلین در راج ترنگین (کتاب اول مصرعه ۳۷۱) بتخت مذکور ختماً از تعمیر گویادت قرار داده است. در زبان ابوالفضل نیز همین روایت مابین سکان کشمیر متداول بود.

(آئین اکبری جلد دوم ص ۳۸۳) : ۱۲۲۵ ۶۱۷۹

۱۲۲۵ اغلب است که یوز اسپ در اصل "یوز اسف" یا "یوز اسپ" بود. چون در املا فارسی حرف یاء با حرف یاء آسانی مختلط می گردد، در محاوره عوام از غلطی "یوز اسپ" شد.

این ندیم در فهرست ص ۳۴۵ مع جوشی فلوکل می گوید :-

"تزد محققین درین امر هیچ شک نیست که اهل عرب "بدھ"

یا "یوز اسف" می گویند.

مسعودی (در مروج الذهب ج ۴، ص ۴۹ چاپ پیرس) می نگارد :- (تعبیر بر صفت دیگر)

اہل خلاف آن را محو کرده اند۔ هنوز اثرش باقی است۔ شیخ غلام محی الدین
گنبد آن را مرمت نمود۔ چنانچہ کتاب سنگھ نردبان کوہ را ترمیم ساخت۔
بیجی شور۔ ^{۱۲۲۹ھ} را بہ نئی مطابق ^{۱۲۹۶ھ} سنہ ک در بیج بارہ یہ کمال رفعت و
منازل آباد کردہ بود۔ سلطان سکندر ویران ساخت۔
^{۱۲۳۱ھ} بودی شور۔ ندر آدت در موضع ^{۱۲۳۱ھ}۔ بہ آباد کردہ بود سلطان
سکندر ویران فرمود۔

مسئلہ { تحقیقات بیان کردہ اند کہ ایشان بر دروازہ نو بہار (بت کدہ معروف
در بلخ) لوح دیدہ بودند کہ برو نوشتہ بود: "قول بود آسف"
است کہ در لٹے بادشاہان محتاج بہ خصلت اندیکے عقل
دوم صبر و سوم مال۔ کسے در نویسش بہ عربی نوشتہ:۔
و سرکہ یکے ازین بہ خصلت دارد محتاج در لٹے شہان نیست۔
مولانا سید سلیمان ندوی (در عرب و ہند کے تعلقات) ص ۱۷۰ ۱۷۱ چاپ
ہندوستان اکیڈمی آباد (۱۹۳۰ء) در تحقیق لفظ "بود آسف" می نگارو:۔
دربین امریخ شک نمائندہ کہ مراد از "بود آسف" بدھ است۔ در
فارسی قدیم بجائے وال ذال می نوشتند کہ۔ ازین بہت این لفظ بجائے
"بود آسف" "بود آسف" گردید۔ بقول پر و خور ز خا و حرف "ف" درین جا در اصل
"ستو" است۔ بر لفظ از بدھ می ستو "بود آسف" گردیدہ است۔
و آنکہ در کتاب مذکور است کہ شخصے "بود آسف" نام از مسرتہ دعویٰ غیر می کرد کہ کتبہ محقق نمک تہ است بقول
ڈاکٹر صفی کشمر جلد اول ص ۳۰ "بود آسف" مزبور بحلیت سفیر روزانہ بدشاہ در کشمیر وارد گشت۔ قرین قیاس این
است کہ "بود آسف" در اصل "بود آسف" بدھ می ستو) است۔ نیز شاہد است کہ کشمیر نا طور اسلام مانند بلخ و بخارا و افغانا
و ترکستان یکے از مرکز دین بودا بہ شمار میرفت و بلحاظیکے از دہار لٹے (مجدد لٹے) این درین سزمین لادنا مشاہدہ می
مین این ہر دو چیز سے دیگر کو بدھین خیال است۔ رہ ایستے عام کہ "بود آسف" در اصل حضرت سیح علیہ السلام بودند ظاہر
لغویت است۔ ^{۱۲۲۹ھ} ہماں در بدھ ایشری است کہ مذکور شدہ۔ غالباً حسن از غلطی مکرر
نوشتہ است۔ ^{۱۲۳۱ھ} مندر بہ نویسش یا موجودہ بہ نویسش نردبست خانہ نندی کبیشتر نیز
از کدہ ہر کٹ در رفیع است از راج رنگینی۔ نبلہ ست پوران معلوم می شود کہ بہ نویسش
از قدیم ترین زیارت گاہے کشمیر است۔ بہت شگفتہ جیہ گرافی آف کشمیر ص ۲۱۱
^{۱۲۳۱ھ} کدانی الاصل مجلی و تو عیش در حاشیہ ۴

ایشی شور - راجه سندیمان دوم در موضع ایشه براری آباد ساخت
سلطان سکندر منهدم فرمود -

بجیما دیوی - در موضع تمید راجه سندیمان آباد کرده بود -

میگه مٹ - از تعمیرات میگو^{۱۲۳۲} این در موضع بارسو پراگنه اوله سته بکرمی

مهاشری - از تعمیرات پرور^{۱۲۳۳} سین متصل مسجد جامع بود سلطان سکندر

مسما کرده از مصالح آن بنیاد مسجد جامع معمور ساخت -

سده باوه شری - از عمارات راجه پرور^{۱۲۳۴} سین در صحن پیر حاجی محمد - مدفون

سلطان قطب الدین است -

کالی شری - از تعمیرات پرور^{۱۲۳۵} سین بود سلطان قطب الدین ویران کرده

از سنگ های آن بنیاد خانقاه محل^{۱۲۳۶} ترخیص نمود -

لوکی شری - از تعمیرات پرور^{۱۲۳۷} سین است در ضمن آن حرم های سلطان سکندر

مدفون شده - اکنون بر گنبد بده شاه مشهور است - و در احاطه آن مزار سلاطین

کشیر حیرت افراست -

پرور^{۱۲۳۸} شری - از تعمیرات پرور^{۱۲۳۹} سین متصل دولت خانه اکبر شاه به مقام

پاکر بل در دیار گار بود -

ویشو شورا - معموره پرور^{۱۲۴۰} سین به مقام در گنج بود - سلطان سکندر

به هم زد -

در وئس سواحی - آباد کرده پرور^{۱۲۴۱} سین در محله سوره - مدفون ملک

پیشی دار است -

۱۲۴۲ از ۲۲ قبل صبح تا ۱۳ ۱۲۴۳ پرور^{۱۲۴۴} سین دوم (۱۳۹ - ۶۷۹) ۵

۱۲۴۵ یعنی یکپشری بل ۵

۱۲۴۶ (۹۸ - ۱۳۸۳) ۵

بونی شور - ^{۱۲۳۶} سنگ کلجورگ از تعمیرات راجه جلورگ در موضع دانگت پرگنه
 لار بر چشمه ترین ناگ تا حال موجود است. توصل سنگ های آن اصلا معلوم
 نمی شود گویا از یک دانه سنگ مخلوقست محرز این شگرف نامه خوب چراغ سوخته
 بر موقع سنگی افروخته گذاشت فطرات آنک از محل وصل سنگ بوشیدن گرفت
 تحقیق شد که تمامی سنگ نایه ملاطه آنک مضبوط شده است ساروخ و پرخ باکل
 ندارد و در میان آن سنگ بدیده پیٹ (عجوبه روزگار است متصل آن راجه
 نرند رادت ^{۱۲۳۸} پنج بیت خانه خورد آباد کرده است -

ماہیشور - از تعمیرات راجه رنادت برکوه ماران در ^{۱۲۱۴} بکر می -
 هرتی شور - امرت بر بکها ز درجه رنادت در موضع امرت بهون آباد
 ساخت -

بکر می شور - از عمارات راجه بکرادت ^{۱۲۴۵} متصل و چهار ناگ بود - سلطان
 سکندر ویران کرده از سنگ های آن مسجد و مدرسه احداث نمود - علامات هر
 دو هنوز موجود ^{۵۲۱} بکر می -

بمیتی شور - در موضع رٹ سون از تعمیرات بالادت ^{۵۶۳} بکر می -

^{۱۲۳۶} همان جوتیش یا بهوتیشور است که مذکور شد

^{۱۲۳۶} ۳۲ — ۱۳۹۲ ق م

^{۱۲۳۸} (۱۹۱ — ۶۱۴۸)

^{۱۲۳۹} پنڈت آندکول با منری بر بکها را بجائے رنادت زوجه میگویند (۶۱۳ — ۲۲ ق م)

نوشته است - نیز پنڈت مزبور بجائے هرتی شور نام بت خانه امرت بهون می نویسد - بقول

آندکول حالا بر مقام را "امتا بهون" می گویند (همون ایند کشیر پیٹ ص ۱۲۶)

^{۱۲۴۴} (۶۳ — ۲۵۲)

درلب سوامی - در محله زینه کدل سمت جنوب از تعمیرات درلب درون
بود بت شکن مسمار ساخت -

نریندری شور - در موضع تاپر - پرتاب پید^{۱۲۴۱} آباد کرده بود - سلطان
سکندر برهم زده - زین العابدین سنگ های آن سد ناید کمی ناسو پور صرف نمود -
سنة بکرمی -

تر بکون سوامی - از تعمیرات چند^{۱۲۴۳} متصل مزار طهاک بابا
صاحب معروف - سنة بکرمی -

تاراپیٹ - راجه تاراپیٹ متصل مسجد جامع آباد کرده بود - سلطان
سکندر مسمار کرده مسجد و مدرسه پیش روی مسجد جامع آباد ساخت -

سورج مکھی - از تعمیرات راجه للتادت^{۱۲۴۴} در موضع لته پور بود سلطان
سکندر منهدم ساخت -
موکنا کیشو - در موضع پیر سپور^{۱۲۴۵} بر بلندای کریوه للتادت آباد نمود -

پرتاب پید دوم (۶۹۸۴ - ۶۹۳۷) - آنند کول بانی این بت خانه ریجند - پربها سلک
پرتاب پید نوشته است (جمن ایند کشیر سیٹ ص ۱۲۳) قریه تاپر دوازده میل از باره موله
جانب سرنگر واقع است : ۱۲۴۲ هـ (۷۴ - ۶۱۴۲۳) :

۱۲۴۴ هـ از ۶۸۴ نفایت ۶۶۹۳ - آنند کول محل دفعه عشر پائین نو کدل بر کنار چپ دریائے
جلم نشان داده است (جمن ایند کشیر سیٹ ص ۱۲۵)

۱۲۴۴ هـ از ۶۶۹۴ نفایت ۶۷۳۲ :

۱۲۴۵ هـ قریه پنچ میل از توله موله بطرف مغرب قریه پیر سپور که در زمانه قدیم بنام پری با سپور
معروف بود واقع است - راجه للتادت به بنام خود شهر پری باس پور آباد کرده دار السلطنت
نمود ساخت - در حکومت خود بیائے از بت خاهائے که تا اکنون آثار آنها از زمین می برآید
تغیر نمود بقول ساین (این شنت چوگرانی آف کشیر ص ۱۹۴) (بقیه بر صفحہ آئینده)

۱۲۴۴ هـ سی و دو رکعت و شانزده هزار توالی فقره بر فرق آن تمیيع ساخت - ششم -

پیرایه کیشو متصل پر سپور لئادنت تعمیر کرده بود - هشتاد و چهار
هزار پل طلای احمر بر تبقه آن تمیيع ساخت - تصویر چهار راه هیکل کلان درست
نموده آن را خفستان طلا در بر کرده بود - و در صحن ستون از یک نشسته سنگ به
طول انت پنجاه و چهار دست - و بروایت بعضی پنجاه و چهار گز بر فرق آن
صورت گور و جی رسم کرده قایم ساخت و سی صد و بیشت و هشت خردار
شالی بر نجه راپهار هزار صورت بود ۱۲۴۹ هـ اوتار مصنوعی کرده در میان بت خانه های
پر سپور موجود داشت -

و غیر از این اشکال و تصاویر در ویسم دران جا بسیار نصب کرده بود
سلطان سکندر هر دو بت خانه مسما کرده سنگ های آن در سد بندی صرف نمود

سلسله صحیح محل وقوعش نامش ۶ دریافت نشد - حالا پیرگشته پر سپور از نام این شهر
معلوم خبر می دهد کلین (راج تزنگی - تزنگ چهارم مصرعه ۱۹۴) نسبت پر سپور می نویسد
که این شهر در خوبه دتی بر اقامت گاه اندر (خدایه نمود) چشم می زد - معابد تعمیر کرده
للتا دیتیه لبض از دست جانشینانش راجه و یکبرادتی و راجه دیتی و راجه شکر و راجه
(از ۶۸۸ تا ۶۹۰) تپاه کرده شد - (این ششست پیوگرافی آذکشیر ص ۱۹۵)
۱۲۴۴ هـ در راج تزنگی بیان کلین این است :-

”اد (للتا دیتیه) در مجسمه کتا کیشو هشتاد و چهار هزار تولاک (تولا)

زرد داخل نمود“ (راج تزنگی - تزنگ چهارم مصرعه ۲۰۱)

۱۲۴۴ هـ کلین از ذکر اعداد خاص خاموشی نموده است (ایضا مصرعه ۲۰۲)

۱۲۴۴ هـ ویشو (ایضا مصرعه ۱۹۴) - (رب منود)

۱۲۴۹ هـ ازین معلوم می شود که در عهد لئادنتیه مکتا پیڈ ندهیب بدو در کشیر اوج کمال بود -

و نہیاد پری اسے کیشو صد و تھے برآمدہ بروڑ تھے از مس نوشتہ یافتند کہ بعد
 میں قدر مدت اہم این بت کہہ سکند نام پادشاہے خواہد بود و صورت بدھ
 اذکار خواہد شکست ^{۱۲۵۰}

و ہذا انتساب اہدام بت خانہ پراسپور و گجرات سلطان سکندہ از روئے شواہد تاریخی محقق نہ
 شدہ است . خواہ محمد اعظم و نالائق کون یا اتفاق تہدیم بت خانہ مزبور بہ سلطان سکندر کردہ
 اند . لیکن خلاف این ہر دو ملک جبرہ چاؤدہ کہ قریباً یک صد سال پیشتر از میان ریستہ است
 شکستن بت خانہ پراسپور منسوب بہ میر شمس الدین عراقی کردہ است چنانچہ می گوید :-

”چنانچہ اکثر بت خانہ ہائے کشمیر و اہدام و معدوم ساختہ
 قیمت تخریب و شکست بت خانہ موضع پراسپور رسید . بت یا
 یا شکستہ و بت خانہ یا بر باد کردہ بودند کہ طاقچہ از میان دیوار
 ظاہر شد و در آن طاقچہ صند و قچہ و چوبین ظاہر گشت . و چون
 صند و قچہ را کردند یعنی و یکا شیشہ و کتابتے بخط قلم کشمیری
 در آن صند و قچہ بود و مضمون کتابت آنکہ صاحب بت خانہ اند
 منہج تحقیق کردہ بود کہ بعد یک ہزار و پانصد سال شصتے با کشف
 کرامات اند عراقی آمدہ این بت خانہ را دیران خواہد ساخت و لعل یا
 فروختہ خانقاہ میر سید علی ہوساں کند .“ تاریخ کشمیر قلمی ص ۵۴

ڈاکٹر سائن (بین شمسٹ جیوگرافی آف کشمیر ص ۱۹۵) نیز در قبول کردن انتساب اہدام
 بت خانہ پراسپور بہ سلطان سکندر و حقیقت این کتبہ شک کردہ است چنانچہ گوید کہ واقعہ
 اہدام بت خانہ پراسپور شش صد سال بعد از تاریخ کتبہ دفع شدہ است لہذا مطابقت تخریب با ایستہ کہ
 اہدام مزبور بعد عرصہ یازدہ صد سال نہ ظہور آئے نہیرا کہ باتفاق مورخان راجہ لٹا دتیہ بانی
 بت خانہ شش صد سال قبل از سکندر بودہ است بنا بریں (بقیہ بر صفحہ آئندہ)

چتر اتما کیشو شیشه شای کیشو - امرت کیشو - هرست خانه جیایید در
 اندر کوٹ ^{۱۲۵۲ھ} احداث کرده بود سلطان سکندر سمار نمود - زمین العابدین از سنگ نای
 آل سد سوپور استوار فرمود ^{۱۲۵۲ھ} -

اوتیل مندر - اجتایید در پانپور آباد کرده بود - ^{۱۲۵۳ھ}

شیره و اس سوامی - در موضع مرگمه از تعمیرات ادنتی درما -

مارگی شور - در موضع کوٹیر پرگنه کوٹار بر سر چشمه از تعمیرات راجه

درنا ^{۲۲} کلجوگ -

ادنتی سوامی - در موضع ادنتی پوره از تعمیرات ادنتی درما - ^{۱۲۵۴ھ}

شیره مٹ - زبرد من کوه اولر از عمارات ادنتی درما از ادنتی پوره

پنج میل بالا -

پر بها کر سوامی - در موضع زیون از ادنتی درما ؟

جاده براری - از تعمیرات شیر درما ^{۱۲۵۵ھ} از ادنتی پوره یک میل بالا همگی دروازه

موجود دارد -

بست خانه کلن - از تعمیرات شکر درما در پرگنه لار ^{۱۲۵۶ھ} سده هجری -

(مستند) صحیح این است که اندام بیت شاه مزبور آبا بنا بر زلازل قدیمه با بنا بر غفلت که
 از طرف سکان این دیار بر قبولیت تدبیر اسام سرزد شد به ظهور آمد :

^{۱۲۵۱ھ} از ۷۵۱ تا ۷۸۲ ع

^{۱۲۵۲ھ} از کوٹ - جیا پوره نزد سنبل از تعمیرات همین جیایید است :

^{۱۲۵۳ھ} از ۷۸۳ تا ۷۸۵ ع

^{۱۲۵۴ھ} از ۷۸۵ تا ۷۸۸ ع

^{۱۲۵۶ھ} از ۷۸۸ تا ۷۹۰ ع

^{۱۲۵۵ھ} ؟

ہریشور و بگی شور۔ از تعمیرات شکر و رما در موضع پٹن تا حال موجود بود
 بہ حادثہ زلزلہ شدہ ^{۱۲۵۴} ۱۳۰۲ ہر دو فرو ریخت۔
 پرودہ گستی شور۔ از تعمیرات پرودہ گیت ^{۱۲۵۵} در محلہ ٹخنہ دمان بھون۔

۱۲۵۵ھ ۱۸۸۳ء ۶۱۸۸۳

۱۲۵۵ھ ۱۸۹۶ء ۶۹۵۔ سکندہ بھون و لارہا لاخندہ بھون محلہ سرینگراست واقع بر کنار راست
 دیباکے جہلم باہین نو کدل و عید گاہ۔ خندہ بھون از روئے قواعد متونی اصلاً و بالذات از سکند بھون
 سنکرتی مانوذاست۔ جزو اول سکندہ بھون اشارہ پر سکند گیت بانی "و مار" (ہزبان سنکرت
 بنائے مقدس) مزبور است۔ خندہ بھون در ترنگ ہشتم مصرعہ ۱۸۷۲ بحیثیت مقامے مذکور است
 کہ در انجا رانیان (دیگمات) را بہ سو سالہ وقتیکہ باغبان ملک مقام سوزائیدن مردگان پاک شرک
 سوائے موجودہ مالی سیمہ را غیر محفوظ ساخت۔ قیاس است کہ دیں جا در زمانہ قدیم میدان قراخ
 دو بیج باشد۔ بلاقت موجودہ چنانکہ از خربطہ معلوم می شود بہ شمال مشرق و مشرق بسیاے
 از زمین خراب و بے آباد افتادہ است۔ عموماً این مقام برائے گورستان مسلماناں استعمال می شود
 ہمیں نتیجہ از تشری و فحس چہارم ۱۲۳، ۶۲۸ کہ خندہ بھون را معسکر افوارخ شلج در زمان
 پرتاشوب حکومت محمد شاہ (۸۶ - ۶۱۴۸۳) بار اول ذکر کردہ است می توان اخذ نمود۔

اغلب این است کہ "دار سکندہ بھون گوشہ ایست بر افتخام حصہ جنوبی محلہ
 خندہ بھون۔ پشانیچہ تا امر و زماہین بر ہمنان این دیار گوشہ مزبور بنام "سکندہ بھون" یاد کردہ
 می شود مقام مزبور بعد طے ۲۵ گز راہ بازار شمال نو کدل می توان رسید۔ دیں جا بجانب
 چپ بنائے استانی ملا محمد باصری ستادہ است۔

ازم چند ریشی پسر صاحب رام برہمن عمر ۶ سال بیان کردہ است کہ در عہد طفولیت
 یک آشنائے مے گوردھن داسی بہرید کہ در آن وقت مردے عمر رسیدہ بود برائے نیایش
 دیں جا آمد و رفت می کرد۔ بر وز شنبہ قدسے از نزد زیر درخت فوت (بقیہ بر صفحہ آیندہ)

مندر کچهامه - از تعمیرات میتر - شرابا وزیر الماوت -

منادربونیار - از تعمیرات راجه - ۱۲۵۹ - در پیرگنه کهاوره -

مندر سهیم پوره - متصل به میرانی راجه - ۱۲۶۰ - آباد کرده است پیرگنه و چکنه

مین مٹ - از تعمیرات ^{۱۲۶۱}نشتی راج در سیمپاره -

کلاشی شور - از تعمیرات ^{۱۲۶۲}کلاش دیور در سیمپاره -

زلی شور - در موضع پاندریچن میان ^{۱۲۶۳}تالابا از تعمیرات ^{۱۲۶۴}جے سنگه

هرشی شور - در موضع زیر پوره بگر پو آباد ساخت -

پرتی شور - در پیرگنه یکا متصل تیل بل از تعمیرات راجه پرنایات

۱۲۸۶ کجورگ -

مرسل - بزرگ برائے کنا پیش می کرد - درخت مزبور در عهد شیخ غلام محی الدین (۱۸۶۹ -

۱۸۸۲) بدست ملائے زیارت قطع کرده شد - گویند که از تنه درخت خون جاری گردید -

گوردهن داس و دیگران در ایام عرس دیتجا پراغ می افروختند -

ازین جا معلوم می شود که مقام سکندر بهون (عهد جدید) پیش منودان کشیر

بوده است (مخلص از تاریخ بنگالی عهد دوم نویسنده K صص ۳۳۹ و ۳۴۰)

۱۲۵۹ کذا فی الاصل - بیت نماد بونیار بر شارب ^{۱۲۶۰}ملم - ۱۲۶۱ میل - لاسکے راه پر - ۱۲۶۲ است

در میان همه بیت نماد مندر بونیار به حالت درستی در کشیر موجود است بقول آتمد کول باسرتی

نام بانی بیت نماد مزبور معلوم نشده - قیاساً بنائے تعمیرش به قرن پنجم میلادی می توان

نسبت داد و منوال به جوانی بود - ۱۲۶۳ ایبانش فی الاصل - ۱۲۶۴ - ۱۲۶۵ - ۱۲۶۶ - ۱۲۶۷ - ۱۲۶۸ -

۱۲۶۹ راج ترنگنی - ترنگ منتم مصرعه ۲۵۴ لیکن از همین کتاب محل وقوع این بیت نماد محقق نگشته

۱۲۶۳ تدیم بحیر نو دهرتی "راج ترنگنی ج - ۸ مصرعه ۲۳۸۰" -

۱۲۶۴ از ۱۱۲۸ لغایت ۱۱۴۹ -

مناور جدید

مند گلداهس - در ۱۵۹۵ ب چهار وجه گلاب سنگه میان شیر گزی آباد
ساخت - قبّه آن به طلا ملامح کرده - رسوم آن فی خود ارباب پاؤ متقرر نمود -

مند گنیت بار - در ۱۹۱۱ بکرمی چهار وجه گلاب سنگه احداث نمود -

مند نیج بهاره - در ۱۲۹۹ ب چهار وجه گلاب سنگه در ۱۹۱۱ بکرمی از سنگ های

ذخیره ایشری احداث نمود -

رنبیر سوامی - در ۱۳۲۰ ب چهار وجه رنبیر سنگه به کمال رفعت و متانت

در محله دژن حسن آباد ساخت -

مند رسماده - در ۱۹۱۷ ب چهار وجه رنبیر سنگه به مقام نام بارغ

نشان پذیر خود تعمیر ساخت -

پرتاپ سوامی - در ۱۳۳۰ ب میان پرتاپ سنگه ولی عهدی است

در محله رغنادهاری ترخیص نمود -

بست خانه کراپارام - در ۱۹۲۵ ب دیوان کراپارام مدارالمهاجم ریاست

الای فتح کدل آباد ساخت -

بست خانه وزیر پنوس - در ۱۹۲۰ ب متصل به کدل وزیر پنوس حاکم

تعمیر ساخت -

بست خانه امیر کدل - در ۱۹۳۶ ب دیوان انتت رام مدارالمهاجم سلطنت

۱۲۶۵ هـ خراج - یک پاؤ حصه چهارم یک سیر می باشد ۱۲۶۶ هـ اگر شاین (این شانت

چو گرافی آئی کشیر ص ۱۴۲) اتساب تعمیر بست خانه پنجباره به چهار وجه رنبیر سنگه (متوفی ۱۸۸۶ هـ

کرده است و ۱۲۶۵ هـ دیوان انتت رام پسر دیوان کراپارام مذکور الصدراست - بود پدر خود

حاکم شد (کشیر جلد دوم - ص ۸۰۳) ۵

ترصیص نمود.

مندر گیشور گیش پندت در میان موضع راموه که بجایگز او بود ترصیص

نمود ۹۲۷ هـ ب.

مندر رضا کدل - در ۹۲۱ هـ پندت راجه کاک در که دارد غه داغشال

بود تعمیر ساخت بعد - وفات او پسرش رام چند با تمام رسانید -

بست خانه کریل - کریل بیجا سنگه محاذی شیر گراه آباد کرده است -

در آمد و پرداخت تجارت کشمیر

در ملک کشمیر درآمد و پرداخت مال تجارت سال تمام تخمیناً تا چهل لک روپیه سکه

کشمیری خواهد بود - اشیای تجارت پیدا در این دیار همگی در بنا در یورپ و ایشیا هند

و خراسان و یار کند و لاسه و لارخ و اسکر و می رود و اسباب تجارت بلاد های مذکوره

به ملک کشمیر می آید تشریح آن از نقشه ذیل واضح خواهد شد -

آنچه که مال تجارت کشمیر به اطراف ممالک هند و خراسان و غیره می رود

اقسام پیشینه کافی	تخمین ششم	چار جامه اسپان	سنگیشم	ابریشم خام
بطا	پادری ها	حقه تماکی	زیره سیاه	اقسام بچرم
کشوت	گیلاس	صند و قیچ و بون	منز سنگاره	یورابها
زردا	روغن	شطرچ و زرد	پوست بھنگ	تار پیشینه
توز	فنج	اقسام پیشینه ساده	سوهاگ	سبب عنبری
قلندان	تخم نیلوفر	گبه های فرشی	سنگ بلور	چوب قسط
پیرای کلفی	طوقه نقاشی	پای دانه	پوست جانورانی	خمیر بنفشه

۹۶۸ هـ مراد از پندت گیش کول شاستری یک از اصحابان چهارده بنیر سنگه آنجهانی است :

آنچه که مال تجارت کشمیر به اطراف ممالک هند و خراسان و غیره می رود

ادقیات	نعلین چوبین	برنج	چوب دودار	زرشک تبتی
اقسام پو	اسپان کونست ^{۱۲۶۹}	گردنگ	حاشیه پشمیه کانی	نافه چینی
انگور	اقسام پشمیه عملی کار	پوست کونار	گجری اسپان برادر	سنگ زهره
کافه سفید	چونته پو	قندهار	زعفران	سوزنی ها
اقتیون	جوز	دیه های چوبین	گل بنفشه	دسوانها
صمغ زرد آو	ششهد	کتاب های فارسی و غیره	نختم بازنگ	تختهای حکتی
عرق بیدمشک	کنه گچ	اقسام پشمیه دورکی	نماکو	نماک؟
اقسام اسلحه				

آل چه که مال تجارت از ممالک هندوستان و خراسان و غیره به کشمیر می آید

بازاری انگریزی	بازاری دیسی	زریفت کخواب	سوت ریسیده	کلا بنون
جواهرات	چای بمبئی بهاری	نمک پنجابی	شکر تبرین	تبات
شکر سرخ	قند سیاه	مصلح زنگها	نیز آب گوگرد	مرتابی رنگ نگاری
مرتابی گلناری	اقسام ادویات	لاکه	اشیای باطلی انگریزی	ظروف چینی
مس	ردی	قلعی	ظروف مس	ظروف ردی
جست	سرب	آهن ولایتی	پایله چینی	میوه کایلی
نسوار پشاور	حمص	اسپان ولایتی	پاپوش پشاور	بوربای پشاور
کربانه	تیل کنجد	اشجار هندی	رودنگ	روپیای سکه مختلف
قالین ملتان	ظروف های گجراتی	طلا و نقره	کمل ازپندی	انار دانه
ساوگی	منقه	چایدانی	مرجان	ایریم رنگین

۱۲۶۹ ساله به جرح شود به حاشیه ۸۶۲ ص ۲۶۹ از همین جلد

آن چه که مال تجارت از ممالک هندوستان و خراسان و غیره به کشمیر می آید

پشم گوسفند	کرم دانه	پنجه	رفیون	شاکلی هبی
دو حصه کاپلی	نگین ها	زولو	منیاری	چرم خام و پنجه
کتاب ها	تما کو قند هاری	برنج باره	نمد های فرش	قلم های پانی شاه
پاپوش ندری	پوستین ها	عطر	چوب چینی	باروت
انگوزه	زاگ	خرمهره	خرما	.

مال تجارت آن چه که زیار کند و لداخ و لاس به کشمیر می آید

پشم شال	پشم تیره	فرز پشمینه ساده	پشوی پشمینه	تهرمه
نمد های یار کندی	پایه های خطائی	زلفوس	لنبری	لانگه یار کندی
اسپان یار کندی	گل دار چینی	یاد بیان خطائے	پسالا چینی	چای بنر
چای سیاه	تنزدی خطائی	مامیرا چینی	ربوند چینی	گلکته بتصر
تولی	کاشن بن یار کندی و تنی	پرسس	گوگرد	نافه
فیروزه	جده اید	سنگ	قرص های نقره	سنگ یشب
جوهی نقره	زهر مهره	سوکا که	بلور	لابورد
فلز های پشم (یشب)	ابریشم کوره	کلاه یار کندی	گنج گاؤ	طلا و سلطانے
کرم دانه	ماهوت	قالین یار کندی	دستانه یار کندی	شکر ف
نمک تبشی				

اسباب تجارت کشمیر آن چه که بطرف لداخ و یار کند می رود

زعفران خالص	زرد زعفران	برزازی هر قسم	تماکو	شکر ترین
قند و نبات	قند سیاه	شکر سرخ	زیره سیاه	کرمانه ۱۲۷۵

۱۲۷۵ لفظ کشمیری بمعنی تو بل که در اطعمه استعمال می کنند :

اسباب تجارت کشمیر آن چه که بطرف لداخ و یارکند می رود

نوار کشمیری پشاور	برنج	پوست گلابی	سختانه	اقسام اسلحه
پتوی رنگین	کجری اسپ برمدار	تنه های چکنه	زرلفت و خواب	جوراب ها
تیل سیاه	رودغن زرد	شهره	ادویات عطاری	تیل گنجد
تیل سیاه	ظرف مس	پاپوش	اسیان گونف	گادان

اشیای تجارت آن چه از اسکندریه کشمیر می آید

کشمش خشک	زیره سیاه	فرد شال ساده	گل سنج	توت خشک
----------	-----------	--------------	--------	---------

اقسام پشمینه کشمیر

آن چه که مال پشمینه در کشمیر ساخته شود اقسام آن این است :-

پشمینه کانی - جورده کانی - قصابه کانی - رومال های کانی - شاه پسند -
جهاموار - هارشیه -

پشمینه عملی کار - قصابه - رومال - گویند - پتکه - دوشال - چوغه ها - انگر که -
کمر بند - سینه بند - لنگوٹ -

۱۲۶۱ بقول دکتر صوفی از اقسام شال همگی دو قسم کانی و عملی کار اہم بوده است - اول الذکر پشمینه بود منسوج مانند جامه با بغیر کشیده کاری - و ثانی الذکر مع کشیده کاری عملی کار اوسطاً در مدت یک سال تکمیل می شد - بنا بر تحقیق پندت آمد کول شخصه سجد یا با در عهد آزادخان صوبیدار کشمیر از ۸۳ تا ۸۴ لغایت ۸۵ تا ۸۶ است - گویند سجد یا با این صنعت را از جامه سفید که برش داغ پائے کجشک شده بود ایجاد کرد - سجد یا با در اول اندیشید که اگر داغ پچنین ماند موجب تباہی جامه گردد - بنا برین داغ را بعد کشیده کاری پوشید و کامیاب گشت -

(رجول ایند کشمیر سٹیٹ ص ۱۹)

پیشینه چکشی - بوره عملی دور - بوره کناری دار - بوره هاشمیه دار - دستار
دوپه - الوان سفید - توبه سفید و خود رنگ -

پیشینه داوکار - قصایه - مینر پوش - چوغه - کرتی - واسک - گلوبند -
ٹوپا - قصایه - رمال - مینر پوش -

اقوام مردم کشمیر

قبائل فخره اہل اسلام

مسلمانان متوطن کشمیر در حفظ مراتب انساب خود چندان پرداخت نمی
کنند و تکمیل شجره انساب مطلقاً مرعی خاطر نمی گذارند - چرا که درین ملک شرافت و
رزالت را استحکام و اعتبار نیست که بعد از بعضی امور شرافت شرفا خود بخود
زایل می شود و به وقوع بعضی فتور رزالت به شرافت مبدل گردد - و در ضمن آن
چند دیوہات است -

اول این که ہر گاہ کسی شخص کبیہ پیشہ را احیاناً حسب تقدیر انقضای
عرصہ یک دہشت مال و دولت و جہاد و حشمت پایدار ماند اورا اینای این ملک
شریف پندارند و اگر کسی انسان را از قوم شریف بہ گردش فلکی مال و دولت و جہاد
و حشمت نماند و مسکین و فقیر گردد او را کبیہ انگارند - درین صورت شرافت مردم
کشمیر متعلق است بہ مال و رزالت ملحق است بہ سکنت و ابتدال -

و بعد دوم این کہ اگر کسی از مردم شریف برای اکتساب معشیت حرفہ از
حرفہای معمولہ مثل نجاری و گلکاری و حالاجی و غیرہ بیاموزد - شرافت او نفع الحال
زایل گردد - و اگر کسی از مردم ذویل در عمل شرفا مثل خواندن علم و اعمال صالحہ شریک
گردد اورا شریف پندارند -

و بعد سوم آن کہ بعضی مردم ذویل مثل ڈوم و نانچی و غیرہ برای استحصال

شرافت در اقامت شریف لاغری می شوند و خود را به خطاب سید یا خان یا گنجی یا شیخ نامزد می سازند در عرصه یکساعت و بیست و زحمت اصلی از نایل می شود و شرافت فرعی حاصل می کنند.

و بعد چهارم آن که در سابقه زمان شون طبعان کشمیر هر کس با از قوم خاص و عام موافق کیفیت و حیثیت واقعی و مطابق عیب و هنر ذاتی لقب مقرر می داشتند و آن لقب را به زبان کشمیری ^{پشتون} رثه می گویند چنانچه بعضی کسان را از روی درشت مزاجی سیم پیر یعنی شیر و آیت یعنی خرس و سور یعنی خوک می گفتند و بعضی کسان را از روی گزندگی سرفه یعنی نارد و چو یعنی عقرب می گفتند و بعضی کسان را از روی پست فطرتی و اندک یعنی بقرو هند و یعنی گوشت و کمر یعنی مرغ می گفتند و بعضی کسان را به صد و عیب و هنر یا به وقوع افعال نیک و بد لقب می دادند چنانچه در شرفا هرگاه کسی کار دزدی می کرد او را چور یعنی دزد می گفتند و هرگاه کسی صاحب صلوٰه می بود او را نمازی می گفتند و اگر کسی پادشاه خوب می پوشید او را پیرزا می گفتند و اگر کسی دستار کلاں می بست او را دستار لقب می کردند و اگر کسی اجبانا پیغمبر فعل نیک یا بد می کرد او را بهماں نام نامزد می ساختند.

نوع دیگر نام های بیادوران پزنده و پزنده و خوش و شرافت و بهایم و زلفات عیب و هنر و افعال نیک و بد و کارهای شایسته و ناشایسته پیچ نامی شالی نامده است که بنام مردمان این دیار لاغری ذکر کرده اند و هر حرفی که بنام کسی رثه مقرر کرده اند آن لقب بر قوم و قبیله آن یا نام ستم قتل مانده است و لقب اصلی آن یا با کمال زایل و منفقور و نابود شده است. اینها در شرافت و زحمت

در شرفا اشاره به قدرت کنند.

مردم کشمیر اصلاً یافته نمی شود و اصلیت قوم تحقیق محققان نمی گردد. اما در ماقبل نام قوم و قبیلہ بر زمینداران باقی است.

و بدینچشم آن که بعضی مردم کشمیر به وطن اصلی خود موسوم کرده اند. چنانچه یکمیلیون و کاوسه و ایشہ بری و غیره موجب آن لقب اصلی قوم آن ها معلوم نمی شود. فقط.

و بدینششم آن که در اقوام مسلمانان کشمیر به کثرت حادثات زمانه بسیار تغییر و تبدل واقع شده است. چنانچه جمعی کثیر از قوم سادات به انقلاب دوران بے سرو پا مانده در کار زمینداری افتاده اند و فی الحال نام سیادت از آن ها رفع شده یا اقوام زمینداران لاحق شده اند و باز زمینداران خویشی و قرابت می سازند غرض که به وقوع این چنین واقعات اقوام ملک کشمیر را بیثبات و کیفیت نامانده است اکنون تشریح بعضی اقوام زمینداران و شهر باشان که تا حال بر صراقت خود مستقل هستند گفته شود. و برای تشریح آن چهار زمانه قابل یادگار است یکم زمانه سابقه راجهای همد. دوم زمانه سلاطین کشمیر. سوم عهد شاهان چغتاییه. چهارم وقت حکومت شاهان افغانه. فقط.

اکنون باید دانست که در اقوام مردم کشمیر مثل مردم هندوستان چهار قوم به نظری آید سید مقل. پٹھان. شیخ. اما به انقلاب دور زمانه از این اقوام در کشمیر قوے دیگر متفک شده است که آنها را طایفه دارمی گویند و آن مردم حرقت ساز و پیشه در هستند.

قبائل فرقه سادات

زمره سادات این دیار در عهد سلاطین کشمیر از روی فترت امیر تیمور و بعضی

از روی قدر دانی سلاطین دین ملک آمده بود و باش این بها اختیار کرده اند و شجره
 انساب آنها نا حال برابر می گذرد و در حالت موجوده هر کس که بر طریقه شیخیت و
 پیر میریدی مستقل مانده است شرافت و سیادت او معتبر است و هر کس که با فعال دیگر
 مستقل شده است سیادت او را چنداں اعتبار نیست و از زمره سادات عالی تبار
 فی زمانه هشت قوم یادگار است اول سادات قادریه از احفاد حضرت محبوب سبحانی^{۱۲۴۳}
 رشی الشیخ - دوم سادات نقشبندیه از اولاد حضرت خواجه خادند محمود رحمة الله علیه -
 سوم سادات اندرابیه از احفاد میر میرک اندرابی رحمة الله علیه چهارم سادات منطق
 و بهقی از احفاد سید حسین بن سید تاج الدین بهقی رحمة الله علیه پنجم سادات ده بیدی
 ششم سادات دوا یکی از ذریعت سید داود دوا یکی رحمة الله علیه هفتم سادات همدانیه
 از احفاد سید تاج الدین که عموی حضرت امیر است قدس سره - هشتم سادات متفرقه
 که از امصار دیگر آمده دین بها سکونت می دارند و از آن جمله بعضی با کار زمین داری
 سازند.

و دین بها و زمان بعضی بهیلا برای حصول شرافت خود و دعای سیادت
 ثابت می دارند و نسب نامه را اختراع می سازند - از روی عدم امتیاز هیچ کس یاز
 پس آنها نمی کنند.

قبایل فرقه مغلان

مردم این طایفه در زمان سلاطین کشمیر از نژاد سان و ترکستان دین بها آمده

^{۱۲۴۳} ساله مراد از محبوب سبحانی حضرت شیخ سید عبدالقادر جیلانی^{۱۲۴۳} است و در^{۱۲۴۳} مطابق

^{۱۲۴۳} ساله و اصل بقی شدتند.

^{۱۲۴۳} ساله ۵۰-۱ مطابق ۶۱۴۳ هـ

بود و یا بش اختیار کرده اند.

قوم میر - لفظ میر در اصل میرزا است که مردم زمانه آن را ترخیم کرده اند و اکنون میرزا را میر می گویند و لقب میر در میان سادات و مغان مشهور گشت و این قدر خرقی است که مردم سادات و لقب میر اول گویند چنانچه میر مبارک و میر مقبول و مغان را لقب میر بعد اسم می خوانند. چنانچه عزیز میر و غفار میر لیکن بعضی مغان را از روی تعظیم نام میر اول می گویند چنانچه میر نازک نادری.

قوم بیگ - در عهد سلاطین کشمیر پادگار زمان شاهان چغتایه دیرین جا آمده اند. اکثر این منصب دار رئیس عالی مقام بوده اند اکنون احفاد آن ها همیشه وری و چاکری اختیار کرده اند. شرافت آن ها بر زالت مبتدا گشته است.

قوم اشای - در زمان سلاطین کشمیر دیرین جا آمده اند. گویند جد آن ها از مقام عیشا ور که دیر است در ممالک خراسان آمده در مصاحبت بده شاه سرفراز شده بود. حالاً مردم کشمیر عیشا ور را اشای خفیف کرده اند.

قوم بانڈے - در عهد شاهان چغتای از ترکستان آمده صاحب ثروت و حکومت بوده اند و کشمیر نولین موضع بانڈر پوره جاگیر یافتند موجب آن آن ها را بانڈے می گویند.

قوم کچھ - جد آن ها در عهد سلاطین از ترکستان آمده موضع کچھ پوره کشمیر جاگیر یافتند و در آن جا سکونت می کردند موجب آن قوم آنها را کچھ خطاب داده اند.
قوم گانی - گویند جد آن ها از محل گورگان آمده دیرین جا متوطن شده بود موجب آن گورگان را مردم خطه کشمیر ترخیم کرده گانی نام نهاده اند.

۱۲۴۵ هجری نزد نارس (دلی آف کشمیر) - ۱۷۹۹ میلادی پنج قوم یعنی: بیگ، اشای،

بانڈے، کچھ، مثل هستند.

قوم کنٹ - گویند جد آن با خواجہ حسین کابلی در عهد اکبر شاہ تعمیر باشی قلعه ناگزنگر شدہ بود پادشاہ بر موقوفہ ملاحظہ قلعه ایک عدد کنٹ کہ زیورے است شہر شال خدمت شاہی بوسے عطا فرمود موجب آن اورا کنٹ خطاب کردہ اند۔

فرقہ پٹھان - اکثر مردم پٹھان در زمان شائان افغانہ از کابلستان آمدہ در کشمیر متوطن شدہ اند ہنگی دو فرقہ دریں جا موجود اند یکے خان دوم خیسری لیکن لقب خان را دریں دیار پیش اختیار کیاے نمادہ است چرا کہ اکثر مردم دوم و تانجی کہ ملازم پیشہ ہستند یا سوار فروش کہ چند گاہ در کابل و پشاور می روند بر خود خطاب خانانی لازم می دارند۔

قبائل قوم شیخ^{۱۲۴۶}

اعلیٰ باشندگان کشمیر کہ در عهد سلاطین کشمیر مسلمان شدہ اند ہمہ را شیخ می گویند و دریں قوم وسعت بسیار است چہ تمامی اقوام طائفہ داران شاخہای این فرقہ است۔

قوم پیرزادہ - از جمیع اقوام شیخ فرقہ پیرزادہ اول است بہ ہمیں سید کہ سلاطین آن مابعد قبولیت اسلام خدا پرستی اختیار کردہ و مربیان و معتقدان

ملک لارنس نام لمے آن قبائل افغان کہ در کشمیر متوطن گشتہ کوکی خیل (شاخے از آفریدیان) یوسف زئی و بوگو خیری (خٹک) زیشتہ است مردمان خیسری یا آفریدی کہ در رنگ نامہ بود و باش می کنند تا حال رہ ایات قبیلہ خود بر قرار داشتہ در پشتو گفتگو می کنند و بوقت روانگی تیغ و خنجر با خود می دارند۔ محل اقامت یوسف زئی قریہ حمل است و سواتی و خیسری حوالی و بہت بیرون آباد کردہ اند۔ ہمارا جہ گلاب سنگا کہ نیز بسیاے از افغانان را برائے محافظت مرزہ از افغانستان و پشاور طلبیدہ در کشمیر آباد ساخت۔ افغانان چھی پورہ (بقیہ بر صفحہ آئندہ)

ہم رسانیدہ اند۔ د اولاد آن تا حال پشت در پشت بر صلاحیت و تقویٰ و اعمال صالحہ مستقل ماندہ شیوہ پیر و مریدی می سازند یا بر تولیت مقامات و زیارات مسلط ہستند و بر موقع صلاحیت و تقویٰ یا مردم سادات خویشی و قرابت جایز می دارند و ہم زانوی آن ہا می نشینند و کسانیکہ از شیوہ پیر و مریدی درگذشتہ بکار ہای دیگر عامل می شوند بر حیثیت خود نمانند۔

قوم بابا یا شاہ - ذاتی قبیلہ نیست بلکہ لقب قرعی است یعنی کسے کہ بہ اعمال صالحہ و افعال شایستہ مقبول خلافت گردد اورا بابا یا شاہ می گویند۔ رفتہ رفتہ احفاد و ذریعت آن ہا نیز ہمین لقب نامزد می شوند پیش ازین مردم پیر زادہ را نیز بابا می گفتند۔ اکنون شاہ گفتن بہ نسبت پیر زادہ ہا مرقح شدہ است فی الاصل شاہ لقب عام است یعنی ہر کس کہ ذرہ از قوت ظاہری یا باطنی پیدا نمود اورا شاہ می گویند۔

قوم ملّا یا مولوی - ہم لقبی است فرضی یعنی ہر کس کہ بخواندن علوم معقول و منقول کمال حاصل نماید اورا ملّا یا مولوی می گویند۔ و دین ملک چند خاندان عالی شان بود کہ آن ہا را پشت در پشت مولوی می گفتند۔ اکنون ہمگی خاندان مولوی ابوالخیر کہ ہمیشہ آفتاب علم در خاندان آن ہا روشن می بود موجود است۔

(مسل) بنا بر عقد و موصلت با کشمیر یا با باشندگان قدیم مدغم شدہ اند (دی آف کشمیر ص ۳۰۹) مردمان یوسف زئی در حمل سکونت می کنند۔

بقول لارنس بیاضے از افغانان را ہمارا جہ گلاب سنگھ برائے محافظت سرحدات حکومت خود طلبیدہ در کشمیر آباد ساخت۔ در بیروہ اکثر دیہات در قبضہ افغانان سواتی و بیتری تا حال موجود است۔ افغانان چھی پورہ بر سبب عقد و موصلت با کشمیر یا اصلیت خود را خرا موشش کردہ اند۔

قوم مله - لقبه فرضی بر چهار طایفه مقرر کرده اند - یکم ملای مسجد که مسلمانان را در شهر و ده همیشه امامت می سازند و طفلان را تعلیم می دهند و بر خیرات و نذورات مردم گذران می سازند - دوم مردم گورکن که مردگان را دفن می کنند - سوم غسل که میت را غسل می دهند - چهارم قبیله در زمینداران مشهور است و آن صلی است ^{۱۲۷۷}.

اکنون شرح قبایل زمینداران که نسبت آنها لقب اصلی بنود موجود است کرده آید - ماگرے - دانگر - نیایک - نانترے - ڈامر یعنی ڈاربت - لون ^{۱۲۷۸} را تھر - این هشت قوم در عهد راجا صاحب سیف و سنان جنگی و پهلوان شاید از قوم کھتری بوده اند - بار ماغی و فساد و رزیده ریاست ما برهم کرده اند چنانچه تذکره آل در تواریخ قدیم مشروحست -

و در عهد سلاطین کشمیر مسلمان شده لقبه قدیمی بر قبیله آن ما بدستور موجود مانده است - هنوز هم شرارت ذاتی در نهاد آنها باقیست و بعضی هتاید این اقوام تا عهد شاهان چغتاییه صاحب حکومت و رئیس ملک بوده اند که در تواریخ ما مشروحست -

قوم رینه - دو گروه اند - گروه اول از قبیله براهمه است آن ما را رازدان هم می گویند - بعد اسلام رینه لقب قدیمی باقی داشتند - گروه دوم ^{۱۲۷۹} بقول لارنس بسیاری از ملاهان و دوم نیز لقب "مله" بر خود اختیار کرده اند - نزد ایشان این لفظ مخرب "ملاح" عربی است که در پنجاب برکشتی یا ن اطلاق می شود (دیلی آف کشمیر ص ۳۰۸) :

^{۱۲۸۰} لارنس قبیله لون را از دیش و ڈامر را از شودران (رذیل توبی مردمان در هند) محسوب کرده است (ایضاً ص ۳۰۶) دیقنان میگویند که آنها از چیلان آمده اند (ایضاً ص ۳۰۶) شایه (۲)

از قبیله راجهای چند ریشی را چوت هستند که جد آنها را به سوسرم چند در اوایل
 ۱۲۴۹ هـ از نگر کوٹ آمده درین جا تا سال ۱۲۸۰ هـ بر عهده سپه سالاری و مدارالمهامی
 نسلاً بعد نسللاً ممتاز بوده اند. بعد آن را ون چند در مسلمان شده به خطاب رینه
 یعنی مدارالمهامی سرفراز گشت چنانچه احفاد او تا عهد اکبر شاه بر عهده ریاست و
 مدارالمهامی مستقل بوده اند. این که قوم لون خطاب رینه کی با خود شامل می دارند
 غلط است و آن قبیله علیحدہ است.

پنڈت - از قوم برهن صاحب شرافت و تمکین است لقب قدیمی

باقی دارد.

قوم کول - از احفاد و ناتری رکھی برهن بوده اند لقب قدیمی باقی دارند.
 اما اقوام یتو و مانٹو ٹکرو پیرے - وانی پیرہ پڈر تری کنبی مسله
 صوفی و غیره در عهد بهنو شاید زمیندار پیش از قوم شود ریاکایت بوده اند و بعد
 اسلام هم به همان نام مشهور اند. ذکر آنها بجائے در تواریخ یافته شد بهنگی ملک
 احمدیتو و سیده مانٹو و بهانگیر پڈر در زمان سلاطین رئیس بوده اند. فقط -

قوم پیک - جد آنها لنگر پیک از دارود آمده - در عهد سلاطین احفاد
 او بر عهده گوگردی و مدارالمهامی مستقل بوده اند در ۱۲۸۳ هـ خود سر شده مدت سی
 و پنج سال در کشمیر شاهی کرده اند.

۱۲۸۰ هـ مطابق ۱۳۲۲ ع

۱۲۴۹ هـ مطابق ۱۱۰۶ ع

۱۲۸۱ هـ بعض گویند که یتو و ٹکرو از کشتوار آمده اند (حاشیه اولی آف کشمیر ص ۳۰۶)

رائے اکثر مسلمانان این است که اصل مردمان قبیله پنڈت دکول و پٹ و یتو و ریشی
 و مانٹو برهن است (ایضاً صفحہ مزبور)

۱۲۸۳ هـ مطابق ۱۵۵۲ ع

۱۲۸۳ هـ چیللاس (ایضاً ص ۳۰۸)

قوم ملک - ذاتی قبیله نیست بلکه خطاب شاهسی است چنانچه در زمان
سلاطین کشمیر تمامی رؤسا و مصاحبان و بجاگیرداران و افسران فوج را ملک خطاب
می دارند و محافظان راه هندوستان و ترکستان را همی لقب بخشیدند - در اصل
قبیله ملکان همه با شیخ هستند - درین وقت مردم دُوم خود را ملک می گویند -
قوم گنائی - بزبان کشمیری منشی را گویند و قبیله گنائی از قوم برهمن نیکو
کار و ذوالاقتدار بوده است و از هنر و دبیر این قبیله اکثر بزرگواران و اولیای
کبار یادگار - از جمله همت گنائی تمام شخصه نیکو کار مشهور روزگار است - و
کارگوسفند قصابی بر خود قبول نمود - اکنون ذریعت او تمام کارگوسفند قصابی می
سازند و در زمره طایفه داران داخل شده اند - سوای آن قوم دُوم که نهایت
ارز و هستند برای خود لقب گنائی پسند می دارند - ازین رو قبیله گنائی را
همی اعیان نمانده است - اکنون مردم قوم گنائی خود را گنائی گفتن عجیب
می دانند -

قوم ریشی - ذاتی قوم نیست اما هر کس که بر مجاورت مقابر حضرت
ریشیان کشمیر نایک دو پست مستقیم مقیم ماند او را ریشی می گویند -

اقوام طایفه داران

در اقوام طایفه داران دو گروه اند - از آن جمله گروه اول مثل بنجار و
گل کار و آهنگر و کهار و قصاب و دباغ و زرگر و گاو دوز و خیار و شیر گوهر و غیره
اهل حرفه در شرافت و عزالت میانه روی اختیار کرده اند - همیشه با اقوام خود
نویشی می سازند - چندان بے حیائی و بے شرمی مرعی نمی دارند - گروه دوم
قوم دُوم و گلبان و مانجی و چوپان و بکت از جمیع اقوام ازل الناس و بدکردار

هستند.

قوم دوم - می آرند که راجه پرور سین هنگام تسلط هندوستان از قوم
دوم و چندال پلج و سانی و منج که همه با هلاک خوا هستند پلاژن سفر برای تصفیة
شورع و یار برداری و غیره ملازم کرده بعد اختتام ایام محاربه و مجاذله من جمله پلاژن
مذکور یک یک نفر برای محافظت ما و دولت مردمان و نگهبانی چار پایاں ده بده
مقرر ساخته ماکول و مشروب آنها خانه به خانه راتبه شخص گذاشت چنانچه تمثال
معمول است و تا عهد سنگان هرگاه کسی را مال به دزدی می رفت از دوم ده
تا دوان می گرفتند مدعا که ذریات آن با درین ملک کثرت پذیرفته تسلطی حاصل کردند
و در عهد سلطان کشمیر مسلمان شده ترک هلاک خوری نمودند و ما قوم
مسلمانان در ماکول و مشروب مخلوط شدند - و سیاهی چهره و تیره درونی خصلت
ذاتی دارند و در هر کار مستعد و چالاک هستند با الفعل پرورش گادان دلت و انصرام
احکامات حکام و تشقداری و سزاواری و چوکیداری و سانی و محافظت خرمن با و
بردن قسط به توشه خانه و رسانیدن خطوط حکام به مکتوب الیه بزمه آنهاست و
در دزدی و حرام خوری و بے جای ممتاز اند و در قحیگی و حرام کاری بے انباز -
اکنون کوشش شرافت بسیار می سازند و بر خود لقب شیخ و گنائی و خان و مله
و غیره ملزوم می دارند.

قوم با نخی - مجازاً درین قوم سه گروه اند - اما در زالت و بد خوی و

بعض گویند که اقوام دوم از اولاد قدیم چک اند (حاشیه و بی آف کشمیر ص ۳۱۱)

۱۲۸۵هـ ملاخان کشمیر از اہم ترین اقوام کشمیر است - اگر چه اطلاع صحیح نسبت اصلیت شان محال
است لیکن از ادعائے شان که بلحاظ تاریخ بسیار قدیم است می توان گفت که راجه پریت سین
این قوم را از سنگل و پ آورد - با نخیان اصلاً از "ویش" بودند و همین است (بقیہ بر صفحہ دیگر)

بہالت دیدگوئی ممتاز و در فریب و دعا بازی و مال خوری بے انبار۔ ازاں جملہ گروہ
اول بہترہ مانجیاں اندکہ غلات و ہینرم در کشتی مای کلان بہ شہر می رسانند۔ البتہ
این فرقہ در بے شرمی و بے حیائی چنداں مبادرت مرعی نمی گذارند۔ و گروہ دوم
ماہی گیران تالاب اولر و ڈینبہ مانجیاں بھیل ڈل و غیرہ معروف اند۔ اما از گروہ
بہترہ مانجیان در امور رزالت و بہالت زیر دست ہستند۔ گروہ سوم ڈونگہ مانجیاں

(سلسل) کسیکہ در کشتی را فی اظہار ناقابلیت خود کند۔ دیگر مانجیاں او را طعنے شود۔ می دہنند
بوقت سوال مانجیاں خود را بہ نوع منسوب می کنند۔ لیکن درست این است چنانکہ از نمائندہ این
قوم معلوم شدہ کہ مانجیاں اصلاً شبانان بودہ اند :

بقول لارنس پدر مانجی در عیال خود مرتبہ بزرگ دارد۔ اولاد زیرینہ اموال مکتبیہ است
پدر می نہند و اد چنان کہ رضایش باشد بہ عیال خرچ کند۔ پسر مانجی تا وقتیکہ پدر او را اجازت
نمی دہد متاہل نمی گردد۔ لارنس مانجیاں را بہ طوائف دہل منقسم کردہ است :-

(الف) ڈینبہ مانز۔ ایناں مع کشتی را فی در کولاب ڈل دیرں ہا کاشت سبزی نیز
می کنند :

(ب) گری مانز۔ ایناں در کولاب ولر سنگھارا چینی می کنند :

این ہر دو طائفہ در میان مانجیاں سر مائے خود را بلند می دارند۔

(ج) ملاحان بہت

(د) ڈونگہ مانز۔ کہ از دختر فردشی و دیگر افعال نازیبا با کمے نہ دارند۔ انہیں میاں

بدترین ملاحان نالہ مار اند کہ بنام "مار مانز" شہرت دارند :

(ر) ہاک مانز۔ (یں طائفہ در دریا ہا شہتیر را فی می کنند۔

(س) گاڈ مانز یعنی ملاحان ماہی گیر۔ زنان این طائفہ در دشنام طرازی و بد زبانی

شہرت بزرگ دارند (ویلی آئی کشمیر ص ۳۱۳ و ۳۱۴)۔

است و این قوم از اقوام دیگر نهایت بدخواست در بے شرمی و بے حیای یکتا
و در دیوثی و قهجه‌گی بے هما شب و روز زبان فحش و دشنام کاری و احمی
دارند. از دختر فروشی و قهجه‌گی عار نمی‌دارند. چنانچه باشندگان دیار کشمیر به
سبب بدکرداری و ناهنجاری قوم دوم و ناهنجاری در ربیع مسکون همیشه بدنام.
قوم گلبان^{۱۲۸۶} - بدخصلت قومی است که اسپان زمینداران برائے کاهچرائی
در یلاق های برند و در غارت گوی و قزاقی چالاک هستند کرنیل میان سنگه این
قوم را به قطع بینی و گوش و قتل سخت تنبیه کرده بود. گلاب سنگه تمامی اقوام گلبانان
در حبس خانه مغول ساخت. رنیر سنگه همه های مع عبال و اطفال در گلگت نظر
بند گذاشت تا که مردمان اندک آسودند.

قوم چوپان^{۱۲۸۷} - مویشیان مردمان برای کاه چرائی در مرغزار های برند. در
حرام خوری و دزدی شریک گلبانان هستند و با قوم گلبانان خویشی می‌سازند.
قوم بکت - برای کسب معشیت تشبیه هر قوم می‌سازند. طفلان خود
را قرض و سرودا موخته از بچه بازی و لواطت عیب نمی‌دارند با قوم خود خویشی
همی‌کنند.

قوم کجرا - ذاتی قسے نیست هر کس که برین کار اصرار نمود داخل
این قوم شد.

قوم پاره دوز - در اصل چهار هستند از پنجاب آمده درین بها متوطن
شده اند. و در زمان سلاطین مسلمان گشته هلاک خوری ترک کرده اند.

قوم پوهر - این قوم هم از پنجاب آمده اگر چه مسلمان شده اند هنوز

^{۱۲۸۶} لارنس اصل گلبانان از دوم خیال کرده است (ویلی آف کشمیر ص ۳۱۲) -

^{۱۲۸۷} در کشمیری "پهل" نیز گویند (ایضاً صفحہ منبر) -

هلاک خوری می سازند.

مذهب کشمیر

دیرین وقت باشندگان خطه کشمیر همگی سه فرقه است: هندو مسلمان سکھ
کیفیت هر یک بدفوات مستقله گفته آید.

مذهب اهل هندو - مؤرخان پاستان خطه کشمیر را از ابتدا شامل آریه ورت^{۱۲۸۸}
می دارند چنانچه در زمان نخستین دیرین ملک مذهب آریه بوده است بلکه بعضی
ناگ پرستی می کردند. نگاه به تعلیم و تربیت بزرگ رکیشتران مذهب شیو^{۱۲۸۹}

مذهب آریه بد الف و سکون را و فتح یا د سکون را و بمعنی قوم نجیب و "ورت" بفتح واد
و سکون مابعد در سنسکرت بمعنی حلقه باشد. مراد از آریه ورت (اقامت گاه آریه) سرزمین هند است.
بنا بر تحقیق مولف "انسایکلو پیڈیا آف بریٹینکا جلد دوم ص ۶۷۲" (شماره نهم مطبوعه ایندین گز)
آریه لفظ سنسکرت بمعنی شخص عالی نسب. ابتدا این لفظ بحیثیت قوم استعمال می شد. لکن
نزد دید آریه کسی را می گویند که در معبود های اندو اگنی دارائی اعتماد و اعتقاد کلی باشد.
در زمان مابعد معنی آریه کلیتہ تبدیل شده بمعنی شخصی شد که به یکے از سه قوم یعنی
برهمن و کھتری و ویش منسوب باشد.

از امر گوش که کتاب هم لغت سنسکرت است معلوم می شود که آریه از "ار" که به معنی
زمین است مأخوذ است. دیرین صورت قیاس است که اطلاق آریه بر مردمان دلقین و مزاین
می باشد. ۹۸۹ "ناگ" بفتح نون و سکون مابعد در سنسکرت بمعنی مار بزرگ باشد. ڈاکٹر
ناتکشات در مقدمه گلگت مینوسکریپٹس جلد ۱ ص ۱۰ می نویسد که "مار پرستی" در کشمیر از قدیم
موجود بود و از همین این اعتقاد با طرف هند شائع و منتشر گشت. نباید این امر که کشمیریان
"ناگ پرستی" می کردند از راج نرنگی و نیلہ مت پوران هم می شود. ازین کتب این امر به پایہ ثبوت
رسیده است که کشمیر از آب پیدا کرده شده است و از مار که اهم آنها نبوده و محفوظ ماند و ۱۲۹۰ بر صغیر دیگر

دیر جادو ارج بافت لیکن چهار ^{۱۲۹۱} ورن مقرر شدند یکے برهن دوم کھتری سوم ویش
چهارم شود در ازان میان برهنان این جا براکل کاستی دشتی و غیره اعلاف در
لباس حقیر قناعت کرده بوفور ریاضات شاقه و ترک لذات و شهوات هذب
الاخلاق و مشهور آفاق شده بودند پس بمقتضای مشیت ایندی پیش از
سنه یکرمی یا نصد سال در ملک اوده زیر دامن کوه همالیه راجه پیدا شده
کیسل دست نام و فرزند داشت موسوم به شاگ منی که در
آغاز غنفلوان جوانی ترک حکمرانی کرده از لذات شهوانی بجنب گشته به تعلیم و تلقین
برهنان سترافز فوراً بدربنده کمال رسیده خود را بوده یعنی عارف خدادان نام نهاد و
بدرجست در حرارت ذاتیه خود ملهت بخدید یعنی مذہب بوده اختراع نموده عقیده

مسلسل) ۱۲۹۱ مذہب شیو در کشمیر معروف به "ترکاشاستر" یا "ترکاشاستر" یا "خففا" ترکا است
قسمی از تثلیث و جودی است بقول دکتور جگدیش چندر چترجی مصنف کشمیر شیوازم "حصه
اول ص ۳۳ چاپ سرنگر ۱۳۱۹" مذہب شیو در کشمیر در ابتدا قرن نهم یا در آواخر قرن هشتم میلادی
شیورع پذیرگشت کتب مذہبی این کیش از سه انواع درج ذیل اند:-

یکے آگم ناستر که مجموعہ الواح الہامی شمرده شود و قواعد علم لدنی و عملیات می بندد.

دوم سپندشاستر که اصول کیش شیو را تفصیلاً در عبارت سہل بیان کرده از موثقات
فلسفیانہ انماض می کند.

سوم پرتی بگیا شاستر است که اصل الاصول و خلاصہ فلسفہ دین شیو است بانی فرقه
پرتی بگیا در کشمیر سوم اندیش شمار می رود. لکن شخصیکہ قواعد او را به ضبط آورد شاگردش اودیاکر
است مؤیدان فلسفہ پرتی بگیا نظریہ ہائے آفرینش و تعلقات مخلوق با خالق حسب احوال سپندشاستر تعلیم
می کنند متفقہ ان سپندشاستر یقین دارند کہ ذات خداوندی در حالت ریاضت و زہد بر قلب طائب
متعکس می شود. فرقه پرتی بگیا در وحدت خدا یقین دارد ۱۲۹۱ گروہ :-

هم رسانیده که آفرینش نوع انسان فی الحقیقت یکسان است که در ماده ذاتی یکدیگر را تفاوت و تجارت ندارند.

پس سبب نجات انسانی همان است که مخلوقات را یکسان دانسته از جمیع لذات شهوانی و هوا و هوس و مرادات نفسانی اجتناب کرده بر صداقت و پاکیزگی و غلوص و یگانگی را سرخ مانده به نسبت جمیع مخلوق خیر و صلاح و نیک اندیشی و مهربانی مبذول داشته خود را روان یعنی قانی به خدا پیست دارند همچنین تعلیم های شایسته به شاگردان خود آموزش داده هر کس را برای نشر این ملت به اطراف و اکناف مأمور ساخت ساکنان بهار و مگده دیش را در زندگانی خود منقاد این ملت گردانید و پیش از سنه یکرمی دو صد و هشت سال راجه اشوک تاج حکومت هندوستان بر سر نهاده برای خود مذهب بوده اختیار نمود در اندک فرصت ساکنان اقلیم هندوستان و ملک برهما و چین و خطا را مطیع و منقاد این ملت گردانید. همدان عرصه راجه کشمیر که هم نام راجه اشوک

۱۲۹۲ هـ نام قدیم اطراف ولایت بهار هند شرقی بود :

۱۲۹۳ هـ نزد محققان این امر محل نظر است که لحاظ تاریخی آیا دو اشوک (یکی کشمیری و دیگر هندی) بودند و یا یک. از راج ترنگنی دو اشوک مفهوم می شوند و اینکه اشوک کشمیری از اشوک موریای قریباً یک هزار سال مقدم بوده است.

دکتور سلبین در مقدمه راج ترنگنی جلد اول ص ۶۷ درین ضمن روایت کلین را ناقابل اعتبار قرار داده است و همین از بیان دکتور علی نکش دت (مقدمه گلگت مینوسکریٹس ص ۷۰ - چاپ ۱۹۳۹) سر نیزگی مفهوم می شود. بر روایت اشوک موریادار او اخیر زندگانی خود کشمیر را فتح نمود و از مشوره دزیرش موگلی پت لتا "دا عیان مذهب بهر با طرف عالم روان کرد. چهندتکا کیکی از عالمان بزرگ این مذهب بود بصوب کشمیر متعین گشت."

بود برای خود مذهب بود پسندیده باشندگان تحفه کشمیر هم به انقیاد امراد
 مذهب بود اختیار کردند و رسم و آیین آن مروج نموده - بعد آن شاهکسهم
 و ناک سین که از فضلای بوده بودند ترویج این مذهب در این جا به خوبی نمودند -
 و پس از مرخصی چند گاه چند را چارج با علمای بوده بحث و مناظره کرده مذهب
 شیو را باز فروغ بخشید - نگاه شکر اچاریج که فقیر متراض بود با علمای بوده
 مذهب بحث و مناظره کرده مردمان را باند از نصایح راه هدایت نموده شیو
 مذهب را در هند و کشمیر باز رواج داد -

بعد آن به مرد در دهور در ملک کشمیر مذاهب مختلفه واقع شده - بعض
 ناک پرست - بعض آفتاب پرست - بعض آتش پرست - بعض دیونا پرست
 شده از فرقه برهمنان قلیله بر خدا پرستی راسخ مانده بودند -

و در ^{۱۲۹۴} در واقعه ذوالقدر خان تمامی ساکنان کشمیر زیر تیغ
 آمده در نفس شهر همگی یازده کس به مذاهب مختلفه موجود مانده بودند - کاینکه
 در کمین گاه بحال متواری شده بودند برآمده در اطراف دلت بود و باش
 اختیار نمودند و به موجب عدم انتظام حکومت و به سبب کثرت حوادث و
 خداید هر کس از صرافت ملت خود معترمانده کا الانعام شده بودند بهمدرا
 ایام ریخن شاه طوق مذهب اسلام زیب کردن ساخته اکثری از باشندگان
 این جا طوعاً و کرها در حسن متین دین محمدی ده آورد -

بعد ازاں سلطان سکندر بیت شکن لوائی تغلب افرشته و هر جا
 بیت شکستی کرده اکثری از اهل هندو مسلمان نمود - اما بعضی برهمنان که در

اطراف و کناف گوشه نشین و خلوت گزین شده بودند به تحمل حوادث و
 نوایب بر ملت خود را سخ مانده سر پای عقیدت از دست ندادند تا که سلطان
 زین العابدین در حکومت خود فرقه برهمنان را به وفور مرحمت و احسان نواخته
 و به خواندن علم فارسی مشغول ساخته بکار و بار ملک دخیل شدند و کسانیکه به خواندن
 علم سنسکرت تسلیم ماندند - الحال عام فرقه هتود را به منزله پیر و سرشده و رهبر
 و مفتی هستند و باشتهار شهرت خیر اندیشی بده شاه بسیار از مفردیان
 این جا و اکثری از برهمنان هندوستان که شوق سکونت این دیار تیمنا
 به خاطر می داشتند معاودت نموده درین ملک بود و باش اختیار نمودند - چونکه
 بسبب واقعه ذوالقدر خان ملل و مذاهیب این جا به اختتام رسید - ازال
 وقت باز از فرقه هتود همگی برهمن - ویش و شودر درین ملک بود و باش می
 دارند - ازال جا که برهمنان این جایک فرقه اند اما مجازاً دو فرقه شمرده شوند -
 یکی طماسی یعنی باشندگان قدیمی این دیار دوّم یانه ماسی یعنی نوآمده اطراف
 دیگر و درین دو فرقه همگی برای یک امر اختلافت مردم هتود را که به حساب
 سال قمری ایام است و بعد عرصه سه سال یک ماه قمری زیاد می شود و آن
 ماه زاید را هرگاه طماسیان دو جیّه وضع کنند پس یانه ماسیان برخلاف
 این تا دو بار وضع خواهند کرد - و فرقه طماسیان در ماه جیّه دوم و
 گروه یانه ماسیان در دوم ماه زاید برای زایش ارواح مردگان خود بر
 چشمه چمچ بون نذر و خیرات می سازند فقط :-

این که پندتان این جا از دست برهمنان بلاد دیگر اکل و شرب نمی
 سازند و به این است که در سابقه زمان یکی از پلاک خوران درین جا وارد
 شده همراه برهمنان این جا مدتی شرابیک ماکول و مشروب شده بود

حاقیت نباشت باطنی او معلوم شده از آن وقت باز بر همان این جا با بر همان
 ممالک دیگر اکل و شرب و نویش و ندی نمی سازند و اختلاف در رسومات مذهبی
 بهمین سبب واقع است که لوگاکر که بیشتر رکبیشتر باشند این دیار در پیش
 بیاس میفیشر برای استفاده علوم رفته بود و در آن جا بلا اجهازت او از جمیع
 کتب لای وید و شاسترو پوران و غیره برای پندتان کشمیر موافق موسم و
 طبیعت آنها یک پوستک ^{۱۲۹۶} میوز انتخاب کرده آورد که مطابق آن پندتان
 این جا رسومات مذهبی ادای می سازند فقط - و عطاران این جا تمام از فرقه شود در
 یاکهتری هستند و عورات آنها قصایه ^{۱۲۹۵} سرخ بر سر می بندند و حلقه زر در
 بینی می اندازند و طور و طرز آنها با مردم ^{۱۲۹۸} دیگره مشابهت دارد.

اشاعت مذهب اسلامی

تا عهد راجگان هند در کشمیر مذهب محمدی صلی الله علیه و سلم با اکل
 شایع نه بود. بعد واقعه ذوالقدر خان که راجه لای کشمیر به استقلال شدند
 و از نوع بشر جمعی قلیل به مذاهب مختلفه در این جا البقیه السیف موجود ماندند
 لیکن هیچ کس به ملت خود به صرافت نه بودند.

پسین شاه که به مذهب بودده بود و قتی که به حکومت کشمیر استقلال

^{۱۲۹۶} پستک بضم با و فارسی و سکون بین و فتح تا و سکون کاف در سنسکرت بمعنی
 کتاب باشد.

^{۱۲۹۷} درست کتایه در زبان کشمیری بمعنی رومال باشد که زنان از برنجان خورد و
 زیور مزین کرده بر سر دارند. ^{۱۲۹۸} دیگره قوم است مشهور از نواح کوهستان
 شود الکت مضافات تحصیل سانبه و رام نگر در صوبه جموں (ریاست کشمیر) :

یافت به کثرت اختلاف ملل مذہب اصلی را خلیل دیده خواست که در قلمرو خود
 یک ملت مروج سازد. چون که دخول به مذہب شیوہ غیر ممکن بود و در مذہب
 دیگر متردد مانده بادل خود قرار داد که با مداد ان هر که را اول صبح می بینم بمذہب
 اومی گرایم علی الصبار جناب سید شرف الدین معروف به بلبل شاه که بر
 ساحل آن روی دریای اہت نماز ادا می کرد به چشم خود دیده نماز و نیاز
 او پسندیده به کمال خلوص او را طلبیده به مذہب او گروید و به متابعت او
 طوعاً و کرہاً خلقت بسیار که به مذہب مختلفه بودند مسلمان گردید همگی بر پیمان
 و بدخوان بر دین خود استوار مانده از خوف کسی نترسیدند بعد آن سلطان
 سکندر در ایام حکومت خود جم غفیرے به مذہب خود شامل کرده به بت
 شکنی اشتہار یافت.

و نیز حضرت میر سید علی ہمدانی قدس سرہ و حضرت میر محمد ہمدانی
 قدس سرہ رونق بخش این دیار شده از فرقہ ہنود جمعے کثیر بہ تالیف قلوب
 و اظهار کمالات خود مسلمان نمودند پس از آن تا عرصہ پانصد سال دریں ملک
 حکومت شایان اسلامیه نافذ بود بہ مقتضای الناس علی دین ماؤ کہیم
 روز بروز فرقہ محمدیہ را ترقی بہ وقوع آمدہ مذہب ہنودستی پذیرفت چنانچہ
 فی زمانہ دریں ملک دو حصہ مسلمانان و یک حصہ ہنود خواہند بود. اکنون
 در فرقہ محمدیان سه گروہ شدہ اند یکے اہل سنت و جماعت دوم اہل تشیع
 سوم ولایہ خارجیہ.

اشاعت مذہب شیعہ

مورخان می نگارند کہ در ^{۱۲۹۹} ۸۹۲ھ در عہد سلطان حسن شاہ میر شمس عراقی

۱۲۹۹ مطابق ۱۳۸۶

که از فضلای اهل تشیع عالم اجل و دانا یی بے بدل بود از جانب سلطان حسین میرزا والی خراسان به کشمیر آمده مکتوبی از سلطان معین یک پوستین کجی که از پوشش خاص سلطان بود برای حسن شاه آورده و اظهار فرمایش بعضی تحایف نمود.

همداران ایام حسب مشیت آن سلطان حسن شاه پوستین حیات دیده از جهان فانی درگذشت. و میر شمس عراقی تا عرصه هشت سال درین بها اقامت نموده و خود را بنا بر ترقیه در سلک مریدان بابا اسماعیل کبروی که شیخ وقت بود در آورد و ارادت خاص به او ظاهر کرده حیثیت بهم رسانید. چون بر ترقیه ذاتی و وضع شایستگی و آراستگی ظاهرش که زبانے حسن بیانے داشت بعضی علوم غریبه می دانست شاید بابا اسماعیل به مریدان خود گفته باشد که صاحبیت این مثل غنیمت ندارند. موجب آن بابا علی نجار که از خلای برجسته حضرت بابا بود برابط ظاهری و باطنی با وی پیوست با هدیه خلوص و یگانگی ظاهر نموده متحد گشتند تا که میرزا کور عقیده خود به خاطرش موثر گردانید بذریعه او بعضی کسان را اغوا نمود. و در میان امرای کشمیر طرفه نفاقه انداخته باز بطرف خراسان رجعت کرد.

چونکه سلطان حسین میرزا از خلل باطنی او آگاه گشته از نوکری خودش معزول نمود بنا برین بعد عرصه دوازده سال باز عازم کشمیر شد پیش از آمدن خود کسی را برای تحقیق احوال به کشمیر فرستاد و معلوم ساخت که خدمت بابا اسماعیل به کبر سن رسیده و دهن از صحبت خلق کشیده بازار بابا علی گرم است و شطی برای بابا علی نوشت که من ترک دنیا کرده خلافت از سید محمد نور بخش

یافته به کشمیری آیم و بابا علی بکثرت و هنگامه تمام به استقبال او برآمده و اعتقاد
تمام بهم رسانیده در خانقاه خود نشانید - و مریدان خود تواله او میکرد و اظهار
نسبت سید محمد نور بخش برای فریب عوام می نمود و میراث عراقی در اندک
فرستی بازار خود گرم کرده با هر کس اختلاط و ارتباط فرمود رفته رفته مذهب
شیعه را به تدبیر رواج داد و به سعی و ترغیب بابا علی بعضی امرای کشمیر
مطیع و منقاد او گشته در محله جڈی بل خانقاه دو طبقه بنا ساخت - و در آن
بها سکونت نموده و خلوت با بجا آورده بر ریاضت شاقه در میان شهر شهرت
یافت و با ملازمان سلطان معرفتی بهم رسانیده بظهور خوارق و کرامات مزوره
ساده دلان را فریب داده به مذهب خود گردانید - و در میان شهر و اطراف دلت
به اعانت مخلصان بابا اسماعیل در انحراف مذهب حتی الامکان کوشیده بهائی
ساده دلان و پیست فطرتان را تعلیم و تلقین می داد لیکن تاحیات محمد شاه
پیش کسی اشاعت مذهب تشیع اصلاً نتوانست کرد - در آن اثنا ملک
کاجی چاک که خالوی محمد شاه و مدارالمهام سلطنت بود به اتفاق غازی خان
و ملک موسی رینه رجوع به شمس عراقی نموده به مذهب او گردیدند و مطیع
و منقاد او شدند و شمس عراقی با طاعت آن مالتقویت یافته به اجرای
مذهب خود علانیه مشغول شد و کتابی احوط نام در مذهب شیعه تصنیف
کرده شیاع ساخت و بابا علی در محله حسن آباد بیشتر باعث ترویج گشته
مذهب خود را فروغ بخشید - و همه بابا علی حسن آباد و بابا پوره و غیره
از اولاد بابا علی مذکور اند -

بعد از آن در وقت خود بابا خلیل و بابا طالب و شیخ حسن جڈی بی

۱۳۰۲
سلطان بابا طالب اصلش از اصفهان است - در زمان حکومت چکان کشمیر رسید (بقیه بر صفحه دیگر)

این مذهب را تأیید نموده شیوع ساخت. - نگاه در حکومت چکان مذهب
شیعه را قوت پیدا شده مردمان جوق در جوق جبراً و کراً داخل این ملت
شدند و در عهد امیرخان جوان شیر نیز تقویت پذیرفتند -
اشاعت مذهب و بابیه

محمد نصر شامی در تاریخ شام رقمطراز است که عبدالوهاب ^{۱۳۰۳}
شخصی بود در کوهستان نجد از احفاد حضرات شاذلیه ^{۱۳۰۴} به علوم غریبه آراسته
و به فنون عجیبه پیراسته. شاید به هجوم و سادس شیطانی یا برای انجام
هوای نفسانی یا به نظر حصول شوکت و حکمرانی برخلاف مذاهب اربع مذهب
دیگر از خود ابداع نمود و برای اشاعت احکامات فروع و اصول آن کتابی
جدید مسمی به کتاب التوحید تشوید نمود. و جمیع مجتهدان و مسلمانان سلف را
حکم تکفیر داده از بلادین و مسقط و نجد جم غفیر مینزع و متقاعد خود گردانید
ایضاً برای ترویج مذهب خود هزار تاجیر ممالک همواره به خاطر

و مسلسل) چون به فنون علوم آراسته بود قبولتی بهم رسانید. - نزد سلاطین و امراء زبان خود
اعتبار بسیار داشت. - چون رحلت نمود در محله بابا پور (محله از سرنگر) در حزار بابا خلیل آسود
از شعر سخن بهره وافر داشت (دافعات کشمیر ص ۱۱۴)

^{۱۳۰۳} در دست محمد بن عبدالوهاب رح متوفی ۱۲۵۰ قاهره تحریک نشاة ثانیه ملت اسلامی است
که به حسن حسامی آن جناب در عرب و دیگر ممالک اسلامی رواج یافت. - آنجناب نهضت خود را
نام مذهب التوحید داده در احیاء کتاب سنت سعی تبلیغ نمودند. در ممالک غریبه این تحریک
بنام "وهابیت" شهرت دارد. - تحریک و بابیه حقیقتاً تحریک جدید نیست بلکه همان تحریک و
نهضت است که امام ابن تیمیه سرائح قریباً پنج و نیم صد سال قبل در ۱۳۲۸ یرائے احیاء
ملت و استیصال کفر و شرک آغاز فرمودند.

خلاصه تحریک و بابیه این است که عبادت و بندگی محض سرزاد ذات (بقیه بر صفحہ دیگر)

می داشت بحسب تقدیر در ^{۱۳۵} سنه ۱۲۰۳ سلطان سلیم در روم خروج کرده فرزندان
عبد الحمید خان متوفی را از سلطنت محضول داشته تا عرصه پانزده سال در بلاد
روم طبل حکومت نواخته از دست مصطفی خان کشته شد و در سلطنت روم فتنه
و فساد و فتنه و عناد روی داد عبد الوهاب موقع غنیمت دانسته در

(مکمل) باری تعالی است عقیده شفاعت و وسیله جوئی نوعی از شرک است
پنجاه استغانت از مقابر اولیاء شرک است -

نهضت دلبسته در ابتداء قرن نوزدهم میلادی در عرب و شام منتشر گشت و در
عرصه قبیل بیشتر از مردمان متبعین این جماعت شدند -

(اسلامک ریویو، انگلستان شماره نوامبر ۱۹۵۱ء)

سنه ۱۲۰۴ شاذلیه فرقه ایست از مسلمانان منسوب به الشاذلی بانی او ابو الحسن علی بن
عبد الله الجبار الشریف الزرویلی (۱۱۹۶ - ۱۲۵۰ هـ) یکی از صوفیان مراقش و
بانی فرقه شاذلیه بود - از تالیفاتش او را دو طائفت حزب البحر و البر و حزب الفتح و
حزب اکبیر یادگار است (جامع اللغات اردو ص ۲۷۲ چاپ جامع اللغات کیتی لاهور)
سنه مطابق ۱۲۸۸ هـ

سنه ۱۲۰۶ سلطان سلیم ثالث پسر مصطفی ثالث سلطان روم است - در سنه ۱۲۸۹ بعد وفات
عم خود سلطان احمد رابع تخت نشین شد - در عهدش محاربه عظیم بایران فرانسویان و
روسیان افتاد - فرانسویان از دست انگلیسیان شکست خوردند - در سنه ۱۲۸۶ برخلاف
ادبافات شد و از تخت معزول کرده شد (جامع اللغات اردو ص ۳۸۴ چاپ جامع
اللغات کیتی لاهور) سنه ۱۲۰۷ عبد الحمید خان اول بن احمد ثالث (۱۲۵۰ - ۱۳۰۹ هـ) در
سنه ۱۲۸۶ بر تخت خلافت نشست - در عهدش محاربه عظیم بایران و روسیای افتاد
که وینیه که در مقبوضه سلاطین عثمان بود در تسلط آسٹریا رفت روسیه بر کریمیا و سرزمین قاپض
شد (ایضا ص ۵۷۸)

۱۳۵۸
 ششم برودت جمعه بر منبر برآمده تقریر کرد که در سلطنت روم هرج و مرج واقع
 شده. اکنون سزاوار سلطانی کسی را نمیدانم شما را برای تنبیذ مملکت پادشاهی
 ضرور باید بود هر کس که از اینای جنس خود افضل می داند او را بر جهان بانی و حکمرانی
 مستقل بگذارید. حاضران بدیهه در جواب گفتند که بغیر ذات گرامی شما دیگر
 سزاوار این نامی نیست فی الحال او را بیعت نموده به خطاب امیرالمومنین ملقب
 کردند.

پس عیدالاولای بر مسند حکومت نشسته مطابق منشای خود اجرای احکامات
 کردن گرفت و دلائل الخیرات و قصیده برده و بعضی کتب های فقه بسوزانید
 و در شان انبیا و اولیاء رطب و یابس گفت. و در میان مساجد ذکر و اولاد منع نمود
 و عید مولود شریف بدعت دانست و بر منارهای کعبه و مدینه درود و سلام هر
 که می خواند از شیخ گذرانید. و زیارت روضه مطهره و استمداد از اولیا بدعت
 دانست و تفسیر قرآن را موافق منشای خود تجدید نمود و مقابر اولیا را مسحار
 ساخت. می گفت یا رسول الله گفتن کفر است علم صرف و نحو و لغت بدعت است
 امانت الله یا ولی الله نام کردن و در گورستان قرآن خواندن پیغمبر خدا را
 وسیله دانستن و ولی الله را در قبر ندا کردن و نذر و هدیه به تمام اولیاء دادن و از
 بزرگان استمداد خواستن و تبرک جستن عین کفر است. می گفت از کرده پیغمبر این
 عصاها بسیار مد کند. پسران و خویشان خودش که هر کس لایق و فایق بودند بای
 حکومت و قضایا به اطراف و اکناف فرستاده حکم داد هر کس که متابعت مذهب
 ما نکند و بر کتاب التوحید عمل نسازد او را به قتل رسانند. موجب آن در گورستان
 نجد و یمن و غیره متابعان مذهب اربعه و مذهب خود را رواج دادند.

۱۳۰۹ هـ

و در ۲۲^{۱۳۰۹} عبد الوهاب به قضای خود از جهان درگذشت. و پیش از آنکه بسیار
 طرار و همشیار بود بر مسند خلافت او جلوس نمود فوراً علم تجرید افراخته مصصام خون
 آشام از نیام آخته قوم نبی سعد و نبی ثقیف را در شهر طایف قتل عام ساخته
 در آن جا مسجد حضرت ابن عباس^{۳۱۱} از بنیاد برانداخته به هر جا شطرنج نهیب و
 غارت باخته اراده بطحی نمود. و پیش از یورشش خود کتاب التوحید یا تهیدید و وعید
 شدید نزد شریف مکه رسانید. و شریف مکه، محترم بر دوز حقه کتاب مذکور در
 پیش علمای وقت که در آن جا برای طواف مجتمع بودند گذرانید.

و بعد مطالعه و مزاوله آن مولوی عمر ابن عبد الرسول که از علمای نامدار
 بود جو آن یار به تصنیف کرده بر مصنف آن حکم تکفیر تحریر نمود. و مولوی عقل و مولوی
 حسین مغربی و مولوی عبد الملک مهر تصدیق بر آن ثبت فرمود. در آن حالت مجروحان
 طایف وارد مکه شده خبر ورود سعود به مسامع حجامع رسانیدند. و به خوف او اهل
 مکه و حاجیان اطراف در بیت الله درآمدند و ابو محمد خطیب مکه بر منبر برآمده
 مردمان را تخریص و ترغیب غزا نموده. خون سعود بدر فرمود. روز شنبه، هشتم محرم
 سعود داخل مکه شده مصصام خون آشام بر قتل عام از نیام برکشید و در
 زمین حرم بلکه در بیت الله اهل اسلام را از خاص و عام کار به اتمام رسانید
 و در خزینه بیت المال که طلا و نقره و اسباب و قماش و دوات بیحد و عد موجود

۱۳۰۹ هـ مطابق ۶۱۸۰۶

۳۱۰ هـ حضرت عبد الله ابن عباس رضی الله عنه نبی اکرم صلی الله علیه و سلم سه سال قبل از
 هجرت به مکه مکرمه متولد شدند. در تفسیر قرآن مجید مهارت تامه داشتند. بفرصه چند در
 خلافت حضرت علی کرم الله وجهه حاکم بصره بودند. آخر عمر مفقود ساکنی در ۲۸۵ هـ مطابق
 ۸۹۰ هـ و اصل به حق شدند (قاموس المشاهیر جلد دوم ص ۵۰)

بود در تصرف خود نمود و شریف بک با خیل و خدم در جده گریخته رفت و بعضی
اللبیان بک به خوف جان در مقام های کوهستان پنهان گشت.

و سعود بعد از هب و غارت آن بلاد رویه مدینه بلیبه نهاده دست نظام اول
دراز کرد و ساکنان شهر را مثل واقعه سمرقند قتل عام نمود و جمیع مساجد و مقابر
منهدم ساخت بک بیل و کلند آورده اساس فیض اقتباس روضه مطهره کشیدن
گرفت. ناگاه ثعبان غنید از سوراخ زمین ظاهر گردید که به خوف و ترهیب
او مردمان ترسیدند و در شعایب اختفا خزیدند پس از آن عراق و حجاز و
یمن را متصرف شده متابعان مذاهب اربعه به هر جای ریتخ آورده اکثر
مطیع و منقاد خود گردانید.

و در ^{۱۳۱۱} ۱۲۲۳ هجری پنجم جمیع الشان سلطان محمود بر تخت روم جلوس فرموده اطراف
و بلاد را ضبط و ربط نمود. و محمد علی پاشا پیش بر طیش سیمیل اگر بولت برای گوشمالی

۱۳۱۱ مطابق روز آدینه ۲۹ ماه جولائی ۱۲۸۶ هجری

۱۳۱۲ هجری سلطان محمود ثانی (۱۷۷۵ — ۱۸۰۹) پسر احمد چهارم است. بعد مغزولی نعم خود سلطان
سلیم سوم در ۱۸۰۸ هجری و یکم سلطان گردید. در ۱۸۲۱ هجری یونان از ترکان آزاد گردید و در ۱۸۲۸ هجری جنگ
مابین حکومت برطانیه و فرانس روزگار گردید (جامع اللغات ص ۴۸۴) :

۱۳۱۳ هجری محمد علی پاشا (نائب) در ۱۸۳۰ هجری متولد شد. و قبلیکه مابین انگلیسیان و فرانسویان در
مصر جنگ برپا می بود، محمد علی با افواج ترکیه. دایه مصر گردید تا در مقابل فرانسویان معادلت
انگلیسیان کند. در ۱۸۴۰ هجری چون فرانسویان شکست خوردند و از مراجعت انگلیسیان در
مصر هرج و مرج واقع شد. محمد علی موقع را غنیمت شمرده اعلان استقلال کرد. از روی
معاهده ۱۸۴۱ هجری انگلیسیان حق اولادش را تسلیم کردند و بر سلطنت مصر تسلیم کردند محمد علی پاشا
در ۱۸۴۹ هجری فوت شد و بجایش نسیره او محمد اسماعیل پاشا خدیو مصر شد (بقیه بر صفحه دیگر)

سعود تبیین فرمود و همدران ایام سعود در مکه ورود کرده ساکنان مکه از صغیر و کبیر
 حاضر نمود و گفت شما بگوئید که کدام کس از شما بزرگترین حکم فرموده است همه با
 اشاره به مولوی عمر نمودند و او را پیش خود استاده کرده گفت "السلام عليك
 يا شيخ المكة والحرب" مولوی در جواب گفت "وعليك السلام
 يا شيخ النجد" سعود گفت مرا تشبیه به ابلیس دادی - مولوی گفت همچنانکه تو
 مرا به وطن یاد کردی من هم ترا ب وطن یاد کردم - گفت به کدام دلیل مرا کافر میدان
 گفت به دلیل کتاب التوحید - گفت چگونه گفت پدرت می نویسد که هرگاه کسی
 به بای خدا حضرت را یاد کند دوزخ کافر است - ای سعود تا حال هیچ کس نگردد
 دنیا مسلمان نه بود که جمیع صحابه و تابعین و تمامی مسلمانان روی زمین السلام
 عليك ايها النبي همیشه در نماز می خوانند مگر بزرگم شما همه با کافر بوده
 اند هر کس که حلال را حرام پندارد دوزخ کافر است - مدعا که به دلائل بسیار او
 را ملزم ساخت سعود خشم آورد شده بر قتل مولوی عمر فرمان داد مولوی نعره
 شد بد بر کشید (يا احکم الحاکمین) همان وقت بر یک از جده رسیده خیر
 رسانید که جنود سعود سلطان محمود در ینبوع ورود نمود به استماع این خبر سعود نا
 محمود را دست و پاگم شده مولوی عمر از قتل نجات یافت - انگاه سعود در جده
 فرمود آمده تلاقی فریقین روداد و بعد قتال و جدال بسیار سعود مغرور شد -
 هر برب السعود الخارجه تاریخی یافتند - ایراییم پاشا تا نجف تعاقب نموده محتالان

(تقاوس المشاهیر جلد دوم ص ۱۹۷)

مسل

مسئله قسمی است از کشتی که به زبیت تبرول می رود

۱۳۱۵ هـ مطابق ۱۸۰۸ - ۱۳۱۶ هـ ایراییم پاشا پسر محمد علی پاشا خدیو مصر
 بود - در ۱۸۰۹ متولد شد - در ۱۸۱۹ از محاربات واپس به دمشق برگشت (بقیه بر صفحه دیگر)

۹۷۱ء تا ۹۷۲ء ہر جا قتل عام کر دے تھم وہاں بیان از جہاں پر داشت لیکن در حد و مستط و میں بعضے کسان را اعتقاد نہ ہیب او بہ خاطر یہاں ماندہ بر کتاب التوحید عمل می کردند۔

در اں اثنا سید احمد خان ^{۱۳۱۶ھ} کہ از اعظم ہندوستان بود بہ بہانہ حج چند سال

(مسئل) نام پیدا کرد۔ در ۱۲۸۶ھ چون محمد علی پاشا از حکمرانی معذرت در ابراہیم پاشا قسطنطنیہ رفت۔ باب عالی اورا نائب محمد علی تسلیم کرد۔ بتاریخ ۱۶۹۰ھ نومبر ۱۲۸۶ھ بعد از مراجعت از انگلستان در قاہرہ فوت کرد۔ (قاموس المشاہیر جلد دوم ص ۱۲)

۱۳۱۶ھ حضرت سید احمد شہید حج پیشرفے تحریک نشاۃ ثانیہ اسلامیہ ہند قرن اوزدہم میلادی بودند۔ در ماہ صفر ۱۲۸۶ھ مطابق نومبر ۱۲۸۶ھ در شہر رائے پری (دلاست انز پریش ہند) متولد شدند۔ نام والد بزرگوار آنجناب مولانا سید محمد عرفان بود۔ از عہد طفولیت از شخصیت حضرت شاہ عبدالعزیز محدث حج دہلوی متاثر بودند۔ چون حاضر بارگاہ شدند حضرت شاہ عبدالعزیز حج برائے تعلیم و تعلم بہ شاہ عبدالقادر دہلوی کہ برادر خورد بودند سپرد کردند حضرت سید احمد شہید حج بعد از تکمیل علوم متداولہ در سلسلہ نقشبندیہ قادریہ بدست سخی پرست حضرت شاہ عبدالعزیز حج بیعت کردند۔ الا در مسئلہ تصویب شیخ کہ طریق ملاک نقشبندیہ است معارض شدند کہ از کتاب و سنت مستند نیست حضرت شاہ عبدالعزیز ازین استقامت ایمان مرید خود شاد شدند و آفرین خواندند حضرت سید احمد شہید حج چند سال در سیاحت ممالک عربیہ مصر و فگشتہ، در ۱۲۹۳ھ مطابق ۱۲۸۶ھ بعد از حج بیت اللہ مراجعت فرمائے ہند شدند۔

حضرت سید احمد شہید حج مرد قوی و توانا بودند۔ قریباً ۱۰ سال در مصاحبت امیر خاں والی ٹونک (۱۶۸۸-۱۸۳۲ء) بودہ از استعمال آلات حرب تفنگ و گلولہ اندازی کا حقہ واقف شدند چون امیر خاں بتاریخ ۱۵ دسمبر ۱۲۸۶ھ معاہدہ با انگلیسیاں نمود حضرت موصوف ترک مصاحبتش کرد۔ چون در ہند زوال مسلمانان شروع گردید و اقوام جاٹ و راجپوت و مرہٹہ و سکھ برائے استیصال مسلمانان سر برا قرار آختند حضرت موصوف بہ جذبہ اجماع حکومت (بقیہ بر صفحہ دیگر)

در بلادین و مسقط و نجد سیر و سیاحت می کرد. و به مطالعه کتاب التوحید مذہب بابیه
بر خود قبول ساخته به جانب هند باز رجعت نمود. در آن جا مولوی اسماعیل دہلوی که
(مسل) اہلبہ سرشار گشتہ سیر و آن خود را تبلیغ جہاد و سرفروشی کردند. فی الفور پنج صد
افراد دعوت آنجناب را بلیک گفتند. چون نظام سکھاں بر مسلمانان پنجاب و سرحد از حد گذشتہ
بود حضرت جہاد با سکھاں مقصد اولین تحریک خود قرار دادند. در ۱۸۲۶ حضرت سید شہید از راہ
خیبر پور (سند) وارد غزنی و قندھار شدند قبیلہ یارک زئی کہ از ساکنان این خط اند بہ ہر دو طرف
و بے اعتنائی پیش آمدند. اما یوسف زبیاں کہ مابین پشاور و دریائے سندھ سکونت میکنند
حضرت موصوف را وعدہ امداد خود دادند. افراد این قبیلہ کہ از جنگجویان آل ولایات محسوب می
شوند و ہوا آنجناب را بہ مقابلہ یار محمد خان حلیف ہمارا بہ نجیت سنگھ غفیت شمرده معاون مددگار
آنجناب شدند از پشاور این لشکر مجاہدان اوالہ انصرم اسلام براہ چارسدہ و نوشہرہ وارد اکوڑہ
(خٹک) شدند. دریں جا حضرت موصوف بفرار سکھاں کہ بہ سرداری بدھ سنگھ سندھیا والہ
بود در ماہ نومبر ۱۸۲۶ پس پا نمودند. گویند کہ در این اثنا یار محمد خان کوشش نہر دادن آنجناب
کرد. لاکن نامکام شد.

بعد چند روز در ۱۸۲۹ در جنگ یار محمد خان ہر بہت خوردہ فوت شد. در نتیجہ این جنگ سلطان محمد
برادر یار محمد خان بر شہر پشاور قابض شد. در ۱۸۳۰ جنگ سوم مابین افواج خالصہ (سکھاں) و
مجاہدان اسلام وقوع یافت. سپہ سالاری سکھاں بدست ہری سنگھ نلوہ و جنرل الارڈ بود دریں
جنگ حضرت سید شہید بنا بر قلت افراد پشیمان شدند. لاکن ازین صدمہ بدول نہ شدہ بعد از
چند ماہ لشکر خویش را ترتیب نو داده بعد از ہجرت خونین سلطان محمد خان حلیف سکھاں
را بہتر دم قابض پشاور شدند.

حضرت سید احمد شہید یکے از ائمہ اسلام و اعظم ملت اسلام بہ ہند شمرده می شوند. بحکم
آل پنجاب در پشاور کاتھمنے شراب بند شد. در عرصہ قلیل افعال نازیبا و بقیہ بر صغیر دیگر

۱۳۱۹ھ از اقر بای مولوی عبدالعزیز بود اولاً مرید او شده یہ فیل او جمعے کثیر در حلقہ امتاعت
او در آمدند۔ و مولوی اسماعیل کتاب تقویۃ الایمان^{۱۳۲۲ھ} در تائید کتاب التوحید تصنیف

مکمل غیر مشرّع کلیتہ ممنوع گردید و شرک و بدعات را قلع قمع شد۔ حضرت موصوف
اطاعت کتاب و سنت و اثبات توحید باری تعالیٰ را مقدم داشتند۔ تلقین کردند۔

در ۱۳۱۹ھ حضرت موصوف بر مشورہ مولوی شاہ اسماعیل شہید^{رحمہ اللہ} کہ یکے از نابینان آنجناب بودند
خواستند کہ مسلمانان کشمیر را کہ در جور و تعدی سکھان بودند خلاصی دهند۔ چون یہ بالاکوٹ کہ چهل و پنج
میل شمال ایبٹ آباد باب رود کنہار واقع است رسیدند۔ فوجی از سکھان کہ در سرگردگی شہزادہ
شیر سنگہ بود عفا قصہ بر مجاہدین بلغا۔ آورد و حضرت موصوف با دیگر غازیان اسلام بجام شہادت
نوشیدند۔ یہ حادثہ در ماہ ذیقعدہ ۱۲۶۹ھ مطابق مئی ۱۸۵۳ھ واقع شد۔ (قاموس المشاہیر

جلد اول ص ۳۱۵ و ہسٹری آف دی سکھ تصنیف کنگم ص ص ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲، ۱۴۰۳، ۱۴۰۴، ۱۴۰۵، ۱۴۰۶، ۱۴۰۷، ۱۴۰۸، ۱۴۰۹، ۱۴۱۰، ۱۴۱۱، ۱۴۱۲، ۱۴۱۳، ۱۴۱۴، ۱۴۱۵، ۱۴۱۶، ۱۴۱۷، ۱۴۱۸، ۱۴۱۹، ۱۴۲۰، ۱۴۲۱، ۱۴۲۲، ۱۴۲۳، ۱۴۲۴، ۱۴۲۵، ۱۴۲۶، ۱۴۲۷، ۱۴۲۸، ۱۴۲۹، ۱۴۳۰، ۱۴۳۱، ۱۴۳۲، ۱۴۳۳، ۱۴۳۴، ۱۴۳۵، ۱۴۳۶، ۱۴۳۷، ۱۴۳۸، ۱۴۳۹، ۱۴۴۰، ۱۴۴۱، ۱۴۴۲، ۱۴۴۳، ۱۴۴۴، ۱۴۴۵، ۱۴۴۶، ۱۴۴۷، ۱۴۴۸، ۱۴۴۹، ۱۴۵۰، ۱۴۵۱، ۱۴۵۲، ۱۴۵۳، ۱۴۵۴، ۱۴۵۵، ۱۴۵۶، ۱۴۵۷، ۱۴۵۸، ۱۴۵۹، ۱۴۶۰، ۱۴۶۱، ۱۴۶۲، ۱۴۶۳، ۱۴۶۴، ۱۴۶۵، ۱۴۶۶، ۱۴۶۷، ۱۴۶۸، ۱۴۶۹، ۱۴۷۰، ۱۴۷۱، ۱۴۷۲، ۱۴۷۳، ۱۴۷۴، ۱۴۷۵، ۱۴۷۶، ۱۴۷۷، ۱۴۷۸، ۱۴۷۹، ۱۴۸۰، ۱۴۸۱، ۱۴۸۲، ۱۴۸۳، ۱۴۸۴، ۱۴۸۵، ۱۴۸۶، ۱۴۸۷، ۱۴۸۸، ۱۴۸۹، ۱۴۹۰، ۱۴۹۱، ۱۴۹۲، ۱۴۹۳، ۱۴۹۴، ۱۴۹۵، ۱۴۹۶، ۱۴۹۷، ۱۴۹۸، ۱۴۹۹، ۱۵۰۰، ۱۵۰۱، ۱۵۰۲، ۱۵۰۳، ۱۵۰۴، ۱۵۰۵، ۱۵۰۶، ۱۵۰۷، ۱۵۰۸، ۱۵۰۹، ۱۵۱۰، ۱۵۱۱، ۱۵۱۲، ۱۵۱۳، ۱۵۱۴، ۱۵۱۵، ۱۵۱۶، ۱۵۱۷، ۱۵۱۸، ۱۵۱۹، ۱۵۲۰، ۱۵۲۱، ۱۵۲۲، ۱۵۲۳، ۱۵۲۴،

کرده شلوع ساخت بلکه به خیال حصول جاه و ثروة و اشاعت این ملت سید احمد خان را بر خلافت برانگیخته فوج کثیر فراهم آوردند و به نیت غزایا فوج رنجیت سنگھ در حدود پیشاور و ڈیره غازی خان و هزاره بارها مقابل نمودند عاقبت همه با در بالا کوٹ حدود پیشاور مقبول شدند. ازان باز در هند و پنجاب رسم و آیین این ملت روز در ترقی است چنانچه اکثری از علمای نامدار آن دیار این طریق را شعار خود دانسته تا حال چهل کتاب در تأیید آن تصنیف کرده اند.

خصوصاً فی زمانه سید صدیق حسن خان نواب بھوپال که از علمای برجسته روزگار است در اشاعت این ملت مجتهد وقت شده در وثوق این ملت و توہین مذہب اربعہ و تردید مقلدان و فتنه نوشتہ است و با چند کس از ساکنان این دیار بہ ترسیل رسل و رسائل ابواب موانعات و موانعات مفتوح داشته کتابهای

۱۳۲۰ کتاب تقویت الایمان بہ زبان اردو است و در کلکتہ مطبوعہ شدہ است. - اول کتبات
این کتاب بدو حصہ منقسم است حصہ اول از تصنیف مولانا شاہ اسماعیل و حصہ ثانی کہ در مرتبہ از کردہ غیر خیال کردہ میشود.

در تہمید کتاب حضرت شاہ اسماعیل تردید این امر می کند کہ کلام خدا را فقط دانایان می توان فهمید خدا خود می گوید کہ ما قرآن مجید را بہ طرف "امی" مرسول داشته ایم.

بقول شاہ اسماعیل مرد موحدا اعتقاد در دو شئی ضروری ولایدی است. - یکے

اعتقاد وحدت خدا و دیگر معرفت رسول. - بسیاری از مردمان اقوال بزرگان را مادی و مہمہر دانند و بے رائے ہدایت صرف کلام خدا کافی و شافی یابیدانست تا و فیکہ اقوال بزرگان موافق قرآن نباشند موجب عمل نیستند.

باب اول از تقویت الایمان از وحدت ربانی بحث می کند و استمداد از بزرگان و ادباء و فرشتگان اخلاف شہرعت حقہ گردانید (شاید بشری آف دی سکھ ص ۱۸۶ ص ۱۸۷)

مقصود خود به نظر ایشان می رساند و شرع مذہب خود می سازد. از آن جمله حسین
بطکونام شخصه از کمیته مردمان این جا چند سکه پیش غلام رسول و نذیر حسین
و غیره رابطه این ملت حاصل کرده برای اشاعت آل شریف به کشمیر آورد
پس در شهر گرمی بازار خود ندید در قصبه شوپیان اعلام این ملت افراسنت بن
فورا دوسه صدکس داخل مذہب خود ساخته و ایچ بهم رسانید خصوصاً عطا محمد
فرزند شیر احمد خان بمبہ بدل و جان با اعوان و انصار خود مطیع این ملت گردانید
مہاراجہ منیر سنگھ دیرین باب شد و ساخته حسین بطکورا ازین ملک انخراج
کردند. بعد آن بہتر شاہ نام شخصه از مریدان صدیق حسن خان طوق این ملت
در گردن انداخته در محله نرورہ به اشاعت ملت خود سعی شد. فی الحقیقت
انگیز این ملت در چمن خاطر اکثر کسان افتاده است. اما بہ خوف حاکم نامدار
شریر آن در زیر خاکستر پنهان است. عنقریب شعله آل منیر فلک خواهد کشید

اشاعت مذہب سنگان

صاحب قصص الہند می نگار د کہ در سہ ۱۳۲۱ھ کاؤل نام شخصه از قوم کھتری
پٹواری موضع نونڈی ۱۳۲۲ھ گورونانک از صلب او ظهور نمود. چون بہ سن

۱۳۲۱ھ مطابق ۱۲۸۳ھ ۱۳۲۲ھ کھتری گروہ دوم از قوم ہنود باشد. پدرش کاؤل از
بیدیال کہ طائفہ از کھتریان است بود (دبستان مذاہب چاہپ نوکشور پریس لکھنؤ ص ۲۲۳)
۱۳۲۳ھ پٹواری بفتح پاء و سکون تا ہندی ہندی مدے راگو بند کہ شجرہ کش مردمان دیہات
باشد. در سیر المتاخرین (مترجمہ برگس ج ۱ ص ۱۱۰) مذکور است کہ پدر نانک تاجر غلہ بود. و
صاحب دبستان مذاہب ص ۲۲۳ نوشتہ کہ نانک خود حفاظت غلہ دولت خاں لودھی می کرد
۱۳۲۴ھ نونڈی دے است دہمیل در شمال گوجرانوالہ (دلائل پنجاب پاکستان) (لیقبہ بر خود دیگر)

بلوغ چہرہ افروخت از علم فارسی و حساب رسی بہرہ آموخت۔ روزے پدرش
چہل روپیہ ہمراہ دادہ بدھے دیگر فرستاد و در اثنای راہ جماعتی از فقیران
درخواست نان از و نمودند۔ نانک چہل روپیہ بہ آہا بخشید۔ فقیران گفتند مارا
احتیاج نان است نقد را چہ کنیم۔ نانک بدہ رفتہ چہل روپیہ را آرد خرید کردہ بہ
فقیران رسانید۔ انان جا واپس بہ خانہ آمدہ پدرش گفت چہ تجارت کردی گفت
تجارت آخرت پدرش آشفتنہ بہ زبرد تو بیخ ادرازدن گرفت۔ سیکہ از اہل اسلام
کہ ہمسایہ او بود از دزدان نگاہ داشت۔ مختصر کہ نانک بہ اشغال دینا خیال نہ
کردہ بہ خدا جوئی مصروف تھی بود و پدرش بنا بر عدم قابلیت چندان التفات
نمیکرد۔ اما مادرش بشفقت یا طبعی پرورش بھی سادگت و داماد کا ٹول در
سلطان پور علاقہ کیورتھلہ در پیش دولت خان پٹھان کہ از خویشان سلطان
ابراہیم لودی بود ملازمت میکرد۔ با و انانک ہم اطقیل بزنہ خود برمودی تھا
(مسل) در ایام نانک این قریہ در قبضہ رائے بھوا کھی بود۔ (سیکج آف دی سکس
تصنیف میکم ص ۷۸ و سفرنامہ ناسٹر جلد اول ص ۳-۲۹۱)

۱۳۲۵ھ بروایت کنگام سال پیدائش بابا نانک ۱۷۶۹ء میلادی است (ہسٹری آف دی
سکس ص ۳۹) ۵

۱۳۲۶ھ مصنف سیر المتاخرین (جلد اول ص ۱۱) نوشتہ است کہ معلم گو رو نانک مرے سید حسن
ہمسایہ اش بود۔ این مرد لا اولد نانک را ماتند پسر خود تربیت کردہ تعلیم میفرمود۔

۱۳۲۷ھ دولت خان از یکے سرداران خاندان لودی بود۔ این دولت خان ہمیں است کہ باہر
بادشاہ را ترغیب فتح کردن دہلی نمود۔ مرد عالم و شاعر لغزگو بود۔ در ۱۷۶۶ء چندے قبل از
فتح دہلی فوت کرد۔ (قاموس المتاخرین جلد اول۔ ص ۲۷۲)

۱۳۲۸ھ مدت سلطنت از ابتداء ۱۵۱۷ء مطابق ۱۷۳۲ء لغایت ۱۵۲۶ء مطابق ۱۵۲۶ء۔
(بقیہ بر صفحہ دیگر)

دولت خان مختار شده به خواہش طبعی و مسکینان را بذل و ایتار می کرد -
 مخالفان خیال غبن کرده او را به حاسدہ گرفتند - و به ارادہ خدا در حسابش توفیر
 دیدند در آن ایام در علاقہ پٹیالہ تزویج نمود - و دو پسر یکے سری چند ^{۱۳۳۳} دوم بحین
 ازو متولد شدند - عاقبت بہ زن و فرزند مال و مکنت مایل نہ گشتہ از ہمہ
 قطع علاقہ نمودہ بہ خدا پرستی مشغول شد و در کوہ و صحرا زیور درختان بے غور
 و خواب بریاضات شاقہ اوقات بسر می برد -

گویند سہ روز در آب دریای راوی بہ یاد خدا تحقیق نشسته بود - ہنود و
 مسلمان را بہ صلح کل یکساں می دانست و با ہر کسے خوردنی ہا می خورد - اگر مسجد
 می دید فی الحال بہ نماز اقامت می کرد و اگر در بہت خانہ می رسید احتشام
 را پوشش می ساخت -

می گویند کہ در بُلع مسکون سیاحت کردہ زیارت مقابر و مساجد و
 تیرت ہا و مناوہ از ہر جا نمودہ بہ عبور دریا بہ طواف حرمین الشریفین رسیدہ
 بنیای کل ہر سو جلوی خدا میدید -

روزے پایہای خود بہ طرف بیت اللہ کردہ او را خفتہ دیدند گفتند
 چرا یائے خود بہ سوئی خانہ خدا کردی - گفت من از ہر سو خدا را می بینم ہر

۱۳۲۹ مودے خانہ یعنی مخزن غلہ و مودی بضم میم آن است کہ غلات بدست او باشد

(دبستان مذاہب ص ۲۲۳)

۱۳۳۱ مہ سری چند جہاں کس است کہ در تاریخ بہ حیثیت بانی فرقہ اودہسی "مشہور است

اما چھن چون ایام زندگانی خود را در عیش و عشرت صرف نمود در گناہی مردود جز نام چھنرے ازو

معلوم نہ شدہ بلاحسن فانی (دبستان مذاہب ص ۲۲۵) فرزندان نانک را کرتاری گفتہ است

تا بدسیب او این بار شدہ کہ پشوں در قریہ کرتار پور فوت شد و تعظیماً سکھان آنرا کرتاری گفتہ باشند

شو که خدا نباشد اقام من بد انسو بکشد^{۳۳۱} مختصر که مؤید کامل بود و از خرق عادات او دفتر ما نوشته اند.

می گویند که روزی نواب دولت خان تمار می خواند و تانک از دور می دید نواب به او خطاب کرد که چرا نماز نه کردی گفت تو در عین این نماز در قفسه بار خرید اسپان می کردی به طفیل تو چگونه نماز درست می شد به چنان یک روز قاضی در نماز خواندن مجبور ساخت چون قاضی از نماز فارغ شد او را به چنان استاده دید و تهدید نمود که چرا نماز نه کردی گفت - تو در فکر بیماری فرزند و در خیال غلطیدن کرده مادی در پناه پریشان بودی من طفیل که نماز می گذارم -

و در مبله هر دو از چند کس از برهنان دید که رو به مشرق کرده ارواح مردگان خود را آب می دادند - با دانا^{۳۳۲} رو به مغرب کرده آب افشاندن گرفت برهنان او را به خبر انگاشته گفتند که چرا رو به مغرب کرده آب می اندازی گفت - در کنار پور زراعت من خشک شده آن را آب پاشی می کنم گفتند - تا کنار پور صد امیل مسافت دارد آب در آن جای چگونه خواهد رسید گفت پس ایس عالم بعالم دیگر ارواح مردگان شما را چگونه آب می تواند رسید -

و دو کس از رفقاء همواره همراه او می بودند یکی بالا از قوم هنود دوم

^{۳۳۱} این واقعه در تواریخ معتبره اسلامیة مذکور نیست معلوم شده که حسن از کی نوشته است نیز به قول گیرش حشیشی (هستری آف دی سکس تصنیف کننگام ص ۴۱) سیاحت گوردو تانک به طرف عرب و که محقق نه شده است.

^{۳۳۲} بقول ملا محسن فانی (دبستان مذاهب ص ۲۲۳) تانک ثانی توحید باری تعالی بود به نوعیکه منطوق شرع محمدی است و نیز ناسخ نیز ایان داشت و خمر و گوشت و خوک را حرام فشرده ترک حیوانی کرده به اجتناب آزار حیوان امر می فرمود.

مردانه از قوم دوم - مردانه همیشه در نوختن سبتاره و سرود مامور بود - و بالا خدمت بالائی کرد - ادبیل سینه نهصد هجری باوانانک در این آباد چند گاه مقیم شده بود - و در آن ایام بایر شاه برای تسخیر هندوستان عزم کرده در این آباد رسید - باوانانک بمع چیله با به بیگاری گرفتار کرده پیش بایر رسانیدند و بایر آن دم شراب کشی می کرد - گفت بایا را این دم شراب به نوشانند - بایا گفت نشاء این شراب آتی است و من شرابی نوشیده ام که نشاء آن جادوئی است بایر گفت در حق من دعا بکند گفت سلطنت هندوستان فرزندان ترا تا هفت پشت مبارک باد - ^{۱۳۳۵هـ}

بعد آن باوا در گورداس پور رفته در آن جا دهرم سال تعمیر ساخت و آن را کرتاپور نام نهاد - خیال و اطفال خود در آن جا طلبیده کافه اتام از اهل هند و اسلام مطیع خود نموده به عمر هفتاد و یک سال سموت ^{۱۳۳۶هـ} ۱۵۹۶ بکر می از دنیا نقل نمود مسلمانان خواستند که او را دفن کنند و هندو اهل عزم کردند که او را

^{۱۳۳۳هـ} نسبت مردانه بجز این امر معلوم شده که او قوال بود مسلمان که در نوختن ریاب بد طولی داشت - این کس بخدمت گوردانک بوقت عروسی و سکه آمده بدیه از گوردانک طلبیده - نانک در جوابش حسن لحن از خدا خواست و متعجب شد - همه عمر در ریاب نواری گذاشت (شن ماسٹر مولفه پورن سنگه ص ۲۷) :

^{۱۳۳۴هـ} مطابق ۱۷۹۴

^{۱۳۳۵هـ} بقول میرٹا حشی هسٹری آف دی سکسٹ ص ۴۰ از روی گرتقه یعنی از ابواب "اسارگ" و "پلانک" نسبت این پیشین گوئی صرف همین قدر معلوم شده که بایا نانک خبر تنهایی نه (۹) و حمله بایر بحیثیت فاتح داده بود - ^{۱۳۳۶هـ} دهرم سال در هندی بمع ریاط و مسافر خانه باشد - ^{۱۳۳۷هـ} ۱۵۳۹ :

بسوزانند تا که فریقین را با هم دیگر به قتل و جدال نوبت رسید - در آن حالت دیدند که از تابوت لاشه پایا غائب شده بود و هر کس را تخترا افزود عجب بالا پوش جنازه دو حصّه کرده یک حصّه سناناں در گور دفن کردند و حصّه دوم بهندواں در آتش بسوزانیدند و بعد چندی در بای را وی طوفان کرده هر دو جا طغیانی شدند -

پس از وفات پاوا نانک گورو ^{۱۳۳۸} انگد جانشین شده سیزده سال گذرانید - و بعد وفات او گورو ^{۱۳۳۹} امر داس بیست و دو سال و گورو رام داس ^{۱۳۴۰}

^{۱۳۳۸} نام اصلی گورو انگد اپنا (در پنجابی کسے را گویند که محصل مواجیب از مرصاں باشد) بود چون انگد خدمت گورو نانک به دل و جان کرده بود - اپنا خود را بنام انگد که عبارت از او اصل نانک باشد موسوم کرد (دبستان مذہب ص ۲۳۵)

بقول کنگنم (ہستری آف دی سکھس ص ۶۷۹) گورو انگد از قوم تہیان کہ شاخے از قوم کھتری است بود - در ۱۵۵۲ بمقام کڈور کہ نزد رود بیاس (پنجاب) است فوت شد - و قنیت نسبت او ہمیں قدر است کہ او روایاتیکہ از بالا رفیق نانک شنیده بود در جملہ تحریر آورد - مع ذل بعض منظومات خود را کہ در تعریف مرشد گفته بود جزو گورو گو کہ صاحب (کتب مقدس سکھاں) ساخت ^{۱۳۳۹} گورو امر داس جانشین سوم گورو نانک است - بر دایت کنگنم در تاریخ مزبور صفحہ ایضا گورو امر داس از قوم بھلہ شاخ کھتری بود - در ۱۵۵۹ (سمت ۱۵۶۹) متولد گردید بیست و دو و نصف سال خلافت نانک کرده در ۱۵۷۴ (۱۶۳۱ بکرمی) فوت کرد از کا نامہ اے بزرگ این گورو (خلیفہ) تفریق اداسیاں (تارکان دنیا) از فرقہ سکھاں است - در عہد گورو امر داس پیروان بین سکھی خیلے ترقی نمودند جلال الدین محمد اکبر کہ وسیع المشربلی در خمیر خوش داشت ایضا گورو موصوف را بغور می شنید ^{۱۳۴۰} گورو رام داس از قبیلہ سودھی قوم کھتری بود - در ۱۵۶۷ متولد گردید در ۱۵۸۱ فوت شد - (لایقہ بر صفحہ دیگر)

داماد امر دس هفت سال و گوردارجن بست و پنج سال و گورو هر گویند هشت سال و گورو هر رای بیسزده سال و گورو هر کشتن سه سال بعد یک دیگر بجانشینی کرده دولت و جمیعت بهم رسانیده درگذشتند.

(مُسل) گویند نزد ملال الدین محمد اکبر پادشاه خیل احترام و اعزاز داشت. (همسری آف دی کجس ص ۵۱) :

۱۳۳۱ هـ گورو ارجن دیو پسر خورده ترین رام دس گورو که چهارم سکها است. در سال ۱۵۴۲ بمقام گوند دال (پنجاب) متولد شد. برادر کانش پرتھی چند که میلان دینوی داشت نظر انداز کرده شد و ارجن دیو در ۱۵۸۱ هـ گورو منتخب گردید. این سانحه تخم عداوت پرتھی چند خلاف گورو کاشت. زوجه پرتھی چند هم این کینه را هوا داد. درین اثنا چند و که از حکام آن زمانه بود خواست که دختر خود را در عقد پسر گورو ارجن آورد. اما مؤخر الذکر از قبول این نسبت ابا کرد پس پرتھی چند و چند و هر دو خلاف گورو در حسد و دشمنی کمر بسته شدند. از شومی قسمت دال ایام گورو ارجن دیو شهنشاده خسرو را که پسر حضرت نور الدین جهانگیر پادشاه غازی بود و دال آوان رایت بقی افرشته بود پناه داد و در حق او دعائے فتح و کامرانی کرد. پرتھی چند و چند و که چنین موقعه از خدای خواستند. از سازش مانع متقاویه و شکایت مانع سلسله پادشاه را بر سر داشتند که گورو ارجن دیو در مرض هدف غتاب شاهی شود. عمال هوا خواه چیت و بغیر علم پادشاه گورو را پنج و تعذیب کردند. چون گورو دید که از دست شان مفر نیست از شاه اذن طلبیده از بهانه مُسل به رود راوی رفت و حسب اعتقاد سکها در آنجا از چشم مردمان نهفته شد. (همسری آف جهانگیر مُستصفه بینی پرشاد ص ۱۴۸) :

۱۳۳۳ هـ گورو هر گویند بهمر یازده سالگی بعد از وفات پدر در ۱۵۹۲ هـ بر سر خلافت متمکن شد ملا محسن فانی می نویسد که گورو هر گویند وضع سپاهیان پیش گرفته برخلاف پدر شمشیر بست و نوکران نگاه داشت و شکار کردن گرفت. نور الدین محمد جهانگیر (بقیه بر صفحه دیگر)

بعد از آن در عهد عالم گیر تیغ بهادر متمکن و سادۀ حکمرانی شده با اورنگ زیب
مخالفت نمود. و پادشاه او را چند گاه حبس کرده قتل فرمود. بعد انتقال گورو
گویند سنگھ خیال ملک داری به خاطر آورده جمعیت بهم رسانید. چون در
(مسلسل) بنا بر جریمه پدرش گورو ارجن مل او را ده ازمده سال به قید گذاشت و بعد از
راه شفقت را کرد. سکهاں گورو هر گویند را با الوهیت می پرستند. اعتقادشان بود که خداست
بروز یکشنبه سوم محرم الحرام ۵۵۵ هـ (۱۹ فروری ۱۱۵۵ قمری) گورو سفر آخرت گزید.
(دبستان مذاہب ص ص ۲۳۵ - ۲۳۷)

۱۳۴۳ گورو هر رائے بنبره گورو هر گویند است. در ۱۶۴۵ گورو مسلم شد. سکهاں این گورو
را محل بیغم می دهند. به قول ملا حسن فانی گورو هر رائے آخرین گورو بود که باو (حسن فانی)
بسیار آشنا بود و مکاتبه می داشت. گورو هر رائے در ۱۶۶۱ بمقام کرنار پور فوت شد
(دبستان مذاہب ص ۲۳۸ و سٹری آف دی سکھ ص ۶)

۱۳۴۴ گورو هر کش در ۱۶۵۶ متولد گردیده در ۱۶۶۱ باستصواب رائے حضرت حمی الدین
اورنگ زیب عالمگیر پادشاه غازی جانشین پدر گردید. در ۱۶۶۴ چون از دہلی مراجعت
نمود در عرض راه بعارضه چچیک وفات یافت (ہسٹری آف دی سکھ ص ۶۲)

۱۳۴۵ سبب قتل گورو تیغ بہادر این بود کہ ادیشہ بغی و عناد و قطاع الطریق در
منابت مسلمانے آدم حافظ نام اختیار کرده بود و تو نکران مسلم را غارت می کرد. بنا
برین فوج شاہی به مقابلہ تیغ بہادر روانہ شد. تیغ بہادر بعد از محاربه بسیار مع تعداد
کثیر از رفیقانش گرفتار شد. اغلب است کہ در سال ۱۶۷۵ یکم شاہی به پادش بغی و
خصیان مقتول شد (ہسٹری آف دی سکھ تصنیف کننگھم ص ۶۵) و لے در الفاظ سوہن لال
مُصنّف عمدة التواریخ گورو تیغ بہادر در نتیجہ اعلانیہ کہ بر مبارزت داده بود از دست یک
نفر جلا دگشتند (کثیر جلد دوم ص ۷۰۳) ۱۳۴۶ گورو گویند سنگھ (بقیہ بر صفحہ دیگر)

حکومت شائان دہلی دہن و سستی دید بر اطراف و بلاد پنجاب را بابت بغاوت افراشت۔

باید دانست که با و بانک و گورو انگد در فقر و فنا و صلح و صفای عمر خود بسر بردند و از ابداع ملت و خصوصیت خود حرفی نہ گفتند۔ بعد ازاں امر داس و رام داس مخترع ملت گشته امر و نہی آن ظاہر کردند و بسیاری از ساکنان پنجاب داخل این ملت گرد آیندند۔ و تا عهد ہرکشن ہر کسے بہ لباس فقیری و متابعت گورو نانک جی در نشر این ملت کوشیدند و مردم بسیاری در حلقہ متابعت خود در آوردند۔

پس ازاں تیغ بہادر و گورو گوہند سنگھ از فقر و فنا معزمانندہ در

(مسلسل) پسر گورو تیغ بہادر دہم گوروئے سکھان است۔ در سنہ ۶۶۶ بمقام پٹنہ دلایت بہار (ہند) متولد گردید۔ بعد وفات پدر بمقام آئند پور جانشین شد۔ از بزرگ کارنامہ گورو گوہند سنگھ این است کہ این گورو رسم خلافت و جانشینی منسوخ ساختہ بجانشین جماعت خالصہ کہ مراد ازاں مردان پاکیزہ است قائم نمود۔ ہمچنان در سکھاں وجود طائفہ اکالی (سپاہیان خدا) از ایجادات این گورو است۔ در سکھاں اختیار شعائر پنج گانہ کہ ہر یکے در زبان پنجابی بہ حرف کاف شروع می شود یعنی کیس (موتے دراز) و کنگا (شانہ) و کرپان (خنجر) و کچھا (زیر جامہ خورد کہ بالائے زانو باشد) و کڑا (حلقہ از آہن کہ در ساعد کنند) بہ طرف ہمیں گور و منسوب است۔ گورو گوہند سنگھ در سنہ ۶ از دست گل خاں پٹھان کہ گورو پدرش را کشتہ بود مقتول گردید۔ این گورو از ادائیگی رقوم کہ بعض خریداری اسپاں ذمہ اش بود انکار کردہ۔ و ولایت بنمازعہ افتادہ در قتل پدر گل خاں انجامید۔ گورو گوہند سنگھ بمقام نانک (دکن) کہ نزد سکھاں بنام ابچالہ نگر شہرت دارد مدفون است نظام حیدر آباد برائے اخراج خانقاہ گورو گوہند سنگھ و گرنہی (شرح گرنہ) وقف پنج دیہات ہند (کشیور جلد دوم ص ۷۳ ۷۴ ۷۵)

اطراف پنجاب اقتدار حکومت بهم رسانیده مذہب خود را فروغ دادند و حیلہ
لے آئے انہا ہمراہ شاہانِ درانیہ بارہا علم بقاوت افراشتہ محاربات عظیم کردہ اند۔
و بعد منزل شاہ زمان نیز اقبالِ رنجیت سنگھ از لاہور طلوع کردہ پنجاب
و پشاور و ملتان و کشمیر در قبضہٴ اقتدار در آورده در استحکام مذہب خود
کوشیدہ شہر یار نامدار مشہور روزگار گردید۔

و در گذشتہ سالیہ حکومتش بر دیار کشمیر افتادہ جمع کثیر از سنگان پنجاب
کہ ہر کابِ عسکر ظفر انتخاب بود معہ عیال و اطفال سکونت این محال اختیار کردہ
عوض تنخواہ زمین زرعی ہا گیر یافتہ از دست خود آباد کردہ حقوق ملازمت ادا
می کردند۔ موجب آں این گروہ را سنگانِ جنسی نام کردہ اند۔ بعد انتفال
رنجیت سنگھ را بچہ گلاب سنگھ قابض این ملک شدہ بعض سنگانِ جنسی را

تفصیل این محاربات در ہسٹری آف دی سکس تصنیف کنگھم باب سوم و چہارم
ملاحظہ شود۔ شاہ زمان کہ ہمیشہ عزم فتح ہندوستان در دل داشت۔ در سال
۱۶۹۳ در کابل بر تخت نشین شد۔ در ۱۶۹۵ حسن ابدال را فتح کرد و نے در نتیجہ واقعات کہ
در مرکز رونما شدہ بود مراجعت فرمائے کابل شد۔ شاہ زمان در ۱۶۹۵ دوبارہ عانم ہند
شدہ بلا مزاحمت غیرے بر لاہور متصرف گردید۔ تا بعد یک سال بہ سازش برادر خود محمود
لاہور را گدازشتہ بہ کابل رفت۔ رنجیت سنگھ کہ ستارہٴ اقبالش در طلوع بود فرصت را
غنیمت دانستہ قابض لاہور گشت۔ شاہ زمان در ۱۷۰۳ از دست برادر مزبور نابینا کردہ شدہ
بعد از چند سال از موت طبعی در گذشت (ہسٹری آف دی سکس از صفحہ ۱۱۹ تا ۱۳۲) :

فتح پشاور و ملتان بر دست ہمارا بچہ رنجیت سنگھ بالترتیب در ۱۷۳۳ و ۱۷۱۸
میسر گشت (ایضاً ص ۱۶۱ و ص ۱۵۶) : ۱۷۵۵ مطابق ۱۸۱۸۔ رنجیت سنگھ سہ مرتبہ ساعی
فتح کشمیر شد یکہ در ۱۷۵۷ و دوم در ۱۷۶۴ و سوم کہ کوشش آخرین سنگھ کشمیر را در ۱۷۸۹ از دست
جبار نال و تانی فتح کرد (ایضاً ص ۱۵۴) :

در لشکریان خود دستور ملازم ساخت همه بامتوطن این دیار شدند -
 و در ^{۱۳۹۰} قریب سی و دو هزار زن و مرد نفر شماری این خرقه مقرر
 شده در برگشته اول کرد کامراج و بیرونه و غیره اکثر جاهای بود و باش می دارند و
 کارکشاورزی می سازند و بر احکامات ملت خود را سر می دهند -

پوشاک مردم کشمیر

در دور ویرینه مردمان کشمیر در تابستان و زمستان سرپا کسوت
 پنبه و پنبه لباس می پوشیدند ^{۱۳۵۲} کزته - پاجامه - درمه - کازن - لونگی - اما کزته جامه
 بود مثل پیشواز دامن فراخ و از سینه تا بند دست چپان مثل جامه مردم
 کشواژ و پاجامه هم مثل کشواژهای تنگ و چست می پوشیدند و درمه طول
 آن هفت هشت درعه و عرض یک نیم درعه تا دو درعه از پنبه یا بلبه دوخته گردا
 گرد آن دوری چسپانیده سه تیغ بر بدن می پوشیدند ^{۱۳۵۳} تیغ اول بر سر تیغ
 دوم بر کتفین - تیغ سوم زیر بغل راست - پس طرفین را برگردن گره می دارند و
 کازن پنبه ^{۱۳۵۴} همین ده دوازده درعه که عرض آن پنج شش گره می بود بر سر می
 بپوشیدند - و لونگی به درازی شانزده درعه بر کمر می بستند و پولکه که از ریسمان
 گاه معمولست زن و مرد در پامی انداختند -

و در زمان سلاطین کشمیر که فرمان هندوستان و ترکستان در این جا
 وارد شدند و باشندگان این بلاد ستار شصت درعی و کفش اوزکی یعنی میخ دار
^{۱۳۵۱} مطابق ۶۱۸۴۳ : ^{۱۳۵۲} پنبه به زبان کشمیری جامه پشمین را می گویند -

^{۱۳۵۳} دوری بمعنی رشته باشد و این جا به معنی رشته است که بچند رشته مالیده
 باشد : ^{۱۳۵۴} باریک :

و پیراهن فراخ و طویل سینه کشاده و آستین به درازی یک نیم درعه چوڑی دار
مروج نمودند و آستین را برابر مرفق چاکه در بند برای کشیدن دست که آن را
تورابه می گفتند هم در آن ایام کانگری در بغل گرفتن رواج یافت.

و در عهد میرزا حیدر مسلمانان ایزار فراخ آستین پسند نمودند و پندتال
بر وضع قدیم مانند و نیز در عهد افغانه محمدیال آستین پیراهن فراخ کردند و
به جای کفش زیر پائی دریا کشیدند و پندتال آستین جامه بدستور چوڑی دار
گذاشته تورابه موقوف نمودند اما آستین های جامه زنان فراخ گردانیدند و
در عهد سندگان چادری بجای دُرمر پوشیدن شروع نمودند و در تابستان چادر
کرپاس مروج ساختند و دستار را تقطیل نمودند. درین زمان پوشاک هندو مسلمان
یکسان است این قدر فرقی می دارند که پندتال پیراهن آستین دراز و چوڑی دار
و ایزار چست معمولی قدیم و پگڑی که طوالت آن غالباً تا بایت درعه و عرض آن
تا یک فٹ می باشد می پوشند برخلاف آن محمدیال آستین جامه و ازار
فراخ می دارند و نصفه ملل بر سر بندند عموماً چادری پٹو و یا پشیمینه یک بری
یادو بری برای زمستان معمول است.

و از چند سال کرنی و سینه بتدبخته دار درون پیراهن می پوشند و
کفش های میخ دار بعضی شرفاه هنوز دریا می اندازند ورنه عموماً پاپوش رواج یافت
و نیز از چند سال اهل دربار و دولت مندان پیرایش پوچه و آنگرکه و غیره بر
وضع ولایت می سازند.

۱۳۵۱ هـ برهمنان کشمیر :

۱۳۵۵ هـ یعنی تنگ و چست :

۱۳۵۶ هـ پاچامه :

۱۳۵۸ هـ پگڑی بهندی عمامه باشد :

خوش مردمان کشمیر

چون که در خطه کشمیر برنج وافر پیداوار است موجب آن اکثر از ساکنان این جا همیشه بر آن عادی هستند. اما مردم زمیندار و کسانی که محتاج هستند بخندال فروز مکائی و گال و ازرن و غیره اجناس می خورند و بانجیان متعلقه تالاب اولر مغز سنگاره آرد کرده تناول کنند. و نیز بنیادنان برز فاقه برت با بجائی پهل^{۱۳۶۹} مار مغز سنگاره غنیمت پندارند. و نان گندم همگی همراه چائی مسلمانان جایز می دارند عند الضرورة و لرغینه عموماً میل بهی کنند.

سالن گوشت گوسفند و گوشت مرغان و ماهیان می خورند و برای دوام ساگ کرم اجیاناً شلغم و قزع و باد نجان و حلیه و استفانخ و سرمن و غیره ترکیبی معمولست گاه گاه هند بائی دشتی و کاهو و کاسنی و بقولات کوهی می خورند. چائی در پاستان معدوم بود. و در عهد میرزا حیدر چائی سبز از راه

۱۳۵۹هـ برت در هندی به معنی روزه

۱۳۶۰هـ "فلو" لفظ کشمیری است مرکب از پهل به معنی میوه و "مار" بمعنی خوراک پس نزد همنود "فلو" خوراک است که کلیته مشتمل بر میوه جات باشد.

۱۳۶۱هـ محقق است که اصل چائی از مملکت چین است. گویند که در عهد شاه - چی - ننگ (۲۴۳۴)

ق. م) چائے نوشی در سرزمین چین مروج بود چنانکه از کتاب تاریخی که قبل پانصد سال از مسیح نوشته شد و بخشی کان فیکوس است ظاهراً می شود پیشتر خیال می رفت که در چین چائے در تداوی و معالجه استعمال می شد. اما از سده ۴ از کتابی که یولوتام شخصه که بر چائے نوشته است این امر محقق گردیده است که چائے در کشمیر یک از عقاقیر معروف بوده است. در سرزمین اروپا وجود چائے از قرن شانزدهم میلادی نشان داده اند. اما عمومیت چای نوشی در (بقیه رصفه دیگر)

یا کہ سڈھا پر شدہ اعلیٰ درجہ مردم بدایں رغبت می کردند و در عهد افغانہ چائی صورتی و چائی سیاه و دگلی وار دگشت کہ یہ سب از زانی بعضے اناام می نوشیدند و حاصل در نوشیدن آن عیب و ضرر می دانستند و بعضے عوام بہوس چائی پوست درخت عمر چختہ کردہ آب آن بدل چائی رغبت می کردند و بعضے بزرگ ہای درخت بہی کوفتہ جوشندہ آن مثل چائی می نوشیدند۔

نورہ صاحب پٹوان فقیرے کامل بود۔ ۳۶۲ھ ریشہ رنگ راج کہ از قسم حشیش است بہ ترکیب چائی جوشانیدہ بدل چائی می نوشید و از یخ مذکور چائی خوب می شود۔ در دکر دنب رامفید است۔ پچنین چائی محوولی مردماں بہ چند قسم می نوشیدند۔

(مسل) انگلستان در وسط قرن ہفدہم میلادی و فنیکہ ملا حان دلدیزی چائے را در مقدار قلیل از ممالک شرقیہ بر انگلستان بردند۔

در ۱۸۳۷ء شجرہ چائے در مبادین ولایت آسام (ہند) دریافت گردید۔ در ۱۸۳۸ء و فدرے از شرکت شرقی ہند کہ در آن ایام در ہندوستان تغلب غاصبانہ داشت۔ برائے آوردن تخم چائے بہ طرف مملکت چین روانہ کردہ شد۔ و لے چون معلوم شد کہ بے آوردن تخم چائے چینی در آسام بتواں روید و فدر مزبور را واپس آوردند۔ دریں سال شرکت متذکرہ صدر کاشت چائے در موضع کماؤں آغاز کرد۔ در ۱۸۳۹ء اولیں بارغ چائے بمقام لکھیم پور (آسام) تحت شرکت مذکورہ قائم شد۔ در عرصہ قلیل ہند در پیداوار چائے چناں اہمیتہ حاصل کرد کہ حالا اکثر ممالک دنیا از ہند چائے می گیرند۔ ولایت ہائے ذیل از مراکز چائے ہندی است :-

- ۱۔ آسام
- ۲۔ بنگال
- ۳۔ بہار
- ۴۔ اوڈیسہ
- ۵۔ یو۔ پی۔
- ۶۔ پنجاب

(ملخص از چمبرزان سائیکلو پیڈیا ج ۹۔ ص ۸۹۴)

و در عهد گلاب سنگه به توجه برش گونمٹ چائی پہاڑی وافر شده از
عصره چند سال مردمان عموماً در نوشیدن آن رغبت نمیکندند.

قهوه^{۱۳۶۳} - هم در ادوات^{۱۳۶۲} بگری رواج یافت پیشتر بعضی اکابران
می نوشیدند.

نسوار پیش ازین تا عهد سنگان بعضی کسان نسوار کشمیری استعمال می
داشتند. و در عهد گلاب سنگه نسوار پیشاوری عام شده در شهر و ده اعلیٰ
و ادنی زن و مرد می کشند.

تنباکو^{۱۳۶۶} - هم درین صد سال مروج شده عموماً همی کشند.
افیون - بعضی کسان احياناً می خورند.

شراب پیشتر به حکم ربیب سنگه ممنوع بود. لیکن عیاشان مخفی طور شغل
آن می داشتند. بالفعل عام شده مردمان هنوز کم و بیش بدان رغبت می دارند.

حوادث و شداید کشمیر

مؤرخان دوران پیشین تا عهد سلاطین در تحریر حوادث و نوائب این سر
زمین مثل قحط و وبا و زلزله و غیره تا که شیوه تاریخ نویسی است چندان به پرداخته اند
اما وقایع نگاران متأخرین برنخه از آفات و حادثات این جا ائشاء کرده اند. املا
کرده شود.

۱۳۶۱ هـ مراد از قهوه قهوه ترکی نیست بلکه در کشمیر چائی شیریں به شیر را هم قهوه گویند.

۱۳۶۳ هـ ۶۱۸۸۲ هـ قسمی است از سفوف که مردمان عادی بوقت ضرورت در مین می کنند

از حواله انسایکلوپیدیا متصفه جبر ص ۱۵۲ معلوم می شود که استعمال نسوار از ۱۵۶۱ هـ در دنیا موجود
بوده.

است. ۱۳۶۶ هـ یعنی تنباکو.

قحط سالی های کشمیر

واقعه اول - در حکومت راجه توپجین شسته کلچوگ به حادثه برف و باران که در ماه بهادرون دوسه هفته متواتر بود به وقوع خاموشی فصل قحط عظیم برخاست که مردمان گوشت انسان غنیمت می دانستند راجه مزیورینا بر اوصاف اولاعات موجودی وقف محتاجان کرده بعد آن خزاین و ذخایر مصرف نموده مردمان بخوار الجوع می گفتند - راجه مذکور مجبور مانده از چهاره و تدبیر معذور گشت و از تیمار بیماران بخوار رنجور شده شبانگاه در شبستان خود درآمده بر غرق و حرق جان خود اقدام نمود زوجه او که داگه پشطانام داشت شوهر خود را از انلاف و سوختن مانع شده گفت که بحر محیط فصل و رحمت آفریدگار بیکران است و سفره لطف و مکر منش بے پایان بهتر آن است که امشب من و تو از مامن در گذشته به بحر و ناری به جناب حضرت باری ملتجی گشته از تلاطم امواج زحمت و خواری رستگاری می خواهیم شاید که به پذیرائی التجای بے ریا از ما این بلا رفع گردد - راجه به پهنوئی زوجه خود تمام شب بدرگاه کبریا التجا کرده - فردا انسان قوم موسی من و سلوی از سما نازل شد یعنی هر انسان را دو کبوتر بریان هر روز در کنار می رسید تا در اینکه قلات پخته سفید و ایام سختی در گذشت -

واقعه دوم - در عهد راجه پارتھ که به کثرت باران رود یارما طغیانی شده مزروعات تلف گشت و قحط عظیم واقع شد - مردگان بعدم اندکان طعمه با همیان شدند -

واقعه سوم - در حکومت راجه هرش دیو ^{۱۳۹۸} ^{۱۱۶۹} شسته بکرمی به باعث کثرت بارش و سیلاب محصولات تلف شده قحط شدید واقع شد که یک خروار شمالی

بقیت پانصد فلوس سکہ ہر ش دیوارزش یافت و پشتم گوسفند و آرد ہجہم بوزن
مس می فروختند و نام و نشان و مصالح ناپود بود۔

واقعه چہارم۔ در عہد سلطان علاء الدین ^{۱۳۶۹ھ} ^{۵۸۰} ہجری بسبب بارش
بے وقت قحط واقع شدہ مردماں بسیار تلف شدند۔

واقعه پنجم۔ در زمان سلطان زین العابدین ^{۱۳۷۰ھ} ^{۵۸۱} ہجری بہ حادثہ کشت
بارش محصولات خام ماندہ قحط ظاہر گشت۔ سلطان خزائن و دفاین افراد اوقفت
محتاجاں کردہ جان بخشی قحط زدگان فرمود۔

واقعه ششم۔ در حکومت سلطان محمد شاہ ^{۱۳۷۱ھ} ^{۵۸۲} سلطان سعید خان
والی کاشغر چہار ہزار سوار برای تسخیر کشمیر تعین ساختہ تمامی زمستان در جدال و
قتال بسر رسید۔ در ماہ مار معرکہ بہ صلح انجامید۔ و بہ موجب فساد زراعت بمراد
نشده قحط و سختی بہ مرتبہ رسید کہ پدر از دامن پسر و مادر از دست دختر لقمہ
بزور می گرفت و تا عرصہ دو سال بسیار از خلق خدا ضایع شدند۔

واقعه ہفتم۔ در حکومت علی شاہ چک ^{۱۳۷۲ھ} ^{۵۸۳} ہجری در ماہ اسوج
بارش برف شدت نمودہ در ملک کشمیر قحط غلہ بہ مرتبہ افتاد کہ گوشت مردگان
قحط زدہ زندگان می خوردند۔ علی شاہ خزینه معمورہ خود بہ محتاجاں صرف نمودہ
غم و غصہ خلق خدا بر خود گرفتہ تا کہ دو سال بدیں منوال در گذشت و در سال سوم
زیتی شاہ مجذوب در راہ دید از ویر رسید کہ اے مستانہ این حادثہ ناچند خواہد

۱۳۶۹ھ ۶۱۳۵۶ ۱۳۷۰ھ ۶۱۳۷۰ ۱۳۷۱ھ ۶۱۵۳۲ ۱۳۷۲ھ ۶۱۵۷۱

۱۳۷۳ھ زیتی شاہ چک برادر مسعود چک دیوانہ مجذوب بود۔ می گویند بخدمت حضرت مخدوم حمزہ
کشمیری حج اللہ تعالیٰ حاضر آمدن معمول می داشت۔ مقبرہ زیتی شاہ در مشہد کابلج بمقام
درگولہ مشہور است (واقعات کشمیر ص ۱۱۳) *

بود گفت تا تو زنده باشی -

در ^{۱۳۴۵} ۹۸۶ هجری علی شاه بروز عید به چوگان بازی مشغول بود ناگاه در وقت کج شدن خلع در روده خود دریافتی الفور چوگان حیات از دست داده در ملک عدم آنگاه قحط رفع شد - ^{۱۳۴۵}

نقل است - که پیش از وقوع قحط زیتنی شاه مستانه در راه می رفت و چند دانه طعام از منربه برداشته گفت ای عزیز جهان چرا خود را این قدر بے حرمت کرده ؟ چند بے پنہاں باش ؟ ناگاه به سبب بارش غیر موسم در کشمیر سه سال قحط افتاد و زیتنی شاه مجذوب که از قوم علی شاه بود هر روز به مطبخ امی رفت و می گفت که دیگران گرم بکنید - روزی در شبستان علی شاه در آمد زوجه او را هم زانو نشسته بود علی شاه از در در آمده - او را به زجر بیرون کشید تا که مستانه در مطبخ در آمده تمامی دیگ ها و آژگون گرده گفت - آتش سرد نمایند -

آنگاه در عیدگاه بر آمده بر چوب دستی که بران سوار شده می دوید بهماں چوب را بر ریسماں گرفته همی کشید و می گفت (مت گر گنگل همت رنج کهار) یعنی دیوانه شروع قلبه را می کرد و خردار به یک فلوس ارزش یافت - دران ایام قحط رفع شد - در عهد لوهر چیک یک فلوسه را یک خردار شالی فروختن بود - ^{۱۳۴۶}

واقعہ هشتم - در ایام سلطنت اکبر شاه ^{۱۳۴۷} ساله که میرزا علی اکبر

۱۳۴۷ هـ ۶۱۵۷۸

۱۳۴۵ هـ طبقات اکبری چاپ نیکشور ص ۴۲۹ و قرئنه جلد دوم ص ۳۶۵ - لکن مؤخر الذکر سال وفات علی شاه ۹۸۵ هـ مطابق ۶۱۵۷۷ نگاشته است :

۱۳۴۶ هـ (۹۸۴ هـ - ۹۸۸ هـ = ۶۱۵۷۹ - ۶۱۵۸۰)

۱۳۴۷ هـ ۶۱۶۰۳

نائب صوبه شده بود به باعث بارش غیر موسم قحط عظیم برخواست ملک
رو به ویرانی نهاد خلق خدا بسیار ضایع گشت. اکبر شاه غلات موثور از پنجاب
و لاهور مرسل داشت. کفایت نکرد دو سال بدین متوال در گذشت.

واقعه ^{۱۳۴۸} هجری - در عهد سلطنت شاه جهان ^{۱۳۴۸} هجری هنگام صوبداری تربیت خان
به باعث برودت هوای خریف نقصان گلی به غله روی آورده قحط شدید ظاهر
گشت. و مردمان بعد بم قوت قوت شدند. شاه جهان غلات موثور از گجرات
و ملتان و لاهور فرستاده و بطور خیرات از امراء و حرم خانه خود مبلغ بسیاری
گرفته قحط زدگان را عطا فرمود.

واقعه ^{۱۳۴۹} هجری - در وقت حکومت عالم گیر که حفظ الله خان حاکم کشمیر بود
نقصان فصل شده بسبب قحط غلات مردمان طعمه نهنگ ابل گشته ملک برهم
خورد.

واقعه ^{۱۳۸۰} یازدهم - در حین جهان بابی محمد شاه قازی و نیابت اعظم خان
الله به باعث کثرت باران قحط واقع شده خردار شالی تا هشت رویه
ارزش یافت و برنج حکم طلا گرفت و خلق خدا فوج فوج هلاک شدند تا شش
ماه قحط به شدت بود. اثر آن تا دو سال باقی ماند.

واقعه ^{۱۳۸۲} دوازدهم - در عهد محمد شاه و حکومت احترام خان ^{۱۳۸۲} هجری
به سبب خامی فصل آتش قحط افروخته شد احترام خان به ترغیب ریسان

۱۳۴۸ هـ ۶۱۶۳۷

۱۳۴۹ هـ درست نواب حفیظ الله خان (از ۶۱۶۸۶ تا ۶۱۶۸۹) است

۱۳۸۹ هـ (۱۱۳۱ هـ — ۱۱۶۲ هـ = ۶۱۴۱۹ — ۶۱۴۳۸)

۱۳۸۲ هـ ۶۱۴۳۱

۱۳۸۱ هـ ۶۱۴۳۳

این جا بجهت غلات بهر کس منقرض شده طرفه شهر آشوبی به حمل آمد مردم عوام
به سبب اضطراب نفس و تحریک اهل قبادشورش برداشته قضیلت خان داروغه
عدالت و محمد اشرف خان مفتی برای اصلاح گرانی غله از خانه برآورده به مسجد
جامع بردند و در آن جا هنگامه و غوغا کرده هر دو فاضل به قتل رسانیدند و خانه های
بسیار به دست غله داری غارت کرده به آتش افروختند بهم درین سال بمبه های
منظر آبادشورش کرده ملک کشمیر غارت کردند.

واقعه سیزدهم - در ایام پادشاهی محمد شاه و نیابت افراسیاب خان
سال ۱۳۸۳ هـ به سبب تاراج بمبه های مردمان خسته حال و پامال شده بودند علاوه بر آن
در موسم بهار به سبب بارش باران آبادی منروحات مطلقاً شده قحط شدید
ظاهر گشت. و غله فروشان به موجب بے رحمی غلات غائب کرده تند باد قهر الهی
و زیدن گرفت. روپیہ را دو آتار بر پنج بدست کسے نیامده زیور و آلات و بلوسات
خاک بها فروختند و مردگان قحط زده را اوایل کاه پوشیده دفن می کردند بعد آن
بدربار انداختند چندان که بکثرت موتی آب دریا هم منقیر گشت. عاقبت سگ و
گربه و طیور به خوردن مردگان بر زندگان منت نهادند و بعضی گرسنگان طفلان
خود نوش جان کردند. هزاران دختران و طفلان که قیمت آن ها زیاده از دوسه
تنگه نمی بود به فروخت آمدند شلثه به هلاکت رسید و شلثه مفرور گشت و شلثه
باقی مانده هفت ماه زیاده تر شدت داشت. بعد آن فصل پیدا شد و در سال
دوم قحط قریبیشی بود که هفت روپیہ را خردار می فروختند قهر مردم کشمیر
تاریخ است.

واقعہ چہار دہم۔ در زمان سلطنت احمد شاہ درانی ^{۱۳۸۵ھ} ۶۹۰ھ کہ راجہ سوکھ جیوں ^{مل} حاکم شدہ بود۔ بسبب کثرت بارش گرانی غلہ واقع شد۔ و خواجہ ابوالحسن خان باندہ کہ مختار مال بہ بود متکفل این امر گردیدہ ذخیرہ غلات کہ اندکے بود بہ حسن تدبیر بہ قدر کفاف ہر کس را خانہ بخانہ رسانید۔

پہوں اول بہار مردم زمیندار بابت تخم بے کار ماندہ بودند خواجہ نامدار یک لک خروار از غلہ کشیدہ رعایا را بطور مساعدہ تقسیم نمود کہ سال نو بہ جنس خواہم برد رفتہ رفتہ تا سال ^{۱۳۸۶ھ} ۱۲۵۰ھ نزد مردمان آن مقدار دوام باقی ماندہ بود کہ سال بہ سال فی خروار یک ترک و فی روپیہ یک آنہ بالائی می گرفتند۔ آنگاہ معاف شد۔

واقعہ پانزدہم۔ در زمان حکیم نور دین خان ^{۱۳۸۶ھ} ۱۲۴۹ھ نقصان مزدوعات و قلت محصولات بہ حدی رسید کہ خواص و عام در دام بلا گرفتار شدند شش ماہ قحط بہ شدت بود۔

واقعہ شانزدہم۔ در عہد سردار عظیم خان ^{۱۳۸۸ھ} ۱۲۲۹ھ بسبب خامی فصل قحط سر کشیدہ خروار شالی بہ شانزدہ روپیہ می فروختند و زندگان گوشت مردگان ^{۱۳۸۹ھ} حلال دانستند۔ یک دو سال بہ شدت گذشتہ تا پنج شش سال اثر گرانی باقی بود۔ قحط سال عظیم۔ تاریخ است۔

واقعہ ہفدہم۔ در ایام حکومت رنجیت سنگھ و صوبہ داری شیر سنگھ در ^{۱۳۹۰ھ} ۱۲۵۰ھ سموت ب اوایل بہار مہاراجہ رنجیت سنگھ برای سیر کشیر در حدود پونچھ خیام اختتام افراخت و جمہدار خوشحال سنگھ و شیخ غلام محی الدین پیشتر

۱۳۸۶ھ ۶۱۸۳۲

۱۳۸۵ھ ۶۱۴۵۵

۱۳۸۸ھ ۶۱۸۱۳

۱۳۸۷ھ ۶۱۴۶۵

۱۳۹۰ھ ۶۱۸۳۲

۱۳۸۹ھ ۶۱۸۱۳ مطابق

برای تیاری ضروریات که شیرامور ساخت - آنها به کمال جوش و خروش ضبط
غلات بهر جا نمود - نایره قحط شعله به آسمان رسانید - رجحیت سنگه به استمداع اجبا
قحط از پوچھ مراجعت به لاهور نمود و خوشحال سنگه به سبب نظم و تعدی و ضبط
غلات باروت خانه قحط را آتش افگند مردمان مثل بقر به آتش جوع سوختند
و در ماه کتک که شالی هنوز در دونه شده بود برف به کثرت بارید فصل
زیر برف ضایع گشت و تنگی قحط همچنان شدت نمود که مردمان زیورات و آلات
و اسباب خاک بهافر و خند داشتند مُردگان زندگان بے تحاشی می خوردند
اکثر اطفال به فلوس و لقمه با بد بگراں خشیدند و آتار برنج روپیہ را دستیاب
نمی شد.

در ۱۵ کر نیل میان سنگه بر نظامت کشیر امور شد و قتیکه در شیر گڑھ
رسید شبانه بر ستر نالار قصر برآمده در تمامی شهر جابے روشنی چراغ به نظرش
نرسید و آواز مرغ صبح از هیچ سونه شنید و در میان اسواق و بازار بچ و شوکراں
روئیده دید در ورطه غم و اندوه مستغرق گردید پس به کمال جِد و جهد قبیلے
از شالی و غیره از پنجاب و پهاڑ دستیاب کرده تخم ریز کنانید و تخم مرغان از
پنجاب طلبانید و به احسان قراواں آبادی ملک نمود آتش قحط اندک سرد شد
و در سال دوم از زانی روداد.

واقعه هجدهم - در عهد حکومت زبیر سنگه و انتظام وزیر پنون در
۱۳۹۱
۱۴۸۱
سنة ۱۹۲۱ ب در فصل شالی اندک خامی شده هیچ کس را خیال قحط بخاطر
نه رفت - در ایام بهار تنگی غله واقع شد که با وجود موجودی غلات مردمان
را بغیر رشوة و کار سازی و صعوبت و جال بازی دانه امکان نمی شد - بهاراجه

بنمیر سنگه به استماع اخبار دیوان کرپا رام را برای انتظام قحط روانه کشمیر ساخت و
ناظم غمگسار پیش از ورود آن نامدار یکبار غلات موجودی را در وجه طلب و تنخواه
ملازمان فروخت متوسلان در عرصه چند روز صرف نمود و هنگام ورود دیوان در
ماه جمادی همگی شصت هزار خردار موجود بود. دیوان موصوف بنا بر یک نیتی خود
با وجود تقلیل ذخیره در بازار و اسواق غلات وافر کرده که بیج کس را آتار قحط
معلوم نشد.

بهاراچه بنمیر سنگه غلات موفور از پنجاب و لاهور خرید کرده به ثروت
خرج کثیر در کشمیر رسانیده درین جایه نرخ کشمیر از نازل ساخت و یک لک روپیه
را غلات پنجاب به محتاجان و مسکینان مفت بخشید. دیوان در ماه کتک شصت
هزار خردار از فصل نو در کشمیر رسانیده سر بهر خانه یک یک خردار یکبار داده قحط
بر طرف نمود. درین واقعه بیج کس را آتار بجا نرسید.

واقعه نوزدهم - در زمان ایالت بنمیر سنگه و انتظام وزیر پنهول
در ۱۳۹۲ هجری قمری در ماه کتک که فصل شالی در صحرا درو طلب بود باران
مثل تار از آسمان باریدن گرفت که تا عرصه دو نیم ماه متواتر و متراکم بود. دریای
بهت طغیانی گشت و تالاب اولر سیلابی شد و فصل شالی با خاک آمیخت
آن چه به درو رسیده بود در خرمن نابود سیده گشت ناظم را خیال قحط به خاطر
نرفت و ذخایر موجودی دو لک خردار در کار سازی از دست داد تا ایام بهار
آتار قحط ظاهر نشد.

اول بهار مردم زمیندار بابت تخم محتاج شدند وزیر حکم داد که در
دآت هر کس را خانه تلاشی کرده شالی بکشند بصورت حکم زمینداران را سه دفعه

خانه تلاشی کردند هر جا که دانه یافتند بردند و به وقوع خانه آتش قحط افروخته شد بساد و دمان های دود گشت اکثر مایه عدم اندکان طعمه سگال و جانوران شدند چونکه راه های پنجاب تمام سدود بودند موجب آن هزار ها مردم بر جبال و اسواق به سبب بندش راه مضایع گشتند و در میان شهر فی نفر نیم آتار شالی بوسیده بعد یک هفته و یا بعد دو هفته رسد می دادند فی رؤیه سه آتار غله در بازار امکان نه بود.

مهاراجه رتیر سنگه بنابر علوهت و دیبا دلی بقدر یک لک و نود و پنج هزار و هفت صد و چهارده من غلات از پنجاب آورده در شهر رسانید و در میان شهر غریب خانه مقرر نمود و خزاین خود خالی کرده مردمان را بهان بخشی داد قریب دو نیم سال آتش قحط مشعل بود و در ^{۱۳۹۳} ۱۲۹۴ هـ از درگاه الهی فصل کامل عطا شد آتش قحط منطفی گشت و از فرقه مسلمانان غالباً یک حقیقه تلف شده دو حقیقه باقی ماندند و از اهل هندو پیچ گسه رایه این حادثه چشم زخم نه رسید فقط

حادثه و بای کشمیر

در زمان سابقه حادثه و بای عام جائے بر زبان نمی آرند شاید واقع ^{۱۳۹۳} نه شده باشد. ابتدای حکومت شان چغت آل چه بوقوع آمده است حواله قلم گردد.

۱۳۹۳ ۶۱۸۴۹

۱۳۹۴ بقول پنڈت آنند کول بامزنی یک حادثه و بای طاعون در عهد راجه هرش (۶۱۰۸۹) —
(۶۱۱۰) در کشمیر پدید آمد. (جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ ص ۱۱۰)

حادثه اول - در زمان حکومت احمد بیگ خان ^{۱۳۹۵} سنه ۲۴ ه و آف گشته
حالتی گذشت که بغیر تکفین و تجسیر مردگان را بدربار انداختند و حسن شال نام
مردی متمول بود تمامی متعلقانش با خاک آمیختند او مواشی بسیار داشت
بیچ کسے پرداخت آنها نکرد و به جنگل نهادند این حادثه تا چهل روز در نزاید بود
حادثه دوم - در عهد آزاد خان ^{۱۳۹۶} سنه ۱۹ ه بر ساکنان این دیار طاری
شده همگی در نفس شهر هزاران مردم به وادی فنا در گذشتند و در اطراف
دلت بیچ کسے ضایع نه شد.

حادثه سوم - در ایام حکومت دیوان موتی رام ^{۱۳۹۸} سنه ۳۵ ه از کافه انام
این مقام انتقام کشیده هزاران خاص و عام را به ازدحام تمام درین هنگام در خیم
عدم رسانید.

حادثه چهارم - در وقت شوکت دیوان کریارام ^{۱۳۹۹} سنه ۳۶ ه بر متوطنان
۱۳۹۵ ه احمد بیگ صوبدار کشمیر در عهد حضرت نورالدین محمد جهانگیر پادشاه غازی از ^{۱۳۹۶} سنه ۳۷ ه

تا ^{۱۴۱۸} سنه ۶ بود

۱۳۹۶ ه ۶۱۶۱۵

۱۳۹۷ ه آزاد خان (۱۱۹۸ ه — ۱۲۰۰ — ۶۱۷۸۳ — ۶۱۷۸۵) صوبدار کشمیر در عهد
تیمور شاه درانی (۶۱۷۷۲ — ۶۱۷۹۳) :

۱۳۹۸ ه دیوان موتی رام پسر دیوان حکم چنداست - در ^{۱۳۹۸} سنه ۳۷ ه مطابق ^{۱۳۹۹} سنه ۱۹ ه صوبدار
کشمیر شد - در عهدش پندت بیزل حاکم مال شد - بیزل با مسلمانان تعصب تمام داشت و
در ادایگی شرع اسلام مزاحم شد - مسجد جامع که از بزرگ ترین مساجد کشمیر است و اهمیت تاریخی
دارد بحکم این صوبدار متفصل گردید بعد از بیچ کسے را برات نه بود که در مساجد اذان دهد - (مگاستان کشمیر

۱۳۹۹ ه ۶۱۸۲۷

ص ص ۲۳۹ - ۲۴۰)

مدت چهل یوم همگی در نفس شهر منگامه خود گرم کرده اکثری از خلق نهاد بعدم رسانید
همدین سال آسیب قحط هم بدت بود.

زلزله های کشمیر

سانحه اول - وقتی که بجائے نالاب اولر شهر سمدت نگر آباد بود
ساکنان آن بجایه از تکاب افعال شنیع مورد عتاب گشته در عهد سندر سین^{۱۳۰۸}
شبانه زلزله عظیم واقع شد که تمام شهر و بران گشت و سطح زمین کفیده چشمه آبی
همچنان جوشید که تمامی شهر را در یک آن طوفان ساخت - الحال آن چشمه را
"اولر ناگ" می گویند پیشتر مشهور و جا گفته شد.

سانحه دوم - در عهد راجه اذیتی در ماه سمنو^{۱۳۰۹} شبانه زلزله
عظیم واقع شد - پاره از کوه کهاده نیار که بطرف باره موله است در قعر دیبای بهت
غلطیده منفذ آب مسدود گردانید و سطح زمین را تا مقام پنج باره غرق سیلاب
نمود و تمامی دلت و مزروعات تباه شدند - آنگاه به تدبیر سوع داناسنگهای
کوه ارقر آب کشیده آب را بدر روداده ساخت زمین نمودار شد.

سانحه سوم - در ایام حکومت فتح شاه^{۱۳۱۰} ۱۲ ماه اسوج پاسه
از شب گذشته زلزله عظیم واقع شده خلق خدا بسیار ضایع گشت و خانه ها
به باد رفت تا عرصه سه ماه زمین و زمان در ولوله بود - آنگاه به مرور قرار یافت -
سانحه چهارم - در وقت اسماعیل شاه^{۱۳۱۱} ۹۶۰ هـ زلزله سخت
واقع گشت گویا زلزله قیامت بود عمارات مردم یا مردم در زمین فرو رفت

۱۳۰۸ (۲۰۸۲ ق م — ۲۰۸۱ ق م)

۱۳۰۹ ۶۸۵۵ — ۶۸۸۳ ۱۳۱۰ ۶۱۵۰۱ — ۱۳۱۱ ۶۱۵۵۲

و خانه ها با خاک یکسان گشت سطح زمین را شکاف های وسیع ظاهر شد و بعضی
سرچشمه های قدیم غایب گشته سر نو چشمه ها بوشید تا عرصه یک هفته یک
زلزله در جنبش بود و تا دو ماه زمین قرار گرفت حالات عجیبه روداد می گویند در برگنه
آدون متصل ننده مرگ حسن پوره و حسین پوره نام دو موضع برکناره دریای ویشو
مقابل یک دیگر به مسافت یک میل بودند نیم شب زمین معموره هر دو ده متغیر گشته
بجای حسین پوره حسن پوره رسیده و بمقام حسن پوره حسین پوره پدیدار شد -
پس آنچه الحال زمین زرعی حسین پوره بطرف حسن پوره است و آراضی باشندگان
حسن پوره بجانب حسین پوره واقع میان هر دو ده دریای ویشومی گذرد - این
سخن ضرب المثل کشیر است و در برگنه کامراج ضلع ماور کوه پاره غلطیده شش
صد کس هلاک ساخت -

سابقه پنجم - در عهد حکومت سیف خان ^{۱۲۱۲} شته ۸۰ ۳ ماه صفر حادثه زلزله بود از شام تا صبح تمامی عمارات بدستور گهواره در تزلزل و حرکت بود لیکن چندان نقصان بجای نرسید -

سابقہ ششم - در ایام صوبہ گئی ابراہیم خان اولاً سیلاب طغیانی
نمود بعد آں یہ حادثہ زلزله سخت تھا تھا برباد رفت و جهان ما بہ قضا پیوست
بدلتے مدید بہ مداومت زلزله احوال مردم در زلزله بود - مردمان زلزله خانہ لاجپور گاہ

291779 01012

۱۳۱۳ هـ ابراهیم خاں صوبیدار کشمیر در عهد حضرت محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر پادشاه غازی بود. باوقات مختلفه چهار مرتبه (اولاً در ۱۶۶۲ و ثانیاً از ۱۶۷۸ تا ۱۶۸۶ و ثالثاً از ۱۶۸۶ تا ۱۷۰۶ و رابعاً در ۱۷۰۹ بعد محمد معظم شاه بهادر) صوبیدار کشمیر شد. ساخته متذکره در سال ۱۰۹۴ مطابق سال ۱۶۸۲ و ۱۶۸۳ قمری شد چنانکه از تاریخ این روز که مفهوم می شود :

تیار کرده بودند طغیان بے حد تاریخ است -

ساخته هفتم - در زمان نیابت دل دیرخان ^{۱۴۱۴} ۱۱۷۸ هـ ۲۲ ماه ذیقعد
زلزله عظیم که نشان قیامت کبری بود ظهور نمود در شهر و رستاق به یک
جنبش خانه ها افتاده بنیادستی عالمی به باد رفت قریباً سه ماه این زلزله در
ولوله بود اما مثل دفعه اول شدت نداشت و در شب و روز چند بار جنبش
می نمود بحدی که مردمان مایوس از جهان می شدند تاریخ این زلزله از آیه کریمه
(اَبْتَکَلِ الْمُؤْمِنُونَ وَاَزْلُکَ الْاَلْاَشْدَیْدُ) اقتباس کرده اند -

ساخته هشتم - در ایام حکومت کریم دادخان ^{۱۴۱۵} ۱۱۹۳ هـ ساخت
زمین هم چنان به لرزید که خانه های مردم کشمیر از شهر و ده به یک جنبش غلطانید
و از نوع بشر بیشتر از سرگذشت مدت یک نیم ماه سخت جانگاہ بود مردمان
در صحرای زلزله خانه ها افراشته بودند فقط

ساخته نهم - در عهد آزادخان ^{۱۴۱۶} ۱۱۹۹ هـ به وقوع آمده در نفس
شهر بیشتر زیر و زبر نمود تا دو سه ماه متراکم بود خانه های بسیار و جانهای
بے شمار ضایع گشت -

ساخته دهم - در حکمرانی سردار عبداللہ خان ^{۱۴۱۷} ۱۲۱۵ هـ پنجم ماه محرم
زلزله عظیمه واقع گشت - اکثر جاها زمین ترقید و خانه ها را شکست و ریخت
گردید - بعضی عورات حامله را وضع حمل شد و جمعی در زیر دیوار و جدار بدارالقرار

۱۴۱۵ ۱۴۱۶ ۶۱۷۹

۱۴۱۴ مطابق روز جمعه ۲۷ ماه ربیع ۱۲۳۶ ۶۱۷۹

۱۴۱۶ مطابق ۶۱۷۸ - آزادخان صوبیدار کشمیر بود از طرف تیمور شاه درانی از ابتدا ۱۴۸۳

لغایت ۶۱۷۵

۱۴۱۷ مطابق ۲۷ اپریل روز چهارشنبه ۱۲۸۰۳

درگذشت و خانقاه معلى را کلس کنگره بام غلطید.

سانحه یازدهم - در دوران حکومت کریانام ۱۲۷۳ هجری به تاریخ ۲۲ ماه ذوالحجه ۱۲۱۸ هجری از شب گذشته زمین و زمان در ولوله آمده شور و محشر برخاست اکثری از خلق خدا بدار البقا درگذشت - زمین با خسف شده خانه ها با خاک آمیخت و خانقاه معلى را کلس کنگره بام بر زمین افتاد تا عرصه سه ماه به شدت بود و تا نه ماه گاه گاه عود می کرد.

سانحه دوازدهم - در حکومت رنیر سنگه ۱۲۱۹ هجری به تاریخ ۲۰ ماه بهار در ول وقت پاس اخر زمین به جنبش آمد - در حدود کروهین و بانگل اکثر جوامع زمین ترقید لیکن خانه ها و بهان ها را چنداں آسیب نه رسید تا عرصه سه ماه باقی بود در اطراف شرفی کمتر محسوس می گشت.

سانحه سیزدهم - ایضا در آخر حکومت رنیر سنگه ۱۳۰۲ هجری به تاریخ ۱۹ ماه حید مطابق ۱۵ شعبان ۱۳۲۱ هجری در شب برات وقت ۳ بج صبح ناگاه زمین در زلزله آمده شور و محشر برخاست بواقعه جنبش نخستین در میان قصبه سوپور و باره موله و حدود بانگل و کروهین زیر و بالا کرده تمامی خانه ها فرو ریخت - در آن نواح بیشتر طوفان کرده زمین به هر جا ترقید و بعضی

۱۳۱۸ هجری مطابق ۵ جولائی روز شنبه ۱۲۸۸ هجری

۱۳۱۹ هجری مطابق ۱۸۹۳ هجری

۱۳۲۰ هجری بهار در ول یعنی ماه بهار در ول تقویم هندی مطابق ستمبر و اکتوبر انگلیسی

۱۳۲۱ هجری مطابق ۳۰ مئی روز شنبه ۱۳۸۵ هجری

۱۳۲۲ هجری بانگل پرگنه ایست در کاهراج (مغربی کشمیر) این شلنت چوگرافی آف کشمیر ص ۲۴۱

۱۳۲۳ هجری ایضاً ۱۳۲۳ هجری ایضاً ۱۳۲۳ هجری ایضاً

جایگاه بزرگ آب بسز ظاهر شد بوی گوگرد تا یک ماه باقی بود.

و در موضع لره دُوره پرگنه کروهن زمین ترقید بخارات اجزائی ارضی که به قول حکما باعث زلزله است بیشتر در آنجا نفوذ کرده تراب همین و عجیب سفید و نمایاں گردید و به صدمه نفوذ آبخیزه قطعه زمین آنجا به طوالت هفت صد و عرض سه صد فٹ و بقدر هفتاد فٹ در عمق فرو رفته و در خوف آن پنج شش خانه زمیندار نابود شدند و در میان این خسف بعضی قطعات زمین مثل ستون ها بر هیئات اصلی استاده مانده بودند اکثر جایا تبدیل زمین واقع گشت و در نفس شهر چنداں زور نه کرده باز هم سه صد خانه از جای برکنده مابقی ترقیده و خریده ساخت و در دولت خانه شاهنشاهی هم چشم زخم رسید و چهاونی ها فرو ریخت بیشتر به جانب شیرگره نزاری ساخت و در اطراف و پرگنات دیگر چنداں نقصان نه رسید.

و در بعض دیهات حادثه زلزله محسوس نه گردید تا عرصه سه ماه شدت بیشتر داشت که در میان شب و روز چند بار تزلزل می شد پس از آن یک دو مرتبه در هفته لرزه می کرد تا چهارده ماه اثرش باقی بود مردمان در صحرا بویاخانه ها قرار داده از خوف می لرزیدند.

۳۵۰۰

و به وقوع این حادثه در کل قلمرو کشمیر سی و پنج هزار جاندار بجان گشت از آن جمله مواش بیست هزار اسپان و گاوان ده هزار و از نوع انسان هزار و پانصد کس - از آن میان در وزارت کامراج هزار و دوهصد و در شهر دو نیم صد و در پرگنات پنجاه کس - بقول مورخان در کوهستان کامراج کان گوگرد بیشتر است شاید که به همان سبب در علاقه کامراج هر دفعه سخت تر زلزله می آید چنانچه در السنه عوام لفظ (وتزلزل) مشهور است

رئیس سنگھ بن بر رعیت پردی و دریادلی ستم رسیدگان زلزله را
از بابت ترمیم قصور و بیوت سی هزار روپیہ نقد و جنس عطا و مرحمت فرمود
زمینداران وزارت کامراج را دو لکھ روپیہ از مالیه معمولی تخفیف فرمود و در
بارہ مولہ و سو پور بانج گذر چوب و پیکل کہ معمول بود معاف فرمود = زلزله شدید
شب برات = و طغیان کبیر^{۱۳۲۵ھ} تاریخ است۔

سیلاب ہائی کشمیر

طغیان اول - گویند در پیشینہ زمان^{۱۳۲۶ھ} بہ حادثہ زلزله کوہ کھادنیار
غلطیدہ سرچشمہ اولرناگ از زمین جو شیدہ شہر سہ مدت نگر غرق کردہ
تا بیج بارہ سیلاب نمود۔ قصہ آن گذشت۔

طغیان دوم - در ایام سلطنت راجہ در لب درون^{۱۳۲۴ھ} سہ^{۱۳۲۸ھ} بہ
سبب کثرت بارش شہر سرینگر غرق آب گشتہ سد و تالین مرگ کہ

^{۱۳۲۳ھ} صحیح و تر بنیول ترکیب کشمیر بیت بہ معنی زلزله شمالی۔ و تر بمعنی شمال و
بنیول بمعنی زلزله و این جامہ از زلزله شدید است۔

^{۱۳۲۵ھ} ۱۳۰۲ھ مطابق ۱۸۸۴ء۔ پنڈت آنند کول بامزئی (جہوں اینڈ کشمیر سٹیٹ من ۱۱)

اسوائے این دو زلزله ذکر زلزله سوم کردہ است کہ بموضع کوندہ بل نزد مانسیل در سال
۱۸۷۸ء رونما شد۔ برو نقش ویریں زلزله شت نزدہ مکانات زمین آمدند و جملہ سگان
آہا بہ ہماں وقت زندہ مدفون شدند۔

^{۱۳۲۶ھ} یعنی بچہد راجہ سندرسین (۲۰۷۱ ق م - ۲۰۸۲ ق م)۔

^{۱۳۲۷ھ} در لاہور دھن (۶۱۲۷ - ۶۱۶۳)

^{۱۳۲۸ھ} مطابق ۶۱۳۵

راجه پور و سبیل استوار کرده بود ترقیده و تالان مرگ را طوفان نمود تا که دل واقع شد.

طغیان سوم - در عهد راجه للتادت ^{۱۲۲۹هـ} طغیان واقع شده از شهر عمارات راجه ویران شد در کتیر پور دولت خانه خود بنا نمود عمارات شهر اکثر ویران گشت.

طغیان چهارم - در ایام حکومت اوفتی و ^{۱۲۳۰هـ} ۹۳۶هـ حادثه زلزله از کوه کهاد نیا کوه پاره غلطیده آب بهت را سد راه گشته سیلاب نمود. طغیان پنجم - در عهد راجه پارتقه ^{۱۲۳۱هـ} ۱۵هـ واقع شده تمامی شهر غرق آب گردید خانه ها مثل حبیب بر آب می رفت.

طغیان ششم - در وقت پادشاهی سلطان شهاب الدین ^{۱۲۳۲هـ} ۱۴۳۹هـ سیلاب سخت آمده بیست هزار خانه ویران گشت.

طغیان هفتم - در حکومت علی خان چک ^{۱۲۳۳هـ} ۹۸۲هـ در موسم برسات عمارات و محمولات تلف ساخت.

طغیان هشتم - در زمان ابراهیم خان ^{۱۲۳۴هـ} ۹۹هـ خانه ها در میان آب مثل کشتی چرخ می زد خانه داران در میان آن وادیل می کردند = طغیان بی حد = تیغ است در آن ایام تزلزل نیز واقع شد.

۱۲۲۹هـ (۶۴۲۵ — ۶۴۵۳) ÷

۱۲۳۰هـ (۶۸۵۵ — ۶۸۸۳) ÷ ۱۲۳۱هـ مطابق ۸ / ۶۹۱۴ ÷

۱۲۳۲هـ مطابق ۶۱۳۴۹ ÷

۱۲۳۳هـ مطابق ۵ / ۶۱۵۴۴ ÷

۱۲۳۴هـ ۶۱۶۶۸ ÷

طغیان نهم - در ایام صوبداری نوازش خان ^{۱۲۳۵} هـ به سبب کثرت بارش سیلاب سخت آمد - عمارات و محصولات تلف شد -

طغیان دهم - در وقت دل دلیر خان ^{۱۲۳۶} هـ سیلاب طغیانی نمود هزاران خانه را ویران و برهم شد و در صحن خانه ها و میدان های آبادی آب موجود بود -

طغیان یازدهم - در ایام حکومت افراسیاب خان ^{۱۲۳۷} هـ به باعث سیلاب ده هزار خانه تلف شده پل های بهت شکسته محصولات و عمارات را تباہی رسید = طغیان ملک = تاریخ است -

طغیان دوازدهم - در زمان حکمرانی امیرخان جوان شیر ^{۱۲۳۸} هـ طوفان آب پل های بهت شکسته عمارات برهم خورد -

طغیان سیزدهم - در عهد جمعه خان ^{۱۲۳۹} هـ دریای بهت طغیانی شده سد قاضی زاده دروازه اشکسته حصه شمالی شهر غرق آب گشته دار و عمارت و مال و منال مردم تباہ شد -

طغیان چهاردهم - در حکومت عبداللہ خان ^{۱۲۴۰} هـ دریای بهت سر به فلک کشیده محصولات بیرونی تلف شد -

طغیان پانزدهم - در عهد کرنیل میاں سنگه ^{۱۲۴۱} هـ پل کهنه بل دیبجاره و پانپور و امیر اکدل فرو ریخت -

طغیان شانزدهم - در حکمرانی شیخ غلام محی الدین ^{۱۲۴۲} هـ سد قاضی زاده

۱۲۳۷ هـ ۶۱۷۷۷

۱۲۳۶ هـ ۶۱۷۳۵ / ۶

۱۲۳۵ هـ ۶۱۷۳۰

۱۲۴۰ هـ ۶۱۷۹۹ / ۱۸۰۰

۱۲۳۹ هـ ۶۱۷۸۷ / ۸

۱۲۳۸ هـ ۶۱۷۷۰

۱۲۴۲ هـ در سال ۶۱۸۴۱

۱۲۴۱ هـ ۶۱۸۳۶ / ۷

ترقیده ضلع خانبار و رعنا داری تلف شد. از فتح کدل تا سنیل شش پُل
ویران ساخت هفت روز بارش بود.

واقعات آتش

اشتعال اول - وقتی که راجه پرور ^{۱۳۳۳} سن شهر سرنگیر معمر ساخت
گویند سی و شش لک نهاده آباد شده بود. ناگاه به حادثه آتش سمت شمالی
کوه ماران نصف شهر سوخته خاکستر گردید چنانچه درین زمان پنج شش
درعه زمین حفر کرده خاک سرخی که نمونه همان آتش است مردمان همی کشند.
اشتعال دوم - راجه اللادت در ایام حکومت خود راجه بنگاله
را برخلاف عهد بقتل رسانید و کسان او آمده باللادت محاربه عظیم نموده
نیمه شهر را آتش کشیده دو بیت نهاده بزرگ ویران کردند.

اشتعال سوم - در حکمرانی راجه ابھی ^{۱۳۳۴} مینو ^{۳۸} سنه ب بیاب
از محلات شهر به حادثه آتش برهم شد راجه ننده گرت تجدید تعمیر آن نموده
شهر آباد ساخت.

اشتعال چهارم - در زمان حکومت سیه دیو ^{۱۳۳۵} سنه هجری
ذوالقدر خان بمعه هفتاد و دو هزار سوار در کشمیر آمده تمامی شهر را
آتش کشیده مشتعل گردانید و ساکنان شهر را قتل عام کرده ملک بے
یجراغ نمود.

۱۳۳۳ راجه پرور سن دوم. ۶۵۵

۱۳۳۴ (۶۹۵۸ — ۶۹۷۲)

۱۳۳۵ ۶۱۳۲۲

اشتهال پنجم - سلطان محمد شاه و سلطان فتح شاه در عرصه سنه ۱۲۴۶ هـ
مده العمر خود با هم دیگر متنازع بوده حد و شهر را چند مرتبه آتش کشیده بسوزانیدند
کیفیت آن بجای خود گفته شود.

اشتهال ششم - در عهد سلطان حسن شاه سنه ۱۲۴۷ هـ در محله
اسکندر پوره تا علاء الدین پوره آتش افتاده قریب ده هزار خانه بسوخت
مسجد جامع و خانقاه معلی هر دو مشتعل شدند و حسن شاه باز تعمیر ساخت

اشتهال هفتم - در ایام حکومت دلاور خان سنه ۱۲۴۸ هـ در اسکندر پوره
آتش ظاهر شده تا راجوار کدل و صراف کدل و غیره یازده هزار خانه سوخت
شدند مسجد جامع دوباره با خاک آمیخت نگاه بهانگیر شاه آباد ساخت.

اشتهال هشتم - در حکمرانی افتخار خان سنه ۱۲۴۹ هـ از کاوه داره
آتش مشتعل گشته تا مسجد جامع سر کشید و دوازده هزار خانه با خاک آمیخت
عالم گیر تعمیر مسجد جامع مرتبه ثالث تر صیص فرمود.

اشتهال نهم - در نیابت نادر خان سنه ۱۲۵۰ هـ بعد حادثه سیلاب
از محله صراف کدل آتش افروخته تا محله پنج مرتبست محله به قدر چهل هزار
خانه بباد رفت - مصرعه - پاره ز آتش بسرد و پاره از آب بُرد.

اشتهال دهم - در زمان ابوالبرکات خان سنه ۱۲۵۱ هـ آتش واقع
شده و بعد این است که ابوالبرکات را با منصب داران نزاع در میان افتاده
بود غره ماه رجب پلهای بهت شکسته با هم دیگر مقاتله نمودند و در نفس شهر

۱۲۵۷ هـ ۶۱۲۸۰

۱۲۵۷ هـ مطابق ۶۱۲۹۴

۱۲۵۹ هـ ۶۱۲۷۵

۱۲۵۸ هـ ۶۱۲۷۰

۱۲۵۱ هـ ۶۱۲۳۷

۱۲۵۰ هـ ۶۱۲۱۱

آتش کشیده بیست هزار خانه آفرودختند.

اشتعال یازدهم - در حکومت عطیة اللہ خان ^{۱۲۵۲} هجری فخرالدوله از طرف نادرشاه ناظم کشمیر شده بود. درین جا عنایت اللہ خان و منصب داران متابعت او ننموده یا هم دیگر به بخار به پیوستند. پانزده هزار خانه از نفس شهر و اطراف آن به حرارت شرارت بسوزانیدند.

اشتعال دوازدهم - در نظامت منصور خان ^{۱۲۵۳} هجری بمبر اللہ خان باغی شده کها که و بمیه و کشتواریان گفتفق گشته ملک کشمیر را غارت کردند و از نفس شهر پانزده محله به سوزانیدند = عام التثویش = تاراج است.

اشتعال سیزدهم - در زمان افرسیاب خان قحط واقع شده بود نوایه علاء الدین نقشبندی و حاجی عتیق اللہ قادری با طایفه عوام از دعای کرده بر غله فروشان شورش نمودند. کسان نایب صوبه متوجه تهدید شده در حدود زبینه کدل مقابل روی داد مردم نایب به اطراف زبینه کدل آتش کشیده ده دوازده محله بسوزانیدند و تاراج خانها نمودند.

اشتعال چهاردهم - در زمان مظلم آزاد خان ^{۱۲۵۵} هجری در محله بلکی پوره آتش آفرودخته چند محله سوخته شدند و از کنار بهت به ساحل دیگر یک برگ تود به هوا عبور کرده از سد قاضی زاده تا اهلک مر و حبه کدل عالمی تیره و تار گردانیدند. قریب هشت هزار خانه تلف شدند.

اشتعال پانزدهم - در عهد عبداللہ خان ^{۱۲۵۶} هجری از محله صراف کدل چند محله با خاک آمیخت.

۱۲۵۳ هجری این اشتعال در ^{۱۲۵۳} هجری

۱۲۵۳ هجری ۶۱۷۴۵

۱۲۵۲ هجری ۶۱۷۳۹

۱۲۵۶ هجری ۶۱۸۰۰/۱

۱۲۵۵ هجری ۶۱۷۴۵/۱

روتماشد.

اشتغال شانزدهم - در زمان حکومت گلاب سنگه ^{۱۲۵۶} هجری قمری از ^{۱۲۶۴} هجری شمسی
 یکنی پوره آتش ظاهر شد که تا محله زینت دار صاحب یک دو هزار خانه را خاکستر نمود
 اشتغال هفدهم - در حکومت رنیر سنگه ^{۱۲۵۸} هجری قمری از ^{۱۲۹۲} هجری شمسی پوره
 بوقت دوپهر روز آتش مشتعل گشته هفت صد خانه بیا در رفت - ^{۱۲۵۹} هجری قمری
 اشتغال هجدهم - ایضا در حکومت رنیر سنگه ^{۱۲۵۹} هجری قمری در ^{۱۲۹۵} هجری شمسی در
 ملک کشمیر قحط واقع شده بود - مدت شش ماه تابستان بارش باران موقوف
 شد در شهر و ده هزار خانه سوخت شدند هیچ روزی بغیر آتش نمی بود -
 ازاں جمله تاریخ ۲۲ ماه بهادر و ^{۱۲۹۵} هجری قمری از ^{۱۳۰۵} هجری شمسی کدل آتش شعله ور گشته تا سد
 قاضی زاده یک هزار خانه در یک دو ساعت افر وخت و نیز به سبب تاراجهای
 شیعه مانده مرتبه خانه های اهل تشیع را آتش کشیده خاکستر کرده اند -

تاریخ شیعه

در بلاد و امصار دیگر مردم شیعه و سنی مانند دو برادر از بطن یک مادر
 هستند عمداً بر هیچ کس سب و تیرانمی کنند - اما گروه شیعه کشمیر در تعصب
 و کینه دوی مشهور اند چنانچه گفته اند - بیت - دو گروه اند در جهاں بے پیر -
 سنی بلخ و شیعه کشمیر - که به قصد ثواب علانیه در سب و شتمت اصحاب
 سید المرسلین صلی الله علیه و سلم از تکاب می نمایند و غیر ازین عبادت و دیگر پسندیده
 نمی دانند موجب آن سنیاں را آتش تعصب به جوش آمده بعد انقضای سی چهل
 سال همیشه از دودمانهای ایشان دود همی کشند - بیت -

از مکافات عمل غافل مشو

گندم از گندم برودید بخو بخو

تاریخ اول - در ۹۵۵ھ میرزا جیدریہ معاونت امرای شهر مثل

عیدی رینہ و خواجہ حاجی باندے و غیرہ اعیان عوام الناس را حکم نافذ داد کہ فرقہ شیعہ را غارت سازند باشارہ عوام الناس ہر سوانختہ شیعہ را رانخت و تاریخ کردہ بیوت آن را در دادہ خاکستر نمودند و خانقاہ شمس عراقی کہ در یھدی بل بود بسوزانیدند و لاشہ شمس عراقی از گور شیعہ در سرگین سگاں طعمہ آتش کردہ مقبرہ او را منربلہ اہل شہر ساختند و شنگلی ریشی کہ از مریدان

۱۲۶۰ھ ۶۱۵ھ

۱۲۶۱ھ عیدی رینہ پسر موسی رینہ از خانوادہ ام چندر پدرا کوٹہ رانی زویدہ شاہ میر بود در تاریخ سیاسی کشمیر شخصیت اہم بود۔ در عہد سلطان محمد شاہ (۶۱۵۱۶ - ۶۱۵۲۸) عیدی رینہ خواست کہ بانداد جہانگیر پدرا و لوہر ناگرے سکندر شاہ پسر فتح شاہ را بہ تخت بردارد و لے ناکام شد۔ بحکومت مرزا جیدر کا شغری عیدی رینہ بچہدہ امارت فائز گشت۔ اما بعد چندی از سازش اسلام شاہ برخلاف ولی نعمت خود کمر بست۔ بعد انتقال مرزا جیدر انتظام دیار کشمیر در قبضہ عیدی رینہ آمد و لے بوجہ عناد دولت چوک تغلب عیدی رینہ دوامے نہ پذیرفت۔ عیدی رینہ در ۹۵۵ھ وفات یافت :

(کشمیر جلد اول ص ۱۹۵، ۲۰۶، ۲۰۹)

۱۲۶۲ھ رشی در سنسکرت بمعنی مرد متراض و عارف باشد۔ صوفیائے اسلام در کشمیر از ازمنہ قدیمہ نام رشی مشہرت داشتہ۔ محمد نور الدین جہانگیر نسبت ایں طائفہ در توڑک خود (ص ۳۰۶ چاپ مطبعہ ریگشور لکھنؤ) چنین می نویسد :-

”و طائفہ فقرامی باشند کہ آنہا را ریشی گویند۔ اگرچہ علمے و معرفتے

بابا علی نجار بود و در نواحی پیر سپور رواج داشت از شالی کوب سرش کوفته بحدش
به خواری بسوختند و مردم بسیاری از اعیان شیعه و متابعان شمس عراقی به قتل
رسانیدند.

و میردانیال گرامی فرزند میر شمس عراقی که در اسکرو ترویج مذہب
خود می ساخت میرزا حیدر ادرابہ سرزنش آورده یک سال محبوس داشت و
بگوایندی چند شاہداں سب صحابہ برے ثابت گشتند لفتوی قاضی ابراہیم و
قاضی عبد الغفور به قتل رسانید تاریخ قتل او دشت کر بلا^{۱۳۴۳} گفته اند :-

تاریخ دوم - در سال^{۱۳۴۳} ه و قتی که میرزا قاسم خان با عساکر کربلہ
برای تسخیر کشمیر در ہمیر پورہ رسید و یعقوب خان چاک برای مقابلہ و
مقاتلہ در ہمیر پورہ پیش قدمی ساخت سید یوسف خان بہیقی از نازک
وزیر یعقوب خان چاک خلعت و اسب و اسلحہ بفریب گرفته در کچھامہ با
عالم شیر ماگرے و ظفر خان چاک بچہ شمشیری چاک پیوستہ با ہم دیگر عہد و
پیمان بستہ در شہر آمدند و بر سیدن این جا شمس چاک و محمد بیگ کہ یعقوب خان
در زنداں داشتہ بود از محبوس کشیدہ اند و بہ اتفاق مردم عوام حملہ جدی بل
را آتش دادند و خانقاہ شمس عراقی کہ دولت چاک دوبارہ تعمیر کردہ بود

مسل (مسل) ندارند لیکن بے ساختگی و ظاہر آرائی می زنند - و بیچ کس را بد
نمی گویند - زبان خواہش و پائے طلب کوتاہ دارند - گوشت نمی
خورند و زن نمی کنند و پیوستہ درخت میوہ دارد در صحرائی نشانند
باین نیت کہ مردم از آن بہرہ ور شوند و خود از آن منتفع نمی گیرند قریب
دو ہزار کس ازین گروہ بودہ باشند -

بسوزانیدند و میسر عراقی را مزبله کرده شیعیه را بسیار رنجانیدند تنگ و
ناموس و مال و جان آن را بباد داده از راه پتو چھ مفروز شده با فوج
اکبر شاه پیوستند.

تاریخ سوم - در عهد حکومت ظفر خان ^{۱۲۹۵} ^{۱۲۹۵} هجری مردمان شهر
برای توت خوری در بایه سکومہ رفتہ بودند - در میان شیعہ شیئی نزاع افتاد
شیعہ را از روی بے پروائی سب صحابہ کبار نمودند - مدعیان در پیش
قاضی ابوالقاسم مراحقه کرده اعلام شرعی یہ نام سامیال گرفتند - صوبدار کہ
از اہل تشیع بود در احضار آن ماساہلہ نمود و مردم عام بشورش آمدہ بعضی
خانہای شیعہ را غارت کردہ بسوزانیدند - خواجہ تھانہ محمود کہ از خاندان

۱۲۹۵ھ ۱۲۹۳ھ

۱۲۹۲ھ حضرت ایشان خواجہ تھانہ محمود از اکابر سادات نجارا اند - والد بزرگوار ایشان
میر سید شریف است کہ بہ پنج واسطہ بحضرت قطب الا برار خواجہ علاؤ الدین بھار
قدس سرہ می رسید - در غنفوان شباب مسافرت از بخارا اختیار فرمودند و از گجرات
اول یکشمیر رسیدند - چند سہ انقاد بخشی فرمودہ متوجہ بہ ہندوستان شدند و
در انجا نیز مردم را مستفیض نمودہ یا زیہ کشمیر مراجعت فرمودند در محلی کہ ایں وقت
مسکن اولاد ایشان ست سکونت اختیار کردند و خانقاہ و اصل آن مکان خانہ
حسین شاہ پادشاہ کشمیر بودہ است تعلق بہ خادمان حضرت خواجہ گرفت مسجد
مختصر بنا فرمودند - چون روز بروز رواج طریقہ در تزايد شد ارادہ خانقاہ وسیعی
فرمودند و از وقت باطنی خانقاہ حضرت میر و بسی بابا در اشم بہ جنبش برداشتہ آورده
دریں موضع نصب کردند از دیرانی آبادی بیامد - و انجا مسجد مختصر بنا فرمودند -
بعد از ان بامر سلطان در لاہور توطن فرمودہ مرشد السالکین (بقیہ بر صفحہ دیگر)

نقشبندی بود در میان آمده عوام را از غارت منع کرد و به حاکم شرع و
 نایب صوبه پیغام نمود. اما در تنبیه سابیای از ناظم و قاضی توقف به وقوع
 آمد پس حضرت خواجه به هفت چنار ^{خانی} برآمده نشستند ازین رو ناظم
 صوبه به الحاح تمام خواجه مذکور را باز آورده سابیای را به سزار ساید لیکن
 در ضمن ^{۱۳۶۵} مفسده می خواجه به حضور نوشت. خواجه حسب مطالبه حضور در دلی
 رفت و بعد زیارت مقابر شاه جهان آباد در لاهور مراجعت کرده در آنجا
 رحلت فرمود.

تاریخ چهارم - در عهد ابراهیم خان ^{۱۳۶۹} رحله حسن آباد
 عید الشکور و پسر او صادق نام همراه یک شتی خصومت و نزاع نموده
 در حق اصحاب کرام حضرت سید انام زبان شتعت کشودند. دایم سنت
 مرافقه به قاضی نمودند. سابیای به اعلام قاضی در پناه ابراهیم خان که شیده
 بود ماندند. موجب آن قاضی محمد یوسف به شورش آمده با صوبه دار مکابره
 فرمود. در آن اثنا مردم عوام حسن آباد را آتش کشیده غارت نمودند. باین
 حرکت خدای خان پسر ابراهیم خان به حمایت مردم حسن آباد برآمد و ازین

(مسل) خواجه معین الدین را جهت نزدیک طریقۀ خانقاه بعد اجازت پادشاه
 به کشمیر فرستاده در سال هزار و پنجاه (۱۶۴۰) هجری رحلت آنخدم در لاهور
 واقع شد. مقبره متبرکه که حضرت ایشان در انجام حج خاص و عام است.

(واقعات کشمیر ص ۱۳۸ - ۱۳۹)

^{۱۳۶۶} هفت چنار رحله ایست از سرینگر قریباً یک فرلانگ فوق حقیری بارغ برآو
 بل نام بارغ. ^{۱۳۶۸} مراد ازین مفسده ظفر خان صوبه دار کشمیر است.

طرف مردم عوام و خوانین کابل یا افواج خود مثل الف خان و فرید خان و میرزا محمد مقیم و غیرہ بہ اتفاق خواجہ شریف دہ بیدی و خواجہ محمد صابر و میرزا سلیم و میرزا حکیم و غیرہ منصب داران مقابل شدہ جمعے کثیر مقتول و مجروح نمودند۔ و بہ غلبہ عوام قاضی ہم بے حال شد۔ ابراہیم خان مجبور ماند۔ جہد الشکور و پسر و داماد و سہ کہ سابی بودند حوالہ عوام کردہ بقتل رسانیدند۔ بعد ازاں قاضی درخانہ صوبہ دار ترک آمد و رفت نمود و ملا محمد طاہر مفتی درمیان آمدہ۔ عوام خانہ اورا ہم تاخت نمودند۔ و بابا قاسم مقتول شیعہ ما در راہ گرفتہ بہ صد خواری و امانت گشتند۔

مدعا کہ درمیان شہر بہ خونریزی و دست برد و غارت و احتراق شور و غوغا برداشتند۔ فدای خان برائے تدارک برآمدہ میرزا محمد سلیم باجمعی از عوام زیر تیغ گذرانید۔ دیں اثنا بقایا یا فرزند خواجہ حبیب نوشہری شورش برداشتہ خانہ ابراہیم خان را آتش کشید و ناظم فوج خود فرستادہ بقا بابا و دقلیع نگار و بخشی و رئیسان شہر مثل حاجی باندے و خواجہ قاسم و لالہ گئی گرفتار کردہ محبوس نمودند۔ مردم عوام بایں رعب ہراس از شورش باز ماندہ بحقیقت حال بگوش عالم گیر رسید۔ حفظ اللہ خان بر صوبداری کشمیر مامور شد و ابراہیم خان سرنامہ عزل خواندہ محبوسان مذکور ہمراہ گرفتہ روانہ حضور گشت۔ و در لاہور رسیدہ محبوسان بہ فرمان خدیو نجات یاز گشت بوطن رسیدند۔^{۱۳۴۰}

تاریخ پنجم۔ در حکومت میر احمد خان^{۱۳۴۱} کہ از جانب غنایت اللہ خان

۱۳۴۰ء واقعات کشمیر ص ۱۴۵، ۱۴۶

۱۳۴۱ء ۱۴۱۹

نائب صوبه شده بود واقع شد وجه آن این است که ملا عبدالنبی ملقب به محتوی خان
که چند سالی در پیشگاه شاهزاده عالم بهادر به مصاحبت و محالست باریاب گشته
به خطاب شیخ الاسلامی کامیاب شده بود. پسانه از خطه دلیزیر منصب و جاگیر یافته
باقوم و تبار خود دریں جاتوطن فرمود و بامردم عوام موافقت و موافقت تمام
حاصل کرده رتبه خود افزود. یکے از پندتان این دیار بر تصدات موضع چند ره سیر
که در نفاذ جاگیر او بود مشخص نمود پندت منزور برای رفع بعض قصور و فتور آن
آن قریه در دفتر دیوانی رفت. محرران دفتر که اهل هنود بودند از استدعای رسوم
نموده فیء به شرارت و تقویت چیزے نه داده بامدیگر گفتگو کردند تا که کار
به خشونت و دشنام رسید. محرران دفتر به طعن مذمبی او را سخت رنجانیده
انجراح مرام نه نمودند. و پندت مذکور در پیش محتوی خان سراسیمه رسیده اشتفتگی
پندتان زیاده تر از ان بیان نموده طبیعت او مشتعل گردانید پس محتوی خان برای
تنبیه فرقه پندتان قانون زجر و توزیح احداث فرمود. یکے آن که هنود در بازار
بر اسب سوار نه شوند. دوم دستار بر سر نه بندند. سوم بجائی پالوش پول نه در
پا اندازند چهارم طفلان به مکتب نه فرستند. پنجم جزیه بدهند.

انگاه میر احمد خان را التماس اجرای آن فرمود فیء نظر بر غلبه اهل
هنود که در حضور و کشمیر داشتند صورت پیش رفت آن نه دید بلکه متصدیان
و مفتیان اعیان این ملک مخالف رای محتوی خان مانده مجوز اجرای احکامات
ملا نه شدند لیکن بدست عوام افتاده بود. جمعه کشیر پیش میر احمد خان رفته
برای اذن احکامات مجوزه شیخ الاسلام التجا کردند. فیء به لیت و لعل مدافعه

۱۲۴۲ هـ ابوالنصر قطب الدین محمد معظم شاه عالم بهادر پسر دوم حضرت اورنگ زیب عالم گیر
پادشاه غازی (واقعات کشمیر ۲۱۱، ۲۱۲)

نمود عوام کا الانعام به شورش آمده حکم حکام بر بام گذاشته پندتان مزاحمت کردن
 گرفتند مجلس را ئے که از کبرای جنود همنود صاحب مکنز و صراف مدخل پادشاهی
 بضاعت یک کروڑ روپیہ از خود داشت و قصر دولتش در نواب بازار و کوٹھی تجارتش
 در صراف کربل بجای داغشال معروف بود۔ در آن ایام عبرت انجام سوارہ در راہ می
 رفت مردم عوام او را از سواری پے دخل کرده دستارش طوق گردن انداختہ در
 خاک مذلت آسینختند۔ و بہ ہزار جہد از جهان ربایش بافتہ در پیش میر احمد خان
 پناہ گرفت و برای محافظت خانماں و مال و بہان خود چند نفر سپاہاں ازو گرفته
 رجعت بخانہ نمود۔ در اثنای راہ مردم عوام بنا بر زیر و توہین او باز از دھام کردند
 سپاہاں بہ معاونت او پای استقامت افشردہ بہ جہت تخویف عوام مصمام
 از بام بر کشیدند و ہتھومیاں را ترس و ترمیم دادہ آشوبے برداشتند ازین
 غوغا مردم قلاش و او باش بشورش آمدہ سپاہاں را یکدم بہ عدم رسانیدند و
 مجلس را ی را مجروح و مضروب ساختہ بر خانماں او ریختند و مال و متاع و
 اسباب و خانہ او بغارت بردہ قصر و دوکانش را در یک آن خاکستر نمودند۔
 گویند مجلس را ی در آن حالت جہاں فرسای نیم جان بود۔ تمامی کاغذات
 داد و معاملہ مردماں و اسناد و تحت ہای دام داراں کہ از بیست و چہار لک
 افزون بود از دست خود در آتش سوزانیدہ ہر کس را بجل نمودہ از جان درگذشت
 بعد در این فتور مردم عوام از آتش غرور زیادہ تر مشتعل گشتہ خانہای اہل
 ہمنود را از ہر سو آتش کشیدند و مال و متاع و اسباب و دولت آن ہا بہ
 غارت بردہ آشوب قیامت برپا کردند۔ بوقوع این واقعہ میر احمد خان را
 دست و پا گم گشتہ۔ بہ ہمت و مشورہ متصدیاں افواج شاہی را برائے تنبیہ
 ہتھومیاں و گرفتار کردن محتوی نہان مامور ساخت۔ محتوی خان در میان خانقاہ معلی

بالای طاق پنهان مانده بود و فوج شاه‌ی در نایب کدل و صراف کدل سرکشیده
تخویف و ترهیب مردمان می کردند. لیکن مردم عوام به غیرت آمده در بازار قلاش پوره
فوج شاه‌ی را تباہی نمودند. یک طرف به چو میاں یا هنگ جنگ از معبر کوچه های
تنگ مانند تنگ بے درنگ سرکشیده لشکریان را از گوله های سنگ می زدند
یک طرف بازاریاں از جهان برخاسته سنگ های ترازو و اسباب نمک و غیره بر سر
سپاهان بے محابا می کوفتند. یک طرف زنان و طفلان از دریچه و ایوان و بام
خانها سنگ باران افشانده باون و شالی کوب و باسن ^{۱۳۴۳} های سفالین که از خاکستر
پخته کرده بودند برفرق پهن بران و بران جنگ انداخته بے جان می کردند.

میگویند که دو خورت نروبان خانہ کشان کشان بالای بام رسیانیده
بر تارک سرکشان انداخته هفت کس از جهان گذرانیدند. در آن حالت اسوال
قیامت برپا شده شور و غوغا سر بلند کشید و افواج شاه‌ی را بر سر نایب کدل
انجم شده آنقدر سپاهان در ناله مار غرق شدند که آتش مسدود گردید و از هر
سو آتش عظیم واقع شده محلات بسیار و مال و متاع بے شمار طعمه آرد های نار
کشته فوج شاه‌ی را شکست عظیم رسید. و میر احمد خان را محمل شست گردید و با جرای
این بلوای جانگاہ به سمع بادشاه رسیده عنایت اللہ خان که از جانب پادشاه
ناظم صوبہ مقرر بود وی میر احمد خان را از نیابت صوبہ معزول کرده عبداللہ خان
ده بیدی را خلعت نظامت خط کشیر پوشید و از دست او تنبیه عوام و
تمشیت احکام ملکی نه شده، برج و برج بدستور ماند و تباہی و تخرابی روز افزون
گشت خصوصاً محتوی خان بصواب دید بعضی متصدیان محال صرف خاص را منتصرف
و منتظم شده متمردان و باغبانرا خیره سری افزود. انگاہ از جانب عنایت اللہ خان
^{۱۳۴۳} باسن لفظ هندی به معنی طرف خاکی. جمع باسن ها.

مومن خان حاکم صوبه مقرر شده بمشارالیه در بمبیره پوره رسیده بود که محتوی خان
بغرض ملاقات در خانه شاپور خان بخشی که از اهل کشیع بود عجلت نمود. در اینجا
سید اظهر خان دیوان بیونات و بعضی منصب داران با هم دیگر گنگاش کرده محتوی خان
را با جمعی از قلاش و او باش بر روز چهارشنبه آخر روز ۲۱ ماه ذیقعدہ ^{۱۲۴۴} سال
یه قتل رسانیدند. و روز دیگر عوام بشورش آمده بر سر محله جدی بل ریختند مردم
شیعه که در ایام فساد با اهل هندو اتحاد و اتفاق کرده مورچال عظیمی بسته مضبوط
بودند الحال بگنگاش قتل محتوی خان متهم گشته به جو میان بر سر آنها تاخته بهر جا
نهب و غارت ساخته خاتمان آنها در مهلکه آتش انداخته از صغیر و کبیر و
زن و مرد جمعی کثیر بکرم رسانیدند و با فعال ناشایسته پرده تنگ و ناموس
آنها دیده نامه ای خود سیاه کردند و در محله جدی بل طفلان و نسوان بخوف
جان در میان خائفاه میسر شمس عراقی پناه گزین شده دروازه مسدود کرده بودند.
اهل فساد از باز پرس بوم التناد نه ترسیده خائفاه مذکوره را از روی عناد آتش
کشیده ماهر و بان سیمین بدن را بباد داده طفلان بی گناه را خاکستر نمودند.
المعظمه لشد این چنین حادثه تباہ و واقعه جانکاه بر مردمان شیعه
گاہی به عمل نیامده بود که در عرصه یک پھر روز تمامی خانمان و مال و متاع و
تنگ و ناموس آن تباہ گشت.

بعد از ازل به جو میان ملا شرف الدین پسر محتوی خان که در واقعه فساد
پدر مخفی شده بود بر آورده بجای پدر شیخ الاسلام و مربی آنان نصب کردند.
همدراں روز مومن خان و اردشهر گشته قتنه و فساد و بغی و عناد زیاده از سابقه

۱۲۴۴ مطابق ۱۳ ستمبر ۱۲۴۵ بقول خواجہ محمد اعظم (دقائق کشمیر ص ۲۳۴)

نشهید سرگذشت شیخ الاسلام تنهیه تاریخ ایشان است

روداد و تنظیم و تنسيق امور سلطنت چيزی به وقوع نيامد چندان بے انتظامی
 بهم رسيد که عنایت الشدخان از نیابت صوبه بے دخل شده در حضور
 مستغنی گردید. و از حضور عبدالصمد خان^{۱۲۴۶} سیف الدوله بر نظامت کشمیر مامور
 شد مشارالیه تا رود و خود عبدالشدخان ده بیدی را نیابت ساخت. و از
 دست وے رتن و فتق امورات ملکی صورت نہ بست. آتش بغی و عناد و
 شعله شر و فساد بدستور مشغول بود تا که در ماه محرم^{۱۲۴۷} سیف الدوله
 با فوج قاهره از لاهور یلغار کرده وارد خطه گردید. تاریخ "خبر دجال آمد از
 لاهور"^{۱۲۴۷} ملا شرف الدین با جمعی از معاونان به حسن تدبیر گرفتار کرده به قتل
 رسانید و با غیان و طاغیان بلکه اکثر اعیان شهر را تنبیه مالی و جهانی یو اقصی
 نموده از نیابت کدل تا خواجہ یاریل پنجاه کس بدار کشید و اہل ہنود را دستار
 بستن و بر اسب سوار شدن و لباس فاخرہ پوشیدن کہ از یک نیم سال
 ممنوع بود تجویز داد. بعد تنبیه عوام و تدارک انام تمشیت و استحکام
 بہام مملکت بکام دل نمود ایام شش ماه دین بسر برده روانہ حضور گشت.
 تاریخ ششم - در ایام حکومت برکات خان^{۱۲۴۶} سیر الشدخان^{۱۲۵۶} بہ
 اتفاق راہجائی کوہستان لباس بغاوت پوشیدہ شہر و رستاق را بہ ہر
 جہا ناخت تاریخ کردہ ملک بے چراغ نمودند. چند روز در حلقہ جڈی بل
 ہمراہ اہل شیعہ ہمراہ اہل شیعہ گنگاش داشتہ علم بغاوت افرخت و

^{۱۲۴۶} از ۱۱۳۴ھ تا ۱۱۳۶ھ (۶۱۴۲۱ - ۶۱۴۲۳) ^{۱۲۴۷} ۱۱۳۴ھ = ۶۱۴۲۱

^{۱۲۴۸} بقول صاحب نگارستان کشمیر ص ۲۱۸ پس واقعہ در ایام حکومت نواب

اسعد یار خان صوبیدار (۱۱۵۷ھ - ۱۱۵۸ھ = ۶۱۴۴۱ - ۶۱۴۴۵) و قنیکہ

ابو البرکات خان نابش بود رونما گردید.

فوج شاهسی را متواتر هزیمت داده شهریان را تاراج ساخت. عاقبت
ابوالبرکات خان با جمعیت منصب داران شهر و افواج شاهسی استقامت
کرده بعد عدال و قتال بسیار آن باغی طاغی را از شهر بدر کشیده در کامراج
منهزم گردانید و در تعاقب پرداخت نمود، همگی عوام الناس را بر تاراج اهل
شبیعه حجاز گردنهای آن را از هر محله در داده مال و دولت بغارت برده
در ننگ و ناموس آنها دقیقه فرو گذاشتند و چند محله را در یک پیر روز
باد دادند عام التشویش تاریخ است.

تاراج هفتم - در حکومت بلندخان مردمان برای صلوة استسقا
در عیدگاه رفتند و شیعه های جدی بل به نسبت نوابه حبیب نوشهری کلام
بے ادبانه گفتند. مردم عوام بشور آمده جدی بل را آتش کشیدند و شیعه ها را
غارت نمودند. بلندخان تحقیقات این امر نموده بعضی شیعه ها را قطع گوش و
بینی کرده و مصادره ها گرفته به سترار ساقید.

تاراج هشتم - در عهد فرمان دهی عبداللہ خان ۱۲۱۶ هـ و ۱۲۸۲ هـ

۱۲۶۹ هـ = ۱۱۵۸ هـ = ۶۱۴۷۵

۱۲۸۰ هـ بلندخان بامری (۱۱۴۵ هـ - ۱۱۴۴ هـ = ۶۱۴۶۲ - ۶۱۴۶۴) :

۱۲۸۱ هـ نوابه حبیب اللہ نوشهری از طبقه تجار بودند. بنا بر توفیق ایندی مرید حضرت
شیخ یعقوب صر فی شده بامر حق قیام نمودند و مرتبه خلافت حضرت ایشان یافتند
در شعر و شاعری بد طولی داشتند نسخه احوال مرشد بزرگوار در نظم و نثر از تصنیف آنجناب
معروف است. در سال یک هزار و بیست و شش در ایام غلبه طاعون رحلت فرمودند
روضه مطهره در محله نوشهره مرجع عوام است (واقعات کشمیر ص ۱۳۸)

۱۲۸۲ هـ ۱۸۰۱ هـ :

نیابت عطا محمد خان واقع شد. باعث آن این است که اهل شیعہ بروز عاشورا در ماتم سرا اعلانیہ سب و تبرا بہ نام اصحاب کبار ظاہر کردند و در مشیہ خوانی و ہنارہ رانی مبادرت نمودند. ازین رو خاطر خاص دعام بر آشفته و خوانین کابل را آتش غیرت بہ ہوش آمد بہ موافقت او با شان شہر و قلاشان دہر دست تطاول دراز کردہ مال و مکنت آن ہا بہ ہر جا غارت کردہ بہ آتش قہر و غضب خانمان آنہا را در طرفۃ العین تودہ ہائے خاکستر نمودند و در تنگ و ناموس آن ہا دست انداختہ از بے شرمی دقیقہ نگذاشتند.

تاریخ ہفتم - در نظامت بہمان سنگھ ^{۱۲۸۳} ^{۱۲۸۴} ^{۱۲۸۵} ^{۱۲۸۶} ^{۱۲۸۷} ^{۱۲۸۸} ^{۱۲۸۹} ^{۱۲۹۰} ^{۱۲۹۱} ^{۱۲۹۲} ^{۱۲۹۳} ^{۱۲۹۴} ^{۱۲۹۵} ^{۱۲۹۶} ^{۱۲۹۷} ^{۱۲۹۸} ^{۱۲۹۹} ^{۱۳۰۰} ^{۱۳۰۱} ^{۱۳۰۲} ^{۱۳۰۳} ^{۱۳۰۴} ^{۱۳۰۵} ^{۱۳۰۶} ^{۱۳۰۷} ^{۱۳۰۸} ^{۱۳۰۹} ^{۱۳۱۰} ^{۱۳۱۱} ^{۱۳۱۲} ^{۱۳۱۳} ^{۱۳۱۴} ^{۱۳۱۵} ^{۱۳۱۶} ^{۱۳۱۷} ^{۱۳۱۸} ^{۱۳۱۹} ^{۱۳۲۰} ^{۱۳۲۱} ^{۱۳۲۲} ^{۱۳۲۳} ^{۱۳۲۴} ^{۱۳۲۵} ^{۱۳۲۶} ^{۱۳۲۷} ^{۱۳۲۸} ^{۱۳۲۹} ^{۱۳۳۰} ^{۱۳۳۱} ^{۱۳۳۲} ^{۱۳۳۳} ^{۱۳۳۴} ^{۱۳۳۵} ^{۱۳۳۶} ^{۱۳۳۷} ^{۱۳۳۸} ^{۱۳۳۹} ^{۱۳۴۰} ^{۱۳۴۱} ^{۱۳۴۲} ^{۱۳۴۳} ^{۱۳۴۴} ^{۱۳۴۵} ^{۱۳۴۶} ^{۱۳۴۷} ^{۱۳۴۸} ^{۱۳۴۹} ^{۱۳۵۰} ^{۱۳۵۱} ^{۱۳۵۲} ^{۱۳۵۳} ^{۱۳۵۴} ^{۱۳۵۵} ^{۱۳۵۶} ^{۱۳۵۷} ^{۱۳۵۸} ^{۱۳۵۹} ^{۱۳۶۰} ^{۱۳۶۱} ^{۱۳۶۲} ^{۱۳۶۳} ^{۱۳۶۴} ^{۱۳۶۵} ^{۱۳۶۶} ^{۱۳۶۷} ^{۱۳۶۸} ^{۱۳۶۹} ^{۱۳۷۰} ^{۱۳۷۱} ^{۱۳۷۲} ^{۱۳۷۳} ^{۱۳۷۴} ^{۱۳۷۵} ^{۱۳۷۶} ^{۱۳۷۷} ^{۱۳۷۸} ^{۱۳۷۹} ^{۱۳۸۰} ^{۱۳۸۱} ^{۱۳۸۲} ^{۱۳۸۳} ^{۱۳۸۴} ^{۱۳۸۵} ^{۱۳۸۶} ^{۱۳۸۷} ^{۱۳۸۸} ^{۱۳۸۹} ^{۱۳۹۰} ^{۱۳۹۱} ^{۱۳۹۲} ^{۱۳۹۳} ^{۱۳۹۴} ^{۱۳۹۵} ^{۱۳۹۶} ^{۱۳۹۷} ^{۱۳۹۸} ^{۱۳۹۹} ^{۱۴۰۰} ^{۱۴۰۱} ^{۱۴۰۲} ^{۱۴۰۳} ^{۱۴۰۴} ^{۱۴۰۵} ^{۱۴۰۶} ^{۱۴۰۷} ^{۱۴۰۸} ^{۱۴۰۹} ^{۱۴۱۰} ^{۱۴۱۱} ^{۱۴۱۲} ^{۱۴۱۳} ^{۱۴۱۴} ^{۱۴۱۵} ^{۱۴۱۶} ^{۱۴۱۷} ^{۱۴۱۸} ^{۱۴۱۹} ^{۱۴۲۰} ^{۱۴۲۱} ^{۱۴۲۲} ^{۱۴۲۳} ^{۱۴۲۴} ^{۱۴۲۵} ^{۱۴۲۶} ^{۱۴۲۷} ^{۱۴۲۸} ^{۱۴۲۹} ^{۱۴۳۰} ^{۱۴۳۱} ^{۱۴۳۲} ^{۱۴۳۳} ^{۱۴۳۴} ^{۱۴۳۵} ^{۱۴۳۶} ^{۱۴۳۷} ^{۱۴۳۸} ^{۱۴۳۹} ^{۱۴۴۰} ^{۱۴۴۱} ^{۱۴۴۲} ^{۱۴۴۳} ^{۱۴۴۴} ^{۱۴۴۵} ^{۱۴۴۶} ^{۱۴۴۷} ^{۱۴۴۸} ^{۱۴۴۹} ^{۱۴۵۰} ^{۱۴۵۱} ^{۱۴۵۲} ^{۱۴۵۳} ^{۱۴۵۴} ^{۱۴۵۵} ^{۱۴۵۶} ^{۱۴۵۷} ^{۱۴۵۸} ^{۱۴۵۹} ^{۱۴۶۰} ^{۱۴۶۱} ^{۱۴۶۲} ^{۱۴۶۳} ^{۱۴۶۴} ^{۱۴۶۵} ^{۱۴۶۶} ^{۱۴۶۷} ^{۱۴۶۸} ^{۱۴۶۹} ^{۱۴۷۰} ^{۱۴۷۱} ^{۱۴۷۲} ^{۱۴۷۳} ^{۱۴۷۴} ^{۱۴۷۵} ^{۱۴۷۶} ^{۱۴۷۷} ^{۱۴۷۸} ^{۱۴۷۹} ^{۱۴۸۰} ^{۱۴۸۱} ^{۱۴۸۲} ^{۱۴۸۳} ^{۱۴۸۴} ^{۱۴۸۵} ^{۱۴۸۶} ^{۱۴۸۷} ^{۱۴۸۸} ^{۱۴۸۹} ^{۱۴۹۰} ^{۱۴۹۱} ^{۱۴۹۲} ^{۱۴۹۳} ^{۱۴۹۴} ^{۱۴۹۵} ^{۱۴۹۶} ^{۱۴۹۷} ^{۱۴۹۸} ^{۱۴۹۹} ^{۱۵۰۰} ^{۱۵۰۱} ^{۱۵۰۲} ^{۱۵۰۳} ^{۱۵۰۴} ^{۱۵۰۵} ^{۱۵۰۶} ^{۱۵۰۷} ^{۱۵۰۸} ^{۱۵۰۹} ^{۱۵۱۰} ^{۱۵۱۱} ^{۱۵۱۲} ^{۱۵۱۳} ^{۱۵۱۴} ^{۱۵۱۵} ^{۱۵۱۶} ^{۱۵۱۷} ^{۱۵۱۸} ^{۱۵۱۹} ^{۱۵۲۰} ^{۱۵۲۱} ^{۱۵۲۲} ^{۱۵۲۳} ^{۱۵۲۴} ^{۱۵۲۵} ^{۱۵۲۶} ^{۱۵۲۷} ^{۱۵۲۸} ^{۱۵۲۹} ^{۱۵۳۰} ^{۱۵۳۱} ^{۱۵۳۲} ^{۱۵۳۳} ^{۱۵۳۴} ^{۱۵۳۵} ^{۱۵۳۶} ^{۱۵۳۷} ^{۱۵۳۸} ^{۱۵۳۹} ^{۱۵۴۰} ^{۱۵۴۱} ^{۱۵۴۲} ^{۱۵۴۳} ^{۱۵۴۴} ^{۱۵۴۵} ^{۱۵۴۶} ^{۱۵۴۷} ^{۱۵۴۸} ^{۱۵۴۹} ^{۱۵۵۰} ^{۱۵۵۱} ^{۱۵۵۲} ^{۱۵۵۳} ^{۱۵۵۴} ^{۱۵۵۵} ^{۱۵۵۶} ^{۱۵۵۷} ^{۱۵۵۸} ^{۱۵۵۹} ^{۱۵۶۰} ^{۱۵۶۱} ^{۱۵۶۲} ^{۱۵۶۳} ^{۱۵۶۴} ^{۱۵۶۵} ^{۱۵۶۶} ^{۱۵۶۷} ^{۱۵۶۸} ^{۱۵۶۹} ^{۱۵۷۰} ^{۱۵۷۱} ^{۱۵۷۲} ^{۱۵۷۳} ^{۱۵۷۴} ^{۱۵۷۵} ^{۱۵۷۶} ^{۱۵۷۷} ^{۱۵۷۸} ^{۱۵۷۹} ^{۱۵۸۰} ^{۱۵۸۱} ^{۱۵۸۲} ^{۱۵۸۳} ^{۱۵۸۴} ^{۱۵۸۵} ^{۱۵۸۶} ^{۱۵۸۷} ^{۱۵۸۸} ^{۱۵۸۹} ^{۱۵۹۰} ^{۱۵۹۱} ^{۱۵۹۲} ^{۱۵۹۳} ^{۱۵۹۴} ^{۱۵۹۵} ^{۱۵۹۶} ^{۱۵۹۷} ^{۱۵۹۸} ^{۱۵۹۹} ^{۱۶۰۰} ^{۱۶۰۱} ^{۱۶۰۲} ^{۱۶۰۳} ^{۱۶۰۴} ^{۱۶۰۵} ^{۱۶۰۶} ^{۱۶۰۷} ^{۱۶۰۸} ^{۱۶۰۹} ^{۱۶۱۰} ^{۱۶۱۱} ^{۱۶۱۲} ^{۱۶۱۳} ^{۱۶۱۴} ^{۱۶۱۵} ^{۱۶۱۶} ^{۱۶۱۷} ^{۱۶۱۸} ^{۱۶۱۹} ^{۱۶۲۰} ^{۱۶۲۱} ^{۱۶۲۲} ^{۱۶۲۳} ^{۱۶۲۴} ^{۱۶۲۵} ^{۱۶۲۶} ^{۱۶۲۷} ^{۱۶۲۸} ^{۱۶۲۹} ^{۱۶۳۰} ^{۱۶۳۱} ^{۱۶۳۲} ^{۱۶۳۳} ^{۱۶۳۴} ^{۱۶۳۵} ^{۱۶۳۶} ^{۱۶۳۷} ^{۱۶۳۸} ^{۱۶۳۹} ^{۱۶۴۰} ^{۱۶۴۱} ^{۱۶۴۲} ^{۱۶۴۳} ^{۱۶۴۴} ^{۱۶۴۵} ^{۱۶۴۶} ^{۱۶۴۷} ^{۱۶۴۸} ^{۱۶۴۹} ^{۱۶۵۰} ^{۱۶۵۱} ^{۱۶۵۲} ^{۱۶۵۳} ^{۱۶۵۴} ^{۱۶۵۵} ^{۱۶۵۶} ^{۱۶۵۷} ^{۱۶۵۸} ^{۱۶۵۹} ^{۱۶۶۰} ^{۱۶۶۱} ^{۱۶۶۲} ^{۱۶۶۳} ^{۱۶۶۴} ^{۱۶۶۵} ^{۱۶۶۶} ^{۱۶۶۷} ^{۱۶۶۸} ^{۱۶۶۹} ^{۱۶۷۰} ^{۱۶۷۱} ^{۱۶۷۲} ^{۱۶۷۳} ^{۱۶۷۴} ^{۱۶۷۵} ^{۱۶۷۶} ^{۱۶۷۷} ^{۱۶۷۸} ^{۱۶۷۹} ^{۱۶۸۰} ^{۱۶۸۱} ^{۱۶۸۲} ^{۱۶۸۳} ^{۱۶۸۴} ^{۱۶۸۵} ^{۱۶۸۶} ^{۱۶۸۷} ^{۱۶۸۸} ^{۱۶۸۹} ^{۱۶۹۰} ^{۱۶۹۱} ^{۱۶۹۲} ^{۱۶۹۳} ^{۱۶۹۴} ^{۱۶۹۵} ^{۱۶۹۶} ^{۱۶۹۷} ^{۱۶۹۸} ^{۱۶۹۹} ^{۱۷۰۰} ^{۱۷۰۱} ^{۱۷۰۲} ^{۱۷۰۳} ^{۱۷۰۴} ^{۱۷۰۵} ^{۱۷۰۶} ^{۱۷۰۷} ^{۱۷۰۸} ^{۱۷۰۹} ^{۱۷۱۰} ^{۱۷۱۱} ^{۱۷۱۲} ^{۱۷۱۳} ^{۱۷۱۴} ^{۱۷۱۵} ^{۱۷۱۶} ^{۱۷۱۷} ^{۱۷۱۸} ^{۱۷۱۹} ^{۱۷۲۰} ^{۱۷۲۱} ^{۱۷۲۲} ^{۱۷۲۳} ^{۱۷۲۴} ^{۱۷۲۵} ^{۱۷۲۶} ^{۱۷۲۷} ^{۱۷۲۸} ^{۱۷۲۹} ^{۱۷۳۰} ^{۱۷۳۱} ^{۱۷۳۲} ^{۱۷۳۳} ^{۱۷۳۴} ^{۱۷۳۵} ^{۱۷۳۶} ^{۱۷۳۷} ^{۱۷۳۸} ^{۱۷۳۹} ^{۱۷۴۰} ^{۱۷۴۱} ^{۱۷۴۲} ^{۱۷۴۳} ^{۱۷۴۴} ^{۱۷۴۵} ^{۱۷۴۶} ^{۱۷۴۷} ^{۱۷۴۸} ^{۱۷۴۹} ^{۱۷۵۰} ^{۱۷۵۱} ^{۱۷۵۲} ^{۱۷۵۳} ^{۱۷۵۴} ^{۱۷۵۵} ^{۱۷۵۶} ^{۱۷۵۷} ^{۱۷۵۸} ^{۱۷۵۹} ^{۱۷۶۰} ^{۱۷۶۱} ^{۱۷۶۲} ^{۱۷۶۳} ^{۱۷۶۴} ^{۱۷۶۵} ^{۱۷۶۶} ^{۱۷۶۷} ^{۱۷۶۸} ^{۱۷۶۹} ^{۱۷۷۰} ^{۱۷۷۱} ^{۱۷۷۲} ^{۱۷۷۳} ^{۱۷۷۴} ^{۱۷۷۵} ^{۱۷۷۶} ^{۱۷۷۷} ^{۱۷۷۸} ^{۱۷۷۹} ^{۱۷۸۰} ^{۱۷۸۱} ^{۱۷۸۲} ^{۱۷۸۳} ^{۱۷۸۴} ^{۱۷۸۵} ^{۱۷۸۶} ^{۱۷۸۷} ^{۱۷۸۸} ^{۱۷۸۹} ^{۱۷۹۰} ^{۱۷۹۱} ^{۱۷۹۲} ^{۱۷۹۳} ^{۱۷۹۴} ^{۱۷۹۵} ^{۱۷۹۶} ^{۱۷۹۷} ^{۱۷۹۸} ^{۱۷۹۹} ^{۱۸۰۰} ^{۱۸۰۱} ^{۱۸۰۲} ^{۱۸۰۳} ^{۱۸۰۴} ^{۱۸۰۵} ^{۱۸۰۶} ^{۱۸۰۷} ^{۱۸۰۸} ^{۱۸۰۹} ^{۱۸۱۰} ^{۱۸۱۱} ^{۱۸۱۲} ^{۱۸۱۳} ^{۱۸۱۴} ^{۱۸۱۵} ^{۱۸۱۶} ^{۱۸۱۷} ^{۱۸۱۸} ^{۱۸۱۹} ^{۱۸۲۰} ^{۱۸۲۱} ^{۱۸۲۲} ^{۱۸۲۳} ^{۱۸۲۴} ^{۱۸۲۵} ^{۱۸۲۶} ^{۱۸۲۷} ^{۱۸۲۸} ^{۱۸۲۹} ^{۱۸۳۰} ^{۱۸۳۱} ^{۱۸۳۲} ^{۱۸۳۳} ^{۱۸۳۴} ^{۱۸۳۵} ^{۱۸۳۶} ^{۱۸۳۷} ^{۱۸۳۸} ^{۱۸۳۹} ^{۱۸۴۰} ^{۱۸۴۱} ^{۱۸۴۲} ^{۱۸۴۳} ^{۱۸۴۴} ^{۱۸۴۵} ^{۱۸۴۶} ^{۱۸۴۷} ^{۱۸۴۸} ^{۱۸۴۹} ^{۱۸۵۰} ^{۱۸۵۱} ^{۱۸۵۲} ^{۱۸۵۳} ^{۱۸۵۴} ^{۱۸۵۵} ^{۱۸۵۶} ^{۱۸۵۷} ^{۱۸۵۸} ^{۱۸۵۹} ^{۱۸۶۰} ^{۱۸۶۱} ^{۱۸۶۲} ^{۱۸۶۳} ^{۱۸۶۴} ^{۱۸۶۵} ^{۱۸۶۶} ^{۱۸۶۷} ^{۱۸۶۸} ^{۱۸۶۹} ^{۱۸۷۰} ^{۱۸۷۱} ^{۱۸۷۲} ^{۱۸۷۳} ^{۱۸۷۴} ^{۱۸۷۵} ^{۱۸۷۶} ^{۱۸۷۷} ^{۱۸۷۸} ^{۱۸۷۹} ^{۱۸۸۰} ^{۱۸۸۱} ^{۱۸۸۲} ^{۱۸۸۳} ^{۱۸۸۴} ^{۱۸۸۵} ^{۱۸۸۶} ^{۱۸۸۷} ^{۱۸۸۸} ^{۱۸۸۹} ^{۱۸۹۰} ^{۱۸۹۱} ^{۱۸۹۲} ^{۱۸۹۳} ^{۱۸۹۴} ^{۱۸۹۵} ^{۱۸۹۶} ^{۱۸۹۷} ^{۱۸۹۸} ^{۱۸۹۹} ^{۱۹۰۰} ^{۱۹۰۱} ^{۱۹۰۲} ^{۱۹۰۳} ^{۱۹۰۴} ^{۱۹۰۵} ^{۱۹۰۶} ^{۱۹۰۷} ^{۱۹۰۸} ^{۱۹۰۹} ^{۱۹۱۰} ^{۱۹۱۱} ^{۱۹۱۲} ^{۱۹۱۳} ^{۱۹۱۴} ^{۱۹۱۵} ^{۱۹۱۶} ^{۱۹۱۷} ^{۱۹۱۸} ^{۱۹۱۹} ^{۱۹۲۰} ^{۱۹۲۱} ^{۱۹۲۲} ^{۱۹۲۳} ^{۱۹۲۴} ^{۱۹۲۵} ^{۱۹۲۶} ^{۱۹۲۷} ^{۱۹۲۸} ^{۱۹۲۹} ^{۱۹۳۰} ^{۱۹۳۱} ^{۱۹۳۲} ^{۱۹۳۳} ^{۱۹۳۴} ^{۱۹۳۵} ^{۱۹۳۶} ^{۱۹۳۷} ^{۱۹۳۸} ^{۱۹۳۹} ^{۱۹۴۰} ^{۱۹۴۱} ^{۱۹۴۲} ^{۱۹۴۳} ^{۱۹۴۴} ^{۱۹۴۵} ^{۱۹۴۶} ^{۱۹۴۷} ^{۱۹۴۸} ^{۱۹۴۹} ^{۱۹۵۰} ^{۱۹۵۱} ^{۱۹۵۲} ^{۱۹۵۳} ^{۱۹۵۴} ^{۱۹۵۵} ^{۱۹۵۶} ^{۱۹۵۷} ^{۱۹۵۸} ^{۱۹۵۹} ^{۱۹۶۰} ^{۱۹۶۱} ^{۱۹۶۲} ^{۱۹۶۳} ^{۱۹۶۴} ^{۱۹۶۵} ^{۱۹۶۶} ^{۱۹۶۷} ^{۱۹۶۸} ^{۱۹۶۹} ^{۱۹۷۰} ^{۱۹۷۱} ^{۱۹۷۲} ^{۱۹۷۳} ^{۱۹۷۴} ^{۱۹۷۵} ^{۱۹۷۶} ^{۱۹۷۷} ^{۱۹۷۸} ^{۱۹۷۹} ^{۱۹۸۰} ^{۱۹۸۱} ^{۱۹۸۲} ^{۱۹۸۳} ^{۱۹۸۴} ^{۱۹۸۵} ^{۱۹۸۶} ^{۱۹۸۷} ^{۱۹۸۸} ^{۱۹۸۹} ^{۱۹۹۰} ^{۱۹۹۱} ^{۱۹۹۲} ^{۱۹۹۳} ^{۱۹۹۴} ^{۱۹۹۵} ^{۱۹۹۶} ^{۱۹۹۷} ^{۱۹۹۸} ^{۱۹۹۹} ^{۲۰۰۰} ^{۲۰۰۱} ^{۲۰۰۲} ^{۲۰۰۳} ^{۲۰۰۴} ^{۲۰۰۵} ^{۲۰۰۶} ^{۲۰۰۷} ^{۲۰۰۸} ^{۲۰۰۹} ^{۲۰۱۰} ^{۲۰۱۱} ^{۲۰۱۲} ^{۲۰۱۳} ^{۲۰۱۴} ^{۲۰۱۵} ^{۲۰۱۶} ^{۲۰۱۷} ^{۲۰۱۸} ^{۲۰۱۹} ^{۲۰۲۰} ^{۲۰۲۱} ^{۲۰۲۲} ^{۲۰۲۳} ^{۲۰۲۴} ^{۲۰۲۵} ^{۲۰۲۶} ^{۲۰۲۷} ^{۲۰۲۸} ^{۲۰۲۹} ^{۲۰۳۰} ^{۲۰۳۱} ^{۲۰۳۲} ^{۲۰۳۳} ^{۲۰۳۴} ^{۲۰۳۵} ^{۲۰۳۶} ^{۲۰۳۷} ^{۲۰۳۸} ^{۲۰۳۹} ^{۲۰۴۰} ^{۲۰۴۱} ^{۲۰۴۲} ^{۲۰۴۳} ^{۲۰۴۴} ^{۲۰۴۵} ^{۲۰۴۶} ^{۲۰۴۷} ^{۲۰۴۸} ^{۲۰۴۹} ^{۲۰۵۰} ^{۲۰۵۱} ^{۲۰۵۲} ^{۲۰۵۳} ^{۲۰۵۴} ^{۲۰۵۵} ^{۲۰۵۶} ^{۲۰۵۷} ^{۲۰۵۸} ^{۲۰۵۹} ^{۲۰۶۰} ^{۲۰۶۱} ^{۲۰۶۲} ^{۲۰۶۳} ^{۲۰۶۴} ^{۲۰۶۵} ^{۲۰۶۶} ^{۲۰۶۷} ^{۲۰۶۸} ^{۲۰۶۹} ^{۲۰۷۰} ^{۲۰۷۱} ^{۲۰۷۲} ^{۲۰۷۳} ^{۲۰۷۴} ^{۲۰۷۵} ^{۲۰۷۶} ^{۲۰۷۷} ^{۲۰۷۸} ^{۲۰۷۹} ^{۲۰۸۰} ^{۲۰۸۱} ^{۲۰۸۲} ^{۲۰۸۳} ^{۲۰۸۴} ^{۲۰۸۵} ^{۲۰۸۶} ^{۲۰۸۷} ^{۲۰۸۸} ^{۲۰۸۹} ^{۲۰۹۰} ^{۲۰۹۱} ^{۲۰۹۲} ^{۲۰۹۳} ^{۲۰۹۴} ^{۲۰۹۵} ^{۲۰۹۶} ^{۲۰۹۷} ^{۲۰۹۸} ^{۲۰۹۹} ^{۲۱۰۰} ^{۲۱۰۱} ^{۲۱۰۲} ^{۲۱۰۳} ^{۲۱۰۴} ^{۲۱۰۵} ^{۲۱۰۶} ^{۲۱۰۷} ^{۲۱۰۸} ^{۲۱۰۹} ^{۲۱۱۰} ^{۲۱۱۱} ^{۲۱۱۲} ^{۲۱۱۳} ^{۲۱۱۴} ^{۲۱۱۵} ^{۲۱۱۶} ^{۲۱۱۷} ^{۲۱۱۸} ^{۲۱۱۹} ^{۲۱۲۰} ^{۲۱۲۱} ^{۲۱۲۲} ^{۲۱۲۳} ^{۲۱۲۴} ^{۲۱۲۵} ^{۲۱۲۶} ^{۲۱۲۷} ^{۲۱۲۸} ^{۲۱۲۹} ^{۲۱۳۰} ^{۲۱۳۱} ^{۲۱۳۲} ^{۲۱۳۳} ^{۲۱۳۴} ^{۲۱۳۵} ^{۲۱۳۶} ^{۲۱۳۷} ^{۲۱۳۸} ^{۲۱۳}

همراه داده فرمود که بوریای می مسجد از ماتم سرکشیده در مسجد جامع برسانند.
 سنیان به اعانت سپاهان در ماتم سرادست انداز بوریه ها شده بودند
 اهل شیبه به شورش آمده آتش جنگ و بیدل افر و ختنه سنیان را زد و بدل
 گفتند بهمان وقت تمام باشندگان شهر را خیر شد از گریبان عناد سرکشیده
 خانه های شیبه را به آتش افر و ختنند - اند و ختنه آن ها از مال و متاع و اسباب
 تمام به غارت برده در یک دوپهر با خاک فنا آیمختند و پرده تنگ و ناموس
 آن ها دیدند - بعد میا شرت فعل شنیع شرمگاه بعض نسوان را به خنجر کشیده ریز
 ریز گردانیدند -

تاریخ دهم - در زمان ایالت بنیر سنگه و انتظام وزیر پنول
 در ^{۱۲۸۹} ^{۱۳۸۵} سموت ^{۱۹۲۹} به عمل آمده - وجه این است که درین سال دو سه ماه آتش
 و با درین ملک مشتعل بود و خلقت بسیار طعمه اجل گشت در ان اثنامردان
 در مساجد و خانقاه برائے دفع این بلا به خدا التجا می کردند اهل شیبه در محله
 مدین صاحب متصل خانقاه بر زمین مقام (مسجد) بنیاد اما میای
 انداخته به سجود و رکوع در آن بجا قیام می کردند و سنیان را این سخن ناگوار
 می شد - ^{۱۳۸۶} ۱۱ ماه رجب روز عرس سید محمد مدنی خاص و عام باز دهم تمام

۱۳۸۵ ۱۸۴۲ ۶۱

۱۳۸۶ حضرت سید محمد مدنی از منسوبین میر سید محمد همدانی قدس سره بود - باتفاق
 ایلمچی امیر تیمور در عهد سلطان سکندر به کشمیر آمده چون گوشه خوب و دل نشین
 دید بار اقامت انداخت - اما برائے ادائے بعض عهد باز توجه بولایت مادرالضر فرمود
 و زود مراجعت نموده با اهل و عیال در محله رانیواری سکونت کرد - چون سلطان را معلوم
 شد به زیارت آمد و بعد اطلاع کمالات التماس به قدم بوار خود راضی کرد (بقیه بر صفحه دیگر)

در آنجا جمع گشته دیوارهای مسجد اهل شیعه از پای بر انداختند. اما میان
خروج کرده باهم دیگر به جدل پیوستند و اهل اسلام را مضروب و محروح ساخته
دوکان داران را غارت کردند و سنیاں در محکمہ کوٹوالی و عدالت و دربار اعلیٰ
استغاثہ نمودند. و در نایکی شب بیچ کسے از حکام پیرداخت این امر خطیر نہ نمود
و مردم تنقیث بوقت مراجعت از شیرگرہ در شهر شہرت افترا انداختند
کہ وزیر پٹوں مارا بغارت شیعه ہا تجوز داد. بہ سمع این خبر مردم تلاش و ادبаш
انگہ فساد افروخته بوقت چار بجے صبح خانہای شیعه را یکبار آتش کشیدہ
بہ غارت پیوستند و تا ہنگام نہہ نواخت (نوبت) وزیر از خواب بخت بیدار
نہ شدہ تا کہ مال و متاع و خانہای شیعه ہا بہ باد رفت.

پس وزیر بر سمن جلا دت سوار شدہ بر موقع رفت و تا یک بجے دوپہر
بہ تفرج و تماشا مشغول بود پس افواج را تجوز داد کہ مفسدان را ماخوذ سازند
موجب آن سپاہان قلعہ دست تطاول دراز کردہ مسلمانان را غارت نمودند
ہر کہ در راہ دیدند بستہ کردہ در حبس انداختند قریب یک ہزار کس ملزم و
غیر ملزم محبوس شدند. روز دوم از صنادید قوم ہنود برای نفخس و تجسس مال

(مسل) و آنجا خانقاہ بنا ساخت و در ہمیں اثنا رحلت فرمود. و در حوالی نوشہرہ
آسود. زیارت حضرت میر مریم خاص و عام سلاطین و حکام بودہ بعضے گویند کہ در
عہد سلطان زین العابدین اول در موضع مالہ سو پرگنہ بانگل توطن فرمودہ بود بعدہ
بالتاس سلطان یہ شہر آمدہ در نوشہرہ سکونت نمودند و ہمانجا آسود. اقرب بصدق
روایت اخیرہ است. تا عہد علی مردان خاں (۶۱۶۵۰ — ۶۱۶۵۷) زیارت گاہ
میر سید محمد دنی چ مریم خاص و عام بود و بعد آن گونہ تخفیف شد (واقعات کشمیر ص ۴۶)
۵۸۷ھ "بجے" لفظ ہندی بمعنی ساعت

شیعه را چند کس مقرر نمودند آن با بی‌تعمت حق و باطل مال و متاع محمدیان به اتهام و
جیل کشیده انبار را جمع نمودند. از آن جمله گریان بایه چیز را مزد تصدیقه خود گرفته بر سر
به اهل تشیعہ مسترد کردند و بعضی در خزینہ عامرہ ضبط کردند سنبال را از کرده آنان
دو چند نقصان و زحمت عاید گشت. مجوسان قلعه را عموماً جریانه گرفته را بش دادند و
سه صد کس مجرم و غیر مجرم در جیول فرستادند و بعضی علامه و صدا دید قوم در مجلس
اوروی نامور شدند. مجوسان مظلوم را مردمان سوپور به آب و نان پیش آمده بهمین
جریانه آن را هزار روپیہ گرفتند.

و خواجہ محی الدین گندرو به بی‌تعمت تحریر بلوا ما خود کرده همراه مجرمان روانه
حضور نمودند. اهل تشیعہ مبالغات کثیر در جیول خرچ در بار کرده اعیان سلطنت به
خود بایل کردند و محی الدین گندرو از روی بے گناهی خود یک فلوسه به کس نه داد. ازین
رو اعیان در بار شاهان زور استاده کرده خواجہ محی الدین را ملزم کردند و پنجاه هزار
روپیہ چکی جریانه گرفته را نمودند. سوای آن بعضی صدا دید اسلامیه را جریانه گرفته
سیاست کلی نمودند.

بعد تحقیقات یک صد و هشتاد کس به حبس خانه رام نگر مجوس شدند.
از آن جمله بعضی بعد دوسه سال را شدند بعضی به آن جاتلف گشتند. مہاراجہ
رنبیر سنگھ بنا بر انصاف و دیادلی ستم رسیدگان شیعه را دو لک و هشتاد هزار
روپیہ انعام بخشید. تاریخ. ازین خسرت جہانے را جگر سوخت = خرد تاریخ آن گفتا
جگر سوخت.

۱۵۸۸ قلعہ اوروی و حالا قصبہ خورد از تعمیرات ہری سنگھ نلوہ صوبہ اراکشیہ (۱۸۲۰ و ۱۸۲۱)
در عهد رنجیت سنگھ آنجہانی است. این قصبہ بلب رود جہلم بہ فاصلہ شصت میل از سرنگر بہ طرف
جنوب مغرب واقع است. ۱۵۸۹ = ۱۲۸۹ھ = ۱۸۷۲ء

حادثات متفرقه

در عهد راجه مرتین دیو و کامن دیو ۵۶۱ هجری قمری چکدر متصل پنج یاره
ماره عظیم الجثه از آسمان افتاد که تا دو روز متحرک بود و تا مدت یک سال لاشه او
ضایع نگشت.

ایضا در عهد راجه انده بدشهر ۳۸۰ هجری قمری کلچوک زبرد امن غربی کوه هر موکته
در حالت شدت برف و در عدد نگرگ و صاعقه آن قدر باران سخت در دو سه ساعت
شبانه بارید که از برگنه کویها همه یازده قریه مع مواش و اموال از طغیان آب در تالاب
اولر رسانید و در ساحت دیات مذکوره سه چهار دره زمین هم برداشته خاک آن
در بحیره و لریره خیسانید و سنگ زلای ظاهر گردانید.

ایضا در ۱۲۹۱ هجری قمری در القدر خان ترک که از احفاد چنگیز خان بود مع هفتاد و
دو هزار سوار جرار بر کشمیر یورش آورده تمام ملک را قتل عام نمود و مال و مواش
بغارت برده ملک بے چراغ فرمود و بعد عرصه شش ماه قصد مراجعت کرده از
راه گهوڑی مع پنجاه هزار نفر محبوسان این دیار در ماه مگھر و پلوه روانه شد و بالای
کوه رسیده آن قدر برف بارید که از آن بایکے بابت پیغام زنده نماند.

ایضا در ۱۲۹۳ هجری قمری جماعه از اهل هندو بروقت موعود استخوان های مردگان
گرفته به هر موکته گنگا رفتند و بالای کوه هراثه مرگ شبانه به آواز غول برخاسته
کوچ کردند و در تاریکی شب راه گم کرده قریب نه هزار کس زن و مرد از بالای کوه

۱۲۹۰ هجری قمری برگنه کویها همه یکے از برگنه در کامراج (کشمیر غربی)

۱۲۹۱ هجری مطابق ۶۱۳۲۳

۱۲۹۲ هجری مطابق ماه نومبر و دسمبر تقویم انگلیسی

۱۲۹۳ هجری مطابق ۶۱۵۱۴

همپ رڈن که سنگلاخ است عمیق فرادا فرادا به زیر افتادند و تباہ شدند۔
 ایضاً در سنه ۱۲۹۴ هـ در نواحی شوپیان هم چنین سبب شدت بارش باران
 متصل کوه پیر پنچال کوه پاره بر فرق آن رودخانه بمثل آبشاری به زیر می افتاد
 از یخ برکنده در پرگنه شاد دره منتشر ساخت۔

ایضاً در عهد شاه جهان ۱۶۵۵ هـ در موضع بدرو پرگنه آڈون هنگام بیجان
 برق و باد و رعد و تگرگ آسمان غبارناک شد یک لحظه از آسمان افتاد که طول آن
 هفتاد دره و عرض آن سی دره و ضخامت آن هفت و نیم دره بود و تا دوسه
 روز ذوبان یافت۔

ایضاً در عهد جهانگیر شاه ۱۶۹۷ هـ در موضع پانپور از یک عورتی دو دختر
 پشت بهم چسبانیده متولد شدند که دندانها بر آورده بودند۔ بعد از آن فوت
 شدند۔ هم چنین واقعات و عجایب بسیار به قدرت خالق مخلوقات اکثر بوقوع
 می آید چنانچه در تاریخ گزیده آورده است که در قزوین زنی دختر را آورد که

۱۶۹۵ هـ مطابق ۱۶۴۵ / ۶

۱۶۹۴ هـ مطابق ۱۶۱۵ / ۶

۱۶۹۶ هـ پرگنه آڈون در مراد (جنوبی و مشرقی کشمیر) : ۱۶۹۴ هـ مطابق ۱۶۱۶ / ۶
 ۱۶۹۵ هـ پانپور قصبه ایست مشهور بر کنار رود جلم به شاه راه جموں و کشمیر مفت میل از سرینگ
 بطرف جنوب بدست پدم وزیر راجه اجتا ۱۶۸۲ تا ۱۶۸۹ هـ بنا کرده شد۔ برائے پیداوار
 زعفران کشمیری مشهور آفاق است :

۱۶۹۹ هـ تاریخ گزیده مصنف حمد اللہ مستوفی در سنه ۱۶۸۲ (۱۶۸۲ / ۳) بنام خواجہ غیاث الدین
 محمد پسر رشید الدین فضل اللہ نوشته شده است۔ بنائے این تاریخ بر جامع التواریخ تصنیف
 فضل اللہ مزبور الذکر است و بلحاظ عناوین پیشش ابواب برج ذیل منقسم است :-

(بقیه بر صفحه دیگر)

باب اول در بیان انبیا و اولیاء

نیمه زیرین او به شکل دختران بود نیمه بالا از تناف دو پیکر شده چهار دست داشت و دوسر متحرک بود و یک سر که بیش از سر دیگر بمرد و آن بچه قریب پنج شش ماه در حیات بود.

ایضاً - در عهد سلطان ابو سعید^{۱۵۵۰} در ایران گو ساله بود که چهار چشم داشت و دو پایا.

ایضاً - همدران عهد مرده بود که تمام اندامش را موی چو موی خرس داشت و لحیه او تا کمر اما کلامش مفهومی نداشت و گدای می کرد.

ایضاً - در بلاد ایران زنی ظاهر شد که روی و دستهایش پر موی بود مانند خرس و دندان زیرین نه داشت و سخنش را کسی نمی فهمید مردمان می گفتند خرس با مادرش جمع شده است و این تخمه غریب آورده است.^{۱۵۵۱}
ایضاً - در جامع الحکایات گفته که در زمان سلطان آلتمش این

(مُسل) باب دوم در بیان نشانان ایران پیشتر از اسلام -

باب سوم - از ابتدای پیغمبر اسلام لغایت عهد نبی عباس :

باب چهارم - در بیان دودمانهای اسلامی به دوازده فصول :

باب پنجم - در بیان ائمه و مجتهدین و قراء حدیث و قرآن شعراء و عصف :

باب ششم در خاتمه یعنی در احوال شهر قزوین

یک ترجمه این کتاب علی السبیل الاختصار بر زبان انگلیسی بدست دکتور گک - برادر کرده شده است - این ترجمه مبتنی بر مخطوطه ۸۵۰ هـ (۱۴۵۳) است (ملخص از پرشین لاریجی مصنفه سی - ای - سٹوری - حصہ دوم ص ۸۲، ۸۳، ۸۴)

۱۵۵۱ یعنی ابو سعید خان بهادرین الجایتو (۷۱۶ هـ - ۷۳۶ هـ = ۱۳۱۶ - ۱۳۳۵)

۱۵۵۰ سلطان شمس الدین آلتمش متوفی ۷۳۳ هـ مطابق ۱۳۲۶ م :

نوع کے راہبند و اورا دخترے شد نیز ہمیں ہیبت بود و سلطان اورا
 نزد مستنصر عباسی فرستاد۔^{۱۵۰۳ھ}
 ایضاً۔ در عهد الجایتو سلطان دخترے در وقت بلوغ زہار رو کرد
 و بعد از چند روز آلت مردی و خصیتیں از فرج او بیرون آمدہ مرد شد۔
 ایضاً۔ در بغداد شخصی محمد نام را دخترے بود کہ اورا در حالت
 زفاف بہ زور دخول شوہر رجولیت پیدا شدہ زن خواست و بچہ
 آورد۔

ایضاً۔ مرثے را دخترے بود چہار سالہ۔ روزے آں دختر حرکتے
 عنیف بر خود کرد کہ زلزله عظیم بر اندام او افتاد و موضع قبل را بہ شکافت
 و از آنجا قضیہ باخصیتیں بدر آمدہ آلت مردی پیدا شد۔
 ایضاً۔ علامہ قطب الدین در شرح کلیات قانون آورده کہ دختر
 نجم الدین حفص کہ از علمائے نوارزم بود فرزندے کہ مرثے چوں سر آدمی و بدنش
 چوں مار بود و خود پیش مادر آمدہ شیر می خورد۔ و در بکریہ آبیکہ در آن جوانے
 بود شنا مبکر و یاز برستور نزد مادر آمدہ شیر می خورد۔ آخر بفتوائے فقہا
 بعد دو ماہ مقتول شد۔^{۱۵۰۵ھ}
 ایضاً۔ یافعی در تاریخ خود گفتہ کہ در ۵۸۵ھ در بغداد دخترے

۱۵۰۲ھ المستنصر باللہ عباسی ثانی متوفی ۱۲۴۲ھ ۶

۱۵۰۳ھ مراد از محمد بن ہدایت الجایتو متوفی ۱۳۱۷ھ است ۷

۱۵۰۴ھ قطب الدین علامہ شاعرے مشہور بہ مصر سعدی شیرازی بود۔ و فاش بیلخ

۱۵۰۵ھ رمضان المبارک ۸۱۵ھ مطابق ۶ فروری ۱۳۱۱ھ واقع شد۔ از تصانیف شرح

کلیات قانون دستخط شاہی و شرح مفہام العلوم است (فاموس الشاہی جلد دوم ص ۱۴۲)

۱۵۰۵ھ بر صفحہ دیگر ۸

بود آمد که دوسر و دو گردن داشت در یک بدن.

ایضا قاضی میر حسین یزدی در شرح ابیات مرفیوی گفته که
در شهر یزد طفلی متولد شد که سخنان می گفت و قرآن می خواند و از احوال
خفیه خبر می داد و سرے بزرگ داشت بعد دو سال وفات یافت.

ایضا از ابو علی منقول است که در عوالمی ^{۱۵۰۶} بزرگان آهین پاره که به
وزن یک صد و پنجاه من بود از هوا در افتاد و المانی آن عوالمی ^{۱۵۰۸} از عظیم
تفیدند او را قطعه بریده نزد والی بزرگان بردند و سلطان محمود غزنوی
قدس از او طلب داشت چون فرستادند سه بر چند جهل کرد که

۱۵۰۸ هـ عبد اللہ بن اسد المعروف بامام یافعی از ساکنان شهر بانه ملک شام بود نسبت
والدش بهیح معلوم نه شده - از اہم خصوصیات امام یافعی این است که در اسناد
شاه نعمت اللہ قادری است - اکثر مؤرخین ^{۱۵۰۸} مطابق ^{۱۵۰۸} سال وفات آنجناب
بیان کرده اند - از تصانیف امام یافعی در کتب النظم فی منافع القرآن و روضۃ الریاحین
فی حکایات الصالحین و خلاصۃ المفاتیح فی مناقب الشیخ عبدالقادر و مرآة الجنان
فی حوادث الزمان اند - در کتاب آخر الذکر احوال تواریخیه از ابتدا سلسلہ لغایت
^{۱۵۲۲} سلسلہ مندرج اند - گویند که این کتاب ختمه دلچسپ و مجاذب است (ایضا صفحہ ۲۸۹)
مراد حسن از تالیف یافعی ہمیں کتاب مرآة الجنان فی حوادث الزمان است :

۱۵۰۶ هـ یعنی ابو علی سینا (۳۷۳ - ۴۲۷ هـ = ۹۸۳ - ۱۰۳۷ م)

۱۵۰۷ هـ بزرگان حالاً استر آباد در قدیم صوبہ بود در گوشہ جنوب بحر خضر کیسپین
به فارسی گورگان و به یونانی بنام هرکیتیا معروف بود :

(جامع اللغات اردو ص ۳۴۸)

۱۵۰۸ هـ (۳۵۷ - ۴۲۱ هـ = ۹۶۷ - ۱۰۳۰ م)

تبعی از آن درست کند ممکن نشد که اجزای آن مثل جاورس بهم اتصال یافته بودند در غایت صلابت -

ایضاً - ابو نصر بن منصور هرگز گفته در طبرستان چیزی بهماں وضع از آسمان بر بر افتاد که نه سنگ بود نه آهن -

ایضاً - ابن جوزی ^{۵۰۹} گفته که در ^{۵۰۹} سنه ۴۲۰ هجری قمری که سلطان محمود بر عزم تسخیر عراق آمده در بغداد نگر گری عظیم بارید که از انجمله یک دانه در وزن زیاد از صدر طل بود -

ایضاً - در ^{۵۱۰} سنه ۴۲۱ هجری در عهد طاهر بن حکم شبی ستاره نورانی ظاهر شده مدتی پرتو آن تمامی شهر را روشن کرد و چون روز منور شد و همدر آن ایام کافه انام به قحط غلات مبتلا گشتند -

ایضاً - در زمان ^{۵۱۱} مطیع شبی از لیالی ذوالحجه به ستاره پنهان بدخشید که چو آن آفتاب تمامی روی زمین را روشن ساخت بعد از آن صوتی چون رعد شدید سموع خلایق شد -

ایضاً - در شهر مضر زلزله شد که از غایت شدت آن ماهیها از قعر دریا برآمدند -

ایضاً - در عهد ^{۵۱۲} سلطان ادیس در ^{۵۱۲} سنه ۴۲۲ هجری مفرط در

۵۰۹ هجری بن جوزی متوفی ۱۲ رمضان ۴۹۴ هجری مطابق ۱۶ جون ۱۱۰۶

۵۱۰ هجری ۶۱۲۴۸

۵۱۱ هجری یعنی المطیع بالله متوفی ۳۶۳ هجری مطابق ۶۹۴

۵۱۲ هجری سلطان ادیس جلایر پسر امیر حسن بزرگ در ۳۵۳ هجری مطابق ۶۱۳۴۵۳ هجری در بغداد جانشین پدر شد در ۳۴۴ هجری مطابق ۶۱۳۴۴۴ هجری بعد از حکومت (بقیه بر صفحه دیگر)

تبریز ساخت شد که قریب سه صد هزار کس فوت شدند.

ایضاً ^{۱۵۱۴هـ} در ۳۰ هـ در بصره طاعون افتاد که تا چهار روز طول کشید روز اول هفتاد هزار کس، روز دوم هفتاد و یک هزار کس، روز سوم هفتاد هزار و نود نفر، روز چهارم یک نفر فوت شدند. ذکره ابن الجوزی.

ایضاً ^{۱۵۱۴هـ} در زمانه حال در ۳۸ هـ بصری سیاه داسی بر آسمان نمودار شد. طولش یک لک و چهار ده هزار میل که از زمین تا ماه بیان می کنند.

ایضاً در شهر شاماجی معموله روس زلزله ای متواتر آمد که ازال تمام شهر ملاک گشته و جز چند خانه بیخ باقی نماند.

ایضاً ^{۱۵۱۵هـ} در ۳۹ هـ بصری بمقام ارج نهند نصف افتاد و در پنج میل کشید.

ایضاً ^{۱۵۱۶هـ} همدین سال در جزیره جیپان ۲۲ ماه می زلزله عظیم آمد و زمین منشق گردید. و ازال آب کثیر جو کشید که تمامی شهر حمله غرق گشت و معدن سیم که در آنجا بود منقلب شد.

ایضاً ^{۱۵۱۶هـ} همدین سال در شهر میسری وقت زوال آفتاب گردبادی

(مکمل) نوزده سال قمری بر دوازده شنبه تیغ ۲ جمادی الاول فوت گردید. بجانش پسرش سلطان حسین جلایر به نشست.

(قاموس المشاهیر ص ۱۱۶)

۱۵۱۳هـ مطابق ۶۶۸۳ ۶

۱۵۱۴هـ مطابق ۶۱۸۴۱ ۶

۱۵۱۵هـ ۶۱۸۴۲ ۶

۱۵۱۶هـ غالباً "جایان" ۶

بلند شد و ازاں دُخان بیرون آمد و دروے آوازے بود مثل دویدن گوساله تا
همفده درخت از صدمه آن از بنخ بیفتاد و بیست و سه شجر در هم و بر هم کرد
و یک صد و شانزده خانه سنگین بشکست و آبگیر با خشک کرد و سنگهای
گراں از بجائے خود برداشته به فاصله پهل گز دور انداخت -

ایضا - در ضلع شاه پور در سیم سال ۱۲۸۹ هجری ۷ ماه پنج اتقدر
پرنده خور و مثل کبک گرد آمدند که روزی مثل شب تاریک شد و یک پاسه استند
غائب شدند و در مقام گوجران ۲۳ ستمبر پیش از طلوع آفتاب از طرف افق
جنوبی شعله کلان تر از ماه برآمده از مشرق به مغرب شتافت و دنباله دراز
از ستارگان همراه داشت -

ایضا - ۲۹ ماه اگست ۱۲۸۹ هجری بمقام سین پیڈ واقع صوبه
بولیسویه آوازے هولناک سموع شد که جبال این بلده خست گردید یک قطعه
زمین چهار هزار گز در طول و دو هزار گز در عرض با امکانه و بساتین در یک لمحہ
زیر زمین فرو رفت و غائب گشت - فقط

۱۲۸۵ هجری شاه پور ضلع ایست در پنجاب غربی (پاکستان) صدر مقام سرگودھا -

رقبه = ۴۴۷۶ مربع ۶

۱۲۸۵ هجری مطابق ۲۳ جمادی الآخر سنہ مذکورہ ۶

فہرست مدارک ماخذ

- ۱- انسائیکلو پیڈیا برٹینیکا جلد اول طبع ۱۸۷۵ء
- ۲- ابن شنت جیوگرافی آف کشمیر تصنیف اسیر اورل سٹاین چاپ ۱۸۹۹ء
- ۳- ایسٹری آف سنسکرت لٹریچر تصنیف پروفیسر کینتھ چاپ ۱۹۲۸ء
- ۴- ابن شنت مانوئلس آف کشمیر مصنف رام چند کاک
- ۵- الہند (ترجمہ اردو) جلد دوم تصنیف ابوریحان البیرونی طبع ۱۹۷۱ء باہتمام انجمن ترقی اردو۔
- ۶- اکبر نامہ جلد دوم تصنیف علاء الدین ابوالفضل بن مبارک ناگوری چاپ نوکشتور پریس لکھنؤ۔
- ۷- امر کوش (لغت زبان سنسکرت) طبع بمبئی ۱۹۲۹ء
- ۸- جیوگرافی آف پرشین مینوسکرپٹس مؤلف پروفیسر سی۔ ایسٹوری چاپ لیونز اینڈ کمپنی ۱۹۳۵ء
- ۹- باغ سلیمان تصنیف ملا سعید اللہ شاہ آبادی کشمیری مخطوطہ مضمون تاریخ در نظم۔ سال تصنیف ۱۱۹۴ھ (۱۷۸۰ء) نمبر ۴۴ کتاب خانہ محکمہ تحقیق و اشاعت حکومت جموں و کشمیر۔
- ۱۰- پرشین لٹریچر مؤلف سی۔ ایسٹوری حصہ دوم۔ چاپ لندن ۱۹۳۵ء۔
- ۱۱- تاریخ کشمیر ملک جیدر چاڈورہ (مخطوطہ) نمبر ۳۴ کتاب خانہ محکمہ تحقیق و اشاعت حکومت جموں و کشمیر۔
- ۱۲- تاریخ حسن جلد سوم (مخطوطہ) مملوکہ کتاب خانہ خانقاہ معنی سری نگر کشمیر۔
- ۱۳- مخالف الابرار فی ذکر الاولیاء الاخبار المعروف بتاریخ کبیر مؤلف ابو محمد حاجی محمد الدین المتخلص بمسکین سرائے بل امیر اکمل سرینگر کشمیر چاپ ۱۳۲۱ھ (۱۹۰۳ء)
- ۱۴- نوزک بہا کشمیری چاپ مطبع نوکشتور لکھنؤ
- ۱۵- تاریخ اقوام کشمیر مؤلف منشی محمد الدین فوق چاپ ۱۹۴۲ء
- ۱۶- تاریخ کشمیر سیر بل کاپرود (مخطوطہ) نمبر ۱۷ کتاب خانہ محکمہ تحقیق و اشاعت حکومت جموں و کشمیر۔
- ۱۷- تاریخ نارائن کول عابتر (مخطوطہ) مملوکہ سری پرناب لائبریری سرینگر کشمیر۔
- ۱۸- تاریخ جموں و ریاست لہ محلہ مصنفہ حشمت علی خان لکھنؤی طبع ۱۹۳۹ء۔
- ۱۹- فن ماسٹر تصنیف پورن سنگھ مطبع سکھ یونیورسٹی نسبت روڈ لاہور ۱۹۲۷ء۔
- ۲۰- جامع اللغات اردو مؤلف خواجہ عبد المجید بی۔ ایس چاپ سنگی مطبع جامع اللغات کبیتی لاہور۔
- ۲۱- جموں اینڈ کشمیر سٹیٹ تصنیف پنڈت آمنت کول باضری۔ چاپ ۱۹۲۵ء۔
- ۲۲- جیرٹس آئین اکبری جلد دوم چاپ ۱۸۹۱ء۔
- ۲۳- جیمز انسائیکلو پیڈیا جلد نہم۔ طبع ۱۹۲۳ء۔
- ۲۴- چہار گلزار کشمیر۔ تصنیف دیوان کرپا رام ۱۸۷۸ء۔
- ۲۵- دیستان مذاہب تصنیف ملا محسن خانی کشمیری۔ چاپ مطبع نوکشتور لکھنؤ۔
- ۲۶- راج ترنگنی اردو مترجمہ اچھو چند۔ سال طبع ۱۹۱۲ء۔
- ۲۷- راج ترنگنی مترجمہ سیر اورل سٹاین۔ چاپ ۱۹۰۱ء۔
- ۲۸- رولس آف دی ویسٹرن ہمالیہ تصنیف میجر کینتھ صاحب۔ چاپ دیرادون ۱۹۲۲ء۔
- ۲۹- سکرٹ ہسٹری آف دی لاہور دربار مرتبہ میجر کارمیکال سمٹھ صاحب۔ چاپ کلکتہ ۱۸۷۷ء۔

- ۳۰۔ سفرنامہ مورکرافٹ جلد اول و دوم طبع ۱۸۷۲ء۔
 ۳۱۔ سفرنامہ بیرن ہیوئل۔ چاپ ۱۸۷۵ء۔
 ۳۲۔ سیر المتاخرین تصنیف سید غلام حسین چاپ نوکشتور پریس لکھنؤ۔
 ۳۳۔ سفرنامہ واٹن۔ طبع ۱۸۶۱ء۔
 ۳۴۔ سفرنامہ مارکو پولو وینیسی مرتبہ مینوئل۔ چاپ نیویارک امریکہ ۱۹۳۹ء۔
 ۳۵۔ شمس اللغات فارسی طبع ۱۸۷۶ء۔
 ۳۶۔ طبقات اکبری چاپ مطبع نوکشتور لکھنؤ۔
 ۳۷۔ عرب و ہند کے تعلقات مصنفہ مولوی سلیمان ندوی چاپ ہندوستانی اکادمی الہ آباد۔
 ۳۸۔ گلشن ابراہیمی المعروف تاریخ فرشتہ جلد دوم چاپ نوکشتور لکھنؤ۔
 ۳۹۔ قرآن کریم۔
 ۴۰۔ قاموس المتناہیر ہر دو حصہ مرتبہ نظامی بدایونی۔ چاپ ۱۹۲۶ء۔
 ۴۱۔ کشمیر ان سنالٹ اینڈ شید مصنفہ ریو۔ سی۔ ای ٹنڈیل بک و چاپ میل لی سروس اینڈ کمپنی لندن۔
 ۴۲۔ کشمیر ہر دو جلد مصنفہ ڈاکٹر غلام محی الدین صوفی چاپ پنجاب یونیورسٹی ۱۹۴۹ء۔
 ۴۳۔ کننگس ٹورک باہری طبع ۱۹۲۱ء۔
 ۴۴۔ کلکتہ مینوسکرپٹس جلد اول مدقہ ڈاکٹر نالکشات چاپ سرینگر کشمیر ۱۹۳۹ء۔
 ۴۵۔ گلاب نامہ فارسی تصنیف دیوان کریم رام طبع ۱۹۲۳ء بکرمی۔
 ۴۶۔ لالہ رخ بزبان انگریسی تصنیف تھامس مور چاپ ۱۹۰۱ء۔
 ۴۷۔ مخزن الادویہ ہر دو جلد مطبوعہ نوکشتور پریس لکھنؤ۔
 ۴۸۔ مخزن الادویہ ڈاکٹری تصنیف ڈاکٹر غلام جیلانی۔
 ۴۹۔ آثار الامراء ہر سہ حصہ تالیف میر عبد الرزاق المعروف بہ نواب مصباح الدولہ شاہ نواز خان شہید نواحی اورنگ آبادی مطبوعہ رائل ایشیائی سوسائٹی آف بنگال کلکتہ ۱۸۸۸ء۔
 ۵۰۔ ناردن میری آف انڈیا مصنفہ موسیو ڈیو صاحب۔ چاپ ۱۸۷۵ء۔
 ۵۱۔ دگاستان کشمیر اردو (تاریخ) تصنیف ناظم بیواری طبع ۱۹۳۷ء۔
 ۵۲۔ واقعات کشمیر (تاریخ) تصنیف خواجہ محمد اعظم دیدہ مری چاپ سنگی باہتمام نور محمد و غلام محمد ناہر ان کتب سری نگر کشمیر۔
 ۵۳۔ ویلیس نیو انٹریشنل ڈکشنری طبع ۱۹۱۸ء۔
 ۵۴۔ ہسٹری آف دی سکھس مصنفہ کننگسم طبع ۱۹۱۸ء۔
 ۵۵۔ ہسٹری آف بھائیگر مصنفہ بینی پرشاد طبع ۱۹۲۲ء۔
 ۵۶۔ ہسٹری آف انڈیا تصنیف ایلیٹ صاحب طبع لندن ۱۸۶۷ء۔
 ۵۷۔ ہسٹری آف دی ویسٹرن بیت تصنیف ریو۔ اے۔ ایچ۔ فرانک چاپ لندن ۱۹۰۷ء۔

فہرست نامہائے کساں

الف

آدم (دیفیر) :- ۶۱۰۳ -

آغا دھان (افغان صوبیدار) :- ۴۶۶، ۴۷۰ -

آزاد خان (ملک دار پونیالی، گلگت) :-

۲۲۲ -

آصف جہان خان :- ۱۵۳، ۲۳۵، ۲۶۹ -

۱۵۳، ۲۹۰، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۵، ۳۳۷ -

ایراہیم پاشا :- ۴۴۷

ایراہیم خان (خلف علی مراد خان) :-

۳۴۵، ۳۶۹، ۴۴۳، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۹۱ -

ایراہیم لودی (سلطان) :- ۴۴۳

ایراہیم ماگرے ملک :- ۳۳۹، ۳۴۸ -

ایراہیم مورخ قاضی :- ۳۳۵، ۳۸۱ -

ابن جوزی :- ۵۰۱، ۵۰۰ -

ابن عباس :- ۴۳۵

ابوبکر :- ۵

ابوسعید (سلطان) :- ۴۹۷

ابوعلی :- ۴۹۹

ابوالبرکات خان :- ۲۳۸، ۴۳۶، ۳۵۱ -

۴۹۰ -

ابوالخیر (مولوی) :- ۴۱۶

ابوالحسن خاں (نٹے) :- ۳۱۶، ۴۶۲ -

ابوالفضل (شیخ) :- ۱۹۱، ۳۷۲ -

ابوالقاسم معروف قاضی زادہ :- ۳۰۴، ۴۸۲، ۴۱۶ -

ابو محمد :- ۴۳۵

ابونصر بن منصور :- ۵۰۰

ابھی مینو (راجہ) :- ۴۷۶

اجتایبڈ (راجہ) :- ۲۵۴، ۴۰۶ -

احترام خان :- ۴۶۰

احسن اللہ خان :- (نواب ڈھاکہ) ۴۴۷، ۴۴۷

۳۴۳، ۳۴۴ -

احمد بیگ خان (صوبیدار کشمیر) :- ۴۶۶

احمد جیو :- ۲۱۵، ۲۲۰ -

احمد خان (میر) :- ۴۸۳، ۴۸۵، ۴۸۶ -

۴۸۷ -

احمد دار :- ۳۵۳

احمد شاہ درانی :- ۴۶۲، ۴۷۸ -

احمد شاہ دلی (اسکرودو) :- ۲۱۳، ۲۱۵ -

احمد (راجہ) :- ۲۱۶، ۲۲۰، ۲۲۱ -

احمد (ملا) :- ۵۳۷، ۵۳۸، ۴۶۷ -

۴۷۱ -

ارادت خان :- ۳۱۴

ارجن (گورو) :- ۴۴۸

اربی رائے :- ۱۰۱، ۱۰۲ -

اسلام خان :- ۱۲۳، ۲۵۳، ۳۴۱ -

اسمعیل (بابا) :- ۳۰۷، ۳۴۸ -

اسمعیل : زاید : بابا : ۲۴۷، ۳۳۵ -

اسمعیل شاہ :- ۴۶۸

اسمعیل (مولوی) :- ۴۳۰

اشوک (راجہ) :- ۳۷۶، ۴۶۹ -

اظہر خان (سید) :- ۴۸۸

اعظم خان :- ۴۶۰

افتخار خان :- ۴۷۷

افراسیاب خان :- ۳۰۴، ۴۹۱، ۴۶۸ -

۴۷۵ -

افراسیاب خاں پشکی :- ۲۱۳

افضل خاں :- ۳۰۳

اکبر شاہ :- ۲۲۴، ۲۲۳، ۲۲۱، ۱۸۸، ۱۸۲

۳۸۴، ۳۸۶، ۳۷۰، ۳۳۴، ۲۸۵، ۲۷۳

۴۸۲، ۴۸۱، ۴۶۰، ۴۱۸، ۴۱۵

اکبر علی خاں :- ۲۳۲

القمش (سلطان) :- ۴۹۷

الجبائیو :- ۴۹۸

الف خاں :- ۴۸۴

انام الدین (شیخ) :- ۳۸۹، ۲۳۵

امرت پر بھار زویہ رنات :- ۳۹۸

امرداس (نور) :- ۴۴۷

امرناتھ سوامی :- ۸۹، ۷۵۴

امیر خاں بھو :- ۲۳۲

امیر خاں یوانشیر :- ۲۸۵، ۱۵۷

۳۷۵، ۳۳۲، ۳۸۸، ۳۱۱، ۳۰۷، ۳۰۵

امیر الدین (پکلیوال) :- ۳۷۵، ۱۹

امر بکو :- ۳۲

اندھ جھنشر (راجہ) :- ۴۹۵

انس :- ۲۷۷، ۱۰۵، ۷۷، ۷۶، ۷۱، ۷۹

نگد (گورد) :- ۴۵۰، ۴۴۷

انت پراج :- ۴۰۴

انت رام (دیوان) :- ۴۰۵

اونتی ورا (راجہ) :- ۳۹۳، ۳۶۷، ۲۵۵

اولیس (سلطان) :- ۵۰۰

ایوب خاں :- ۲۳۵

ایوب مرزا :- ۲۳۴

ب

بابا ویسی میر :- ۳۲۰

بابر شاہ :- ۴۴۶

باندے (حاجی) :- ۳۸۴

(باندے خواجہ) :- ۴۸۰

بالادت (راجہ) :- ۳۹۸، ۳۸۶

بیر اللہ خاں :- ۴۷۸، ۱۲۳۲

بکے (راجہ) :- ۳۹۶

بزرگ شاہ (سید) :- ۲۵۹

بستی رام (مہند) :- ۲۱۵

بطیموس :- ۳۲

بک (راجہ) :- ۱۷۶

بکرا بھیت :- ۳۹۸، ۱۲۵۸

بلاد چندر پسر کھک چندر :- ۳۸۶

بلند خاں :- ۴۹۰

بودھ :- ۴۲۴

بورڈو صاحب :- ۱۹۸

بونا پارٹ (نیولین) :- ۳۵۹

بہادر (شیخ) :- ۴۴۹

بہشتی (شاعر) :- ۲۸۴

بھگوان داس (راجہ) :- ۲۳۱

بہمان سنگھ :- ۴۹۱، ۳۰۸

بھولا پراج :- ۳۶۹

بھیم سین (راجہ) :- ۲۵۷

بیراس منیشر :- ۴۲۸

بیر بل کا چرو :- ۳۷۵، ۱۰

ب

پاربتی (ماتام) :- ۷۱

پارتھ (راجہ) :- ۴۷۷، ۴۵۷

پاروتی :- ۵۰

پانڈو چک :- ۲۸۲

پراچہ بیٹ :- ۲۶۹

پر تاب سنگھ (ویجہند) :- ۴۵

پرتاپا آدت (راجہ) :- ۲۰۲

پرودر سین (راجہ) :- ۱۱۵۶، ۱۲۳۷، ۱۲۸۶

۱۳۲۲، ۱۳۳۷، ۱۳۹۷، ۱۴۰۰، ۱۴۷۱، ۱۴۷۶

پروہ گیت :- ۲۰۳

پنڈت راجہ کاک در :- ۲۳۲، ۳۶۴

۴۰۶

پنوں (وزیر) :- ۲۸۷، ۴۰۵، ۱۲۶۳

۲۹۲

پہلوان سنگھ :- ۲۱۵

پیر محمد :- ۷۷

پیر محمد (حاجی) :- ۳۹۷

ت

تاریپٹ (راجہ) :- ۳۹۹

تالقی پیر :- ۲۴۹

تربت خان :- ۲۶۰

تہوگ چند (منشی) :- ۳۰۸

توفیق :- ۳۷۳

تیغ سنگھ راجہ (سیف خان) :- ۲۴۲

تیکارام بھان (تیکارام) :- ۲۳۴

تیمور (امیر) :- ۴۱۲

تیمور شاہ :- ۲۳۶

ث

ثناؤ اللہ شالی (خواجہ) :- ۳۳۴، ۳۰۹

۳۵۳، ۳۵۱

ج

جہاجی :- ۵۹

جہانگیر :- ۷۲

جہانگیر خان :- ۲۱۲

جگ دیو :- ۴۰۴

جہال شاہ گور :- ۱۴۷

جلدیو :- ۸۲، ۵۲، ۵۱، ۵۰

جلوک (راجہ) :- ۱۳۲، ۳۹۸

جمہور خان :- ۳۷۴

جہانگیر بادشاہ :- ۱۷۳، ۱۲۱، ۵۸۵

۲۳۸، ۲۷۳، ۲۸۸، ۲۸۷، ۲۸۶

۲۸۹، ۲۹۰، ۳۰۰، ۳۰۵، ۳۱۱، ۳۳۹

۳۴۶، ۳۷۷، ۳۷۷، ۳۹۶

جہانگیر رینہ :- ۳۰۷

جھنڈا سنگھ :- ۲۳۵

جیت (غلام احمد) :- ۳۵۴، ۳۴۴

جیا پیٹ (راجہ) :- ۱۴۶، ۱۵۸، ۲۰۲

جے سنگھ (راجہ) :- ۳۶۷، ۳۶۹

۴۷۰، ۴۰۷

چ

چہ سوامی :- ۲۴۹

چرنک (راجہ) :- ۲۱۲

چندر :- ۱۵۲

چندر اپیٹ :- ۳۹۹

چندر پنڈت :- ۱۳۱

چھکچوٹ (منشی) :- ۲۱۶

چیٹ جیا پیٹ :- ۳۸۶

چیو (چہ) :- ۲۵۰

ح

حاجی خاں :- ۲۳۶

حبیہ خاتون :- ۳۱۱

حبیب اللہ نوشہری (خواجہ) :- ۴۹۰

حسن :- ۷۷، ۳۷۳

رستم خاں :- ۲۳۸

رئادوت (راجه) :- ۱۵۷

رنجیت سنگھ (مہاراجه) :- ۱۴۸، ۱۴۳، ۱۷۷

۱۵۳، ۱۵۹، ۱۹۶، ۲۲۶، ۲۲۸، ۲۲۹

۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۶، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۹۱، ۲۹۷

۳۰۱، ۳۰۵، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۳

۳۳۳، ۳۳۷، ۳۴۰، ۳۴۲، ۳۴۸، ۳۷۷

۴۰۵، ۴۲۲، ۴۵۶، ۴۶۳، ۴۶۵، ۴۷۱

۴۷۳، ۴۷۹، ۴۹۲، ۴۹۳

رنجیت سنگھ (مہاراجه) :- ۳۶۲، ۴۰۵

۴۸۱، ۴۸۷، ۴۹۳

روح اللہ (وزیر) :- ۲۳۹

ریگی چک :- ۳۸۶

ریگی ڈار :- ۳۹۷

ریچھو شاہ (سلطان شمس الدین) :- ۳۱۶

۳۱۹، ۳۷۹، ۳۸۰، ۴۲۸

زبردست خاں :- ۲۲۳، ۲۳۲، ۲۳۵

زنگ (راجه) :- ۱۵۷

زوجه ملک ٹھاکور :- ۲۲۵

زوجه یوسف چک :- ۳۱۱

زونه راج (پندت) :- ۳۷۰

زور اور سنگھ :- ۶۱۲، ۶۱۵، ۶۲۰

۶۲۶

زیتی شاہ مجذوب :- ۱۳۶، ۴۵۸

۴۵۹

زین الدین ریشی :- ۱۰۲

زین العابدین (سلطان بدشاہ) :- ۹۲

۹۵، ۱۱۶، ۱۳۱، ۱۳۳، ۱۵۷، ۱۵۹

۱۵۲، ۱۵۷، ۲۳۶، ۲۳۷

۲۶۸، ۲۸۱، ۲۹۹، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴

۳۱۶، ۳۳۳، ۳۴۲، ۳۵۱، ۳۶۷

۳۶۹، ۳۷۱، ۳۹۵، ۳۹۹، ۴۰۲

۴۲۷، ۴۵۸

سامی (شاعر) :- ۳۷۳

سبزار شاہ :- ۴۴۲

سبزر علی سودن :- ۲۳۹

سرفراز خاں کھک :- ۲۳۷

سری چند :- ۴۴۴

سعادت یار خاں :- ۲۴۲

سعد اللہ میر :- ۳۷۴، ۳۷۹

سعدی (شیخ) :- ۵۹

ستود :- ۴۳۶، ۴۳۷

سعود (مولانا) :- ۳۳۱، ۳۳۳

سکندر خاں :- ۳۲۳

سکندریت شکن (سلطان) :- ۲۱۹

۳۰۴، ۳۱۶، ۳۳۱، ۳۳۳، ۳۳۴

۳۳۷، ۳۸۹، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۵

۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۱، ۴۰۷

۴۰۲، ۴۲۶، ۴۲۹

سلیم (سلطان) :- ۴۳۳

سلیم (شاعر) :- ۶۰، ۷۰، ۷۸، ۲۹۷

سلیم (مرزا) :- ۳۷۴

سلیمان (حضرت) :- ۸۱، ۱۴۲

سلیمان شاہ مرزا بانی یاسین :- ۲۲۲

سندر سین :- ۱۵۲، ۱۵۵

سندیان (راجه) :- ۲۹۴، ۳۹۷

سو (سویا) :- ۲۵۶

سودرن (راجه) :- ۱۲۰

۲۸۲، ۲۸۷، ۲۹۸، ۳۰۵، ۳۱۵

ع

ظفر خان پیکه شمس پیکه :- ۳۵۱

عاقل میر :- ۳۵۳

عالم شیر باگ :- ۳۸۱

عالم گیر (اورنگ زیب) :- ۲۵۳، ۲۴۳

۲۹۸، ۳۰۱، ۳۰۳، ۳۰۶، ۳۳۴

۳۳۹، ۳۴۱، ۳۵۱، ۳۷۵، ۴۴۹

۴۴۰، ۴۷۷، ۴۹۴

عبد الحمید خان :- ۴۳۳

عبد الشکور خان :- ۳۸۳، ۳۸۷

عبد الصمد خان بن سیف الدوله :- ۴۸۹

عبد العزیز (مولوی) :- ۴۴۰

عبد العظیم خان :- ۲۳۲، ۲۳۹

۶۷۸، ۶۹۷، ۳۶۲

عبد الغفور قاضی :- ۴۸۱

عبد اللہ خان :- ۳۱۳، ۳۴۲

۳۸۸، ۴۷۰، ۴۷۵، ۴۹۰

عبد اللہ خان درانی :- ۱۴۵

۳۵۹

عبد اللہ خان دہ بیدی :- ۴۸۷

عبد اللہ (شیخ) گزیریالی :- ۷۹

عبد المالك (مولوی) :- ۴۳۵

عبد النبی (ملا) :- ۹

عبد النبی (ملا) محتوی خان :- ۴۸۵

۴۸۶

عبد النبی خانیاری (ملا) :- ۳۷۷

عبد الواب :- ۴۳۲، ۴۳۳

۴۳۴، ۴۳۵

عبد الواب شایق :- ۶۹، ۳۷۳

۳۷۴

عقیق اللہ (حاجی) :- ۴۷۸

عثمان (حضرت) :- ۵

عرفی :- ۶۰، ۶۱

عزیز اللہ نکر و خواجہ :- ۳۵۱

عطا محمد خان :- ۲۵۸، ۳۶۲، ۴۲۸

۳۸۶، ۳۸۹، ۴۴۲، ۴۹۱

عطیہ اللہ خان :- ۴۷۸

عظمت شاه فرزند سلیمان شاه :-

۲۲۵

عظیم الدین درابو (حاجی) :- ۳۴۰

عقیل (مولوی) :- ۴۳۵

علاء الدین (سلطان) :- ۴۵۸

علی (حضرت) :- ۵، ۴۴۵

علی ہمدانی (امیر کبیر) :- ۷۶، ۹۱

۱۳۸، ۲۳۴، ۳۳۴، ۳۵۴، ۴۲۹

علی خان چک :- ۴۷۴

علی شاه فرزند سلطان سکندر :- ۳۱۲

۳۱۴، ۳۴۱، ۴۵۸، ۴۵۹

علی شیر (راجمہ) والی کرتاشک :- ۲۱۳

علی (قاضی) :- ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۷۳

علی قلی خان :- ۱۴۵

علی محمد خان :- ۲۳۱

علی مردان خان :- ۴۹۳، ۱۹۴

۲۹۹، ۳۰۰

عمر بن عبد الرسول (مولوی) :- ۴۳۵

۴۳۷

علی تجار (بابا) :- ۴۳۱، ۴۸۱

عنایت اللہ خان :- ۳۴۹، ۴۷۷

(خان) :- ۲۸۹ ، ۲۸۷

عیسی بهادر :- ۲۲۵

غ

غازی خان :- ۳۳۵ ، ۳۳۱

غازی میر :- ۲۲۵

غفار شاہ (ہاجی) :- ۳۵۲

غلام خان :- ۲۳۷

غلام رسول :- ۲۴۲

غلام الدین نقشبندی (خواجہ) :- ۴۷۸

غلام محی الدین ناظم :- ۱۳۷ ، ۲۱۵

۲۲۵ ، ۲۴۳ ، ۲۴۳ ، ۳۰۶ ، ۳۰۸

۳۴۷ ، ۳۴۳ ، ۳۵۱ ، ۳۶۵ ، ۳۷۵

۳۷۶ ، ۴۶۷ ، ۴۶۲ ، ۴۷۵

غنی شاعر :- ۵۹

ف

فاروق رضا (عمر) :- ۵

فاضل خان :- ۳۰۲

فاضل قادری :- ۳۵۳

فتح شاہ (سلطان) :- ۳۱۲ ، ۴۷۷

فتح علی خان :- ۲۳۲

فخر الدولہ :- ۴۷۸

فدا علی خان پسر ابراہیم خان :- ۴۸۳

فرید خان :- ۴۸۴

فرید شاہ (سید) :- ۲۴۱

فصیحی :- ۶۲

فضیلت خان داروغہ :- ۴۶۱

فقیر اللہ (راجہ) پسر رحیم اللہ خان

- ۲۳۵

فوسل صاحب :- ۱۹۸

فیضی :- ۶۰

ق

قاسم (خواجہ) :- ۲۸۴

قاسم (مرزا) :- ۴۸۱

قندسی :- ۶۰ ، ۶۱ ، ۲۸۴

قطب :- ۶۱

قطب الدین (سلطان) :- ۳۶۳

۳۳۸ ، ۳۳۲ ، ۳۵۵ ، ۳۹۷

قطب الدین (علامہ) :- ۴۹۸

قوام الدین خان :- ۳۰۱ ، ۳۱۴

ک

کاشم دیر :- ۵۳ ، ۵۴ ، ۵۵

کالوٹ :- ۴۴۲ ، ۴۴۳

کبیر بیگ (سید) :- ۳۲۶

کیل وست :- ۴۲۴

کرپا رام (دیوان) :- ۱۰ ، ۳۶۳

۳۷۳ ، ۴۸۵ ، ۴۶۶ ، ۴۷۱

کریم ڈار (ہاجی) :- ۳۵۶ ، ۳۷۰

- ۳۹۱

کریم خان برادر سکندر خان :- ۴۲۳

- ۲۲۲

کریم داد خان :- ۴۳۲ ، ۴۷۰

کفایت خان :- ۳۰۵

کنیس :- ۲۹ ، ۳۰ ، ۳۱

کلون :- ۲۱۲

کلہن (پنڈت) :- ۱۲ ، ۱۳ ، ۳۹۷

- ۳۷۱

کلیم :- ۶۰ ، ۶۱ ، ۱۳۷ ، ۲۸۴

۲۸۵ (مرزا) :- ۲۹۱

محمد زیان تافع :- ۳۷۳
 محمد سلطان کشمیری (شیخ) :- ۳۷۹
 محمد شاه سلطان :- ۱۷۵۸ ، ۱۷۷۷
 محمد شاه پسر احمد شاه راجه اسکردو :- ۷۱۲
 ۲۱۳ ، ۲۲۰ ، ۲۲۱ ، ۲۳۸ ، ۳۰۵ ، ۳۳۵
 - ۳۳۶
 محمد شاه چغت :- ۳۵۶ ، ۳۷۳ ، ۴۳۱
 - ۴۶۱ ، ۴۶۰

محمد شاه (سید) :- ۳۵۲
 محمد شاه قریشی (سید) :- ۳۵۳
 محمد لورستانی (سید) :- ۳۳۸
 محمد (مدنی) :- ۳۳۳
 محمد صابر (خواجہ) :- ۷۸۷
 محمد علی :- ۲۲۰
 محمد طاہر (مرزا) :- ۷۸۷
 محمد علی شاه :- ۴۳۶
 محمد علی (مرزا) :- ۳۶۰
 محمد مقیم (مرزا) :- ۲۸۷
 محمد ناجی (ملک) :- ۳۳۹
 محمد نصر شامی :- ۴۳۶
 محمد نور بخش (سید) :- ۴۳۰ ، ۴۳۱
 محمد ولی :- ۲۳۸
 محمد ہمدانی :- ۱۹۱ ، ۲۵۵ ، ۳۰۶
 ۳۲۹ ، ۳۳۶ ، ۳۴۱ ، ۳۴۲ ، ۳۴۲
 ۳۵۱ - (میر سید محمد) :- ۳۳۲
 محمود خان مرزبان مظفر آباد :- ۲۲۷
 محمود (سلطان) :- ۳۹۵ ، ۴۳۶
 - ۴۳۷
 محی الدین گندرو (خواجہ) :- ۳۵۱
 - ۴۹۱۲
 مختار الدولہ :- ۳۶۲

مدین شاہ :- ۲۱۷
 مراد بخش :- ۲۸۵
 مراد رحیمی :- ۹۶
 مردانہ :- ۴۷۶
 مرہن (راجہ) :- ۴۹۵
 مستنصر عباسی :- ۴۹۸
 مصر بولا (بھولانا تھ) :- ۳۵۹ ، ۴۶۳
 - ۵۰۱

مصر حید (دیوان) :- ۳۷۰
 مصطفیٰ :- ۶۵
 مصطفیٰ خان :- ۴۳۳
 مطیع (خلیفہ) :- ۵۰۰
 مظفر خان نمبو :- ۲۳۷ ، ۳۸۹
 مظفر خان راجہ کٹھانی :- ۲۳۱ ، ۲۳۳
 مظفر علی خان :- ۲۳۲
 معز الدین خان :- ۲۲۷ ، ۲۳۲
 (پسر بیت خان) :- ۲۳۲ ، ۲۳۳ (راجہ)
 - ۲۳۵
 معین الدین نقشبندی (خواجہ) :- ۲۸۲
 ملا شاہ (اٹوند) مسجد :- ۸۳
 باغ :- ۱۷۷ ، ۲۸۵ ، ۳۴۳
 ملک شاہ :- ۱۹۹
 مشکری صاحب (مشر) :- ۷۲
 منصور (سید) :- ۱۵۲
 منصور خان :- ۲۲۷ ، ۳۸۹ ، ۴۷۷
 موتی رام (دیوان) :- ۴۶۶
 مور بھین :- ۲۱۳ ، ۲۱۵
 مور کرنیل :- ۶۷
 موسیٰ پیغمبر :- ۴۵۷
 موسیٰ شہید (قاضی) :- ۳۲۸
 موسیٰ بیہ (ملک) :- ۴۳۱

مومن خان :- ۴۸۸

مہیش (پوہدری) :- ۳۰۴ ، ۳۱۶

میان سنگھ (کرتیل) :- ۲۲۰ ، ۲۱۳

۴۲۲ ، ۳۶۳ ، ۳۴۸ ، ۳۰۸ ، ۲۳۳

۴۶۳ ، ۴۷۵ -

میر الہی :- ۶۰ ، ۲۹۹

میر حسن یزدی (قاضی) :- ۴۹۹

میرک اندرابی (میر) :- ۴۱۳

میر ولی :- ۲۲۵

میر ہزار خان :- ۳۴۷ ، ۳۲۶

میگواہن :- ۳۹۷

ن

نادر شاہ :- ۴۷۸

نارائن کول :- ۱۱ - (منشی) :- ۳۷۵

ناصر علیخان فرزند محمود خان :- ۲۲۷

- ۲۳۲

ناگ سین :- ۴۲۶

نانک (گورو) :- ۴۴۲ ، ۴۴۳ ، ۴۴۵

۴۴۶ ، ۴۴۷ ، ۴۵۰ -

نحوت علیخان :- ۲۳۲ ، ۲۳۴

نجم الدین نقض :- ۴۹۸

نذیر حسین :- ۴۴۲

نر (راجہ) :- ۱۱۸ ، ۱۲۰

نرندر آدت (راجہ) :- ۳۹۸

نطو شاہ (نقشو شاہ) :- ۲۲۳

نظام درابو (خواجہ) :- ۳۵۲

نظام الدین محمد (مولوی) :- ۳۷۳

- ۳۷۵

نظامی (شاعر) :- ۳۹

نغز بریک :- ۱۱۵۵ ، ۲۵۶ -

نندہ گیت (راجہ) :- ۴۷۶

نندی (نام نہی) :- ۱۴۰

نوازش خان :- ۴۷۵ ، ۴۷۷

نور جہاں :- ۱۵۹ ، ۲۸۹ ، ۳۱۵

۳۱۶ ، ۳۴۵

نور الدین خان :- ۳۱۲

نور الدین (خواجہ) :- ۳۰۲

نور الدین ولی (شیخ) :- ۲۵۵

نورہ شاہ سادھو :- ۳۵۳

نورہ صاحب :- ۴۵۵

نہال چند (دیوان) :- ۹۶

نیدان سنگھ :- ۲۱۳

نیکی ریشی :- ۳۵۲

و

واسیدو (راجہ) :- ۹۱

وردمان سوامی :- ۲۵۱

وزیر احمد راجہ :- ۲۵۳ ، ۳۵۲

- ۳۹۲

و

وارث :- ۹۱ ، ۹۲

وارثم (میاں) :- ۳۵۰

وہایت اللہ (مولوی) :- ۹

- ۳۷۵

ہر رائے (گورو) :- ۴۴۸

ہریش دیو :- ۳۴۸

ہریش (راجہ) :- ۴۵۷

ہرکشن (گورو) :- ۴۴۸

ہر گویند (گورو) :- ۴۴۸

هری چندر (دیوان) :- ۲۱۵ ، ۲۱۶

۲۱۷ ، ۲۲۸ ، ۲۳۹ ، ۳۱۰

هری سنگه صوبیدار :- ۲۳۳ ، ۲۳۷

۳۰۶ ، ۳۰۸ ، ۳۸۹ -

هلاکو خان :- ۲۳۰

هندرسن :- ۱۱ ، ۴۷

هوشنگ :- ۱۱۸ ، ۱۱۹ ، ۱۲۰ -

هوشیار سنگه (جنرل) :- ۲۲۶

همیت خان پسر منظر خان :- ۲۳۱

همیت خان پسر محمود خان :- ۲۳۲

همیت صاحب :- ۲۲۵

ی

یافعی :- ۴۹۸

یحیی (سید) :- ۳۵۹

یعقوب چک :- ۳۵۲

یعقوب خان :- ۳۳۸ ، ۳۴۸

یعقوب خان (سید) :- ۳۳۴

یوسف شاه چک :- ۸۴ ، ۸۵

(۲۳۱ ، ۲۴۵ ، ۲۸۳)

فہرست نامہائے جاہل

الف

آب سندره نار :- ۱۴۰
 آدون :- ۱۴۰، ۶۹۳، ۲۶۵ (کریوہ) ۵۲
 آرمینہ :- ۴۰
 آروی (پرگنہ) :- ۱۴۷، ۲۵۱، ۲۶۷
 آری گام :- ۱۴۲، ۱۴۸
 آری گوئی :- ۴۶
 آرو (کوہ) :- ۸۹
 آسام :- ۴۲، ۴۱
 آسٹریا :- ۳۸، ۳۷
 آسٹریلیشیا :- ۴۷
 آگرہ :- ۲۴۳
 آکوسہ (موتی) :- ۱۴۸
 آنچار سر :- ۹۷
 آوت کولہ :- ۱۴۸
 آدیچھ مولہ :- ۱۳۵
 آہک ٹینگ (کوہ) :- ۹۶، ۸۳، ۷۴

- ۱۰۴

آئر لینڈ :- ۳۶
 اباسند (دریا) :- ۱۰۵
 ابی سینیا :- ۴۴
 اپرگنی :- ۴۴
 اٹلی :- ۳۸، ۴۰
 اٹاک (قلعہ) :- ۱۴۵
 اجمیر :- ۴۴، ۴۴
 اچھ (پرگنہ) :- ۹۴، ۱۳۰، ۲۶۶
 اچھیل :- ۱۳۹، ۱۲۲، ۹۸
 اچھن :- ۱۴۳، ۲۶۷

احمد کدل :- ۳۴۸

اوج تومند :- ۵۰۱

ارکان پور :- ۲۰۴

اسپین :- ۳۸

استان مرگ :- ۸۹

اسکردو :- ۱۴۵، ۱۹۷، ۲۰۰

۲۰۱، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۸، ۲۱۳

۲۱۷، ۲۱۸، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۳

اسلام آباد :- ۱۴۳، ۱۴۵، ۲۰۸

۲۵۲، ۲۶۵، ۳۰۶، ۳۱۱

اسمال دوری :- ۴۹

اشکورہ (کریوہ) :- ۹۶

اشتر کدل :- ۱۴۳، ۳۱۴

اشم (موتی) :- ۱۵۵

استانی کوہ :- ۲۰۹

اخروٹھ (کوہ) :- ۷۵، ۱۱۳، ۱۴۲

افریقہ :- ۲۷، ۲۸، ۳۵، ۴۲

- ۴۴

اقضل آباد (باغ) :- ۱۴۷، ۳۰۳

اقغانستان :- ۴۲، ۳۵۸

اکھنور :- ۱۹۴، ۲۰۵

البحیریا :- ۴۳

الموڑہ :- ۲۱۵

انہ یاد :- ۲۴۳

الہی بارغ :- ۱۴۷، ۲۸۹، ۲۹۰

امرت بھون :- ۳۹۸

امرتا قھ کوہ :- ۵۴، ۷۵، ۷۶، ۱۱۸

- ۱۳۹

بارغ دلاور خان :- ۳۰۰

بارغ سوکده راعم :- ۳۰۸

بارغ سلیمان :- ۴۲

بارغ سیف آباد :- ۱۴۸

بارغ سیف خان :- ۳۰۹ ۰۱۲۷

بارغ شالامار :- ۳۰۸ ۰۲۹۵ ۰۱۳۳

بارغ شاه آباد :- ۲۹۷

بارغ صدارت خان :- ۳۰۱

بارغ صفاء :- ۲۸۹

بارغ خجایت :- ۲۹۹ ۰۱۴۷

بارغ عیش آباد :- ۲۸۸

بارغ قرح بخش (شالامار) :- ۲۸۶

۲۸۸ (قرح بخش بارغ) ۲۸۶ ۰۲۸۷ ۰۲۹۵

بارغ فیض بخش :- ۲۸۷

بارغ خوام الدین خان :- ۳۰۱

بارغ کفایت خان :- ۳۰۵

بارغ گلشن :- ۲۹۹ ۰۱۴۷

بارغ لشکر خان :- ۳۰۱

بارغ نشاط :- ۲۹۹ ۰۱۵۶ ۰۱۳۳

بارغ هری سنگه :- ۳۰۹ ۰۳۰۸

بال تل :- ۱۶۷

بانڈی پور :- ۲۰۱ ۰۱۸۶ ۰۱۴۸

۲۵۵ کریو :- ۹۶

بانگل :- ۱۴۲ ۰۹۵ ۰۸۷ ۰۸۵ ۰۸۷

۲۵۱ ۰۲۹۳ ۰۲۰۳

بانہال (کوه) :- ۱۲۱ ۰۹۹ ۰۷۷

۲۲۷ ۰۲۳۹ ۰۱۹۶

بٹ پور :- ۱۲۷

بٹ مالت :- ۱۶۰ (کدل) :- ۳۱۵

بٹ مالت :- ۳۱۵

بٹ مالت :- ۳۳۱ ۰۲۰۱

بارغ (موضع) :- ۲۹۶

باری :- ۲۰۵

بارگام :- ۲۰۸ (کریو) :- ۹۵

بارگ :- ۸۹

برار :- ۲۵۳ ۰۲۲۲

برار انگن :- ۷۹

برار بال (کوه) :- ۱۱۷ ۰۷۷ ۰۷۷

برار ماحی :- ۷۹

برار مہیل :- ۱۴۳

برازیل :- ۴۶

بربر :- ۴۳

برٹن :- ۳۶

برٹن گات :- ۴۶

برجی :- ۱۹۹

برزل کوی :- ۲۰۴ ۰۲۰۲

برزه بال :- ۲۰۳ ۰۲۰۱ ۰۱۴۹

برس :- ۳۶

برنگ (پرگنه) کوه :- ۷۷ ۰۷۷ ۰۷۷ ۰۷۷

۱۰۶ ۰۱۲۲ ۰۱۲۳ ۰۱۲۴ ۰۱۳۸ ۰۱۴۶

۲۵۹ ۰۱۴۹

برنگ سا :- ۱۹۹

برنگ سمیر :- ۱۹۹

برہما :- ۲۲۵ ۰۵۲ ۰۵۱ ۰۴۳ ۰۴۱

برید واری کدل :- ۳۱۵

برین :- ۳۹

برین :- ۱۴۳

برنت بارغ :- ۳۲۸ ۰۲۰۸

بصر :- ۵۰۱

بیلش شکر :- ۳۱۸

بیلیم :- ۳۹

بوخستان :- ۴۲

پاپ چمن :- ۱۳۵
پاپه مارن :- ۱۳۰
پارم پور :- ۱۵۱
پانچ (کریوہ) :- ۹۷
پانپور :- ۱۵۰، ۱۹۶، ۲۵۳
۳۱۱، ۲۰۲، ۲۷۵، ۲۹۶
پاندہ چھک :- ۳۱۱ - پانزت (موضع)
- ۱۸۵

پاندر تھین (موضع) :- ۲۰۳
پانی شکر :- ۱۹۹
پٹن کریوہ :- ۱۹۵، ۱۵۹، ۱۹۱
۱۹۳، ۲۰۹، ۲۲۸، ۲۵۵، ۲۶۷، ۲۷۷
- ۲۰۳

پنٹہ :- ۲۵۳
پدم :- ۲۵۴
پدمان پور :- ۲۵۴
پدمان گنگ :- ۱۰۹
پرتگال :- ۳۸
پردمن پیٹ :- ۸۲
پرتگیز :- ۴۷
پرسپور :- ۳۸۶، ۱۳۹۹، ۲۰۰، ۲۸۱
پروشیا :- ۳۶۰
پیشاور :- ۱۹۲، ۴۱۵، ۴۴۱، ۴۵۱
پسٹین (فلسطین) :- ۴۰
پلہ وار (کوہ) :- ۱۱۱
پامسر :- ۱۱۴، ۹۸
پنجاب :- ۲۲، ۷۰، ۷۳، ۷۵
پنچو (پنچو) :- ۱۱۳، ۱۱۳، ۱۱۳
۱۹۳، ۱۹۴، ۲۰۲، ۲۰۵، ۲۱۰، ۲۳۵

پنڈ :- ۲۶۷
پنڈی :- ۲۳ - پنڈی (موضع) :- ۱۳۰
پنڈی (پنڈیہیا چل) کوہ :- ۵۳
پنڈی زین گام :- ۱۲۳
پنڈی (۲۴) :- ۲۴۲
پنڈی :- ۱۱۳

پوٹان (پوٹان) :- ۲۲
پوٹی شور (کوہ) :- ۱۲۴
پوٹو :- ۱۰۲
پودھ گیر :- ۲۳۰
پودھ رو :- ۹۹
پون لہ :- ۱۲۹
پونیار :- ۱۰۶، ۱۱۳
پوت (پوت) :- ۹۲، ۹۹، ۹۸

۱۹۷، ۱۱۳، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱
۱۴۲، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴
۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴
۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸
۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳
بدر رو :- ۲۰۷، ۲۴۳

پرام کله :- ۱۹۵
پھیر :- ۱۹۵
پوٹی :- ۲۰۲، ۲۲۲، ۲۲۵
پوٹی (کوہ) :- ۳۱۳
پیادی :- ۲۰۲
پنجاب (کریوہ) :- ۱۹۶، ۱۹۷
۲۵۴، ۳۱۱، ۳۵۲، ۴۰۷، ۴۶۸
- ۲۷۵، ۲۷۷

پیر :- ۱۰۳، ۲۵۸، ۲۵۹
پیر آباد :- ۲۸۹
پیر لہ :- ۱۶۰

تقید (موضع) :- ۳۹۷

تیل بل :- ۱۵۵ ، ۱۷۲ ، ۶۵

- ۱۸۵

تیلبل :- ۲۰۸ ، ۱۷۹ ، ۱۱۰ ، ۸۷

- ۲۱۳ ، ۲۲۰ ، ۲۲۱ ، ۲۰۲

ج

جہان :- ۴۱ (جہان) :- ۵۰۱

جامع اسلام آباد :- ۳۵۱

جامع یارمہولہ :- ۳۵۰

جامع بیجاڑ :- ۳۵۲

جامع سوپور :- ۳۵۱

جامع شویان :- ۳۵۱

جبل شیرہ کوٹ :- ۱۵۵ ، ۱۵۴

جٹن کوہ :- ۱۳۶

جڈی بل :- ۱۵۸ ، ۳۳۵ ، ۲۳۱

- ۲۸۰ ، ۲۸۱ ، ۲۹۰ ، ۲۹۱

جرمان :- ۲۹۹

جروشلم :- (بروشلم) :- ۴۰

جرمنی :- ۳۷

جزائر اوشینیا :- ۴۷

جزائر انڈمن :- ۴۲

جزائر بحر الہند :- ۴۶

جزائر خاللات :- ۳۳ ، ۲۸

جزائر رنگ :- ۴۳

جزائر سنڈیا :- ۴۷

جزیرہ جمکوٹ :- ۳۳

جگر کوٹ :- ۲۰۲

جلال آباد :- ۴۲

جٹوں :- ۲۰۶ ، ۱۹۷ ، ۱۹۴ ، ۷۳

- ۲۰۰ ، ۲۱۰ ، ۲۱۳ ، ۲۱۵ ، ۲۱۶ ، ۲۲۰

- ۲۲۱ ، ۲۲۵ ، ۲۳۹

جونگ ٹونگ :- ۱۹۹

جوشوٹ :- ۲۰۱

جوتے ناٹھو :- ۱۳۱

جہانیاں (مقام) :- ۱۵۲

جہلم :- ۱۵۲ ، ۲۰۲

چ

چمبرا :- ۱۹۹

چترالی :- ۲۰۱ ، ۲۲۵ ، ۲۲۷

چترال :- ۸۹ ، ۱۴۱ ، ۲۴۵

چترسو :- ۱۵۰

چکار :- ۲۳۳

چکدر :- ۴۹۵

چکری شور :- ۱۳۵

چکوٹھی :- ۱۹۳

چلی :- ۴۶

چندر باگا :- ۷۱ ، ۱۱۷

چندرہ سر :- ۱۲۰ (موضع) ۲۸۵

چندرن سر :- ۱۱۵

چندر کوٹ :- ۱۹۶

چندریکا :- ۱۲۰

چوکی پور :- ۱۹۴

چوگام کوہ :- ۸۹

چوگام :- ۲۰۴

چوٹی کل :- ۱۴۴

چوہدری باغ :- ۳۰۲ ، ۳۱۴

چھانہ گند :- ۱۹۸

چتر گلاس :- ۱۹۳

چچہ بل :- ۱۴۷ ، ۱۵۰ ، ۲۴۵ (کدن)

خ

- خام پور کریوہ :- ۱۹۳، ۱۷۱، ۱۹۵
 خان پور :- ۱۹۲
 خاندیس :- ۲۴۳
 خانقاہ اعلیٰ :- ۳۳۷
 خانقاہ بلبل شاہ :- ۳۱۶
 خانقاہ بابا اسماعیل :- ۳۴۸
 خانقاہ جڈی بل :- ۳۳۹
 خانقاہ جیلانی :- ۳۵۳
 خانقاہ چستی :- ۳۴۹
 خانقاہ خواجہ شاہ صاحب :- ۳۵۳
 خانقاہ درگن :- ۳۴۹
 خانقاہ سید بر خوردار :- ۳۴۴
 خانقاہ سید محمد مدنی :- ۳۴۴
 خانقاہ سوپور :- ۳۵۱
 خانقاہ شمس عراقی :- ۴۸۰
 خانقاہ شمس :- ۳۴۸
 خانقاہ شیخ العالم :- ۳۵۲
 خانقاہ غوثیہ :- ۳۵۳
 خانقاہ فیض پناہ :- ۳۴۳، ۳۴۴
 خانقاہ کیردی :- ۲۱۱، ۳۳۷
 خانقاہ ملک جلال ٹھاکور :- ۳۴۸
 خانقاہ معالیٰ :- ۳۲۲، ۳۳۰، ۳۳۲
 ۳۳۳، ۳۳۵، ۳۹۷، ۴۰۱، ۴۷۷
 ۴۸۶
 خانقاہ مخدومی :- ۳۵۱
 خانقاہ دالا :- ۳۳۷
 خانیار :- ۱۴۳، ۲۴۵، ۳۰۵
 ۳۰۹، ۳۵، ۴۷۶
 خجندر :- ۴۱

- چھراٹ :- ۱۱۴، ۹۷، ۹۶
 چھستانی (چھانی) :- ۱۹۶
 چھپا :- ۲۰۷
 چھند پورہ کریوہ :- ۹۵
 چھندہ (موضع) :- ۱۶۲
 چھگام :- ۲۰۳
 چھوٹ :- ۲۱۰
 چیرہ ڈور :- ۹۵
 چیلاس :- ۱۰۵، ۲۲۸، ۲۲۹
 چین :- ۴۱، ۴۸، ۴۲۵
 چندی کریوہ :- ۹۷
 چپوہ ڈارہ :- ۸۳

ح

- حاجن :- ۱۵۱، ۱۸۶
 حجاز :- ۴۴۶
 حیدر کدل :- ۱۵۷، ۳۱۲، ۴۰۵، ۴۷۸
 ۴۷۹
 حسن آباد :- ۴۳۱، ۴۸۳
 حسن پورہ :- ۴۶۹
 حسین پورہ :- ۴۶۹
 حصورہ :- ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۸
 ۲۱۳، ۲۲۳
 حضرت بل :- ۱۵۶، ۱۵۷، ۲۸۸
 ۲۹۰، ۲۹۷، ۳۰۳
 حضوری بارغ :- ۳۰۹
 حمل :- ۱۱۳
 حمید نگر (موضع) :- ۱۴۰
 حمید آباد :- ۱۹۳

دراد: ۲۳۲، ۲۲۷، ۱۱۲، ۸۷

۲۲۵، ۲۲۳

دریس گهرم: ۲۰۲

درشنی بارغ: ۱۴۷

درگجن: ۱۴۵، ۱۴۴، ۳۰۴ (کدن)، ۳۰۵

۳۶۷

درند (موضع): ۲۹۸

دره لار: ۶۳

دره شالمار: ۶۳

دریائے جہلم: ۱۴۹، ۱۵۱

دریائے راجپوری: ۱۱۵

دریائے شور: ۲۷

دریائے کھلی: ۲۱۱

دریائے خجیط: ۱۰۱

دریائے وشیو: ۲۶۹

درنر (موضع): ۱۴۷

دشکر: ۲۰۲

دشنة سر: ۱۰۹

دل پورہ (کوہ): ۴۹

دلایت (دلایت): ۳۶۴

دیل: ۲۰۱

دنامہ سر: ۱۱۴

دمتور: ۲۴۳، ۲۳۱

دمشق: ۲۳۰، ۲۳۱

دمیا (دمیاط): ۴۴

دنک علاقہ: ۱۲۴

دنارک (دنارک): ۳۷

رنو: ۲۰۶

دنی زوپلا: (دتریللا): ۴۶

دو جین: ۱۱۵، ۱۳۲، ۲۰۵

دوڈی (دوڈی): ۱۹۴، ۲۰۷

خراسان: ۴۱۳، ۴۱۴

خندہ بھون: ۴۰۳

خواجہ بارغ: ۳۰۹

خواجہ باروئل: ۴۳، ۱۵۶، ۳۱۴

- ۳۱۵

خوارزم: ۴۹۸

خوشحال سر: ۹۸

خوشی پورہ: ۹۵

خوتند: ۲۰۱، ۲۱۰، ۳۵۵

خیرہ گلی: ۱۹۲

خیوہ (جینیوہ): ۳۰

خیوا: (خوارزم): ۴۱

د

دایچنگام: ۱۲۰، ۱۴۲، ۲۹۵

دارا محل: ۲۸۵

دارو: ۱۴۵، ۲۲۵، ۲۲۷، ۲۲۹

- ۲۴۳

داراش: ۸۳

دارال: ۲۰۵

دامودر وڈر: ۹۵، ۹۷

دانامزارجملہ: ۳۴۴

دانگر پورہ (دانگر پورہ): ۳۵۳

دیح گائنا (دیح گائنا): ۴۶

دیحس پارہ: ۸۹، ۱۱۸، ۱۳۹

(کوہستان): ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۹۰، ۱۹۱

دیچنہ (کوہ): ۲۳۷، ۲۲۹، ۲۰۷

- ۴۰۴

دوڈر (دوڈر وڈر): ۹۷

دراس: ۴۸، ۱۴۴، ۲۱۰، ۴۱۲

- ۴۱۳

دودھ سر (دودھ سر) :- ۱۰۹
 دودھ لہو :- ۱۰۳ (کدل :- ۳۱۶)
 دودھ پھنکری کدل :- ۲۱۵
 دودھ سر :- ۱۱۱ ۱۱۲
 دودھ گنگا :- ۱۱۴ ۳۰۸
 دورا (دورا) :- ۲۰۱
 دورو (دورو) قصبہ :- ۲۵۲ ۹۹
 دودھ بل :- ۱۲۹
 دولت آباد :- ۱۳۷ ۲۹۰ ۳۰۷
 دولت پیگٹائی :- ۱۹۹
 دو مہاں :- ۲۴۳
 ددنگا گلی (دو دنگا گلی) :- ۱۹۲
 دوئی :- ۲۰۲
 دہرم سالہ :- ۱۹۴
 دھلی :- ۲۳۲ ۲۳۳ ۲۵۰ ۲۸۳
 دیب رنگ :- ۲۰۱
 دیرہ غازی خان (دیرہ غازی خان) :-
 - ۴۴۱
 دیوس :- ۲۰۷
 دیوسر :- ۱۰۴ ۱۲۵ ۱۲۷ ۱۲۸
 ۲۶۲ (کوہ) :- ۸۸
 دیول :- ۲۰۶
 دیوہ سوی :- ۱۲۹
 دیوہ گول :- ۱۹۶
 دین سو (پرگنہ) :- ۱۳۸ ۱۲۹ ۹۵
 - ۲۶۵ ۱۳۲
 دیوہ پور (کریوہ) :- ۹۷
 ذکر (وضع) :- ۱۲۷
 راجپور :- ۲۰۵ ۲۴۳

راجپوری :- ۱۹۳ ۱۹۵
 راجپوری کدل :- ۳۱۴ ۳۷۷
 رازہ نرنگ :- ۹
 رازدان آنگن :- (کتل) :- ۷۸
 رام باغ :- ۳۰۸ ۳۰۵
 رام پین :- ۱۹۶ ۲۰۷
 رام پور :- ۱۹۳
 رامہ قریح کوہ :- ۱۲۰
 رام سو :- ۱۹۶ ۲۰۷
 رام گھاٹ :- ۲۰۲
 راولپنڈی :- ۱۹۱ ۱۹۲ ۱۹۳
 راموہ (موضع) :- ۳۰۶
 راہ کپوری :- ۸۸
 راہ بار کوہستان :- ۱۴۲
 رین (موضع) :- ۱۸۵
 رت پور :- (موضع) :- ۳۰۱
 رٹ سون :- ۳۸۳ ۳۹۸
 رزول (موضع) :- ۱۲۵
 رعناہ اری :- ۳۰۷ ۳۰۸ ۴۷۶
 رگھوناتھ باغ :- ۳۰۹
 رنبی آرہ :- ۱۱۵
 رنبہ کوہ :- ۸۴
 روپڑی :- ۸۸ (کوہ) :- ۱۱۵ ۱۳۰
 روپہ ننگ :- ۱۵۷
 روپہ پٹنہ :- ۱۰۵ ۱۱۱
 روزنہ :- (روزنہ) :- ۴۳
 روس :- ۳۸ ۴۰۰ ۳۵۲
 روشن پور :- ۲۰۳
 روکشو :- ۲۱۰
 روانہ :- ۲۰
 ریاستی :- ۲۰۶

ز

زرد پوره موضع :- ۴۰۴

زامتر ناگ :- ۱۱۸ ، ۱۲۰

زانپه کدل :- ۳۱۵

زانسکار :- ۲۱۲

زبه مرگ :- ۸۹

زجه مرگ :- ۸۸ ، ۱۱۷

زچل دار :- (موضع) :- ۱۰۴

زرد کسو :- ۲۰۲

زلن گام :- (موضع) :- ۱۲۶

زنه پتھر (ژنه پتھر) کوه :- ۱۱۳

زنگ بار :- ۴۴

زوجه بال (نقل) :- ۸۶ ، ۸۰ ، ۷۹ ، ۷۸

۱۰۵ ، ۸۰ ، ۱۰۴ ، ۱۰۳ ، ۱۹۷

زونی مر :- ۸ (کدل) :- ۳۱۵

زومین (ژومین) :- ۱۰۶

زومر ناگ (ژومر ناگ) :- ۱۱۷

زومین زمین ناگ (ژومین زمین ناگ) :-

- ۱۱۲

زیشی شور :- ۳۹۴ ، ۱۳۵

زینته پوره (کریوه) :- ۱۳۰ ، ۹۳ ، ۹۲

- ۲۸۲

زینته دینیب :- ۱۵۲

زینته ستھو :- ۹۲

زینته کدل :- ۳۱۲ ، ۳۹۹ ، ۴۷۸

زینته گیر (پرگنه) :- ۹۸ ، ۱۰۶ ، ۱۳۵

۱۴۹ ، ۱۵۲ ، ۲۶۱ ، ۲۶۵ ، ۲۸۱

زیون :- ۱۱۹ (موضع) ۴۰۲

س

سائیر یا :- ۴۱

سار یون (چشمه) :- ۹۰

سارن سر :- ۱۱۰

سالن سر :- ۱۱۱

سایه موضع :- ۱۳۰

سالور :- ۱۸۵

سایر الموضع پائین :- ۶۸ ، ۶۹

۹۶ ، ۱۴۶ ، ۱۵۲ (بالا) :- ۱۶۱ ، ۲۶۵

- ۲۶۶

سیرا :- ۲۰۴

سیره سمن :- (پرگنه) ۱۴۱ ، ۲۶۲

ستانی سر :- (چشمه) :- ۱۱۰

ستنی سر :- ۵۰ ، ۵۱ ، ۵۵

سیره کھون :- ۱۵۶

سر اندیب :- ۳۳

سر بل :- ۱۱۷

سر حوض خوبه :- ۱۹۹

سر مود :- ۲۰۰

سر دیا :- ۴۰

سریگر :- ۷۸ ، ۴۸ ، ۷۱ ، ۷۳

۷۴ ، ۷۵ ، ۷۶ ، ۷۷ ، ۷۸ ، ۸۰ ، ۸۳

۸۴ ، ۹۰ ، ۹۲ ، ۹۵ ، ۹۷ ، ۱۰۷ ، ۱۱۵

۱۵۲ ، ۱۵۸ ، ۱۶۰ ، ۱۹۱ ، ۱۹۳ ، ۱۹۵

۱۹۶ ، ۱۹۷ ، ۲۰۱ ، ۲۰۵ ، ۲۰۶ ، ۲۰۷

۲۰۸ ، ۲۰۹ ، ۲۱۰ ، ۲۳۸ ، ۲۴۴

۲۴۹ ، ۲۵۱ ، ۲۵۲ ، ۲۵۴ ، ۲۵۵

۲۶۰ ، ۲۶۶ ، ۲۶۷ ، ۲۶۸ ، ۲۷۳

- ۴۷۶

سر قل :- ۱۹۰

سوره :- ۲۱۰، ۹۷، ۳۹۷

سورن :- ۱۹۲

سویتر لیند :- ۳۷

سوئی کله :- ۹۳

سوئر مرگ :- ۱۹۷، ۸۶، ۷۸

سوئر لنک :- ۱۵۷، ۲۸۵

سویدرن :- ۳۷

سهر پوره :- ۱۲۵

سیال سوی :- ۱۹۲

سیام :- ۲۱

سیده کدل :- ۳۱۵

سیلون :- ۲۲

سمیر کوه :- ۸۱

سین پیڈ :- ۵۰۲

ش

شاه پور (شهر) :- ۵۰۱

شادی پوره :- ۱۵۲

شاردا :- ۱۲۹، ۲۲۷

شاردا پور :- ۱۶۱، ۲۵۵

شاکیاٹ :- ۲۰۳

شانه ٹینگ :- ۱۶۰

شالمار کوه :- ۱۳۷

شاماچی (شهر) :- ۵۰۱

شاوره (پگنه) :- ۹۲، ۱۳۷، ۲۶۵

- ۲۹۶

شاه آباد :- ۹۹، ۷۴، ۱۰۶، ۱۲۱

۱۲۲، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۳۸، ۱۲۹، ۲۵۸، ۲۳۹

- ۲۹۰

شاهدره :- ۱۹۱

سکات لیند :- ۳۶۱

سکزیچن :- ۲۰۰

سکئی (سکئی) :- ۳۸

سکندر پوره :- ۲۷۷

سکندریه :- ۲۳۳

سک ناک :- ۱۱۳

سک مٹھ :- ۲۰۲

سکر (موضع) :- ۳۸۶

سلطان پوره :- ۱۲۵، ۲۲۳

سلطه :- ۱۹۲

سلیب (سلیس) :- ۷۴

سلیمان کوه :- ۱۵۶، ۲۵۱، ۲۹۸

- ۳۰۸، ۳۹۴

سمندر باغ :- ۳۰۹

سناسرنگ (کوه) :- ۲۹

سنبل :- ۱۵۹، ۲۰۱، ۳۰۶ (کدل)

- ۳۱۳

سندبراری (چشمه) :- ۱۲۶

سندلار :- ۷۴، ۷۹، ۸۹، ۱۰۳

- ۱۰۹

سندمت نگر :- ۵۵، ۱۰۹، ۱۳۰

۱۵۲، ۲۶۸، ۲۷۳

سنسار :- ۲۰۴

سن گلوان (نری) :- ۱۳۰، ۱۳۱

ستاب پور :- ۲۰۷

سنگه گھاٹ :- ۲۱۱

سندھ (دریا) :- ۲۲، ۸۰

سورت :- ۳۶۹

سویلور :- ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۸۶، ۲۰۹

۲۲۹، ۲۵۵، ۲۵۷، ۳۵۳، ۳۷۱

۳۷۲، ۳۹۴ (کدل) ۳۱۳

شیرکول :- ۱۹۸

شکرده برگشته :- ۲۶۲

شنگستان :- ۲۰۱

شمه :- ۱۹۷

شنه بال :- ۱۳۴

سنگم (موضع) :- ۱۴۰

شوپ گوری :- ۱۴۱

شوپیان :- ۱۹۴، ۱۳۲، ۹۳، ۸۸

۱۹۵، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۵۴، ۲۷۴

۳۴۲ -

شومنگ :- ۱۳۶

شهاب الدین پوره :- ۱۵۱، ۱۴۵

۱۵۸ -

شهید اند (موضع) :- ۲۰۰

شیخ یارغ :- ۳۰۸

شیرامه (رشته) :- ۱۱۱، ۷۲

شیرکله :- ۱۴۴، ۱۵۱، ۱۵۲، ۲۳۷

۲۴۶، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۰۶، ۳۶۳، ۴۷۲

۴۹۳ (قلعه) ۳۸۸

شیشرمنگ :- ۳۹، ۸۹، ۱۱۸

۱۱۹، ۱۲۰ -

شیونورکوه :- ۴۹

شیوه کوه :- ۱۳۵

شیوه نگ :- ۱۱۳، ۱۳۵

ص

صفاپور (کریه) :- ۸۳، ۹۶، ۱۵۹

۱۶۱ -

صفاکند :- ۱۵۲

صراف کند :- ۳۱۴، ۴۷۷، ۴۷۸

۴۸۷، ۴۸۷ -

ط

طبرستان :- ۵۰۰

طغرا :- ۶۱، ۶۰

طفلس :- ۴۰

ظ

ظفر آباد :- ۱۴۷، ۲۹۸، ۲۹۹

ع

عالی کند :- ۳۱۰، ۳۱۲، ۳۲۰

عراق :- ۴۳۶، ۵۰۰

عربستان :- ۴۲

علاؤ الدین پوره :- ۳۳۲، ۳۳۳

۴۷۷ -

علی آباد :- ۱۹۳، ۱۹۵ (بلغ) ۳۰۰

علاقه پایین :- ۱۸۶

عیش آباد :- ۱۴۷، ۱۵۶ (پل) ۲۱۵

عیش مقام :- ۱۰۵

غ

غار آری رای :- ۹۹، ۱۰۱

غار بازار هوی :- ۱۰۲

غار مندا :- ۹۹، ۱۲۸

غزنین :- ۴۲

ف

فامرنگ :- ۸۸ (کوه) ۱۱۷

فخ کند :- ۳۱۲، ۳۰۵، ۴۷۶

قراس :- ۳۶۰۳۴

فرخار :- ۹۱۰۵۷

فرس لئ :- ۷۴

قلارنس :- ۳۲

فرخ گاستا :- ۴۶

فشل تونگ (کوه) :- ۹۷

قوی :- ۲۲۸

فیر دیور :- ۲۱۰

فیض بحر (نهر) :- ۲۹۶

ق

قادی کدل :- ۳۰۱۷

قراقوم :- ۱۹۸

قرننگور :- ۱۹۹

قرل ون :- ۲۰۲

قاسنی باغ :- ۳۰۴

قاسنی پوره :- ۱۵۸

قلعه عطا محمد خان (هری پربت) :- ۸۲

قلاش پوره :- ۴۸۷

قندهار :- ۲۷۳۴۲

قوتان :- ۴۱

ک

کاب پوره :- ۱۶۱۰۱۵۰۱۳۱

کابل :- ۲۵۳۰۱۳۵۰۴۲

کاجی ناگ :- ۱۱۳۰۷۳۰۱۳۹ (کوه)

کاشر گل کوه :- ۱۱۵۰۱۱۴

کارگل (کوه) :- ۱۱۳۰۱۳۱

کاشغر :- ۴۰

کافان :- ۲۲۸۰۲۳۱۰۲۳۵۰۲۳۳

کامراج :- ۱۱۳۰۱۱۲۰۱۰۴۰۸۷

۱۳۸۰۱۳۲۰۱۳۴۰۱۳۶۰۱۳۸۰۱۴۰۰۱۴۲

کامن دیو :- ۴۹۵

کانهامه :- ۱۴۳

کادو داره (کدل) :- ۳۳۹۰۳۱۴

کاوین :- ۲۰۶

کیواره (غار) :- ۱۰۲

کیور تخته :- ۴۴۳

کفوعه :- ۲۱۰۰۱۹۳

کھائی :- ۱۱۳۰۱۹۱۰۲۳۳۰۲۳۲

کچھامه :- ۴۸۱

کدوری سر :- ۱۱۰

کرنار پور :- ۴۴۵۰۴۴۰۴۴۰ (کروستان)

۴۰

کمرس :- ۲۰۰

کرشن گنگا (دیریا) :- ۱۰۷۰۷۰۷۰

۹۰۱۱۰۱۱۲

کرشنه سر :- ۱۰۹

کرگل :- ۲۱۴۰۲۱۰۰۹۸۰۱۹۷۰۱۳۵

کرن (ه) :- ۱۴۹۰۱۴۰۸۷۰۸۰

۲۴۵۰۲۴۳۰۲۴۲۰۲۴۲۰۲۴۲۰۲۰۹

کرو :- ۲۰۰

کروچن :- ۴۷۰ (پشت) :- ۹۶

کرامه :- ۹۶

کیری :- (قصی) :- ۲۵۸

کیری (کیری) :- ۹۶

کریه سر :- ۱۱۵

کڑه یتک :- ۱۵۰

کشت توار :- ۲۰۸۰۲۰۷۰۱۹۷۰۱۹۶

۲۵۲۰۲۵۳۰۲۵۱۰۲۱۲

کشیر :- ۴۹۰۴۸۰۴۷۰۴۶۰۴۵

کھلسی :- ۲۰۰

کھنیل :- ۱۳۸ ، ۱۳۹ ، ۱۵۰ ، ۱۵۱

(کدل) :- ۱۱۳ (پیل) :- ۴۷۵

کھوپپامه (پرگنه) :- ۶۸ ، ۶۹ ، ۷۱

۷۸ ، ۸۶ ، ۸۷ ، ۹۴ ، ۱۰۲ ، ۱۰۳ ، ۱۱۲

۱۳۲ ، ۱۳۵ ، ۱۳۹ ، ۱۵۲ ، ۳۶۰ ، ۴۹۵

کھیر بھوانی :- ۱۳۳

کیپ کالونی :- ۴۲

کیپ دارو :- ۴۲

کیمو (موضع) :- ۱۴۰

گ

گاڈه سر (چشمه) :- ۱۱۰

گاؤ کدل :- ۳۱۴

گالین :- ۱۹۳

گاندیل :- ۱۹۷ ، ۲۰۸

گاه گوچ :- ۲۰۳

گپت گنگا :- ۱۳۳

گجرات :- ۱۹۵ ، ۲۲۳ ، ۴۶۰

گن :- ۲۰۱

گیرین لیند :- ۴۵

گزیال :- ۱۳۶

گرهه :- ۱۹۲ ، ۱۹۳ ، ۳۸۸

گرهه :- (اوری) :- ۳۸۹

گرهه شیوه پوره :- ۳۸۹

نگری بل :- ۱۵۵

نگنه براری :- ۱۲۹

نگنه جٹن :- ۱۲۹

نگنه گیر :- ۷۹ ، ۱۹۷

گلار :- بارغ :- ۳۰۹

گلگت :- ۱۳۵ ، ۲۰۱ ، ۲۰۲ ، ۲۰۳

۲۰۸ ، ۲۲۱ ، ۲۲۲ ، ۲۲۳ ، ۲۲۴ ، ۲۲۵

۲۲۶ ، ۲۲۷ ، ۲۲۸

گلگمگ :- ۷۵ ، ۸۴ (مرغزار) :- ۸۵

۱۱۳ ، ۱۳۲ ، ۲۰۹ ، ۲۸۳

گنٹورپ (ایٹورپ) :- ۳۶

گنڈ سرنگه (کوه) :- ۱۰۹

گنڈ شیر سنگه :- ۱۹۷

گنگا :- ۱۰۸

گواشته براری :- ۷۴

گوپه بری :- ۱۳۹

گوچه داره محله :- ۳۴۸

گودی :- ۲۰۲

گورتلاؤ :- ۲۰۶

گورچین ناگ :- ۱۱۳

گوردنگ :- (قلعه) :- ۲۱۴

گورک :- ۴۲

گورکوٹ :- ۲۰۳

گورس یونی :- ۱۶۱

گوره دیر :- ۱۵۰

گوری پوره :- ۱۴۱

گوپچ :- ۷۸ ، ۸۷ (گوریس) :- ۱۱۰

۱۳۹ ، ۲۰۲ ، ۲۰۳ ، ۲۲۱ (قلعه) :- ۹۴

گھوڑا گلی :- ۱۹۲

گوس وڈر :- ۹۷

گوگجه پتھری :- ۱۳۱

گوگل مرگ :- ۸۸

گوڈلن کدل :- ۳۱۳

گوڈیل :- ۱۲۴

گھر :- ۲۱۴

گھوڑی (موضع) :- ۲۲۷ ، ۲۳۳ ، ۲۳۴

مدینه:- ۴۲

مدین صاحب:- ۴۹۲

مراکو:- ۴۳

مریل:- ۴۹، ۷۷ (کشت)

مرجان پوره:- ۱۴۳ (کدل):- ۳۱۴

مرگن (کشت):- ۷۸ (مرغزار):- ۸۹

۲۰۹

مرغزار سنگس:- ۸۷

مرغزار زندان سر:- ۸۸

مرغزار سنگ سفید:- ۸۹

مرو:- ۷۴، ۸۹، ۲۳۹

مرد و آدون:- ۷۸، ۷۹، ۲۴۳

مرطبه:- ۹۷، ۱۶۲، ۴۰۲

مری:- ۱۹۳

مس شوکر (چشمه):- ۱۰۹

مسجد جامع بانڈی پور:- ۳۵۳

مسجد جامع:- ۱۴۷، ۱۵۸، ۲۳۸

۲۵۱، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۳۷، ۳۳۸

۳۳۹، ۳۹۷، ۳۹۹، ۴۷۷، ۴۹۱

۴۹۲

مسجد داراشکوہ:- ۲۸۵

مسجد ریخین شاه:- ۳۱۹

مسجد سنگین:- ۳۴۳

مسجد عالی:- ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۱

مسجد ملا شاه:- ۳۴۳

مسجد نبوی:- ۳۴۴

مصر:- ۴۳

منظر آباد:- ۱۵۱، ۱۴۹، ۷۷

۱۵۲، ۱۹۱، ۲۰۹، ۲۲۷، ۲۲۹

۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۷۴

۳۹۰، ۴۶۱

مستقط:- ۴۳۲، ۴۳۸

مقام نائنه:- ۱۴۰

مقام اوجی باز:- ۱۴۱

مقام وانی زب:- ۱۴۱

مکسیکو:- ۴۵

مکه:- ۴۲، ۴۳۷

مکرمه:- ۱۱۴

مکرو:- ۱۹۹

ملایا:- ۴۱

ملتان:- ۱۴۵، ۲۴۳، ۴۵۱، ۴۶۰

ملحجر:- ۴۷۷

ملہ کھاس:- ۲۴۷، ۳۰۷

منجوریا:- ۴۱

منڈال:- ۹۹

منتر بار (موضع):- ۱۱۲

منڈلن:- ۷۴، ۸۹

منشی باغ:- ۳۰۸

منہرگ:- ۸۷

منگولیا:- ۴۱

موضع میگام:- ۱۳۴، ۱۴۶

مہادیو (کوہ):- ۷۵

مہانشہ مرگ:- ۹۷، ۱۰۹، (کوہ)

۴۹۵

مہہ داس:- ۲۰۳

میر پور:- ۱۵۲، ۲۰۴

میگام:- ۱۳۴

مینسری (شہر):- ۵۰۱

ن

نادی پلند:- ۱۴۸

نار، پچہ:- ۲۰۶

ناگام :- (پریگنہ) :- ۹۳ (کریوہ) :- ۹۴
 (۱۳۱، ۱۳۲، ۲۶۲) -
 تاندی :- ۱۴۰
 نانگر :- ۲۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹
 ناگہ مرگ :- ۸۶ (مرغزار) :- ۱۱۲
 ناگہ پور :- ۱۴۲
 ناتھ پورہ :- (موضع) :- ۱۴۸
 ناد پورہ :- ۱۴۰، ۲۵۰، ۲۵۱، ۳۴۴
 (کدل) :- ۳۱۴
 ناید کدل :- ۳۸۷، ۳۱۴
 ناید کھی :- ۱۴۲، ۱۵۵، ۱۵۹ (پل) :-
 ۲۱۶ -
 ناید یار :- ۱۵۶، ۲۴۵، ۲۹۹
 ناپنہ کدل :- ۳۱۲
 نیشل (نیٹال) :- ۴۴
 نجد :- ۴۳۲، ۴۳۹
 نجف :- ۴۳۷
 نرودہ محلہ :- ۴۴۲
 نرہ :- ۲۰۰
 نستہ چھتو :- ۸۰
 نسیم باغ :- ۶۵، ۱۴۷، ۲۱۶، ۲۹۱
 نشا طباغ :- ۶۵، ۲۹۲، ۲۹۳
 ۳۰۸ -
 نکو یار :- ۴۲
 نگر کوٹ :- ۴۱۸
 نگرہ :- ۱۴۵، ۲۴۳
 نن تارہ :- ۱۵۹
 نندن سر :- ۱۱۵
 نندن کالو :- (چشمہ) :- ۱۰۸
 نندن پورہ :- ۱۵۷ (پل) :- ۳۱۵
 ننگا پریت :- ۲۲۱

تنگل :- ۱۱۳ -
 نندن مرگ :- ۴۶۹ -
 ننہ مرگ :- ۸۸ -
 نمو :- ۲۰۰، ۲۰۱ -
 نمس گام :- ۲۰۰ -
 نویوک نئے :- ۷۸ -
 نو بیاء :- ۴۴ -
 نو پور (موضع) :- ۱۲۶ -
 نور اللہ :- (موضع) :- ۱۹۸ -
 نوشہرہ :- ۹۳، ۱۳۳، ۱۴۷
 ۱۹۵، ۲۴۴، ۲۸۲ -
 نو کدل :- ۳۱۲ -
 نو گام :- ۲۰۲ -
 نو مسجد :- ۳۰۸، ۳۴۶ -
 نو نگر (کریوہ) :- ۹۲ -
 نور :- ۱۰۵ -
 نہال پور :- ۹۶ -
 نہر لاٹ :- ۱۴۱ -
 نی بی :- ۲۰۱ -
 نیلہ بون :- ۱۱۱ -
 نیلہ پشن ناگ :- ۱۱۳ -
 نیلہ سر :- ۱۱۱، ۱۱۲ -
 نیمہ :- ۱۹۸ -
 نیلہ ناگ :- ۹۴، ۱۲۲ -
 نیویارک :- ۳۲ -

و

وائل کدل :- ۳۱۵ -
 وارج ڈور :- ۹۷ -
 وارہ لاد :- ۱۴۰ -
 وارڈون :- ۸۶، ۸۷، ۱۱۷، ۱۱۸، ۲۲۹ -

واسک ناگ :- ۱۲۴، ۸۸ -

والب (کریو) :- ۹۶ -

وانگت (موضع) :- ۳۹۸ -

وانگن وارس :- ۱۱۳ -

وان دیو لگام :- (موضع) :- ۱۲۲ -

داده مال (کوه) :- ۶۹ -

دایلو :- ۱۴۷ -

وتر :- ۱۱۲، ۱۳۴ (پرگنه) :- ۱۳۵ -

۱۴۹

دته سر :- ۱۱۵ -

دسته :- ۱۵۰، ۱۵۱ -

دته نار :- ۱۴۱ -

دته :- ۱۵۰ -

دته وتر :- ۱۲۴ (دربا) :- ۱۲۶ -

دک کوه :- ۱۳۶ -

دک پور :- ۱۴۸ -

دو (موضع) :- ۱۳۹، ۱۴۰ -

دو منتر لگام :- ۲۰۵ -

دو مال :- ۱۱۲ -

دو مرگ :- ۸۷ -

دو دوا :- ۷۰ -

دو چار ناگ :- ۱۳۳ -

دیچی (قریه) :- ۳۳۳، ۳۳۳ -

۳۳۷

دز نامه :- ۱۱۳ -

وسطی امریکه :- ۴۵ -

دشته پاد :- ۱۱۶ -

دشته سر (مرغزار) :- ۸۶ -

دشیو :- ۱۱۷ -

دگام (موضع) :- ۱۳۷ -

دو لیک :- ۱۲۴ -

دستی پوره :- ۱۳۲ -

دند نامه :- ۱۴۶، ۳۰۵ -

دو (پرگنه) :- ۱۰۳، ۹۷، ۱۰۶ -

۱۱۹، ۱۳۰، ۱۳۸ -

دوب جلیکا :- ۱۹۹ -

دیول :- ۱۹۳ -

دایلس (موضع) :- ۱۴۰ -

دایر تایل :- ۳۱۶ -

دایرون (موضع) :- ۱۰۶، ۱۳۵، ۲۵۱ -

دایری پریت :- (کوه مارا) :- ۴۸ -

۵۲، ۸۲، ۸۶، ۱۵۶، ۳۸۶، ۳۹۸ -

دایور سر :- ۹۵، ۹۸ -

دایبند :- ۳۶ -

دایچی ویر :- ۱۴۲ -

دایجن :- ۱۵۵ -

دایچک (کریو) :- ۹۵، ۱۵۹ -

داییاں :- ۱۹۱، ۱۹۳، ۲۳۲ -

دایرات :- ۴۲ -

دایو :- ۲۰۲ -

دایموکھ :- ۷۴، ۸۶، ۱۰۴، ۱۰۷ -

۱۰۸، ۱۱۱، ۱۴۸ -

دایموکھ گنگا :- ۷۲، ۸۶، ۱۰۷ -

۱۰۸، ۱۱۱، ۱۴۹ -

دایرن (موضع) :- ۱۴۵، ۳۳۸ -

دایری پور :- ۱۹۲ -

دایره :- ۲۱۰ -

دایقت اقلیم :- ۳۳، ۳۴ -

دایقت کئی :- ۱۱۳ -

دایر :- ۱۲۸ -

۲۱۲، ۲۱۸، ۳۳۳، ۴۵۵ -

یاسمین :- ۲۱۰ -

یاسین :- ۲۰۱، ۲۰۳، ۲۲۵ -

۲۲۶، ۲۲۷ -

یزد :- ۴۹۹ -

یل سبز :- ۱۱۱ - (چشمه)

یمن :- ۴۳۲، ۴۳۸ -

ینوع :- ۴۳۷ -

یورپ :- ۳۵، ۳۶، ۳۸، ۳۸، ۳۸ -

۷۱، ۱۰۲، ۱۰۶، ۲۰۶ -

یونان :- ۳۸، ۴۸ -

لدر :- ۱۲۹

همال :- ۲۰۵

هندوستان :- ۲۸، ۴۲، ۱۰۲، ۲۱۲ -

۲۴۳ -

هوکھ سر :- ۱۱۷، ۲۰۷ -

هونزی :- ۱۴۵، ۲۲۵ -

هیب رذن کوه :- ۴۹۶ -

هیره بل کتن :- ۲۰۷ -

هیره پوره :- ۱۵۱، ۷۶، ۱۴۰، ۱۹۵ -

۴۸۸ -

ی

یارکند :- ۱۴۱، ۱۹۸، ۲۰۰، ۲۱۰ -

لطفا

قبیل از مطالعه اغلاط ذیل را تصحیح فرمایند
 ح — حاشیه

م — متن

صفحه	سطر	نادرست	درست
۱	۴۴	ملکات اند	ملکات او از
۲	۱۰	ابن عمران	آلی عمران
۳	۱۰	آب	تغابن
۳	۱۵	دیوان و قاتر	دیوان و قاتیر
۵	۳۳	مقتضایان	مقتضایان
۶	۳۸	و قود	و قود
۹	۳۸	سپهر و روی	سپهر و روی
۹	۴۰	غیادت	غیادت
۸	۴۱	توانیخ	توانیخ
۹	۴۳	در حقیقت اول	در حقیقت اول
۱۰	۴۴	مزبور	مزبور
۹	۴۴	بهاست تمامه	بهاست تمامه
۱۱	۴۴	از آنسوی	از آنسوی
۱۱	۴۴	مراد از وی آبی کشیر	مراد از آنسوی کشیر
۱۲	۴۴	بلاغت	بلاغت
۱۲	۴۴	محمود	محمود
۱۳	۴۵	آسمان اول	آسمان اول
۱۴	۴۵	در قوراند	در قوراند
۱۴	۴۵	بالقصر	بالقصر
۱۴	۴۵	فیض	فیض
۱۵	۴۵	مکتب الخواجه المکرز	مکتب الخواجه المکرز
۱۵	۴۵	بمانند	بمانند
۱۵	۴۵	سککان	سککان
۱۶	۴۵	دوازده	دوازده
۱۶	۴۵	بسمت	بسمت
۱۶	۴۵	۹۱۲	۹۱۲
۱۶	۴۵	تمام می کنند	تمام می کنند
۱۶	۴۵	کرده	کرده
۱۶	۴۵	تمام می کنند	تمام می کنند
۱۶	۴۵	دوره می کنند	دوره می کنند
۱۶	۴۵	در حالت بودن قمر	در حالت بودن قمر
۱۶	۴۵	ناکه	ناکه
۱۶	۴۵	کرده	کرده

درست	نادرست	سطر	نسخه
شش	شش	م ۶	۲۹
کرده	کرده	م ۱۱	"
اروپا	اروپا	ح ۶	۲۹
اکثر مذکور درین باب هم	اکثر مذکور درین وقت	ح ۷	"
کنسیری	کنسیری	ح ۱۱	"
آن کس عرب علی نام از هم ایلیان کولیس بود که این شایسته	آن کس عرب بود تا امر شد	ح ۱۵	"
نمود	نموده	م ۱۵	۳۰
شد	این امر واقع شده	ح ۱	"
داد	شده	"	"
کلنس برجهان	برجهان	م ۳	۳۱
آنگاه	آنگاه	م ۱۰	"
گفته شده آن	گفته شده آن	م ۱۰	۳۳
سیاحان	سیاحان	م ۱۲	"
نقشه اروپا	نقشه اروپا	ح "	۳۵
دو کرده	سکر کرده	م ۲۰	۳۶
مبنی	مبنی	ح ۱	۴۲
میل	میل	ح ۲	۴۲
این نظر بقصد علمای طبقات الارض	نظر بقصد علمای طبقات الارض	ح ۲	۵۱
و ولایات گاندهار	ولایات گاندهار	ح ۳	"
بردند	بردند	م ۹	۵۸
همانجا	درینجا	ح ۳	۵۹
تا امر دوز از هیچ یک - رخ	تا امر دوز از هیچ یک - رخ	ح ۶	"
نفحات الانس	نفحات الانس	ح ۱۰	"
کان	کان	م ۲	۶۱
ویک	"	ح ۲	۶۲
تقلید	تقلید	م ۹	۶۳
لحاف	لحاف	م ۱۲	۶۶
افعی	افعی	م ۲	۷۳
یا سندر لاری پیوند	یا سندر لاری پیوند	م ۱۰	۷۳
متصادم می باشد	متصادم می باشد	م ۱	۷۹
بسیار	بسیار	م ۳	۸۰
تشیب	تشیب	م ۱	۸۱
عمر عزیز	عمر عزیز	م ۶	"
این نزوم "قیامت" و نزد نمود "پس"	این نزوم "قیامت" و نزد نمود "پس"	ح ۱۰	"
است	است	ح ۱	"
متبعیش	متبعیش	ح ۶	۸۲
هستامدکا	هستامدکا	ح ۸	"
علامش	علامش	ح ۲	۸۳
تاریخ	تاریخ	"	"
انگل	انگل	م ۱۰	۸۵
زمین دیار است	زمین دیار	ح ۱۰	۸۶

نصف	سطر	نا درست	درست
۸۸	م ۹	کره	کرده
۹۲	ح ۲	سی صد	سید صدر
۹۳	م ۱	جماعت	جماعت
۹۵	م ۱۳	زیر دُر	زیر دُر
۹۷	م ۲	فرادان	فرادان مردمان
۱۰۰	م ۵	کراره نالاب	برکتاره نالاب
۱۰۱	ح ۲	بفتح طاء	بفتح طاء
۱۰۲	ح ۱	جائے	جائے
۱۰۳	م ۶	سرد	سرد
۱۰۴	م ۱۰	ریمیان	درمیان
۱۰۵	م ۱۰	شکفت	شکفت
۱۰۶	م ۱۰	نقوانستم	نقوانستم نمود
۱۰۷	ح ۸	سبل الاخله تصار	سبل الاخله تصار
۱۰۸	ح ۹	پرگنه ناگام	پرگنه ناگام
۱۰۹	م ۶	غار را آری رائے	غار را آری رائے
۱۱۰	م ۳	تحت الشعاع	تحت الشعاع
۱۱۱	م ۶	سنا بقیان	سنا بقیان
۱۱۲	م ۹	موضع بولو	موضع بولو
۱۱۳	م ۹	در متن بعد سطر این عبارت از سهو	در متن بعد سطر این عبارت از سهو
۱۱۴	م ۱۳	کاتب متروک شده است	کاتب متروک شده است
۱۱۵	م ۱۲	معاذین کشیر	معاذین کشیر
۱۱۶	م ۱۲	مار و اقعی	مار و اقعی
۱۱۷	م ۱۲	کان انگشت	کان انگشت
۱۱۸	م ۱۲	بما یست	بما یست
۱۱۹	م ۱	کھیل	کھیل
۱۲۰	ح ۱	منافع	منافع
۱۲۱	م ۶	بهشت	بهشت
۱۲۲	م ۲	مہانم	مہانم
۱۲۳	ح ۳	می پراند	می پراند
۱۲۴	م ۲	حاکسان	حاکمان
۱۲۵	م ۸	جوش می زند	جوش می زند
۱۲۶	م ۱۳	کفر	کفر
۱۲۷	ح ۸	انفاس	انفاس
۱۲۸	م ۸	آسی واحد	آسی واحد
۱۲۹	ح ۳	خالی است	خالی است
۱۳۰	ح ۱	تراود می کند	تراود می کند
۱۳۱	ح ۳	نام سنکرتیست در بایء دہت	نام سنکرتیست در بایء دہت
۱۳۲	ح ۴	خطیرہ	خطیرہ
۱۳۳	ح ۱	شیخ کمان	شیخ کمان
۱۳۴	ح ۵	دو راہ	دو راہ

صفحه	سطر	تادریست	تدریست
۱۴۴	ح ۴	برانی در آمد	برانیید
۱۴۵	ح ۲	احقاد با میرا	احقاد با میر
۱۴۶	ح ۱	بزیان سنگرت کشتی	بزیان سنگرت کشتی
۱۴۷	م ۸	می بالیست	می بالیست
۱۴۸	م ۸	لنگان	لنگان
۱۴۹	ح ۸	در چندی ادرا	در چندی
۱۵۰	ح ۱۲	خشک	خشک
۱۵۱	ح ۶	دارا	دارا
۱۵۲	م ۸	در چهارم در سوم خشک	در چهارم در سوم خشک
۱۵۳	ح ۱	یوتانی	یوتانی
۱۵۴	م ۶	بند و بند	بند و بند
۱۵۵	ح ۲	مینی	مینی
۱۵۶	م ۶	بهری	بهری
۱۵۷	م ۱۱	الوک	الوک
۱۵۸	م ۶	طمانچه	طمانچه
۱۵۹	م ۶	گرم و تر	گرم و تر
۱۶۰	م ۲۵	اناراف	اناراف
۱۶۱	م ۱۲	می شود	می شود
۱۶۲	م ۶	آتش کرده می خورد	آتش کرده می خورد
۱۶۳	ح ۱	می شود	می شود
۱۶۴	م ۶	سسته و ست	سسته و ست
۱۶۵	ح ۶	فردا	فردا
۱۶۶	ح ۱	جمع ذر و ج	جمع ذر و ج
۱۶۷	م ۱۳	تار کنند	تار کنند
۱۶۸	م ۱۲	۷۱	۷۱
۱۶۹	م ۵	۲۹۸ میل میزدن کل	۲۹۸ میل میزدن کل
۱۷۰	م ۱۰	کوه شوپ	کوه شوپ
۱۷۱	ح ۲	نگر و طه	نگر و طه
۱۷۲	م ۳	آل سری نگر	آل سری نگر
۱۷۳	م ۱۹	راه و مری	راه و مری
۱۷۴	ح ۳	برادر دیگر	برادر دیگر
۱۷۵	م ۱۶	مزدبان آنجا را قلعه	مزدبان آنجا را قلعه
۱۷۶	م ۱۶	داد	داد
۱۷۷	م ۶	در پانزده یوم ده هزار نفر	در پانزده یوم ده هزار نفر
۱۷۸	م ۳	شده	شده
۱۷۹	م ۶	یلغار	یلغار
۱۸۰	م ۱۳	خلار	خلار
۱۸۱	م ۲	۱۹۲۹	۱۹۲۹
۱۸۲	م ۱۵	معدن	معدن

صفحه	سفر	نا درست	درست
۲۲۰	ح ۱	سفر	سفر
۲۲۱	ح ۲	سفر	سفر
۲۲۱	م ۵	از برف پر	زیر برف
۲۲۱	م ۱۲	ایل	ریل
۲۲۱	م ۱۵	سفر	سفر
۲۲۱	م ۱۶	سفر	سفر
۲۲۲	م ۱۷	سفر	سفر
۲۲۳	ح ۱۲	از یک	از حواله
۲۲۵	ح ۲	که	زیر که
۲۲۷	م ۱۶	فرار نمود	فرار اختیار نمود
۲۲۷	م ۱۳	خود را	چهرت
۲۲۷	م ۲	چهر	سباق
۲۲۷	م ۴	میشاق	شورش رفع ساخت
۲۲۷	م ۱۵	کرتاه	کرناه
۲۳۳	م ۵	بری	بری
۲۳۳	م ۱۰	و به سبب	و به سبب
۲۳۵	م ۳	غلام فحی الدین	غلام فحی الدین
۲۳۵	م ۷	جان آستانی	جان فشان
۲۳۷	م ۸	ملارم	ملارم
۲۳۷	ح ۱۰	وادی دیبای (دو تنه)	وادی دیبای
۲۳۷	م ۹	غلام خان	غلام علی خان
۲۳۷	م ۱۰	سفاکی	سفاکی و بیباکی
۲۳۸	ح ۵	فاموش	فاموش
۲۳۸	م ۳	دران	درانی
۲۳۸	م ۱۲	کشمر	کشمر
۲۳۸	م ۸	عظیم آبادی	عظیم آباد
۲۳۸	م ۲	خونی	پرگنه خونی
۲۳۸	م ۷	بنفطین	بنفطین
۲۳۸	ح ۱	برهت کتی بود	برهت کتی
۲۵۲	ح ۱	چهر	چون
۲۵۵	م ۱۰	دران	دران
۲۵۶	ح ۸	مردار خواراند	مردار خواراند
۲۵۸	ح ۷	عدد بود	عدد بود
۲۶۵	م ۳	متصل	متصل پرگنه ادون
۲۶۹	ح ۲	وهو لیائی	وهو لیائی
۲۷۲	ح ۷	(سفر)	(سفر)
۲۷۳	ح ۸	نظام کینه	نظام کینه شده است
۲۷۶	م ۱۱	سی چکار	سی و چهار
۲۷۸	م ۶	۹۵	۹۵

صفحه	سطر	نادرست	درست
۲۷۹	۱ م	هندو	هندو
۲۸۰	۱ م	هندو	هندو
۲۸۵	۳ م	شهرے	شهرے بھید
۲۹۵	۱۸ م	فرح بخش	قبہ باغ فرح بخش
"	۲۱ م	صحفہ	صفہ
۲۹۶	۹ م	رہ	راہ
"	۱۷ م	مرشد	مرشد
۲۹۸	۱ م	شش	باغات صوبداران
"	۱۱ م	شش	نریشش
"	۶ ج	در نوزده	رو
۲۹۹	۱۱ ج	در نوزده	در نوزده
۳۰۲	۷ ج	ادلی گفٹہ بودند	بنائے
۳۰۳	۲۷ م	نردھی	اولین گفٹہ بودند
۳۰۷	۱ ج	امیر دوست خان	تلوچی
"	۲۷ ج	لال	امیر دوست محمد خان
۳۰۹	۱۲ م	تایخ	لال منڈی
۳۱۲	۲۷ م	در ڈل	تایخ بنایش
۳۱۵	۱۲ م	پل نایدھی	واقع در ڈل
۳۱۶	۳ م	در چھے آمد	پل نایدھی، پل شادی پورہ
۳۱۹	۲۱ ج	نوشتہ	در چھے آمدہ بود
۳۲۲	۱۲ ج	ہمراہش	بود
۳۲۳	۱ ج	میر سید ہمدانی	ہمراہش
"	۱۲ ج	-	پرسنیدہ
۳۲۷	۱ ج	بقول	میر سید علی ہمدانی
"	۷ ج	بقول	بیت
"	۱۰ ج	بقول	بقول
"	۱۱ ج	بقول	رفتند
"	۱۲ ج	فقہہ بسم اللہ	رفتند
۳۲۵	۲۲ ج	ذخیرہ الملوک	بسم اللہ الرحمن الرحیم
"	۱۰ ج	متولد	ذخیرہ الملوک
۳۲۷	۱ م	سید فرمود بود	متولد گردید سید گفٹ غلط، بچہ مادہ رنگ سیاہ
"	۲ م	بازداشت	سید فرمود بود
"	۳ م	بازداشت	سید فرمود بود
۳۳۲	۱۱ م	حسن چک	بازداشت تاکہ
"	۱۷ م	سیارہ	پیرا حضرت
۳۳۳	۶ م	سیارہ	منزل منیف
۳۳۸	۱۲ م	بازگاہ	حسن شاہ چک
۳۳۹	۱۳ م		سیارہ خطوط
			باز روزه

صفحه	سطر	نادرست	درست
۳۴۹		در متن بد سطر چهارم از سه و سارح این شعر قلمزد شده است	یو تا یسرخ برایش بست لعلها نقاشی نهاد از نو اساسش یازگه عید قربانی
۳۴۸	۱۸ م	تغییر	تغییر
۳۴۷	۹ م	کار بد اینجاست رسید	کار به یوا انجامید
۳۴۶	۱۳ م	صغیر	صغیر
۳۴۵	۵ ح	عروقه ارشقی	عروقه الوثقی
۳۴۴	۱۰ ح	خزینة العامره	خزانه عامره
۳۴۳	۱۳ ح	سختنه ه	سختنه ه
۳۴۲	۱۱ م	مسموع نی باشد	مسموع می باشد
۳۴۱	۱ م	شیخ محمد سلطان کشمیری حضرت سید محمد مدنی	شیخ سلطان کشمیری تجرید زنت میر محمد مدنی
۳۴۰	۱۰ ح	هشت و نه	هشت یانه
۳۳۹	۱ م	روزیه ابشری	روزیه ابشری
۳۳۸	۱۴ م	کنکریه	کنکریه
۳۳۷	۴ م	پوشش خود	پوشش زمستانی خود
۳۳۶	۲ م	یک شال است یاد و شال است	یک شال است یاد و شال است
۳۳۵	۱ م	پنجاه هزار را	پنجاه هزار روپیهر را
۳۳۴	۵ م	پنجاه	پنجاه
۳۳۳	۶ م	از پنجاب	از پنجاب
۳۳۲	۳ م	این در تحقیق	در تحقیق
۳۳۱	۱۵ م	بکارخانه داران	بکارخانه داران
۳۳۰	۳ م	فصله	فصله
۳۲۹	۷ م	این صاحب	این صاحب
۳۲۸	۳ م	تصویر لاکر	تصویر لاکر
۳۲۷	۱ م	تصویر لاکر	تصویر لاکر
۳۲۶	۹ م	موزون ثبت کرده است	موزون محققانه منصفانه زبان انگلیزی تصنیف کرده است
۳۲۵	۹ م	مشهور در ملک	مشهور عربی در ملک
۳۲۴	۵ م	باسمال	باسمال
۳۲۳	۵ م	متخرف شد	متخرف شد
۳۲۲	۱۰ م	بیت مالو	بیت مالو
۳۲۱	۸ م	بادریت	بادریت
۳۲۰	۶ م	جنیان	جنیان
۳۱۹	۱۵ م	کشتی سلامی دار	کشتی بام سلامی دار
۳۱۸	۱۶ م	برای برداری	برای بار برداری
۳۱۷	۱۲ م	آباد ساخت	آباد ساخت
۳۱۶	۱۴ م	سختنه	سختنه
۳۱۵	۲ ح	می رسیم	می رود
۳۱۴	۳ م	مخطوط و مرصع	مخطوط و مرصع
۳۱۳	۵ م	خواجده ام	خواجده رزم
۳۱۲	۱۵ ح	این دین	این مذهب دین
۳۱۱	۲ ح	کاشی	کاشی

صفحه	سطر	نادرست	درست
۳۹۸	م ۹	بر بھار درجہ	پید بھار درجہ
۴۰۲	م ۵	و امیں سوامی	در سس سوامی
۴۰۳	م ۳	پر وہ گشتی	پر وہ گشتی (کذا فی الاصل)
"	"	خندان بھون	خندان بھون
۴۰۴	م ۱	میتیر	میتیر
۴۰۵	م ۱	منادر جدید	منادر جدید
۴۱۰	م ۱۵	زراعت	زراعت
۴۱۳	م ۸	مستقل	مستقل
"	م ۱۲	سازند	می سازند
۴۱۵	م ۱۳	پیرزادہ	پیرزادہ
۴۱۹	م ۴	می دارند	می دارند
"	م ۱۷	کھیار	کھیار
۴۲۰	م ۹	ما قوم	ما قوم
۴۲۱	م ۱	انبار	انبار
"	ح ۲	نوع	نوع
۴۲۲	ح ۹	سوم اند	سوم اند
"	ح ۱۲	منعکش	منعکش
۴۲۶	ح ۲	س	س
۴۲۸	م ۲	خویشاوندی	خویشاوندی
"	ح ۳	زنان	زنان
۴۳۳	ح ۵	شریک	شریک
۴۳۴	م ۲	اربعہ و خدیجہ خود	اربعہ و خدیجہ خود
۴۳۹	ح ۱۹	کاتھارے	کاتھارے
۴۴۷	ح ۱۳	بضائع	بضائع
۴۵۰	م ۳	بانک	بانک
۴۵۴	م ۳	عند الفرورة	عند الفرورة
۴۵۹	م ۹	امی رفت	امی رفت
۴۶۱	م ۱۲	مردگان	مردگان
۴۶۲	م ۲	حاکم شدہ	حاکم شدہ
"	م ۹	حکیم نور دین	حکیم نور دین
۴۶۵	م ۱	خانہ آتش	خانہ آتش
"	م ۱۵	سابقہ ...	سابقہ مورخان
۴۶۶	م ۳	اد	اد
۴۶۸	م ۱۷	نسخہ شاہ	نسخہ شاہ
۴۷۱	م ۸	پاس اشتر	پاس اشتر
۴۸۰	م ۲	جو (دخو) جو	جو (دخو) جو
۴۸۷	م ۱۲	گشتہ	گشتہ
۴۸۸	م ۱۲	المعظمت لہ	المعظمت لہ
۴۸۹	م ۷	ہمراہ اہل شیعہ (مکرر)	دشالی زار راسنگ زارے ہم رسائید
۴۹۶	م ۴	لختہ ہدف از آسمان
"	م ۶	لختہ	لختہ

printed these plates without proper proof reading. This accounts for a big errata that had to be appended with the printed texts. Our thanks are due to Shri J. N. Sharma, Controller of Stationery & Printing, whose abiding interest in our work is a guarantee for improvement in printing in the successive volumes and the library edition which is expected to follow.

The department will fail in its duty if it does not record their deep sense of gratitude to the Idara-i-Auqaf Khanqah-i-Mo'alla, Srinagar, who made the manuscript of this work available to them.

The staff also takes this opportunity to offer their thanks to Director of Education, Research and Publication, for learned guidance, help and encouragement they received from him from time to time which made the work easier and interesting for them.

In the end the department offers their grateful thanks to the Jammu and Kashmir Government whose munificence had made it possible to publish this voluminous work.

*Raj Garh
Srinagar,
January, 1954.*

(Sd.) SAHIBZADA HASSAN SHAH,

Assistant Director,

Research & Publication Department.

the manuscript without any notes was under Kitabat and a portion had already been printed. Of Volume I only a few plates had been printed. These were discarded and the text was re-edited with critical notes in the interest of further research and to make this first publication on history of Kashmir in 'Kashmir Series of Text and Studies' as informative as our meagre resources could permit. 227 pages of volume II which had already been printed and could not be discarded without serious loss and delay had, therefore, to be left as they were and do not bear explanatory notes. This deficiency is proposed to be made up in the next edition.

Want of first rate reference library near at hand has been a great obstacle in this laborious work and there is much room for further research as yet. It is, therefore, with a sense of humility that volume I of this publication is being presented to the learned public. Editing and Kitabat of volume II has been completed. It is under print and is expected to be released shortly. Work on volumes III and IV continues.

The burden of this stupendous task has been mainly borne by Moulvi Mohammad Ibrahim. The department is also grateful to Pt. Rughnath Zadoo, *Shastri Vidya Bhushan*, Moulvi Abdul Latif and Mr. Muhammad Amin Ibn-i-Mahjoor other members of the staff, for their valuable help both in editing and proof reading.

Printing of the book has been handled by the Government Press Jammu and Srinagar. Their work had been handicapped for want of resources both in material and talent. It was the first undertaking of its kind and now with the equipment that the Government has been kind enough to arrange better results are expected in future. During the course of printing some of the plates faded out and were re-written in the Government Press Srinagar. In their anxiety to cover up this mishap the Press did not report the matter to this department and

he has mostly relied on Waqaiat-i-Kashmir of Kh. Muhammad Azam and contemporary Mughal histories.

Pir Ghulam Hassan has thus covered a very vast field and has benefited from all important sources of information. This also accounts for certain lapses here and there which have been noted by the editor.

Our author died at the age of 68 at Gamuru on 28th Jamadi-us-Sani 1316 A. H. = 13th November, 1898 A. D. and was buried there in the precincts of the Mazar of Mir bibi Khatun a pious woman of his village. A tradition holds that he composed the chronogram of his birth and death, later on discovered from his papers reproduced below, some ten years before he actually breathed his last.

آہ غلام حسن بلبل باغ سخن
رفت ازین خوش چمن جانب مینونکو
هاتف فرخنده فال از پے تاریخ سال
عمر و ولادت وصال گفت زیک بیت جو
۶۸ ۱۲۴۹
بلبل باغ اصفیا آمدو ساجد بزیت
۱۳۱۶
از پے سال وفات یافت حسن بہشت کو

Just two years before his death in 1314 A. H. he presented a manuscript of the present work to Khanqah-i-Mua'lla as Waqf. The set bears his seal. It is this manuscript that has been followed by us. The authenticity of this manuscript is, therefore, unquestionable.

Printing of the book had been initially taken up by my predecessor Shri T. N. Khazanchi Superintendent of Archaeology, Jammu and Kashmir Government when the Research Section was a part of the Archaeology Department. In 1951 the department of Research and Publication was instituted into a separate department. On assuming charge of this newly created department I found that the text of

copy of it bearing the seal of our author's brother Ghulam Ahmed Jayyad (D. 1327 A. H.= 1908 A. D.) a poet of repute and author of 'Khilafatnamah' in Persian verse is available with M. Muhammad Sulaiman of Gamuru, Bandipore.

The volume under review follows the arrangement of "Khawariq us-Salikeen" and is divided into the following five chapters :--

- a. Syeds.
- b. Reshis.
- c. Other Mystics and Saints.
- d. Ulema.
- e. Majzubs.

At the end of the volume is a section on the sacred relics of Muslim saints enshrined at various places in the Valley of Kashmir. It is very unfortunate that the author, in spite of his liberal outlook, is silent on the Ulemas and religious leaders of the Shias and non-Muslims of Kashmir.

The manuscript of this volume contains a number of blanks where words seem to have been erased by interested persons belonging to the respective families. These gaps have, however been filled up from manuscript copy of this volume fortunately found in the Jammu and Kashmir University collections. Our grateful thanks are due for this to Khawajah G. A. Ashai, Registrar of the Jammu and Kashmir University and Prof. Ghulam Muhammad, Special Officer of the University who ungrudgingly placed the manuscript at our disposal for comparison and noting the variations at relevant places.

Volume IV of the present work is entitled Tazkira-i-Sho'ara and briefly notices the Persian poets of Kashmir from the Chak period (1555-1586 A. D.) down to 1309 A. H.= 1891 A. D. This part unfortunately is very brief. There is no specific mention of his sources of information. Some of the poets have just been referred to in a line or two. It appears that

translated into Kashmiri by Pir Ghulam Muhammad Shah Shayaq, and published by the same publishers under the title of "Zikar-ul-Wasleen" in 1365 A. H. 1946 A. D.

- vii. " *خوارق السالكين* " *Khawariq-us-Salikeen* also known as "*Tarikh-i-Hadi*" by Ahmed Bin Assabur Kashmiri compiled in 1109 A. H. = 1697 A. D. is a Tazkira in Persian of Kashmiri Muslim saints and mystics. An undated manuscript copy of it exists in our collections.
- viii. " *تاریخ شایق* " *Tarikh-i-Shayaq* by Abdul Wahab Shayaq is a part of Hewan Sukh Jiwan's Shahnameh of Kashmir noticed above.
- ix. " *تاریخ باغ سلیمان* " *Tarikh-i-Bagh Suluman* by Mir Saad Ullah Shahabadi (noticed above).
- x. " *وقایع نظامیہ* " *Waqia-i-Nizamia* by Mulla Nizam-ud-Din (noticed above).
- xi. " *خمس بہاء الدین* " *Khamasa-i-Baha-ud-Din* by Mulla Baha-ud-Din Mattoo (D. 1248 A. H. = 1832 A. D.). It is a collection of the following five Masnavis in Persian.—
a. Sultania on the life of Makudum Sheikh Hamza.	
b. Naqash bandia	} On Muslim mystics of these orders.
c. Qadriya	
d. Chastitiya	
e. Reshinama	
- A few manuscript copies of it exist in our collections. The oldest copy available here is dated 1269 A. H. = 1852 A. D.
- xii. " *تحقیقات امیری* " *Tahqiqat-i-Amiri* by Amir-ud-Din Pakhliwal (noticed above).
- xiii. " *مجموعہ شایوا* " *Majmaah-i-Shaiwa* by Ghulam Rasul Shaiwa father of our author. It has already been referred to above. A family

Reshi order of Muslim mystics of Kashmir which owes its origin to Sheikh-ul-Alam, Sheikh Nur-ud Din Wali Alamdar-i-Kashmir of Chrar Sharif, Kashmir (D-820 A. H. = 1417 A. D.). A study of this order reveals an interesting fusion of Buddhist Shaivist and Islamic mysticism in Kashmir. It has not yet been published. Two copies of it exist in our collections. Both are dated 1177 A. H. = 1763 A. D. It was compiled in 1065 A. H. = 1655 A.D.

iii. “ واقعات کشمیر ” *Waqiat-i-Kashmir* by Khawajah Muhmed Azam Dedamari (noticed above).

iv. “ فتوحات کبرویہ ” *Fatuhat-i-Kuberawia* by Abdul Wahab Nuri (D. 1182 A. H. = 1768 A. D.) This is a Tazkira in Persian of the Kuberawi order of Muslim mystics both Kashmiri and Iranian and draws mostly upon “Asrar-ul-Abrar”. A few manuscript copies of it exist in our collections.

v. “ فتوحات قادریہ ” *Fatuhat-i-Qadria* in Persian by (Mir Syed Muhammad Hussain Qadri Mantaqi (D. 1300 A. H. = 1882 A. D.). It deals with the Qadriya order of Muslim mystics and notices Kashmiri, Indian and Iranian saints. It was compiled in 1282 A. H. 1867 A. D. exists in our collections.

vi. “ دستور السالکین ” *Dastur-us-Salikeen* also known as “*Sharh-i-Wirdul Murideen*”. In Persian by Sheikh Baba Daud Khaki (D. 994 A. H. = 1585 A. D.) is a comentary on his own panegyric in honour of his spiritual preceptor Mukhdum Sheikh Hamza. The book refers to many contemporary and ancient saints and mystics and to the prevalent mystic practices. It was lithographed by M/s Ghulam Muhmad Nur Muhmad Publishers, Srinagar in 1356 A. H. = 1937 A. D. It has also been

6. “ **فاسخ التواريخ** ” *Naishk-ul-Twarikh*.—It has not been possible to locate this book. A book with this title has, however, been noticed by prof. C. A. Storey who ascribes the authorship to M. Taqi Sipihir Kashani the Royal Panegyrist of Muhammad Shah Qajar of Iran (1834-1848 A.D.) It is general history of little value except for contemporary history published in 14 volumes and extending to 1267-A. H. = 1851 A. D. with a later continuation to 1273 A. H. = 1857 A. D. the part relating to the Qajars having the sub-title *Tarikh-i-Qajariyay*.

7. “ **واقعات درانی** ” *Waqiat-i-Durrani* by Mir Waris Ali Saifi was printed at Kanpor in 1875 A. D. It is an Urdu translation of *Tarikh-i-Ahmed* by Abdul Karim which is a history of the reign of Ahmed Shah, Timur Shah and Zaman Shah to 1797 A. D. and contains a brief sketch of the beginning of the first Afghan War.²

8. “ **رنجیت نامہ** ” *Ranjit Nama* by Kanhayya Lall is a history of Maharaja Ranjit Singh in persian verse. It is also known as *Zafar Namah-i-Ranjit Singh*. It was published in Lahore in 1876 A. D. 3

Volume III is entitled *Asrar-ul Akhyar* or “the Secrets of the Pious” and gives an account of the Muslim saints and mystics of Kashmir. In the introduction to this volume the author has cited the following authorities:—

i. “ **وقائع کشمیر** ” *Waqia-i-Kashmir* by Allama Ahmed (noticed above).

ii. “ **اسرار الابرار** ” *Asrar-ul-Abrar* by Baba Daud Mishkawti, (D. 1097 A. H = 1685 A. D.). It is one of the earliest Tazkiras in Persian based, according to the author, on original sources in Persian and Kashmiri. It notices especially the

1. Persian Literature by C. A. Storey P. 153
 2. Persian Literature by C. A. Storey P-403.
 3. Persian Literature by C. A. Storey P-675.

All of these are school text books on history of India and are of no importance.¹

3. “خود افروز” (*Khird Afroz* by Hafiz-ud-Din Ahmed): It is an Urdu translation of ‘Ayyar Danish’ by Abul Fazl Allami. An edition of its text carefully revised with critical and explanatory notes by E. B. Eastwick was published by Hertford in 1857 A. D. The text was originally published in Calcutta in 1805 A. D. ‘Ayyar Danish’ is a modernised version of ‘Kalila wa Dimnah’ of Hussain Waiz. It is based on *Panchtantra*. The book has no historical importance, except for the examples and similies quoted here there in the present work.”

4. World Geography by Anderson entitled “Modern Geography for the use of Schools.” 6th edition of this book was printed in London in 1860 A. D.²

5. “مفتاح الارض” *Miftah-ul-Arz* by Karim-ud-Din is a geography of the world. It was revised by Pyare Lal. Sixteen editions of the book were published from Lahore including one from Lucknow during 1868-79 A. D.³

Both No 4 & 5 noted above appear to be the sources of our author for the portions of volume I of the present work. These are not standard books but mere school text books on geography.

-
1. India Office Library Catalogue, Volume II, Part II, P-147 and British Museum Catalogue of Hindustani books PP-228 289.
 2. India Office Library, Catalogue, Volume II, Part II, P-143. British Museum Supp. Catalogue of Hindustani books PP 26-27.
 3. Punjab Public Library classified Catalogue, Volume I P-209.
 4. India Office Library Catalogue, Volume II, Part II, P-81.

XXI. “ گلدستہ کشمیر ” (*Guldasta-i-Kashmir*) by Hargopal Khasta is a brief history of Kashmir in Urdu. It was lithographed in 1883 A. D. in Lahore. It is a partial and unauthentic work.

XXII. “ جام جهان نما ” (*Jam-i-Jehan Numa*).—There are two books of this title in Persian noticed by Elliot and Dawson. The one is by Muzzafar Hussain and the other by Qudrat Ullah. In the latter there is a section on Kashmir. It is probably this latter work to which our author refers*.

The author cites the following works of minor importance also in his sources :—

1. “ قصص الہند ” (*Qasis-ul-Hind*). Tales from Indian History in Urdu, part I by Pyare Lal and part II by M. Muhammad Hussain Azad. The book was printed at Lahore in 1872, 1873, 1874, 1875, 1877, 1878 & 1884 A. D. and 1894 A. D.†
2. “ واقعات ہند ” (*Waqiat-i-Hind*).—There are three books of the same title detailed below :—
 - (a) “ واقعات ہند ” *Waqiat-i-Hind* in Urdu by Ram Chand & Zai-ud-Din. The book was printed in 1863 & 1865 A. D. in Lahore.
 - (b) “ واقعات ہند ” *Waqiat-i-Hind* in Urdu by Ram Chandra Sen and Hanuman Prasad. It was printed in 1866 A. D. in Lucknow.
 - (c) “ واقعات ہند ” *Waqiat-i-Hind* in Urdu by Karim-ud-Din. 17 editions of this book were printed in Lahore, Lucknow and Delhi during 1868-1889 A. D.

*History of India Elliot & Dawson, Volume VIII, PP 15, 184.

†India office Library Catalogue, Volume II, Part II, P-92 and British Museum Catalogue of Hindustani Books page 162.”

XVI. “ *مجموعہ تواریخ* ” (*Majmauah-i-Twarikh*) by Birbal Kachru is comparatively a later work in Persian and brings down the account to 1251 A. H. = 1835 A. D. It is useful for the history of the early Sikh rule in Kashmir. A manuscript copy of it exists in our collections.

XVII. “Kashmir Hand Book” by J. Ince in English primarily meant to be a guide for visitors, published for the first time in 1868 A. D. It contains a brief note on the history of Kashmir and describes mainly the routes leading to Kashmir from the Punjab, from Srinagar to Gilgit and Ladakh, as well as description of the flora and fauna. Our author has made use of it mostly in volume I of the present work.

XVIII. “Northern Barrier of India” by Fredrick Drew in English is a popular account of Jammu and Kashmir territories published by Edward Stanford, London in 1877 A. D. It is a selection from the same author's more detailed work, “The Jammu and Kashmir Territories” published by the same firm in 1875 A. D. It describes the physical conditions of the country, the language, faith and manners of the people contemporary political organisation and main routes of the State.

XIX. “ *تاریخ فرشتہ* ” (*Tarikh-i-Frishta*) is too well known and needs no detailed notice here. It contains a section on history of Kashmir.

XX. “ *تاریخ رشیدی* ” (*Turikh-i-Rashidi*) by Mirza Haider Dughlat Kashghari is the famous history in Persian of the Turks of Central Asia. It has been translated into English by N. Elias and E. D. Ross and published by Samson Low Marston and Co., London in 1895 A. D. It contains useful information about Sultan Said's expedition against Ladakh, Kashmir and Tibet in 1532 A. D., Haider's Conquest of Kashmir in 1541 A. D. and the conditions prevailing here in the last days of Independent Kashmir.

Tarikh-i-Malik Haider Chadura. Tarikh-i-Naryan Koul Ajiz noticed below) and Tarikh-i-Birbal Kachru (noticed below). It contains very interesting appendices on products, arts and crafts and various trades of Kashmir and was lithographed in 1871 A. D. A copy of its exists in the Pratap Public Library Srinagar.

XIV. “ گلاب نامہ ” *Gulab Nama* by the same author is a court history of Maharajah Gulab Singh (1846-57 A. D.) the founder of the last ruling dynasty of Jammu and Kashmir State. The book has been written after the model of Abdul Fazl's Akbarnamah and shares its virtues and vices. It is written in high flown Persian in imitation of the style of Abbul Fazl. It traces the origin and history of the Dogra rulers from the most ancient times and brings down the account of the close Maharajah Gulab Singh's career. It seems to be based mainly on Raj Darshani* a history of Jammu in Persian by Ganesh Dass Badaarah Sadar Daftar-i-Dewani Jammu in the beginning of the reign of Maharajah Gulab Singh though the author does not acknowledge it. The book was lithographed by the Ranbir Prakash Press Jammu and is now available on sale in the Government Press Book Depot, Jammu.

XV. “ منتخب التواريخ ” (*Muntakhab-ut-Twarikh*) by Pt Narayan Koul Ajiz).—It is a short history of Kashmir from the earliest times undertaken by the author at the instance of Arif Khan, the Mughal Governor of Kashmir in 1122 A. H.=1710-11 A. D. The author compared Malik Haider's florid and diffused translation with the Sanskrit originals collected by Arif Khan, and prepared an abridgement in simple style. Microfilm copies of it have been received in this department, from British collections.

*An incomplete copy exists in the Pratap Museum, Srinagar, and microfilm copy of its manuscript in India Office Library has recently been obtained by the information Department of the State.

earliest times to 1828. The book is divided into three parts. Parts I & II deal with the geography and political history of Kashmir and part III with Muslim saints and mystics. Microfilm copies of parts I & II have been received in this department from the British Museum. Part III is rare.

IX. “ باغ سليمان ” (*Bagh-i-Suleiman*).—It is a history of Kashmir in Persian verse compiled by Mir Saad Ullah Shahabadi of Kashmir and brings down the account to the reign of Juma Khan (1787—1793 A. D.). It gives an account of princes as well as of saints and mainly follows *Waqiat-i-Kashmir* by Muhammad Azam Dedamari. It has not yet been published. Two manuscript copies of it are available in our collections.

X. “ وجيز التواريخ ” (*Wajiz-ut-Twarikh* by Mulla Abd-un-Nabi).—It is a short history of Kashmir in Persian up to the reign of Maharaja Ranbir Singh with a short account of Muslim Saints. A manuscript copy of it exists in our collections.

XI. “ تاريخ هادي ” (*Tarikh-i-Hadi* by Muhammad Hayat). It has not been possible to locate it.

XII. “ پنج مثنوی ” (*Panj Masnawi* is a collection of five masnawis in Persian in praise of Kashmir by Salim (D. 1057 A. H.=1647 A. D.), Kalim (D. 1062 A. H.=1652 A. D.) Khisali (Harawi circa 17th century A. D.) Mir Elahi (D. 1063 A. H.=1653 A. D.) and Ahsan (D. 1073 A. H.=1663 A. D.). Pir Ghulam Hassan's own copy of these poems has been acquired by this department.

XIII. “ گلزار کشمیر ” (*Gulzar-i-Kashmir*) by Dewan Kriparam, Prime Minister of Jammu and Kashmir in the days of Maharajah, Ranbir Singh. This is a history of Kashmir in Persian from the earliest times to 1857 and was compiled by the author at the instance of Mr. Roberts Judicial Commissioner of the Punjab. It is mainly based on Raj Trangni,

IV. “ نظام الوقائع يا وقائع نظاميه ” (*Nizam-ul-Waqia* or *Waqai-i-Nizamia* by Mulla Muhammad Nizam-ud-Din S/o Sheikh-ul-Islam Mulla Qawwam-ud-Din. It is a supplement of *Waqiat-i-Kashmir* by Muhammad Azam and brings down the account to the time of Dewan Kirpa Ram the Sikh Governor (1827-1831 A. D.). The author of this book died in 1240 A. H. = 1824 A. D.) A copy of it has been seen in the private collections of Moulana Mufti Muhammad Qawwam-ud-Din Sahib, the present Mufti-i-Azam of Srinagar.

V. “ تاريخ مولوى هدايت الهد متو ” (*Tarikh-i-Moulvi Hidayat Ullah Mattoo*). This is an earlier supplement of *Waqiat-i-Kashmir* upto the reign of Juma Khan the Afghan Governor of Kashmir (1787 to 1793 A. D.). The author died in 1206 A. H. = 1761 A. D. The book is quite rare now.

VI. “ تاريخ شاهنامہ محمد توفيق سامی و شایق ” (*Tarikh-i-Shahn meh-Muhammad Taufiq, Sami and Shayaq*). (in Persian verse).

In imitation of Mahmud Ghazni, Dewan Sukh Jiwan the Governor of Kashmir (D. 1765) entrusted the work of writing a *Shahnameh* of Kashmir to seven of the contemporary poets namely Sami, Nawid, Rahaj, Matin, Hassan, Taufiq and Shayaq, the last was entrusted with writing a history of saints. The project fell through due to the death of the Dewan. The portion compiled by Taufiq on political history in verse exists and is in our collections. The rest are exceedingly rare.

VII. “ تحقیقات امیری ” (*Tehqiqat-i-Amiri* by Amir-ud-Din Pakhliwal—D. 1282 A. H. = 1865 A. D.).—This also is a very rare book. It is an adaptation of *Waqiat-i-Kashmir*, *Waqia-i-Nizamia* and *Lubut-Twarikh-i-Baha-ud-Din Khushnawis* and brings down the account to 1828 A. D.

VIII. “ لب التواريخ بهاء الدین ” (*Lubb-ut-Twarikh-i-Baha-ud-Din*). It is a short history of Kashmir in Persian from the

The book is exceedingly rare. This department has secured microfilm copies of manuscripts from India Office Library and the British Museum.

III. "تاریخ ملک حیدر چادورہ" (*Tarikh-i-Malik Haider Chaddura*): The author of this book Rais ul Mulk Haider Malik Chaddura accompanied his master Yusaf Khan (son of Hussian Shah Chak Sultan of Kashmir (1563-1570 A. D.) and not Yusaf Shah Chak the penultimate Sultan of Kashmir as alleged by Rieu and after him by Prof. Storey* to Bengal and later on rose in favour of Nur-ud-Din Jehangir and became a Governor of Kashmir. It is a sort of his family annal in Persian but contains important contemporary evidence for Mughal invasion of Kashmir. He gives an eye witness account of the murder of Sher Afgan and of the way he escorted Mehr-ul-Nisa to the court and won the favour of the Emperor. He says:—

«... در آن هنگام مہرالنسا را جہاں گیر شاہ پیش خود طلب نمودند و اول چیزے کہ بعرض خدیو جہاں مطاع رسانید این بود کہ حیدر ملک و علی ملک کشمیری ہر دو برادر خدمات خوب بجا آوردند لایق عنایت و تربیت آند. انہا را طلب نمودہ سواراز پاید کرد... بمجرد رسیدن فرمان واجب الاطاعت ہر دو برادر را بدرگاہ خلائق پناہ حاضر گردانیدند و چون بشرت استان بوسی اختصاص یافتیم بیش ازلیافت نوازش فرمودہ درسک باد یافتگان دوگاہ اسمان جاہ گیتی پناہ آفتاب شجاع ابوالمظفر نورالدین جہانگیر بادشاہ غازی انتظام یافتہ بمنصب آدمیانہ و بانعام و اکرام شاہانہ بہ لقب چغتائی معزز گشت و حکومت شمیر بپاداش آن خدمت بالمقب رئیس الملکی کہ منسوب بایالت و امارت آن ولایت باشد سر فراز و ممتاز شد.

زلطہ حضرت شاہ جہانگیر

شدہ حیدر رئیس ملک کشمیر

The last event recorded in the book is dated 10 9 A. H. = 1619 A. D. The book has not been published. Recently the microfilm copies of it have been received in this department from the India Office Library and British Museum.

*Rieu's Catalogue Vol. I. P-297 b, Persian Literature by C. A. Storey P-680 & manuscript of *Tarikh-Malik Haider* Research Library, Srinagar, Folio 42.

In this connection PP. 15-37 & 71-76 of volume II may please be referred to.

II. “ واقعات کشمیر ” (*Waqiat-i-Kashmir*), by Khawaja Muhammad Azam Dedamari (D. 1179 A. H.=1765 A. D.). It is a short history of Kashmir in Persian and besides political history, gives a brief account of Muslim mystics and poets of Kashmir. It has been a popular source of information for later writers (C. F. Hadaïq-ul-Hanfia, Tazkira-i-Ulema-i-Hind, Tarikh-i-Gauhar-i-Alam etc.). Its manuscripts are found in all the main manuscript collections in India and England. It has been lithographed by Messrs Ghulam Mohammad Nur Mohammed, Publishers, Srinagar, under the guidance of the last Persian Chronicler of Kashmir, Mufti Muhammad Shah Saadat (D. 1952 A. D.). An earlier edition appeared in 1886 at Lahore. Urdu translation of this work by Munshi Ashraf Ali of Delhi College was published in 1846 A. D. in Delhi.

2. “ بهارستان شاهى ” (*Baharistan-i-Shahi*).—It is one of the earliest histories of Kashmir in Persian by an anonymous author. Popular tradition believes his name to have been Mirza Mehdi. He himself refers to his great grand father in the book as under:—

وجد پدر مسوداين اوراق كه ملا حسام الدين نام داشت از غزنوى مرید بابا حاجى ادهم شده همراهش بود و در مطبخ وے جماعت درويشان را خادى مىكرد و اين بابا حاجى ادهم قازان سلطان زين العابدين هر قيد حيات بود.

Referring to the invasion of Kashmir by Zulkadar in 724 A. H.=1324 A. D. he says:—

“ تا اكنون كه دويست و هفتاد سال گزشت ”

This gives the date of starting the compilation as 994 A. H.=1586 A. D. while the chronogram at the end gives 1023 A. H.=1614 A. D. as the date of completion. He says.—

به پرسيدم ز عقل راست تدبير
بگفتا “ فامه شاهان كشير ” ۱۰۲۳ هـ

11.	Marahan Deva	55	years.
12.	Kaman Deva	55	"
13.	Chandra Deva	52	"
14.	Anand	28	"
15.	Drupad Deva	51	"
16.	Harnam Deva	39	"
17.	Sulkan Deva	28	"
18.	Sena Dat	17	"
19.	Mangala Dat	39	"
20.	Kshemendra	66	"
21.	Bhima Sena	61	" 7 months.
22.	Indra Sena	46	"
23.	Sundara Sena	41	"
24.	Galganda	45	"
25.	Bala Deva	53	"
26.	Nala Sen	25	"
27.	Gokarna	36	"
28.	Prahalada	11	"
29.	Bambur	11	"
30.	Pratapa Sila	36	"
31.	Sangrama Chand	1	" 4 months.
32.	Lark Chand	31	"
33.	Beram Chand	45	"
34.	Vibhikhan (Vibhishana)	17	"
35.	Bhagavant	14	"

List of six kings before and one after the reign of Ranaditya is as under:—

1.	Tunjina	191—234	A. D.
2.	Sarabsena	234—282	A. D.
3.	Gandharvsena	282—319	A. D.
4.	Lachhman	319—352	A. D.
5.	Surak	352—403	A. D.
6.	Vajraditya	403—414	A. D.
7.	Ranaditya	414—474	A. D.
8.	Vainyaditya	474—521	A. D.

of the volume is exclusively devoted to the geography of Kashmir, has a wealth of details and is very interesting. In topography the author, however, does not evince the depth of vision and scholarship characteristic of Sir Aurel Stein in "Ancient Geography of Kashmir" though he covers a much vaster field. The account of flora and fauna, archaeological remains and monuments, ethnographical notes and description of natural calamities as we find them in this volume are very important contributions to our knowledge.

Volume II is devoted to the political history of Kashmir. According to his own statement he had relied on the following authorities: —

1. " وقائع کشمیر " (*Waqia-i-Kashmir : Allama Ahmed*) already mentioned above. It is from this book that he has taken the account of the thirty-five kings missing in Kalhana's Chronicle as also of the kings who reigned before and after Ranaditya (whose reign according to Kalhana extended over 300 years) from 191 to 414 A. D. and 474-521 A. D. A list of these kings is given below to illustrate the importance of this rare contribution of our author.

List of thirty-five kings whose names and deeds according to Kalhana have perished through the destruction of records is given below:—*

1. Hiran Deva	..	30	Years.
2. Rama Deva	...	69	"
3. Vyasa Deva	..	56	"
4. Drona Deva	—	58	"
5. Simha Deva	..	54	"
6. Gopala Chand	..	13	" 3 months.
7. Vijayanand	...	25	"
8. Sukha Deva	..	44	"
9. Ramanand	..	57	"
10. Sandhiman	..	65	"

*Section I, note 72, page 73 Stein's *Raj Trangini*, Volume I.

From the author's papers in the custody of his descendants at Gamru we have discovered a letter (reproduced below) which shows that Dewan Anant Ram the contemporary Prime Minister persuaded him to compile a geography of Kashmir which eventually forms volume I, of the present publication.

بعلیخندست فیض موهبت بندگان حضور فیض گنجور دیوان صاحب فیاض زمان
مغفر دوران عالیجاه کیوان پایگاه ظہیر سلطنت مشیر ملکیت دام اقبالہم و اجلالہم
میر ساند کہ

فرمان لازم الازعان کہ دربارہ تصنیف کتاب جغرافیہ کشمیر بنام ایس گنام
صادر شدہ بود پر تو ورود ارزانی فرمود رجای وائق انست کہ ہر تمہید و
تسوید آن بدل و جان کوشش کردہ آید۔ چونکہ تا حال کسے از مورخان کشمیر
ذکر مکانات متبرکئہ اہل ہنود بفارسی ضبط تاریخ نکردہ است نظر بر آن
در تبیین مکانات اہل ہنود از آئیناب امداد و اعانت باید بود۔ امیدوارم
کہ بنام کسے پندت شاستردان ارشاد صادر شود کہ بموجب کتاب نیلہ ست
پوران وغیرہ تمامی استہان ہای دیوی و دیوتا و بیروہا وغیرہ بندہ را مترجم
گرداند۔

احوال ملک نوعیکہ بود بدستور۔ بعض رعایا آباد و بعض مغرور۔ خیانت
کنندگان مغرور مالگزاران مقہور۔ بدنامی منقضان مشہور۔ در آبادی آیندہ
ہر بعض جاہا گان قصور۔ در بے باقی مالیات قہور۔ بندہ در تشریح و
توضیح آن معذور۔
زیادہ آفتاب دولت و حشمت تابندہ و درخشان باد۔

عرضہ
غلام خاکسار حسن شاہ

This, ultimately led to the compilation of a complete history of Kashmir from the earliest times to the death of Maharajah Ranbir Singh.

He has Planned his work in 4 volumes. Volume I deals with geography, volume II with political history, while volumes III & IV are devoted to an account of saints, scholars and poets of mediaeval and modern times.

Volume I opens with a brief introduction followed by a discussion on physical and regional geography. Obviously these chapters are based on some cheap text books and there is hardly anything of interest for a modern reader. The rest

During his life-time the author was respected for his learning, winning manners, quick wit and liberal outlook, the qualities which stood him in good stead for the compilation of a complete history of his native land. His intense love for his country and people is nowhere better expressed than in his prayer contained in "اعجاز غریبہ" where he says :—

خداوندا ؎ رچھتن ملک کشمیر
ز آفات زمان و ظلم و تشویر
مسلمان یم چھ اندر ظلم مجبور
؎ کرتک از عنایت شاد و سرور

"O! God protect the country of Kashmir from natural calamities tyranny and anxiety, Muslims, who are a helpless prey to tyranny, out of your bounty grant them happiness and joy".

In 1295 A. H.=1878 A. D. when a severe famine coupled with the tyranny of Wazir Punun, the Dogra Governor of Kashmir, caused extreme distress to the people, our author was overwhelmed by the grief. Even at the risk of provoking the Dogra beauracracy he prepared a memorandum in Persian verse and submitted it to Maharajah Ranbir Singh (D. 1885 A. D). It had the desired effect and the people were delivered of the tyranny of Wazir Punun and relief measures were ordered by the Maharajah. This introduced our author to higher circles and when Sir W. R. Lawrence came as Land Settlement Commissioner, Pir Ghulam Hassan was selected by him as his guide in ascertaining local conditions and assessing hardships from which the local peasantry suffered. He acknowledged the services of the author in his book, "The Valley of Kashmir" in these words:—

*"My knowledge of Kashur (Kashmiri Language) is chiefly limited to a colloquial acquaintance with terms in common use in village and agriculture life. What else I have learnt I owe to Pir Hassan Shah, a learned Kashmiri, whose work lies entirely among the villagers".

"I travelled in every direction and met many of the great men of the day".

It was during these travels that he secured a copy of "وقائع کشمیر" (*Waqia-i-Kashmir*) by Allama Ahmed the poet laureate of Sultan Zain-ul-Abidin of Kashmir from Mulla Mahmud, an Afghan inhabitant of Pindori village in Rawalpindi District now in Western Pakistan. It is a translation of a history written in Sanskrit namely "Ratnakar Puran". It contains an account of thirty-five kings who ruled over Kashmir five thousand years ago and also of seven kings who ruled from the end of the second to the beginning of the sixth century. These accounts were lost to history*. Our author used this book with benefit for the portions of his work dealing with ancient Kashmir as will be seen presently.

Pir Ghulam Hassan wrote with equal facility in Persian and Kashmiri. In addition to the present work he composed the following also:—

1. "گلستان اخلاق" (*Gulistan-i-Ikhlaq*).—A long moral poem in Persian composed in 1283 A. H. = 1866 A. D. It has not yet been printed. A copy exists in our collections.

2. "خریطہ اسرار" (*Kharita-i-Asrar*).—A compilation in Persian on almanacs, astrology and medicine composed in 1286 A. H. = 1869 A. D. A manuscript copy is in the possession of the author's descendants at Gamru. It has also not been published so far.

3. "اعجاز غریبہ" (*Aijaz-i-Ghribah*). A long poem in Kashmiri describing the miracles of the prophet and containing a brief autobiographical note at the end. It was composed in 1299 A. H. = 1882 A. D. and has been lithographed by the Matba-i-Mujjaddadi, Amritsar in 1911 A. D. and Messrs Ghulam Mohammad Nur Mohammed. Publishers, Srinagar in 1938 and 1943 A. D. respectively.

*See J. A. S. B. Volume IX No. 5, 1913, P-195

The family, however, fell on bad days during the Sikh rule and migrated to Gamru in Pargana-i-Khuihama as he himself says :—

سکو یلم بند کور جگیر سونوی
لگوئی در کھویہام باب میونوی

“When the Sikhs confiscated our jagir, my father settled down in Khuihama”.

Shaiwa was very anxious for his sons to shine as accomplished youngmen. This is evident from the closing chapter of his Majm’uah in which he offers advice to them.

Pir Ghulam Hassan completed his early education at the feet of his father and later on acquired knowledge of Tib (Greek medicine) this amply equipped him for his ancestral profession of a religious preceptor and a physician. He had a great veneration for the family saint Makhdum Sheikh Hamza who first initiated the family in the fold of Islam as he himself says in “اعجاز غریبہ”

م اوسوم از سعادت جان تقدیر
جناب شیخ حمزہ چہوم پنن پیر
جلس میانس تسی دت قاب اسلام
کودن تس شیخ غازی نو زاکرام

“By divine bounty I had the good luck of having Sheikh Hamza as my religious preceptor ; it was he who gave the crown of Islam to my great grand father and blessed him with the name of Shiekh Ghazi”.

Our author was, however, later on initiated into the Naqashbandi order of Muslim mystics by Khawajah Muhammad Tashkandi.

Our author travelled extensively over the Punjab and parts of Afghanistan and met some of the renowned personalities of his time as he himself says in “اعجاز غریبہ”

م کر سیر و سیاحت هر کوانہ ستہاہ دیتہم بزرگان زمانہ

INTRODUCTION.

IN the North West of the Valley of Kashmir is situated the small but picturesque village of Gamru overlooking the Wular Lake. It is about a mile and half from Bandipora and used to be a flourishing centre of Gilgit and central Asiatic trade. It was in this village that our author Pir Ghulam Hassan *alias* Hassan Shah was born in 1249 A. H. = 1833 A. D. His father Hafiz Ghulam Rasul Shaiwa (D. 1288 A. H. = 1871 A. D.) was himself a good scholar of Persian and Arabic and greatly interested in Muslim Mysticism and in literature. His poetic and literary talent is evident from his long poem entitled "Majmuah-i-Shaiwa". It is here that Shaiwa alludes to the early history of his family and traces his lineage from Ganesh Koul Dattatraya or Ghazi-ud Din Koul who embraced Islam at the hands of Makhdum Sheikh Hamza (D. 984 A. H. = 1576 A. D.) the celebrated saint of Kashmir. Shaiwa's account also throws light on the later traditions of learning and piety in the family. Perhaps the most illustrious scion of this family was Sheikh Muhammad Fazil (D. 1150 A. H. = 1737 A. D.) who was awarded a jagir by the Mughals and who settled in Mohalla Zoonimar in Srinagar. Referring to him our author says in his book "اعجاز غریبہ"

بعہد خود سو اوسوی شیخ کشیر
ز شاہان چغت قس اوس جاگیر

"In his times he was the Sheikh of Kashmir; from the Mughal emperors he had received a jagir".

The Kashmir Series of Texts and Studies

No. 82

Tarikh-i-Hassan

V. I.

GEOGRAPHY OF KASHMIR

BY

Pir Khulan Hassan Khattak

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY

OF

JAMHOOR KASHMIR GOVERNMENT

BY

THE RESEARCH AND PUBLICATION DEPARTMENT

Srinagar